tmmob
makina mühendisleri odası
istanbul şubesi

50. YIL

26. Dönem Şube ve Temsilcilik Söyleşileri-III

- Organize Sanayi Bölgeleri ve Teknoparklar
- Postmodernizm ve Globalleşme
- Türk Loydu, AB Yeni Yaklaşım Direktifleri, CE İşareti ve Onaylanımış Kuruluşlar
- Sağlık Sistemimiz Nereye Gidiyor?
- Savaş ve Sağlık
- Çocuklarda Uyuşturucu ile Mücadelede Ebeveynlerin Rolü
- İş Yasası
- Yüzme Havuzu Standardı
- Endüstriyel Tesislerde Basınçlı Hava Tesisatı
- İşveren, İşçi ve Mühendis Üçgeninde İş Sağlığı ve Güvenliği Tüzüğünün Getirdiği Sorumluluklar
- Bilim ve Teknoloji Politikaları
- Türkiye'de Sanayileşme Politikaları ve Kalkınma ile İlişkileri
- Türkiye'nin Enerji Politikaları ve Sürdürülebilir Enerjiler

tmmob
makina mühendisleri odası
istanbul şubesi

26. DÖNEM
ŞUBE VE TEMSİLCİLİK
SÖYLEŞİLERİ - III

Temmuz 2005
İstanbul

tmmob
makina mühendisleri odası
istanbul şubesi

Katip Mustafa Çelebi Mah. İpek Sok. No: 13 Beyoğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 444 8 666 Fax: (0212) 249 86 74
e-posta: istanbul@mmo.org.tr

ISBN : 975-395-815-3

Bu kitabın yayın hakkı MMO'ya aittir.
Kitabın hiçbir bölümü değiştirilemez, MMO'nun izni olmadan kitabın hiçbir bölümü elektronik, mekanik fotokopi vs. yollarla kopya edilip kullanılamaz. Kaynak göstermek şartıyla kitaptan alıntı yapılabilir.

Temmuz 2005/İSTANBUL

Baskı: Can Matbaacılık Ltd. Şti.

İÇİNDEKİLER

"Organize Sanayi Bölgeleri ve Teknoparklar" (5 Kasım 2004)
MMO İstanbul Şube Kadıköy Temsilciliği 1
Mak. Yük. Müh. Yavuz Bayülken

"Postmodernizm ve Globalleşme" (25 Kasım 2004)
MMO İstanbul Şube Kartal Temsilciliği 29
Av. Ertuğrul Kutluay

"Türk Loydu, AB Yeni Yaklaşım Direktifleri,
CE İşareti ve Onaylanmış Kuruluşlar" (18 Şubat 2005)
MMO İstanbul Şube Bakırköy Temsilciliği 51
Mak. Yük. Müh. Şevki Bakırcı

"Sağlık Sistemimiz Nereye Gidiyor?" (04 Mart 2005)
MMO İstanbul Şube Bakırköy Temsilciliği 77
Dr. Arzu Çerkezoğlu - Dr. Saffet Ercan

"Savaş ve Sağlık" (15 Mart 2005)
MMO İstanbul Şube Kartal Temsilciliği 105
Forum

"Çocuklarda Uyuşturucu İle Mücadelede Ebeveynlerin Rolü"
(16 Mart 2005) MMO İstanbul Şube Kadıköy Temsilciliği 125
Dr. Şevki Sözen

"İş Yasası" (18 Mart 2005)
MMO İstanbul Şube Bakırköy Temsilciliği 141
Av. Necdet Okcan - End. Müh. Mustafa Şimşek

"Yüzme Havuzu Standardı" (25 Mart 2005)
MMO İstanbul Şube Kartal Temsilciliği 179
Mak. Müh. Üzeyir Uludağ

"Endüstriyel Tesislerde Basınçlı Hava Tesisatı" (25 Mart 2005)
MMO Kadıköy Şubesi 207
Mak. Müh. Aydın Acemi

"İşveren, İşçi ve Mühendis Üçgeninde İş Sağlığı ve Güvenliği Tüzüğünün Getirdiği Sorumluluklar" (25 Mart 2005)
MMO İstanbul Şubesi 223
Oktay Tan - Av. Mehmet Ümit Güney

"Bilim ve Teknoloji Politikaları" (30 Mart 2005)
MMO İstanbul Şubesi 251
Orhan Bursalı

"Türkiye'de Sanayileşme Politikaları ve Kalkınma İle İlişkileri"
(15 Nisan 2005) MMO İstanbul Şube Kadıköy Temsilciliği 272
Mak. Yük. Müh. Yavuz Bayülken

"Türkiye'nin Enerji Politikaları ve Sürdürülebilir Enerjiler"
(15 Nisan 2005) MMO İstanbul Şube Bakırköy Temsilciliği 297
Elk. Yük. Müh. Ünal Erdoğan

SUNUŞ

26. Dönemde I. ve II.'sini yayınladığımız Söyleşiler Kitabının III.'sünü yayınlamaktan mutluluk duyuyoruz.

Yıllardır meslek alanlarımızı ve sosyal yaşamımızı ilgilendiren birçok konuda konunun uzmanları ile söyleşilerimizi devam ettiriyoruz.

Oda mekanlarımızın olanakları ölçüsünde meslektaşlarımıza ve konulara ilgi duyan kişilere söyleşiler vasıtası ile ulaşmaya çalışıyoruz. Aynı zamanda karşılıklı söyleşerek bilgilerimizi güncelliyor ve geliştiriyoruz.

Sizlerin de takdir edeceğini düşünüyoruz ki, bu etkinlikleri yapmak bir özveri işi. Çünkü bu etkinliklerin gerçekleşmesi, zamandan, işinden ve aşından fedakarlığı gerektirmekte.

Bizler 26. Dönem yöneticileri olarak bu tür etkinlikleri sunmaktan onur ve gurur duyuyoruz. Sizlerin bu çalışmalarımıza katkı koyması bizi ayrıca gururlandırıyor.

Ayrıca bu etkinliklerde sunulan bilgilerin belge haline gelmesi için de kitap haline getiriyoruz. Bu sayede etkinlerimize katılma fırsatı bulamayan meslektaşlarımıza ulaşma fırsatı buluyoruz.

Bizler mesleğimizi ilgilendiren her konuda, imkanlarımız ve nefesimizin yettiği oranda bu tür çalışmalarımızı sizlere ulaştırmaya devam edeceğiz. Sizlerin de bu çalışmalara katılım sağlayarak katkı koymanızı bekliyoruz.

Yayınladığımız bu kitaba katkı koyan çok değerli eğitmenlerimize, meslektaşlarımıza, temsilciliklerdeki yöneticilerimize ve tüm çalışanlarımıza teşekkür ediyoruz.

Söyleşiler kitabımızın IV.'sünde buluşmak dileğiyle her şey gönlünüzce olsun.

Saygılarımızla
TMMOB Makina Mühendisleri Odası
İstanbul Şubesi Yönetim Kurulu

"ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ VE TEKNOPARKLAR"

TMMOB

MMO İstanbul Şubesi-Kadıköy Temsilcilik

5 Kasım 2004

Yavuz BAYÜLKEN
Makina Yüksek Mühendisi

YAVUZ BAYÜLKEN: Organize sanayi bölgeleri ve teknoparkların araştırma kurumları arasında işbirliğini teşvik eden bölgeler olduğunu söyleyebiliriz. Bu amaçla bizim de hep istediğimiz ortak çalışmaları teknoparklar ve teknokentler bünyesinde yürütebilmek mümkün olabilecek gibi gözüküyor.

Bunların özellikle çok ilginç bir yanını söyleyeceğim, birçoğunuz bilmez, uzun süre önce, aşağı yukarı 1962'de ilk organize sanayi bölgesi Türkiye'de Bursa'da kuruluyor, yani 42 yıllık bir geçmişi var. Fakat, 2000 yılına kadar organize sanayi bölgeleriyle ilgili bir kanun yok. Yani, birtakım girişimciler bir araya geliyorlar, bakanlık nezrinde müracaat ediyorlar, organize sanayi bölgesiyle ilgili onay alıyorlar, sonra altyapı çalışmaları başlıyor, bütçeleri oluşuyor, bakanlıktan destek görüyorlar, çeşitli yerlerden krediler, dış ve iç krediler alıyorlar. Orada bir bölge oluşmaya başlıyor, sonra da bunların parselasyonlarını yapıyor. Tabii önemli olan şu ki; bu arazide özel ve belediyelere ait araziler var.

Mücavir alanlar, bunlar da kamulaştırılıyor, yani onların problemleri de bir hayli sürüyor. Bir organize sanayi bölgesinin girişimciliğinin başlamasından, parselasyonu dağıtma aşamasına kadar bir 3-3,5-4 yıl geçiyor. Orada tesislerin oluşması için gerekli zamanla birlikte, bir organize sanayi bölgesinin, bir küçük sanayi bölgesinin oturması yaklaşık 5-6 yılı buluyor. Bu bölgeleri ben de sonradan öğrendim, gerçekten ilgili kanunu yoktu, yani bunlar belli bir yasaya göre çalışmıyorlardı. O yüzden de, bütçeleri denetlenemiyordu, Girişimci Kurulları'nın ne kadar harcadıkları, ne harcadıkları, tasarrufların ne olduğu bilinemiyordu. Ama 2000 yılında Organize Sanayi Bölgeler Yasası'nın ve hemen ardından yönetmeliklerin çıkmasıyla birlikte, geç de ol-

sa daha bir disipline edilir, bütçeleri denetlenebilir, şeffaf bütçeler halinde çıkartılabilir hale sokuldu. Sanayicilere, istedikleri payları daha yasal bir hale getirilmiş bölgeler doğmaya başladı, çünkü o da belli değildi, zaman zaman sağma usulüyle sanayiciden katkı payı alıyorlardı ve dolayısıyla o da sanayicinin bir yerde kendi açısından fazladan gördükleri bir durum teşkil ediyordu.

Keza, verdikleri elektriğin, suyun, doğalgazın ve diğer hizmetlerin üzerine belli bir katkı payı koyuyorlardı; bu katkı payı hâlâ var ama bunlar belli ölçülerde disipline edildi. Başka bir açıdan; elektriği eskiden çoğunlukla dışarıdan alırlarken, şimdi kojenerasyon yöntemiyle daha ucuza elektrik üretebilme şansına sahipler. Dolayısıyla, 4-5 yıldır organize sanayi bölgeleri daha bir disipline olmuş, sanayiinin isteklerini daha karşılayabilen ve yatırımları daha optimize edebilen, altyapıları daha gelişmiş, oradaki tesislerin işletme maliyetlerine verdikleri girdileri daha düşük değerlerle verebilen kuruluşlar haline geldiler.

Bir organize sanayi bölgesinde beş yıla yakın bir çalışma yaptım. O bölgenin yönetim birimleriyle de ilişkim oldu. Organize sanayi bölgesi nasıl çalışıyor, nasıl gelişiyor, aşağı yukarı biliyorum. Benim anlattıklarım dışında sormak istedikleriniz olursa onlar hakkında da konuşacağız. Sanayiinin, demin söylediğim gibi, belirli sektörlerini birçoğu içeriyor, çünkü belli sektörlere dönük olmasının, diyelim ki, makine imalatçılarının veya tesisatçıların bulunduğu, gıda sanayiine yönelik olan ya da Tuzla'da olduğu gibi deri sanayiciliği gibi, birtakım sanayi bölgelerinin olması bir avantaj sağlıyor. Çünkü, orada arıtma tesisi yaptığınız zaman, oluşan atıkları en azından değerlendirmiş oluyorsunuz.

Çok çeşitli sektörler girdiği zaman, hizmet vermek hem daha zor, hem de altyapıyı oluşturmak daha güç oluyor. Ancak, Türkiye'nin krizler ülkesi olduğunu biliyoruz, dolayısıyla zaman zaman, krizler sanayiinin yapısını oralarda değiştirebiliyor. Mesela, Tuzla'daki Deri Organize Sanayiciliği Bölgesi kurulduğundan beri yaklaşık üç kriz geçirdi. Şu anda, oradaki dericilerin oranına şöyle bir baktığımız zaman, yüzde 15-20'yi geçmiyor. Başka sektörlerden gelenler oldu, öyle olunca da, deriye göre planlanmış, yapılmış birçok bina ya da altyapı yeniden değiştirilip, yeniden biçimlendirilmek zorunda kaldı. Dolayısıyla, başlangıçta bir ihtisas organize sanayi bölgesinde örgütlenmek, şimdi yeni kurulan organizelerde daha fazla tercih edilen bir kriter oluyor.

Biraz rakamlarla anlatayım, belki merak edersiniz. Türkiye'deki toplam organize sanayi bölgelerinin sayısı 252'dir. Bunlar içinde sayısı 8'i bulan yeni özel organize sanayi bölgesi mevcuttur. Çeşitli yörelerde bazen iç içe geçmiş durumda, şehrin içinde kalmış, bazen de şehrin biraz dışındaki belediye

alanlarında, daha çok belediye mücavir alanlarında yer almış küçük sanayi sitelerinin sayısıysa 846 civarındadır.

Teknokent ve teknoparkların sayısı benim tespit edebildiğim kadarıyla altıdır, yani şöyle bir baktığımızda, toplam olarak 1100'e yakın organize sanayi bölgesi ve küçük sanayi sitesi var. Sanayi sektöründe yer alan bu yapıların içerisindeki işletme sayısı 96 bin civarındadır. Organize içerisinde yer alan hizmet firmaları da dahil, organizenin kendi yönetimlerinin çalışmaları da dahil, tüm bu bölgelerde 1 900 000 kişi istihdam ediliyor. Türkiye ölçeğinde baktığımızda, oldukça büyük bir istihdam kapasitesini karşılıyor.

Toplam yaratılan katma değer, yine benim yaptığım özel çalışmaya göre, başka bir yerde pek bulamayacaksınız bunu, 28,8 milyar dolar civarında, yani 43 katrilyon Türk Lirası civarında bir katma değer yaratıyor. Dolayısıyla, bu rakamlarla ekonominin ve sanayinin içerisinde bayağı önemli bir yer tutuyorlar. Bütün çarpıklıklarına, zaman zaman krizlerle ortaya çıkan biçim değiştirmelerine ve zaman zaman yatırımların durmasına -2000 ve 2001 krizlerinden sonra organize sanayi bölgelerinde özelikle yatırımlarda büyük bir duraksama, bir durulma görüldü. Ayrılmış, tahsis edilmiş birçok parselde başlamış olan yatırımlar durdu ya da binalar yapıldı ancak bina yüzeyinde kaldı, içine giremediler, işletme sermayesi yetersizliğinden bir kısmı üretimini durdurmak zorunda kaldı ya da üretimine devam ediyor görünmesine rağmen kapasiteleri büyük çapta düştü. Yani, krizlerden büyük çapta etkilenen bir yapıya büründüler ama bu durum diğer organize bölgeleri ve küçük sanayi siteleri dışında kalan bölgeler için de geçerlidir.- rağmen rakamlar da gösteriyor ki, ülke kalkınmasında önemli bir konuma sahipler.

Özellikle organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi tesislerinde doluluk oranları ne kadar fazla ve kapasite oranları yüksek olursa, parseller ne kadar dolarsa, orada altyapıları olan katkılar o ölçüde azalıyor, dolayısıyla, daha rantal kuruluşlar haline geliyorlar, dolasıyla krizlerin buraları etkilemesi, bu bölgeler için iyi olmuyor.

En önemli şeylerden biri, bu organizelerde ve özellikle organize sanayi bölgelerinde yer alan teknoparklar ve teknokentlerdeki altyapılardır. Bazı organize sanayi bölgeleri halen, organize sanayi bölgelerine kavuşmuş olmalarına rağmen, yeterince altyapılarını oluşturamadıkları için sınırlı sayıda sanayi tesislerine sahipler, ne ki; şu anda sermaye bulmakta ve yatırım yapmakta oldukça zorluk çekiliyor. Mesela, bir Balıkesir Organize Sanayi Bölgesi, Bandırma Organize Sanayi Bölgesi ya da doğudaki bazı organize sanayilerinin durumları bu şekildedir. Doğal olarak, orada bu tablo yatırımcıya, sana-

yiciye yansıyor ve aslında ast olan girdileri; yani elektriği, suyu, doğalgazı ya da yakıtı daha ucuza almak mümkünken, katkı değerleri büyüdüğü için daha pahalıya almak zorunda kalıyorlar.

Dolayısıyla, yatırımcının buralara gelirken tereddütleri oluyor. Diyelim ki ben organize sanayi bölgesine bir tesis kuracağım, ama tereddüt içindeyim; "Acaba kaça mal olacak?" diye. Yani buraya geldim, hesapladım ve fizibilitelerimi çıkardım, burada bir yatırım yapıyorum ama sonradan organize sanayi yönetimine yükleyeceğim! Bu katkılardan dolayı, girişimci bir bilinemezlik içinde oluyor, dolayısıyla, bu durum yatırımların orada daha hızlı gerçekleşmesini de engelliyor.

Ayrıca çok önemli bir nokta da şudur: Bölgeden bölgeye ve organize sanayiinin niteliğine göre değişen arazi değerleri var. Kentleşmenin daha hızlı olduğu, girdilerin daha kolay temin edildiği bölgelerde, örneğin İstanbul, İzmit, Adapazarı, Konya, İzmir, Ankara gibi yerlerde arazi değerleri oldukça yüksektir. Metrekaresi 15-25 dolardan başlayan ve 150 dolara kadar çıkan bölgeler var.

Bu sanayiciye ne getiriyor? Diyelim ki, 10 bin metrekarelik bir alanda kurmak istiyorsa yaklaşık 1,5 milyon dolar gibi bir arsa payını buraya vermek zorundadır, hatta bazen öyle oluyor ki, toplam yatırımın yüzde 25-30-35'i sadece arazi değeri oluyor. Doğal olarak bu, bir sanayi yatırımı için doğal bir rakam değildir. Bizim yaptığımız araştırmalara göre, dışarıdaki birtakım sanayi tesislerinin kuruluşlarına yatırdıkları bedellerin, aslında sanayide arazi payının yüzde 5-6'sını geçmemesi noktasında düğümleniyor; yani bir sanayi tesisi diyelim ki, dolar bazında alırsak, 1 milyon dolarla kurulacaksa, 1 milyon dolarlık tesisin yüzde 5'i 50 bin dolar oluyor; ki araziye yatırılan değer oluyor. Bu 10'lara, 15'lere çıkmaya başladığı zaman, doğal bir olgu olmaktan çıkıyor, yatırımcıya yük olmaya başlıyor. Arazisinin değeri yüksek, ama yatırımın değeri de yüksek, dolayısıyla, bu işletme girdilerini büyük çapta etkiliyor.

Keza bu arada elektrik, su, yakıt gibi girdi değerlerinin artmış olması, sanayicinin üretim girdilerinde ve doğal olarak maliyetlerinde önemli çıkışlar yapıyor. İhracata yönelmiş ya da iç pazarda belli bir rekabet etme durumunda olan firmalarda, altyapı değerlerinin yüzde 15-20'lere ulaşması doğal olmaktan çıkıyor ve kabul edilemez hale geliyor.

Onun için yatırım yapmak isteyenler, genellikle sanayiinin henüz fazla gelişmediği, altyapı olanaklarının yeterli olmadığı, kendi katkılarıyla kurabi-

leceği, ama ucuz, örneğin bir dolardan başlayıp on dolara kadar çıkabilen alanlara yöneliyor. Mesela, Balıkesir'de 6-7 dolar, koskoca Eskişehir Organize Sanayinde 10 dolar, Bandırma Organize Sanayi Bölgesinde 5 dolar civarındadır. Başlangıçta, bir süre fazla yatırım yapma durumunda kalıyorlar, ama sonuçta üretim maliyetlerinde önemli bir kazanç sağlayabiliyorlar.

En son duyduğum, Dudullu Organize Sanayi Bölgesinde fiyatların yeni açılan parselasyonlarda iyice yukarı çıktığı, metrekaresi 150-160 dolara arazi satıldığına dair bilgiler geliyor.

SALONDAN: Tabii, talep olduğu için fiyat artıyor.

YAVUZ BAYÜLKEN: Tabii, birçok kişi o kente daha yakın olabilmek, kentin yağ sanayiinden yararlanabilmek, nakliye avantajını sağlayabilmek gibi olanaklardan yararlanmanın peşinde. Umarım, belki burada yine böyle bir söyleşi yaparız. Bir sanayi tesisi kurulurken, bir yatırım yapılırken, optimal bir yer seçimi nasıl yapılır? Bu ayrı bir konudur, yani bir sanayi tesisi, niteliğine göre, sektörüne göre veya ürettiğine göre en uygun bölgeyi nerede bulur, en uygun yer seçimini nasıl yapar? Bunun kriterleri vardır, ancak her zaman bu kriterleri gittiği organize sanayi bölgesinde bulamıyor. Mesela, Eskişehir'e gittiğinde, eğer ihracata dönük bir yapısı varsa, Bandırma ya da Marmara Denizi'nin kıyısındaki başka limanlardan yararlanmak durumunda kalıyor, araya önemli bir nakliye ücreti giriyor ya da girdileri dışarıdan geliyorsa ve eğer pazarlama olanakları da yurtdışına dönükse ya da yurtiçinde dağıtabiliyorsa, nakliye ücretleri daha etken olabiliyor.

Nakliye, doğal olarak faktörlerden sadece biri. Kalifiye işgücünün temin edilebilmesi, arazinin altyapı değerlerinin uygun olması ise diğer önemli faktörlerdir. Mesela, başka bir örnek vereyim: Sakarya Organize Sanayi Bölgeleri -Sakarya'da iki organize sanayi bölgesi var.- 1999 depreminden fazla zarar gördüler, doğal olarak altyapı oldukça kötü, üstelik hemen takviye edilmemiş. O zaman, metrekaresini 10-15 dolar civarında satıyorlardı, fakat şu anda oraya gidecek kişi düşünüyor, çünkü bir 15-20 dolar kadar da metrekare başına arazinin zeminini sağlamlaştırmak için harcayacak. Dolayısıyla, sanayiciye bir anda metrekaresi 30 dolara mal olmaya başlıyor; yani bir arazi miktarı kadar da metrekare başına zemin sağlamlaştırma maliyeti biniyor ve bu da önemli faktörlerden biri tabii.

Bunun dışında başka kriterler de var. Yan sanayiine yakınlık önemli bir faktör. Eğer o üretim ünitesi belli yan sanayilerle çalışıyorsa, o yan sanayilere yakınlığı da çok önemli. Nereden kime yaptıracak, nereden getirecek ya

da onu bulamıyorsa, kendi tesisinin belli bir bölümünü, aslında yan sanayiye yaptırmak durumunda olduğu ürünlere ayıracak. Dolayısıyla, yarı mamulleri ve parçaları kompen haline getirirken, .civardaki yan sanayileri dikkate almak zorunda olduklarından bunun hesabını bilmek istiyorlar. Özellikle yer seçimi ayrı bir konu; öyle ki, bazen sırf bu nedenlerden dolayı sanayici organize sanayi bölgesine gitmek yerine, sanayi parselasyonu olarak ayrılmış, fakat organizenin dışında kalmış yörelerde yatırım yapmayı tercih ediyor.

Altyapı imkânlarından söz ettim ancak önemli bir konu daha var: Organize sanayi bölgesine gittiniz, arazinizi aldınız, yatırım yapmak için projelerinizi hazırlattınız ancak sonra bir dizi prosedürler zinciri başlıyor. Ben bunların içinde çok uğraştığım için bir liste çıkarttım, "Ne kadar fazla formalite var!" diye; bir hayli izin, belge ve rapor hazırlamanız gerekiyor bu bölgede bir yatırım yapabilmeniz için. Türkiye'de, tabii burada da bir dengesizlik var. Bazı sanayi tesisleri, bütün bunların dışında kurulduğu ve çoğunlukla, bu belgeleri verme durumunda olmayıp, kaçak çalıştığı için bir haksız rekabeti de doğuruyor. Buralarda yer alan tesislere göre bazı ürünlerini çok daha ucuza yapabiliyor. Organize sanayi bölgesine gittiğiniz zaman, öncelikle bir yapı ruhsatı almanız gerekiyor. Belli mercilere müracaat ediyorsunuz. Aslında Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu'nda giderek uygulama yönetmeliklerinin çıkmasıyla birlikte ruhsatları da Hitec Raporlarına dahil, organize sanayi bölgesi yönetimine veren bir uygulama devreye girecek. Yani, zannediyorum 1-2 yıl içinde organize sanayi bölgeleri bu izinlerin, belgelerin birçoğunun verilmesinde etkin görev alacak; yani sorumlu bir merci durumuna geçecek. O zaman, belki sanayi yatırımı yapanlar için daha fazla bir kolaylık ortaya çıkacaktır.

Şu anda, benim tespit ettiğim, 12'ye yakın belge gerekiyor. Bunların içinde küçük küçük başka izinler de var. Bir sanayi tesisinin devreye girebilmesi için, yaklaşık 30'a yakın izin ve belgenin alınması gerekiyor fakat, oldukça trajikomik durumlar çıkıyor ortaya. Benim de başıma gelen bir olaydır; siz arazinin içine giriyorsunuz, eğer bölge daha yeni oluşmaya başlamış bir bölgeyse, bu bölgenin içinde henüz parselasyonların tamamı kamulaştırılmamış oluyor, dolayısıyla, bölgenin içinde, sizin aldığınız parselasyon içinde orada yer alan belediyelerin arazileri oluyor. O araziler dolayısıyla siz henüz organize sanayi bölgesinin sahip olduğu ortak yapı tapu içinde tapu almak imkânına sahip değilsiniz, ancak bitirdikten sonra oluşabilecek bir olay.

Ne yapıyorsunuz? Projelerinizi hazırlıyorsunuz, ruhsat almak üzere gidiyorsunuz il İmar Müdürlüğü'ne, il imar müdürlüğü "Benim buna yetkim yok, burada belediyelerin arazileri var, dolayısıyla benim yetkim içerisine

girmiyor." diyor ve projenizi alıp bekletiyor. Organize sanayi bölgesi size gayri resmi bir izin veriyor, "Arazide inşaata başla!" diyor ve siz başlıyorsunuz, ama inşaatınız sanal, yani yaptığınız inşaat aslında yasal bir inşaat değil.

Belli bir noktaya geliyorsunuz, bu sefer tabii, il imar müdürlüğü uyarıyor, geliyorsunuz şartınızı kontrole, bu sefer organize sanayi bölgesiyle çatışıyorlar, onlar mühürlüyorlar, organize sanayi bölgesi ise "Siz devam edebilirsiniz." diyor. Siz, bir taraftan inşaatı devam ettiriyorsunuz, diğer taraftan inşaatınız İl imar müdürlüğü nezrinde yasal değil, bölge müdürlüğü nezrindeyse yasal olarak devam ediyor. Bir süre sonra -Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu'yla şimdi o çıktı, artık ruhsatı onlar doğrudan doğruya veriyorlar.- siz ruhsat alıyorsunuz ancak aldığınız yapı ruhsatı. Yapı ruhsatı ne içindir? İnşaata başlamanız, yapınızı bitirmek için bir ruhsattır, ama siz inşaatı bitirmişsiniz.

Bu arada, ÇED(Çevre Etkinliğini Değerlendirme) olayı çıkıyor, aslında bu da bir başka sorun. Organize sanayi bölgeleri alındığı zaman, yani organize sanayi bölgeleri mevzuatı gereğince, organize sanayi izni çıktığı zaman, ÇED'ine de izin çıkmak zorunda; yani ÇED alınmadan aslında organize sanayi bölgesi kurulamaz. Yani ÇED'i etkileme değerlendirme belgesi alınmadan bir organize sanayi bölgesinin oluşturulması doğru değildir, çünkü siz orada nereye giderseniz gidin bu başka bir sorun. Organize sanayi bölgeleri genellikle arazinin çok verimsiz olduğu yerlerde de, hatta hatta çok verimli olduğu yerlerde de yapılabiliyor. Dolayısıyla, orada mevcut bir eko sistem var, bitkisiyle, florasıyla bir eko sistem var. Normal şartlar altında, organize sanayi bölgesinin izin aşamasında devletin müdahale etmesi, bakanlığın müdahale etmesi, "Sen burada, bu eko sistemi bozamazsın." ya da "Burada ancak şunları yapabilirsin." diyebilecek bir izin vermesi lazım.

Gerçekten, hemen anında bir şey söyleyeyim: Şehrin içine giriyorsunuz, organize yapılar, binalar oluşuyor, fakat çok ilginç, o spozual eko sistemi içindeki hayvancıkları tesislerin içinde görebiliyorsunuz. Zavallılar, hakikaten siz onların alanına girmişsiniz, orayı bozmuşsunuz, orada onun hayat hakkını almışsınız ve bu sefer tabii başka sorunlar başlıyor. Dolayısıyla, organize sanayi bölgesi kurulduğunda, bu noktada ÇED çok önem taşıyor. Eğer orada hakikaten bir eko sistemi bozuyorsanız -bazen hakikaten endilik bitki yapıları bile var.- bu önemli bir sorun yaratıyor. Mesela, NETAŞ'ın kurulduğu yerde, hatırlıyorum, orası özel bir kardelenin yaşam alanıymış, tesis kurulduktan sonra keşfediyorlar. Bakıyorlar ki, orada bir kardelen türünün yaşam alanı var, alakadar olup kardelen için bir alan kuruyorlar. ÇED'e gereken önem verilirse eğer böyle bir durumda izin verilmemesi ve başka alanların bulunması gerekiyor.

Buna izin verildiği gibi, siz de orada tesis kuran bir sanayici ya da yatırımcıysanız, ayrıca ÇED alıyorsunuz. Yani her bir sanayi tesisi de ÇED için oraya müracaat ediyor ve sizin floranız, bitki çeşitleriniz, oradaki üretiminizin çevreye ne ölçüde zarar verip vermediği tekrar inceleniyor ve size ayrıca bir ÇED veriliyor.

Ben bunu İmar Müdürlüğü'nde, özellikle Çevre İmar Müdürlüğü'nde dile getirdim, Çevre Müdürlüğü'nde ve "Başlangıçta yapılacak şeyler şimdi yapılıyor, bu hem çevreye zarar verir, hem de sanayi tesislerini geciktirir." dedim. Bir hayli de takışmak zorunda kaldık, bu arada bizim ÇED'imizi de altı ay kadar geciktirmek durumunda kaldılar. Yani öyle bir engel koydular, fakat biz de başka yöntemlere başvurduk, özellikle "Basına bu durumu açıklayacağız, sanayi engelleme durumuna giriyor, İmar Müdürlüğü başlangıçta koymadığı yetkiyi şimdi koyma durumuna giriyor." diyerek girdik ve böyle bir karşı tavırla ÇED'İ aldık. Aslında başlangıçta organize sanayi bölgesi kurulurken bu ÇED'in verilmemesi gerekiyor.

Orada o ÇED kurulurken, demin baştan söyledim, belli sektörlerin o çevreye uygun olması durumu söz konusudur. Eğer emisyon değerleri belirli bir seviyenin üstüne çıkıyorsa, orada o tesisin kurulmaması lazım, o sektöre müsaade edilmemesi lazım. Eğer atık su deşarj değerlerinde belli faktörler fazlaysa orada yine müsaade edilmemesi lazım, fakat tabii, bu olmuyor kesinlikle. Başlangıçta o bölgede sayılan sanayiler çok farklı olabiliyor. Organize sanayi bölgesi içerisinde, makine imalat sanayii de kurulabiliyor, tekstil de kurulabiliyor, elektronik de kurulabiliyor.

Böyle bir kısmın artık değerleri, atık emisyonları çok farklı; çevreye olan zararları çok farklı, diğerlerinin çok farklı. Mesela, Tuzla deri bunun somut örneğidir, orada bir araya bir arıtma tesisi yapıldı, tenden geçerken kokusunu da zaman zaman duyarsınız, o rüzgarın istikâmetine bağlı olarak, buna göre oluşturuldu. Sonradan krizlerde, deri oradan uzaklaştı, başka tesisler geldi. O atık suyun tesisinin pek bir önemi kalmadı. Şimdi atık su tesisleri gereği gibi orada çalıştırılmıyor, yani böyle çarpıklıklar da var.

Başka çarpıklıklara da değinmek mümkün bu yörelerde, aslında demin çarpık bir kentleşmeyi önlemekle ilgili; "Orada sanayiye daha yönelik bir kentleşmeyi yönlendirebilmek amacıyla, özellikle organize sanayi bölgeleri kuruluyor." dedim, ama maalesef böyle olmuyor. Gebze bunun çok tipik bir örneğidir. Gebze, o güzel, şirin kasabayı gidin görün, rezalet bir kentleşmenin somut örneği olarak duruyor. Yani o belgeler, o kenti çok kötü bir kentleşme durumuna getirdi ve dolayısıyla düzeltilemez de bir duruma soktu. So-

nuçta, kentleşmeyi iyiye doğru yönlendirmek gerekirken, oradaki organize sanayi bölgeleri kentleşmeyi çarpık bir hale getirme durumuna da girdi.

SALONDAN: Neresi için söylüyorsunuz?

YAVUZ BAYÜLKEN: Gebze'yi söylüyorum. Bunun gibi daha başka örnekler var, ama gözümüzün önünde olduğu için bunu söylüyorum. Bunun dışında, oradaki sanayi kurulduğundan itibaren, kapasite raporları, sanayi sicil belgeleri, deşarj izin belgeleri, işletme belgeleri, emisyon izinleri, gayri sıhhi müessese belgeleri, deşarj akıtma izinleri, tesis açılma ve yapı kullanma izinleri, asansör ruhsatları, itfaiye yeterlilik belgeleri, bir sürü şeyler var. Bunların hepsi aslında doğal olarak olması gereken şeyler, ama bunlara ters şeyler oluyor.

Tesis açılma izni, tesis kurulup, işletmeye başladıktan sonra veriliyor. Yani böyle enteresan bir yapı kullanma izni, açılıyorsunuz, iki sene sonra yapı kullanma izni alıyorsunuz. Tapuyu, biz 4 senelik olduk, daha organize bölgede alamadık. Yani böyle, hakikaten bir mizah yazarının kolaylıkla -sanayi mizahı eğer doğarsa-, kaleme aldığında birçok kişiyi güldürebileceği trajikomik durumlar ortaya çıkıyor, yani böyle bir enteresan yapılaşma ortaya çıkıyor.

Dolayısıyla, organize sanayi bölgeleri hâlâ kuruluyor, mesela Gebze'de üçüncü bölge için izin alındı, o gelişiyor, ama hâlâ birinci ve ikinci bölgede yapılaşma bitmiş değil; yani oralarda hâlâ açık parseller var. İşin bir önemli yönü de, aynı zamanda büyük bir rant alanı haline gelmesi. Parselasyon, sanayicinin gerçek ihtiyaçlarına göre, teorik olarak dağıtılıyor. Dağıtıldıktan sonra, o sanayici o yatırımı yapmaktan vazgeçiyor ve bir başka sanayiciye devrediyor. Kimin izini dahilinde; organize yönetimin izini dahilinde. Devrediyor, ama bu devredişler bayağı önemli spekülatif artışlara neden oluyor. Bakıyorsunuz, aslında 40'lı dolarlar civarında olması gereken parselasyon, 150-170 dolara fırlıyor. Birçok kişi organize sanayi bölgesinde bir iki parselasyon kapalım, sonradan bunu satarız mantığıyla, sanayiinin tamamen dışında yer almalarına rağmen, burada parselasyon alımlarına yöneliyor.

Şimdi başka bir kanuna özel yetki verildi, Yeni Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu'nda, özel olarak da organize sanayi bölgesi kurmak mümkün. Yani bir şirket kuruyor, amacını buna göre artırıyor ve orada bir özel arazi alıyor, bunların özelleştirme işlemlerini kendi bünyesinde yapıyor ve bunları sanayi parselleri haline getirip, orada bir organize sanayi oluşturabiliyor; yani özelleştirme bu son zamanlarda bayağı hızlandı. Bunların çoğunun altyapısı yok, satarken de "Altyapını kendin yapacaksın!" diyor.

Bir sanayici düşünün ki, "organize sanayi bölgesi" diye girdiği bir yerde altyapısını da kendisi oluşturacak, böyle ucube bir durum çıkıyor ortaya. Bilmem kaç kilometre öteden elektrik getirmek zorunda kalıyor, suyunu dışarıdan taşıtarak ya da sondaj yaparak çıkartıyor, zemini hiç bilmiyor, zeminle ilgili zemin etütleri yok, bakıyor, eğer biraz da saça davranmışsa hiç beklemediği bir zemin çıkıyor. Doğalgazı ya da yakıt olanakları çok sınırlı oluyor, dolayısıyla elde ettiği o üretim girdilerinin bir bölümü sanayiciye çok pahalıya mal olabiliyor. Bu yüzden, aldığı araziden, bir süre sonra temellerini attıktan sonra, vazgeçip orayı bırakan birtakım yatırımcılar da görülebiliyor.

Organize sanayi bölgelerinin seçiminden ve oluşturulmasından başlayarak ortaya çıkan bir dizi sorunlar var. Temelde sorunlar şuna dayanıyor: Türkiye'nin sanayileşme politikası nedir, var mıdır, varsa bu sanayileşme politikası içerisinde, organize sanayi bölgelerinin yeri nedir? Bir organize sanayi bölgesi hangi sektörlerde, alt sektörlerinde ya da iş kollarında kurulmalıdır? Organize sanayi bölgeleri mikro olarak planlanırken, makro ekonomideki işlevleri ne olacaktır, yerleri ve katkıları ne olacaktır? Dolayısıyla, nerelerde, hangi iş kollarında ve sektörlerde organize sanayi bölgelerine o makro planlama içerisinde yer verilmelidir? Bunların hepsinin baştan makro ekonomik bir planlamaya, sanayi planlamasına girmesi gerekirken, boşu boş bir organize sanayileşme, küçük sanayileşme içerisinde gelişiyor ve kriz dönemlerinde zaten bunu görüyorsunuz, bir bakıyorsunuz, yüzde 70-75'lerde kapasite kullanım oranları pazar ekonomisi ve küreselleşme içerisinde doğal olarak aşağı iniş başlıyor. Bu kapasite kulanım oranları rekabet edemeyecek düzeylere düşüyor. Küçük sanayilerin bir kısmı kapatılıyor, kapanıyor. Bir çoğu aldıkları kredileri ödeyemez duruma geliyorlar. Zaten bir çoğu KOBİ niteliğinde, benim yaptığım da, organizede ve küçük sanayide yer alanların yüzde 90'ına karşılık gelen KOBİ niteliğindeki firmalardır.

Dolayısıyla, bir anda çok büyük tasarruflar burada harcanmış oluyor ve bir daha da yerine kolay kolay kurulamayacak bazı tesisler kapanıyor ya da çok ucuz fiyatlarla 2001 krizinde olduğu gibi birtakım el değiştirmelere başlıyor, hatta çok büyük firmalarda yapancı sermaye lehine geçiyor üstelik çok ucuza kapatılan tesisler oluyor. Dolayısıyla, makro planlamadan yoksun kılındığı için de, bu bölgeler içindeki tesisler işlevlerini, ekonomi içindeki işlevlerini yerine getiremeyecek bir duruma geliyorlar; bu işin genel çarpıklığı. Aslında, temelde baktığınızda, yaklaşık olarak organize sanayi bölgelerini, küçük sanayi bölgelerini, teknoparklar ve teknokentleri ele aldığınızda, ülkede yaratılan katma değerin yaklaşık yarısını falan ortaya koyuyorlar ki, bu büyük bir rakam. İstihdamın keza yüzde 40'ı buralarda yapılıyor, büyük rakamlar.

Dolayısıyla, bunların planlı bir biçimde desteklenmesi, mevcut olanların sorunlarının ele alınması gerekiyor; mesela kurulmuş olan ya da temeli atılmış ve altyapısının bir kısmı yapılmış ancak finansman vb sorunlarla boğuşan 50'ye yakın organize sanayi bölgesi var. Gelip kurmuşlar, parselasyonların bir kısmı satılmış; diyelim ki, 250 parselasyonu varsa, 20'sine sanayici girmiş, diğerleri bekliyor. Dolayısıyla altyapıyı tam olarak çalıştıramıyorlar ve altyapı için aldıkları kredileri ödeyemiyorlar. Bu soruna dair orada yönetim kadrosu bulundurulmak zorundadır.

Bunları ıslah edip ve revize edip, bunları yeniden planlayıp, ekonomiye ve sanayiye sokmak varken, yeni sanayi bölgeleri açılmasını desteklemek son derece dağınık ve planlamadan yoksun bir girişimi de ortaya koyuyor.

Sorunları fazla olmakla beraber aslında işlevleri çok önemli. Sanayiinin disipline edilebilmesi, sektör üretimi yapılabilmesi ve istihdamın oluşturulabilmesi için çok önemli bölgelerdir buralar. Aynı zamanda, mühendisler özellikle makine mühendisleri açısından da çok önemli. Gerçekten çok sayıda makine mühendisi buralarda çalışıyor. Bununla birlikte, belki konumuzun biraz dışında ancak başka acı bir gerçeğe değineyim, bütün bu organizelerde benim yatığım bir araştırmaya göre, bu organize sanayi bölgelerinde, aslında istihdam edilmesi gereken mühendisliğin sadece yüzde 40'ı istihdam edilebiliyor. Şu an için büyüme var, kapasite kulanım alanları artıyor, ama büyümeyi istihdam açısından değerlendirdiğinizde, olayın yürekler acısı bir durumu var.

Ne yazık ki, gerek işgücü açısından, gerek mühendisin istihdamı açısından, bu organize sanayi bölgelerinde istenilen ölçüde bir istihdam kapasitesi yok, olması gerekenin ancak yüzde 40'ı dolayında bir istihdam kapasitesine sahip oluyorlar. Bu da tabii, başta işgücü pazarlığının olanaklarının ortadan kaldırılmasından gelen bir durum; yaşanan krizden sonra istihdam yapılamadığı ve insanlara yeni iş olanakları yaratılamadığı için, birçok kişi kendisine, burada çalışanlar bilirler, bir yerine beş iş yüklenmesine göz yummak zorunda kalıyor.

Benim yine özel olarak yaptığım araştırmalardan birkaç örnek verdikten sonra konuşmamı bitireceğim. Mesela, Kocaeli organize sanayi bölgeleri içinde Gebze Organize Sanayi Bölgesi, birinci, ikinci ve üçüncü etap demişiz. Bunların bir kısmı kamulaştırma ve bir kısmı çalışma aşamasında. Buralarda yaklaşık 15 bine yakın istihdam söz konusu. Burada mesela tahsisat, plastikçiler, kimya sanayiiciler, kömürcüler, taş toprak Gebze organize, İstanbul makine imalatçıları, Gebze Güzeller, Aslanbey, Dilovası, Kandıra, Gebze Mermer falan gibi bir sürü organize sanayi var üstelik bunlardan bazıları sadece bu bölgede yer alıyorlar.

Gebze içinde nispeten sınır daha az; gıda ambalaj, makine kimya, otomotiv, yağ sanayii, optik, elektronik, plastik ve bilişim teknoparkı da bunlar içerisinde yer alıyor gibi alanlar almış. Ama, mesela bazı organize sanayi bölgelerinde otomotiv ve madeni eşya, Sakarya'da orman ürünleri, gıda ve ambalaj, yapı elemanları, kimya, tekstil, elektrik, elektronik ve plastik gibi çok değişik sektörlerdeki sanayi tesisleri aynı organize sanayi bölgesi içinde yer alabiliyorlar. Buna bir örnek olarak Eskişehir'i verirsek, Eskişehir'de metal eşya, kimya, kauçuk, taş, toprak, tekstil, orman ürünleri ve kâğıt, gıda, makine imalat, tarım alet ve makineleri, metal alma sanayii, elektrik markine imalat sanayii, elektrik enerjisi üretimi sanayii gibi böyle birtakım sanayiler var. Bu, Balıkesir'de de böyle, Bandırma'da da.

İzmir'de biraz daha spesifike edilmiş; Atatürk Organize Sanayi Bölgesinde büyük metal işleme madeni eşya makinede, aşağı yukarı yüzde 45'i yer alıyor. Gıda ve elektrikli eşyada da yüzde 30'u yer alıyor, gerisi ufak tefek şeyler arasında, tekstil dahi, dağılmış durumda. Organize sanayilerin durumu böyle.

SALONDAN: Bir şey sorabilir miyim?

YAVUZ BAYÜLKEN: Tabii, buyurun.

SALONDAN: Oradaki değişimle sizin saplamalarınız ne yönde, yani niye bu yüzde 15-20'lere düşüyor? Mesela, mermerciler sanayisi de kuruldu, ama şimdi soruyorum, yüzde 15'i mermerci, yüzde 85'i kaymış, yerini satmış vs, yani burada spekülatif amaçlar mı söz konusu?

YAVUZ BAYÜLKEN: Spekülatif amaçlar, elbette başlangıçta parselasyon aşamasında, organize sanayiinin aslında sektör olarak yeri bellidir. Yani burada yüzde 45 metal, madeni eşya ve makine imalatçıları yer alır. Yüzde 25 yan sanayii, yüzde 15 tekstil yer alır gibi bir paylaşım oluşturuluyor ve bu gözetilerek dağıtılıyor. Ondan sonra birileri bu formaliteleri yerine getirdi, geldi bir yeri aldı, müracaatını normal yaptı, isteklerini, belgelerini, eklerini koydu. Ardından, aradan iki sene falan geçip, orada tesisler oluşturulmaya başladığı zaman, parselasyonunu yine organize bölgesinin izniyle, onun da izni var, satıyor. Bakıyorsunuz ki, yapı aslında kime dönük, işte dediğiniz mermerciliğe, altyapı olanaklığı da buna göre oluşturulmuş ancak mermercilerin dışında makine imalat sanayii girmiş, hatta boyacılarla bir de helva atölyesi var, helva üretimi yapıyor.

SALONDAN: Bu noktada şöyle bir şey sorabilir miyim?

YAVUZ BAYÜLKEN: Tabii.

SALONDAN: İkincil alanlar buraya niçin böyle davranıyorlar acaba? Onlar kendi asıl ilgili oldukları sektörlerde ve başka bir sanayi tesisinde organize eden değil de, niçin acaba buradan...

YAVUZ BAYÜLKEN: Doğru, bir kere yakınlık çok önemli bir faktör. Yani oraya geldiği zaman, İstanbul'un burnunun dibinde, daha gelişmiş altyapı olanakları var, nakliye daha rahat, kalifiye işgücünü daha rahat bulabilir. Bir diğeri de fiyat faktörü, mesela Gebze'ye bu adam gelse, Gebze'deki parselasyonlardan birini yapayım, işte 95 dolardan aşağıya gelmem yer bulamıyor. Oraya gittiği zaman bütün o spekülatif şeylere rağmen, 50 dolara alıyor, 60 dolara alıyor. 20 bin metrekarelik bir alan düşünürseniz, aradaki fark çok büyük, sanayiciler için. Oraya geliyor, oturuyor...

SALONDAN: Ama "Arkadan gelir." diyor.

YAVUZ BAYÜLKEN: "Gelir" diyor, sonra o kadar büyük sorunlarla karşılaşıyor, özelikle ikaz ediyorum, şu an buraya, sanayi bölgelerine gitmeyin, çünkü sanayii planlarken, yer seçimi çok önemli bir faktördür. Yani zemininden çevresindeki sanayiye, tarım toprağından çevre faktörüne kadar, bir sanayi tesisi kurulması için bir dizi etmen mevcut. Eğer bu kriterlere dikkat etmezseniz, örneğin bir şarap fabrikası kurulacak, fabrika kurulurken, organize sanayiine kesinlikle girilmek istenmiyor. Girişimci organize sanayi bölgesinin dışında bir şey yapmak istiyor ve kendisine bir örnek oluşturabilecek, mesela bağcılık gibi, şeyler yapmak istiyor, yani orada bir yerde de bir bağ yeri kuracak.

Gayri sıhhi müessese niteliğinde, çevreyi çok kirleten bağımsız bir çevre kurmak zorunda ancak çok faktör var. Nakliye çok önemli, örneğin bütün üzüm bağlarının bulunduğu yerin nakliyesini almak zordur. Bütün bu kriterleri kendisi yerine getiremiyor, "Ben yer seçemiyorum, bana yardımcı olun!" diyor. Eğer akıllı bir sanayiciyse birçok faktörü inceleyip, en uygun yeri seçmek zorundadır. Sanayicinin dikkate almak zorunda olduğu başka bir faktör daha var: Zemin. "Zemine kaç para vereceğim?" derken deprem faktörünü göz önüne almak zorundadır; mesela Trakya'da. Sanayi tesisi kurmaya başlamış, ancak kaçıncı derece deprem bölgesinde olduğunu bilmeyen sanayici var.

Zemin ve binanın sağlamlaştırılması için dünyanın parasını harcamak zorunda. Yani akıllı bir sanayici, akıllı bir yatırımcı, öncelikle sanayi yerinin tespitinde, sanayi yerinin planlamasında çok emek vermek zorundadır.

SALONDAN: Düzce'de bu zemin için yapılan yatırımı biliyor musunuz? Orada da zeminde çok büyük problemler çıktı ve trilyonları bulan harcama-

lar yaptılar. Sonra ÇED raporu almak da çok büyük sorun, o yatırım da 2001 yılında krize yakalandı "firmalar batacak" diye.

YAVUZ BAYÜLKEN: Doğal olarak şimdi satamıyorlar, "çok ucuza gelin bedavaya alın" diyorlar. Şu anda Düzce'de sanayiciye teşvikli arazi veriliyor, bilmem kaç senede ödemek üzere avantaj tanıyor. Ama, yazık tabii, birinci sınıf tarım arazisinin organize sanayi bölgesi olmasına neden izin veriyorsun? ÇED'in daha baştan anlamını yitirmiş, yani gazetelerde okuyup öğrendiğimize göre, santral kurulacakmış Fırtlan Deresi'inde, orada santral kurmakla burada organize sanayi bölgesi kurmak arasında, aslında temelde hiçbir fark yok. Çünkü, oranın bütün ekosistemini bozuyorsunuz. O kadar güzel alan Bolu'da, birçok yerde hep tahrip edilmiş. Aslında, dışarıya baktığınız zaman, görmüşseniz, mesela Fransa'sında, İngiltere'sinde, özellikle İtalya'da, İspanya'da verimli olmayan alanlarda, tarım arazilerinin olmadığı kesimlerde, birinci derecede işe yaramayan alanlarda sanayi kurmaya çalışıyor. Çünkü, oralar başka türlü kullanamayacağı arazidirler. Sosyal yapılarını araştırıp, orada belki bir köy oluşturuyor, yani orada kendi sınırları içinde bir sanayi kenti ve modeli oluşuyor, bu çok önemli bir faktördür.

Bizde, kentin yanı başında bunu kuruyorsunuz, hem kentin gelişmesini çarpıklaştırıyorsunuz, hem bir tarım arazisini bozmuş oluyorsunuz, hem de oradaki bütün eko sistemi altüst etmiş oluyorsunuz. Baştan gelen bir hata var, bir de bunun üstüne ayrıca her bir sanayiciden ÇED istiyorsunuz.

SALONDAN: 200 adet imza almak gerekiyor, onun için yatırım bayağı gecikiyor.

YAVUZ BAYÜLKEN: Sanayici de bunları soruyor, 'ben öyle bir araziye gideyim ki ya da öyle bir yerde olayım ki, yapabileceğim altyapı ya da izinler açısından en uygun yer olsun.' Ancak yetkilerin birçoğu oradaki merciinin, otoritenin elinde. İşlerin de uzaması sık görülen bir durum çünkü oradakilerin umurunda bile değil, sanayi olacakmış, olmayacakmış katma değer yaratacakmış falan, açıkçası böyle bir derdi de yok.

SALONDAN: Ben bir şey sorabilir miyim?

YAVUZ BAYÜLKEN: Tabii, buyurun.

SALONDAN: Organize sanayi bölgesinin aynı zamanda serbest bölge olması, o bölgenin başarısına hangi katkılarda bulunuyor, ekonomiye katkısı ne oluyor?

YAVUZ BAYÜLKEN: Organize sanayi bölgelerinde veya küçük sanayi

bölgelerinde serbest bölge olma durumu şu anda yok. Bunların içinde, özelikle şu andaki prosedürde böyle bir olanak yok. Onu yapmaya çalışıyorlar, endüstri bölgeleri, ihtisas sanayi bölgeleri adı altında birtakım çalışmalar var, ama henüz kesinlik kazanmış değil.

Serbest bölgelerde kaçak üretim bir kere çok revaçta olan bir durum. Yani orada sınırlanmış, 1500-2000 metrekarelik bir alanda serbest bölgeye girebilirsiniz ve genellikle de bu üretimler büyük çapta montaja dayanan üretimlerdir. Yani siz, yüksek katma değerlere tabii ürününüz varsa, bunları orada monte etme durumuna girebiliyorsunuz, orada üretebiliyorsunuz, büyük çapta vergiden muafiyetleri var; dolayısıyla bütün teşviklerden ve gümrük muafiyetlerinden yararlanabiliyorsunuz. Bugün tatbikatta, Tuzla Serbest Bölgesi böyle bir alanda. Keza, oraya ithal malı getirdiğiniz zaman, üçüncü ülkelerden dahi gelse, gümrüksüz olarak girebiliyor, ama eğer şöyle yapabilecekseniz, bir AR-GE, teknopark niteliğinde ya da teknokent kapsamında yer almış bir AR-GE ürünü, yüksek katma değerli bir ürün üreteceksiniz, orada çok da küçük bir alanda bunu yapacaksanız, o zaman bir yer alıp, üretim yapmak bayağı önemli çünkü, istihdamda vergi indirimleri var. Herhangi bir vergi olmadan ücret verilme olanağını sağlayabiliyorsunuz.

Elektrik ve su olanakları önemli ölçüde temin edilebiliyor, yani bu serbest bölgelerde girdiler oldukça ucuza sağlanabiliyor, böyle avantajları var ama organize sanayi bölgeleri içinde bizatihi serbest bölge niteliğinde olan yerler yok.

SALONDAN: Böyle bir çalışma var mı?

YAVUZ BAYÜLKEN: Var, yapılıyor, bizden de görüş aldılar Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği olarak orada görüşlerimizi bildirdik. Tabii, büyük çapta yabancı sermayenin kayıtsız şartsız gelmesine yönelik birtakım şeyler var ki, bunlara biz orada itiraz ettik. Yani tamamen bir kapitülasyon niteliğinde donanmış bir bölge olma durumu söz konusu. Bunlara itiraz ettik, kayıtları gönderdik. Şu anda, çalışma yeni dönemde de sürdürülüyor, bunlar da zannediyorum birtakım yönleriyle dikkate alınıyor. Bir süre engellendi, ancak bugünkü yanıyla bu tip bölgelerin oluşturulmasının çok yarar getireceğini zannetmiyorum.

Eğer mevcut olan organize sanayi bölgeleri ıslah edilebilirse, girdilerini ucuza sağlayabilecek olanaklar var, bunlardan yararlanabilinirse ve yeniden düzenlenebilir, bu yeniden yapılaşmanın içinde birtakım konular dikkatle ele alınıp, bunlar yatırımcıya getirilebilirse çok daha akıllıca olur. Bu vesileyle başka bir şeyi anlatacağım, organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi bölge-

leri aslında sanayi içerisinde önemli katma değeri yaratan, önemli istem hacimleri olan bölgeler ve çok da yararlı olabilir kanısındayım.

SALONDAN: İtalyanlar organize sanayi bölgesi için yer arıyorlarmış, bilginiz var mı?

YAVUZ BAYÜLKEN: Bir söylenti var.

SALONDAN: Burada amaç nedir?

YAVUZ BAYÜLKEN: Burada tamamen yabancı sermayenin yerleşeceği bölgeleri oluşturuyorlar ama bu aşamada henüz daha izin sürecinden geçebilecek bir yasal yapı oluşturulmuş değil. Yani, bu organize sanayi bölgelerinin yasal yapısı bile daha yeni uygulamalarıyla falan açılıyor. Bunların böyle çok hızlı bir şekilde oluşturulmasına çalışıldı, karşı çıkıldığı için, şimdi geri alındı. "Sanayi Bakanlığı tarafından da incelenecek." diye, Ali Coşkun tarafından söz verildi, ama ne yapıyorlar şu anda? Onu bilemiyorum.

Bir başka şey de bu sertifikalandırma olayı, buradaki sanayi tesislerinin, -Azmi arkadaşımız da bilir- organize bölgeler içindeki analitik tesislerin belirli sertifikaları almaları hemen hemen zorunlu durumda, yani normal sertifikalarının dışında, çevreyle ilgili bilgilere ihtiyaç duyulacak çünkü şu anda, mesela benim bildiğim Amerika'da uygulanan bir kamu yararına olma durumu var. Ayrıca, İsveç'te şimdi yeni bir uygulamaya yol açılması bakımından bir sanayiye uygulama yapılıyor, sosyal ve kültürel değerler belgesi olabilecek bir şey var, yani tesisteki çalışanların kültür ve sosyal düzeyinin yüksekliğine göre bir belge verme durumu söz konusu. Tesis yönetmelikleri bir süre sonra kültürlü bir tesis isteyebilecekler, yani giderek çıtayı yükselten bir durum söz konusu, fakat bu sertifikaların bir çoğu, bilirsiniz şu anda sertifikalandırma olayı da -bizim akreditasyon kurulunda çok şey yapılmıyor- yabancıların elinde, peki niye böyle? Bu da hakikaten acı bir durum, yani çok büyük paralar veriliyor bu sertifikalarda. Bunu hakikaten yürekler acısı buluyorum, bunu da mutlaka sokmak gerekiyor. Bu bir yapancı sertifikasyona girebilecek ölçüde tekniğe dönecek bilgiyi de gerektirmiyor.

SALONDAN: Soruma geçmeden önce teşekkür etmek istiyorum. Yönetimimiz ve temsilcilik çalışanlarımıza ve size böyle bir söyleşiye katkıda bulunduğunuz için teşekkür ediyorum.

Sorum şu: 1962 yılında Bursa'da ilk organize sanayi bölgesinin kuruluşundan bahsettiniz. Birinci sorum, bunu ithal mi ettik, yoksa bizim ihtiyacımızdan kaynaklanan bir şey miydi? İthal ettiysek, hangi memleketten ithal ettik?

YAVUZ BAYÜLKEN: Bursa'da kurulmasının temeli İtalya'ya dayanıyor büyük oranda. İtalya'da bunun örnekleri fazla, ama bunda bizim yerli katkılarımız da hayli fazla. Bu istekte, sanayileşmenin 1960'larda -bizim "montaj" dediğimiz- oluşmasıyla birlikte, şehrin içinde, kentin civarında büyük ölçüde sanayileşme olgusunun başlaması, bunların disipline edilememesi, öyle bir ihtiyacı doğurmuş durumdadır; ama örnekler dışarıdan alınmıştır.

Gönül arzu ederdi ki, 1960'lardan başlayan ve giderek hızlanan bir periyotta, yani bu 40 yıl içinde bunlar sanayileşme politikalarıyla birlikte planlanabilseydi, yani onlarla birlikte entegre olabilmiş organize sanayi tesisleri kurulabilseydi, o zaman belki biz birçok yatırımları boşuna yapmamış ve sanayileşmeyi de gerçekten rayına sokmuş bir sanayileşme politikası uygulayabilirdik ve bugün Türkiye sanayi katma değerini çok daha fazla yaratmış, daha refah ve daha kalkınmış bir ülke toplumu yaratmış olabilirdi.

Bunlar hep böyle palyetif, bir yerde kendiliğinden gelişen hareketler şeklinde ortaya çıktı. O yüzden de çok, demin çeşitli şekillerde anlattığım biçimde, fazla bir şey yapılamadı, sanayileşme olguları ortaya konamadı. Bir seçimde, mesela Bursa zengin bir tarım arazisi içeren bir yer, bunun tartışmasının yaptığımız zaman, "Tarım mı daha yüksek katma değeri yaratır, sanayi mi; yahu bırakın bu solculuğu!" diyorlar. Mesele o değil, mesele ekonominin çeşitli sektörlerini dengeli bir biçimde planlayabilmektir, yani ben şimdi birtakım tarım ve orman arazilerini sanayileşmeye tamamen açacaksam ve oralarda da düzgün bir sanayileşme ortaya çıkartamayacaksam, böyle bir sanayi olmasın daha iyi. Kendi açımdan böyle bir sanayileşmenin yararlı olacağına inanmıyorum. Makro düzeyde bunu planlayabilirsek, ne tarımdan ve hayvancılıktan; ne de turizmden vazgeçerek, bütün bunları planlı bir şekilde ortaya koyabiliriz.

Biz hep baştan birtakım çıkışlarda bulunuyoruz, "Sanayi toplumu yaratmak istiyoruz." gibi, ancak böyle bir kafayla onu da yapamıyoruz. Bursa'da o yüzden ipek böcekçiliği öldü, ipek olayı dediğimiz şey bitti. Bursa'nın tarım ürünlerinden biri olmaktan çıktı, fakat bunlar hiç olmasın değil bizim istediğimiz, araziler var, oralarda bütün bunlar yapılabilir. Niye İnegöl'deki Organize Sanayi, Bursa'daki Organize Sanayi, İzmir'deki Organize Sanayi, Konya'daki Organize Sanayi hakkında "çok daha akılcı yöntemlerle gidilebilir" diye konuşuluyor.

O zamandan itibaren sadece devletin değil, birçok kuruluşun desteği alınabilseydi, ortaklaşa, yani bir sinerji yaratılıp ortaklaşa bir çalışma yürütülebilseydi, bugün hep söylediğimiz gibi, AR-GE çalışmalarında bunlar yapıla-

bilseydi, sanayi çok daha farklı boyutlarda, çarpık kentleşme yaratmadan ve çarpık bir sektörel dağılım yapmadan da oluşturulabilirdi diye düşünüyorum.

SALONDAN: Bu soruma galiba cevap aldım gibi, yine de şunu soracaktım: Örneğin yine rakam verdiniz, bölgesi, küçük ölçekli sanayi grubuna giren 100'e yakın işletme var. Ayrıca kurulmakta olan var, 150 veya 200 diyelim, bu örneğin, nasıl okullarımızı, üniversitelerimizi nüfusumuza oranlayıp, "yeterli, yetersiz az veya çok" diyoruz, bu sayıyı da nüfusumuza veya başka şeye oranladığımızda, bu sayı Türkiye için yetersiz, daha fazla olması lazım gelirdi kanımca.

YAVUZ BAYÜLKEN: Elbette, ne yazık ki acı bir durum. Biz bunu Sanayi Bakanlığı'yla da görüştük, birkaç kez o bölgeden de, organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleriyle ilgili bilgi hayli vardı, onun başında olan bir arkadaşıma birkaç kere bahsettim. Bir kere, buralarda bir envanterin çıkartılması söz konusu. Biz şimdi, örneklemelerle ilerliyoruz, bu sanayi bölgesinde birtakım şeyler çıkardım, ama bunlar da çok sağlıklı değiller. Yani bu sanayi bölgeleri gerçekten işlevini yerine getiriyor mu, buradaki tesisler bizim planladığımız biçimde çalışıyor mu? Bir kere bunların üzerinde durulması gerekli; dolayısıyla sanayi bölgelerinde yer alan tesislerin bir envanterinin çıkartılması lazım, sektörel bazda, sektörler ve alt sektörler bazında.

Ne kadar sanayi tesisimiz var, bunların ciroları, mevcut durumları ne kadar; bunların satışlarıyla ilgili, girdileri ne durumda, yatırım değerleri nedir, içindeki tezgahların durumları nedir? Bunların bir envanterinin çıkarılması gerekir. Türkiye'de sanayi envanteri yok ve en acı tarafı da budur. Bir giriyorsunuz, hakikaten öyle yerler var ki, bunların içinde dört adet küçük sanayi bölgesi iç içe girmiş durumda. İşin enteresan yanı, bu sanayi bölgelerinin bağlı oldukları belediyeler bile kendi aralarında sanayi bölgesi içinde bölünmüştür. Biri bilmem hangi belediyenin denetimi alanında, öteki bilmem hangi belediyenin; ikisi yan yana, iki adet bölge, Beylikdüzü buna çok tipik bir örnektir.

Beylikdüzü'yle ilgili bir bölge etüdü çıkarttım, akıl almaz bir durum söz konusu. Beylik düzü büyüme hızında, Türkiye'de en hızlı yerlerden biri, nüfus artışı korkunç, keşke etüdü yanımda getirebilseydim, onun sonucunda çok enteresan bulgulara vardım. Beş sene içinde Beylikdüzü dört misli büyümüş, Türkiye'de bunun örneği yok. Konut alanlarıyla, alışveriş merkezleriyle, sanayi tesisleri ve eğitim kurumlarıyla, Beylikdüzü çok tipik bir örnek.

Planlı mı; kesinlikle planlı değil. Yani orada, sadece Beylikdüzü'nde bir

envanter çıkartabilsek, çok enteresan bulgular elde edebiliriz. Özetle şunu söylemek istiyorum: Envanter çıkartılmadan yargıya varmak biraz zor görülüyor, ama ben bugünkü haliyle rahatlıkla Türkiye'nin ihtiyacını karşıladığı, hatta dışarıya dönük çok büyük bir potansiyel, ihracat talebi yarattığı kanasındayım. İyi bir biçimde organize edilip, çalıştırılabilirse, çok şeyler yapılabilir. Halen birçok bölgede kurulup işlemeyen, mesela gazete haberi olarak geçti geçenlerde, onları hep takip ettiğim için biliyorum, Eskişehir Organize Sanayi Bölgesinde anormal düzeyde arazi satılmış, 36 adet parsel. Çünkü, benim oraya gittiğim dönemde, 2002 yılının sonuna doğru, yarım kalmış tesisler çok fazlaydı, işletme sermayesi bulamadığı için çalışmayan tesisler vardı, kapasite kullanım oranı çok düşük olan tesisler vardı. Bir de, boş parsel uzanıyordu ve çok uygun şartlarda satıyorlardı, ama kimse gelmiyordu. Bölge müdürü çok açık "Siz gelin beğenin, ben size en uygun şartlarda, bir yatırımcı adına girmiştim, yer satacağım." dedi, yani o derece aranıyordu.

Bakın, benim o zamanki tespitimde aşağı yukarı hisse değeri 15300'müş, belki bugün büyümüştür, aşağı yukarı orada çalışır vaziyette 300-350 sanayi tesisi varmış, daha da yeni bölgeler açmışlar. Çok büyük bir alandır o ve aynı bölgenin içinde bir de teknopark alanı ayırmışlardı. Sosyal tesisleri, Eskişehir'e bütünleşme ve Eskişehir'in sanayisiyle bütünleşme açısından, ayrıca Eskişehir Sanayi Bölgesi, üniversiteyle bütünleşmesi açısından da, benim görebildiğim en mükemmel alanlardan, en mükemmel organize sanayi bölgelerinden biriydi. Böyle örnekler Türkiye'de var, en az 10-15 adet çok iyi planlanmış, çok iyi çalışan organize sanayi bölgesi var.

Bunları değerlendirip, belki bunları model olarak alıp, diğer organize sanayi bölgelerini de bu açıdan planlamak ve belki de yeni bölgelere artık müsaade vermemek gerekiyor. Çünkü, bölgelerde sanayiciye verilebilecek olan boş yerler var, ama bunların bir sanayi envanterinin mutlaka çıkarılması gerekiyor bu bölgelerde.

SALONDAN: Ben burada bir şey ilave etmek istiyorum: Tabii, bu sanayi envanterinin çıkarılması, bunun yanında, mesela çok bilinçli toplum kesimlerinden olan üniversiteler, birtakım diğer kamu kuruluşları vs, biz bunların laboratuar envanterini çıkarmayı iki sene önce planladık. Özellikle bir çalışma yürütüyorduk, Makine Mühendisleri Odası'nın bünyesinde, bir onaylanmış proje çalışmaları yürütüyorduk. Burada bir laboratuar ayağı var projenin, laboratuar ayağının da illaki kendinin olması gerekmiyor. Türkiye'de diğer kurumların belli standartlara göre çalışan laboratuarlarında da kabulü mümkündü. Bunun için de biz bir envanter çalışalım dedik; diğer üniversitelerin,

kuruluşların bunun kapsamı içerisinde adegrada geldik. TÜBİTAK'ın olsun, istediğimiz deneyleri yapabilen ne kadar laboratuarları var? Bir soru sorduk ve bununla ilgili TÜBİTAK'ta bir günlük çalışma toplantısı da yaptık. Oraya bütün sektör derneklerini davet ettik ve büyük oranda da geldiler ama bu envanter çalışmasını sonuçlandıramadık, maalesef yarım kaldı.

YAVUZ BAYÜLKEN: Sürekli, spesifik yani çok dar bir alanda bu laboratuardaki, bunlar içersinde belki akredite olacaklar da vardı. Yani bunu yapmak oldukça zor. Tabii, bu bir seferberlik olayı, aslında sanayileşmeyi benimseyen bir devlet politikası ya da hükümet politikasıyla olacak merkezi bir otoritenin benimseyeceği bir şeyle oluşabilecek bir durum. şevk yaratacaksınız ve bu şevki sanayi nezrinde, sivil kuruluşlar nezrinde, mesleki kuruluşlarla yaygınlaştıracaksınız ve ortaklaşa bir çalışmayı götüreceksiniz.

Bunun sonucunda da, elime 2023 TÜBİTAK'ın yürüttüğü vizyon çalışmaları ulaştı. Bir kısmına başladım, bir hayli çalışma yapılmış, 23'e yakın çalışma. Bizim yeni sanayi kongresini de, çünkü 2005 yılında bu çerçevede Türk Mühendis Mimar Odaları Sanayi Kongresi'ni, odanın sekreteryasında düzenlemeyi düşünüyoruz. Dolayısıyla, onların hepsini de detaylarıyla incelemem gerekiyor, ama ne yazık ki, bilgiler çok kısıtlı. Alınan verileri değerlendirirken bile, bir kere dayanmanız gereken bir bilgi tabanınız, bir veri tabanınız olması gerekiyor. Onlar o kadar kısıtlı ki, bunun üzerine bir şey bina edemiyorsunuz.

Sektör çalışması yapıyorsunuz, en ufak bir şeyde dahi bir bilgi vermiyor, özel ihtisas komisyonlarında ben yıllardır çalıştım, işte pompayla ilgili çalışmanın içinde bulundum. Dört şey görüyorsunuz, sonuçta o dört adetten bile bilgi alamıyorsunuz. Tabii, vermemekte belki kendi açısından haklı, ama ona, o bilgiyi vermesinin kendi sanayiini kesinlikle geliştireceğini, bunun gizli bir değer olmadığını anlatmalı, sonuçta hiçbir sanayi tesisinin, ben her şeyine Türkiye'de inanıyorum ki, üretimle ilgili, ciroyla ilgili verdiği bilgilerin hiçbiri kesinlikle teknolojik sırlar içeren bilgiler değil. Biliyorum, çünkü sanayi tesisinin içinde, her şey de sanayi tesisinin içine girdi. Bunlar değil ve dolayısıyla bunun "bayağı önemli bir seferberlik şeklinde" diyorum, "seferberlik" lafının özellikle altını çiziyorum, yapılması lazım ki, bu envanter çıkartılabilsin. Bu olmadan, Türkiye'de ne üretiliyor, ne üretilmiyor, Türkiye'nin sanayi potansiyeli nedir, hangi tesisler vardır, organize sanayi bölgeleri ve diğerine ihtiyaç var mıdır, mevcutlar yeterli midir? gibi sorulara cevap bulmak oldukça zor görünüyor.

Ben şunu kendi görüşlerime dayanarak söyleyebilirim ki, mevcut organi-

ze bölgeleri, küçük sanayi siteleri... Gidiyorsunuz, ilgisiz bir yerde, denize 200 kilometre mesafede, bir zamanların yazlık konutları gibi küçük sanayi siteleri kuruluyor. Küçük sanayi sitesi neyine gerekli, hangi planlamaya göre yapılıyor, bunun içinde kimler çalışacak? Birçoğu da böyle oto sanayii ve yan sanayiiyle ilgili gelişmiş, benzincisi, karbüratörcüsü, egzozcusu vs durumu. Adı küçük sanayi sitesi oluyor, birtakım haklardan yararlanma durumlarına geçiyor. Tüm bunları yapmadan, yani o planlamaya girmeden, sanayiyi geliştirmek mümkün değil.

SALONDAN: Gebze Organize Sanayi Bölgesini konuştuğumuzda, ben mi yanlış anladım, biraz eleştirdiniz. Yalnız birinci etabı bu, ikinci etabı ne; onun farkında değilim, iki defa gittim, galiba orası birincisi, dikkatimi çekti, geniş geniş yollarıyla...

YAVUZ BAYÜLKEN: Tabii tabii, kriterleri çok yüksektir, yani şu kadar alanı yeşil alan yapmak zorundasınız, şu kadar alanı otopark yapmak zorundasınız, şu kadar geriye çekme mesafesi vardır, şu kadar ön cephede yükleme yapamazsınız gibi kriterleri çok yüksek olan bir bölge, güzel bir bölge.

SALONDAN: Fiziki durumunu mu eleştirdiniz?

YAVUZ BAYÜLKEN: Bakın, benim eleştirdiğim açılan ikinci bir bölge. Mesela ikinci bölgede ilk tesisi Alarko-Carier açtı. Ben arazinin alındığı andan itibaren, arazinin kurulup, çıkıp üretime başlayıncaya kadar bizatihi onun proje müdürlüğünü yaptım, yani yönetimle de sıkı sıkıya iç içe oldum. Zaman zaman orada, onların kendi aralarındaki konuşmalara katıldım, yani bölge müdürlüğüyle çok yakın temaslarımız oldu.

Birinci bölgede halen 20 civarında mesela, boş parsel var. İkinci bölgede iki tesis var, Alarko- Carier, bir de arkasında Debusse'nin yapı kimyasalları sanayii var, YKS var, bu kadar. Orada 35 adet boş parsel var ve şu anda biz içeriye kurduk, yollar yapılıyor ve altyapı yapılmaya başlandı. Girmeden altı ay öncesinden bize "Altyapıyı hemen yapıyoruz, başlıyoruz." dediler. Bu durumdan sanayici o kadar büyük zarar görüyor ki, birinci bölgeye bağlayacaksınız. Elektriğinizi nasıl alacaksınız; birinci bölgeden alacaksınız, deşarjınızı ne yapacaksınız, drenajınızı nasıl yapacaksınız? Ben o tesiste peyzajına kadar uğraştım ve peyzajına kadar uğraşırken, hepsinin ayırdına vardık. Peyzaj yapıyorsunuz, sonra birileri oraya, bölgeye giriyor. Şu anda bir tarafı tamamen güvenliksiz, yol yapılıyor, altyapı döşeniyor, dört sene sonra başladı. Neden? Kendileri de söylüyorlar, biraz sıkıştırınca söylüyorlar, "Biz oraya -o zaman için hesaplamışlar- 7 trilyon falan gerekiyordu , onu ayıramadık." dediler.

O zaman, bana birinci bölgede yer sat, ikinci bölgeye sokma. Neticede plansızlık açısından söylüyorum, yoksa diğer yandan planlama açısından, kriterleri ve ağaçlandırması mükemmel bir bölge. Daha ikinci bölgede 35 parsel var, üçüncüye niye giriyorsun; yani üçüncüye girmenin amacı nedir? İşin içinde rant ve spekülasyon kokusu geliyor. Orayı açacak, oradan, yeniden bilmem ne yapacak. Organize sanayi bölgesinin Bölge Müdürlüğü'ne gidin, ben kendilerine de söyledim, İçerisi İtalyan mobilyalarla döşendi, dışarıdan geldi, aşağı kata iniyorsunuz, saunaları, jimnastik salonları olan bir yer. Bunu madem yaptınız, sanayiciye de açın, gelsin, Kulüp kartı çıkartacaksınız, ancak oralı olmadılar.

Oraya harcadıkları parayı, sanayiciden aldılar. Oraya bir otel kuracaklardı, dışarıdan gelenler, yabancılar vs konaklasınlar diye. Rantal değil, olmadığı rantalda onu şey yaptık ve zaman zaman gidiyorum, yani orada akraba gibi olduk, açık açık eleştiriyorum, "Bunlar bunlar yanlıştır." diye. Bir şey de söyleyemiyorlar, doğru, haklı olduğumuz yönler de var. Tamam, yapılsın, her şey çok güzel, iyi plan, ama diğer taraftan da Türkiye'nin seviyesi ve gelir durumu(dağılımı) yapılan her şeyde göz önünde bulundurulsun.

Güzel; sanayici orada üretim yapıyor. Bir bina yandı, tam bizim Alarko'nun karşısında bir kimya tesisinin, neredeyse tedbirsizlik nedeniyle, orada itfaiye teşkilatının doğru düzgün olmaması nedeniyle, birkaç binayı birden tutuşturacaktı. Orada yanıcıları belli mesafede bulundurmaları kriterleri gerekirken, yanıcılar içinde yer aldığı için, birkaç tesisi birden tutuşturuyor; zor söndürdüler, dışarıdan 3-4 yerden itfaiye gelmek zorunda kaldı. Yangın bir kere oluyor, siz orada gerekli tedbiri bir kere alacaksınız. Orada itfaiye, yeterlilik belgesi için bilmem ne kadar para almayı biliyor, ama sürekli denetlemiyor. Mesela, beni sürekli olarak denetle, geri çekilme mesafelerimi hakikaten bütün o kriterlere göre tut. Eğer bunların içinde bir tehlike arz eden durum söz konusuysa, gerekli yaptırımları uygula.

Olay sadece ağaç dikmekle, yol açmakla olmuyor; oradaki bütün güvenlik tedbirlerini harekete geçirmek zorundadır. Bunu kendilerine de zaten söylüyoruz, yani planlamadan kastım şu: Orada ikinci bir yolu açmışsan, ikinci yoldaki parselleri doldur, sonra üçüncü bölgeye geç. Burada teknopark yapacaksınız, dolayısıyla bölge müdürüne gidiyorsunuz, "Peki, teknoparkı neyle planlıyorsunuz?" diyorsunuz, "Canım, işte etütlerine yeni başlıyoruz." diyor. Ama sen de teknoparkla ilgili birtakım şeyleri biliyorsun. Peki, üniversite işbirliğini sağladınız mı? Bu teknoparka hangi ürünleri getireceğiz, hangi firmaların - hizmet ya da sanayi firmalarının- içeriğine müsaade var, bunlar ortada yok.

Orada belki bütün sanayicinin -sektörlere göre yoğunlaşmış diyelim ki-, makine imalatçı, belirli malzeme girdileri varsa, onların belki akredite edilmiş büyük bir test laboratuarının kurulması öncelikle yapılacak şeylerden biridir. Bütün bunlar yokken, böyle ağır aksak bir planlamaya girişiyor yoksa bölge olarak dışarıdan veya içeriden çok güzel.

SALONDAN: O yönünü görmüşsünüz, tamamen haklısınız, doğrusunuz.

YAVUZ BAYÜLKEN: Evet, başka sorunuz var mı?

SALONDAN: Çok fazla .. organize sanayi bölgesi kurulmadan önce, bölge disipliniyle ilgili birçok projeler falan varmış galiba, arıtma tesisleri falan. Daha sonra onlar ne kadar yapıldı, bilmiyorum, ben "yapılmadı" diye duydum. Şimdi de milyonlarca dolar harcayarak, bu hangi .. ilgili sorular var.

YAVUZ BAYÜLKEN: Doğrudur, teknoparklardan önce işte o altyapı olayı vardı. Orada teknoparktan önce drenaj olayının ve atık su olayının gerçekten o bölgeye yaraşır biçimde oluşturulması gerekiyor. Mesela orada Mutlu Kent vardı, birçok şeyi orada ve aslında oranın konumu çok önemli. Yine, bizim atıklarımız, birinci bölgenin atıklarına bağlı, birinci bölgenin, atık değerleri açısından burada olmaması gerekiyor; diyeceğim o ki, böyle birtakım terslikler var.

Dolayısıyla, teknokentler önceliğiniz tamamen doğrudur, teknokentlerin altyapısının sağlıklı bir şeklinde olması gerekiyor, ama bu arada, aynı zamanda doğalgazın getirilmesine ve teknoparka başladılar. Şimdi, onun gerekçeleri de şöyle: "Teknopark bizim fonlarımızın tamamen dışında, üniversitelerin işbirliğiyle, 'Sabancı Üniversitesi'nin işbirliği ve özel firmaların destek fonlarıyla oluşuyor.' diyorlar", yani "Buradaki sanayicilerin katkısı buraya yok!" diye bir gerekçe sunuyorlar. Öncelikle, ona başlamadan önce, belki paralel altyapının mükemmelleştirilmesi birinci derecede önemli bir durumdu.

Buyurun.

SALONDAN: Ben bir soru sormak istiyorum: Bütün bu eleştirilerin üzerine, yani dışarıda sanayi siteleri veya organizenin dışında başka uygun bir yerde ve yakıtının vs her şeyinin olacağı güzel bir yer bulup, oraya kurmanın ne gibi dezavantajı olacaktır?

YAVUZ BAYÜLKEN: Organize sanayi bölgeleri dışında, bir kere sizin bir sanayi tesisi kurabilmeniz için, sanayi parseli için, yani imar planında sanayi parseli olarak gösterilmiş bir yer gerekiyor.

SALONDAN: Sanayiye girmeyebilen, ama organize veya bir şekilde sanayiinin vasfına girmeyen yerler var, fevkalade çoklar.

YAVUZ BAYÜLKEN: Dezavantajlarınız ne olur; çok olmaz.

SALONDAN: Bu kadar eleştirinizi, oldukça bir eleştiri.

YAVUZ BAYÜLKEN: Yani dezavantajınız çok olmaz, belki elektriği, suyu daha ucuza alırsınız, anlatabildim mi?

SALONDAN: Veya kendisi hat çeker.

YAVUZ BAYÜLKEN: Hat çekmek zorunda kalırsınız.

SALONDAN: Hat vardır, sizin anlattığınız, yani organize sanayilerde bile adam 3 kilometre hat çekiyorsa, bu dışarıda bir yerde, bir şekilde bu kadar uzun değildir.

YAVUZ BAYÜLKEN: Öncesinde bir tek daha uzun ve büyük dezavantajınız olur, biliyor musunuz, 33 yerden izin almak gibi bir duruma girersiniz. Mesela, Karayollarından izin alma durumuna girersiniz, buradan karayolu geçmeyeceğine dair. Şimdi, organize bölgelerde bunlardan bir ölçüde kurtuluyorsunuz. Devlet Su İşleri'nden oranın, Devlet Su İşleri'nin kanallarının olmadığı, sulamanın yapılmadığı bir arazi olduğuna dair, sanayiye geçme olmasına rağmen, bu izni almak zorundasınız. Orada bulunanın hepsi, ÇED raporu adı altında toplandığı için, derli toplu bir anda çıkıyor, organizenin avantajı bu. Orada "Girince vazgeçtim." diyenlere rastladık. Yine bu formalitelerden biri de, orada tarihi kazı olmadığına dair, Anıtlar Yüksek Kurulu'ndan izin almak zorunluluğunuzdur.

Bu 33 adet kuruluş, abartıyorum, askeriyeden oranın askeriyenin yeri olmadığına dair izin almak, hakikaten de öyle. Diyeceksiniz ki, "Kardeşim burasına mevzi planda sanayi bölgesi denilmiş, ne ilgisi var?" İlgisi var, aksi takdirde kaçak inşaat durumundan, ruhsatını alamazsınız. Ruhsatı almak için, diyelim ki o bölge nereye bağlıdır; il imara bağlıdır, mevzi gibi ya da belediyenin mücavir alanıdır. Oraya yapı ruhsatı almak için müracaat ettiğiniz anda, yapı ruhsatını verebilmesi için sizin bu söylediğiniz yerlerin hepsinden izin almanızı isteyecektir. İlişkisizlik belgesi ya da izin belgesi isteyecektir, Anıtlar Yüksek Kurulu size diyecektir ki, burada herhangi bir arkeolojik çalışma vs yoktur. DSİ deyecektir ki, tarım arazilerini sulamakta buralardan bir kanal geçirilmeyecektir. Karayolları diyecektir ki, benim yolun kavşağı ya da bir başka şeyi burada değildir. Bunun gibi, orman diyecektir ki, orman arazisi sınırı için... Yani bu espri değil, hoşuna gittiği için gülüyor.

SALONDAN: Çevrenizde gördüğünüz inşaatlar...

YAVUZ BAYÜLKEN: Kaçak, tabii onu söylüyorum, organizeyle ilgili kaçak yapmanıza imkân yok. Burada o yasaya uymak zorundasınız, oysa orada kaçak yapanlar oluyor, elektriğini bile kaçak çeken yerler var. Bölge müdürlüğünde, imar müdürlüğüne "Şu organize sanayiye dikkat edin, yüzde 50'sini de şu sanayi bölgelerine gösterin." dedik. Bu ilgiyi bize gösterin, ama oraya da gösterin. "Vallahi oralara ulaşamıyoruz, ama yine de o sizi ilgilendirmiyor." dedi. "Çok ilgilendiriyor." dedik. Birincisi, insan olarak ilgilendiriyor, ikincisi mühendis olarak ilgilendiriyor, üçüncüsü bu ülkede organize sanayi bölgesinde iş yapan bir insan olarak ilgilendiriyor, daha da bir sürü neden var. Sonra, "Biz buralara erişemiyoruz." dedi. İtiraf ediyor.

SALONDAN: Tabii şartlar da önemli, yani o günkü şartlar onu gerektiriyordu, çünkü, eğer o izinleri alarak yapılırsa, yapmaya kalkılırsa, kimse onu yapamazdı. Onu önden açtılar, herkes biraz da cesaret etti, o işleri yaptı. Ben de bir fabrikasının Genel Müdürlüğü'nü yaptım. Üç sene sonra biz oraya ruhsat almak için başvurduk, sizin biraz önce söylediğiniz gibi, sanki yapıyı yeni yapacakmışız gibi, "Şunları şunları al gel." dediler, "Bunların hepsi var." dedim, "Öyle yazacaksın, biz onu biliyoruz ama formalite bu!" dediler. Yani bu günleri Türkiye yaşadı.

YAVUZ BAYÜLKEN: Düşünebiliyor musunuz, tesisi kuruyorsunuz, işletmeye alıyorsunuz, açılmaya izniniz yok. Organize sanayi bölgesinde, KOBİ'yi kurup da, organize sanayi bölgesinde 'yer seçim' izni almak zorundasınız. Kardeşim, ben onu resmi parselasyon olarak aldım, buraya fabrikayı kurdum. Herkes bunu biliyor, yani hakikaten Salman Rüşdi'nin bir kitabı var, Hindistan'da Kerpite'yi anlatıyor, bizde de çok benzeri durumlar var. "Orada oturduğunuz binada aslında siz yoksunuz, çünkü arazisi kaçak olduğu için ruhsatı verilmemiş, işçiler hiçbir sosyal güvencesi olmadığı ve legal çalışmadığı için, kaçak yani sanal işçilerdir, siz orada sanal olarak oturuyorsunuz." diyor. Adam bir kitap çıkarmış, böyle yazıyor.

Siz gidiyorsunuz, yer seçiminiz, öyle komik bir olay ki, hepimiz burada görüyoruz. Planlama olayına bir bakın, bunların çözülmesi aslında çok kolay, çok çok kolay, hiç zor bir olay değil. O otoritenin kendi içindeki düzenlemesini iyi yaparsanız, belli kuralları getirirseniz, bundan da ödün vermezseniz, bunu yaparsınız. Yani ben yer seçimine gittiğimde, eğer benim orası hakikaten sanayi parseliyse, benim sanayiimin de orada kurulması için yeterli şeyler orada oluşturulmuşsa, yani burada şu sanayi kurulabilir diye bir makro planlama yapılmışsa, arkadaşımızın genel müdürlük yaptığı yerin bu-

rada hemen yer seçimini üç gün içinde alması lazım. Bir şey yok ki, çünkü böyle bir şey yok. Orası zaten sanayi bölgesi olarak ayrıldığı için, orada Anıtlar Kurulu'nun, ormanın vs ne işi var? Varsa, bunlar baştan çözümlenmesi gereken şeylerdir ama her gittiğiniz yer size ayrı bir sorun çıkartıyor, yani alıyorsunuz, nihayetinde mekanizma işliyor, rüşvetler işliyor, herkes de bunu biliyor.

SALONDAN: Galiba o işlerle uğraşmak hoşlarına gidiyor, işleyişi doğal olarak devam ettiriyorlar.

YAVUZ BAYÜLKEN: Turgut Özal'ın "Bizim memurumuz işini bilir!" demesi de böyle bir dizinin içine denk düşüyor. Yani, artık o kadar açık bir hale gelmiş durumda ki... İmar Müdürlüğü'nden içeri giriyorsunuz, adam geldiğinizi haber almış, istihbaratı da kuvvetli: "Yavuz Bey hoş geldiniz, kahvemizi için, artık bizim binalarımızı bu klimalarla döşersiniz." diyor. Projelerinizi oraya koymuşsunuz, ilk söylenen bu ardından talepler geliyor "Ben bir yerde bir yazlık yaptırıyorum da, oraya da biraz yardım." diye. Hakikaten, projeleri orada bıraktım, "Bunu siz yapmak zorundasınız, değil mi?" dedim ve proje orada bir yıl bekledi. Bir gün genel koordinatörümüz "Yavuz bey, bizim iş ne olacak, inatlaşıyorsunuz." dedi. "Bir şekilde, bir yerden kurtarırız." dedim. Çok ilginçtir o sırada Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu çıktı. Artık son noktaya gelmişiz, gittim kamyoneti dayadım, "Bütün projelerimizi alıyoruz." dedim. Çünkü, yetkisi kalktı, organize sanayi bölgesi içinde, öyle bir güzellikte yaptım ki, çok büyük keyifle. O adamların arasında, biz arşive gidiyoruz, üç adam gönderdim, "Arşive girin çıkartın, çıkartmazlarsa zorla alın." dedim. Karşı karşıya tık o dolaplardan çıkartıldı ve kamyonete yükleyip eve geldik. Öyle güzel ki, 5 kuruş rüşvet vermeden, bunları buradan aldık.

Bölgeye geldi, bölgede tık tık incelendi, bize bir hafta içinde verdiler. Ben şanslıydım, ama bu sorunlar ne olacaktı? Ben bunu yapmasaydım, "Yavuz bey siz bize engel oluyorsunuz." diyecekti, başka birine götürüp aldıracaktım. Yapmak zorunda, benim şahsım bunu yaptım, ama çok de, kendi vicdanı açımdan da böyle bir olaya çok memnun oldum, yani çok sevindim, 5 kuruş vermeden bunun içerisinden çıktık.

Bu gerçekleri bütün bunları görerek bileceğiz, nasıl düzeltebiliriz? Bir şekilde çalışacağız.

SALONDAN: Belediyelerin bölge bölge sanayi izni verdikleri yerler var.

YAVUZ BAYÜLKEN: İmar planında sanayide işletme bölgesi olarak gözüküyor, bunlara "sanayiinin imarı"deniliyor, sanayi imarı var, sanayiinin

imarı var güzel, hiçbir şey yok, planda da böyle gözüküyor. Bütün mesele, siz buraya tesis kurmaya niyet edip de belediyeye ruhsat alma, bu belediyeye bağlı, belediyeye gittiğiniz anda başlıyor. Şimdi, yalnızca İmar Yasasında bu değişiyor. O çalışma başladı, Avrupa Birliğine giriş aşamasında, adamların şart koştukları şeylerden biri, "İmar Yasasını değiştireceksiniz" dediler. İmar Yasası değişiyor, bu İmar Yasası değişirse, bunları muhtemelen yapamayacaklar,ama biz yine bir formül bulabilir miyiz; onu bilemiyorum.

Belediye başkanlarına hapis cezasına kadar müeyyide geliyor. Şu kadar gün içerisinde ruhsat verilmezse ya da ruhsat için gerekçe gösteremezse ya da kaça inşaata izin verirse belediye başkanına hapis cezası geliyor. Çok ağır bir İmar Yasası çıkıyor.

SALONDAN: "Biz bu işi delmenin yollarını buluruz" diyorlar.

YAVUZ BAYÜLKEN: Yani, bu İmar Yasası uygulanırsa hiçbir alması lazım, normal şartlarda. Avrupa Birliğine gireceğiz olayları var ya, o vesileyle biraz belki daha yasalar belli şeylere uydurulur, belki biraz demokratik bir yapıya getirilebilir diye düşünüyorum. Orada kaçak yapı yapılıyor, bunu belediye biliyor, imar biliyor, organize siz yapıyorsunuz. Yani, böyle acayip bir olay, az buçuk değil, bizim tesis 30 bin metrekare, yani 30 bin metrekare kapalı alan.

Durumlar böyle, moraliniz bozulmasın, her şey değişiyor.

Bir sorunuz var mı?

SALONDAN: Küçük ölçekli bir işletme için, mesela sanayi sitesinin içinde mi yer almak önemli, yoksa yakınında gelişen...

YAVUZ BAYÜLKEN: Vallahi, o kadar para da vermemek gerekiyor, çok büyük paralar vermemek gerekiyor.

SALONDAN: Birtakım teşvikler, devletin birtakım kredilerinden faydalanma açısından sanayi sitesinin içinde yer almak avantajlı olmuyor mu?

YAVUZ BAYÜLKEN: Şimdi, çok güzel sanayi siteleri oluşmaya başlardı, yani İzmit civarında bayağı, mesela plastikçiler sanayii sitesinde 15-20 dolara yer veriyorlar, çok da güzel bir bölge. Kriterler yatırımın yüzde 5'i geçmemeli, bir sanayi hasılasının yüzde 5'ini geçmemeli.

SALONDAN: Sanayi sitesiyle, organize sanayi bölgesinin birbirine göre profilleri açısından faklılığı var mı?

YAVUZ BAYÜLKEN: Küçük sanayi sitelerinde çok, yani binaları da yapıyorlar, siz öyle giriyorsunuz, binaların içine.

SALONDAN: İzinler falan alınmış.

YAVUZ BAYÜLKEN: Tabii, alınmış, hapsi alınmış oluyor, hepsi çıkmış oluyor, küçük binaların niteliği, orada iki yeri de birleştirirseniz 1000-1500-2000 metrekare bir alan oluyor. Ama öteki tarafta siz araziyi alıp, istediğiniz gibi kendi şeyinize göre yer oluşturabiliyorsunuz, organize sanayi bölgelerinde.

5-30 işçiye kadar çalıştırılabilecek, genellikle makine parkının sınırlı olduğu alanlar, ama organize bölgeler öyle değil, organize bölgelerde 5 bin metrekareden başlıyor, yaklaşık 300 bin metrekareye kadar sanayi parseli olan yerler var, 300 bin metrekare olan yerler var. 300 bin metrekarelik bir yerde de yaklaşık isterseniz 150 bin metrekarelik bir kapalı alan kurmanız mümkün.

Teşekkür ederim.

"POSTMODERNİZM VE GLOBALLEŞME"

TMMOB

MMO İstanbul Şubesi - Kartal Temsilcilik

25 Kasım 2004

Av. Ertuğrul KUTLUAY

SUNUCU: Söyleşimize katıldığınız için özellikle temsilcilikler adına sizlere teşekkür ediyorum. Bugünkü konumuz, sizin de bildiğiniz gibi postmodernizm ve globalleşme. Bu konuyu Sayın Av. Ertuğrul Kutluay aktaracak. Ertuğrul Kutluay'ın kısa bir özgeçmişini dinleyelim, peşinden konuya gireceğiz.

Ertuğrul Kutluay 1946 İzmir doğumlu. İstanbul Hukuk Fakültesini 1969 yılında bitirdi. 1970 yılından bu yana evli, biri kız, biri erkek iki çocuk sahibi. 1972'de başladığı serbestlik avukat mesleğini sürdürmekte. Atatürkçü Düşünce Derneği gibi sivil toplum kuruluşlarında kuruculuk yaptıktan sonra, CHP'nin 1982'de yeniden açılmasıyla, döndüğü siyasi yaşamında İlçe Başkanlığı, İl Yöneticiliği, İl Eğitim Sekreterliği gibi farklı yönetim kademelerinde bulundu. Halen İstanbul İl Genel Meclis Üyesi olarak siyasi yaşamını sürdürmektedir.

KARTAL TEMSİLCİLİK YETKİLİSİ: Sevgili arkadaşlar; tekrar hoş geldiniz. Biliyorsunuz temsilciliklerin eğitim salonunda biz dönemsel olarak farklı konularda yer veriyoruz, farklı platformlar oluşturuyoruz. Bunlarla ilgili bir iki bilgi vermek istiyorum. Yarın, özellikle Tuzla'da, tersanelerde çalışan arkadaşlarımıza yönelik, "Tersanelerde İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği" adılı bir söyleşimiz var. Akşam saat 19.30'da sizler de katılabilirsiniz.

Bir de, İstanbul Tabip odası ve Makine Mühendisleri Odası Kartal Temsilciliği, Mimarlar Odası Kartal temsilciliği ve Elektrik Mühendisleri Odası Kartal Temsilciliğinin organize ettiği bir söyleşimiz var. Biliyorsunuz, hızla gelişen bir özelleştirme kampanyası var, bu konuda özellikle SSK ile ilgili mevzuatlar noktasında Cumartesi günü saat 14.00'de burada yine bir söyleşimiz var. Dolayısıyla katılmak isterseniz, Cumartesi saat 14.00'de yine sizleri bekliyoruz, ilginize şimdiden teşekkür ediyorum, iyi sunumlar diliyorum.

Av. ERTUĞRUL KUTLUAY: Evet, özgeçmişimle de ifade edildiği gibi, artık bize "dinazor" diyorlar. Sanırım olayın soru-cevap bölümünde bunu dikkate alıp bizi fazla yormazsınız.

Öncelikle beni davet ettiğiniz için hepinize teşekkür ediyorum, herkese iyi akşamlar diliyorum.

Değerli dostlar; konumuz postmodernizm, yaklaşık yarım yüzyıl öncesine kadar en ilkellerinden en gelişmişine kadar tüm toplumsal değişme ve de dönüşme örnekleri yerel, yöresel, bölgesel bir düzlemde oluşup, algılanırken, günümüzde bu olgu globalleşmektedir. Kraldan ulus devlete kadar oluşan kurum ve kuralların; siyasi, ekonomik, sosyal tüm ilişkilerin yaşam biçim ve alışkanlıklarının, değerler sisteminin yerini yerel düzlem anlayışından çok farklı, küresel bir boyutta yeniden şekillendiğini görüyoruz. Küresel etkinliğine karşı geniş kesimlerin çok da farkında olmadığı bu değişim sürecinde, önemli bir payı ve katkısı olduğunu düşündüğüm postmodernizm konusunu bu akşam sizlerle paylaşmak için buradayım.

Konuya üç başlık altında değineceğiz. Mimarlık alanında postmodernizm, düşünce platformunda postmodernizm, ideoloji planında postmodernizm olarak üç başlık altında konuya bakacağız. Ancak, mimarlık alanındaki postmodernizme, -çünkü tereciye tere satmak olanaklı değil, sizler bu işi çok daha özgün bir şekilde görüyorsunuz- konunun bütünselliği adına bir değinmeyle geçip, esas düşünce platformunda ve ideoloji alanında postmodernizmin ne olduğu konusunu birlikte tartışacağız.

"Postmodernizm" sözcüğü bugünkü anlamında olmasa da, ilk kez 1939 yılında ünlü toplum bilimci Arnold Tyonbee tarafından kullanılmış ve 19 uncu Yüzyılın 2. çeyreğinden itibaren yeni bir toplumsal döneme girildiği ifade edilmiş. Günümüzde bu kavramla ilgili birçok söylem var. Batılı düşünce çevrelerinde fırtınalar kopuyor. Ülkemizde genellikle entelektüel düşünce çevrelerinde durum pek böyle değil, genelde tavır olarak bakılıyor, fakat içeriği çok da bizim anladığımız boyutuyla kavranmış değil. Postmodernizm; kimilerine göre yeni bir toplumsal değişme teorisi, kimileri için yaşanan somut bir toplum modeli, bazılarına göre geçmişle hesaplaşma, kimileri için tek kutuplu bir dünya düzeni ideolojisi, kimilerine göre aşkınlık ya da gelişmişlik örneği, kimileri içinse bir sıkışmışlığın hatta tükenmişliğin ta kendisidir.

Bu bağlamda, kelime anlamı modern ötesi ya da sonrası demek olan postmodernizm ile ilgili net bir tanım vermek olanaksız. Hatta postmodernizm kavramının kendi içindeki özelliklerinden dolayı da tanım verme zorunlulu-

ğu olmadığı söyleniyor. Postmodernizm kavramındaki "ötesi, sonrası" anlamına gelen "post"un yaptığı vurguyla, öncesi olan modernlikte bir hesaplaşma, bir başkaldırma olarak görme eğilimi çok önemli.

Değerli dostlar; kavram etrafındaki ilk tartışma mimari boyutta başlıyor. 1972 yılında Amerika'nın Wizori Eyaletinin Semriy Kentinde ödüllü bir projeye göre yapılmış olan sosyal konutlardan oluşan bir mahallenin değişimine başlıyorlar. Mimari alandaki bu yıkım, aslında birkaç binanın ve o bina içindeki yaşayan yoksul zencilerin kırık dökük hayalleri veya hayatları ile sınırlı değil. Bu yıkım, aslında aydınlanma çağının ürünü olan modern toplum anlayışının yıkımı olarak değerlendiriliyor.

Bu aşamada postmodernizm öncesine düşen modern toplum ve ona hayat veren aydınlanma konusuna kısaca değinmek istiyorum. Modern terimi; bütünüyle Hıristiyan olan dönemi, Roma ve Bağan dönemini ayırmak için 5'inci Yüzyılda kullanılıyor. Daha sonraları farklı içeriklerle de olsa, eskinin yerine geçen anlayış, yaklaşım ya da düzen olarak, modern terimi günümüze kadar geliyor. Ancak, bu süreçte bir kavram daha var ki, o da hepimizin bildiği "klasik". Değişmeye karşı varlığını koruyan, günümüze kadar değerini kaybetmeden gelen anlamına geliyor. Her modern toplum, değişmeye karşın kendi klasik ölçütlerini de üretme gayreti içindedir.

Günümüz modern toplumu aydınlanma çağının bir ürünüdür. Aydınlanmanın ise, hepimizin bildiği gibi özünde bir ruh var. Tarih sahnesinde, 13'üncü Yüzyıldan itibaren ekonomik kazanımlar elde eden burjuvazinin, aydınlanmayla birlikte ekonomik planda kapitalizm, siyasi planda hak ve özgürlüklere dayalı demokratik yaşam ve ulus-devlet anlayışıyla bu kazanımlarının perçinlerini görüyoruz. Başlı başına bir hesaplaşma olan, Ortaçağ değerlerinden çıkışı getiren, kilise inanç ve doğmaları yerine bilimi koymuş olarak aydınlanma, evrenin merkezinde tanrı yerine insanın oturduğu yeni bir dönemdir. Bu dönemde aklıyla doğayı kavrayıp, bilimle onu denetleyebilen insan; aynı zamanda tarihsel bir kimlik ifade ediyor. Buna göre tarih hep kendini tekrarlayan ve gelişigüzel olaylar bütünü olmaktan çıkıyor, sebep-sonuç ilişkisine göre içinde ve insanın katkısı bulunan, etkin olarak rol aldığı bir süreç anlayışı hakim oluyor. Bu süreç aynı zamanda, insan aklının da tarihi anlamına geliyor.

Özetle, günümüz modern toplumu akılcılık, ilerlemeci tarih ve bilim gibi aydınlanma değerlerinin temellendirdiği ulus-devlet, özel mülkiyet ve girişimci ruha dayalı kapitalist sistem üzerinde şekillenmeye başlıyor. Bütünde ulaşılmak istenen hedefse, egemen sınıf haline gelen burjuvazinin gelişmesidir.

Bu oluşumda hepimizin bildiği yoğun işgücünün kentlere akmasıyla birlikte bir konut sorunu ortaya çıkıyor. Genel nüfusu barındırma bir mesele, o nedenle şehirlerde çalışan bu kesimler için konutlar yapılıyor. Amaç, ekonominin işlerliği adına, o dönemin ekonomik yapılanması içinde, Fordist sistemin besleyebilecek, işgücünün barınma ihtiyacını karşılamaktır. Bunun için de barınaklar, insan zevklerine, isteklerine, birebir ihtiyaçlarına göre değil, bu ekonomik yapılanmanın veya sistemin işlevselliğine göre değerlendiriliyor ve çok dar alanlarda yüksek binalar içinde, olabildiğince işten kalan zamanlarında insanların sadece temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir yapılanma modelini getiriyor. Bununla da maalesef halen günümüzde de devam eden toplu konut gibi, sosyal konut gibi yapılaşmalar gerçekleşiyor. İnsanların mutluluğu adına konan bu sistem, kısa bir zamanda amacın dışına çıkıyor ve bu alanlarda çok geniş tutulan nüfus bir süre sonra suç odakları haline geliyor.

1970'li yıllarda Batıda sanayi tesislerini de kent merkezlerinden daha uzağa atılmak isteğiyle birlikte sosyal konut tipi olarak yapılmış olan bu yapılar 1972 yıllarında yıkılmaya başlıyor. Mimari alanda postmodernizm tartışması da bu anda güncelleşiyor. Modern mimari, estetik tarihinden çok işlevselliği öne çıkartan bitmiş bir mükerrerlik, netlik, kesinlik ve çelişkisizlik anlayışı içerirken, postmodern mimarinin öncüleri yeni tasarımlara birbiri ile çelişkili, karşıt öğelerin yan yana kullanılabileceği yeni bir kesit, şaşırtıcılık sunuyor. Bu yaklaşımla, kuru kent düzeneği yerine; somut, insan zevk ve duyarlılığının çok renkli görüntülerinin öne çıkmasını sağlıyor. Modernizmin "Ya öyle, ya böyle" anlayışına karşı; "hem öyle hem böyle" esnek olan. postmodernist mimaride bilindiği gibi yeni tasarımlar, eski simgeler, heykel ve süslemelerle zenginleştiriliyor. Bu yüzden düşünür hukuku 19'uncu Yüzyılı bir zaman tarih çağı olarak değerlendirirken, 20'inci Yüzyılı bir mekân çağı olarak değerlendiriyor.

Mimaride başlayan bu tartışma, kısa zamanda salt meslek içi tartışma boyutunu aşıyor. Lyotard 1979'da yazdığı postmodern kitabıyla postmodernizm tartışmasını düşünsel platforma taşıyor. Kitabının en başında postmodernizmin en yüksek derecedeki gelişmiş toplumlarda günümüz kültürüne denk düştüğünü ifade eden Lyotard öncelikle sorguladığı bilimin meşruluğu ve bilginin günümüzdeki konumunun ne olduğu inceliyor. Lyotard'a göre modern bilim geçerliliğini, siyasetin gücünden ve üniversitesin otoritesinden almaktadır. Ona göre en geçerli bilginin kanıtlanabilir, yani bilimsel bilgiye indirgeyen tarzı aslında diğer bilgi türlerini değersiz ve önemsiz kılmakta, yaşamdan uzaklaştırmaktadır. Oysaki bilimsel bilgi, bilginin bütünlüğünü

temsil etmekten uzaktır ve kendi dışındaki bilgiyle rekabet ve çalışmaların olması da gerçekçi değildir. Çünkü, gelişen toplumsal yapıyla birlikte bilgi de değişmiştir. Geçmişin emek-üretim değerleriyle şekillenen sanayi toplumunun yerini, artık enformasyon üretim değeriyle şekillenen girişim toplumu anlmıştır. Postmodernizme doğru evrilen toplumlarda; bilişim teknolojilerindeki, özellikle bilgisayar teknolojisindeki gelişme, yeni bir mantık, dil ve önermeler sistemi yaratmış, bu da bilginin doğası gereği, bilginin konumunu değiştirmiştir.

Lyortard'a göre postmodernizmin bilgi formu enformatiktir. Bilgi üreticileriyle, tüketicileri arasındaki ilişki ekonomik değer yaratma formunda gerçekleşmektedir. Bu bilginin kanatlanabilir olması yanında, aynı zamanda etkin bilgi olması gerekir. Etkinlikten Lyotard'ın anladığı olguysa, bu önemli olan etkinlikte, modern bilimin bilimsel yönteme dayalı kanıtlanabilirlik ölçütünün önünde, piyasa koşullarına göre oluşan etkin bilgidir. Modern bilim anlayışı; "Kanıtın ne?" diye sorarken, postmodern bilim anlayışı "Kanıtının piyasa etkinliği ya da değeri nedir?" diye soran yeni bir anlayıştır.

Bu olgu yeni bir zenginlik ve stratejik bir güç kaynağıdır. Artık gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurum ya da çalışma, bu olguya göre toprak bütünlüğünün için bir savaş değil, enformasyonun denetimi için mücadele noktasına gelmiştir. Lyotard'a göre devlet denetimindeki eğitim sistemlerinin modası da geçmektedir. Bu nedenle, modern bilimin yapıldığı ve öğretildiği üniversitesinin otoritesi de giderek sarsılmaktadır. Üniversite eğitimi, ulusu ve insanlığı aydınlatıp özgürleştirecek düşünce üretmek yerine, piyasa koşullarına göre sisteme pragmatik, enformatik ve pratik beceri katan yeni insan tipi yaratmaya çalışmalıdır.

Bu yanıyla postmodernizm cehaletin kınanmadığı, hatta ona prim verildiği ve iştah açıcı alanların yaratıldığı, bu bağlamda da aydın kimliğine de bir saldırı olarak gelişen bir olgudur. Bir görüşe göre de, postmodernizmin bu yaklaşımı belki aydının değil, ama ailenin sonunu belirlemektedir. Postmodernist yaklaşımda, şirketlerin piyasa yönelik ticari taleplerine göre, güçlü bütçe destekleriyle üniversiteler elde ediliyor, bağımsız araştırma kurumları aracılığıyla faydacılığa, piyasa değeri yüksek, etkin, alım satım değeri olan bilgiye ulaşılmak isteniyor.

Özellikle bilgisayar teknolojisindeki gelişmeye paralel olarak, bilgisayarları öne çıkartmak suretiyle postmodernist bir üst kimlik yaratmak gibi yeni bir yaklaşım da Lyotard tarafından ifade edildi. Bu olguyu da "Lisan bilmeyen insanın dahi, akıllı makinelerin ortak tekniğini kullanarak küreselleşme-

sinin önünü açmak" ile ifade eder. Bu yolla insanın üst kimlik kazanması, ulus dillerinin zayıflanması; giderek düşünce elektriğinin kısa devre yapması amaçlanmaktadır. Alınmak istenen sonuç, güdülenmeye açık, düşünmeyen bir toplum yaratmaktır.

Lyotard'ın önemle altını çizdiği bir diğer nokta da, bilim artık teknolojinin bir nesnesi olmasıdır. Lyotard'da göre bilimin bu konumu bilgiyle etkilemekte ve bilgi artık enformasyon fasiküllerine ayrılabilen paketler halinde bir yerden bir yere gönderilebilen ve çok sayıdaki insan tarafından paylaşılabilen bir üst kimlik haline gelmektedir. Lyotard'ın vardığı en son noktada "Postmodernizm için gerçeğe ulaşmaktan çok, tartışmayı sürdürmek, tartışmanın taraflarını kızıştırmak ve tartışmanın tarafları dışında da bu olguya yandaş bulmaları, bundan dahi bir çıkar sağlamak amacı güdüldüğü"dür.

Kısaca, postmodernizmin düşünsel temelleri, aydınlanmanın ortaya koyduğu bilimsel kavrayışa, bilimsel yaklaşıma bir karşı duruştur ve bilimselliği reddetme ile aynı anlamı taşımaktadır.

Değerli dostlar, 90'lı yılların başında globalizm adı altında sert esen rüzgarlarda, küresel serbest dolaşım olanakları elde eden büyük sermaye uluslararası sınırları da aşarak, uluslar üstü ya da uluslar öncesi konuma gelirken, özellikle 1990'lı yıllarda Berlin Duvarı'nın yıkılması iki kutuplu dünyadan hızla tek kutuplu dünyaya gelinmesi, sıradan insanın günlük yaşamını derinden etkileyen, ancak geniş kitlelerin pek de farkında olmadığı, algılayamadığı yeni bir dünya düzeninin kurulması anlamını taşıyordu. Dünyaya global bakan uluslararası sermayenin, yeni dünya düzeninin küresel jandarmalığına soyunmuş olan Amerika'nın projelendirdiği bu olgu sadece ekonomik, sıkışmış olan sermayeye bir çıkış yolu bulmak amaçlı değildi, bu aynı zamanda dünyayı dönüştürme kaygısı da içermekteydi..Yeni bir kültür empoze edilmiştir.

Tek kutuplu yeni dünya düzeninin oluşturduğu eksen kaymasıyla, küresel sınai askeri gücün tek temsilcisi haline Amerika Birleşik Devletleri bu bağlamda yeni bir misyon üstlenmiş gözüküyordu. Bu noktada postmodernizmin düşünsel teorik temelleriyle yeni dünya düzeninin pratik uygulamalarındaki örtüşmeden yola çıkılarak, postmodernizmin yeni dünya düzeninin ideolojisi olup olmadığı sorgulamaya başlandı.

Bir kesimin vardığı sonuçla yeni dünya düzeninin ideolojisi olarak sorgulanan postmodernizm aydınlanma değerlerine, bu değerlerin yarattığı ulus-devlet anlayışını ve bunun toplum modeli olan modernizme karşı bir teori olduğu kadar, modernizmin vatanı Avrupa merkezlerinin de ve onun yarattığı

aydınlanma kültürüne de bir başkaldırıdır. Yeni küresel gücün temel yaklaşımı, tüm dünyaya ihraç etmeyi hedeflediği evrensel bütünlük ve tek seslilik olmasına karşın, yerel olan çok seslilikten, farklılıkların dile getirilmesinden, hatta çoğaltılmasından destek aldığını iddia ediyor ve devletlerden ve insanlardan buna uygun bir tavır sergilemesi isteniyor.

Nasıl ki, postmodern mimari karşıt öğeleri bir arada kullanarak yeni ve farklı bir estetik yakalama gayretiyse, postmodernizmde bu boyutuyla farklılıkların uyum içinde barınabileceği yeni bir yaşam biçimi yaratma isteği olarak tariflenmektedir. Bu yaklaşımda modernizmin katı mantığının yerine esnek olan postmodernist mantığın alması önemlidir. Artık ciddiyetle dalga geçmek, gerçek-sanal birlik ve karşılıkların, yan yana gelmesi hatta iç içe olabilmesi olanaklıdır. Önemli olan farklılıkların kendini ifade edebilmesi, farklı olanların uyum içinde bir arada bulunulmasıdır. Yeni dünya düzenine göre küresel sermayeyle çalışma halinde olan vatandaşlık üst kimliğinde farklılıkları kaynaştırıp, bu yolla düzeni sağlamak isteyen ulus devletler ve onları birbirinden ayıran sınırlar ortadan kalkmalı, tüm dünya herkesin uyum içinde yaşandığı küresel bir bütün olmalıdır.

O nedenle, yeni dünya düzenleyicileri özellikle gelişmekte olan ülkelerde etnik ve dinsel köktenciliği ima ederek, ulus devletini zaafa uğratma gayreti içine girerler. Düşünür Gracer'e göre ulus öteciliğe doğru bu gidiş diğer yanıyla aşiretçiliğin canlanması demektir. Postmodernizm yalnız ulus-devlet anlayışının değil, onun vatandaşı olarak insanın da değiştirme iddiasındadır. Aydınlanma tanrının merkezli olduğu görsel, Ortaçağ kavrayışından insanın merkeze çekildiği bünyevi yersel bir düşünce biçimine geçiştir.

Postmodernizm ise günümüz dünyasında artık tanrının da, insanın da merkezde olmadığı, merkezsiz ya da çok merkezli bir düşünce sistemi ve yaşam biçimi önermektedir. İlk bakışta bireyin daha çok özgürlük isteğinin karşılarmış gibi gözüken, bu baştan çıkarıcı sözle demokratik olduğunu iddia eden postmodernizm bir yanılsamadan ibarettir. Postmodernizmde insan sürekli oluş halinde etkileyen, etkilenen bütünlükten ve tutarlılıktan yoksun çeşitli özde konumlarından oluşan, çelişkilere düşen, yeterince ya da hiç sorgulanmadan olayların arkasından sürüklenip giden bir kimlik durumu söz konusudur. İnsan artık tarih yapan özne olma durumunu yitirmiştir. İnsan tarihin yapılmasında etkin olmayan, tarihi yapanların verdiği rolü yalnızca oynayan belirli bir plan ile hareket eden nesneye indirgenmiştir. İnsan için tarih günümüzde artık nostalji olarak değerlendirilmektedir.

Kısaca, günümüz insanı herhangi bir ulusun yurttaşı değil, küresel sermayenin kazancını artıran bir tüketici konumuna getirilmek isteniyor. Tüketici olmanın bireysel kimliğe en önemli etkisi, onun daha önceki ulusal düzeydeki yurttaş ya da belli bir sınıfın temsilcisi olmasından, sınıfsal kimliği belirleyen sanatkar, tüccar, esnaf, işçi gibi kimliklerinden koparılmasıdır. Böylece pazara yönelik üretilen ve kendisine sunulan iyi pazarlanmış her şeye, bu her şey içinde eşya, bilgi, dil, ideoloji aklınıza ne gelirse, tüketmeye hazır bir insan tipi ortaya çıkmaktadır. Varangli'nin tüketimcilik adını verdiği bu özellik bir toplumsal kalıp oluşur ve artık davranış biçimi halni alır. Bu biçim insanın tüm enerjisini gelir, kazanç, başarı gibi değerler içinde yoğunlaştırmakta, onu bir izleyiciye, dinleyiciye dönüştürmektedir. Tüketici kimliğinin getirdiği bir başka etkiyse güdülenmeye açık olmasıdır. Bu nedenle, postmodern siyaset bir manipülasyon biçimi olarak sürdürülmektetir. Böylece bilginin tüketicisi konumundaki insan, toplumun ve siyasetin tanımladığı birey ve yurttaşlıktan uzaklaştığı gibi; siyasette etkin olma özelliğini de hızla yitirmektedir.

Değerli dostlar; 20'nci Yüzyılın başında sanayileşmenin neden olduğu sorunlar, yabancılaşma ve yalnızlaşma idi. 20'nci Yüzyılın sonuna geldiğimizde, ortaya çıkan sonuç daha da korkunç. Artık insanın dağılıp parçalanmasından söz etmek olası. Kimliksiz, kişiliksiz, tarihsiz insanın artık duygu düşünce ve değerlerinde büyük tahribat oluşmaktadır. Gerçek olan ile sanalın birbirine karıştığını dünyada insan kan, gözyaşı ve acı olan savaşları bir bilgisayar oyununun sanallığı içinde televizyon ekranlarında oturduğu yerden birasını içerek izleyebilir. Artık insan kendi canı acımadıkça duygularının bile farkında değildir. İnsanın bu parçalanmışlığı ve nesneleşmesi, medya kanalıyla pompalanan popüler kültürle daha da hızlanmıştır. Hepimizin bildiği tüm dünyada örnekleri görülen "Popstar", "Biz Evleniyoruz", "Biri Bizi Gözetliyor" türü yarışmalar; "Televole" tarzı içinde haber olmayan haber programlarıyla insanlar hiçbir gerçekliği olmayan sanal ve emanet yaşamlara özendiriliyor.

Popüler kültürün alıcıları geniş yoksul kesimlerle, orta sınıf olsun. Bu kültürün ürünleri son kullanma tarihi çok kısa olan, kullanılmadığı zaman hemen bozulan cinstedir. Elde edilmek istenen büyük kârlardır. Bu da postmodernizmi bir yaşam biçimi olarak uygulayan büyük sermayenin temel amacına uygundur. Modernizmden, postmodernizme giden ince çizgi kalınlaştıkça ortaya çıkan olanaklar gerçekten aldatıcı olduğu kadar ikna edicidir. Ne var ki bu görüntüye karşın postmodernizmle insanlığa mutluluk ve esenlik getirilmemektedir. Küreselleşme fukaralık, kaynakların israfı, çevrenin tahribi, ardı arkası kesilmeyen savaş ve ekonomik krizlerdir.

Değerli dostlar; postmodernizmle ilgili düşünsel ve ideolojik planda özet bilgi olarak sizlere aktardığım bu noktadan sonra,şunu da belirtmek gerekiyor; postmodernizmi eleştiren modern toplum yanlarıdır. Postmodernizmin kuntarın topuzunu kaçırarak çok ileri gittiğini, adeta yıkama suyuyla birlikte deveyi de dışarı attığını söyleyen modernizmin ünlü savunucusu Habermas'a göre, modernizm her türlü arıza ve aksaklığına karşı onarılıp yoluna devam etmektedir. Artık geldiğimiz nokta da modernizmin ayakları üstünde durması, onarılıp tekrar yoluna devam etmesini olanaksız kılan toplumsal yapılar söz konusudur. Dolayısıyla, yeni bir dönem, yeni bir evre, yeni bir toplumsal yapı ve yeni değerler anlayışı yaratılmaktadır. Tartışmanın tarafları ve ileri sürdükleri tezler o kadar çok, o kadar geniş kapsamlı ki..

Özetle, aslında postmodernizm yeni bir oluşum değil. "Post" anlamından da anlaşıldığı gibi sonrası demektir ve tıpkı ekonomik liberalizmde olduğu gibi "neo" ekiyle kapitalist sistemin sıkışmışlığını aşmak için bir çare olarak düşünülmektedir. Tartışmanın taraflarının gözden kaçırdığı temel nokta; modern ya da postmodern olsun hepsinin aynı kaynaktan beslendiği ve bu kaynağın teknoloji üzerinde yükselen modern toplumla ilintili olduğudur. Bu bağlamda, 1990'lı yılların başında kollektivist sistemin Berlin Duvarı ile birlikte yıkılmasını kapitalizmin başarısı olarak görenler büyük yanılgı içindedir. Aslında sorgulanması gereken kapitalist sistemin kendi zaafıdır.

Değerli arkadaşlar; Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti aydınlanma değerlerine göre temellendirilmiş bir ulus devletidir. Bu bağlamda, aydınlanma değerlerine ve ulus-devlet anlayışına karşı olan yeni dünya düzeni ve onun ideolojisinden olan postmodernizm açık hedefidir. Öncelikle amaç, küresel sermayeyle bir pazar sağlamak, ulus-devlet anlayışını önemli şekilde zaafa uğratmaktır. Bunu yapabilmenin en kestirme yolu, o toplumu ulus yapan değerlerini önce unutturmak, sonra da toptan ortadan kaldırmaktır. Mustafa Kemal Atatürk Türkiye'yi kuran değer, onun kurduğu aydınlanmaya dayalı Cumhuriyetin kazanımları olduğuna göre, öncelikle bunlar hedeftedir.

Hepimizin gözleri önünde oluşan bu saldırı hem açık, hem de sinsi bir şekilde sürmektedir. 1980'li yıllardan sonra başlayan ikinci cumhuriyet tartışmaları ve yandaşları; Mustafa Kemal Atatürk'ü kurtarıcı asker Mustafa Kemal ve devlet kurucu Atatürk olarak ikiye bölmek istemekte ve bilinçleri kökenden koparma, gerçeklerden uzaklaştırma gayretleri ile bu saldırıların açık örneklerini vermektedir. Sinsice yapılan ve belki de bizlerin bile farkında olmadan zaman zaman katıldığımız diğer yaklaşımsa, Mustafa Kemal Ata-

türk'ü göklere çıkartıp, onu belli günlerde anmak veya özel yaşamıyla ilgili konularla onu yere batırıp, halkın gözünde küçültmektir.

Değerli arkadaşlar; gerek yüceltme, gerekse tüketme gayretleri aslında aynı kapıya çıkar. Mustafa Kemal Atatürk'ün yaşamı geç tanımlanmış. Oysaki, Mustafa Kemal Atatürk'ün bizlere bıraktığı Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş felsefesi sürekli devinecek bir misyondur. Her gün yeniden üretilmesi gereken bir misyondur. Onun ortaya koyduğu ilkelerden biri olan devrimcilik, laiklik temelinde halka dayalı egemenlik, tam bağımsız ve uygar ülkelerin üzerine çıkma mücadelesinden ödün vermeden, değişen dünya düzeni içinde Türkiye'nin yönünü bulabileceği bir proje öngörülmelidir. Kuşkusuz hiçbir şey değişimin gücüne dayanamaz, ama önemli olan bozulma değil, gelişme yönündeki değişimdir.

Değerli dostlar; beslenmiş bilgi paketçiklerinden oluşan bu sunum öncelikle benim bildiklerimi olanaklar ölçüsünde aktarma ve sizlerle paylaşma gayretidir. Tam ve yeterli değildir, eleştirilecek, tamamlanacak, tartışılacak pek çok yanı vardır. Ama önemli olan bu sorunun farkında olmak, ona sahip çıkmak, onun üzerinde durabilmek, devam edebilmektir. Hepinize saygılar sunuyorum.

SUNUCU: Arkadaşlar, sunumun arkasından meseleyi açmak, enine boyuna tartışmak istiyoruz; bu nedenle konuyla ilgili görüşlerinizi ve katkılarınızı bekliyoruz.

Av. ERTUĞRUL KUTLUAY: İzninizle bir şey ilave etmek istiyorum:

Değerli dostlarım, ben bu sunuyu öncelikle kendim için hazırladım. Yıllar evvel, özellikle 1980'li yıllarda başlayan ve hayatımızda adım adım kendini hissettiren Türkiye'deki o değişim içindeki gelişmemeyi, geriye doğru çözülmeyi iyice açmak gerek diye düşünüyorum. Ben de bir dert yandım, olayların derinleşmesi ve insanlardan beklenen tepkinin tam aksine birtakım davranış kalıpları içinde siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel her alanda farklılaşmaya başlaması beni de bir arayışa yöneltti. Sosyoloji, felsefe falan okudum, en son postmodernizmi bulduğum zaman ben kendi adıma rahatladım. Çünkü, yeni dünya düzeninin; gerçekten kültürel, ekonomik yaşamın her alanını kapsayan boyutuyla bizleri etkileyen, ilgilendiren bir çok yaklaşımını gördüm. Anlamlandıramadığım şey ise insanların bu kadar tepkisiz olmasıydı. Bu yanlış, tam ters bir reaksiyon göstermemiz gereken bir olaydı. Onun için bu konuşmaları dost sohbetlerinde yaparken, araştırmaların gelişti, birtakım tartışma ortamlarında şekillendi ve iş buraya kadar geldi.

Sanıyorum her birimiz biraz evvel değinmeye çalıştığım postmoderniz-

min aydın kimliğine açık olan saldırısını görebildik. Mesela akıl aydınlığı içinde, o seçmen oy verecek, geleceği yönlendirecek. Çocuklarımızın geleceğiyle ilgili birtakım projeler yürütecek, hayata geçirecek. O noktada postmodernizmin bilinmesinde yarar olduğunu düşünüyorum. Suskunluğunuzu anlıyorum, sonu gerçekten çok farklı, değişik boyutlarıyla çok farklı. Dilerim birlikte bu sorunu paylaşır, daha ileriki günlerde Türkiye gerçeğinde çok lazım bir yaklaşım geliştiririz. Karşı mı duracağız, yanında mı olacağız, yoksa bir ulus-devlet anlayışından vazgeçecek miyiz, aydın olmaktan vazgeçmeli miyiz, bilimsel yöntemi bırakmalı mıyız, bir postmodern tavır içinde her şey olur mantığına mı eğilmeliyiz? Yoksa hayata müdahale etmeye devam mı edeceğiz? Mustafa Kemal'in o bağımsızlık anlayışıyla yeniden üretememektedir sorunumuz.

MİKAİL KALENDER: Ben bitirişinizi biraz daha açmanızı rica edeceğim, "Değişimin gücüne hiçbir şey dayanamaz" cümleniz biraz daha derinleştirirseniz sevinirim.

Av. ERTUĞRUL KUTLUAY: Orada bahsetmeye çalıştığım şey şudur: Her değişim, gelişim değildir. Şu anda çok güzel bir vitrinde, bize çok cazip gelen bir mal satılıyor olabilir, modern toplum anlayışında birileri sizi bunu almak için yönlendiriyor olabilir. Ama sen bireysin, senin özel zevk ve anlayışların var, bırak o eskiyi; hatta senin anlık istemlerin kültürel hakkın olarak ifade edebileceğin bir noktadadır. Bu yaklaşımı toplumsal gelişme açısından sorgulamaya çalıştığın için el de değişir, yemeği dolaba koymazsanız kokar, bu da bir değişimdir, yani bozulma yönünde bir değişimdir. Vurgulamaya çalıştığım şey, şu andaki benim görebildiğim objektif durumda değişim mutlaktır ama değişimin yönü mutlak değildir, değişim her zaman ileriye doğru olacak diye bir kesinlik yoktur. Kendi kişisel kanaatim; mevcut değişmenin, gelişme noktasına değil, bozulma noktasına doğru giden, daha doğrusu kendisini daha tanımlayamayan bir yönde olduğudur, konuşmamın başında özellikle, "postmodernizm kendisini tanımlayamıyor" dedim. Tanımlama gereği de duymuyor, bırakın diğer şey dağınık kalsın, sonradan herkes yolunu bulur mantığı ile hareket ediyor. Ama bunun arkasında, o dolabın arkasında bir başka proje var. O projede global sermayenin küresel boyutta yeni oluşturmaya çalıştığı pazarlara yönelmesi çok farklı oluyor. Bu farklıkların uyum içinde bir arada yaşanmasına ben "evet" diyorum, ama nereye kadar evet? Benim çıkarlarımı bozmadığınız sürece yaşanabilir.

Ben böyle bir değişmeyi gelişme olarak göremediğim için, Mustafa Kemal Atatürk'ün ortaya koyduğu devrimcilik ilkesinin elimizin altında bir re-

ferans olduğunu düşünüyorum ve dolayısıyla bilgilenme süresi içinde geldiğimiz noktadaki takdim edilen değişmenin bir gelişme olup almadığını en azından ayrı biçimde sorgulamak gerektiğini söylüyorum. Kişisel kanaatim, geldiğimiz nokta bana göre bir gelişme değildir.

SALONDAN: Bahsettiğinize göre şu anda yaşanan gelişimin aslında bir gelişim olmadığını, ekonomik gelişme olmadığını kabul etmek gerekiyor. Ben bu anlattıklarınızdan ben şunu çıkarıyorum: 1980 öncesine bakılınca değişimi, siz gelişim olarak kabul etmiyorsunuz, ama tüm bunlar bir gelişme değil miydi?

Av. ERTUĞRUL KUTLUAY: Bir kere başından alalım, aydınlanma bir değişmeydi ve gelişme miydi, insanlık düşünce tarihinde uygulaması var. Herhalde hiç kimse aksini söyleme noktasında değil, ama genel kanı aydınlanmanın gelişme olduğu ve insanlığı çok önemli bir yere taşıdığıdır. Aydınlanma felsefi boyutuyla ya da düşünce planında eksi bir şey içermez. Geldiğimiz noktada postmodernlerin aydınlanma felsefesine, aydınlanmanın temel kültürü olan Avrupa merkezciliğine karşı çıkışı tamamıyla bir ekonomik meseledir. Düşünce boyutunda bunu küçümseyebilmek adına da yeri birtakım olgular buluyor. Aydınlanmayı hedefliyorsak, aydınlanma temeli üzerinde Atatürk'ün yapmış olduğu devrimi sahiplenmek gerekiyor.

SALONDAN: "3-4 yıl öncesine kadar aşiret kültürünü anlatan Türkiye'de bir çevrim var" diyoruz. Yani şu anda 4-5 yıldır çevrede değişim de olsa uzun süre devam etmiştir.

Av. ERTUĞRUL KUTLUAY: Bu ulus öncesi aşiretçiliktir, postmodernizmin empoze ettiği olgu, ulus-devlet anlayışını ortadan kaldıracak, etnik ve dinsel ayrılıkları, farklılıkları kendisini ifade edebileceği ulus-devleti yıpratabilecek bir yapı oluşturmaktır.

SALONDAN: Ama ben şöyle görüyorum, 1980'lere kadar sınırlar gerekiyordu, 1995'lerden sonra da durum farklılaştı.

Av. ERTUĞRUL KUTLUAY: Siz doğudan gelmişsiniz değil mi?

SALONDAN: Evet ben Malatyalıyım.

Av. ERTUĞRUL KUTLUAY: Peki Malatya'da düğünlerinizi ne şekilde yapıyorsunuz, kendi yöresel adetlerinizi sergileme noktasında herhangi bir engellenmeniz oldu mu? Yani siz öyle bir şey yapmaya kalktığınız zaman, yok .. Türkiye Cumhuriyetinin anlayışına aykırı falan gibi bir yaklaşımla karşılaştınız mı?

SALONDAN: Şöyle: 35-40 yıl öncesine kadar, geleneksel anlamda düğünler olmuş, ben annem gibi bir aşiret kültürü içersinde yetişen tüm insanların evlilikleri bu şekilde gerçekleşmiş. 30-40 yıl öncesine kadar devlet tarafından herhangi bir müdahale olmamış.

Av. ERTUĞRUL KUTLUAY: Kültürel zenginliklere hiç kimse karşı değil, üstelik de bu kültürel zenginliğin çok fazla olduğu bir coğrafyadayız. Diğerlerinden çok daha farklı, renkli kültürlerin varolduğu bir coğrafyada yaşıyoruz. Buralarda kültür noktasında insanların kendini ifade etmesinin kimsenin karşı koyacağını sanmıyorum. Ama gelinen nokta, "Kürt?" diyelim mi Türk mü? Nereden çıktı, bu ulusun kurucu öğeleri hepsi, "Ne Mutlu Türküm Diyene" bitti, o kadar basit.

SALONDAN: Yani ben ona katılıyorum, doğru da 1920'lerde o söylenmiş de, 2004'te durum farklı, postmodernizmi çıkartan kimdir; Amerika'dır. Onlar da bunu yakıştırmışlar, biz Türkler galiba biraz yakıştıramamışız.

Av. ERTUĞRUL KUTLUAY: Niye 80 sene yapışıp kaldı da, bir anda postmodern tavırla birlikte ayrılık noktasına geldi.

Buyurun.

SALONDAN: Bir devlet dinlerin kurallarına göre kurallar koyuyor, siz onları sorgulayamazsınız, din ne derse onun şartlarını yerine getiriyorsunuz. Aydınlanma bunun dışına çıkıyor, dolayısıyla "Ben kendi kafamla düşünürüm, ona göre karar veririm" noktası var. Onun için de aydınlanma sizin düşünce tarzınıza göre ileriyse ileridir, ben onun haricinde globalleşme, postmodernizm diyorsunuz, muhakkak bir düşünce yapısı var, düşünce yapısını da getirdiği farklı bir ekonomik yapısı var. Türkiye'de ekonomik yapısını oluşturmuştur. Peki kötüyse, bu tekrar iyi denilen modernizme doğru yönlendirme nasıl olacak? Bir şeyler uygulanıyorsa, bir şeyler değişmiştir, bu değişikliği eski haline çevirmek için neler yapmak gerekiyor, ki kesin olarak bir şeyler yapmak gerekiyor.

Av. ERTUĞRUL KUTLUAY: Bu son kısmını tam anlayamadım.

SALONDAN- Dediğim bu hususta ulus-devlette, bazı özgürlükler sanki bu Avrupa'nın taleplerinden kaynaklanan değişiklikler sonucu bize gerçekleştirildi. Yani bunu düzeltin, böyle bir şeyler düşünün, böyle bir şeyler yayınlayın diye dayatıldı bu özgürlükler. Sanki bunun içinde dediğiniz gibi postmodernist görüşler de var.

Av. ERTUĞRUL KUTLUAY: Değerli dostum, anlatmaya çalıştım. Post-

modernizm aslında Avrupa merkeziyetçilerine karşı, yani Amerika Kıtası'ndan gelen esinti, oradaki yürüyen anlayışlara da karşı, ona da bakmak lazım. Kopenhag Kriterleri ulusal kimliği yok edin, kaldırın şeklinde değil, Borda gizlenen bir platformda bölgesel bir anlaşma içine gireceksek, o takdirde egemenlik haklarından bir kısmını, benim de yaptığım gibi, eşit koşullarda kullanmaktan vazgeçeceksin; yoksa bugün ulus kimliklerin ne kadar diri ve ahlaklı olduğunu biliyor musunuz? Hiç kimse bu ulusal kimlikten vazgeçmiyor mu? Böyle bir salgın yayılıyor, asla kimse ulusal kimliğinden bir taviz verme gayreti içinde falan değil.

Ulus-devletin bilmesi projesi var, yaşama geçen bu, benim anlatmaya çalıştığımın bu. Bunun altını tekrar çiziyorum, bana göre postmodernizm yeni bir harekettir. O tamamıyla bir sermaye sıkışmışlığının, ekonomik yapılanmadaki arızanın giderilmesi için üst yapı olarak giydirilen bir ideolojik yaklaşımdır. Diğer bir egemenliğin alt yapısı, benim görebildiğim bu. Bunun dışında başka da bir ifadesi yok.

Ekonomik olarak bakıyorsunuz, neyle idare ediyorlar? Adam Smith'in projeleri veya yaklaşımı bugün geçerli. Neoliberalizm denilir, başka bir isim yok, terminoloji bile değişmiyor, bir tek yeni, eskinin yenisi. Neomodernizm, yeni modernizm eskisi tükendi, yenisine bakın. Aynen ikinci cumhuriyetçilik tartışması, yahu niye numara vereceğiz, numara vermenin bir anlamı yok ki! Fikri düzeyde sıkışmışlığı ifade etmek gerekiyor. Çünkü felsefi bakımdan baktığımız zaman bugün, 20'nci Yüzyıl çok özgün filozofi, düşünce yapıları üretememektedir. Yeni tasarımlara ihtiyaç var, ama eskinin üstüne mi koyuyor, o zaman yeni toplumu nereye gidiyor? Yeni bir çağ, bilişim çağı; altını nasıl dolduracaksınız? Ben bilmiyorum. Bilgi güzeldir, internetten hangi bilgiyi alıyorsunuz? Bilişim toplumuyla ilk ifade edilen neydi, globalizmle ifade edilen neydi, takdim neydi? Herkesin mesut olduğu küresel gönenç diye bir şey var mı?

Rakam mı istiyorsunuz? Çarpıcı örnekleri var. 1970'li yıllarda çokuluslu şirketlerin sayısı dünyada 200'ken, şu anda 50 binin üstünde. Bu çokuluslu şirketlerin içinde belli başlı 200'ünün global cirosu, bütün dünyadaki ekonomik faaliyetlerin 1/4'ünden fazla. Daha özel indiriyorum, General Motor'un cirosu Danimarka'nın Gayri Safi Milli Hasılasından, Toyota'nınki Norveç'inkinden fazla.

Bu zenginlik gündeme geldi ama dünyadaki yoksul-fakir farkı azalmıyor. 19'uncu Yüzyılın sonunda 1/9 iken; günümüzde 1/70 reel olarak Amerikan Toplumunda bile fert başına düşen milli gelir azalıyor, yani Amerikan ekono-

misi büyüyor, kasasında parası var, üretimi var, ama Amerika'da dahi gelir düzeyi düşüyor. Ulus sınırlarını kaldıralım, hepimizin eşit olduğu bir düzen kurulsun, Atatürk'ün Türkler için söylediği "uluslar ailesinin eşitliği" dediği gibi ama böyle bir globalleşme yok, ama bizi yeniden esarete sokan bir globalleşmeye dahil ediliyoruz, üstelik Ulusal Kurtuluş Savaşından çıkmış olan bir ulusun evladı olarak zor bir dönemdeyiz, kusura bakmayın, rakamlar ortada, bunları ben söylemiyorum.

SALONDAN: Sizin anlattığınızdan şunu anladım, yani 1980 öncesi bunlara karşılaştırıldığında kabul edilebilir mi diyorsunuz?

Av. ERTUĞRUL KUTLUAY: Bakın, 1980 öncesi ve sonrası ile ilgili modern toplumun ekonomik yapılanmasında üç eşik var. Birinci eşik, 19'uncu Yüzyılda Adam Smith'in ortaya attığı, "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler"dir, yani sermayeni aç, o kendi yolunu bulur. Bu nereye kadar gitmiş; emperyalizme kadar gitmiş, çünkü bir taraftan da sistem kendi karşıtını yaratıyor. Yani bu artı değeri üretebilmenin bir yönü de emekçi kesim. Emekçi kesimlerin talebi ikinci kuşak insan hakları olarak gündeme geliyor, yani birinci kuşak insan hakkı dediğimiz hadise, can, mal güvenliği, seyahat özgürlüğü vesaire. Çalışan kesimin bu karşıt talepleri üzerine, sosyal devlet anlayışı gündeme geliyor.

Bu işin tanrısının ortaya koyduğu fordist sistem, bir işin aynı mekânda planlandığı ve yapıldığı bir sistemdir. Bunun da ekonomik modeli Keynes'in eseridir, Keynessel model talep yaratma esasına dayanır, çalışan kesimin durumu daraldığı zaman devlet zam yapıyor veya işveren zam yapıyor, kredi olanakları arttırılıyor, toplum sosyal devlet anlayışı içinde refah düzeyi yükseltiliyor. Ne zamana kadar geliyor; 1970'li yıllara kadar geliyor. Batı toplumlarında bir doygunluk var ve aynı yıllarda hatırlayanlarınız vardır, hammadde fiyatlarında aşırı yükselme oluyor ve bu devletin sosyal harcamaları da ağırlaşmaya başlıyor. Freedman'cı modeli, korumacılığı kaldırıyorlar, Keynes'in ortaya koyduğu pazar ekonomisi, ulusal piyasa ekonomisidir, dolayısıyla ulusal çerçeve içindedir. Freedman, İngiliz sermayesinin engeli olan yasal düzenlemeleri kaldırıyor, sermayenin dışa açılmasına engel olan her şeyi kaldırıyor; Freedman kurtarıcı, sınırları kaldırıyorlar. Korumacılık bitiyor, devletin sosyal harcamaları veya sosyal hizmetlere yaptığı harcamalarda daralma başlıyor ve sermayenin küresel dolaşımını sağlıyor.

Şu anda bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerde 2 trilyon dolar sermaye her gün dünyada fırıl fırıl dönüyor, sınırı tanımaksızın oradan oraya dolaşıyor. Ne oluyor? Bu işten nasibini alanlar, sermayeyle uğraşan, global serma-

yeye entegre olan yapılar yırtıyor. Sermaye hareketleri çoğalınca reel sektör, yani üretim bacağı zayıflamaya başlıyor ve işin şekli de değişiyor. Eskiden üretimin tamamı aynı mekânda planlanıp yapılırken, Taylorizm, Fordizm gibi; şu anda özellikle batıda işçinin daha az ücretle çalıştığı yerlere işler parçalandı, üretim dağılıyor. Bu ne getiriyor, işçinin pazarlık payı düşüyor, sendikal hareketler dünya yüzünde güç kaybediyor ve siyasi hareketleri de manüpilasyona açık günümüz toplumunun değerleri haline dönüşüyor.

1980'de sıkışan ekonomilerden dolayı bu politikaların güncelleşmesi üç yerde; Amerika'da Reagan'ı, İngiltere'de Thatcher'ı, Almanya'da Kohl'u iktidara getirirken, bizim ülkemizde de hiçbir altyapımız olmamasına rağmen, Özal iktidarı tarafından uygulanır hale geldi. 1980 sonrasındaki Türkiye erozyonun en büyüğünü yaşadı. Hiçbir hazırlığı olmayan Türkiye'nin ne sermaye birikimi var, ne altyapısı müsait, ne de fabrika kurup çalıştıracak gücü var, ama bu sisteme entegre oldu. Bakın biz ne güzel değiştik, sende de otoyol var ama bu başarı falan değil. Gecikmiş olan bir işi yapıyorsunuz.

Onları hep satmıştık, ama ne oldu? Türkiye'nin iç ve dış borcu 9 milyar dolardı, şimdi hesabını bilen var mı? Bunun hesabını kesin bilen de yok.

SALONDAN: Dediğinize katılamıyorum, 1979'la, 1980'lerdeki dünyada Türkiye örnek ülkelerle eşit durumda. Şu anki Türkiye'yle Irak karşılaştırabilir mi? Herkesin altında son sistem arabalar, son sistem cep telefonları, köprüler, iki otoyolda gidiyoruz, Irak'ın durumu nasıl acaba? Her şeyin bir bedeli var, ben makine mühendisiyim, 22 sene okudum. Çoğu vatandaşımızın altında Audi, Opel, Mercedes'ler de var değil mi? Onları da görmeniz lazım.

Av. ERTUĞRUL KUTLUAY: Değerli dostum, 9 milyar dolardan hesabı bilinmeyen, ama devlet tarafından 300 milyar dolar olarak açıklanan bir borca gelmişsiz. Yatırımlarınızı güçlendirdiniz, bugün sanayiinizde bir iyileşme mi var?

SALONDAN: Var tabii.

Av. ERTUĞRUL KUTLUAY: Nasıl var?

SALONDAN: Fabrikalar açılıyor.

Av. ERTUĞRUL KUTLUAY: Herkes ayrı düşünebilir elbette ama kimi temel gerçekler de görmezden gelinemez.

SALONDAN: Ben ona katılmıyorum, Gölcük'teki sanayi bölgesine gittiniz mi?

Av. ERTUĞRUL KUTLUAY: Eğitim sisteminizi hallettiniz mi, sağlık sisteminizi hallettiniz mi? İşsizlik sorunu bitti mi, herkes zengin mi, herkesin altında bir arabavar ama kendi parasıyla mı alıyor, yoksa banka kredisiyle mi alınıyor?

SALONDAN: Türkiye'nin kirlenmesi o dönemde başlıyor.

SALONDAN: Ben size katılmıyorum, eskiden işçilere fazla mesai ücreti veriliyordu, şimdi o bile verilmiyor. Hatta SSK primlerini azaltıyorlar, kısa bir süre çalıştığım bir yerde, özel sektörde, maaşımı ödeyemiyor, işçi mahkemesine verdim, maaşımı bu SSK mahkemesi ile aldım, geçen Aralıkta. İnanır mısınız, isim vermek istemiyorum. Mesela komşumuz Yunanistan var, onlar kendilerine Yunanlı mı diyor ya da Yunanistanlı mı diyor? Mesela Yunanistan'da sadece Rum yok ki, Türk'ü var, Makedon'u var, Arnavut'u var, hatta az da olsa Bulgar'ı da var. Adamlar kendilere "Yunanistan" diyor.

SALONDAN: Ben önce konuşmanın başından başlayacağım. Cumhuriyet dönemi gerçekten büyük bir değişim ve olumlu da bir değişim. Çünkü bizi ümmet toplumundan ulus toplumuna götürdü. Bu sözü çok sevmiyorum, herkesin kullandığı, ama en doğru ifade eden söz. Ama biz 1980'lere gelene kadar bunu daha ileriye götüremediysek, gelişimini tamamlamasına izin vermediysek, o da bizim kabahatimiz, Cumhuriyeti kuranların ve önümüzü açanların kabahati değil.

Cumhuriyet kurulurken ya da bunca yıla gelirken eksikler olmadı mı? Tabii ki oldu, yanlışlar da oldu, ama koskocaman bir bütünün içinden çok küçük bir parçayı alıp, koca bir dönemi umursamaz bir şekilde bakamayız; o dönem büyük bir dönem. Sonrası ne oldu? 1950'li yıllardan itibaren hep küçük Amerika olmaya özendik ve bunu da adım adım izlediler. Biraz önce mimar arkadaş "1980'li yıllar bize özgürlük getirdi" dedi. Neyin özgürlüğünü getirdiler bize; Allah'ını severseniz? Elimizi, kolumuzu, ağzımızı bağlardılar ve bize "yürüyün, koşun, dilediğiniz kadar konuşun" dediler. Tütünümüzü, ekmeğimizi vermediler, pancarı ne kadar ekip ne kadarını satacağıma karıştılar, hayvancılığımla ilgilendiler, bana "dışarıdan kanguru ekmek alın" dediler. Doğu Anadolu'da, Güneydoğu Anadolu'da tarımı ve hayvancılığımızı bitirdiler. Bizi birbirimizle çatıştırmak özgürlükse, ben böyle bir özgürlük kabul etmiyorum.

İkincisi; 1980'lere gelindi, evet herkesin altında son derece lüks arabalar var, buna katılıyorum; ama bunun yanında başka bir şey daha var. Bugün bu ülkenin hâkimleri, savcıları, yargıçları, doktorları açlık sınırı altında maaş

alıyor arkadaşlar! 19 sene okudunuz, makine mühendisi oldunuz, kaç para alıyorsunuz? Avrupa'da bir makine mühendisi 10 bin Euro'nun altında para almıyor, sizin bir yıllık kazancınız. Evet, arabalar çok, otoyollarımız da yapıldı, bütün Avrupa'ya gidin, bütün sokakları, yer altı şehri gittiği kadar metro ağıyla kaplıdır, tabii size otoyol yaptıracaklar, tabii size araba satmak için geliştirecekler ve bu şekilde kullanacaklar. Size beş köprü de yetmez, niçin metro yapmanıza izin vermiyorlar, niçin buna müsaade etmiyorlar? Avrupa'nın her tarafında şirket yöneticileri, genel müdürler metroyla seyahat ederler arkadaşlar. Otopark ücreti bir araba ücreti kadardır, bunların hepsinin bir yaptırımı var. Biz bugün bunları aldık, ama toplumlar arasında, zengin ve yoksulun arasındaki uçurumu çok fazla büyüttük. Bugün haklı kazançla alınmış para çok azdır arkadaşlar, biz hâlâ Uzan'ların borcunu ödüyoruz. Böyle bir ülkede Uzan'ın uçağı da olur, yatı da olur. Adamın bir tek şarabı bir servet. Gelişmişlik bunun neresinde, biriniz bunu bana izah edebilir misiniz ya da ileriye gitmek, Avrupa'ya dönmek bunun neresinde? Kişiliğinden taviz istiyorlar, kimliğinden taviz istiyorlar, onurundan taviz istiyorlar, bunları verecek miyiz?

Bir şey daha sormak istiyorum: Türkiye'de aydın kim, bunu biri bana tarif etsin. Aydın nasıl düşünür, aydın nasıl bakar ve aydın kimdir? Ben şimdi kimin aydın, kimin aydın olmadığına karar veremiyorum, televizyonlarda bir sürü insan çıkıyor "aydınlarımız" diyor, hepsi benim değerimde, kusura bakmayın, ama bu ülkeyi satmaya çabalayan insana aydın denilmiş, bu kadar biliyorum, teşekkür ediyorum.

Av. ERTUĞRUL KUTLUAY: Hanımefendinin anımsattığı bir şey var, postmodernizmin fikir babalarının önemsediği yöntemlerden biri de düşüncelerin ya da bilgilerin bilimsel temellere dayalı olmasının gerekmemesi, herkes bir şey söylüyor, belki söylediğiniz güzel, bir özgürlük alanı, ama her söylenen doğru değil; doğruluğun kıstası kanıttır, bir şey söylediğiniz zaman adama sorarlar, "Kanıtın ne?" diye. Kanıtın bilimsel düşüncededir, diğeri malumattır, o unutulur gider. Yani gazeteden bir şey okursunuz, ertesi gün eğer bu çok önemli değilse, tarihsel gelişmeye yansımadığı için unutulur gider, bu malumattır. Ama yaşamla ilgili birtakım projeleri yapmak ve yaşamla ilgili, birbirimizle ilişkili konularda bütün bunlarda bilimsel yöntemi temele alan bir yaklaşım geliştirmek gerekir.

Postmodernlerin eğilimi şu: "Yolumda yürünürken, ne kadar insan dili varsa konuşma özgürlüğüne sahiptir" diyor, peki alt beslemesi ne olacak? Hiç önemli değil. Dille ilgili çözümlemeleri bakın, 20'nci Yüzyılda filozof-

ların uğraştıkları tek konu dil ve mantık çözümlemelerine yönelik birtakım önermeler. Bugün, en başta gerçeğin ifade edilmesinde bir araç olarak düşünülen dil, bugün gerçeğin kendisi olarak postmodernler tarafından sahipleniliyor. Formülleştiriyorum; "Neyi söylediysem gerçek odur" diyorlar. "Özneye ilişkin, sen, ben herkesin farklılıkları olabilir, herkesin bu farklılıklar içinde bir arada yaşayabilir" diyorlar. Hangi şemsiye altında; benim kimlik şemsiyemi kaldırıyor, yeni bir global şemsiye altında farklılıklara "evet" diyor.

Özellikle, Batı toplumlarında, genç kuşağı bekleyen tehlikeler var. O tehlikeler nedir? İşgücü olarak bir zamanlar aldıkları Hintlisi, Tayvanlısı, Çinlisi vesaire ülke içinde önemli bir kesim oluşturmuş durumdadır. Ne hikmetse, Amerika'da değil de Hollanda'da başladı, ilginç değil mi? Hollanda'da kültürler arası savaş denemeleri mi yapılıyor, hemen Almanya'da çok duyarlı kesimler, Müslümanlar, Hıristiyanlar bir araya gelip, bu işin kültür çatışmasının yanlış olduğunu ifade eden derin konuşmalar yapıyorlar.

Batı toplumları, özellikle Amerika içinde yaşayan bu azınlık unsurların kendini rahat hissedebilmesi için o farklılıkları vurgulama gibi bir psikolojik rahatlama mekanizması olduğunu da söyleniyor, postmodern yaklaşımda. Ama tabii, biraz evvel bahsettiğim o global sermayenin kendi çıkarları uğruna tüm dünyaya egemen olma yaklaşımı bana göre model olarak çok daha önde. Dolayısıyla, ben şahsen Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı olan 59 yaşında bir insan olarak beni ben yapan ve birçok ulusun elinde olmayan o destandan gelen üst kimliğimi bırakmak gibi bir eğilim içinde değilim. Gerek de yok, global kimlik ne, niye olmalı? Ama bizim töremizde, bu toprakların alışkanlığında var, 13'üncü Yüzyılda bir ucunda Mevlana, bir ucunda Hacı Bektaşi Veli, bir ucunda Yunus Emre'nin yaşadığı, aynı zamanda o döneme özgü çok önemli özgürlüklerin de yaşandığı bir coğrafyadan geliyoruz.

Herkese model olacak birikim bende var, niye vazgeçeyim? Bu noktadan beni bu hallere getiren siyasi yaklaşımdır, onu da hep beraber halledeceğiz. Ama aydın dediğimiz zaman kaç grup aydın diye sormak gerekir? Yani sadece kendi önünü görmek anlamında bir aydınlıksa bunun bir anlamı yoktur.

Buyurun.

SALONDAN: Ben de aydınlanma açısından değineceğim. Türkiye'de toplum adına, toplumsal bir aydınlanma yaşanamamış, yani yarıda kalmış. Köy Enstitüleri batısından doğusuna kadar gitmiş, ama zamanla onlar da kapatılmış, Halkevleri, Türkiye'nin geçirdiği siyasi yaşam gib liste uzar gider. Bir toplumun ideolojisiz değerlendirmek tabii ki olmaz. Türkiye'de siyasal

anlamda, düşüncesel anlamda, aydınlanma 1980'deki darbeyle beraber tamamen bitirilmiş. 1980 sonrası kuşak, postmodern kültüre çok yatkın, yani geçmişini sorgulamayan, ne olup ne bittiğini hiç araştırmayan, tamamen menfaat uğruna hareket eden bir kuşaktır. Daha dün seçimler oluyor, "Genç Parti" diye bir parti çıkıyor, genç olmayan bir şey ve yüzde 7 oy alıyor. Bu toplumdaki bazı değerlere değiniyorsunuz da, benim için önemli olan esasında toplumsal değerleri kavrayabilmek, yoksa üst kimlik ya da alt kimlik pek de önemli değil. Batıda aşiret kavramı var mı; bilmiyorum, ama bizim ülkemizde hâlâ aşiretçilik var; hâlâ yani bugün "kız çocukları okula gitsin" diye yapılan etkinlikler var. Biz hâlâ bu tür problemlerle karşı karşıyayız, yani etraflıca düşünmek gerekiyor. Küreselleşmeydi, globalizmdi, yeni dünya düzeniydi; yani esasında yabancılaşmaktır. Çünkü bunları kavrayabilecek düzeyde Türkiye'de elit tabaka var, çünkü bugünkü kültür okumayı, araştırmayı gerektirmiyor, dediğiniz gibi postmodern, yani ne buluyorsan, bu günü geçiştir de, nasıl geçiştirirsen geçiştir türünde.

Avrupa'yla karışı karşıyayız, ama elit tabakamız, ancak onu kavrayabilecek düşüncede bir tartışma düzeyiyle gidiyor. İdeolojik anlamda tamamen bundan soyutlanmış bir tabakayla karşı karşıyayız, yani araştırmayan, sorgulamayan, ümmetçilikten geçmişiz, ama bugün de belki devam ediyor, yani aşiret kime oy veriyorsa, ona oy veriliyor. Bunlar bizim belli başlı sorunlarımız. Ben aslında şunu diyecektim, ama burada onu açıklayacak mısınız, yeni dünya düzeninin Türkiye neresinde?

Av. ERTUĞRUL KUTLUAY: Yeni dünya düzeninde Türkiye bana göre Figüran Osman, kusura bakmayın biraz amiyane bir tanım da geliyor, ama Figüran Osman. Yani kendisine verilecek olan figüranlığı tam ortada bekleyen bir yapısı var.

SALONDAN: Peki, bir soru daha soracağım: Türkiye'de siyasi partilerin bir sorunu, ama bu geçmişten gelen gelenekler de var.

Av. ERTUĞRUL KUTLUAY: Siyasi partileri kim yaratıyor?

SALONDAN: İnsanlar yaratıyor, bizler yaratıyoruz, düşünceler yaratıyor. Lafın başında dinozorlarını da bahsettiniz, lafın başında Türkiye'yi de dinozorlar yönetmiş şimdiye kadar, yani geçmiş şeylerde bilmiyorum, ama bir Demirel, dedem zamanında ilk kez iktidara gelmiş. İnsanlarda bir siyasi düşünce olmadığı için, onu da kavrayacak bir yapıya sahip değiliz. Bunda bir problem yok mu, siyasal yaşam açısından?

Av. ERTUĞRUL KUTLUAY: Elbette çok var, yaşamla ilgili temel ka-

rarlar alan siyaset olduğuna göre asıl problem onda; ama değinmeye çalıştığım postmodernizmin yeni insan tipi yarattığı ve siyasal noktada da çok fazla önemsemeyen, nasıl olsa böyle gelmiş böyle gider, biri iner, biri çıkar, bunun hepsi de birbirine benzer mantığı ile hareket eden bir toplum yarattığıdır. Kimse politikacıların kendisinin aynası olduğunun farkında değil. Her ölçmeden biçmeden verdiği oy, sonuçta kendi yaşamı üzerinde olumsuzluklar getireceğinin hesabını yapması lazım. Tabii demokrasi eksiğimiz çok fazladır, örneğin hep gündeme gelir; "Anayasayı değiştireceğiz", iktidara gelenler Anayasaya dokunmaz. Her muhalefette olan parti "dokunulmazlıkları kaldıracağız" der, ama geldiği zaman kaldırmaz. Toplum da bunları çok fazla talep etmez veya etse de bir de polis copu üstüne geldiğinde, "böyle bir kimlik" istemem diyor.

Dostlar; bana göre duvarlara dayanmış gibiyiz, artık bundan sonra kullanacak emanet ayaklarımız yok, ayak bize ait ve yaşamı, her alanı yeniden üretmek zorundayız. Pes etmek yok, ben bu yaşta pes etmediğime göre, sizlere hiç pes etmek yakışmaz. En azında dinozor peşinden gelin demiyorum, ama kendi yaşamımızla ilgili birçok özel ve güzel bir noktaya geldiğimizi ben şahsen görüyorum.

Aydınlanmanın insanı bana göre büyük bir insan, çünkü onun değerleri var, bu değerleri koruyan ve kendisini o değerlerle üreten bir tarzı daha var. Aydınlanmacı insanın tarihi var, tarih bilgisi var. Bana bugün postmodern yaklaşımda deniliyor ki, tarih hikâyedir, çünkü tarih senin üzerinde baskı kuran, meta anlatısıdır, büyük anlatılı özgürlük, eşitlik, adalet, namus, haya, haysiyet bunlar yoktur. Herkesin bu konuda belli düşünceleri, eylemi kendisine özgüdür. Herkesle bu noktada istediği gibi düşünme, yaşama hakkına sahiptir, kimse bunu elinden alamaz.

Ne oldu? Modern dönemde tartışılabilir, doğrudur, yanlıştır, ama bir kavram olarak toplumsal payda kalmalıdır, herkes haddini bilir noktada, benim özgürlüğüm, bir başkasının özgürlük alanında biter. Hayır efendim, benim özgürlüğüm hiç kimsenin özgürlük alanıyla alakası yok, ben her şeyi her zaman yaparım. Buraya kadar geldik, bilgi ne bilgisi, bakın Amerika'da artık üniversite mezunları eğitim sisteminin postmodernizm tarafından değiştirilmesi sonucunda, elit olmaktan ve aranır eleman olmaktan çıkmış durumdadır.

Hatırlatayım, üniversite klasmanı yapıldı, bazıları buna karşı çıktılar. Çokuluslu şirketlerden başlayarak, özellikle Türkiye'deki büyük firmalar işe alacağı personelin üniversitesini birincil planda incelemiyor. Ne tür beceresi var, entegrasyon kapasitesi ne, ne yapabilir ve anlık uyum durumu nedir?

Çünkü, artık öyle fazla bilgi taşıyan insan tipi çok önemli değil, onlarca yığın var, biri olmazsa biri olur. Yaratıcı insan tipi değil, pazara iyi mal sürebilen, hatta onun bir de tabiri var, yırtıcı falan gibi insan tipi tercih ediliyor. Önemli olan bu malı pazarlayabilen, sistemi bu şekilde sürdürebilir kılan insan tipi önem kazanıyor. Eskiden "Bu insan bilgili mi, ahlaklı mı, dürüst mü?" diye bakarken, şimdi "Yarışa ne kadar hazır, ne kadar tüketici?" diye değerlendiriyoruz.

Değerli dostlarım; aydınlanmanın yanlış, eksik olan tarafları vardır, bu tartışılır. Ben şöyle diyorum: Aydınlanmayla insan ruhunu tatile çıkartmış olabilir, postmodemizmde toptan satıyor! Şimdi yeniden insan kendisini, insanlığını bulmak zorunda. Bu o kadar kolay değil, mevcut referansları ne kadardır, o da ayrı, reçetesi var mı? Olsa da verebilsek, kimsede yok. Dolayısıyla üretim hepimiz tarafından birlikte yapılacak noktaya geldi.

"TÜRK LOYDU, AB YENİ YAKLAŞIM DİREKTİFLERİ, CE İŞARETİ VE ONAYLANMIŞ KURULUŞLAR"

TMMOB

MMO İstanbul Şubesi - Bakırköy Temsilcilik

18 Şubat 2005

Şevki BAKIRCI
Makina Yüksek Mühendisi

AHMET ÖZMEN: Bu günkü söyleşiyi Şevki Bakırcı yapıyor. Konusu; "Türk Loydu, AB Yeni Yaklaşım Direktifleri, CE İşareti ve Onaylanmış Kuruluşlar". Şevki Bakırcı, 1973 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Makina Mühendisliği Fakültesi'nden Gemi İnşaat ve Makina Yüksek Mühendisi olarak mezun oldu. Camialtı Tersanesi'nde Dizayn Mühendisi, Genel Donatım Şefi, İstinye Tersanesinde Dizayn Şefi, Denizyolları İşletmesinde Başmühendis, Türkiye Denizcilik İşletmelerinde Teknik İşler Müdürü ve Daire Başkanı olarak çalıştı. Bu süre zarfında çok sayıda geminin inşaatında görev aldı. Kontrol Heyeti Başkanlığı başladı. 1999 yılı başında emekli olduktan sonra, Türk Loydu'na Murahhas Aza olarak göreve başladı. Aynı zamanda Türk Loydu Kara Enstitüsü Bölüm Başkanvekilliğini de yürütmektedir. Şevki Balkırcı aynı zamanda, iki dönem Makina Mühendisleri Odası Denetleme Kurulu Üyeliği, bir dönem de TMMOB Yönetim Kurulu üyeliği yaptı.

Buyurun Şevki bey.

ŞEVKİ BAKIRCI: Teşekkür ederim.

Hem kuruluşumuzun faaliyetleri hakkında sizleri bilgilendirmek, hem de güncel bir konuyu işlemek, söyleşi yapmak üzere bizi davet ettiğiniz için çok teşekkür ederim. İsmimiz nereden geliyor? Biraz evvel bir beyefendi söyledi, "ismini çok merak ediyorum" dedi. Ne tür faaliyetlerimiz var, Türkiye'ye katkılarımız nelerdir? Kuruluşumuzun Avrupa Birliğiyle ilişkileri nasıldır, yeni yaklaşım direktifleri nelerdir? Bu konular üzerine bir söyleşi yapacağız.

Türk Loydu'nun nasıl kurulduğunu anlatabilmek için, önce Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliğinin kuruluşundan başlamamız gerekiyor. Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği bildiğiniz gibi, 1954 yılında ilgili yasalarla kuruldu. Ama bu birlik kurulmadan önce de, Türkiye'de mühendislik çeşitli adlar altında; cemiyetler, birlikler şeklinde faaliyet gösteriyordu, 1954 yılında da birlik kuruldu. 18.12.1954 tarihinde yapılan 1. Olağan Genel Kurulunda 10 mühendis odasının kurulması kararlaştırılıyor. Bunlar; Elektrik Mühendisleri Odası, Gemi Mühendisleri Odası, Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, İnşaat Mühendisleri Odası, Kimya Mühendisleri Odası, Maden Mühendisleri Odası, Makina Mühendisleri Odası, Mimarlar Odası, Orman Mühendisleri Odası ve Ziraat Mühendisleri Odası. Dünyada ilk olarak uluslararası kuralları işleten denizcilik sektörüdür. Gemi Mühendisleri Odasının kurulduğu dönemlerde, çok sayıda yabancı klas kuruluşlarıyla çalışan mühendisler, "neden Türkiye'nin bir ulusal finans kuruluşu yok?" diyerek, odanın kurulmasını da fırsat bilerek, tüzüğe "Türkiye'de klas müessesi kurar" diye bir ibare koydular. Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliğinin 1955 yılında yapılan 2. Olağan Genel Kurulunda bu tüzük geçiyor ve bundan sonra da kurulma faaliyetleri başlıyor.

Klas sınıflandırma, onaylama, belgelendirme kuruluşu, 1962 yılında ancak kurulabiliyor. Bu tarihte, Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği Yasasının sorumluluğunu üstlenen Bayındırlık Bakanlığıdır. Önce Bayındırlık Bakanlığından izin alınıyor, sonra Ulaştırma Bakanlığından izin alınıyor ve ancak 1962 yılında kurulabiliyor. Bir tesis olarak kurulup, daha sonra vakıf haline dönüşüyor. Kuruluşta, tabi tüzüklerle, yasalar ancak Gemi Mühendisleri Odasına izin veriyor, ama Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliğinin çok büyük bir desteği var, çünkü yurtdışında da aynı şekilde onlar da klas müesseseleriyle çalışıyorlar.

Ayrıca, Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği, Makina Mühendisleri Odası, Elektrik Mühendisleri Odası, Gemi Mühendisleri Odası, yine 1954 yılında kuruluşuna karar verilen odalar. Daha sonra tabii, 1962'de Ulaştırma Bakanlığından izin çıkması ile de, 1960'lı yıllarda, Gemi Makinaları İşletme Mühendisleri Odası, İTÜ Gemi İnşa ve Deniz Bilimleri Fakültesi, Türkiye Sigorta Reasürans Şirketleri Birliği, Odalar Borsalar Birliği, Deniz Ticaret Odası, İstanbul Sanayi Odası, Türk Armatörler Birliği, Türk Standartları Enstitüsü, Gemi İnşa Sanayicileri Birliği, Uzak Yol Gemi Kaptanları Derneği, Ereğli Demir-Çelik Fabrikası, Kazan ve Basınç Kap Sanayicileri Birliği kuruluyor. Birkaç tane daha var. Bunların Genel Kurul üyeleri oluyor ve bu Genel Kurulda Yönetim seçiliyor.

Yönetim Kurulu 9 kişiden oluşuyor. Bu kurulun üyeleri biraz evvel saydığım genel kuruldan seçiliyor. İki senede bir, seçimli genel kurul vardır. Ayrıca, Denetim Kurulu üyesi olarak üç kişi seçiliyor. Vakıf Senedine göre, Yönetim Kurulundan 5 üye Gemi Mühendisleri Odasından, iki üye Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliğinden, bir üye de Deniz Ticaret Odasından, bir üye de İstanbul Sanayi Odasından seçiliyor. Bugünkü Yönetim Kurulu Başkanımız Prof. Üzeyir Odabaşı ve 5 kişi Gemi Mühendisleri Odasından. Veli Kongar Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliğini temsilen, Faruk Halil Mete ve Hakkı Kalkavan da Deniz Ticaret Odası ve İstanbul Sanayi Odasını temsilen bulunuyor.

En çok konuşulan Loyd nereden geliyor? Bu resimde görüldüğü gibi, 1650'li yıllarda Londra'da armatörler, gemi sahipleri, gemide çalışanlar, yük sahipleri, sigortacılar, gemilere yük verirken, personel de gemilerde görev alırken, en sağlam gemiyi arıyorlar. O konuşmalara şahit olan Edward Lloyd adındaki bir kahve işletmecisi, zaten kendisine "hangi gemi sağlam, hangi gemide çalışalım?" diye çok danışıldığı için, " ben bu bilgileri toparlayayım, kahvenin direğine asayım, müşteri gelsin, ben de onlara çay, kahve satayım, meşrubat satayım" diyerek başlıyor bu işe. Daha sonra bir dergi haline dönüştü ve gelişerek 20-25 sene sonra da İngiliz Loydu kuruldu, yani ilk kurulan İngiliz Loydu'dur ve Edvard Lloyd'un soyadına referans oluyor. Birçok ülkenin loydu var, hepsinin isminde loyd yoktur.

Türk Loydu, klaslama, sertifikalandırma ve muayene hizmetlerini, kurduğu iktisadi işletmesiyle yürütmektedir. Vakıf iyi amaçlara hizmet ediyor, eğitime destek veriyor, burslara destek veriyor. Biz bu sene aldığımız kararla da, verdiğimiz burslara ek olarak, Makina Mühendisleri Odasına, Elektrik Mühendisleri Odasına, Metalürji Mühendisleri Odasına ve daha şimdi hatırlayamadığım, Gemi Makina İşletme Mühendisleri Odasına, Uzak Yol Kaptanlar Derneğine, Sigorta Reasürans Şirketleri Birliğine burs kontenjanı tanıdık. Biz yazıyoruz onlara yazıyı, kendi branşında eğitim gören öğrencileri kendileri seçiyor, bize sadece isimlerini bildiriyor ve biz ödemelerini yapıyoruz. İktisadi işletmemizde 80'e yakın personel çalışıyor. 50 kişi mühendis, teknik personel. Gene bir genel kurulumuz var. Genel kurulumuzda Vakıf Yönetim Kurulu seçiliyor. Yönetim Kurulu daha sonra, iktisadi işletmenin Yürütme Kurulunu seçiyor, Yürütme Kurulu da Genel Müdür ve diğer organları. Bizim ana bölümlerimiz; Deniz Endüstri Bölümü, Kara Endüstri Bölümü, Plan Kontrol, Belgelendirme, Mali İşler ve İdari İşler, İnsan Kaynakları ve Bilgi Teknoloji Müdürlüğü.

SALONDAN: Buradaki bu genel kurul, daha önce iki üç şey öncesinden gösterilen genel kurul değil mi?

ŞEVKİ BAKIRCI: Tabi, o genel kurul. Onlar, iki senede bir, bir araya gelir, bu sene 30 Nisanda toplanacak. Bu Nisanın 30'unda yanılmıyorsam 46. Genel Kurulumuz var.

Ana faaliyetlerimiz, gemi klaslama, sertifikalandırma hizmetleri, endüstri hizmetleri, plan kontrol ve araştırma hizmetleri, belgelendirme hizmetleri, CE işareti ve uygunluk değerlendirme hizmetleri. Gemi klaslama hizmetlerimiz de şöyle: Bizim kontrolümüzde gemi ve yatların klaslanmasıyla, tekrar makina ve elektrik projelerinin kontrolü ve onaylanması, tekne, makina ve elektrik survey'lerinin yapılması ve sertifikalandırılması. Türk Loydu klası altındaki gemi ve yatların periyodik survey'lerinin yapılması. Mevcut gemi ve yatların Türk Loydu klasına giriş survey'lerinin yapılması, devlet adına yapılan survey'ler, diğer klas kuruluşlarıyla işbirliği anlaşmaları çerçevesinde klas survey'leri ve devlet adına survey'lerin yapılması. Gemi yan sanayi ürünlerinin, yapım ve donatım malzemelerinin kontrolü ve sertifikalandırılması ile sözleşmeler kapsamında yük kaldırma donanımlarının survey'i ve sertifikalandırılması. Gemi teknoloji CE işareti uygunluk değerlendirme hizmetleri, gemi teçhizatı hizmetleri. İmalat kontrolleri; kazan ve basınçlı kaplar, LPG, NNG depolama tankları, çelik borular, polietilen borular, deniz platformları ve denizaltı boru hatları, doğalgaz boru hatları, endüstriyel üretim tesisleri ve benzeri imalat ve montaj kontrolleri, çelik yapılar, viyadükler, çeşitli kod ve standartlara uygun malzemelerin sertifikalandırılması. Kaynakçı sertifikalandırılmasıyla, çeşitli standartlara göre kaynakçılar sertifikalandırılıyor. Onay hizmetleri, üretimde kullanılan ana ve sarf malzemeleri ile ekipmanların menşe ve kalitesi, imalat ve test planları, UPS ve PPR onayları, üçüncü taraf kontrollük hizmetleri, bu mal sahibi ve müşteri adına üretim yeri veya şantiyelerde kontrollük hizmetlerinin verilmesi. Gözetim hizmetleri; bu Dış Ticaret Müsteşarlığının yetkisiyle verilen bir hizmet, uluslararası gözetim hizmetleri. Periyodik muayene ve test hizmetleri, iş sağlığı, işçi sağlığı, iş güvenliği tüzüğü ve ilgili standart ve kodların belirlediği sürelerde periyodik muayene ve testler, ayrıca durum tespit survey'leri, ürün ve sistemlerin durumunun tespiti, hasar analizi ve kalan ömür tayinlerinin yapılması.

Endüstri hizmetleriyle devam ediyorum: Otogaz istasyonları testi. Otagaz istasyonları LPG tank ve tesisatının Sanayi ve Ticaret Bakanlığı yönetmelik ve tebliğleri doğrultusunda testlerinin yapılması ve raporlanması, tahribatsız muayene hizmetleri, çünkü tahribatsız muayeneyle ilgili bir laboratuarımız

var. Ultrasonik test değerlendirilmesi, girdap akımları, manyetik parçacık, titreşim ve gürültü ölçümleri, gaz kaçağı ölçümleri, dinamo ve dinamometreyle çekme gücü testleri.

Üçüncü bölümümüz, plan kontrol ve araştırma hizmetleri. Yürüttüğü faaliyetler ise; gemi klaslamayla ilgili tekne, makina ve elektrik projelerinin kontrolü ve onaylanması, kazan, basınçlı kap ve diğer endüstriyel ürünlerin tasarım onayı. Ayrıca, gemilerin teorik hesaplarının yapılması, stabilite, yarı stabilite mukavemet, tank kalibrasyonu ve filibet gibi hesaplar. Sonlu elemanlar yöntemiyle yapısal analizlerin yapılması gibi belgelendirme hizmetleridir. ISO 9001 kalite yönetim sistemi, ISO 14001 çevre yönetim sistemi, OHSAS 18001 iş sağlığı ve güvenliği yönetim sistemi, HACCP gıda güvenliği yönetim sistemi, entegre yönetim sistemleri belgelendirilmesi bizim ayrı bir faaliyetimiz.

CE işareti hizmetlerimiz de, biliyorsunuz, CE işareti, üzerine konulduğu ürünün AB direktiflerine uygun olarak imal edilip, pazara sunulduğunu ifade eder. Bu kapsamda bizim yürüttüğümüz direktifler de şöyle: Basit basınçlı kaplar, sıcak su kazanları, basınçlı ekipmanlar, gaz yakan cihazlar, taşınabilir basınçlı ekipmanlar, gezi tekneleri, kişisel koruyucu donanımlar ve gemi tesisatı.

Bütün bu faaliyetlerimizi, yeterliliğimizi gösterdik, bu konuda çeşitli akreditasyon kuruluşlarından akredite olduk. Burada akredistasyonun ne olduğunu da vurgulamak lazım. Yasal anlamda yetkin bir kuruluş tarafından, laboratuarların, muayene ve belgelendirme kuruluşlarının, ulusal ve uluslararası kabul görmüş, teknik kriterlere göre değerlendirilmesi, yeterliliğinin onaylanması ve düzenli aralıklarla denetlenmesini ifade eder. Tabi biz Türkiye'de kurulan Türkiye Akreditasyon Kurulu henüz faaliyete başladığı zaman hazırlıklarımızı tamamladık, Türkiye'de ilk defa ISO 9000 konusunda akredite olan kuruluşuz. 1991 yılında İsveç Ulusal Akreditasyon Kurumu Sivedac'tan akredite olduk. 2002 yılında da Türkiye Akreditasyon Kurumu faaliyete başladığında, Türkiye Akreditasyon Kurumundan akredite olduk. Soldaki, İsveç'ten aldığımız akreditasyon sertifikası; sağ tarafta olan da, Türkiye akreditasyon Kurumunun akreditasyon sertifikasıdır.

Yine, bizim yürüttüğümüz muayene hizmetleriyle ilgili, yani denizcilik, kara ve plan kontrol faaliyetleriyle ilgili akreditasyonumuz, bu EN 45004 muayene standardına göre, A tipi muayene kuruluşu olarak 2003 yılında Türkiye Akreditasyon Kurumundan akredite olduk. Biliyorsunuz, yine bu standart kapsamında da makina mühendisleri akreditedir. Burada da akreditasyon sertifikamız da görünüyor.

Pek net görünmüyor, ama burada da akreditasyon kapsamımız vardır. Biraz evvel söylediğim AB direktiflerinin hemen hepsi de akreditasyon kapsamında, ama ana ağırlığımız, gemicilikte gemi inşa ve servisteki gemilerin survey hizmetleri ve karada kazan basıncı kaplar, boru, malzeme ve kaynakçıların belgelendirilmesi.

Biz bu akreditasyonu niçin aldık, neden bu hazırlığı yaptık, bizi zorlayan neydi? Bizi zorlayan ana unsur, Türkiye'yi de çok derinden etkileyen ve belki zaman içerisinde etkisini daha da göreceğimiz, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında imzalanan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararıyla Gümrük Birliği Anlaşmasıdır. Bu Gümrük Birliği Anlaşması 1 Ocak 1996'da yürürlüğe girdi, ama burada önemli olan, sanayi ürünleri ve işlenmiş tarım ürünleri ticaretinde AB ile aramızdaki gümrük vergilerinin ve eş etkili vergilerin, miktar kısıtlamalarının kaldırılıyor oluşu. Gümrük vergileri hemen kaldırılıyor da, birtakım düzenlemeler için bir süre veriliyor. İşte bu süre de burada bahsedilen konuyu içeriyor. Gümrük vergisi, eş etkili vergi ve miktar kısıtlamalarının kaldırılması, ticarette malların serbest dolaşımı için yeterli olmadığından, Ortaklık Konseyi kararı 8 inci maddesi uyarınca, Avrupa Birliği ticarette teknik engellerin kaldırılmasına ilişkin mevzuatında, ülkemizde iç yasal düzenleme olmasını öngörmüştür, yani öyle bir madde ki bu, biz o zaman "Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Gümrük Birliği Anlaşması imzalandı, mallar gümrüksüz gidecek, gelecek ve Avrupa Birliğinden çok sayıda yeni yatırımlar gelecek, istihdam artacak" diyorduk. Ama gözümüzden kaçan en önemli husus, burada bahsedilen Avrupa'nın müktesebatını bizim iç mevzuat haline dönüştürmemiz gerektiği, yani ticarette teknik engel diye görülen, öyledir de zaten, her ülkenin kendine göre standart ayarlıyor oluşuydu, ortak bir düzenlemeye gidildi ve bunun için Türkiye'ye 5 sene süre tanındı. 2000 yılının başında bu süre doldu, ama gördük ki, bu tamamlanmadı.

Bu akşamki konumuz, bu düzenlemelerin hangisinin bizi daha çok ilgilendirdiğidir. Bizi en çok ilgilendiren de, Avrupa Birliğinin teknik düzenlemeleridir. Bu teknik düzenlemelerde 1969 yılında başlattıkları klasik yaklaşım, mevzuat düzeyinde teknik kurallar ve bunlara eş etkili standartların uyumlaştırılması. Burada bir ürünün kendisi ve ona tekabül eden standartların uyumlaştırılması söz konusudur. Bunlar daha ziyade tekstil ürünleri, elektrikli ev aletleri, eczacılık ve kozmetik ürünleri, gıda maddeleri, tehlikeli maddeler, motorlu araçlar, tüketicinin ve çevrenin korunması. Motorlu araçlarda biliyorsunuz, marka yönetmeliği var, yani bu konuda bir otomobilin aynasından, farından koltuğuna kadar özel bir tip onayı ve uygun bir standart öngörülüyor.

Fakat yeni yaklaşım direktifleri, bundan biraz daha farklı. Bunda tek bir ürün yok, tek bir standart yok. Burada ürün grupları var, benzerliklerine göre, hizmet özelliklerine göre ürünler gruplandırılıyor ve bunlarla ilgili; insan sağlığı, can ve mal güvenliği, hayvan, bitki varlığı, çevre tüketici korunması çerçevesinde hazırlanan mevzuat uyumlaştırılıyor. Ticarette teknik engellerin kaldırılması, malların serbest dolaşacağı tek bir pazarı hedefler. Bu yeni yaklaşım direktifi, bunu destekleyen global yaklaşım direktifi daha sonra, 1985'te peşinden geliyor. Yeni yaklaşım direktifleri hazırlanırken de, ana ilke; Mevzuat uyumu. Toplulukta serbest dolaşıma girenler temel gerekleri karşılayanlarla sınırlandırılmış. Avrupa Birliği Resmi Gazetesinde yayımlanan ve uluslararası standart haline getirilen uyumlaştırılmış standartlara uygun ürünlerin temel gereksinimleri karşıladığı kabul edilir. Standartlara uyma zorunluluğu yok, ama teknik düzenlemelere uyulacak.

Uyumlaştırıcı standartlara ve diğer teknik belgelere uymak isteğe bağlı olup, üreticinin temel gereklere uygunluğu sağlayacak diğer herhangi bir yeri seçmesi serbesttir. Üretici direktifte de yer alan, farklı uygunluk değerlendirme yöntemlerini seçebilir. Tabi direktifin bahsettiği, uygun olan modeli seçmekte serbesttir.

Gemi yaklaşım direktiflerinin en önemli tamamlayıcısı, biraz evvel söylediğim global yaklaşımdır. Bu, 1989'da, hemen hemen bir sene sonra yapılmış. Test, demir ve belgelenme konusunda karşılıklı tanımayı ve altyapının yakınlaştırılmasını sağlamak, ayrıca karşılıklı güvenin ve şeffaflığın temini açısından akreditasyonun önemini vurgulamaktadır.

Temel amacı, ürünlerin özellikleri ve taşıdıkları risk oranlarını dikkate alarak, uygunluk değerlendirme yöntemlerini belirlemektir. 8 adet modül vardır. Üretici uygun modülü seçmekte serbesttir. Modül A, üç üretim kontrolü, bunu üreticinin kendisi direktife uyarak verebiliyor. Modül B, tip incelemesi. Modül C, tipe uygunluk beyanı. Modül D, üretim kalite güvencesi. İşte burada üreticinin bir kalite sistemini uyguluyor olması lazım. Modül E, ürün kalite güvencisi, yine burada bir kalite yönetim sistemini uygulaması lazım. Modül F, ürün doğrulaması. Modül G, birim doğrulaması. Modül H, tam kalite yönetim sisteminin olması gerekiyor.

Bu yeni yaklaşım direktiflerini global yaklaşım direktifleriyle iç içe değerlendirdiğimizde ve Avrupa Birliğiyle imzalanan Gümrük Birliğinin peşinde, Türkiye her sene değerlendirme, ilerleme raporları veriyor. Biliyorsunuz, medyada bunlar çok yer alıyor. "Şurada eksiksiniz, burada eksiksiniz" diye. 2000 yılına kadar böyle yazıldı, ama ondan sonra artık Avrupa Birliğinin baskısı,

IMF baskısı diyeyim, biraz Türkiye'nin ekonomik durumunun da iyiye doğru gitmemesi ile, 2000 yılına kadar yapılması gerekip de, yapılmayanlar, biraz hızlandırıldı. Biraz evvel bahsettiğimiz gibi, Türkiye Akreditasyon Kurumu kuruldu, ürünlerin teknik mevzuatının hazırlanması, düzenlenmesi ve uygulanmasıyla ilgili yasal düzenleme yapıldı, buna uygun Bakanlar Kurulu yönetmelikleri çıkartıldı, CE İşareti Yönetmeliği, Onaylanmış Kuruluşlar Yönetmeliği ve Piyasa Gözetimi Yönetmeliği gibi. Ayrıca, çeşitli bakanlıkların üstlendiği, diğer Avrupa Birliği direktifleri hazırlanarak, Türkçeleştirilerek, Türkiye'de mevzuat haline getirildi. Tabi, bunu yapmakla da yetmiyor. Özellikle teknik engelleri kaldırılan ana özellik, Birlik içerisinde üretilen bir ürün orada muayene ediliyor, orada test ediliyor, orada belgelendiriliyor olması. Avrupa pazarına gittiği zaman, gittiği ülkede ayrıca bir daha test edilmeyecek, muayene edilmeyecek. Ama tabii, bu yapılar bizde yoktu, Avrupa kendi içerisinde yavaş yavaş bunları geliştirdi, bize tabi, Gümrük Birliğinden dolayı gelmeye başladı, geç geldi. Biz, henüz daha devlet bunları yapmadan, bu hazırlıkları yaptık. Bu bizim önümüze gelecek bir kuraldır, yarın bizim çalışmamızda teknik engel olarak bunlar çıkmasın diye. Bütün bu akreditasyonları, bunların geleceğini görerek, çünkü bu sözleşme imzalandı, siyasi harekette buradan geri dönüş yapmak gibi bir görüntü de yok. Biz bu hazırlıklarımızı yaptık.

Devletin yayınladığı bu direktifler, işte ilgili bakanlıklar, hangi tarihte yayınladığı da belli ve resmi gazetede yazıldı. Bazılarında yürürlük tarihi diyoruz, ama bazılarında yürürlüğe girer girmez zorunlu hale getirmiş, bazılarına bir sene geçiş süresi vermiş. Ama şurada gördüğünüz, hemen bir arkada da, bunlarda da, hemen hepsi 23'e kadar Türkiye'de yayınlandı, yürürlüğe de girdi, ama şu anda devlet Türkiye'de bu uygunluk değerlendirmesini, CE işaretini, verebilecek onaylanmış bir kuruluş yetkilendiremedi. Tabii, yetkilendirmek için hangi süreçler lazımdır? Burada en sonda gözükenler de, gemi teçhizatı, Denizcilik Müsteşarlığı tarafından ulusal mevzuata dahil edilecek. Diğer ikisi, Ulaştırma Bakanlığı tarafından dahil edilecek, ama henüz yayınlanmadı, Türkiye'de yürürlüğe girmedi. Alttaki ikisinin pek uygulaması yok, ama şu 25 inci sırada olan gemi teçhizatıyla ilgili şunu söyleyebilirim: Türkiye'de uygulanıyor, yan sanayide çalışanlar bilir, yurtdışına gidecek, bir Avrupa Birliği ülkesinde kaydolacak bir gemiye, bir ürünün konulabilmesi için, mutlaka CE işareti istiyoruz, ama uygunluk değerlendirmesi almak zorundadır. Bütün üreticilerimiz, henüz bu konuda devlet yayınlayamadığı için hiç kimseyi görevlendiremez. Görevlendirme önerisinde bulunamaz. Çünkü burada görevlendirmeyi yapacak olan ulusal devlettir, bu mevzuatı yayınlaması zorunludur. Hadi görevlendirmeyle de bitmiyor zaten, Avrupa'dan da bunun

kabul görmesi gerekiyor, yani kimlik numarası Avrupa'dan gelecek. O bakımdan oralar boş. Şimdi yeni yatırım direktifinin üç temel ayağı var. Biri, üretici, yani biraz evvel adı geçen direktiflerin içerisindeki teknik düzenlemelere göre, oradaki temel gerekleri karşılayacak olanlar. Her direktifte temel gerekler çok farklıdır. Ben size bir tanesini örnek vereyim, çok net bir ifade olabilecek bir şey. Zaman zaman gazetelerde şöyle bir şey duyarız: "Plajda yat bir çocuğu kesti, boğazını kopardı" Birkaç defa da oldu zaten. Bu yatlara, bu teknik düzenlemede şu getiriliyor: Makina şeyiyle izah edeyim, geri vitesteyse, marşa bastığınız zaman çalışmayacak, yani çalışması için mutlaka boşta olması gerekiyor; çünkü marşa basıp çalıştırdığında pervane dönüyor, o anda durduğu noktada yatın altında birisi yüzüyor olabilir, bunu önlemek açısından. İşte teknik düzenlemeye tipik bir örnek.

En ağırlıklı olan yetkili kamu kuruluşu da, işte biraz direktifleri de karşılarına yazacak, Sanayi Bakanlığıdır, diğer tıbbi şeylerde Sağlık Bakanlığıdır. Piyasa gözetimini yapacak, ama piyasa gözetimini yapmak için, hangi yöntemleri kullanacak? Yine, bu Avrupa Birliği direktifleri içerisinde var. Ayrıca, bununla ilgili düzenlemeler var. Onları aldılar, alındı, ulusal mevzuat haline dönüştürüldü, ama bunu ulusal mevzuat haline dönüştürmek de yetmiyor, bunu uygulayacak kadroların da bu teknik düzenlemeleri bilecek ve uygulayacak özellikte olması lazım. Ondan sonra, onaylanmış kuruluşlar, yani bizim gibi, Türk Loydu gibi ve CE işareti uygunluk değerlendirmesini yapacak kuruluşlar geliyor.

Bu onaylanmış kuruluşlar Avrupa'da, Avrupa Birliğinden çok fazla destek alarak kuruldular, yani varolanların buna göre yatırım yapması lazım, personel istihdam etmesi lazım, henüz uygunluk işareti yapmadan, onun istihdamını sağlaması lazım, prosedürlerini geliştirmesi lazım. Biz bunları tamamıyla kendi kaynağımızdan yaptık, ama Avrupa Birliği diğer ülkelere, hepsine destek vererek sağladı.

Onaylanmış kuruluş da, test, muayene ve belgelendirme kuruluşları arasında bir veya birden fazla teknik düzenleme çerçevesinde, uygunluk değerlendirme faaliyetinde bulunmak üzere, yetkili kamu kuruluşları tarafından belirlenerek, yetkilendirilen özel veya kamu kuruluşları. Kamu kuruluşu da onaylanmış kuruluş olabilir. Bunun olabilmesi için, gereken esaslar da kısaca şöyle: Kuruluşun yetkilileri ve çalışan personeli, çalıştırdığı personel, ürünün tasarımcısı, üreticisi, tedarikçisi, montajcısı veya bunlardan herhangi birinin yetkili temsilcisi olamaz ve ürünün tasarımı, üretimi, pazarlaması veya bakımından yetkili temsilci sıfatıyla yer alamaz. Bu kuruluşlar ve personeli, uy-

gunluk değerlendirmesini mesleki ahlak kuralları çerçevesinde ve teknik yeterlilikle yürütmeli ve bilhassa bu işlemlerin sonuçlarından çıkarı bulunan kişilerden gelebilecek test sonuçları ve kararlarını etkileyebilecek özelliklere mani olmak üzere, tüm baskı ve etkilerden uzak kalmalıdır. Bu kuruluşlar uygunluk değerlendirilmesine ilişkin idari ve teknik görevlerini layıkıyla yerine getirmelerini mümkün kılacak gerekli personel ve donanıma sahip olmanın yanı sıra, özel incelemelerin gerektirdiği teçhizata erişebilmelidir. Uygunluk değerlendirmesinde sorumlu personel, yeterli teknik ve mesleki eğitime, yapacakları testlerin gerektirdiği düzeyde yeterli bilgi ve beceriye, belgelerin kayıtlarının ve testlerin ifa edildiğini teyit eden raporları hazırlama hususunda beceriye sahip olmalıdır. Muayenelerin tarafsızlığı garanti edilmeli ve bu çerçevede personelin ücretleri, yapılan testlerin sayısına veya sonuçlarına bağlı olmamalıdır; bu çok önemli bir husustur. Bu kuruluşların personeli, uygunluk değerlendirmesi sırasında elde ettikleri her türlü bilgi konusunda mesleki gizlilik ilkesine riayet etmeli ve bu bilgiler yetkili kuruluşlar hariç, üçüncü taraflara verilmemelidir. Bu da, yetkili kuruluşta devlet otoritesi ile sağlanır.

Mesleki sorumluluk sigortasına sahip olmalıdır. Bu Türkiye'de çok zor elde edilen bir konudur. Çok uğraştık biz, Avrupa üzerinden ancak elde edebildik. EN 45000 seri standartlara göre, akredite olan kuruluşların bu hususları karşıladığı kabul edilir ki, Türk Loydu'nun bu akreditasyonları vardır.

Onaylanmış kuruluşları görevlendiriren, ilgili kamu kuruluşu, bu Türkiye'de bizim kapsamımızda, Türk Loydu'nun bahsettiğim yedi sekiz denetimi kapsamında, Sanayi Bakanlığı, Denizcilik Müsteşarlığı ve Çalışma Bakanlığı oluyor. Bir ülkede ancak kendi ülkesinde yerleşik, onaylanmış bir kuruluş bir kuruluşu atayabilir, önerebilir. Türkiye için önerebilir diyorum, atamakla olmuyor Türkiye'de. Yunanistan'da, İngiltere'de yerleşik bir kuruluşu Türkiye öneremediği gibi, Türkiye'de yerleşik bir kuruluşu, yani bizi Avrupa'nın herhangi bir ülkesinden onay alamıyor. Onların akreditasyon kuruluşlarına akredite olabiliyorsunuz, ama onaylanmış kuruluş olmanız için mutlaka devlet otoritesi ve devletin yetkilendirdiği bir otorite tarafından atanmanız lazım ve o ülkede yerleşik olmanız lazım. Bu konuda geliyor bakıyor, Türk Loydu akreditasyonu var, ama buna rağmen yine TÜRKAK'tan görüş aldı, "yeterli mi, değil mi?" diye. TÜRKAK görüşünü verdi, bu Sanayi Bakanlığına gitti, Denizcilik Müsteşarlığına gitti. Onlar da bunları toparladılar, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Türkiye'nin prosedürleriyle Dış Ticaret Müsteşarlığına gidiyor. Dış Ticaret Müsteşarlığı da bunu Avrupa Birliği Komisyonuna gönderiyor, komisyonda değerlendiriliyor. Bu noktada Avrupa'da işleyen mekanizma böyle, ta-

yin ediliyor, gidiyor, oradan numara istenir, kimlik numarası verilir. Avrupa Birliği Resmi Gazetesinde yayınlanarak yürürlüğe girer. Bizimki Sanayi Bakanlığından ve diğer Denizcilik Müsteşarlığından, Çalışma Bakanlığından, Dış Ticaret Müsteşarına gitti, 2003 yılının Kasım ayında. Oradan Avrupa Birliğine ulaştı, ama o tarihte ilk defa Türkiye'ye şöyle dediler: "Gümrük Birliği Anlaşması gereği sizin onaylanmış kuruluş belirleme hakkınız yok" Bunu ifade eden, böyle diplomatik cümlelerle geçiştirdiler. Biz de ayrıca kendi faaliyetimizi gösterdik tabi ama, çok baskı yapıldı Türkiye'ye. Bu konuda, özellikle "17 Aralığı bekleyelim" gibi. devlet yöneticileriyle de defalarca gittik görüştük, gördük ki, Avrupa Birliği kendi mevzuatını kabul ettirdi Türkiye'ye; ama iç noktaları gizli tuttu ve şimdi "senin hakkın yok" dedi. Çok uğraşıldı, ama şimdi tekrar bizden dosyaları istediler. Biz hem Sivedac'dan, hem TÜRKAK'tan akredite olduğumuz için, bizi gelip incelemelerine gerek yok. "Biz dosya üzerinden bunu inceleyelim" dediler. Hazirana kadar da bir inceleme süreleri var. O bakımdan, bütün faaliyetlerimizi, CE'yle ilgili faaliyetlerimizi bir başka onaylanmış kuruluş üzerinden yürütüyoruz.

Türkiye'den bizim dışımızda iki üç tane daha müracaat var; ama başka var mı onu tam bilemiyorum. Avrupa Birliğinde, 1602 adet onaylanmış kuruluş var. Rakam bu, her ülke gönderiyor, çeşitli şekillerde alıyor. Avrupa Birliğinde olmadığı halde, ikili anlaşmalarla alan ülkeler var. Amerika ve Avustralya'da da onaylanmış kuruluş var. Avrupa Birliğinin yaklaşımı, öncelikle bu birliği oluşturan ülkeler, bilgiyi de üreten, kuralları da geliştiren ülkeler, önce kendi kuruluşlarını destekliyorlar, gidiyorlar, o ülkelere yerleşiyorlar. Yani geçen sene Mayıs ayından iki ay öncesine kadar Polonya'nın hiçbir tane onaylanmış kuruluşu yoktu, ama o tarihte hemen başladılar vermeye. Şu anda Romanya, Bulgaristan ve Hırvatistan'ın yok. Oysa onlar üye, onların Gümrük Birliği Anlaşması yok zaten, Gümrük Birliğine girdikleri zaman başlayacak. Biz tam tersiydi, biz Gümrük Birliğini yaptık, bizim 2000 yılından itibaren olması gerekiyordu, yani Türkiye'nin bu hakkı Gümrük Birliğinde vardır; ama uğraşıyorlar, dediğim gibi biraz zayıf kalıyorlar. Bu konuda Türkiye'de yeterli bir kültür oluşturulamadı, yani yeterince üretici de aydınlatılamadı. Sanayi odalarıyla da temasımız var. Büyük şirketler yabancı bir onaylanmış kuruluşla zaten çalışır, ihraç ettikleri için, onlar fazla da önemsemediler bu işi; ama kamuoyunda kültürü geliştiremediler. Burada 19 Şubat 2005 tarihinde Milliyet Gazetesi'nde Güneri Civaoğlu'nun köşe yazısını okudunuz mu bilmiyorum. Bu Türkiye'nin sonradan fark ettiği bu konu hakkında, çok tipik bir yazıdır. Hatta iki ay evvel yanılmıyorsam, Bülent Eczacıbaşı'nın bazı feryatları oldu. Burada Güneri Cıvaoğlu bir profesörün hareketini anlatıyor,

"Dostum profesör Amerika'da çalışmış, orada tıbbi cihazlar üretiliyormuş, getirmiş, 17 Ağustos depreminde zarar gören Gölcük Deniz Kuvvetlerinin Komutanlığına bağışlamış, başka bir hastane için getirmiş. Hibe bunlar, ama gümrük diyor ki, sen bunu Amerika'dan getirdin, CE işareti olmadığı için giremez" Türkiye'de mevzuat bu, çünkü Gümrük Birliğini imzalamakla, başında da söylediğim gibi, biz sadece bizim ürettiğimiz malları satacağız, onların ürettiği malları alacağız değil; tam tersi, yani eğer üretiyorsan böyle olacak zaten. Avrupa Birliğinden farklı bir mevzuatı alıyoruz, bütün üretimimizi bu teknik düzenlemelere göre de yapmak zorundayız. Türkiye'de ticaret yapanlar, Rusya'yla yapanlar d standardına göre çalışıyor; ama Amerika'yla çalışanlar, işte Amerika'nın kendine ait birtakım standartları, kuralları var, CE'ye denk gelen kuralları da var, ama Türkiye mal sattığı zaman olmaz. Olmayacak, çünkü Yunanistan'a da aynı şekilde satamaz, Avrupa'nın herhangi bir ülkesine satamaz, CE işaretli olması lazım. Ama Türkiye'de bu yeterince bilinmiyor. Enteresandır, Güneri Cıvaoğlu diyor ki, "bütün devlet bürokrasilerine gidilmiş, olmaz CE'li olacak denilmiş" "Brüksel'de bürolar var, onu bir tıkladın mı, oradan bir CE işaretini alırsın" diyor, çok kolay, çok basit bir şey zannediyor, ama oysa değil.

Direktiflerinin ismini söylemedim, orada sırasıyla var, yani ampulden, evde kullandığımız tüp gazdan, her türlü, yani düdüklü tencereden makinalara kadar, hepsi bu direktiflerin kapsamında. Türkiye'deki üreticilerin artık bunları üretmeleri gerekiyor. Biz bakanlıkta görüyoruz ve sanayici şunu diyor, özellikle KOBİ'ler: "Sayın Bakanım -özellikle Sanayi Bakanı- bunu biraz erteleyin" 2004 yılının başında zorunlu uygulamaya giriyor. Özellikle kazan, basınç kaplarla ilgili direktifler. Bizzat ben, Sanayi Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Yavuz beyle defalarca konuştum. Sonra Bakanlığa gittik, yönetimle beraber dedik, "ya bunu erteleyin, çünkü onaylanmış kuruluş yok, henüz kimse bilmiyor veyahut da gidin, bir an evvel onaylanmış kuruluşları çıkartın" Şu anda Türkiye'de yanılmıyorsam, ISO 9001 belgelendirme, alan 100'e yakın kuruluş olduğu gibi, çok sayıda yabancı ülkelerin onaylanmış kuruluşları var. Bize bu neyi getiriyor? Bu özellikle mühendis odasının da piyasada yaşadığı, gördüğü bir sıkıntı. Tamamıyla yabancı ülke kuruluşları burada çalışmakla... Mesela bir proje onaylarını söyleyeyim size: Burada herhangi bir isim vermeyeceğim, herhangi bir yabancı onaylanmış kuruluşa verildiğinde, çalışıyor sanayiciler. O projeler o kuruluşların merkezlerine gidiyor, merkezlerinden onaylanıyor. Makina Mühendisleri Odasının gerek Kartal Temsilciliğinde olsun, gerek Kadıköy Temsilciliğinde, gerekse İstanbul Şubesinde, hiç aranızda bu yabancı onaylanmış kuruluşlardan proje onayında çalışan bir mühendis

duydunuz mu; bilmiyorum. Yok, çünkü bu kaynak tamamen yabancılara gidiyor. Eğer Türkiye'de bu faaliyet, bir biz değil, birçok olabilseydi, burada daha çok mühendis istihdamı söz konusu olacaktı. Oysa değil, maalesef bu konularda çok geri kalındı, ama şu saatten sonra da olabilir. Bilmiyorum ben hazirana doğru Türk Loydu'nun kimlik numarasını bekliyoruz, belki özel kuruluşların, ondan sonra Makina Mühendisleri Odası ve diğer mühendis odalarından, Avrupa Birliğinin internet sitesinde onaylanmış kuruluşların isimleri vardır. Özellikle metalürji mühendislerinin Avrupa'da birtakım ülkelerde onaylanmış kuruluş olarak, oda olarak yok da, bir enstitü gibi, işletme gibi bir şeyde, faaliyetlerini görüyoruz.

Benim sunumum bu kadar. Teşekkür ederim. (Alkışlar)

Soruları cevaplandıralım.

AHMET ÖZMEN: Onaylanmış kuruluşlarda...

ŞEVKİ BAKIRCI: Yaptığı faaliyetten dolayı, ürünlerin zaman içerisinde üçüncü kişilere verdiği zararların karşılanmasını istiyor ve 10 yıl süreyle de geçerli olması gerekiyor. Onaylanmış kuruluşların böyle bir mesleki sorumluluk sigortasının, poliçesinin olması lazım.

Türk Loydu'nun sorumluluk sigortası poliçesi 500 bin Euro, yani çok pahalı bir şey. Türkiye'de yok, Almanya'dan aldık. Türkiye'de aynı zamanda sigortacılık da, bu Avrupa Birliğine uyumda apayrı bir müktesebat, Türkiye onu da üstleniyor, ama ona göre kurumlar kendini şekillendiremiyor, devlet de şekillendiremedi. İlk başladığı zaman devlette karşılaşmışsınızdır, her bakanlıkta birer tane Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü veya daire başkanlığı kuruldu, ama piyasa gözetimiyle ilgili bir şey olmadı. "Bizim bölge müdürlüklerimiz var, onlar yapar" dediler, inşallah yapar.

SALONDAN: Bu alanda uluslararası bir kurumun üyesi misiniz?

ŞEVKİ BAKIRCI: Türk Loydu olarak, uluslararası başka bir ortaklık kurumu yok, ama bizim faaliyetlerimizi de içeren denizcilikle ilgili, Uluslararası Denizcilik Örgütü var, Birleşmiş Milletlerin bir organizasyonudur. Orada A-739/18 sayılı kodu vardır, kuralı vardır. O kurala uyarak, deklare ediliyor bütün dünya devletlerine, "böyle bir kuruluş vardır, şu kapsamda faaliyet gösteriyor, Türkiye Cumhuriyeti de bunu deklare etti, benim kurallarıma da uyuyor. Bunun verdiği belgeler geçerlidir" diye belirtiyor. Başka bu konuyla ilgili bir şey yok.

SALONDAN: En son 17 Aralıktaki müktesebatla ilgili, o 17 Aralık top-

lantısına gidilmeden önce, orada tartışılacak olan içerikle ilgili bir bilgi sahibi değildi Türkiye kamuoyu. Siz orada bilgi sahibi miydiniz? Belli bir süre basına da açıklanmadı. Hatta basına çıktığında da, hatta basında, "Daha Başbakan bile, kendisi de tam olarak bilmiyor" diye eleştiriler de olmuştu. Ben bunu gerçekten merak ediyorum, çünkü siz de bu işin içindesiniz. Bu tip şeylerde, Avrupa'ya gidildiği, bu anlaşmalar yapıldığı zaman, ilgili kamu kuruluşlarını bir kenara bırakın, özel sektör veyahut vakıflarla hiçbir görüşme yapılmaksızın dört beş kişinin kararı ile hareket ediliyor. Bu çok sakıncalı, bunun sakıncasını ortaya koydunuz. Bu konuda pekala, hükümetle bir görüşmeniz var mı?

ŞEVKİ BAKIRCI: Biz tabii, kendimizle ilgili olarak bu olayı çok yakın takip ediyoruz, her düzeyde takip ediyoruz. 17 Aralıktan önce biz ilgili bakanlığa gittik, görüştük, yani "bu süreç Türkiye'nin de önünü tıkıyor, ne olacak?" Bir an evvel, ya Avrupa Birliği, bu Gümrük Birliğinde ben senin müktesebatını üstleneceğim demeli, ama tam anlamıyla. Bizim de söylediğimiz; onlar tam ortak oldu, biz pazara dönüştük, buna bir müdahale etmek lazım. Özellikle Sanayi Bakanı bu konuda çok net de tavır koydu; ama tabii, onların müdahaleleri bir yere kadar. Diğerlerini yürüten, özellikle bu işi yürüten ve sorumlusu olan Dış Ticaret Müsteşarlığıdır. Orada biz sadece aldığımız duyumlara göre ve biraz evvel söylediğim gibi, Avrupa Birliğinde tuttuğumuz bir Türk lobi şirketinden elde ettiğimiz bilgilere, oradan aldığımız, elden aldığımız yazılara göre takip ettik. Ama tabii, 17 Aralıktaki konunun içeriğiyle bizim içeriğimizin bir benzerliği yok, yani ortak bir yanları yok. Şu anda da devam ediyor bu süreç, "Türkiye'yle ilgili yeni bir karar alalım, bu süreci nasıl yapacağız, nasıl sonuçlandıracağız?" diye yeniden görüşüyorlar. Oysa, Türkiye bunu daha önceden öngörmeliydi, hatta 2000 yılından öngörmeliydi. Bu bitti, onaylanmış kuruluşlar diye bir mevzuat var, yani "nasıl piyasa gözetiminden bakan sorumluysa, bir de onaylanmış kuruluşlar diye başka bir şey olacak, biz bunu nasıl yapacağız?" demedi. Dosyalar oraya gidince, duvarla karşılaştılar, şimdi onu aşmaya çalışıyorlar. Ama biz kendi gayretimizle bazı bilgilere ulaşmayı deniyoruz. Sanayiciler olsun, diğerleri olsun, gerçekten birçok yerden haberleri yok zaten. Ama isteseler, yani ortak tavırlarla çok şey yapılabilir.

Buyurun.

SALONDAN: Teşekkür ederim.

Biraz daha somut şeylerden gitmek istiyorum açıkçası. Türk Loydu'nun yaptığı etkinlikleri burada bize sundunuz. Küçük esnafımızın, sanayicimizin

veya ithalatçımızın sizden yararlanma şekillerini biraz daha detaylandırarak anlatabilirseniz, çünkü burada çeşitli kuruluşlardan gelen arkadaşlar da var, bunlar gittikleri yerlerde, bu bilgileri kendi kurumlarına da aktarabilirler ve daha faydalı olabilir diye düşünüyorum. Bu anlamda ciddi hizmetlerinizin olduğunu biliyorum. Biraz daha açarsanız, sevineceğim.

Teşekkür ederim.

ŞEVKİ BAKIRCI: zaten, endüstriye en çok verdiğimiz hizmetler; kazan, basınçlı kaplar, bu kara endüstrisiyle ilgili ISO 9000 kalite yönetim sistem belgelendirilmesi, kuruluş olarak en etkin olduğumuz alandır.

Onun dışında, endüstriyi ilgilendirenler; CE işareti verilmesi, kazan, basınçlı ekipmanlar, taşınabilir basınçlı ekipmanlar, sıcak su kazanları, gaz yakan cihazlar, kişisel koruyucu donanımlar. Bu konular da, yine gezi teknelerıyle ilgili, CE işaretli hizmetlerini biz zaten veriyoruz. Biraz evvel bahsettim, bizim kendi kimlik numaramızın gelmesi, ama sanayiciye, çünkü henüz devlet bunu zorunlu, kâğıt üzerinde tutuyor. Piyasayı bir zorladı, baktı olmuyor, durdu. Şu anda Türkiye'de zorunlu olmasına rağmen uygulanmıyor zaten CE işareti; ancak ihraç edenler bunun uygulamasını yapıyorlar. Ama yavaş yavaş Türkiye'de bu uygulanıyor, yani başladılar. Biz bu konuda endüstriyel hizmet veririz, hatta bu gelip bilgi alma şeklinde gerçekleşir, her gün birkaç kişi geliyor zaten, bundan emin olun. Bu endüstri, "Ben gidersem, nasıl olsa karşılaştık, yangın söndürme tüpü yapıyorum, cihazı yapıyorum, TSE vuruyordum, o kalkacak, CE vurulacak" gibi bir şey zannediyor; öyle değil. Bunun yeni kuralları vardır, yani teknik düzenlemelere uyması lazım.

Türkiye zorunlu standardın büyük bir kısmını kaldırdı, artık bu anlaşmalardan sonra kaldırmak zorunda, ve geri kalanları da zaman içerisinde kaldıracak. Çok az kaldı zaten, yavaş yavaş kaldırıyor. Orada harmonize, yani EN standartları, uyumlaştırılmış standartlar. Bunların birçoğunu TSE Türkçe'ye çevirdi. Ona bizim de desteğimiz oldu. Bu konuda bizim kapsamımız alanında olan üreticilere bu standartlar konusunda da yardımcı olabiliriz. Kalite yönetim sistemi, çevre yönetim sistemi, OHSAS iş sağlığı ve güvenliği yönetimi sistemi konusunda yardımcı olabiliriz. Tahribatsız muayeneler konusunda yardımcı olabiliriz. Özellikle mühendislerin şu anda büyük faaliyet gösterdiği, bizim Tuzla Belediyesinde daha yoğun olarak görüyoruz, doğalgaz verilmesinden dolayı, Enerji Piyasası Kurulunun kararı gereğince, çalışan kaynakçıların kaynakçı sertifikasyonuyla ilgili faaliyetimiz var. Çok sayıda kişi bundan yararlanıyor, bu tür hizmetleri veriyoruz. Proje onay hizmetleri veriyoruz.

SALONDAN: İmajınız daha çok denizcilik sektörüne hizmet verdiğinizi düşündürüyor.Bu nedenle "serbest şekilde mi ücretlendiriyorsunuz?" diye soracağım.

ŞEVKİ BAKIRCI: Bizim tarifemiz vardır, her hizmetin bir karşılığı vardır, bir tarifesi vardır. Piyasanın kabul edebileceği, uygun görebileceği bir tarifemiz vardır, yani biz piyasa şartlarını hep gözetiyoruz zaten.

Tabii, bizim eski faaliyetlerimiz denizcilikten geldiği için, böyle bir kuruluş oradan geldiği için olabilir. Ama hemen akabinde kara endüstrisinde sürdürüyor faaliyetini ve aynı zamanda ISO 9000 belgelendirme ile yüzlerce firmaya ISO 9000 belgesi verdik, çevre yönetimi ve OHSAS belgesi verdik.

Tabii, daha çok karşı karşıya kalan firmalar biliyor. Bizim ülkemizde şöyle bir şey de var, yani bunu çok cesaretle konuşmamız ve kınamamız da lazım. "Mühendislerde, bizler pek yapamayız, ama yabancılar iyidir, daha iyi yapar" gibi bir şey vardır, endüstri içerisinde ben bunu çok görüyorum. "Yabancılardan alsak daha mı iyi gider?" ve bunlardan çoğunun da karşılaşacağı çok büyük şirketler, bugün bile biriyle defalarca da konuştuk ve hepsi bize dönüyor, beraber çalışıyoruz. Şunu herkes bilmeli, yani yabancılar zaten bizden daha pahalıdır. Ama bazen onlar öyle oluyor ki, karşılaşan vardır, bazen yeterli hizmeti yapmaz, daha düşük bir fiyatla onu yapıyor olabilir, ama o hizmetin kalitesizliğini gösterir. Biz Türkiye'deki bütün firmalara bu ülkenin firması diye bakıyoruz. Biz Türk Loydu olarak, Tuzla'da İstanbul Defterdarlığının Tuzla Vergi Dairesinde bazen birinci, bazen üçüncü, bazen de sekizinci sırada vergi veren kuruluşuyuz, yani önemli bir şey. Kaçağı da yok, yani vakıf, devletin bir sürü denetimi var. Bazen bizden de fazla cirosu olan yabancı kuruluşların adı hiçbir yerde duyulmaz, çünkü onlar merkezi organizasyonlarından şeyleri dağılır. Biz kendi ülkemizdeki şirketlere bu ülkenin şirketi diye, kuruluşu, firması diye bakarız, onların gelişmesini isteriz. Ama diğerleri, onlara dolar veya Euro ne alırım şeyiyle bakar, yani bizim farklı bir yapımız vardır.

SALONDAN: Yani bedelsiz hiçbir hizmetiniz yok.

ŞEVKİ BAKIRCI: Mutlaka bir bedeli olur, çünkü oranın da yaşaması lazım. Hiçbir yerden destek almıyor, sadece yaptığı hizmetlerden elde ettiği gelirle geçiniyor, başka bir yerden destek almıyor.

SALONDAN: Hocam, siz bir belgelendirme kuruluşunuz. Biraz belgelendirme ve kalite konusuna yönelmek istiyorum. Türkiye'de son 10 sene içerisinde ISO'nun değişik rakamlı belgelerine sahip olmak için sanayicilerin çırpındığını biliyoruz. Hatta şu anda İstanbul piyasasında bu ISO belgelendirme-

siyle ilgili kuruluşlara hizmet veren yan kuruluşlar doğdu, "işte şöyle hazırlayacaksınız, böyle hazırlayacaksınız" diye. Kendi bünyeleri içerisinde de birçok mühendisi eğitime gönderiyorlar ve eğitimden geçtikten sonra o mühendisler gelip, ISO çalışmalarını kurumlarının içerisinde yürütüyorlar. Ben daha önce Aydın bölgesinde çalıştım. Aydın bölgesinde doğal pamuk eldesiyle ilgili bir hizmetin içerisine girmiştim. Fakat bizden istenen öyle enteresan şeyler vardı ki, sonunda biz bunu beceremedik. Ama ulaşılmaya çalışılan şuydu: Hiçbir kimyasal madde karıştırılmadan, tamamen doğal yapı altında, pamuk üretilmesi ve bunun Avrupa'ya gönderilmesi. İstenilen de şuydu: Üretimin her aşamasında, toprağın analizi, suların analizi, sulamakta kullanılan suyun analizi, yağmurlama esnasındaki konumu, pamuğun kalitesinin değişik aşamalardaki tahlili, yani üretimin her aşamasında korkunç bir denetim vardı. Buradaki çalışmalarda da ben Artsan Galvaniz Fabrikasının ISO kayıtlarına kaba anlamıyla şahit oldum. Orada da çok büyük bir çırpınma oldu, çok büyük de paralar dönüyor, yani o belgeyi alana kadar, zannederim en son da bu belgeyi verenlere büyük bir ziyafet verdikten sonra olay mühürleniyor, bunu biliyorsunuz. Beni asıl ilgilendiren şu: Bu gerçek bir olay mı, yoksa üfürük mü? Yani siz belgeyi verdiniz, belge ne anlama geliyor? Yalnızca "CE'yi aldık, bundan sonra biz ürünümüzü vereceğiz" şeklinde mi, yoksa gerçekten o belgenin altında kaliteli, nitelikli, sürekli denetim altında olan bir üretim yapılıyor mu? Bu belgenin anlamı bu mu, yoksa yalnızca belge almakla mı kalıyor? Ben onu merak ediyorum.

ŞEVKİ BAKIRCI: Tabii, o işyerinin bu belgeye bakışına da çok bağlı. Bir de, o belgeyi veren kuruluşun çalışma prensiplerine bakıyor. Biraz evvel söyledim, o oraya dolar ve Euro gözüyle bakıyor, onu alıp gitmenin hesabını yapıyor. Ama o kuruluşlar kendi ülkelerinin kuruluşları, yani yabancı belgelendirmede o firmalar kendi ülkelerinde bu yanlışı yapmazlar. Bizim ülkemizde bunu çok rahat yapabiliyorlar. Tabii ki, önemli olan, kalite yönetim sistemini oturtmak ve ondan bir artı değer elde edebilmek, kuruluşa bir katma değer katması lazım. Kuruluş böyle bakıyorsa, inanıyorsa çok faydası var, ama sadece göstermelik gibi tutuyorsa ve göstermelik olsun diye veren firmalar da varolduğu sürece, o kuruluşlar öyle devam ediyor. Yalnız CE'de zorunlu denetimler vardır. Eğer buna rağmen firma gene aynı şeyi yapıyorsa, ürünündeki hatanın, piyasa gözetimine takılma şansı çok yüksek; çünkü ISO 9000 belge veren kuruluştur, ama CE'de, siz şikâyet etseniz, ben şikâyet etsem, biraz evvel söyledim, o piyasa gözetiminden sorumlu devlet derhal müdahale etmek zorundadır.

SALONDAN: Yaşayan bir denetim var mı?

ŞEVKİ BAKIRCI: Olacak, olması lazım. Mesela, size şunu söyleyeyim: Kazan ve basınçlı kaplarda Sanayi Bakanlığı yapmak zorunda. Ötekinde de, mesela tıbbi cihazlarda da Sağlık Bakanlığı yapmak zorunda. Yabancı ülkeye gittiğinde orada herhangi bir şey olduğu zaman, ciddi müeyyidesi var, yaptırımları yüksek. Onun için CE'yle ISO 9000 iç içe giriyor. Hem ISO 9000, hem CE'si olan ve kalite sistemine göre de ürün üreten firma fazla şey yapamaz. Ama Türkiye'de maalesef şöyle bir şey var: ben Ankara'da, yazın sonlarına doğru, BOTAŞ'a bir iş için gitmiştim, çok dikkatimi çeken bir ihaleleri vardı; diyor ki "palamar motorlarının işletmesini özelleştireceğim", ben konuşurken dedim ki, başka bir konuyla ilgili, bizimle de hiç ilgisi yok, "çok merak ediyorum, niye bunlar için ihaleye katılacak firmalardan ISO 9001 istiyor? Niye OHSAS 18000, ISO 14001 istiyorsunuz? Gemi işletmeciliğinde bundan önce gelen uluslararası güvenli yönetim kodu var. Keşke bunu istese-niz." Bize bir firma geldi, benimle görüştü, ben de bundan almanız lazım, bu konuda hazırlığınız olması lazım, uyguluyor olmanız lazım dedim. Çok da yakından tanıdığım birisi. Onlar geldi, o aşamada alamadılar dedim. İsmini söylediğim için, baktı böyle listeye, "onlar katıldı, onlarda var" dedi. Nasıl olur ya, yani 20 gün evvel yoktu bu da, şimdi nasıl oldu? (Gülüşmeler) Döndüm, geldim, böyle böyle dedim, "bizim patron İngiltere'ye gitti, oradan üç tane belgeyle geldi" dedi.

SALONDAN: Bununla bağlantılı olarak bir şey daha sormak istiyorum: Diyelim ki, Türkiye'de CE belgesi almış bir firma ürün çıkartıyor ve bu ürünü de Avrupa'ya ihraç etti. Avrupa'da ürünün özürlü olduğu ortaya çıktı. Ürünü orada pazarlayan firma, bu CE belgeli firmayı Avrupa Birliğine şikâyet etti, dava açtı. Şimdi ortada muhataplar bu bir firma, bir CE belgesini alan firma var, bir de Türkiye Cumhuriyeti var. Bunlara gelecek yükümlülük, müeyyide ne olabilir?

ŞEVKİ BAKIRCI: Zaten bu işin birinci derecede yükümlüsü üreticidir. Üretici bu teknik düzenlemeye uygun ürünü üretmek zorunda. Eğer CE işaretini de bir onaylanmış kuruluştan alıyorsa, o onaylanmış kuruluşun da bir sorumluluğu var; ama mesela, kalite sistemine göre yapıyor veya D modüle göre yapıyor. Bir tip onayı vardır. Tipi uygun yapmıştır, test ediyorsunuz, tip onayını veriyorsunuz, ondan sonra diyorsunuz ki, "siz şu modüle göre yapabilirsiniz" Ama daha sonra adam ona göre yapmıyor. Tabii, burada onaylamış kuruluşun, yapılmayan üründen dolayı bir sorumluluğu yok. Tip onayında bir kusur varsa, sorumluluğu var; ama diğerlerini ona göre yapmıyorsa, sorumlu-

luk üreticide. İlgili ülkedeki piyasa gözetimini devlet yapar, onun hüküm müeyyideleri çok. Bizim devlete karşı bir müeyyide yok ama dosya geldiği zaman devlet de hemen kendine göre incelemesini yapar, onun mallarını Türkiye piyasasından aldırabilir de, yetkisi var.

SALONDAN: Belge geri alınıyor mu?

ŞEVKİ BAKIRCI: Eğer kusurluysa, o mal toplanır bir kere, yani o üretilen mallar toplanır. Ondan sonra olayda sorumluluğu...

SALONDAN: Para cezaları da var herhalde.

ŞEVKİ BAKIRCI: Var, yasada, yönetmelikte de var bunlar, hepsi de belirlenmiş. Onaylanmış kuruluş belgesini geri çeker,o ayrı bir şey tabii.

HÜSEYİN PERÇİN (Mimarlar Odası): Ben "özellikle bizi ilgilendiren bir konuda Türk Loydu'nun acaba bir etkinliği var mı?" diye sormak istiyorum. Şöyle: Gerek yük gemileri, gerek insan taşıyan feribotlar, Türk karasularına girdiğinde, 12 milyonluk bir kentte bizim için çok önemli olan Boğazlar 'dan geçişte büyük tehlikeler oluyor, bunu yaşadık, yaşıyoruz da. Belki, kaza olmadan -tabii, bu biraz da uluslararası kurallara bağlı- onu durdurup, kontrol etme olanağı hukuken var mı, yok mu bilemiyorum. Ama hiç olmazsa, kazalar olduktan sonra, Türk Loydu olarak, siz burada taraf olup, bu gemilerin, feribotların personeli, geminin kendisi, araç, gereç, bu belirlemiş olduğunuz klasmanlara uygun mu, değil mi diye bir araştırma yapma hakkınız var mı veya hiç taraf oldunuz mu? Oluyorsanız, bunu uluslararası kuruluşlara iletme, bu aranan kriterlere uyup uymadıklarını belirtip, bazı yükümlülükler, cezalar uygulatma gibi bir şansınız var mı, yani taraf olabiliyor musunuz?

ŞEVKİ BAKIRCI: Türkiye karasularına giren her gemi, girdiği andan itibaren, her ne kadar uluslararası su yolu ise de, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin denetimi altındadır. İsterse, boğazlarda, çoğu zaman medyada yer alıyor, İstanbul Boğazı'nı geçer, Marmara'ya girdiğinde durdurulup aranabilir. Zaten İstanbul Boğazı'ndan ve Çanakkale'den giriş yaptığında, sağlık açısından tehlike olmadığına dair deklarasyonunu yapar gemi, kuraldır bu. Ondan sonra, bizim yaptığımız survey hizmetleri gibi, devletin çok az sayıda da olsa var olan benzer birimleri, bazen kendileri, bazen bizden de destek alarak, kontrolünü yapar; çünkü sorumluluk devletindir. Görevlendirmeyi devlet yapar. Eğer Denizcilik Müsteşarlığı İstanbul Bölge Müdürlüğü "şu gemiye bakacağız" derse, durdurur, inceleme yetkisi var. Limana gelen her gemi için, yetkisi olduğu gibi, görevi ve yükümlülüğü de var, hatta, "Ben her sene gelen gemilerin yüzde 20, yüzde 25'ini de denetleyeceğim" diye de deklare etmiştir.

Denetler, sonuçları da ait olduğu şeye bildirir. Mesela, Karadeniz Memorandumu, Akdeniz Memorandumu, Paris Memorandumu gibi, diğer klasa da, bayrak devletine, o geminin kayıt olduğu devlete de bildirir. Kusurlu bir şey varsa da, burada mahkeme eder, sulardan çıkartabilir.

AHMET TÜRKELİ: İthalata yönelik bir şey sormak istiyorum: Şu anda endüstriyel ürünlerin Avrupa Birliğinden Türkiye'ye ithalatı TSE'den geçiyor. Bu onaylanmış kuruluşların varlığı durumunda Türkiye'de, burada bir değişiklik olabilir mi? Ne tarz uygulamaya yönelik değişiklikler olabilir?

ŞEVKİ BAKIRCI: Tabii, geldiği ürüne de bağlı. Eğer normal şartlarda CE işareti taşıyan bir ürünse, Türkiye'de gümrüklerden direkt geçmesi lazım. Ama, Avrupa Birliğinin ilerleme raporlarında da kaydedildiği gibi, bazen devlet bunları TSE'nin tekrar kontrol etmesini veya teknik dosyanın TSE'ye gitmesini ister. Kendi kabul ettiği, biraz evvel söylediğim mevzuatına da aykırıdır , ilgili bakanlığın o teknik dosyaları incelemesi lazım; yani o konuda Türkiye'nin uygulaması biraz ters, uygun da değil. CE işareti taşımayan diğer şeyler ise, o konularda TSE'ye yetki vermiştir. TSE'nin laboratuarlarından bakılır. Son zamanlarda biraz onu gevşetiyorlar, yani akredite olan bir laboratuardan belge almış ise, bazı ürünlere müsaade ediyorlar; ama hepsi için değil.

Buyurun.

ERCAN BOLU: Merhabalar.

Hizmet verdiğiniz yönetmelikler kapsamını genişletmeyi düşünüyor musunuz?

ŞEVKİ BAKIRCI: Tabii.

ERCAN BOLU: İkinci bir sorum olacak: Bu direktifler kapsamında yapılan test ve muayenelerde, mesela TSE'ye bağlı testlerde akredite oldu muayene olarak, KOSGEB'de biz LVD ve EMC testleri yaptırıyoruz da, LVD testini yaptırdığımızda, EMC testinden zaten ürünümüz geçti, CE belgesi register'ından bu olmadan basılabilir mi veya uygunluk deklarasyonu ne derece verilebilir?

ŞEVKİ BAKIRCI: Önce şeyi söyleyeyim: Direktif kapsamını genişletiyoruz, zaten çalışmalarımız da var. Makina direktifi asansöre de gireceğiz. Direktifin içerisindeki şeylerde bunlar yazılıyor, yani "şu ürünler üreticinin kendi deklarasyonuyla CE işareti verilebilir" diyor. Direktifi incelemek lazım.

ERCAN BOLU: Fakat bir şekilde "register number" diye bir CE işaretinin altında bir register'lanma olması gerekiyor.

ŞEVKİ BAKIRCI: Register number, eğer bir onay vermiş kuruluşla çalışma zorunluluğu getiriyorsa, o onaylanmış kuruluşun kimlik numarasıyla ilgili.

Bir de, gezi teknelerinde farklı bir register number var. O da, üreticinin numarası olmalı. Bir tek o direktifte var, diğerlerinde yok; yani üretici olabilmeniz için, devlette kaydolmanız lazım, devletin size bir kimlik numarası vermesi lazım. Hem notifite body, onaylanmış kuruluşun numarasını, hem de o işyerinin kendi kimlik numarasını oraya yazmanız lazım.

ERCAN BOLU: Biz üretim olarak 94/9 AT kapsamına giren bir üretim yapıyoruz, yani patlayıcı ortamlarda kullanılan ekipmanlar ve işte bunlarla ilgili elektriksel testler. Ürünlerimizi bir komple, bir de mamul bazında satabiliyoruz. Ekipman bazında sattığımızda, EMC ve LVD testlerinden geçiyor, fakat 94/9 AT girdiği zaman, register number istiyor. Bunu şu anda veren bir kuruluş olmadığı için, testlerden geçirip, uygunluk deklarasyonu verme gibi bir olanağımız var mı?

ŞEVKİ BAKIRCI: Yok. Eğer o onaylanmış kuruluş istiyorsa, zorunlu.

YALÇIN BAKKAL (Makina Mühendisi): Ben şeyi merak ediyorum, acaba sizin bu hususta bir bilginiz var mı? CE işareti zorunlu olduğundan bu yana, bizim sanayicilerimiz dış ülkelerdeki akredite edilmiş bu notifite body dediğimiz kuruluşlara ne kadar para ödedi?

ŞEVKİ BAKIRCI: Öyle bir şey ki, burada bir rakam söylemek çok zor; ama şunu çok iyi biliyorum: Ben bir kompresör firmasında, Türkiye Akreditasyon Kurumunun Genel Kuruluna katılmıştım, Türk Loydu Vakfı, Akreditasyon Kurumunun Genel Kurul Üyesidir. O kompresör firmasının sahibi de İstanbul Sanayi Odasını temsilen gelmişti. Böyle yan yana oturduk, bana dedi ki "ne zaman siz onaylanmış kuruluş olacaksınız?" Kompresör üretiyor, kompresörlerde onaylanmış kuruluş olmak zorunluluğu da yok. "Bak, ben ne kadar para verdim" dedi. O dönemde ya 15, ya 25 milyar bir para verdi. Onaylanmış kuruluş da gerektirmeyen bir ürün üretiyor.

Tabii, Türk Loydu fiyatlarını biraz indiriyor ve yabancıların biraz daha para ile ilgili endişeleri var, biraz daha indiriyorlar. Ama şu anda şunu çok açık söyleyebilirim: Karşılaşıyoruz, bir çay ocağını düşünün, bildiğimiz fırını düşünelim, mutfak fırınını filan. Bunlar gaz yakan cihazlar kapsamına giriyor, ama bunların laboratuar testlerini yapacak Türkiye'de doğru dürüst tesis de yok. Biz birçok yerlerde yazı da yazdık. Kuruluşlar geliyor, "yaparız" deyip, alıp götürüyorlar. Tabii, testi de araya katınca, Türkiye'de de olmayınca, fi-

yatlar katlanıyor. Ama rakamın ne kadar olduğunu bilmiyoruz. Biz biraz da devlet olarak şeyiz, yani "Siz bu testleri yaptırın, KOSGEB ödüyor, biz sizi destek veririz, ama bir kere destek veririz" diyor. Ama böyle bir kaynak inanılmaz bir şekilde yurtdışına gidiyor. İşte başında söylediğim gibi, madem Gümrük Birliği Anlaşmasını imzaladınız, o zaman dönüp, özellikle KOSGEB'se KOSGEB, TSE'yse TSE, bu direktiflerde, mesela birçok bu dediğim bazı rakamlarda şu anda karşılaştığımız, TÜBİTAK MAM, buralarda kurabilirdi, geliştirebilir de, varolan yerler de var, biraz daha düzenleyebilirdi. Sıcak Su Kazanları Direktifinde de aynı durum var. Böylece eksilme oluyor, buradaki insanların istihdamın da eksiliyor. Biz yurtdışına para aktarıyorsak, yani istihdam aktarıyoruz.

ERCAN BOLU: Ben yine CE'yle ilgili soru soracağım da. Bu CE,'i, ürüne iliştirebilmek için, öncelikle AT tip onayı almak gerekiyor.

ŞEVKİ BAKIRCI: O modeline göre değişiyor. O direktifin söylediğine bakmak lazım.

ERCAN BOLU: AT tip onayı hakkında bir çalışmanız olacak mı, var mı?

ŞEVKİ BAKIRCI: Size şunu söyleyebilirim: AT tip onayı hangi direktife göreyse ona göre onay verilir. Mesela, sizin patlayıcı ortamlardakiyle ilgili, biz notifite body olmadığımız için, o tip onayını size veremeyiz. Ama biz basınçlı ekipmanlar, taşınabilir basınçlı ekipmanlarla, basit basınçlı kaplarda, gaz yakan cihazlarda, sıcak su kazanlarında tip onayını verdik.

ERCAN BOLU: Şu an notifite body olarak sadece TSE mi var?

ŞEVKİ BAKIRCI: Yok, TSE de notifite body değil. Olacaksa Türkiye'de yerli, ilk önce biz olacağız.

ERCAN BOLU: Ama şöyle bir olay var: Şu anda TSE'ye AT tip onayı için başvuruların başladığı biliyorum.

ŞEVKİ BAKIRCI: Başvurular alır, veremez, yani gerçeği konuşmak lazım. Şu anda Türkiye'de yok. Biz yapıyoruz, biz yabancı bir ülkenin onaylanmış bir kuruluşuyla anlaşarak yaptığımız için; yoksa yok. Yerli olacaksa, ilk biz olacağız.

ERCAN BOLU: Bir de, 2006'nın altıncı ayında, tip sistem onaylarının değişeceği, şeklinde bir söylenti var. 2006'nın yılının altıncı ayında tip sistem onayları, ürün sistem onayları, böyle bir şey var mı?

ŞEVKİ BAKIRCI: Öyle bir şey yok. Kalite Yönetim Sistem Standardından mı bahsediyorsunuz, yoksa ürünlerden mi?

ERCAN BOLU: Ürünlerden.

ŞEVKİ BAKIRCI: O direktiflere göre değişiyor olabilir, ama şu anda öyle bir şey yok. Belki sizin ürettiğiniz ürün, zorunlu standartta olan bir üründür. Avrupa Birliğinin uyumlaştırdığı standarda dönüşecektir, belki o olacaktır.

AHMET ÖZMEN: Teknik dosya geldi, ama orada CE yok. Diğer taraftan, Türkiye'de de her türlü kuruluş, onaylanmış kuruluş, laboratuar var, yani ben burada malı test edebilecek durumdayım. Mal Çin'de üretildi, ben CE'sini burada alabilirim, değil mi?

ŞEVKİ BAKIRCI: Ürüne göre değişir. Bazı ürünlerde oluyor zaten. Hatta oradan gelip, ikinci el ürüne de verilebiliyor. Çin'de de mala CE vurma engeli yok. Çin'e onaylanmış kuruluş vermezler, Çin Devleti'nin piyasa gözetimi yapma hakkı yoktur; ama oradaki bir üretici bu teknik düzenlemeye göre ürün üretebilir. Avrupa Birliğinden kimlik numarası almış, bir onay almış kuruluşta çalışarak, ürününe CE işareti verip, Avrupa Birliği pazarında, yani burada da bir temsilcisi olmak kaydıyla, burada gelip, ürününü satabilecek. Oradan gelmiş, kapakları takılmamış, bilmem ne yapılmamış, burada da bir temsilcisi aracılığıyla veya herhangi bir firma oradan almış, fason yapmış da, son işlemleri burada yapıp, yani testleri tekrar yapmak kaydıyla burada CE işareti olabilir. Ama o dediğim gibi, ürünün şeyine göre de değişiyor.

SALONDAN: Çalışmalarınızda dört noktaya vurguda bulunuyorsunuz. Güvenirlilikle uzmanlığı anlıyorum; ama tarafsızlık ve bağımsızlık. Bağımlılık ne, taraf ne? Bunu aydınlatabilir misiniz?

ŞEVKİ BAKIRCI: Mesela, biraz evvel siz dediniz ya, bazen öyle oluyor ki, bir yere bağımlı, yani bir üretici vardır, bu üreticinin kurduğu başka bir şirket vardır, bir şirket faaliyeti gibi düşünelim bunu. O onaylanmış kuruluş oluyor, ama hem onaylanmış kuruluşun sahibi, hem de üretilen ürünün sahibi bunlar olamaz.

SALONDAN: Türkiye'de öyle yapılar var.

ŞEVKİ BAKIRCI: Çok var. Size ISO 9000 belgesini veren kuruluşun, aynı zamanda danışmanlık yaptığını, başka bir şey de yaptığını hep biliyoruz, yani bu piyasada biliyoruz bunları. Türkiye'de maalesef, bu konuda kötü uygulamalar var.

SALONDAN: TÜRKAK hâlâ onaylanmadı mı?

ŞEVKİ BAKIRCI: TÜRKAK, zaten Türkiye'deki yasayla kuruldu ve kurulduğu andan itibaren o bağımsız bir şey. TÜRKAK'ın üye olduğu kuruluş vardır. Avrupa Akreditasyon Birliğine üyedir. Burada TÜRKAK'ın eksikliği var, Avrupa'daki diğer akreditasyon kuruluşları ile karşılıklı tanınırlık anlaşmaları imzalaması lazım. Bu konuda Avrupa Birliğinden bir destek almaktadır. Çalışmalar devam ediyor. Onlar "bu senenin sonuna doğru olur" diyorlar, ama gelecek senenin ortalarına doğru, karşılıklı tanıyıp, anlaşmalarını yapabileceklerini düşünüyorum.

SALONDAN: Bir anlamda TÜRKAK'ın akreditasyonunun olmadığını söylüyorsunuz.

ŞEVKİ BAKIRCI: Yok, akreditasyon kuruluşunun akreditasyonu söz konusu değil, o yasayla yetkilendirilmiştir.

SALONDAN: Avrupa'daki durum nedir?

ŞEVKİ BAKIRCI: Avrupa'da şey şu: Zaten bunun temel yaklaşımı neydi? Bu ülkede üretilen ürün, eğer uygun iş, kurallara göre test ediliyorsa, belgelendiriliyorsa, muayene ediliyorsa, o ürün pazara, bir başka test ve belgelendirme aramaksızın girecek. Bunu burada kim yapacak? Örneğin, TÜRKAK. Her ne kadar yasal olarak kuruldu, yetkisi var, yetkiyi yasadan alıyor; ama o yeterlilikte olduğunu deneyerek görmek gerek ve şu ana kadar yanılmıyorsam, 60'a yakın kuruluşu akredite etti.

Tabii, biraz evvel sizin söylediğiniz soruya da cevaben, TÜRKAK'ın daha bir bağımsız olması lazım; ama TÜRKAK devlete çok bağımlı. Düşünün, Başkanı, Sanayi Bakanının Müsteşar Yardımcısı. Ondan sonra Yönetim Kurulu üyesinin biri, Dış Ticaret Müsteşarlığında Müsteşar Yardımcısı. Bir diğeri, TSE'de bilmem ne. Galiba yanılmıyorsam, bir üye de sanayi odalarından var. Yasasında şöyle bir şey de var: "Akredite ettiği kuruluşları gazetede yayınlar" Niye yayınlasın ki, yani Resmi Gazetede yayımlar. Çok devlet gözüyle kuruldu, çok ağırlıklı oldu, hatta ben bir tarihte, Ayfer hanım bizim bölüm başkanımızdı, Bursa'da Nilüfer Belediyesine ISO 9000 belgesi vermek için, tören için gitmiştik. O zamanki Bursa milletvekili, bu TÜRKAK Yasasını da hazırlayan, Meclise sunan milletvekili, "Şöyle yaptık, böyle yaptık" dedi, "ama çok devlet şeyi oldu" dedim. Devlet diyor ki, mesela kızıyor, Maliye Bakanı denetçi atamıyor. Geçen Genel Kurulda, tabii bir sürü organları var, gelen giden, "olur mu böyle bir şey?", diyor. Geçen Genel Kurulda da denetçi "niye prim verdi-

niz çalışanlara?" diye rapor yazdı. Tam böyle bir devlet denetimi. Biraz bu yüzden, Avrupa'dan bu konuda eleştiriler geliyor, yani bu kadar yer alamaz, biraz daha sektörün etkinliğinin olması lazım. Biz orada iki kişi kalıyoruz, bazen,eskiler bilir, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nden İsmet bey, gelir, bu sene de Mahmut bey gelmişti. Üç kişi kalıyoruz, yani farklı kalıyoruz, hatta bu dönem de kendimi divana aldım, "sen divanda ol" diye. Devletin geri kalan kanadı da denetçilerden yılmış. Bu düzenlemeyi yapacaklar.

SALONDAN: Bu anlamda benim anladığım kadarıyla, TÜRKAK'ta bağımsızlık yok gibi gözüküyor.

ŞEVKİ BAKIRCI: Siyasi etki altında diyelim.

SALONDAN: Ondan sonra, bağımsız olduktan sonra bunu koruyabilecek mi?

ŞEVKİ BAKIRCI: Türk Loydu bunu sonuna kadar da korumuştur, yani o kültür oluşmuştur.

Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ederim, çok mutlu oldum, sağ olun, varolun. (Alkışlar)

"SAĞLIK SİSTEMİMİZ NEREYE GİDİYOR?"

TMMOB

MMO İstanbul Şubesi - Bakırköy Temsilcilik

04 Mart 2005

Dr. Arzu ÇERKEZOĞLU
Dr. Saffet ERCAN

CELAL GÜNDOĞAN: *"Sağlık Sistemimiz Nereye Gidiyor?"* adlı etkinliğimize hepiniz hoş geldiniz.

Ne yazık ki, insanlarımız, artık yeterince duyarlı değiller. Ülkemizin durumu pekçok yönden yürekler acısı. Eğitim, barınma, altyapı, imar; hepsi de çok kötü durumda. Ama insanlarımız bu sorunlarla ilgili duyarlılık göstermiyorlar. Umarım ileride insanlarımız daha duyarlı hale gelecektir. Ancak çeşitli meslek odaları ve kamu hizmetleri veren kuruluşlar ülkemizin sorunlarıyla ilgili çalışmalarını sürdürüyorlar ve kararlılar.

Katkılarınızdan dolayı sizlere ve doktor arkadaşlara teşekkür ediyorum ve sözü arkadaşlara veriyorum.

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: SSK Yakacık Hastanesi'nde çalışıyorum. Sağlık alanındaki sendikalarda ve İstanbul Tabip Odası'nda çeşitli görevler yürütüyorum. Şu an halen DİSK'e bağlı Devrimci Sağlık İşçileri Sendikası'nın Genel Sekreteriyim ve İstanbul Tabip Odası SSK Komisyonu Başkanlığı görevini yürütüyorum.

Dr. SAFFET ERCAN: Eski adıyla SSK Göztepe Hastanesi'nde çalışıyorum. Tabip Odası Genel Sağlık Sigortası Çalışma Grubu'nun bir üyesi olarak burada bulunuyorum.

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: Başlarken, Tabip Odası olarak hazırlamış olduğumuz ve Emek Platformu toplantılarında ve çeşitli yerel platform toplantılarında sunduğumuz, sağlık sitemimizdeki güncel değişikliklere ilişkin bir slayt gösterimizi sizlerle paylaşmak istiyorum.

Sağlık alanında ülkemizde çok önemli değişimlerin yaşandığı bir süreci

geçiriyoruz. Bugünlerde bunların en gündemde olanı, SSK sağlık kurumlarının Sağlık Bakanlığı'na devri. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, sağlık alanında yaşanan değişimler ve bu dönüşüm programı aslında bir süredir devam eden ve çok da yeni olmayan bir yönelim.

Ayrıntılara geçmeden önce altını çizmek istediğim temel nokta şudur: Gerçekte, ülkemizde IMF ve Dünya Bankası'nın hazırlamış olduğu raporlar ve onlara verilen sözler doğrultusunda gerçekleştirilen, devletin sağlık alanındaki tercihlerinin çok temel olarak değişmesinden kaynaklanan bir süreci yaşıyoruz. Bugün, AKP iktidarı aracılığıyla siyasal iktidar ve devlet, ülkemizde sağlığı bir bütün olarak bir hak olmaktan çıkartmaktadır. Devlet eliyle yürütülmesi gereken, yurdun en ücra köşesine kadar herkese eşit, nitelikli ve ücretsiz olarak ulaştırılması gereken sağlık hizmetini piyasanın konusu haline getiren, bir başka deyişle özelleştiren bir tercih yapılıyor. İktidar, devletin sağlık hizmetlerinin gerek finansmanı, gerekse de sunumundan tamamen çekildiği, çekilmesinin yollarını döşeyen bir tercihi yapıyor.

Tekrar etmek gerekirse, burada çok temel bir tercih değişimi söz konusu. Biz, Türk Tabipleri Birliği, İstanbul Tabip Odası ve sağlık alanındaki sendikalar olarak en başta bu temel yönelime karşı çıkıyoruz. Bunun doğru olmadığını düşünüyoruz ve kurgumuzu da buradan yapıyoruz. Sağlık alanının piyasaya açılmasının, özelleştirilmesinin daha doğru ve iyi olacağı biçimindeki yaklaşımları dışlayarak bütün bu anlattıklarımızı ve vurgularımızı değerlendirmenizi diliyorum.

Biz, her şeyden önce sağlık hizmetinin devlet tarafından toplanan vergilerden, genel bütçeden finanse edilen bir hak olması gerektiğini düşünüyoruz ve bu yüzden sağlık hizmeti için nüfus cüzdanının yeterli olduğunu söylüyoruz. Bu sürecin temel sloganlarından bir tanesi bu.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 26 Ocak 2005'te yaptığı bir hastane açılışındaki konuşmasından bir alıntı yapmak istiyorum. Özel Acıbadem Hastaneleri'nden birinin açılışında Mehmet Ali Aydınlar'a(Acıbadem Hastaneleri'nin sahibi) bir 'pazarlamacı' üslubuyla şöyle sesleniyor Başbakan: *"Şişli Etfal'i sana verelim, yer de gösterelim, orada devlete modern bir hastane yap. Şişli Etfal'i istersen modern bir hastane yap, istersen de bir alışveriş merkezi yap"*. Bu ülkenin sağlık kurumlarına ve sağlıktaki dönüşüm programına nasıl baktığını en yetkili ağızdan duymuş oluyoruz.

Ülkemizde *"sağlıkta dönüşüm programı"* şeklinde tanımlanan bir proje hayata geçiriliyor. Bu, bugünkü AKP Hükümeti eliyle yürürlüğe girmiş olma-

sına rağmen aslında son 10-15 yıldır varolan bütün hükümetler, değişik biçimlerde bunu programlarına aldılar. Ancak bu konuda daha kalıcı ve yasal düzenlemeler AKP iktidarında gerçekleştirildi.

Sağlıkta dönüşüm programının üç temel unsuru var, bunu sizlerle paylaşmak istiyorum: Birincisi, her şeyden önce sağlığın finansmanıyla sunumu birbirinden ayrılıyor ve sağlığın finansmanı vergiye dayalı bir finansman sistemi olmaktan çıkartılıyor. Bunun yerine prime dayalı sigorta sistemine, yani 'Genel Sağlık Sigortası' adı altında, yaşayan her birey için ayrıca bir ek vergi anlamına gelen prim sistemine geçiliyor.

İkincisi, bu prim sistemini ödeyen ve sistem içinde olanların sınırlı bir sağlık hizmeti alması öngörülüyor. Yani priminizi ödeseniz de bütün sağlık hizmetlerinden yararlanamayacaksınız; *"Temel Teminat Paketi"* adı altında belli sağlık hizmetlerinden yararlanacaksınız.

Üçüncüsü, koruyucu sağlık hizmetleri yürüten kurumlar olan sağlık ocakları bu sistemle ortadan kaldırılmaktadır. Sağlığın evrensel tanımında geçen en önemli unsur olan 'sağlık her şeyden önce koruyucu sağlık hizmetlerini içerir' ifadesi, yani birinci basamak sağlık hizmetleri dediğimiz hizmetler ortadan kaldırılıyor. Hasta olduktan sonraki tedavi kısmı, aslında sağlık hizmetlerinin ikincil yanıdır. Birinci basamak sağlık hizmetlerinin yürütüldüğü sağlık ocakları bu sistemde ortadan kaldırılıyor ve yerine aile hekimliği sistemi getiriliyor. İkinci basamak, yani tedavi edici sağlık hizmetlerinin ise, özel hastaneler ve kamu sağlık işletmeleri (devlet hastaneleri biçiminde değil, işletmeye dönüştürülmüş, birer özel hastane mantığıyla çalışması planlanan kurumlar) eliyle yürütülmesi hedefleniyor.

Sağlığın örgütlenmesi de doğal olarak buna bağlı bir biçimde değişiyor. Sağlık Bakanlığı, artık sadece merkez teşkilatı olan, taşra teşkilatının ortadan kalktığı ve sadece planlama ve denetlemeyle yükümlü bir bakanlık haline getiriliyor. Sağlığın finansman kısmı, (az önce değindiğimiz üzere sağlık hizmetinin finansmanıyla sunumu birbirinden ayrılıyor) Çalışma Bakanlığı'na bağlı olarak kurulacak olan Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından yürütülecek. Genel sağlık sigortası dediğimiz sistemi kuracak ve yürütecek olan kuruluş SGK. Sağlık hizmetinin sunumu da özel sağlık sektörü ve kamu sağlık işletmelerinin devredileceği yerel yönetimler tarafından üstlenilecek.

Sağlık Bakanlığı'nın taşra teşkilatı tasfiye ediliyor. Kamu sağlık kurumları önce 81 parçaya, sonra da 3 bin 225 belediyeye devredilerek bu kadar parçaya bölünecek.

Bu süreçte önemli olan bir başka nokta da, Milli Savunma Bakanlığı ve üniversitelere bağlı olanlar hariç, diğer tüm kamu hastanelerinin tüzel kişiliğe sahip birer özerk sağlık işletmesi haline dönüştürülmesidir. Bir diğer önemli nokta da, kamuya ait olan bu hastanelerin ve sağlık kuruluşlarının en çok 49 yıl süreyle olmak kaydıyla 'işletme hakları' özel ve tüzel kişilere kiralanabilecek. Dolayısıyla sağlıkta özelleştirmenin, bir bütün olarak veya parça parça hastanelerin özelleştirilmesinin yolu açılmış durumda. Başbakan da *"Şişli Etfal'i size verelim"* diyerek bu niyeti açıkça belirtmekten kaçınmıyor.

Sağlık alanında çalışanlara ne olacak? Sağlık çalışanları da diğer kamu çalışanları gibi sözleşmeli statüye geçecekler. Burada devletin bir bütün olarak işlevlerinin yeniden tarif edildiği bir süreç işliyor. Devlet adına erk kullananlar, yani vali, kaymakam, polisler, yargıç, askeri erkân gibi kesimler dışında bütün kamu çalışanları sözleşmeli statüye geçirilecek. TTB'den çok sevdiğimiz bir arkadaşımızın bir ifadesi var; SSK için *"bizim ülkemizin çok güzel bir yanlışı"* der. Bütün bu sistem, bu sistemi yürütmek isteyenler açısından böyle kurgulanmış. Ama burada ayaklarına dolanan ve bu süreci aksatacak bir şey vardı, o da bizim güzel yanlışımız olan SSK hastaneleri.

SSK sağlık kurumlarının Sağlık Bakanlığı'na devredilerek önemli bir eşik atlanması hedeflendi. Çünkü SSK sağlık kurumları nicel olarak tüm bir sağlık alanında çok önemli bir yer kaplıyor. SSK sağlık kurumları, ülkemizde 148'i hastane olmak üzere 573 tane sağlık kurumuyla hizmet vermekteydi. SSK sağlık kurumlarında bir yıl içinde 65 milyon muayene, 1,5 milyon civarında hasta yatışı, onbinlerce ameliyat vs. gerçekleştiriliyor. Öte yandan SSK hastanelerinde tüm çalışanların diğer hastanelerle oranına bakıldığında, SSk sağlık kuruluşlarında verilen sözkonusu tüm sağlık hizmeti Türkiye'deki toplam sağlık personelinin sadece yüzde 8'i ile veriliyor. SSK sağlık kurumlarının toplam yatak sayısı ise Türkiye'deki toplam yatak sayısının yüzde 7'sini oluşturuyor. Asıl önemlisi ise, SSK sağlık kurumları Türkiye'de nüfusun yarısından fazlasına hizmet vermektedir. Bu veriler SSK hastanelerinin önceki dönemlerden gelen sorunları ve eksiklikleri konusunda yeterince aydınlatıcı olacaktır.

SSK, devletin bir kuruluşu değildir. SSK, 1946 yılında kurulmuş, özerk niteliğe sahip bir kuruluş ve işçi ve işverenlerden kesilen primlerle finanse edilerek 1949 yılından itibaren sağlık hizmeti veriyor. SSK'nın sanıyorum 1977 ya da 78'de kurulan bir ilaç fabrikası dahi var. Bir bütün olarak SSK'nın finansmanı, tüm parasal kaynağı işçilerin ücretlerinden yapılan kesintilerden ibarettir. Dolayısıyla SSK, yıllardır çeşitli işyerlerinde, fabrikalarda, maden ocaklarında alınteriyle çalışan insanların birikimleriyle ortaya çıkmış bir ku-

rumdur. Bugün siyasal iktidar, bu kurumlara bir çeşit 'el koyarak' Sağlık Bakanlığı'na devretmek biçiminde bir tasarrufu gerçekleştirdi. Bunun genel gerekçesi olarak da Anayasanın 56. Maddesindeki 'tek elden planlanma ve kaynakların daha etkin kullanımı' ifadesini gösterdi. Emekçilerin birikimleriyle yaratılan bir kuruma el konulduğu için biz SSK'nın Sağlık Bakanlığı'na devrine 'SSK'nın gasp edilmesi' diyoruz.

Sağlık hizmetlerinin tek elden planlaması aslında bizim yıllardır savunduğumuz bir nokta. Ancak asıl amaç sağlık hizmetlerinin tek elden planlanması değil. Önce 81'e, sonra 3 bin küsüre bölünerek daha fazla parçalı bir yapı yaratılıyor. Burada esas amacın ne olduğu çok açıkça görülmektedir.

Sağlıktaki bu dönüşümü yerli yerine oturtabilmek için bir bütün olarak sosyal güvenlik alanındaki dönüşümün de altını çizmek gerekiyor. Sağlıkta bunlar olurken, sağlığın finansman kısmını daha önceki süreçte oluşturan sosyal güvenliğe ilişkin de çok ciddi dönüşümler gerçekleştiriliyor. Sosyal güvenlik reformu adı altında dört tane kanun tasarısı hazırlandı ve bu tasarılar, ilgili kurumlara gönderilerek görüş istendi. Geçen hafta Türkiye İşverenler Sendikası Konfederasyonu(TİSK), bu konudaki görüşlerini açıkladı. Sosyal güvenlik alanı da sağlıktaki dönüşümlerle bağlantılı bir biçimde yeniden planlanıyor. Bilindiği üzere ülkemizde üç tane sosyal güvenlik kurumu var: Emekli Sandığı, Bağ-Kur ve SSK. Bunların üçü de tasfiye ediliyor ve bunlar birleştirilerek tek çatı altında Sosyal Güvenlik Kurumu ismi altında yeniden organize ediliyor. Genel Sağlık Sigortası, Emeklilik Sigortası ve Primsiz Ödemeler Kanunu ile birlikte toplamda dört kanunun birbiriyle bağlantılı olarak önümüzdeki dönemde hayata geçirilmesi planlanıyor.

Emeklilikle ilgili düzenlemelerin en önemli yönü prim ödeme gün sayısının artırılması. Daha önce 6 bin 500 olan prim ödeme gün sayısı 9 bin güne çıkarılıyor. Buna bağlı olarak da emeklilik yaşı yükseltiliyor.

Genel sağlık sigortası ise, bu ülkede yaşayan herkesin zorunlu olarak yaptırması gereken bir sigorta olarak planlanıyor. Bu sigortanın primlerinin yüzde 5'i işçiden, yüzde 7,5'i işverenden kesiliyor. Deniliyor ki, *"parası olmayanın primlerini devlet ödeyecek."* Ancak parası olmayan tanımlaması asgari ücretin 1/3'ünden daha az geliri olanları kapsıyor!

Genel sağlık sigortasında, 90 gün prim ödemiş olma zorunluluğu, kendi primini ödeyenlerin borcunun bulunmaması gibi ayrıntılar var. 90 gün meselesine ilişkin geçtiğimiz günlerde yaşanan çok dramatik bir örneği aktarmak istiyorum: Sözleşmeli öğretmen (sözleşmeli öğretmen çalıştırılması zaten

başlı başına çok önemli bir sorun) olan bir arkadaşımız 90 günlük prim ödeme süresini doldurmadığı için hastalandığında tedaviye alınmıyor. Tedavide geç kalındığı için bu arkadaşımızı kaybettik.

Genel sağlık sigortasında daha önce de vurguladığımız üzere, bir temel teminat paketi olacak ve belli hizmetler bunun içerisinde olacak. Önemli bir noktası, muayene ve ilaç dahil, tüm hizmetler için katılım payı ödeyeceğiz. Sigortanızı ödemiş olsanız da, primlerinizi düzenli ödeseniz de, yüzde 0-50 arasında değişen katılım payı ödüyorsunuz. Bugün devlet memurları için ilaç katılım payı yüzde 20, muayenelerde herhangi bir katılım payı ödenmiyor. Ama yeni düzenlemelerle tüm hizmetlerden yüzde 50'ye varan katılım payları alınacak.

Sağlık sistemine getirilen düzenlemelerin tam bir sigortacılık mantığıyla, sağlığı hak olmaktan çıkartan bir yaklaşımla hazırlandığının çok açık göstergelerinden bir tanesi; *"hekim tavsiyesine uyulmaması sonucu oluşacak ek masrafların yüzde 50'si sigortalıdan tahsil edilir."* Bunun kriteri nedir? *"Hekim, 'soğuk su içme' dedi, içtin, o yüzden hastalandın, o zaman yüzde 50'sini sen ödeyeceksin"* denilmesinin yolu açılıyor.

Sigortacılık mantığının daha 'ilginç' örnekleri de bulunuyor. Genel sağlık sigortasında, otomobil kaskosu gibi(!) hasarsızlık indirimi var. Kişi bir yıl boyunca daha az hasta olur, daha az doktora gider, yani 'kaskosunu' bozmazsa, bir sonraki yıl için kurum, sözkonusu kişinin primlerini daha düşük belirleyebiliyor. Ancak kişinin herhangi bir hastalığı varsa, hele kronik bir hastalığı varsa, hele hele doğuştan bir hastalık taşıyorsa, bu sistemin içerisinde yaşama şansı yok!

Dünyada, kamu, özel ve karma biçiminde çeşitli sağlık sistemleri var. Bir vergiye dayalı finansman var, bir de sigortaya dayalı olan finansman var. Vergiye dayalı finansmanda iyi kurulmuş ve geçiş döneminde olan çeşitli ülkeleri görüyoruz. Vergiye dayalı finansmanda, devletin vergi gelirleri sorumluluğu artıyor. Bu sistemlerde toplumun tümü, sağlık hizmetlerinin tümüne yakını kapsanıyor ve sağlık hizmeti sunumu, kamu sektörünün, yani devletin sorumluluğu altında gerçekleştiriliyor. Sigortaya dayalı finansmana örnek ülkeler -ülkemiz de bunlardan bir tanesi- eski sosyalist ülkeler deniliyor. Gerçekten oradaki sonuçlar çok dramatik.

Sigortaya dayalı sisteme başından karşı olmamıza rağmen bu sistemi kendi içinde tartışacak olursak, bunun kapsayıcı olabilmesinin, kapsam dışında kimsenin kalmamasının, herkesin primini ödeyebilmesinin bazı koşulları var.

Bu, bizim ülkemizin koşullarının aslında tam tersi. Gelişmiş bir kapitalist ülke modelinde bu sistem yürüyebilir. Herkesin primini ödeyebilmesi için işsizliğin çok düşük olması gerekir. Böyle bir sistemin yürümesi için tarımsal ekonomi olmalı ve nüfus daha küçük olmalı. İşsiz kalma riski bir tarafa, herkesin düzenli işi olmalı ve enformel sektör dediğimiz kayıtdışı çalışma çok az olmalı. Ancak biliniyor ki, bizim ülkemizdeki veriler, bütün bunların tam tersi. Ülkemizde kişi başına düşen milli gelir, borç stokumuz vb. bu sistemin gereklerini karşılamadığımızı göstermektedir. Kırsal nüfus hâlâ 25 milyon gibi çok yüksek bir oranda. Burada kayıtdışı istihdam 1/3 diye yazıyor, ama gerçekte bu oran resmi rakamlarla bile yüzde 52. Yani bu ülkede çalışan nüfusun yarıdan fazlası kayıtdışı çalışıyor. Yoksul nüfus, işsizlik oranı, son 4 yıldaki ekonomik kriz verilerimize baktığımızda, bizim ülkemizin gerçekliğinde bu sistemin işleme şansı yok.

Aslında Genel Sağlık Sigortası dediğimiz uygulamanın, Türkiye'de parça parça örnekleri var. Örneğin Bağ-Kur, bir genel sağlık sigortası örneğidir. Yani primleri kişilerin kendilerinin ödediği sistem. Ve Bağ-Kur'da düzenli primini ödeyenlerin oranı yüzde 15, prim toplama oranı yüzde 36. SSK'da prim toplama oranı yüzde 85. Ancak burada kayıtdışı istihdama gözden kaçırmamak gerekiyor. Yani sökonusu yüzde 85 sigortalı çalışanların içerisindeki oran. Tarım sigortalılarda örneğin, bugüne değin hiç prim ödemeyenlerin oranı yüzde 53. Yani prime dayalı bu sistemi bu ülkede dayatılırsa, oranların bundan çok farklı olmayacağı açık. Ama yine de Hükümet bugün Genel Sağlık Sigortası'nda ısrar ediyor. Bugünkü ortamda bu, gerekçeleri sabit olarak, olanaklı değil.

Burada esas olarak vergi tabanı, yüksek gelirli kesimlere oturtulamayınca, her bir hizmet için ek bir para ödenmesi, yani *"hizmetten yararlanan bunun parasını ödesin"* anlayışı ön plana çıkıyor, ek vergiler söz konusu oluyor. Bu da sağlık alanında zorunlu sağlık sigortası olarak karşımıza çıkıyor. Bunun sonucunda da genel sağlık sigortasından sonra bütün sağlık kurumları, sağlıkta özelleştirmenin konusu ve alanı haline gelecek.

Yine bir alıntı yapacak olursak: *"Artık devlet mantığımızda küçülme var. Biz obezite istemiyoruz, bu devri kapatıyoruz, biz küçüleceğiz ve hizmet satın alacağız. Özel sektör bunu zaten yapıyor, devlet niye yapsın, sağlık hizmetini niye devlet yürütsün? Biz özel sektörden bu hizmeti satın alalım"* diyor sayın Başbakan.

AKP sağlığa zararlıdır diyoruz ve biz ne istiyoruz? Sağlık sisteminin sorunlarına ilişkin yıllardır mücadele eden örgütlerin, TTB'nin, SES'in, Dev-

rimci Sağlık-İş'in, diğer tüm sendikaların bu sürece ilişkin yaklaşımı ve pozitif önerileri çok net. Dolayısıyla burada çok açık tercihler söz konusu. Esas olarak yapılması gereken şey, bir sosyal devlet anlayışıyla sağlığın devlet tarafından yürütülen bir hizmet halinde gerçekleştirilmesi. Sağlığın en temel insan hakkı olduğunun, sağlıklı yaşamanın kabul edilmesi ve buna bağlı olarak da sağlığa bütçeden yeterli pay ayrılması. Herkese eşit, ücretsiz, nitelikli bir sağlık hizmeti, kamucu, eşitlikçi bir sağlık sistemi ve genel sağlık sigortası değil, genel vergilerden finanse edilmiş bir ulusal sağlık sistemi ve bunun için de nüfus cüzdanı yeterli olmalıdır diyoruz. Teşekkür ediyorum.

Dr. SAFFET ERCAN: Genel Sağlık Sigortası uygulamasını biraz daha ayrıntılandırmaya çalışalım. GSS şu günlerde meclise gelme aşamasında olan bir yasa tasarısı. Bu tasarıyı hazırlayan Sağlık Güvenlik Kurulu üyesi bir kişi daha önceden bize bir sunum yapmıştı. Bu sunumu yapan yetkili kişinin bir iktisatçı olması bile hazırlanan projenin piyasa odaklı ve sağlığı pazar haline getiren bir girişim olduğunun açık göstergesidir.

Genel Sağlık Sigortası prim esasına dayanan bir sistemdir. Bunun, mevcut durumu halihazırda ciddi biçimde sorunlu olan sağlık ortamını dezavantajlı olan kesimler aleyhinde bozacağı, yani ezilen kesimler, halk aleyhinde bir değişiklik olacağını açıkça görebiliyoruz. Bizim bu tasarıda karşı çıktığımız çeşitli maddeler var. Tasarıda yer alan maddelerden bir tanesinde *"kişinin kendi sağlığından sorumlu olması"* şeklinde bir kavram kullanılıyor. Yani kişi, sağlığını korumakla yükümlü kılınıyor. Şayet doktorun tedavisinin veya önerilerinin hasta tarafından uygulanmaması gibi bir durum söz konusu olursa, bu kişinin daha sonra kendisine yapılacak tedavi masraflarından sorumlu tutulması; buna bağlı olarak yüzde 50'ye kadar varan oranlarda katkı payı alınması söz konusu. Örneğin bir işçiyi ele alalım. İşçi çalıştığı ortamdan kaynaklı pekçok problem yaşayacaktır. Bu kişinin sağlığını koruması demek o işyerinden ayrılmasını gerektirebilir. Ancak ayrılamadığı için, işsiz kalmayı göze alamadığı için çalışmak durumunda. Örneğin madende çalışmasından kaynaklı akciğer rahatsızlığı yaşayan bir işçi, ya işinden ayrılacak, ya da en azından ilaçlar vb. ile kendini korumaya çalışacak. Ancak tasarının getireceği sistemde, sağlık sigortası işçiye "kendini korumamışsın, tedaviye katkıda bulunacaksın" diyebilme yetkisine sahip.

Hükümet tarafından Genel Sağlık Sigortası'nın çıkış gerekçesi olarak sosyal güvenlik harcamalarının devlet için bir karadelik olması, bir yük olması gösteriliyor. Yaşam düzeyi düşük olan birçok insan için hayati önemde olan birtakım sosyal hizmetlerin devletin sırtına yük olduğu, bunların özelleştirilmesi, piyasaya devredilmesi gerektiği söyleniyor. Devlet bu gerekçelerle özü

itibariyle sosyal güvenliği tasfiye edecek bir dizi uygulama başlatacağını beyan etti. Genel sağlık sigortası da bu mantıkla ortaya atılmış uygulama. Genel sağlık sigortasıyla yapılması öngörülen, SSK, Emekli Sandığı, Bağ-Kur ve Yeşil Kart gibi sosyal güvenlik kurumlarının kaldırılarak herkesin tek bir sigorta sistemi çatısı altında toplanması.GSS, bütün herkesin prim sistemine alınması, tek bir vatandaşın bile bu sistem dışında kalmaması sağlanarak, tek bir elden herkesin kamu aracılığıyla sigorta edilmesi, maddi gücü olmayanların da devlet tarafından desteklenmesi şeklinde ifade ediliyor. *"Bunun sınırı da asgari yaşam düzeyi"* gibi belirsiz bir ifade kullanıyorlar. Birkaç hafta önce açıklanan bu asgari yaşam düzeyi, asgari ücretin 1/3'ü, yani 118 milyon!

Burada yaratılan sistemde bir katkı payı kavramı var. Artık tedavilerde, muayenelerde şimdiye kadar Emekli Sandığı'nda veya SSK'larda olmayan bir uygulama gündeme geliyor. Sağlık hizmeti sunumunda, gelen hastalardan yüzde 50'ye kadar varacak oranlarda sağlık hizmeti masraflarına katılım payı öngörüyorlar. En başta itiraz edilmesi gereken noktaların başında bu geliyor; şimdiye kadar olmayan bu uygulama, devletin karadelik olarak ifade ettiği sosyal güvenlik harcamalarını tamamen çalışan kesimlerin üzerine yıkacak bir nitelik taşıyor.

Deniliyor ki, *"Bütün vatandaşlara hiç ayrım gözetmeksizin eşitlikçi bir şekilde sağlık hizmeti sunacağız."* Ancak burada Türk Silahlı Kuvvetleri bu kapsam dışında tutuluyor. Eşitlikçiyse, bütün vatandaşlar eşit yararlanacaksa, neden Silahlı Kuvvetler ayrı tutuluyor? Bu da ayrıca kendi içinde çelişen bir durum. Halen yürürlükte olan mevcut uygulamada sosyal güvencesi olan kız çocukları, evlenmediği takdirde ömür boyu bundan yararlanıyorlar. Tasarıda buna yaş sınırı getiriliyor; bu durumdaki kişiler evlenmese dahi, genel sağlık sigortasından yararlanma süresi 25 yaşında sonlandırılacak.

Yine Temel Teminat Paketi denilen bir uygulama getiriliyor. Bu uygulama bizim de itirazlarımızla beraber değişikliğe de uğradı. Daha önce Temel Sağlık Hizmeti Paketi idi. İsmi değişmesine karşın içerikte bir değişiklik yok. Sağlık hizmetleri kalem kalem belirlenmiş; muayene, cerrahi, diş bakımı vs. Ve şöyle bir ifade var: *"Bunlar arasından kurumca belirlenenler karşılanır"* Yani orada da bir belirsizlik ve sınırlama sözkonusu.

Yine insanın mantığının ve vicdanının almayacağı *"hasarsızlık indirimi"* dediğimiz, bir insanın kronik rahatsızlığı varsa, kronik bir hastalığa yakalanmışsa, ertesi yıl ödeyeceği primlerin miktarında artış öngören uygulama. Yani sağlıklılar daha az ödeyecek ve sağlığı bozulanlar, maliyetleri artık karşılanamaz hale geldiğinde, giderek belki sistemden bile çıkarılabilecekler.

Yine şu anki mevcut uygulamada, bir kişi işe başladığında, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur için ifade edecek olursak, prim gün sayısı diye bir şey yoktur. SSK'da böyle bir kavram var; 90 gün veya 120 gün olması gerekiyor. Kişi ancak o süreyi doldurduktan sonra sağlık hizmetinden yararlanabiliyor. Genel Sağlık Sigortası'nda herkes tek çatı altında toplanacak ve bu SSK'daki uygulama tümüne yayılacak. Aslında Emekli Sandığı ve Bağ-Kur gibi olması gerekirken, SSK'daki olumsuz örnek GSS'de yaygınlaştırılıyor.

Bir diğer konu ise prim dengesizliği; prim oranları aylık kazanca göre belirlenmiş. Aylık kazancın x yüzdesi kadar prim ödenecek şeklinde. Ancak geliri 3,5 milyardan fazla olanların ödeyeceği prim miktarı değişmiyor. Yani aylık geliri 3,5 milyar olan kişiyle 350 milyar olan kişi aynı primi ödeyecek. miktarı aynı olacak. Sağlığın özel sektöre açılmasıyla ihya edilen sermayedarlar böylelikle bir kez daha hükümet tarafından kayırılmış oluyor.

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: Burada prime esas olarak kazancın tavanını belirlemişler; tabanı asgari ücret, tavan asgari ücretin 7 katı, yani 2,5 milyar civarı. Geliriniz 250 milyar da olsa, 2,5 milyar da olsa, o tavandan ödeyeceksiniz, yani yüksek gelirliyi kayıran bir sistem var.

-Emekli olurken bu sistem geçerli olacak mı?

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: Emeklilik sistemi, tamamen başka bir sistem. Bu sağlık hizmetiyle ilgili kısım. Emeklilikle ilgili kısmı ise ayrıca bir Emeklilik Kanunu Yasa Tasarısı olarak hazırlandı. Orada da bir dizi yeni düzenleme var. Emekli maaşlarının vergilendirilmesi, prim ödeme gün sayısının 9 bin güne çıkartılmasın vs. Bilindiği gibi depremden sonra çıkartılan, bizim *"mezarda emeklilik yasası"* dediğimiz yasa vardı. Şu an o yasal düzenlemeyi de aşan bir Emeklilik Yasa Tasarısı hazırlanmış durumda. Emekli maaşlarının hesaplanmasında da şu anki hesaplama sisteminden çok daha düşük bir karşılığı olan bir hesaplama sistemine geçiliyor. Emekli maaşları vergilendiriliyor. Örneğin emeklilere ikinci iş yapma yasağı getiriliyor. Örneğin emekli hekimler, geçtiğimiz günlerde bununla ilgili bir dizi etkinlik yaptı. Emeklilik zaten zor bir şey olacak. Kolay kolay emekli olamayacağız. Emekli olduktan sonra da düşük bir ücretle yaşamaya mahkûm ediliyoruz. Emeklilerin maaşı bugün zaten kötü, daha da kötü hale getirilmesi planlanıyor.

-Orada 3,5 milyar var bir maaş var, asgari ücretin 7 katı; emekli olurken onun 7 katını mı verecek?

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: Hayır. Bu, emeklilikle ilgili bir şey değil zaten. Bu sağlıkla ilgili olan kısmı, o aynı mantıkla değil.

Dr. SAFFET ERCAN: Son olarak şunları söylemek istiyorum: Televizyonlarda demagojik olarak bir kamu yararının gözetildiğini söylüyorlar. Tabii ki doğal olarak toplumun tepkisini çekmemek için kamu hizmeti yaptıklarını söylüyorlar. Bu, yıllardır Demirel'in *"benim işçim, benim köylüm"* diyerek halka çektirdiği eziyetlerden, Tayyip Erdoğan'ın *"işkenceye sıfır tolerans"* deyip arkasında koruma müdürü olarak Ankara'nın ünlü işkencecilerinden birini dolaştırmasından farklı değil. Buradaki sorumluluk, toplum yararına düşünen insanlar olarak bize düşüyor. Elimizden geldiğince bildiklerimizi anlatmaya çalışmak durumundayız.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: Az önceki anlatımlardan SSK'nın zaten devlete ait olmaması, işçi-işveren primleriyle yapılmış olması dikkat çekici idi. Devlet kendisinin olmayan bir kurumu nasıl bakanlığa devredebilir? Bunun önünde anayasal düzlemde hukuki bir önlem yok mudur?

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: Hukuki engeller olmasına karşın, sonuçta hükümetler bir yasa çıkartır ve yasaları iptal ettirmek için Anayasa Mahkemesi'ne başvurma yetkisi de ana muhalefet partisinde bulnuyor. Bugün ülkemizdeki ana muhalefet partisi de bu yasayı Anayasa Mahkemesi'ne götürdü. Bir diğer beklentimiz de Cumhurbaşkanı'nın yasayı onaylamamasıydı. Ancak kendisi de arife gününde bir bayram hediyesi olarak onayladı yasayı. Arkasından Cumhuriyet Halk Partisi'nin Anayasa Mahkemesi'ndeki yürütmeyi durdurma talebi reddedildi; fakat esastan görüşme devam ediyor. Ancak bu, şu anlama geliyor: Anayasa Mahkemesi'nin yürütmeyi durdurma kararına verdiği ret yanıtıyla, 19 Şubat itibariyle SSK hastanelerinin Sağlık Bakanlığı'na devri gerçekleşti.

Aslında hukuken böyle bir şey söz konusu değil. Ülkemizin bütün hukukçuları bunu bu şekilde yorumluyorlar. SSK tamamen özerk bir kuruluş, devletin bir kuruluşu değil. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı, ama kendi Yönetim Kurulu olan, kendi karar alma mekanizmaları olan kurum. Tabii SSK'nın hem Merkez Yönetim Kurulu'nda, hem Genel Yönetim Kurulu'nda yıllardır direkt devlet erkinin atadığı, oralara gönderdiği kişilerle işverenlerin karar mekanizmalarında ağırlıkta olduğu gibi bir gerçeklik de var. İşçi temsilcileri, emekli temsilcileri sayısal olarak her zaman azınlıkta kaldılar SSK yönetiminde.

Bugün ülkemizde sağlık sisteminin mevcut durumu o kadar kötü ki, insanlar yaldızlanarak ve içeriği gözden uzak tutularak sunulan bu tasarıdan hep pozitif beklentilere kapıldılar. Bizler hastalarımıza, SSK'dan hizmet alanlara aylardır bu sürecin iç yüzünü, yeni düzenlemelerin neler getireceğini anlat-

maya çalışıyoruz. Ancak az önce de belirttiğimiz gibi, SSK'ların kuyruk çilesi, aylar sonrasına verilen randevular, kadro yetersizliği gibi insanları canından bezdiren durumlar, mevcut tabloyu oluşturuyor. Bu bakımdan iyice parlatılarak sunulan tasarı halkı olumlu bir beklentiye sürükledi. Şunu da belirtmek gerekir ki, SSK'yı bugünlere getirenler primleriyle onu yaşatan emekçiler değil SSK'yı yönetenlerdir.

Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta daha var. SSK'nın bütün finansmanı işçilerin ödediği primlerden oluşuyor. Ancak, SSK bu kaynağı hizmetlerini daha iyi sunmak yönünde kullanmıyor. Örneğin, SSK'nın tüm harcamalarını üç başlık altında toplayacak olursak; 1/3 nispetinde para, ilaca, yani ilaç tekellerine gidiyor. Burada tabii, sistemli olarak zayıf düşürülen SSK'nın ilaç fabrikası gerçeği ve doğallığında ilaç tekellerine akan büyük miktarlarda paralar var. Diğer 1/3, sevkler yoluyla yine özel sektöre gidiyor. En çok sevk yapılan alanlar ise, SSK'dan hizmet alanların da iyi bildiği üzere görüntüleme yöntemleri (MR, tomografi vb.) ve kardiyovasküler cerrahi dediğimiz anjiyo, bypass vb. Sonuç olarak SSK'nın elindeki paranın zaten 2/3'ü sermayeye bilinçli biçimde aktarılıyor. Geriye kalan parayla 'ancak' hizmet vermeye çalışıyor SSK. Devletin 'sırtımızda yük' demogojileri de buralardan kaynağını alıyor.

Tabii burada da çok açık bir tercih var. Ben daha önce Göztepe Hastanesi'nde çalışıyordum. Göztepe SSK Hastanesi'nden dışarıya MR, tomografi, ultrason için sevk edilen hastalara ödenen sadece bir aylık parayla oraya bir MR makinesi alınabilir. Ama biliyoruz ki bizim ülkemizde sadece Çapa, Cerrahpaşa bölgesindeki özel görüntüleme merkezlerinin toplam sayısı, bütün İngiltere'dekinden fazla. Devleti ve SSK'yı yönetenler, özel sektörü bir biçimde işletmeyi ve oraya kaynak aktarmayı tercih ediyor. Onun için de tomografi makinesi almıyor, size 6 ay sonrasına gün veriyor. Dolayısıyla hastayı dışarıya yönlendirerek kaynağı da dışarıya aktarıyor. Yani aslında sistem çok basit biçimde ve pekçok hukuksuzluk göze alınarak bu noktaya getirildi.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: Cumhurbaşkanı'nın da bunu veto etmemesi, bu anlamda çok üzücü.

Ben bir şey daha sormak istiyorum: Genel Sağlık Sigortası tasarısını tam olarak anlayamadım sanıyorum. Özellikle bu 'hasarsızlık indirimi' çok korkunç bir şey. O zaman devletin bir anlamda *"Git, özel sigorta firmasına, sağlık sigortanı yaptır, ben seninle uğraşmak istemiyorum. Sen benim sırtımda kambursun, düş yakamdan."* demeye çalıştığını söyleyebiliriz. Mevcut tasarıdan ben bunu anlıyorum. Genel sağlık sigortasından ben sağlık hizmeti alamayacağım, almam imkânsız. O halde başımın çaresine bakmak zorundayım.

O zaman gideceğim, özel bir sigorta firmasıyla anlaşacağım ve sorunumu o şekilde çözmeye çalışacağım.

Dr. ARZU ÇOLAKOĞLU: Gücünüz varsa yapacaksınız bunu; çünkü onlarda primler çok yüksek.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: Gücüm yoksa yaşama hakkım da kalmıyor zaten..

-Karikatürize edecek olursak, bu yasayla bir nüfus planlaması fikri de gelişmiyor mu?

Dr. ARZU ÇOLAKOĞLU: Karikatürize bakarsanız, öyle.

Dr. SAFFET ERCAN: Bir yerde *"öğrenciler olmasa maarif sistemini ne güzel yönetirdik..."* mantığına denk düşüyor bu yaklaşım.

ŞEHRİYE ŞENER: *"İkinci basamak olarak öğretmenler, diğer gruplar, sözleşmeli olacak"* deniliyor. Sözleşmeli öğretmenler yaz dönemi çalışmıyor. Yani sigorta, maaş, sağlık hizmeti vb.'den yoksun durumdalar. Ben sözleşmeli bir öğretmen olarak örneğin görevimin bittiği haziran ayından yeni görevimin başladığı şubat ayına kadar hiçbir şeyden yararlanamadım. Bunlara çözüm ne olacak? İsteğe bağlı olarak sigortamı ödedim ara dönemde. Ama o para doğrudan devlete aktarılıyor ve sağlıkla ilgili hiçbir problemimizi çözemiyoruz. Buna nasıl bir çözüm getirilecek?

Dr. SAFFET ERCAN: Ne yazık ki hiçbirimizi olumlu gelişmeler beklemiyor. Bizler de sizin durumunuza geleceğiz. İki yıl sonra askeriye, güvenlik vb. hariç tüm memurlar sözleşmeli olacak.

ŞEHRİYE ŞENER: Ben sözleşmeli öğretmenim. Ama şu anda bir sağlık kuruluşunda görev yapıyorum. Sigortalıların kötü durumlarını görüyorum. Oysa ki sigortalılar, alınterleriyle çalışan işçiler olarak birçok hizmet yapmışlar. Sigortalı olmak suç mu? Mesela Emekli Sandığı'ndan olan bazı arkadaşlarımızı görüyorum,hemşire arkadaşlar örneğin, *"bu sigortalılar yüzünden hiçbir sağlık sisteminden faydalanamayacağız"* diye bir korku içindeler. Oysa ki kişileri bir bütün olarak düşünürsek, onların da hakları var. Sigortalıların da hakları var. Onlar da okumuş insanlar, üniversite mezunu çoğu. Olmasa da emeğiyle çalışan insanlar sonuçta. Yani bu, eşitlik, insan hakları açısından da çok önemli bir konu diye düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum.

Dr. SAFFET ERCAN: Sonuçta hastaneye gelen bir insan keyif için gelmemiştir. Derdine çare için gelmiştir elbette ki.

ŞEHRİYE ŞENER: Burada kronik hastalar üzerinde de duruldu. Örneğin ben alerjik bronşiti olan bir insanım ve bu gittikçe artıyor. Fakat ben işsiz olarak sigorta ödeyemiyorum, işsizlikten faydalanıyorum. Peki bu tasarılar hayata geçince ne olacak? Sonuçta ne olacak? Burada konuşulanlar beni gerçekten düşündürdü.

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: Maalesef şu anda planlanan sistemde sizin gibiler sağlık hizmeti alamayacak. O yüzden çözüm olarak ne önerdiğimizi çok genel hatlarıyla söylemeye çalıştım: herkese eşit, ulaşılabilir, nitelikli ve ücretsiz bir sağlık hizmetinin devlet tarafından verilmesi gerektiğini söylüyoruz. Eğer devlet, bu sağlık hizmetini prime dayalı, yani *"paran kadar sağlık"* anlayışıyla bir sistem kurarsa siz veya sözleşmeli çalışan başka birileri, primini ödeyemeyen, yeterli parası olmayan herkes bu sistemin dışında kalacak. Bu sistemin uygulandığı ve yapısal olarak bize benzeyen ülkelerdeki sonuçları son derece kötü. Örneğin ekonomik olarak bize yakın durumdaki Bulgaristan'da, çok daha küçük bir ülke olmasına karşın durum çok çarpıcı. Sağlık Bakanlığı'nın bir heyetiyle birlikte TTB'den Bulgaristan'a giden arkadaşlarımızın aktarımları, nüfusun yüzde 50-60'ının sağlık sistemi dışında kaldığı şeklinde. Bizim ülkemizde de, gelir dağılımındaki adaletsizlik, kayıtdışı çalışma, işsizlik vb. ile durumun böyle olacağı son derece aşikar.

Son olarak bir şeyi vurgulamak istiyorum. Dünya Bankası'nın raporlarından bir tanesinde şöyle bir şey var; *"Bu sağlıktaki dönüşüm programı meselesi o kadar kolay bir iş değil. Dolayısıyla bunu başarabilmeniz, sağlıktaki bu programı hayata geçirebilmeniz iki şeye bağlı: Bunlardan bir tanesi siyasi irade, diğeri de kamunun kabulü"* diyor DB hükümete. Yani sağlığın özelleştirilmesi, diğer özelleştirme saldırılarına benzemiyor. Elbette, TEK'in, SEKA'nın, Tekel'in özelleştirilmesi de kötüdür. Ancak sağlık tüm bir toplumu dolaysız ilgilendiren bir alan. Siyasi irade dediğimiz şey, meclisteki bir çoğunluktur. Bilindiği üzere bugünkü AKP Hükümeti'nde bu fazlasıyla var.

ŞEHRİYE ŞENER: Ama bu hükümeti toplum olarak biz seçtik. Artılarına da eksilerine de gene toplum olarak katlanacağız.

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: O meselenin başka bir yönü. O tarafa şimdi girmeyelim ama ikincisi de *"kamu kabulü"* diyor DB. Yani kamu, bu ülkede yaşayan insanlar bunu kabul etmezse, toplum buna muhalefet ederse gerçekleştirilemez. Dolayısıyla hükümet, SSK'ların devri konusunda birinci yarıyı kazanmış da olsa süreç bitmiş değil. Sağlık gündemi, bizim ülkemizin çok temel gündemlerinden biri olmaya devam edecek. Bu süreçte gerçekten bu kamu kabulünü, yani sürece sessiz kalmayı ortadan kaldırabilirsek durumu de-

ğiştirebiliriz. Eğer böyle gidecek olursa, belki bizler kısmen daha az etkileneceğiz ama, bizden sonraki kuşakları çok daha dramatik bir gelecek bekliyor. Eğer olaya toplumsal bir boyuttan, bireysel çıkar ve bireysel konumun dışında bir yerden bakıyorsak, hepimize düşen görev, gerçekten bu süreçteki bu sessizliği, kamu kabulü denilen şeyi ortadan kaldırmaktır. O yüzden biz de elimizden geldiğince, bizi çağıran her yere gidip bunları anlatmaya çalışıyoruz.

Bunu ortadan kaldıracak bir karşı koyuşu hep birlikte örgütlemek zorundayız. Yoksa gerçekten bugün bu yasaları çıkartanlar, mecliste elini kaldırıp oy veren milletvekilleri dahil olmak üzere, hiç kimse bu sürecin sorumluluğunun altından kalkamaz. Bugün gerçekten son derece olumsuz gelişmeler yaşanıyor, ama bunlara güçlü bir karşı koyuşu örgütlemek zorundayız.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: Anlaşılan ve görülen o ki aslında bu yeni yapılanma kamuoyuna çok iyi aktarılamamış diye düşünüyorum.

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: Evet, bir yandan bu, duyarlı bir toplum olmamız, yaratmamız gerekiyor. Teşekkür ediyorum.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: Gerçekten çoğu insan sistem nereye gidiyor, neler oluyor farkında değil .

Dr. SAFFET ERCAN: SSK'larda, devlet hastanelerinde sorunlar var gerçekten. Sağlık hizmeti sunumunda problemler var. Kuyruklar, ilaç almak herbiri ayrı bir sorun. Ama bu getirilen 'çözüm' durumu daha da kötüye götürecekti. Nitekim öyle de oldu. Son birkaç haftadır SSK'ların hali içler acısı. Tam bir kaos yaşanıyor. Acilde bile ilaç bulunamıyor. SSK hastanelerinde, anında müdahale etmeniz gereken ilaçları bile bulmak problem haline gelmiş durumda. Eğer süreci daha ciddi bir dirençle karşılayamazsak ileride daha trajik sorun ve sonuçlarla karşılaşacağız.

Genel Sağlık Sigortası bugünlerde TBMM'ye gelecek. Henüz yasalaşmadı, tasarı halinde. Ama süreç SSK hastanelerinin devriyle pratik olarak buna başladı. Bu da planın, bu programın bir parçasıydı. SSK'ları devrettiler. Önümüzdeki günlerde tasarıyı Meclis'ten geçirecekler. Yanılmıyorsam dün Başbakanlık'a gitti. Şayet bu tasarı da geçerse, bu anlattıklarımız tümüyle uygulamaya geçecek.

EROL ALGÜL: Ayağınıza sağlık, buraya geldiğiniz için teşekkür ediyorum.

Aslında benim sormak istediğimi konuşmanın son bölümünde siz anlattınız. Siyasal iktidarın her alanda olduğu gibi, tarımda, ekonomide, sanayide, son dönemde de sağlıkta, sosyal hukuk devleti olma özelliklerini terk etme

anlamındaki dayatmasıyla karşı karşıyayız. Buradaki niyet açık: kamu duruşunu pasifize etmek. Nasıl pasifize ediliyor; çeşitli hizmetleri veren kurumlar önce hantallaştırılıyor ve halkın gözünde *"zaten bir şey vermiyor, ben günlerce, yıllarca bekliyorum, kapılarda benim hastam ölüyor"* şeklinde bir görüntü yaratılıyor. İnsanlar psikolojik olarak bu süreçlere böyle hazırlanıyor.

Toplum olarak duruşumuzu da harekete geçirmek zorundayız. Yani söylemesi zor olsa da her toplum layık olduğu yönetimle idare ediliyor. Fakat şimdi soracağım soru içerisinde bir acı daha var: Son 50 yıldır Türkiye'de çok önemli 'reformlar' maalesef Türkiye'nin kendi iç dinamikleriyle olmuyor. Kapitalist egemen dünya birtakım dayatmalarla çeşitli olumsuz gelişmeleri yaratıyor.

Benim sözü asıl getirmek istediğim nokta şu: Siz biraz önce dünya ülkelerinden, eski sosyalist ülkelerden örnekler verdiniz. Avrupa Birliği, her ne kadar kapitalist dünyanın küreselleşme anlamında yeni bir organizasyonu ise de, bu birliği temel insan hakları ve özgürlükleri anlamında birtakım önemli kuralları koyan bir kurum olarak görüyorum veya görmek istiyorum. Avrupa Birliği mevzuatı dediğimiz zaman en basit tarım alanlarında dahi bile birtakım standartlar görüyoruz. Tabii emperyalist anlayışlarını bir tarafa atmak istiyorum. Benim söylemek istediğim, sağlık alanında AB mevzuatı birtakım şeyleri zorlamayacak mı? Yani biz eğer Avrupa Birliği'ne girmek istersek, sağlığı piyasalaştırma anlayışıyla o kulübe girebilecek miyiz? Bu konuda bir araştırmanız vardır şüphesiz..

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: Avrupa Birliği tartışması, zaten apayrı bir tartışma.Diğer yönlerini kenara bırakacak olursak, sağlıkta şu an yapılanlarla Avrupa Birliği süreci arasında bir ilişki kurmanın doğru olduğu kanısında değilim. Şu an sağlıkta dönüşüm programı olarak hayata geçirilenler, yani sağlığın piyasalaştırılması, Avrupa Birliği süreciyle çelişen ya da Avrupa Birliği'nin bize getireceği varsayılan birtakım olumlu gelişmelerle uzaktan yakından ilgisi olan bir süreç değil. En fazla şu olabilir: Bu sistem kurulur ve Avrupa Birliği, sağlığın piyasa konusu haline getirildiği bu sistemde birtakım standartlarla belli kurallar koymaya çalışabilir. Yani her alanda olduğu gibi biz de Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde buna uyum sağlamak için bazı düzenlemeler yapabiliriz.

Örneğin kalite yönetim sistemleri vb. de bunun bir parçası aslında. Mesela SSK hastanelerinde son 3-4 yıldır ISO alma girişimleri vardı ve birçok SSK hastanesi ISO belgesi aldı. Aslında bu sürece hazırlanmaydı bunlar. Yani daha iyi satılabilmesi, SSK hastanelerinin piyasada daha iyi para etmesi için hazırlanan bir süreçti. Bu da birtakım standartlar getiren, hizmeti kayıt altına al-

ma, sağlık hizmetini standartlara oturtma gibi birtakım olumlu kriterleri de içeren bir yaklaşım.

Ancak bu tür olumlu adımları atmak için temelde ne Avrupa Birliği'ne ne de ISO'ya ihtiyacınız var. Siz gerçekten doğru örgütlenmiş, kamusal bir sağlık hizmetini savunuyorsanız, bunun içerisinde bütün bunlar var zaten. Örneğin sadece şu an yürürlükte olan 224 sayılı Sağlığın Sosyalizasyonu Yasası bile uygulansa -ki tamamen terk edilmiş bir yasa- pekçok olumlu gelişme yaşanabilir. Sözkonusu yasa sağlık ocaklarının donanım standartlarından koruyucu sağlık hizmetlerine kadar pekçok konuda belirlemeler yapıyor. Halen yürürlükte olan bir yasa bu. Aslında bu yasanın kendisi, Avrupa Birliği standartlarından çok daha ileride. Ama bugün işletilmiyor ve sağlık sisteminin başka bir biçimde yürütülmesi düşünülüyor.

Dolayısıyla Avrupa Birliği'nin bu sürece getireceği en fazla şey, belli konuları standardize etmek şeklinde olabilir. Ancak sağlıkta dönüşüm programıyla şu an içinde bulunduğumuz Avrupa Birliği'ne giriş süreciyle ilişkisini kurmak son derece zor.

EROL ALGÜL: Ben herhalde sorunu tamamıyla ifade etmekte zorlandım. Şüphesiz, bu kalite ve verilen hizmetin bilimsel normlara uygunluğu anlamında doğru. Ben şunu sormak istedim: Avrupa Birliği, o anlamda bir zorlama getirmiyor mu? Örneğin İsveç, sağlık sosyalizasyonu anlamında az önce söylediğiniz gibi genel bütçeden veya vergi kaynağından bu tür hizmetlerin verilmesi anlamında asgari bir hedef koymuyor mu? Yani standartların arasında *"siz, sağlık harcamalarınızı genel bütçenin en azından şu kadarıyla karşılamak zorundasınız"* gibi bir mecburiyet yok mu?

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: Öyle bir şey koymuyor ne yazık ki. Mesela İsveç'te sağlık hizmetleri, en olumlu örneklerden bir tanesi bildiğim kadarıyla. Bizim ülkemizde şu anda bütçeden sağlığa ayrılan pay yüzde 2.3. Sanıyorum İsveç'te en az yüzde 20'dir. Bunu yapmadığınız zaman, ister Avrupa Birliği üyesi olun, ister olmayın, nereden yaklaşırsanız yaklaşın. Kuşkusuz, Avrupa Birliği'nin getireceği bazı artılar vardır. Ama buradaki temel mesele, bu sürece nasıl yaklaşıldığı.

EROL ALGÜL: Ben burada bu soruyla Avrupa Birliği'ni savunur durumda olmak istemiyorum, yanlış anlaşılmasın. Ben şunu söylemek istiyorum: Siz şüphesiz bu konuda çok araştırma yaptınız. Avrupa Birliği müktesebatı, bu anlamda üye olacak ülkelere şöyle bir zorlama getirmiyor mu; *"sağlık alanındaki hizmetlerde en azından bu harcamaların yüzde 30'unu genel bütçeden veya vergi kaynağından karşılanacaktır..."*

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: Getirmiyor.

EROL ALGÜL: Sormak istediğim buydu, bunu öğrenmek istiyordum.

Teşekkür ederim.

SÜLEYMAN KAYA: Sıradan bir vatandaş olarak düşünecek olursak eğer, ben dolaylı ve dolaysız olarak her türlü vergimi ödüyorum. Örneğin arabama 100 liralık benzin alıyorsam, bunun maliyeti 30 lira, 70 lirasını vergi olarak ödüyorum. Bir telefon görüşmesi yapıyorum, bunun maliyeti 40 lira ise, 60 lirasını yine vergi olarak ödüyorum. Bir sigara veya içki içiyorum, yine bunun maliyeti 20 lira ise, 80 lirasını vergi olarak ödüyorum. Ama devletin temel görevleri var. Bu temel görevleri nedir; eğitim, sağlık, barınma, beslenme ve güvenlik. Daha başka görevleri de vardır, ama halka sunması gereken temel görevler bunlardır. Benden aldığı vergilerle bunları bana sunması gerekiyor. Bunları bana sunamıyorsa, benim de devleti sorgulamam, yargılamam gerekiyor: bu vergileri niye ödüyorum? Neticede şunu görüyorum: Ben bu vergilerimi ödüyorum, vergiler benim beklediğim, bu saydığım temel görevlerden hizmet olarak bana dönmüyor. Nereye dönüyor? Devlet diyor ki, *"benim 200 milyar dolar borcum var, bunun faizi senelik olarak şu kadardır, oraya gidiyor."* Birileri devleti hortumlamış diye ben kalkıp da bu vergileri onun için mi ödeyeceğim, yoksa verdiğim vergiden faydalanmak için mi bu vergileri ödeyeceğim? Aslında sorgulanması gereken budur.

Teşekkürler.

Dr. SAFFET ERCAN: Bunu sorgulasaydık bugünlere gelmezdik.

SÜLEYMAN KAYA: Ama işin özünde bu yatıyor.

MEHMET ŞAHİN: Şüphesiz, anlattığınız bilgilerden çok yararlandım. Sağlıkla ilgili konuştuk. Fakat sağlıkla ilgili kontrollerden hiç bahsetmedik.

Ben bir şey sormak istiyorum: Arıcıların bal elde edilmesi için kullandığı balmumu var. Bu balmumu peteklere konulur, bal üretilir ve tarafımızdan yenilir. Öğrendiğim kadarıyla, bu balmumunun tümünde parafin var. Parafin de bildiğim kadarıyla bu aydınlatmada kullandığımız mumun yanmaması için kullanılan bir madde, insan sağlığına zararlı. Bu balmumunda parafinin bulunup bulunmadığını kontrol eden ekipmanın da yetersiz olduğunu öğrendim. Örneğin TÜBİTAK'ta bunu tespit edecek ekipman olmadığını öğrendim. Siz bu konuda ne söylemek istersiniz? Yani sağlıkla ilgili kontrollerle ilgili pek konuşmadık. Bu çok gündem dışıysa, bu bilgiyi paylaşmış olalım, yoksa, bahse değerse cevaplayalım.

Teşekkür ederim.

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: Ben teşekkür ederim.

Burada şöyle bir vurgu yapmak isterim: Ben kendi mesleğim icabı parafine çok yakın çalışıyorum, patologum. Parafinin insan sağlığına zararlı olduğunu biliyorum. Ama balmumundaki kullanım hakkında hiçbir fikrim yok.

MEHMET ŞAHİN: Balmumunda parafin var. Olmaması gerekir, ama var. Başka ortamlarda da bunu ifade edebilirsiniz.

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: Teşekkür ederim, benim için de önemli bir bilgi oldu.

Denetim konusunda şunu söyleyeyim; koruyucu sağlık hizmetleri üzerine vurgu yapmaya çalıştık. Bu, koruyucu sağlık hizmetlerinin bir parçası aslında. Yani sokakta satılan gıdaların, pastanelerin ya da yiyecek üreten yerlerin denetlenmesinden tutun da içtiğimiz suların denetlenmesine kadar, bunların hepsi koruyucu sağlık hizmetlerinin birer parçası. Bunları yürütmekle yükümlü olan ana kuruluş da sağlık ocakları. Her bölgede 5 bin nüfusa göre kurulmuş olan-olması gereken- sağlık ocaklarının tedavi edici hizmetler kısmı, aslında çok tali görevleridir. Esas olarak sağlık ocakları, koruyucu sağlık hizmeti verir; çevre sağlığı, suların sağlığı, ana-çocuk sağlığı, gebelerin takibi, çocukların aşılanması gibi. Ancak her şey paraya dayalı olarak düşünülen bu sistemde, koruyucu hizmetler para getiren uygulamalar değildir. Öte yandan kimse koruyucu uygulamalar çerçevesinde denetlenmeyi istemez. Pastaneci, pastanesinin denetlenmesini istemez. Veya çevre sağlığı, para getiren bir şey değildir. Olaya para mantığıyla bakılınca,koruyucu sağlık hizmetlerine ilişkin bütün bu denetim mekanizmaları tamamen gözden çıkarılmış durumda. Sağlık ocakları bu konuda işlevsiz hale getirildi. Zaten bu düzenlemeyle tamamen kapatılacak ve diğer sisteme geçilecek.

ŞEHRİYE ŞENER: Bu arada o çok önemli bir konuydu, *"sağlık ocakları aile hekimliğine dönüştürülecek"* denildi. Aile hekimleri bölge bölge mi kişilere hizmet verecek? O konuda biraz aydınlatabilir misiniz?

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: Aslında söylenecek çok şey olduğu için, biz bazı şeylerin adını söyleyerek geçiyoruz. Sağlık ocaklarını kaldırıyorlar ve bunun yerine aile hekimliği sistemini getiriyorlar. Aile hekimi denilen şey, ilk başta kulağa gerçekten çok güzel geliyor. *"ne güzel, her ailenin bir hekimi olacak"* şeklinde algılanıyor. Getirilmeye çalışılan sistem, koruyucu sağlık hizmetlerini, yani sağlık ocaklarının esas işlevini ortadan kaldırıyor. Bizim için en büyük tehlike, halk sağlığı, toplum sağlığı açısından en büyük tehlike bu. Aile hekimliği, sağlık ocaklarının işlevini sadece tedavi edici sağlık hiz-

meti boyutuna indirgeyen bir uygulama. Bu uygulamada bir aile hekimi kendisine bağlı olan bir nüfusa hizmet verecek. Bu hekimler de yine hiçbir iş güvencesi olmadan çalışacaklar.

Dr. SAFFET ERCAN: Aile hekimliği muayenehaneleri, sağlık ocaklarının yerine ikame edilecek. Bir muayenehane için 2-3 bin nüfus öngörülüyor. Aslında aile hekimliği, kavram olarak 'aile' şeklinde ifade edilmesine rağmen, tamamen bireysel, şahısların tek tek kayıt altına alınacağı bir sağlık sistemi. Herkesin Genel Sağlık Sigortası kapsamına alınmasıyla birlikte aile hekimliği sistemi devreye sokulacak. Beraber bir paket halinde olan değişimler bunlar. Aile hekimleri de, genel sağlık sigortasından baktığı, kayıt altına aldığı kişi başına prim alacak. Belli bir coğrafi bölgeye bağlı da değil. Yani söz gelimi Aksaray'daki bir muayenehanedeki aile hekimi Yedikule'den bir müşteriye bakabilir. Gerçekten de bu sistemle birlikte tam bir müşteri olma durumu söz konusu olacak. Dolayısıyla aile hekimlerinin esas fonksiyonu, kendisine kayıtlı bulunan kişilerin tedavisi ve eğer gerekiyorsa bir üst basamağa sevk edilmesi. Koruyucu hekimlik uygulaması dediğimiz, uzun vadede aslında bir ülkenin sağlık politikasında ekonomik olarak ciddi rahatlama sağlayacak, hastalığı başlamadan önce engelleyecek bir uygulama yerine hastalık başladıktan sonra tedaviyle uğraşmayı asıl olarak tercih eden bir sistemi getirmektedir aile hekimliği. Bu açıdan da halk sağlığı kavramına tamamen tezat bir uygulama olarak görünüyor.

Aslında ilaç sanayii dünyadaki en büyük dört sektörden biri haline gelmiş durumda. Dünyadaki sağlık sistemleri de bunlardan bağımsız değil, bunun üzerine şekilleniyor. Örneğin tedavi edici hizmetlerin yaygınlaşması ve koruyucu hizmetlere tercih edilmesi doğrudan bununla ilaç sektörüyle bağıntılı bir şeydir. Yani bununla birlikte teşhis cihazları, MR, ultrason, birtakım pahalı ilaçlar, gerçekten devasa bir piyasa var ortada. Bir ülkenin de, 60-70 milyonluk bir ülkenin de sisteminin böyle dönüştürülmesi, gerçekten sermayenin iştahını kabartan bir durum.

İBRAHİM KAHRAMAN: Olaya biraz değişik yaklaşmak istiyorum, biraz politik bir açıdan yaklaşacağım, ama kusura bakmasın arkadaşlar.

Bir iktidar erkini elinde bulunduran bir siyasi görüş var. Bir de onun karşısında duran siyasi partiler ve baskı grupları var. Ülkemizdeki gidişle ilgili yıllardır bizim savunduğumuz, duvarlara yazdığımız birtakım sloganlar, yazılar vardı. Bir zamanlar *"141-142 kalksın"* dedik. Daha sonra 12 Eylül oldu. *"YÖK Yasasına hayır"* kampanyaları düzenlendi ve genel sağlık sigortası, sosyal güvenlik, sosyal adalet gibi konuları çok sıkça ve uzun uzun insanlara

anlattık. Biz hep uzun konuşmayı çok sevdiğimiz için, bunu yeterince anlatamadık. *"141-142 kalksın"* derken, bir kısım "141-142 kalkarsa komünizm gelir" dedi. Kışın mı gelir, yazın mı gelir tartışırken, bir de baktık ki bugünkü gibi bir sağ iktidar geldi. 141-142'yi kaldırdı, ama komünizm falan da gelmedi.

Sonra YÖK'ü uzun zaman tartıştık. *"YÖK'e hayır"* yürüyüşleri yapıldı, eylemler yapıldı. Yine bir sağ iktidar, YÖK Yasası'nı değiştirmek için hareket geçti. Hemen bizler de bunun karşısında yerimizi aldık, *"hayır, YÖK Yasası'nı değiştiremezsin"* dedik. Karşı duruşumuzu bu şekilde gerçekleştirdik. Aslında *"YÖK'e hayır"* diyen bizlerdik. *"YÖK Yasası'nı değiştireceğim"* diye duruş sergileyen iktidara karşı, *"tabii, biz de bunu istiyoruz, yıllardır da bunu söylüyordur, gelin birlikte değiştirelim"* dememiz gerekirken, Cumhurbaşkanı'ndan, Anayasa Mahkemesi'nden medet ummaya başladık.

Ben ilk Genel Sağlık Sigortası sözcüğünü duyduğumda, içimde bir coşku uyandı. Çünkü yıllardır bizim söylediğimiz şeydi bu. Hatta bir dönemde Doğru Yol Partisi'nin seçim bildirgelerinde *"Yeşil Kart, size iki anahtar vereceğim"* gibi sözcükleri de yine bizim uzun uzun söylediklerimizin sloganlaştırılmışıydı. Ve o partiyi iktidar yaptı bunlar. Şu an bakıyorum, biz Genel Sağlık Sigortası'nın yine karşısındayız. İçeriğine karşı olabiliriz. Ama bizler, genel sağlık sigortasının karşısında değiliz. İçerik olarak onu tartışabiliriz. Biraz önce yeni bir ifade daha kullanıldı: ulusal sağlık sistemi. İlk defa duyuyorum. Daha önce söylenmişse, ben duymamışım belki, özür diliyorum o noktada. Halbuki biz yıllarca genel sağlık sigortasını savunduk. Şimdi ulusal sağlık sistemi.. çok fazla sözcüklerle oynamaya başladık. Halbuki bizim de, ana muhalefet partisinin de, baskı oluşturan sivil toplum kuruluşlarının da iktidara şunu söylemesi gerekiyordu: *"Biz de genel sağlık sigortasından yanayız, ama sizin koyduğunuz içerikle bizim koyduğumuz içerik farklı, gelin bunu birlikte hazırlayalım"* Cumhurbaşkanı'nı yada başka şeyleri de gündeme getirmeye gerek yoktu.

Geçenlerde, Başbakan, bir konuşması sırasında *"bundan sonra Türkiye'de her doğan çocuk, sigortalı doğacak."* dedi. Halbuki bakıyoruz şimdi, geliri asgari ücretin 1/3'ü tutarından daha düşük olan ailelerin çocukları sigortalı doğacak. O parayla da nasıl geçinilir, onu artık siz takdir edersiniz.

Ben değişik bir tartışma olsun diye böyle genel bir giriş yaptım.

Teşekkür ederim.

CELAL GÜNDOĞAN: Bilemiyorum, biz yanlış bir iş mi yaptık. Acaba sağlık sorunu çözülmüş mü Türkiye'de? Böyle bir konu olduğu zaman, bura-

ların dolup taşmasını beklerdim. Gerçekten "sağlık sorunu yok mu" diye düşünmeye başladım. Günlerdir görüyoruz, insanlar birbirini kırıyor, ilaç almak için, muayene olmak için. Yani yaşlı insanlar, hasta insanlar, nasıl orada kıvranıyorlar, gözlerimin önünden gitmiyor. Ben buranın dolup taşacağını, hatta salona sığmayacağını düşündüm. Birkaç gündür ilanlar verildi, belediyelerle işbirliği yaptık, "daha iyi sesimiz duyurulur" diye Bakırköy Belediyesi'yle beraber düzenledik bu etkinliği. Şaşırdım doğrusu. Ama şu geldi aklıma; Büyük Ozan Nazım Hikmet diyor ki, *"Kabahat sendedir demek yetmiyor, ama kabahatin büyük çoğu sendedir kardeşim."* Şu insanlar duyarlı hale nasıl getirilecek, yıllardır düşünüyoruz, bir türlü yapamadık, ama dilerim olacak.

Size şöyle bir sorum var: Sağlık Bakanlığı'na bağlı devlet hastaneleri ve oraya bağlı kurumların durumu nasıl şu an? Yani gerçekten SSK'nın yükünü kaldırabilecek bir durumda mı? Benim gördüğüm kadarıyla durumları iyi değildi. Özel hastanelerin de durumu iyi değil, çünkü bir standart yok. Ben hastanelerle ilgili işler yapıyorum. Ameliyathaneleri, yoğun bakım ünitelerini geziyorum, inanın yürekler acısı. Bir ay önce International Hospital gibi bir hastanede kalp ameliyatı olmuş 37 yaşındaki bir insanın enfeksiyon kapıp öldüğünü gördüm. Yoğun bakım ünitesinde tutulmamış, pahalı diye başka bir semtin özel hastanesine getirilmiş 37 yaşında bir insanın öldüğünü gördüm. Ailesi, enfeksiyon kaptığını daha bilmiyorlardı, övünerek söylüyorlardı, *"bizim hasta International gibi bir hastanede ameliyat oldu ve iyi durumu, bir şey olmaz"* diye. Ama iki-üç gün sonra o insan can verdi. Yani bir standardizasyon yok, bir denetim yok. Sağlık Bakanlığı bunu nasıl kaldıracak?

En son Sağlık Müdürlüğü'nden 7 kişinin bir denetim için geldiklerini gördüm. Bunun altısı hekim, bir kişi teknik görevli. Hastaneyi denetlerken, yerdeki PVC'ye bakıyorlar, boya iyi mi, değil mi diye. Burada kaç doktor var, kaç tane hasta bakıcı var, kaç tane ebe var, hiç ona bakmadılar. Şartnameler gerçekten güzel; 2003'te çıkartılmış, özel hastane ve sağlık birimleriyle ilgili. Güzel yazıyor, ama denetim yok. Bu denetimsizlikten dolayı insanlar bunaldı. Hastalar, doktorlar, diğer sağlık görevlileri de bunaldı. Çünkü yeterli değil. Yeterli miktarda personel ve doktor yok. Bu durumda, yani SSK'ya bağlı hastanelerin Bakanlık'a devriyle ne gibi şeyler bekliyorsunuz? Yani sorunlar ne kadar artacak, bunu bir özetler misiniz?

Teşekkür ederim.

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: Aslında cevabın bir kısmı, söylediğimiz şeylerde vardı. Evet, SSK sağlık kuruluşları, hizmet verdiği nüfusa göre son derece yetersiz. Bazı rakamlar verdik; sağlık çalışanlarının yüzde 8'i, toplam

yatak sayısının yüzde 7'si, nüfusun yarısından fazlasına hizmet veriyordu. Şimdi hastanelerin Sağlık Bakanlığı'na devredilmesiyle çok yeni bir şeyler olacağını düşünmüyorum. Hatırlarsanız 1 Temmuz 2003'te SSK'lıların da Sağlık Bakanlığı hastanelerinden yararlanmasına dair bir ortak kullanım protokolü imzalandı. Sağlık Bakanı ile Çalışma Bakanı bir protokol imzaladılar. Zaten bir süredir SSK hastaları devlet hastanelerine doğrudan gidebiliyorlardı ve fakat sorunlar çözülmedi. Bizim SSK hastanelerinde belki parçadan birtakım rahatlamalar oldu. Ama bundan söz etmek bile mümkün değil. Zira Sağlık Bakanlığı hastanelerinde daha fazla bir iş yükü ortaya çıktı bu kez.

Buradaki soruna böyle birtakım palyatif çözümlerle yaklaşıldığı zaman, herhangi bir sonuç alınabilmesi söz konusu değil. Buradan alıp şuraya koymakla sorunlar çözülmüyor. Yapılması gereken şey, hastane ve dispanser sayısını arttırmak, buna uygun sağlık personeli istihdam etmek. Varolan hastanelerin sayısıyla ve bu sistemde bu sorunların çözülebilmesi mümkün değil. Zaten buradaki esas amaç da SSK hastaneleri ve Sağlık Bakanlığı hastanelerini ortak kullandırmak değil, bu toplantının başından beri konuştuğumuz, bu projenin hayata geçirilmesi için SSK engelini ortadan kaldırmanın yolunun yapılmasıydı. Bu zaten yaklaşık iki yıldır varolan bir şey ve sorunların çözülmediği görüldü. İki yıldır SSK hastaları, Sağlık Bakanlığı hastanelerinden de yararlanabiliyorlar. Tersi de mümkün bunun. Ama sağlık sisteminde herhangi bir rahatlama yaşanmadı. Şimdi getirilmeye çalışılan yeni sistemde ise sorunları daha da ağırlaştıracak bir tablonun olacağını hep birlikte konuşmuş olduk aslında.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: 224 sayılı yasayı sormak istiyorum. Kaç yıllık bir yasa bu?

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: Bu oldukça bir eski bir yasa, şu an hatırlayamayacağım ama 60'tan sonra çıkmış bir yasa.

GÜLDEREN YAZVUZBAŞ: Şunu merak ediyorum; bu tür bir yasa ne kadar hayata geçti? Böyle bir çalışma, veri olarak belki Tabip Odası'nda bulunabilir. Bunun gerçek anlamda takipçisi olan bir kurum var mıydı?

Sizin biraz önce bugünkünden daha idealist ya da birçok Avrupa ülkesinden daha ileri şeklinde tanımladığınız için dikkatimi çekti. Yani şu olabilir miydi acaba; bu gerçek anlamda takip edilebilseydi, bugün belki böyle bir şeyle karşı karşıya kalmayabilir miydik, diye düşündüğüm için bunu sormak istiyorum.

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: Doktor bey ne düşünüyor, bilmiyorum, ama bence öyle. 224 sayılı yasa sonuçta bir yasa. Ama bütünden bir sağlık sistemi öngörüyor. Kamusal, herkese eşit, ücretsiz bir sağlık hizmeti öngörü-

yor. İlk dönemlerde, yani 1960'tan sonra ilk çıktığı dönemlerde her köye bir sağlık ocağı açılması, her köye hemşire-doktor gönderilmesi biçiminde kısmi olarak uygulanan bir sistem. Ama son yıllarda bu tamamen terk edildi. Bu olmasaydı eğer, yani o yasada öngörülen sağlık sistemi bir biçimde, kısmi olarak bile hayata geçirilmiş olsaydı, bugün SSK hastaneleri bence devredilemezdi. Yani SSK hastaneleri bu hale gelmiş olmasaydı, insanlar sahip çıkardı diye düşünüyorum.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: Ben şunu söylemek istiyorum, önce bunun hesabının sormak gerekmiyor muydu? Dünyanın hiçbir yerinde vatandaşı devletten koruyan bir sistem yok. Bütün sistemler, devleti vatandaştan koruyan sistemler. Bugün biz bunun hesabını bile veremiyoruz. Bütün yasal düzenlemeler böyle yapılıyor. Yurttaş bir potansiyel suçlu ve devlet vatandaştan korunmalı. Ama vatandaşı devletten koruyan bir sistem yok. Şayet biz onu takip edebilseydik ya da onun hayata geçirilmesini zorlayabilseydik, bugün bunları büyük bir olasılıkla hiç yaşamıyor olacaktık. Ama hepimize geçmiş olsun diyorum, bugün böyle bir şeyle karşı karşıyayız, hepimize de kolay gelsin.

EROL ALGÜL: İki şey sormak istiyorum: Birincisi, Anayasa Mahkemesi'nin iptali meslesi. Galiba esas yönünden görüşme devam ediyor. Ama Anayasa Mahkemesi kararları geriye dönük işlemiyor. Yani bu devredildikten sonra Anayasa Mahkemesi esas yönünden iptal etse, geriye dönük işleyemeyeceği için ne olacak?

İkincisi, meslek grubunuzu ana hatlarıyla öncelikle ilgilendirdiği için, toplumun bu duyarsızlık cenderesi içinde bunu halkımıza anlatabilme adına, lokomotif meslek kuruluşu olarak makro planlarınız nedir?

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: Bunun aslında hepimizin birlikte yanıt vermesi gereken bir soru olduğu kanaatindeyim. Birincisi, hukuki süreçle ilgili ben de sizin gibi biliyorum. Çok ayrıntılı bir bilgim yok, ama Anayasa Mahkemesi kararları geriye doğru işlemiyor. Dolayısıyla o kararın gerçek hayattaki karşılığı ne olacak, o biraz tartışmalı. Ama orada şöyle bir vurguyu yapmak bence doğru olur: Hukuk da bana göre yaşayan bir şeydir. Yani hukuku insanlar yapar, hukuku insanlar hayata geçirir. Eğer biz bu süreçte, bu hukuki sürecin hemen yanı başında bu sürece karşı koyacak örgütlü bir gücü oluşturabilirsek, o Anayasa Mahkemesi kararı da işler, bu Meclis'in aldığı karar da geriye döner ve aynı milletvekilleri, ciddi bir toplumsal baskı altında başka bir karar vermek zorunda da kalır, SSK'nın tabelaları da değişir. Çünkü tabelayı değiştirmekle siz o hastaneye başka bir şey yapmış olmuyorsunuz. Bütün bunlar, ikinci sorunuzla bağlarsam eğer, bu sürece ilişkin yürütülecek muhalefetin gücüyle ilgili.

Bu konuda Türk Tabipler Birliği yaklaşık 1,5 yıldır ciddi bir çalışma yürütüyor aslında. Bilindiği gibi, sağlık sendikalarıyla birlikte 5 Kasım'da başlayan, daha sonra da iki kez daha gerçekleştirilen görev eylemleri yapıldı. Ama daha çok TTB'nin lokomotif olduğu eylemlerdi bunlar. Özellikle 5 Kasım'daki görev eylemi, çok ciddi bir toplumsal destek de gördü. Burada şunun altını çizmekte yarar var: bu süreçte gerek TTB gerekse sağlık alanındaki sendikalar toplumun bütününü kenara bırakıp yalnızca hekimlerin ve sağlık emekçilerinin haklarını gözetecek bir çizgi izlemedi. Bu yapılabilirdi. Ancak böyle bir çizginin yerine konuyla ilgili tüm toplumsal kesimleri kapsayacak şekilde bir kampanya yürütülmeye çalışıldı. Bir bütün olarak sağlık çalışanlarının ve halkın ortak mücadele etmesi gereği vurgusu yapılarak tüm bu eylem çizgisi üç temel hedef üzerine şekillendirildi: ücret, iş güvencesi ve sağlık hakkı. Bu, bence önemli bir nokta. Yani 5 Kasım eylemi başta olmak üzere geniş destek bulmasının temel nedeni de bu. Zaten bu destek olmazsa eğer, bu sürecin de başarıya ulaşma şansı yok.

Ancak ne yazık ki ülkemizde, nedenleri uzunca tartışalabilecek derin bir depolitizasyon, kültürel yozlaşma, haklarına sahip çıkmama ve duyarsızlık durumu hakim. Hekimler de bu toplumun bir parçası. Hatta biraz daha olumsuz bir parçası. Dolayısıyla meslek örgütü olarak Türk Tabipleri Birliği'nin ve bu işkolundaki sendikaların gücü de bir taraftan bütün bunlarla sınırlı.

Belki de son söz olarak bu konuda şunu söylemek istiyorum: Sağlık alanındaki mücadele, fiilen bu alanda çalışan kişilerin ve örgütlerin mücadelesiyle sınırlı tutulamaz. Sağlık alanındaki bu sürece karşı koyacak, durduracak, direnç noktaları oluşturacak olan güç, her şeyden önce bu alanın esas sahiplerinin, yani sağlık çalışanlarının, hekimlerin ve aslolarak sağlık hizmeti alan bütün bir halkın bu sürece sahip çıkmasıyla, ortak bir mücadele ve örgütlenme birliğiyle yaratılacak güçtür. Çok genel bir şey söylediğimin farkındayım.Ama bunun ötesinde bir çıkış yolu olduğunu düşünmüyoruz. Bu genelliği çok daha küçük, çok daha basit, çok daha yerel olarak hayata geçirebilmek mümkün. Bunun için hepimize çok iş düşüyor ve çok zor gerçekten, hepimize kolay gelsin.

Biz de en fazla ne yapıyoruz; belli dönemlerde belli eylemler yapıyoruz ve onun dışında da dilimiz döndüğünce ulaşabildiğimiz kadar herkese anlatmaya çalışıyoruz. Ama anlatmakla da tek başına sorun çözülmüyor. Bugün burada kaç kişinin olduğunu arkadaşlar vurguladılar. Dolayısıyla bütün bir toplumu dönüştürecek bir etki yaratmak gerekir. Bunu yapmanın da zorluklarının farkındayız. Ama kendi gücümüzün de farkındayız. Dolayısıyla önümüzdeki dönemde bütün bu süreci tersyüz edecek, bütün bu gelişmeleri durduracak bir

direnç noktasını oluşturabilme gücü bu toplumda var. Bu konuda her şeyden önce buna inanmak gerekiyor. Buna inanmazsak eğer, zaten herhangi bir adım atabilmemiz mümkün değil. Böyle bir şeye inanmazsak biz buraya gelmeyiz, siz buraya gelmezsiniz, böyle bir toplantı düzenlenmez. Mutlaka işimiz zor, yolumuz uzun, ama bu konuda kararlı olmamız ve gücümüze güvenmemiz gerekiyor. O *"kamu kabulü"* denilen şeyi ortadan kaldırmak için hep birlikte mücadele etmek gerekir diye düşünüyorum.

ŞEHRİYE ŞENER: Basında bu konuya daha çok önem verilmeli. Örneğin bayanlar bütün gün 'gelin kaynana' izliyor ve korkunç reyting alıyor bunlar. Bunun yerine bu konularla ilgili çalışılması gerekir. Tabi bu türden çalışmalara izin verilir mi, engellenir mi, o da ayrı bir konu.

-Seda Sayan'a söyleyelim, televizyonda program yapsın.

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: Çağırırlarsa Seda Sayan'ın programına da gideriz.

ŞEHRİYE ŞENER: Özellikle bayanların yoğun olarak televizyon izlediği saatlerde bu konulara önem verilmesi gerekir diye düşünüyorum.

SALONDAN: Bunlar aslında herkesi ilgilendiren konular olmasına karşın, sivil toplum örgütleri ile halk, sanki arada bir güven sorunu varmışçasına beraber çalışmaktan korkuyorlar. Siz bir şey anlatıyorsunuz mesela, gelmiyorlar, ilgilenmiyorlar. SSK devroluyor, insanlar sanki bayram yapıyor. Bilmiyorlar tabi- i işin iç yüzünü, o da bir sorun.

NAHİDE KARADUMAN: Şu sıralar benim SSK'larda gözlediğim hastalar gerçekten bir bayram sevinci içinde. Şimdiye kadar Emekli Sandığı mensuplarının devlet hastanelerinden rahat istifade etmeleri onları hep imrendiriyordu. SSK'daki o keşmekeş onları çok büyük sıkıntılara sokuyordu. Şimdi onların SSK'dan ayrılıp da devlet hastanelerine gelebilmeleri büyük bir sevinç yarattı. Oradaki o çileyi, o kuyrukları ben bizzat yaşadım. Kendim de birkaç defa hastaneye gittim. Sabah erkenden numara aldım, takip fişi aldım. Saat 07.30-08.00'de takip fişi verilmesi başlıyor. 08.30'da dahiliyenin, göz muayenenin numarası bitmiştir. Numara almak için gece 03.00'de gelmişler oraya ve o gün muayene olamıyor. SSK'lılar şimdi devlet hastanelerine gitmenin sevincini yaşıyorlar. *"Burada iyi olacak, biz burada daha rahat tedavi olacağız, daha iyi muayene olacağız, daha iyi çare bulacağız derdimize"* diye düşünüyorlar. Gelecekte neyle karşılaşacaklar, hiçbiri bunun bilincinde değil.

Dr. SAFFET ERCAN: Ama pratikte böyle bir rahatlama olmadı, değil mi?

NAHİDE KARADUMAN: Olmadı. Hatta daha çok sıkıştılar. Ama onlar "rahatlayacağız" beklentisi içinde.

-Olması da mümkün değil zaten, nasıl olacak ki?

Dr. SAFFET ERCAN: Tabii ki; personel sayısı aynı, bina sayısı aynı, hasta sayısı aynı, neden değişiklik olsun? Çok basit bir mantıkla bile bakınca böyle bir şeye inanmamak gerekiyor. Ama tabi bazen düşünmek zahmetine bile katlanmıyoruz.

SELAHATTİN ÖZ: Devlet hastaneleri de daha beter olacak bize göre. Çünkü SSK'lılar gelmeden önce zaten hizmet veremiyordu. Bundan sonra hiç veremez, daha zor olacak; çünkü kalabalık çok oluyor.

Dr. ARZU ÇERKEZOĞLU: Hasta sayısı kapasitenin üzerinde ve hiç düşmüyor. Mevcut durumda Emekli Sandığı mensuplarına zor yetişiyordu devlet hastaneleri. Bir de SSK'lılar gelince, daha çok, yetişemiyor.

Ben bir SSK emeklisiyim, makine mühendisiyim. Ben sosyallikten, sosyal devletten yanayım. Kapitalist devletten yana değilim. SSK'yı devrederek bence kapitalistleştiriyorlar. Parası olmayanın bundan sonra hizmet alması zor olacak.

Şöyle bir olay yaşadım: Benim iki damarım yüzde 80 tıkalı. SSK'dan sevk aldım, International Hospital'e gittim. Üç defa anjiyo oldum. Neticede iki tane stend takmaya karar verdiler. *"Efendim, siz gidin, SSK'dan stend getirin, biz takalım"* dediler. SSK'ya gittik, stend yok. *"Biz size vereceğiz, 3 ay bekleyin; 300 dolarlık stend, biz ancak bu kadar verebiliyoruz."* Aynı şeyi gidip söylüyoruz International'a, *"biz 300 dolarlık stend'i takmıyoruz beyefendi, bizi boşuna uğraştırmayın; 6 bin doları getirin, size stendlerinizi takalım."* Ben de şimdi 6 bin doları toplamaya çalışıyorum, ama 3 gün sonra mı gideriz, 3 ay sonra mı gideriz, bilmiyorum. Bu olay benim sorunumu çözecek mi, devlet hastanesine geçince, bunu sormak istiyorum.

Bir şey daha var. Annem 87 yaşında ve işitme cihazına ihtiyacı var. SSK'ya götürdüm, 3 sene evvel Samatya'ya. Cihazın şöyle şöyle olması lazım, dedik. *"Tamam, biz bu cihaz için ihale açamadık."* dendi SSK'dan. 3 senedir bekliyorum, daha ihale açılmamış. Cihaz kimden alınacak, nasıl alınacak, bilmiyoruz. Üç ayda bir de telefon ediyorum, soruyorum, ihale yok. SSK'yı kasıtlı olarak bu durumlara getiriyorlar. Ondan sonra SSK'lı işçilerimiz geliyor, çalışan kişi bir defa muayene olamıyor. İşine dönecek adam, o da sıraya giriyor, sabah 05.00'te git, 06.00'da gel. Telefon açıyoruz, devamlı meşgul.

Toplumumuzun bu sistemde yaşayabilmesi için zengin olması lazım. Zenginlik neye bağlı? Üretime bağlı, üretmeden kimse tüketemez. Biz ne yapıyoruz? Kâr eden kuruluşlarımızı satıyoruz, özelleştiriyoruz. Niye? Üretmeyelim, şekeri dışarıdan getirelim, mısırı dışarıdan getirelim. Bu politikalarla, bu borçla, bu IMF taktikleriyle ülkemiz satılıyor. İngilizler Bodrum'u almış, Alanya'yı Almanlar almış, Diyarbakır'ı, Mardin'i Süryaniler almış, Balat'ı Rumlar almış, tapularını alıyorlar. Biz Kurtuluş Savaşı verdik bu memlekette, bunu da Kurtuluş Savaşı gibi görüp mücadelesini vermemiz gerekiyor.

Ben bu sıkıntıyı yaşamış bir arkadaşınız olarak soruyorum, benim stend sorunum nasıl çözülecek?

Teşekkür ederim.

EROL ALGÜL: İçinde bulunduğumuz durumu çok boyutlu nedenlerle tartışmak gerekirse, buna apolitizm, 12 Eylül denebilir. Ancak en önemlisi, en azından makine mühendisi meslektaşımın hedef kitle olarak yaptığı çağrıyı tahmin edebiliyorum. En azından kendi meslektaş grubumdan biliyorum. Kendi meslektaş grubum burada olsaydı bile, bu salon gibi 4-5 tane salon gerekiyordu. Karamsar bir tablo çizmek istemiyorum. Ama bu ülkede olumsuzlukların kaynağı olarak da aydın ve entelektüel çevreyi görüyorum. En basitinden siz bir şevkle, bir amaçla bir azimle koşarak geldiniz. Ama şu tablo, sizi demoralize edecek ve ikinci bir çağrıya, *"arkadaş, ben nereye gideceğim, 3 kişiyle..."* diyebileceksiniz.

-Bir kişiye bile bilgi vermek önemli.

EROL ALGÜL: Efendim, buradaki mesele farklı. Öncelikle biz entelektüel ve aydın çevre olarak, acaba halkı sorgulamadan önce kendimizi sorgulayabiliyor muyuz? Bu ülke çok acılar geçirdi. Bu ülkede çok önemli projeler altında sokaktaki Mehmet ağanın değil, benim gibi aydın entelektüel insanların imzaları var. Deprem sonrası olsun, sağlık dönüşümlerinde olsun... Diğer yandan maalesef Türkiye'de son 50 yılda kendi iç dinamiklerimiz hayata geçemedi. Burada meslek örgütleri ve sivil toplum örgütleri olarak biraz kendimizi sorgulayalım. Bu konuda da özeleştiri yapmaktan da korkmayalım. Halkın karşısına çıkarken, önce kendimizi değerlendirerek çıkalım.

Çok teşekkür ederim.

CELAL GÜNDOĞAN: Sanırım soru kalmadı. Katkılarınızdan dolayı, buraya gelip dinlediğiniz için hepinize teşekkür ediyorum.

İyi akşamlar diliyorum.

"SAVAŞ VE SAĞLIK"

TMMOB

MMO İstanbul Şubesi - Kartal Temsilcilik

15 Mart 2005

FORUM

OSMAN GÜDÜ: Hoş geldiniz. Bu akşam, Kartal Sağlık Platformunun düzenlemiş olduğu yeni bir etkinliği yapacağız.

Burada sırasıyla ilk önce savaşla ilgili bir slaydımız var, onu göstereceğiz. Devamında Makine Mühendisleri Odası Yürütme Kurulu Üyesi sayın arkadaşımız Birol bey arkadaşımız konuşma yapacak, devamında KESK Yürütme Kurulundan Sayın Mustafa Parlak konuşma yapacak, devamında Dr. Hüseyin Karakuş, olayı açıklayan geniş bir slaytla size açıklamalar yapacaktır.

(Slayt gösterisi)

AHMET ÖZMEN: Arkadaşlar, iyi akşamlar. 19 Mart Miting Düzenleme Kurulu adına hepinize hoş geldiniz diyorum.

Bildiğiniz gibi, bugünkü toplantımızın konusu, *"Savaş ve Sağlık."* Ama bu sunumu yapacak arkadaşın sunumunu yapmadan önce sizlere hafta sonu gerçekleştireceğimiz miting hakkında bazı bilgiler vermek istiyorum. Bildiğiniz gibi, ABD ve Bush, onun temsil ettiği emperyalist güçler, Irak'ta gerçekleştirdiği operasyon sonucu hedeflerini Venezüella'dan Kuzey Kore'ye, Suriye'den İran'a kadar genişletti. ABD'nin bu yaptığı, aslında hepinizin de bildiği gibi, bizim sağlığımızı, ekmeğimizi, geleceğimizi hedefleyen, ABD'nin Ortadoğu'da hegemonyasını, çıkarlarını kalıcılaştırmayı hedefleyen bir süreç. Biz 11 tane emek örgütü, bu süreci böyle algılıyoruz, bu anlamıyla da ABD'nin Irak'ta ve Ortadoğu'da girişmiş olduğu katliam ve oraya yerleşme politikalarına karşı çıkmamız gerektiğini hissediyoruz. Bu anlamıyla da 19 Martta güçlü bir sesle ABD emperyalizmine, Bush'a Ortadoğu'dan defol demek istiyoruz.

Emek Platformunun bileşenlerinden 11 tane örgüt, Avrupa Dünya Foru-

munda ve akabinde Dünya Sosyal Forumunda alınan ortaklaşa bir karar sonucu, 19 Martın küresel bir direniş, savaşa karşı küresel bir sesimizin yükseldiği gün ilan edilmesi üzerine, dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi, Türkiye'de de İstanbul'da merkezi bir miting yapılmasına karar vermiştir. ABD'nin dünyayı şekillendirme çabası Irak'la başlamadı, Irak'la da bitmeyecek, bunu çok iyi biliyoruz ve şunu da çok iyi biliyoruz: ABD'nin bugün Irak'ta gerçekleştirmiş olduğu, aslında göründüğü gibi, kendi kamuoyunda bile insanlarını ikna edemediği gibi, bir ülkenin kimyasal, nükleer ve benzeri silahlarını ortadan kaldırmak için değil, hegemonyasını o topraklarda kurup o toprakların çevresini şekillendirmek. Bu şekillendirmenin sonuçlarını da çok iyi biliyoruz arkadaşlar; bu şekillendirme bizim ekmeğimize yansıyacak, bu şekillendirme bizim işimize yansıyacak, bu şekillendirme bizim sağlığımıza yansıyacak, bu şekillendirme geleceğimize yansıyacak. Geleceğimize sahip çıkmak için, ABD'nin bu politikalarına tek yürek olarak karşı çıkmamız gerekiyor. Bunun için de tüm örgütlerimizle, tüm olanaklarımızla, tüm gücümüzle Cumartesi günü dünyanın 30'dan fazla ülkesinde ABD'nin başta olmak üzere, yaklaşık 500 tane kentte insanlığın haykırışına bir şekilde bizim de sesimizden katkı koymamız gerekiyor. Mitingimiz Cumartesi günü saat 10.00'da Kadıköy İskele Meydanı'nda başlayacak, bunun bilgileri, mensup olduğunuz örgütler aracılığıyla sizlere toplanma yerleri bildirilecektir. Saat 11.00'de yürüyüş başlayacaktır ve mitingimiz de saat 13.00'te alanda toplanmayla sonuçlandırılacaktır.

Biz şuna inanıyoruz: Türkiye'nin tüm illerinden ABD'ye, Ortadoğu'ya, Ortadoğu'nun mazlum halklarına sahip çıkmak isteyen insanlar İstanbul'a akacaktır. Nasıl 1 Martta Türkiye, Türkiye insanları, ABD'nin Türkiye'yi Ortadoğu'ya çekmek istediği politikalarına karşı tek yürekten bir ses çıkartıp tezkeresinin geçmesine engel olduysa, bugün de Türk insanı, Türkiyeliler, Türkiye halkı, ABD'nin Suriye'ye, İran'a, Venezüella'ya, Kuzey Kore'ye çeşitli gerekçelerle aba altından sopa göstermesine karşı çıkacaktır ve sesimize ses katacaktır diye düşünüyorum ve tekrar hepinize bugün burada bu sürece destek verdiğiniz için teşekkür ediyorum.

Toplantımızın bundan sonraki sözü KESK Merkez Yürütme Kurulu Üyesi Mustafa Ecevit arkadaş size hitap edecektir.

Buyurun.

MUSTAFA ECEVİT (KESK Merkez Yürütme Kurulu Üyesi): Öncelikle iyi akşamlar.

Aslında izlediklerimizin üzerinde bundan sonra söylenecek çok fazla sö-

zün değil, ama yapılacak çok fazla işin olduğu ortaya çıkıyor. Savaş, kapitalizmin kendi krizlerini aşması ve daha çok kâra ulaşması amacıyla dünya üzerinde başlattığı, varoluşundan bu yana devam eden bir süreç. Savaşları yaratan kapitalist egemenler, kendi dünyalarını, kendi egemenliklerini pekiştirmek üzere savaşı kendi yaşadığı coğrafyanın dışında tutmak çabasını harcarken, savaşların yaşandığı coğrafyada yaşayan halklar, hem kendi çıkarlarını savunmak, hem insanlığa olan katkılarını sürdürmek için de o savaşlara karşı, o egemenlere karşı örgütlü duruşlarını sergilerler.

Konfederasyonumuz, kuruluşundan bu yana savaşa, şiddete, sömürüye karşı barışı, eşitliği, adaleti gerçekleştirmek için mücadele etmek amacıyla ortaya çıkmış ve çok kısa bir yaşam süresi olmasına karşın, Türkiye'de yürüttüğü muhalefet ile gerçekten hem yaşadığımız coğrafyadaki savaşlara, hem de emek mücadelesinin eşitlik, özgürlük mücadelesinin önemli bir dinamiği olma başarısını göstermiştir. Son dönemde karşımıza çıkan, bugün yeni bir operasyonla Suriye, İran çok dillendirilmesine rağmen, geçmişteki Irak'ta yaptığı işgale, müdahaleye kolayca gerekçe bulanlar, bugün aynı gerekçeleri ortaya koyamamaktadırlar. Çünkü hem bir yanıyla nükleer silahların varlığının olmaması, bir yanıyla tehdit oluşturacak nitelikte bir güç olmaması, hem de demokrasiyi dışarıdan getirme hayallerinin boş karşılığı savaşlara karşı çıkmamızın ne kadar önemli, ne kadar insani olduğunu ortaya koymaktadır.

Konfederasyonumuz, diğer emek örgütleriyle birlikte Emek Platformu içerisinde de savaşın başlamasından çok önce başlattığı mücadeleyle Türkiye kamuoyunda önemli bir görev üstlenmiştir. Bu üstlendiği görevi de başarıya taşımasını bütün ortaklarıyla birlikte gerçekleştirmiştir. Bu açıdan, bugün 19 Mart Cumartesi günü başlatacağımız, bütün dünyadaki barışseverlerle, barış talep edenlerle birlikte belki de Ortadoğu'da yeniden şekillenmenin son noktasını koyabilme başarısını göstereceğiz. Özellikle kendi insanımızın o bölgede Amerikan jandarmalığını engelleySebilmiş olmamız, bundan sonrası için yapabileceklerimizin çok daha güçlü, çok daha gerçekçi olduğunu göstermektedir. Gerçekten Türkiye'de, belki de son yıllarda, belki son 50 yılda sokak muhalefetinin Parlamentoya yansıdığı, Parlamentoda vücut olduğu bir süreci yaşadık. 1 Mart tezkeresinin geçmemesi, yürüttüğümüz bu mücadelenin bir başarısıdır. Bu, Türkiye'de belki de ilk defa sokak muhalefetiyle Parlamentonun buluşmasıdır. Bu, hem savaşın içine dahil olmamızı engellerken, savaşa karşı mücadeleyi başarıya götürürken, hem de önümüzde o eşitlik mücadelesinde daha fazla yol alabilmemizi, daha fazla demokratik, daha fazla katılımcı, daha fazla özgürlük isteyen taleplerimizi de gerçekleştirebilmemizi ortaya koymuştur.

Türkiye'de, ikinci yılının başlayacağı gün olan 19 Marta gelene kadar, savaş başlamadan öncesinde bütün her yeri muhalefetimizi yürütebileceğimiz bütün alanları, evlerimizi, işyerlerimizi o savaşa karşı pankartlarla, afişlerle donattığımız bir süreci yaşadık. Hiçbir cumartesi ve pazar günü hiçbir ilde boş geçmedi. Hiçbir toplantımız yoktur ki, savaşa karşı mücadelenin yürütülmesinin ekonomik taleplerden de daha fazla olduğu, toplusözleşme taleplerinden de daha önemli olduğu, daha acil olduğu vurgulanmasın. Bütün süreçlerimiz, savaşa karşı mücadeleyle geçmiştir, bu önemli bir başarıdır.

Bugün geldiğimiz noktada Irak'ta karşımıza çıkan tablo, binlerce konutun içinde insanlarıyla birlikte yok edildiği, binlerce okulun öğrencisiyle birlikte yok edildiği, bütün çevrenin kirletildiği ve bütün bir geleceğin karartıldığı bir süreci engelleyebilmek için en temel insani görevimiz olan "savaşa karşı alanlarda olmalıyız" şiarı bir kez daha önemini gösteriyor.

19 Mart, böylesine bir dönemde ABD'nin geriletilebilmesi, Ortadoğu'dan çıkartılabilmesi, belki de emperyalist emellerin karşılığında yeni bir dünyanın penceresinin açılabilmesinin bir günü olacaktır. 19 Marta bütün kurumlar yetmez, bireylerle bu süreci, bu alanları doldurma faaliyetini birlikte götürmemiz gerekiyor. Konfederasyonumuz, 19 Mart kararı alındığından bu yana bütün faaliyetlerini bunu geliştirmek üzere, bunu gerçekleştirmek üzere yürütmektedir. Konfederasyonumuz, aynı zamanda kendi içerisinde kongre süreçlerini de yaşamaktadır. Konfederasyonumuza bağlı sendikaların kongreleri bugünlerde, hafta sonlarında gerçekleşmektedir. İşyerlerinden başlayarak genel merkezler düzeyinde yaşanan bu kongreler de aynı zamanda savaş karşıtı platformlara dönüştürülmektedir. Bu açıdan Konfederasyonumuz üyelerinin, Konfederasyonumuzun örgütlü olduğu alanlarda, özellikle Irak'ta yaşanan süreciyle kamusal alana dair egemenlerin, IMF ve Dünya Bankası eliyle bir yanıyla ekonomik program üzerinden yürüttüğü kamusal alanın ticarileştirilmesi, piyasalaştırılması, daha çok sermayeye kâr alanının yaratılması, Irak'ta ve Ortadoğu'da sürdürülen savaşın engellenmesiyle daha da önemli hale geliyor.

Konfederasyonumuz, hem kendi çalışanlarının çıkarlarını korurken, hem de ülkesinde ve bölgesinde barışı savunan en temel işlevlerinden birini de beraberinde götürüyor. Bütün kadrolarımızla, bütün üyelerimizle 19 Martın örgütlenebilmesi, geliştirilebilmesi, o alanların daha kalabalık şekilde tek bir ağızdan haykırılabilmesi, savaşa karşı ABD ve Bush'a kaşı bir gündemin gerçekleşmesine çalışmaktadır. Gerçekten Irak ve Ortadoğu'da yaşananlar, ABD'nin son dönemdeki ikiz kuleler eyleminden sonra ortaya koyduğu terör tanımının dünya kamuoyunda tartışılıyor olması, terörün sadece Amerika'nın

saptadığı şekliyle, sadece bir İslami terörle sınırlandırılması, ABD'nin geleceğe dönük nasıl bir dünya istediğinin karşılığını göstermektedir. ABD'nin nasıl bir dünya istediği bellidir; daha çok kâra dayalı, geniş kesimlerin yoksullaştığı, bizim ülkemizde de zaman zaman yasalar yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılan bir kölelik düzeninin bütün dünyaya egemen olmasına çalışmaktadır. 80'lerden sonra Sovyetler Birliğinin çökmesiyle birlikte daha da azgınlaşan ABD'nin önüne set çekilebilecek Ortadoğu batağında saplanması, bir Vietnam sendromunun yeniden yaşatılması, önümüzdeki dönemde gerçekten özgürlükçü, eşitlikçi, adil bir dünyanın kurulabileceğinin işaretlerini verecek.

Kamu emekçileri olarak bütün varlığımızı, önümüzdeki bu süreçte yeniden savaşa karşı çıkmak, yeniden ABD'nin Türkiye'den de istediği Ortadoğu'da yeni jandarmalık, yeni görevler üstlenmesine karşı çıkmak, hem bir yurttaş olarak, hem örgütlü birey olarak, hem de özgürlük talebi olanlar olarak buna karşı çıkacak öncül güçler, kendimizi bu şekilde tanımlamak gerekmektedir. Konfederasyonumuz, diğer emek örgütleriyle birlikte Emek Platformu içerisinde de 25-26 örgütün bulunduğunu düşündüğümüzde, bu Emek Platformunun yarısının henüz kendisini savaşa karşı tam bir anlamda konumlandıramaması, aynı zamanda Konfederasyonumuza o platform içerisinde de başka görevler, o platformun bütünü üzerinden savaşa karşı çıkma, savaşa karşı durma ve ABD'nin Ortadoğu'dan ayrılmasını, geri gönderilmesini sağlama görevi de vardır. Bu açıdan Konfederasyonumuz, hem dahil olduğu platform içerisinde, hem de örgütlü olduğu hayatın içerisinde savaş karşıtı çalışmalarını sürdürmektedir. Bütün şubelerimiz, bütün örgütlerimiz, 19 Martta bütün kitlesiyle, bütün gücüyle alanda olacaktır. Bu alanda yeniden bir barış talebinin haykırılması, belki önümüzdeki geleceğe ilişkin sorumluluklarımızı, görevlerimizi de yerine getirdiğimizin rahatlığını bize verecektir.

Bu dünyayı değiştirmek mümkündür. Biraz önce söylediğim gibi, Türkiye'de ilk kez Parlamentoda yankısını bulan toplumsal muhalefeti bütünleştirebildiğimizde, gerçekten nasıl bir dünyaya ulaşabileceğimiz ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan Irak'ta ve Ortadoğu'da yaşanan ve bundan sonra yaşanması planlanan yeni operasyonların durdurulması için bütün dünyada olduğu gibi, ülkemizde de 19 Mart ayrıca önemlidir, 19 Martta Kadıköy'de buluşmak üzere şimdilik sözlerimi tamamlamak istiyorum.

Teşekkür ediyorum.

BİROL ÖZDEMİR: Arkadaşlar; şimdi söyleşimizin esas gündemine geçiyoruz. Burada Sayın Dr. Hüseyin Karakuş, "Sağlık ve Savaş" başlıklı sunumunu gerçekleştirecek.

Buyurun Hüseyin bey.

HÜSEYİN KARAKUŞ: Hepinize iyi akşamlar diliyorum.

Soğuk bir kış akşamı hepinizin buraya toplanmış olması dahi, savaşa karşı olduğumuzun, savaşa karşı bir mücadeleyi hedeflediğimizin en açık örneğidir. Hepinize çok teşekkür ediyorum.

Arkadaşlarım; siyahın beyaza zıtlığı kadar, ateşin suya zıtlığı kadar birbirine zıt iki terim olan savaşla sağlığın bir araya nasıl geldiğini şimdi bir anlatımla ortaya koymaya çalışacağım. Öncelikle anlatım düzenimizi şöyle izah ediyoruz: 4 ana başlık altında topluyoruz. Birinci başlığımız savaş, savaşın kısa bir tanımı, tarihçesi ve savaşın tiplerinden bahsedeceğiz. İkinci bölümümüz, savaşın sağlık üzerine etkileri, 4 temel etkisi; savaşın öldürücülüğü, savaşın sakat bırakıcılığı, savaşın en çok çocukları vurması ve savaşın bulaşıcı hastalıklar ve beslenme bozukluklarına neden olması. Sonraki üçüncü bölümümüzde, savaştan sağlığın etkilenme süreçleri, yani savaş öncesi dönem, savaş dönemi ve savaş sonrası dönemi inceleyeceğiz ve son olarak savaşa karşı görevlerimizle konuyu sonuçlandıracağız.

Bu slaytların tabii ki konumuzla alakası yok, ama son bir defa derin nefes alıyorsunuz ve hemen açıklamaya geçiyoruz.

Arkadaşlarım; sağ ve sol politikacıların savaşın uzmanlığı konusunda tek yetkili olduğunu kabul ettikleri temel kişi, Clausewits'dir. Clausewits"in "Savaş Üzerine" adlı kitabında savaşın evrensel bir tanımı vardır. Savaşın evrensel tanımından kastettiğimiz, tüm toplumsal düzenlerde geçerli olan bir savaş tanımıdır. Bu tanım da, "savaş, düşmanı istediğimizi yapmaya zorlayan bir şiddet hareketidir" şeklinde tanımlanabilir.

Arkadaşlarım; insanoğlu ya çalışarak bazı ürünler ortaya koyar ya da şansına, bazı ürünlerin tam ortasındadır. Nedir bu ürünler; örneğin ormanlık alan, örneğin Arabistan'da olduğu gibi petrol yatakları ya da temiz su yatakları gibi ve bu kaynakları, yani ya insanın üreterek meydana getirdiği malı ya da üstünde oturdukları doğal zenginliklerini çeşitli katakulli yollarıyla, politikayla elde etmeye çalışan bir sürü uyanıklar, sinsi güçler ortaya çıkar. Eğer bu güçler, bu kaynakları elde edemezlerse, o zaman politika biçimini değiştirirler; gündeme savaşı, yani şiddeti getirirler. Bu anlamda savaş, sosyoekonomik politikaların yalnız ve yalnızca şekil, biçim değiştirilmiş bir halidir.

Arkadaşlar; çok basit bir şekilde toplumların tarihine şöyle bir bakarak, bu toplum tarihleri üzerinden savaşı kısa kısa cümlelerle açıklayalım: İlkel ko-

münal toplum, köleci toplum, feodal toplum, kapitalist toplum ve son olarak da sosyalizm aşaması. İlkel komünal toplum, diğer toplumsal yapılardan çok farklıdır. Burada ortada herhangi bir mal, bir değer olmadığı için, insanların asıl savaşı, asıl mücadelesi doğaya karşı olmuştur.

Gördüğünüz gibi, insanoğlu, ilk dönemlerde birbirlerine karşı silahlar üretmiyorlar, tam aksine, doğada yaşamlarını sürdürebilmek için silahlar üretiyorlar ve bu şekilde yaşam mücadelelerini devam ettiriyorlar. Köleci toplumda, köle sahipleri ve köleler vardır ve köleleri en iyi şekilde çalıştırmak, onların ürünlerini elde edebilmek için bir savaş düzeni yaratırlar. Bu savaş düzeninin özelliği, yağma ve talan düzeni olmasıdır. Yani bazı devletler, başka bir devletin köleleriyle elde etmiş olduğu değerlerin üzerine konabilmek için istila yollarına, talan yollarına giderler. Feodal toplum, köleci toplumdan bu açıdan hiç mi hiç değişik değildir. Burada da özellikle köylünün meydana getirmiş olduğu ürünlerin talan ve yağma yoluyla belli beylerin, belli devletin, toplumun eline geçmesi sorunudur.

Bu resimlerden dolayı hepinizden özür diliyorum, bu bir insanlık ayıbıdır. İşte kafası kopmuş olan bir bebek, işte beyni boşalmış olan bir çocuk... Bu resimler, medeniyet dedikleri, uygarlık dedikleri kapitalist toplum düzeninde insanların yaratmış oldukları silahlarla son varacakları nokta, savaşın da son noktasıdır.

Arkadaşlar; burada 6 tip bir savaştan bahsediyoruz. İlkel komünal toplumu bir tarafa bırakırsak, köleci toplum ve feodal toplumda geçerli olan tek bir tip savaş vardır, o da yağma ve talan savaşlarıdır. Ondan sonraki bütün savaşlar, kapitalist topluma ait olan savaşlardır. Kapitalist toplumla birlikte, artık belli üretimde bulunan insanların ellerindekinin yağmayla elde edilmesi ve onun yenilmesi, yok edilmesi değil, o insanları zapturapt altında bulundurmak, onları kontrol altında bulundurmak ve onların ürettiğini sürekli, bir vantuz vasıtasıyla çekmek şeklinde bir düzen kurmuşlardır. İşte bu düzene biz sömürgeleştirme diyoruz. Sömürgeleri meydana getirmek amacıyla daha gelişmiş olan ülkelerin gelişmemiş olan ülkelere uygulamış oldukları savaş da sömürgeleştirme savaşlarıdır. Sömürgeleştirme savaşları, beraberinde sömürgelikten kurtulmak için insanların direnmesini, insanların bağımsızlık savaşlarına girmesini de gündeme getirmiştir. İşte bazen duyarsınız, "haklı savaşlar-haksız savaşlar" diye. Haklı savaşlardan kastedilen tek savaş, direnme savaşıdır. Yani bugün Irak halkının vermiş olduğu mücadele, yani bugün Filistin halkının vermiş olduğu mücadele, yani ulusal kurtuluş savaşımız, bunların hepsi direnme savaşıdır, bağımsızlık savaşıdır ve haklı savaşlardır.

Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte sömürgeleştirme savaşları belli bir noktada yok olmuş, yani ortadan kalkmış, her yer sömürgeleştirilmiş, peşinden de sömürgeci olan ülkelerin sömürgeleri, kendi aralarında yeniden paylaşması gündeme gelmiştir. Örneğin ilk başlarda en büyük sömürgeci ülkeler olan İspanya, İngiltere, Fransa gibi ülkelerin yanında, Amerika gibi, Almanya gibi böyle yerden bitme yeni ülkeler gündeme geldiğinde, onların varolan sömürgeler arasında yeniden bir paylaşım savaşına girmesi söz konusu olmuştur. İşte Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı dediğimiz savaşlar, tamamen varolan sömürgelerin yeniden emperyalistler arasındaki paylaşım savaşıdır. Bu savaşlara da paylaşım savaşı diyoruz. Paylaşım savaşıyla kapitalistlerin savaş tipleri bitmiyor. Sene 1945, ortada iki temel güç var: ABD ve Sovyetler Birliği. İkisi de ellerinde nükleer güçlerle dünyayı belki birkaç defa yok edecek kadar büyük silaha sahipler. Bunun peşi sıra, birbirleriyle karşı karşıya gelmemek, birbirleriyle birebir savaşmama temelinde, araya aracı garip ülkeleri, üçüncü dünya ülkelerini koyuyorlar ve onlar aracılığıyla birbirlerini tehdit ediyorlar, birbirlerine sopa sallıyorlar. İşte bu dönem, 1945'ten 1990 yıllarına kadar gelen süreç, soğuk savaş sürecidir. Soğuk savaşın hemen ardından, 1990'lardan sonra iki süper devletin yerine tek süper devletin geçmesi, yani Sovyetler Birliğinin parçalanması, beraberinde yalnızca gündemde ABD'nin kalmasıyla birlikte ve dünyada küreselleşme denilen o ilginç kavramın gelmesiyle birlikte gerilim savaşları ortaya çıkmıştır. Nedir gerilim savaşı?

Arkadaşlar; Irak savaşından etkilenen insan sayısı, Birleşmiş Milletlerin kaydına göre 1.8 milyar kişidir. Bunun anlamı şu: Irak'ta insanlar öldürülürken, Irak'ta insanlar yok olurken, biz belki de meyve yiyerek televizyonda onları seyrediyorduk, şurada beyni boşalmış çocuğu izlediğimiz gibi. Bunun insanların ruhsal yapısında bir çöküntüye yol açmaması mümkün değildir, insanların gerilmemesi, insanların hiç huzursuzluğa düşmemesi mümkün değildir. İşte bu anlamda, şu anda göstere göstere yapılan savaşların her birisi, birer gerilim savaşıdır. 2002 tarihinde ABD tutuyor, diyor ki, "Irak, ben seni vuracağım." İnsanların kaçacak hiçbir yerleri yok. Bir sene sonra geliyor ve insanları öldürüyor. Bu, halkın gerilim altında bulunmasıdır, bütün dünyanın bu gerilimi yaşamasıdır. Bu anlamda emperyalizmin son aşamasındaki savaşlara biz rahatlıkla gerilim savaşları diyebiliriz. Bu tanımların bazıları bana aittir, normal klasik bilgiler olarak almayınız, yalnızca tasniflemek amacıyla yaptım.

Evet arkadaşlar, geldik ikinci bölüme; savaşın sağlık üzerine etkileri. Onu 4 bölüm halinde toplayacağımızı söylemiştik:

1. Savaş ölümdür, insanları öldürür.

2. Savaş, insanların sakat kalmasına neden olan en temel faktörlerden birisidir.
3. Savaş, özellikle çocuklar için öldürücü ve sakat bırakıcıdır.
4. Savaş, bulaşıcı hastalıkların ve kıtlıkların, açlığın en temel nedenlerinden biridir.

Savaşın ölümcül etkisi: Geçtiğimiz 3 tane yüzyılı ele alalım. 1700 yılından 1800 yılına kadar, 1800 yılından 1900 yılına kadar, 1900 yılından 2000 yılına kadar 100'er yılık devreleri aldığımız zaman, son yüzyılda, yani 1900'den 2000 yılına kadarki süreç içerisinde toplam 100 milyon kişi savaşlarda ölmüştür. Son 50 yılda ölen insan sayısı, yani hiç savaş olmamış, "biz soğuk savaşı yaşıyoruz" dedikleri dönemde dahi 30 milyon insan ölmüştür. Medeniyet dedikleri o kapitalizm kavramı altında ölen insan sayısı, 1800'le 1900 yılları arasında, yani 100 yıl içerisindeki ölenlerin aşağı yukarı iki katı, 18 inci Yüzyıldakinin ise 7 katı daha fazla bir ölümdür arkadaşlar.

Sevgili arkadaşlarım; savaşlarda yalnızca askerler ölmüyor, savaşlarda askerlerle birlikte siviller de ölüyor. Yine Birleşmiş Milletlerin yapmış olduğu araştırma sonucuna göre, ortalama olarak fiziksel şekilde her savaşta bir asker başına bir sivil, fiziksel darbelerle, yani savaş esnasında ölmektedir. Ancak bunun yanı sıra, savaşın etkileriyle, yani göçler vesairelerle, bulaşıcı hastalıklarla, açlıkla ölen sivil sayısı ise 15'tir. Demek ki savaşta bir asker başına 16 tane sivil ölmektedir. Demek ki savaş dediğimiz olay, askerlerin birbirleriyle boğuşması değil, doğrudan doğruya insana ve insanlığa karşı verilen bir mücadeledir. 1945 sonrası, yani soğuk savaşın olduğu dönemde yalnızca 2000 tarihine kadar 181 tane savaş meydana gelmiştir. Bu 181 savaştan 170 tanesi, emperyalist ülkelere doğrudan bağımlı, Türkiye gibi ülkelerde meydana gelen savaştır ve bu ülkelerdeki en büyük ölüm nedeni savaşlar olmuştur.

Savaşın sakat bırakıcı etkisi: Dünya Sağlık Örgütünün yapmış olduğu düzenlemeye göre, dünyada sakat bırakıcı toplam 10 faktörün içerisinde savaş da yer almaktadır. Savaşta sakat bırakıcı olan temel faktör, mayınlardır. Bir mayının bir emperyalist ülkeye imalat fiyatı 3 dolardır arkadaşlar; o mayının topraktan çıkarılması ve yok edilmesi maliyeti ise 1 000 dolardır. Şu anda dünyada halihazırda yeraltında gömülü, bir insanın basmasını bekleyen 100 milyon kadar mayın vardır. Bu mayınların büyük bir kısmı, 17 yıllık savaş süreci içerisinde Ruslar ve Amerikalılar tarafından Afganistan'a gömülmüştür ve halihazırda ortalama her 2 saatte bir bir Afgan'ın basmasıyla birlikte bir mayın patlamakta ve Afgan ya ölmekte ya da sakat kalmaktadır. Savaş, bu kadar korkunç, savaş sonrasında dahi vahşetini devam ettiren korkunç bir katliam.

Savaş, en çok çocukları vuruyor diyoruz. Çocuk dediğimiz varlıklar, gelecekteki toplumun özüdür. En büyük etki, savaşlarda 5 yaş altı çocuklarda görülmektedir. 1996 yılında 31 ülkenin 24'tünde 5 yaş altı çocuklardaki ölüm oranı binde 50'dir; bu normalde, şu anda normal bizim pozisyonumuzdaki ülkelerde binde 20 civarındayken, savaşın olmasıyla birlikte bu ölüm oranı binde 50'lere çıkmaktadır. Bu binde 50 oranındaki bebek-çocuk ölümünün yüzde 5'i direkt çatışmalarda olurken, asıl ölüm miktarı, yani çocukların yüzde 95'i açlık, sefalet, ilaçsızlık, sıkıntı, bulaşıcı hastalıklarla ölmektedir. 1990-2000 yılları arasında 2 milyon çocuk ölmüş, 4 milyonu sakat kalmış, 1 milyonu yetim, 12 milyonu da göçebe pozisyonundadır. Göçebelik deyip geçmeyin, çocukların en büyük ölüm nedenlerinin başında göçebelik gelmektedir. Dünyada halihazırda şu anda 13,5 milyon kadar göçebe bulunmakta ve bunların da ortalama 12 milyonu çocuklardan meydana gelmektedir.

Çocukların savaştaki vurulması, yalnızca hastalıklarla olmuyor, aynı zamanda tıpkı Afganistan'da olduğu gibi, çocuk savaşçılar gündemdedir. Şu anda halihazırda dünyada 250 bin civarında çocuk savaşçı bulunmaktadır ve 17 yıl savaşlarında Afganistan'da ortalama olarak askerlerin yüzde 45'i 18 yaş altındaki çocuklardan meydana gelmiştir.

Savaşta hastalık artar ve beslenme bozulur diyoruz. Arkadaşlar, savaşın namusu yoktur, savaşın kuralı yoktur. Bakmayın siz, Birleşmiş Milletlerin savaşı düzenleme hikâyelerine, bakmayın onların kurallarına, "savaşta böyle yapacaksınız, savaş tutuklularını şöyle yapacaksınız, şuraya götüreceksiniz, şöyle davranacaksınız" diye. Guantanamo'daki olanları, ABD'nin o tutuklulara ne yaptığını çok iyi biliyorsunuz. Kaç tane tutuklu olduğunu, durumlarının ne olduğunu dünyada kim biliyor; hiç kimse bilmiyor.

Evet, savaşın namusu, savaşın düzeni yoktur diyoruz. Bunun anlamı şudur: Karşınızdaki hasmı yok etmek için ne gerekiyorsa, onların direncini kırmak için ne gerekiyorsa onu yapacaksınız. Bunun anlamı şu: Gıda merkezleri neredeyse, onu hedef alacaksınız. Hani gıda merkezlerine dokunulmazdı, hani su kaynaklarına dokunulmazdı, hani hastanelere dokunulmazdı? Tam tersi yapılıyor savaşta. Tarlalara özellikle mayın döşeniyor, tarlaya girip de buğdayı toplarken yok olsunlar diye, böylece kıtlık yaşanıyor. Kıtlığın ortaya çıkmasıyla birlikte insanlar göçe başlıyorlar, bir yerden başka bir yere gidiyorlar, daha sağlıksız bir ortamda grup halinde yaşamaya çalışıyorlar. Tıpkı Irak'tan göçenlerin Güneydoğu'ya yerleştikleri, orada sefalet içerisinde bulundukları gibi. Zannetmeyin ki bir yerden bir yere göçen insanlar, orada daha güzel şartlara sahip olmaktadır. Son 10 yıl içerisinde bir yerden bir yere sa-

vaş nedeniyle göçen insanların yüzde 5'i, yalnızca varolan eski durumlarından daha iyi şarttaki yerlere göçebilmiştir, yüzde 95'i ise daha sefil ortamlarda, daha ölümcül şartlarda göçe zorlanmış ve oralarda yaşamışladır. 2000'de, şu anki konumdaki savaş göçeri sayısı 13,5 milyondur ve demin de söylediğim gibi, bunların çoğu çocuktur.

Evet arkadaşlar, savaşın konumunu gördük, şimdi savaştan sağlığın etkilenme süreçlerine bakacağız. Savaş öncesi dönem, savaş dönemi ve savaş sonrası dönem olmak üzere, bu etkilenme sürecini 3 bölüme ayırıyoruz.

Savaş öncesi dönem; ekonomik kriz: Arkadaşlar, savaşı kapitalizm bilinçli olarak çıkartıyor. Nedir sorun? Kapitalizm, yaşamı içerisinde dönem dönem krizlere girer. Bu kriz, daha çok aşırı üretimin yanında, yani aşırı arza karşılık bir talebin ortaya çıkmaması, mal stoklarının ortaya çıkması, işyerlerinin krize girmesi ve bununla birlikte varolan insanların haklarının gasp edilerek o insanların sosyal patlamaya doğru bir zorlanması söz konusudur. Bakın, bunlara çok dikkat edin, aynı örneğini şu anda Türkiye Cumhuriyetinde yaşamaktasınız, nereye doğru gittiğimize dikkat edin. İnsanlar yavaş yavaş sosyal patlamaya doğru itilmektedir. Sosyal patlama demek, tıpkı 15-16 Haziranda olduğu gibi, kapitalizmin ümüğünün sıkılmasıdır. Kapitalizm, ümüğünü kurtarmak için bir başka yola başvurur. Bu yol da vatan-millet-Sakarya'nın gündeme getirilerek ülkenin savaşlara zorlanmasıdır. Nedir savaşta olan? Savaşın gelmesiyle birlikte olağanüstü şartlar gelir; işçinin grev hakkı, işçinin hakları, işçinin hukuku, emekçilerin hakları, daha sağlıklı bir ortam, kaliteli yaşam, bunların hepsi ortadan kalkar, yalnız ve yalnız, villalarda, yatlarda aynı şekilde yaşam sürerken, halkımız kuyruklarda mecburen, varolan şartlardan dolayı istemeden yaşama durumuyla karşı karşıya kalırlar.

Savaş arifesindeki kriz bulguları, dikkat edin: Emek sömürüsü artar, Türkiye; ücretler geriler, Türkiye; işsizlik ve yoksulluk artar, Türkiye; gelir dağılımında eşitsizlik artar, Türkiye. Şu anda Türkiye'de son bir şey kaldı; kişi başına düşen gelir miktarında azalma. En son gazetelerde Yeşim Tekstil'in bir açıklaması vardı. Diyor ki Yeşim Tekstil, -Bursa'da- "5 bin tane işçim var, geçen yıl, yani 2004 yılında ihracatım arttığı halde, çok daha fazla kazanamadığım için bin tane işçimi çıkarmak zorunda kaldım. Daha fazlayı çıkarmaya ihtiyacım var, başka türlü kâr edemiyorum; fakat bir sosyal patlamadan korkuyorum." Bu tiyo, devlete verilen bir tiyodur, "gerekli önlemi alın." Gerekli önlem nedir; yalnızca jandarma, polis gücü mü? Yetmezse ne olur; savaş çıkartırsın.

Arkadaşlar; savaş öncesi dönemde dünyadaki ekonomik kriz, dikkatle izleyelim: 1960'ta en zengin yüzde 20 ülkede en fakir yüzde 20 ülkeye göre ki-

şi başına gelir 30 kat fazlayken, bu dengesizlik 1990'da 60 kata, 1995'te 75 kata ulaşmıştır. Ne zaman duracak bu katlar; durmayacaktır. Yeni bir paylaşım savaşı gündeme gelip, insanlar silme götürüldükten sonra yeni bir düzene geçilecektir ve yine ilginç bir istatistik: Dünyanın en zengin 2 kişisinin serveti, tüm azgelişmiş ülkelerin servetinden çoktur. Dünyanın en zengin 200 kişisinin serveti, dünya nüfusunun yüzde 41 gelirine eşittir. Bu insanlar, bu kadar parayı nereye götürecekler; o insanların problemi değil, kapitalizmin çelişkisidir bu, durmak bilmez kapitalizm.

Görüyoruz, bu istatistiklere özellikle dikkat edin, 11 Eylül ikiz kule saldırısının olmasından önceki arife dönemini veriyoruz. 11 Eylül ikiz kule saldırısından önce ABD, içinde bulunduğu ekonomik kriz dönemini ortadan kaldırmak amacıyla "10 yıllık güçlü ekonomik büyüme dönemi" diye bir döneme girmişti. Bu büyüme döneminin tam ortadan kalktığı dönem, yani bitme döneminde ikiz kule saldırıları ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ne hikmettir ki o büyüme dönemini yaşadığı halde, Amerika Birleşik Devletlerinin ekonomisi krizden kurtulamamış ve İkinci Dünya Savaşından sonraki eşitsizliğin en yüksek olduğu düzeye varmıştır. 2000 yılında ulusal gelirden en düzeyde yüzde 20 kişinin almış olduğu pay yüzde 49.7, en alttaki yüzde 20 kişi ise yüzde 3.6'sını alıyor. 1980'de işçi-genel müdür maaş oranı 1/42 iken, 1999'da 1/475 olmuştur. Bu çelişkiyi ABD, kendi içinde nasıl çözecekti? Tabii ki dünyada haydut ülkeler yaratacak ve peşinden de savaşlara ülkesini sürükleyecekti.

Savaş öncesi dönem, silahlanmayla devam ediyoruz; demin ekonomik krizleri anlattık, şimdi kapitalizmin bir diğer silahı silahlanmadan bahsedelim. Silah satışı, emperyalist ülkelerde dışsatımın en büyük kalemidir. 2001 yılında dünyada silahlanma için 839 milyar dolar, yani kişi başına 137 dolar harcanmıştır. Bu, tüm dünyanın sağlık alanında birkaç kat ihya olması anlamına da gelmektedir. 1980'de ABD, 160 ülke ve örgüte 134 milyar dolarlık silah satışı yapmıştır arkadaşlar, 1990'da bu satışlar daha da artmıştır. Üçüncü dünya ülkelerinin silah satışının yüzde 73'ü, halihazırda Amerika Birleşik Devletlerinin kontrolü altındadır.

Arkadaşlar; şu tabloya dikkat edelim. Biliyorsunuz, Birleşmiş Milletler, aynı zamanda Güvenlik Konseyi vasıtasıyla tüm dünyanın güvenliğini de sağlıyor. Birleşmiş Milletlerin Güvenlik Konseyinde toplam 5 tane sağlam ülke var; ABD, Çin, Rusya, Fransa ve İngiltere. Almanya da garibim, İkinci Dünya Savaşına neden olduğu için, bir türlü bu işin içerisine sokulamıyor ve bu 5 ülke, 6 ülkenin toplam olarak varolan dünyadaki silah ticaretinin yüzde 90'ına sahip olduğunu biliyor musunuz; bu kadar ilginç bir şey. Hem dünyada gü-

venlikten sorumlu olun, hem de dünyanın her yerine silah satın. Gelişmekte olan ülkelerin askeri harcaması 1960'ta 27 milyar dolarken, 1991'de 121 milyar dolara çıkıyor.

Arkadaşlar; şu çizelgeye de dikkat edelim. Birleşmiş Milletlerin Kalkınma Programına göre, gelişmekte olan ülkelerin -biz dahil- askeri harcamalarının 1/4'ü ayrılsa, insanlık için harcansa, herkese temel sağlık hizmeti verilebiliyor, tüm dünya çocuklarının aşılarla bağışıklanması sağlanabiliyor, ileri beslenme bozukluğu ortadan kalkıyor, herkese temiz içme suyu sağlanabiliyor, herkesin ilkokul eğitimi alması sağlanıyor ve tüm dünyada aile planlaması hizmetleri gerçekleşebiliyor. Bunların hepsi, toplam silah harcamasının 1/4'üyle yapılabiliyor.

Savaş dönemi: Bu savaş dönemi için bizim söyleyecek hiçbir şeyimiz yok. Savaş, sosyal hakların, insan haklarının, özgürlüğün, eşitliğin, bağımsızlığın, tüm insani değerlerin ortadan kalkması, ölümün, açlığın, hastalık ve sefaletin hüküm sürmesidir diyoruz. Kapitalizmde gerçekten savaşların galibi hiçbir zaman taraflar olamaz. Savaşların bir tek galibi vardır; o da uluslararası sermayedir. Savaş ölümü, sağlık ise yaşamı temsil etmektedir.

Savaş sonrası dönem: Bize çektirdikleri savaş sonrasında da devam ediyor. Kapitalizm, savaş sonrası ilk defa derin bir nefes alıyor; silah satışlarına yeniden başlıyor, yıkılmış olan kentleri yeniden kuruyor, yanmış, yıkılmış olan beyaz eşyaları yeniden imal ediyor ve halka yeniden satmaya başlıyor. Ne yapıyor; kendisine özel olarak bir talep açıyor savaşlarla. Bu dönem de kısa sürecek ve emperyalizm, kendisine yeni savaşlar bulacaktır. Fakat kapitalizmin unuttuğu bazı şeyler var; o da varolan savaşlar aracılığıyla yalnızca insanları yok etmiyor, insanlığın ve doğanın bir daha geri gelmeyecek çok büyük değerlerini, örneğin tarihi eserler, örneğin soyu tükenen hayvanlar, örneğin soyu tükenen canlılar. Düşünün ki, 17 yıl savaşlarında Afganistan'ın toplam ormanlarının yüzde 35'i ortadan kalkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, Vietnam'da sırf bitkilerin ardına saklanan askerleri ortaya çıkarmak amacıyla bitkileri yok etme yoluna gitmiş ve 20 milyon varil bitki zehrini Vietnam ormanlarının üzerine atmıştır. Üzerinden 25 yıl geçmesine rağmen, hâlâ bu zehirlerin kanserojen etkisi Vietnam'da devam etmektedir ve mayınların can almaya başladığını hepimiz biliyoruz.

Çözüm nedir? Çözüm, savaşa, savaşın her aşamasında, savaş öncesinde, tıpkı Türkiye'de şu anda olduğu gibi, savaş sırasında ve savaş sonrasında savaşa karşı her zaman mücadele etmek zorundayız.

Arkadaşlar; bu adama insanlık "dur" demelidir, bu filmin oynanmasına hep beraber dur demeliyiz.

Katıldığınız için hepinize teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

BİROL ÖZDEMİR: Dr. Hüseyin Karakuş'a biz de bu güzel sunumu, savaşı tüm gerçekliğiyle, tüm çıplaklığıyla aktaran bu sunum için teşekkür ediyoruz.

Aramızda DİSK Genel-İş 3 üncü Bölge Başkanı Sayın Veysel Demir var, onlar da size bu cumartesi 19 Martta gerçekleşecek mitingle ilgili kısa bir sunuş yapacak.

Veysel beyi buraya çağırıyoruz.

VEYSEL DEMİR (DİSK Genel-İş 3 üncü Bölge Başkanı): İyi akşamlar arkadaşlar, savaş karşıtı dostlarımız, barış dostlarımız.

Benim aslında sunuş bir düşüncem yok; fakat biz Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu ve Genel-İş olarak 19 Marta topyekûn hazırlık yapıyoruz. Bu yapılan planlamanın içerisinde bizler de varız; varolan koşullarımız, tabanımızı hızlandırmak, bu konuda sizi bilgilendirmek için konuşma hakkı aldım. Şunu da bilesiniz ki, biz her türlü kirli savaşa, her türlü baskılara karşı dünyadaki barışsever dostlarımızla omuz omuza, yan yana olmaktan da gurur duyuyoruz.

Hepinize iyi akşamlar, teşekkür ederim. (Alkışlar)

BİROL ÖZDEMİR: Arkadaşlar; sunumuyla ilgili gerek Dr. Hüseyin Karakuş'a, gerek mitingle ilgili bize sormak istediğiniz soru varsa, onları alalım.

Buyurun.

NİHAT BEY (DİSK Nakliyat-İş Kartal Bölge Temsilcisi, Kartal Sağlık Platformu Yürütme Kurulu Üyesi): Merhaba, hepiniz hoş geldiniz.

Doktor beyin yaptığı sunumdan dolayı kendisine çok teşekkür ediyorum. Ancak bence önemli bir eksiklik; -yani Hocamızın bilerek yaptığını sanmıyorum- savaşlarla ilgili değerlendirme yaparken, özellikle bağımsızlık savaşlarını kısa geçti, orada herhangi bir olumsuzluk yok, bence önemli bir şeydi. Ondan sonraki savaşlar, yani emperyalizmin, kapitalizmin sonucu olan emperyalizmin saldırılarıyla oluşan savaşlarla ilgili, buna karşı direnişleri de bence kısa geçti; çünkü bunun alternatifi sosyalizmdir, devrimci savaşlardır. Hocamız, devrimci savaşlarla ilgili, tümden savaşları yerle bir etti, "savaşlar kötüdür, dolayısıyla bütün savaşlara karşı olalım." Ben onu anladım, eğer

yanlış anladıysam özür dilerim. Bu bizce çok önemli; çünkü bu açlığın, yoksulluğun, zulmün, insanlığın varoluşuna saldırışın sebebi, kapitalizm, Hocamız söyledi. Ancak buna karşı sosyalist savaşları da, özellikle Sovyetler Birliğinin durumunu da öyle vurdu geçti, ben bu bakımdan üzüldüm.

Gerçekten burada benim belirtmek istediğim; devrimci savaşlar olacaktır, mutlaka olacaktır. Ancak ve yalnız bu savaşlar sayesinde insanlarımız, gerçek anlamda barışa, gerçek anlamda özgürlüğe, gerçek anlamda kardeşliğe, bütün dünya halklarının tek bir sosyalist aile olacağı yarınlara varacaktır. Dünyanın birçok yerinde gördük, özellikle Şili'de gördük, Allende'de gördük; savaşsız bir sosyalizme ulaşıldı, ama ne yazık ki ABD'nin casusluk örgütü CIA, bir gecede çok kanlı bir şekilde, 10 binlerce insanı katlederek yok etti. Bunun karşısındaki bizim duruşumuz böyle olmamalı mutlaka.

Diğer taraftan, sosyal patlamalar deniliyor. Sosyal patlamaların sonucunda da varılacak yer, adres çok soyut kaldı. O mutlaka adres vermeyebilir, ama ben burada şunu diyorum: Sosyal patlamalar, kendiliğindenci gelişmeler, mutlaka bir adresle belli olmalıdır. Bu adres de ancak ve yalnız demin söylediğim gibi, dünyadaki bütün zulmü yok edecek, bütün insanları kardeş kılacak olan sosyalizmde olacaktır.

Teşekkür ediyoruz.

BİROL ÖZDEMİR: Biz teşekkür ederiz.

Buyurun.

HÜSEYİN PERÇİN: Özür dilerim, ama bir şey söylemek durumundayım: Biz Sağlık Platformu içerisindeyiz. Sağlık Platformunda Nihat arkadaş da tabii içimizde, ama o gün yoktu; biz Hüseyin Karakuş beyden böyle bir sunumu istediğimizde, kendisine bir süre verdik. Burada yapılan sunumlarda biz genellikle bir saati aşmamak koşuluyla; çünkü sonunda tartışmalar, sorular da oluyor, 2 saati buluyor. O yüzden bir 40-45 dakikalık süre vermiştik, Hüseyin arkadaşımız da o 40-45 dakikalık süreyi çok iyi değerlendirdi, kendisine çok teşekkür ederiz. Yani demek istediğim, bu sınırlamayı Platform olarak biz getirdik, bunun bilinmesinde yarar var.

Teşekkür ederim.

Dr. HÜSEYİN KARAKUŞ: Benim bir açıklamam olacak: Eğer sunduğum çalışmanın adı "savaş üzerine" ya da "savaş nedir" olsaydı, ta konunun başında savaşları haklı savaşlar, bir de haksız savaşlar diye ayırır, bu ayrımın içerisinde hepsini tek tek ayrıntısıyla verirdik, sosyalizme gelene kadar. An-

cak buradaki konumuz savaş değil, savaşla sağlık arasındaki ilinti. Benim konumum da burada politik Hüseyin Karakuş değil, Dr. Hüseyin Karakuş. Bu anlamda savaşın haklı veya haksız olmasını hiç ayırt etmeden, savaşlarda insanlığın ne derece sıkıntı içerisine girdiğini vurgulayan bir konuşma yolunu tercih ettim. Yoksa bu adres verme konusunda kafamdaki bir tereddütten değil, biz adresi çok kalın çizgilerle zaten vurguluyoruz. (Alkışlar)

ERKAN BAYHAN (Atatürkçü Düşünce Derneği Maltepe Şubesi Yönetim Kurulu Üyesi): Merhaba.

Gerek sağlıkta olsun, gerek Amerika'nın Ortadoğu'ya müdahalesinde AKP İktidarı, Amerika'nın stratejik ortağı olduğunu her defasında söylüyor. Bence bu yaşadığımız SEKA'da, Tekel işçilerinin direnişinde bir şey belirtiyorlardı: "Hükümet istifa" söylemleri yükseliyor ki, bizim burada konuştuğumuz veya özlediğimiz şeyleri gerçekleştirebilmemiz için muhalefet olmak tabii ki iyi, ama iktidar alternatifini de yaratmak bence çok önemli, özellikle bu süreçte. Bu 19 Martta yapılacak mitingin bu talepleri de kapsamı gerektiğini düşünüyorum. Bugün sağlıkta özelleştirmede artık son noktaya geldiyse, SSK'ların Sağlık Bakanlığına devri, "özelleştirme, yerelleştirme" adı altında yapılanlar, tamamen bir iktidar inisiyatifinde gerçekleşiyor. Bu durumda, bence 19 Mart mitingi, bundan sonraki süreçteki iktidar alternatifini oluşturmada da inisiyatif geliştirilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Teşekkürler.

BİROL ÖZDEMİR: Biz teşekkür ederiz.

Buyurun.

EGEMEN CEVAHİR (Eğitim-Sen 6 Nolu Üniversiteler Şubesi Üyesi, Halkçı Gençler Derneği Yönetim Kurulu Üyesi): Hüseyin beye şunu söyleyecektim: Savaşın en çok çocuklar üzerindeki etkilerinden bahsederken, savaş dönemlerinde çocuk ölüm hızının binde 50'ye yükseldiğinden bahsettiniz, normal koşullarda bizim gibi ülkelerde bunda 25 olduğunu söylediniz. Bu düzeltmeyi yapmamın sebebi, bunun boyutlarının daha çarpıcı olduğunu belirtmek için yapıyorum. Bizim ülkemizde şu anki 5 yaş altı çocukların ölüm hızı binde 43'tür, 1 yaş altı bebeklerin ise binde 38'dir. Bu ortalama, bizim gibi ülkeleri eğer buna örnek olarak gösteriyorsanız, savaş dönemlerinde bence bu binde 50'den çok daha yüksek olması gerekiyor. Bunlar, OECD ve UNICEF'in kaynaklarına göre...

Teşekkür ederim.

BİROL ÖZDEMİR: Teşekkür ederiz.

Soru sormak isteyen veya katkı vermek isteyen başka arkadaşımız var mı?

Buyurun.

YILMAZ GÜNDOĞDU (Emekli-Sen Kartal Şube Yönetim Kurulu Üyesi): Bu savaşın tanımı yapılırken, "savaş, düşmana istediğimiz şeyleri zorla yaptırmanın bir aracı" anlamına gelen bir şey söylediniz. Bir başka savaş tarifi daha var: "Savaş, politikanın bir başka araçla devamıdır." Diğer yandan, yani bir tasnif yaptınız aslında, -arkadaşınızın sorusuyla ilgili söylüyorum- haklı savaşlardan söz ettiniz, "direnme savaşları, haklı savaşlardır" dediniz ve burada Irak, Filistin ve Türkiye'nin yürüttüğü kurtuluş savaşlarını söylediniz. Arkadaşın kastettiği, sınıf savaşımları; bu da bir savaş biçimi ve sınıf mücadelesi, sınıf savaşımı, siyasetin ta kendisi, dolayısıyla politik bir eylem. Savaşı tarif ederken bence doğru tarif, "savaş, politikanın bir başka araçla devamı" dersek, bence öyle bir tanımlama getirmek gerekirdi diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

ÖNDER ÇERİ: Kartal, çok özel bir yer, 1980'de Uzunkaya Çarşısı'nda kitapevim vardı. Kartal'da birçok şey öncülük yapmıştır. Bu akşam da burada çok güzel bir şey gördüm. 1980 öncesinde de Kartal'da çok güzel şeyler vardı ve birçok hareket Kartal'dan çıkıyordu, bunu bilmenizi isterim. Sanıyorum bu akşam burada çok bilimsel şeyler konuşulmadı, ama yine birçok şey Kartal'dan hareket edecektir gibi geliyor bana.

Kartal'da bir toplantımızda "üniversitede yürürken neye karar verelim; şunu söyleyelim" demiştik: "Oşt Amerika, puşt Amerika." O Kartal'da çıkmıştı ve Kartal'daki hareketler, Türkiye'nin her tarafında, yalnız İstanbul'da değil, benimseniyordu ve hareket o şekilde oluyordu.

Çok teşekkür ederim. (Alkışlar)

BİROL ÖZDEMİR: Biz teşekkür ederiz.

Arkadaşlar; biliyorsunuz, Türkiye'de savaş karşıtları bir anket çalışmasıyla tespit ediliyor ve yüzde 82'sinin Türkiye'de ABD karşıtı olduğu tespit ediliyor, bu uluslararası kuruluşlar tarafından yapılıyor. Tertip Komitesinin belirlediği miting sloganlarından birisi de şu: "Biz Yüzde 82'yiz, Gerisi Busht."

Soru sormak isteyen, katkı koymak isteyen başka arkadaşımız yoksa, ben kısa bir toparlamayla toplantıyı kapatmak istiyorum.

Buyurun.

YETER ŞAHİN: İsterdim ki Ankara'da çok kadın milletvekilimiz olsun; çünkü çocuk ölünce, en çok ananın içi sızlıyor, haksız mıyım? Bir de sosyal patlama zaten olmuş bence; sokaktaki çocuk, gencecik oğlum, başka bir kardeşinin çantasını götürüyor. Ben ikisine de görüyorum, "ne hale geldi Türkiye" diye. Televizyonlarda çocuklara, insanlara hiçbir şey öğretilmiyor. Maşallah Türkiye'nin kadınları, hepsi artist oldu, hepsi televizyonlara doldular, hep figüran yaptılar insanları, doğru dürüst bir program yok. Sosyal patlama zaten olmuştur.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BİROL ÖZDEMİR: Teşekkürler.

Buyurun.

ÖZGÜR GÖL (Eğitim-Sen 5 Nolu Şube Yöneticisi): Bu savaş öncesi durumdan bahsederken Doktorumuz, ısrarla Türkiye'nin bu konuma geldiğinden bahsetti. Yani Türkiye'de yakında bir savaş mı bekliyorsunuz? Şu son zamanlarda da gündem, bir "Metal Fırtına" diye kitap çıktı, okumuşsunuzdur herhalde. Orayla ilintilendirdiğimizde, bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Dr. HÜSEYİN KARAKUŞ: Savaş, kapitalizm için bir çıkar yol. Önümüzdeki dönemde gerçekten bir savaş arifesi havası var; çünkü incelediğimiz zaman, Ecevit Hükümetinin olduğu dönemdeki ekonomik kriz şartlarının aşağı yukarı 4 katının daha zor olduğu bir dönemi Türkiye, kriz yokmuş gibi geçirdi. ABD'nin Türkiye'ye tavrı, dünyada espri konusu olabilecek şekilde değişmekte, yani sanki kendi oğluna hitap edermiş gibi, "bana olan düşüncelerini değiştir, yoksa seni şöyle yaparım" şeklinde olacak kadar bir komediye dönüşmekte ve Türkiye Cumhuriyetinin bir zor gösterme yolu söz konusu. Bu zor gösterme yolu, Ermenistan sınırları aracılığıyla da olabiliyor, bu zor gösterme yolu Kuzey Irak'ta kurulan bir Kürdistan aracılığıyla da oluyor. Bu savaşı biz şey olarak gündeme getirmiyoruz; ABD ile Türkiye Cumhuriyetinin doğrudan doğruya bir savaşı şeklinde değil, kendi maşalarını, iki ayrı maşasını birbirine düşürüp, bunun altında Ortadoğu Projesini daha sağlam şekilde ayakları üzerine atma çabası vardır ABD'nin, bu anlamda Türkiye'ye bazı ültimatomlar vermektedir. Varolan şartlar, Türkiye'deki şartlar da ne yazık ki ABD'nin göstermiş olduğu işaretlerle uyum halindedir. Bu anlamda tehlikeli bir dönemden geçmekteyiz, bu dönemi çok iyi değerlendirmeliyiz diye düşünüyorum.

BİROL ÖZDEMİR: Arkadaşlar; soru sormak isteyen, katkı vermek isteyen başka arkadaşımız var mı? Yoksa, müsaade ediyorsanız, toplantıyı kapatıyorum.

Dr. Hüseyin Karakuş hocamız, burada gerçekten savaşı sağlık boyutlarıyla size aktardılar. Savaşın ekonomik ve siyasal talepleri şiddet yoluyla gerçekleştirme aracı olduğunu, savaşın bir insanlık suçu olduğunu, savaşın kapitalizmin kendini yeniden yaratma aracı olduğunu ve en sonunda da savaşın ölümü, sağlığın ise yaşamı temsil ettiğini söyledi. Ben burada, gecenin bu saatinde buraya katılan herkesin ülkemizde olsun-olmasın, her zaman yaşamdan yana olacağını ve dünya halklarının da sağlıklı, güzel günlerde yaşaması için elinden geleni yapabileceğini düşünüyorum ve bugün burada bu amaçla olduklarını biliyorum. Bunu cumartesi günü de Kadıköy'de tüm dünya uluslarıyla, tüm dünya halklarıyla birlikte tek yürek olarak ABD emperyalizmine ve Bush'a karşı tek yürek olarak dile getireceğine inanıyorum.

Hepinize teşekkür ediyorum, iyi akşamlar diliyorum. Sağ olun, varolun. (Alkışlar)

"ÇOCUKLARDA UYUŞTURUCU İLE MÜCADELEDE EBEVEYNLERİN ROLÜ"

MMO İstanbul Şube Kadıköy Temsilciliği

16 Mart 2005

Dr. Şevki SÖZEN

ERHAN DEMİR: Değerli arkadaşlar; hoş geldiniz.

Daha önce Şevki Sözen'in hazırladığı bir oyunu izledikten sonra bu programı yapmaya karar verdik.. Bizler, ebeveynler olarak çoğu zaman çocuklarımızı yeterince göremiyor, ilgilenemiyoruz. Annelerin belki biraz daha fazla ilgilendiğini söyleyebiliriz. Şu an aramızda annelerin de olmasını isterdik ama görüldüğü kadarıyla bayan arkadaşların katılımı oldukça zayıf.

ŞEVKİ SÖZEN: İstanbul Tıp Fakültesi, Adli Tıp Ana Bilim Dalında görev yapmaktayım. Adli Tıp'la ilgili çoğu insanın kafasında farklı çağrışımlar olabiliyor. Dışarıdan bakınca oldukça soğuk görünen bir bilim dalı. İnsanların aklına ilk 'ölüm' vakaları geldiği için çok soğuk görünüyor. Ama işin aslı tam olarak öyle değil. Elbette sadece ölüm vakalarıyla ilgilenmiyoruz. Benim alanım, klinik adli tıp. Yani ölülerle değil, canlı muayenelerle uğraşıyorum. Ağırlıklı olarak da çocuklar ve gençlerle çalışıyorum. Genelde çocuk ve gençlerin istismarı, uyuşturucu kullanımı vb. konuları ele alıyoruz.

Az önce Erhan Demir, benim hazırladığım bir oyundan söz etti. Merak etmiş olabilirsiniz. Mesleğimin yanısıra aynı zamanda tiyatro ile de ilgileniyorum. Bir akademisyen olarak mesleğimde edindiğim bilgileri, kendi alanımı tiyatro ile birleştirmeye çalışıyorum. Elbette bunu bir ekip olarak yapmaya çalışıyoruz. Çalışmalarımız sonucunda bir oyun hazırladık: **'Uçurumda'**. İstanbul Valiliği de bize destek veriyor. Oyunda gençlerin uyuşturucu kullanımına nasıl başladığını ve gençleri uyuşturucudan nasıl, hangi yöntemlerle kurtarabiliriz konularını ele almaya çalışıyoruz.

Bu toplantıda uyuşturucu ile mücadelede ebeveynler olarak neler yapabiliriz, şu anda ne durumdayız vb. başlıkları inceleyeceğiz. Ancak öncesinde bir konuya temas etmek istiyorum. Uyuşturucu denilince genelde ilk aklımıza gelen şey, bağımlılık. Peki biz yetişkinler kendi yaşamlarımızda nelere ve

nasıl bağımlıyız? Bağımlı olduğumuz maddeler var mı? Aslında önce kendimize dönüp birtakım sorular sormalıyız.

Elimizde bağımlılık yapan maddelere ilişkin bir liste var. Bu listenin en başında çok iyi bilineceği üzere 'sigara' yer alıyor. Şunu söylemek gerekir ki, pekçoğumuz bağımlıyız. Sözgelimi alkol. Yada çoğumuzun masum ve zararsız gördüğü kahve -ki en etkin maddesi kafeindir. Yine kafein bulunduran çay ve daha bir çok madde. Kafein de çok alındığında bağımlılık yapan bir maddedir. Bazılarımızın yaşamlarındaki sıkıntılardan kaynaklı aldığı antidepresanlar; c "Çok sıkıldığımda bir tane atıyorum, rahatlatıyor" dediğimiz Akineton, Rofinol gibi ilaçlar da yine bağımlılık yapan maddelerdir. Yani aslında, günlük yaşantımızda, az yada çok, bir şekilde bizler de 'birşeylere' bağımlıyız. Tabi az önce saydıklarımız listemizin birinci kısmında yer alan ve bizleri çokça korkutmayan maddeler. Bir de listemizin ikinci kısmında yer alan ve asıl 'uyuşturucu' diye söz ettiğimiz birtakım maddeler var. Esrar, ecstasy, LSD, kokain, eroin ve çeşitli uçucu maddeler de bizleri korkutan ve daha ağır bağımlılıklar yaratan madde türleri.

Öncelikle sözünü ettiğimiz bağımlılık yapan maddeleri tanımamız gerekiyor. Pekçoğumuzun yaşamında yer etmiş durumda olan sigaradan başlamamız da konunun önemini kavramamız açısından iyi olacaktır. Aslında bunlar bildiğimiz ancak çok umursamadığımız bilgiler. Amerika Birleşik Devletleri'nde yılda 40 bin kişi sigara kullanımı nedeniyle yaşamını kaybediyor. "Biz herhalde sigaradan ölmeyiz" diye düşünüyoruz çoğu zaman. Peki, sigara neremizi bozuyor, bizim sağlığımızı nasıl etkiliyor? En başta damarlarımızı bozuyor. Beyin damarlarımızdan başlıyor, kalp damarlarımızı, bacak damarlarımızı etkiliyor. Bacağımızın kesilmesine kadar gidebilecek bir süreçte bütün damarlarımızı bozuyor. Solunum sistemimizi bozuyor. Bütün akciğerlerimizi etkiliyor. Akciğerlere giden yollardaki bronşların, bronşiyörlerin içini tıkıyor.

"Herhalde beni bu kadar kötü etkilemez, zaten çok içmiyorum" diye düşünüyoruz. Ancak istatistikler gösteriyor ki sigaran içern bir kişinin içmeyene göre akciğer kanseri olma riski 22 kat, mesane kanseri olma riski 2 kat, bronşit olma riski 10 kat fazla, kalp hastası olma riski 3 kat daha fazla. "Olursa olur, yapacak bir şey yok." deyip içmeye devam ediyoruz.

Daha önemli durumlar var. Sigara bağımlılığı en değer verdiğimiz varlıklar, çocuklarımızı etkiliyor. Şu tarz olaylar yaşanabiliyor: Hamile bir kadına "sigara içiyor musun?" diye soruluyor. "Günde iki paket içiyorum." "Sigarayı bırakmanız gerekiyor." denildiğinde "Çocuktan vazgeçerim, sigaradan vazgeçmem." gibi bir yanıtla karşılaşılıyor. "Biraz azaltırım, ama o kadar da

zararı olmaz herhalde" gibi, aslında en değer verdiğimiz varlığı dahi riske atabilecek kadar bağımlı olabiliyoruz. Ve sonucunda erken doğum, sakat doğum ve çocuğun kaybına varana kadar olumsuz olaylar yaşanıyor.

Sigara bağımlılığının başka boyutları da var. Yine istatistikler sigara içenlerdeki esrar kullanım oranının 8 kat daha fazla olduğunu gösteriyor. Bizler belki sözkonusu gruba dahil olmayabiliriz. Ancak sigaraya yeni alışan çocuğumuz riskli gruba dahil olabilir

Pekçoğumuz alkolden keyif alıyoruz. Zaten biz hekimler de belli miktara ve sıklığa kadar tavsiye ediyoruz. Örneğin haftada birkaç akşamlık 'sosyal içicilik' makul bir sınır olarak görülebilir. Ancak sürekli bir içicilik, alokol alınmadığında ciddi bir sıkıntı hali sözkonusu olduğu zaman, bu kez alkol de en tehlikeli bağımlılıklardan biri haline geliyor. Alkol bağımlılığı, karaciğerden başlayan, mide, bağırsaklar ve kaslarla devam ederek beyine kadar uzanan birçok ciddi rahatsızlıklara sebebiyet verebiliyor.

Buraya kadar birtakım maddelerden söz ettik. Sigara kullananlarımız var. Peki başka bağımlılıklarımız var mı? Bu konuda ne durumdayız?

MEVLANA ALALOĞLU: Ne miktarda alkol kullanıyorsak bağımlılık sayılır? Örneğin her akşam bir küçük rakı bağımlılık mıdır?

ŞEVKİ SÖZEN: Her akşam o miktarda alkol almadığınızda ciddi bir sıkıntı, rahatsızlık hissediyorsanız ve onu arıyorsanız, psikolojik ve fiziksel bir rahatsızlık sözkonusu olabilir. Yani böyle bir sıkıntı var ise, bağımlısınız demektir.

Keyif almak için zaman zaman, bazı ortamlarda içiyorsanız sosyal içici sayılırsınız. Ancak "eve gitsem de bir an evvel içkimi içsem, rahatlasam" gibi bir rutin sözkonusu ise; her gün alınan alkol miktarı alınmadığında çeşitli sıkıntılar yaşanıyorsa bu bağımlılıktır.

ABİDİN ERKAL: Kendimiz kullanmadığımız ama içilen ortamlarda bulunduğumuzda nasıl oluyor?

ŞEVKİ SÖZEN: Sigara için soruyorsunuz sanırım. Sigaranın dumanında etkin madde niktindir ve solunum yoluyla alınabilmektedir. Bu bakımdan sigara içilen ortamlarda bulunmak da sağlığı ciddi biçimde etkiler. Alkolde ise bu tür bir durum söz konusu değil. Alkolün ikincil etkileri dediğimiz, kaza, cinayet vb. dolaylı olaylara karışmıyorsanız alkol alınan ortamların herhangi bir zararlı etkisinden söz edemeyiz.

Buraya kadarki anlatımımız birinci bölümümüzdü. Bundan sonraki kısmı

pekçoğumuzun bir şekilde 'bağımlı' olduğunu düşünerek dinlemenizi rica ediyorum. 'Neden?' sorusunun yanıtını seminerin sonunda hep birlikte bulacağız.

Şimdi biraz daha tehlikeli bağımlılıklara gelelim. 'Esrar' diye anılan; hepimizi korkutan, çocuğumuz bu maddeyi kullanır mı, böyle ortamlarda bulunur mu diye kaygılandıran ürkütücü bir madde. Preslenmiş kahverengi kalıplar halinde satılabiliyor. 'Piyasada' pekçok isimle kullanılıyor. 'Ot', 'marihuana', 'kubar' bu isimlerden bazıları. Bu madde aynen sigara gibi sarılıyor ve solunum yoluyla alınıyor. Her türlü ortamda içilmesi mimkün. Hatta sigarayla tıpatıp aynı biçimde sarılıp bizim bulunduğumuz ortamlarda bile farkedilmeden içilebilir. İçen kişi haricinde anlaşılması zordur. İçen kişi ise, bu maddeyi aldığında bir gevşeme ve rahatlama hissi yaşar. Dünyaya daha özgür baktığını düşünür. Ancak aynı zamanda reflekslerde bozulma ve dikkat dağınıklığı beraberinde gelir. Kişinin bu madde etkisi altındayken kendini 'mutlu ve huzurlu' hissetmesi, tekrar tekrar kullanma isteği yaratır. Buna maddeye olan 'psişik bağımlılık' diyoruz. Bunun anlamı; maddenin hoşa giden etkilerinden kaynaklı kişi maddeyi aramaya başlar ve dolayısıyla bağımlılık başlar. Çocuğumuzla maddenin etkileri, doğurabileceği sonuçlar hakkında istediğimiz kadar konuşalım, telkinde bulunalım, fayda etmez. Tıpkı az önce sigaranın etkilerinden söz ederken pekçoğumuzda olduğu gibi, bunlar çocuğumuzun bir kulağından girip diğerinden çıkacaktır. Çocuklarımız bununla tanıştığı andan itibaren istediğimiz kadar bu etkilerden bahsedelim, bize fayda etmiyor, onlara hiç fayda etmeyecek.

Yine pek çok ortamda, özellikle eğlence ortamlarında, gençlerin gittiği bar vb. eğlence ortamlarında çok fazla satılan bir madde var: Ecstasy. Bunlar üzerlerinde çok çeşitli resim ve figürler bulunan küçük haplar. Kişi bu hapları aldığında ciddi bir enerji artışı ve canlılık duygusu oluşuyor. Bu hapı alan kişi eğlence ortamına çok rahat adapte oluyor. İçe kapanık, huzursuz biri ise, çok rahatlıyor ve eğlenmeye başlıyor. Ayrıca cinsel aktivasyonda bir artış yaşanıyor. Böylesi ortamlara girildiğinde; "bir köşede oturacağıma, bir tane de ben alayım, eğlenmeme bakayım, zaten arkadaşlarım da alıyor" diye düşünülüyor ve bu madde kullanılıyor.

Bu tip ortamlara girdiğinizde ecstasy kullanan kişileri rahatlıkla gözlemleyebilirsiniz. Eğer 'bilinçli' bir kullanıcı ise, ellerinde su şişesi vardır, asla alkol almazlar. Çünkü alkolle çok vahim sonuçlar doğurabilmektedir. Ellerinde su şişesi sürekli hareket halinde eğlenirler. Peki zararı nedir? Böbreklere zarar verebilir, kalp ritmini bozup ani ölümler yaratabilir, aşırı su kaybından kaynaklı çeşitli riskli durumlar oluşabilir. Zaten sürekli kullanan kişiler

de bunu bildikleri için, yanlarında genellikle su şişeleri vardır ve o sıvı kaybını bir şekilde önlemeye çalışırlar.

Başka bir madde var: Kokain. Yine bunu hepimiz sık sık duyuyoruz, beyaz renkli bir toz. Bu biraz pahalı bir madde. Her girdiğiniz ortamda çok da rahat bulamıyorsunuz. Biraz pahalı olduğu için, genellikle belli bir ekonomik düzeyin üstündeki kişiler kullanıyo. Genellikle burundan çekilerek kullanılan bir madde. Ama çeşitli şekillerde alımı da söz konusu. Yine damar içine enjeksiyon şeklinde alan kişiler de var.

Neşelenme, canlılık, hareketlilik gibi etkileri bulunuyor. Çok güçlü bir bağımlılık yaratıyor. Son dönemde 'krak' isminde yeni bir bileşenini satmaya başladılar. Bu, bir kez alındığında dahi çok güçlü bir fiziksel bağımlılık yaratıyor. Eroinle kıyaslandığında dahi çok daha riskli, çok daha güçlü bir bağımlılığı olan bir madde. Yüksek dozda alımında çok ani ölümlere sebep olabiliyor. Kan ve idrarda 10 gün boyunca tespit edilebiliyor. Kokainin böyle bir özelliği var. O nedenle şüphelenildiği durumlarda mutlaka kan ve idrar alınıyor. 10 gün içerisinde metabolize olma süresi oldukça geç olarak tanımlanıyor. Kronik kokain kullanıcılarında duyarsınız hep, "burnuna plaka takıldı" diye; çünkü bütün burnun iç yapısını bozuyor ve burnu eritiyor. Bu nedenle en belli başlı gördüğümüz komplikasyonlardan biri budur.

Epileptik nedir?

ŞEVKİ SÖZEN: Epileptik nöbetler; bizim epilepsi dediğimiz, halk arasında sara hastalığı diye bildiğimiz hastalıkta yaşanan nöbetlerdir. Yollarda, çeşitli alanlarda, titreyerek, kasılarak nöbet geçirirler. Yüksek dozda kokain alan kişilerde de bu tip kasılmayla birlikte paralel giden nöbetleri görebiliyoruz.

Uyuşturucu madde bağımlılıklarının arasında bir başka başlığı da uçucu maddeler oluşturuyor. Bunlar uhu, bally, tiner, oje vb. maddeler. Temini kolay, serbest ve ucuz olduğu için bu maddeler sokak çocukları tarafından kullanılmaktadır. Uçucu maddelerin sebep olduğu etkiler sarhoşluk biçiminde görülmektedir. Argoda "uçuşa geçmek" tabir edilen bu aşırı sarhoşluk hali, dengesizlik, tutarsız davranışları vb. etkileri de beraberinde getirmektedir. Bu maddeleri kullanan çocukların öğrenme ve kavrama yetenekleri ciddi zarar görmektedir. Sokak çocuklarının yaygın olarak suç işlemesinde bu tür maddelerin önemli ve belirleyici ölçüde etkisi vardır. Örneğin normal ve sağlıklı algıları olan bir kişi herhangi birini bıçaklamak için çok ciddi sebeplere gereksinirken, bu maddelerin etkisi altındaki kişi ne yapıyor olmadığının çok farkında olmadığı gibi yaptığını ve sonuçlarını umursamaz. Özellikle de çok

zor şartlar altında ve yoksunluklar içerisinde yaşayan sokak çocuklarının değer yargıları da ciddi biçimde sarsımaktadır. Bu nedenler bu çocuklarda 'rahat' ve yaygın suç işleme eğilimi bulunmaktadır.

En çok korktuğumuz maddelerin başında gelen bir uyuşturucu: Eroin. Açık kahverengidir ve toz biçiminde satılır. Argoda "beyaz" olarak anılır. Çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Enjeksiyonla damardan alımına "şat", buharı çekilerek kullanılmasına "kaydırma" ve sigara biçiminde içimine de "koreks" denilmektedir. Kullanan kişide önce bir gevşeme, sonrasında rahatlık ve hareketlerde yavaşlama ya atır. Eroin kullanıcıları genellikle piyasadaki maddelerin saflık derecelerini ve yaratması muhtemel etkileri iyi bilirler. Bu aynı zamanda ne miktarda kullanmaları gerektiğini bildikleri anlamına gelir ki, bu yüzden aşırı dozda ölümlere fazla rastlanmaz. Eroin bağımlılığının üst safhalarında kullanıcı günde 3-4 sefer eroin almak durumunda kalır. Bu evrede sürekli olarak maddenin etkisi altında olur. Maddenin etkisi bittiğinde çok ağır yoksunluk krizleri yaşanabilmektedir.

23 yaşında eroin bağımlısı bir hastamın yaşadıkları madde bağımlılığı konusunda gerçekten ibret vericidi . Bağımlı genç tedavi olmaya kara veriyor ve hastaneden kendisine bir hafta sonrası için gün veriliyor. Bu bir haftalık sürede de aile uuşturucuyu çocuğuna temin ediyor. Bu esnada bir şekilde bu çarkın içerisine dahil olmak zorunda kalıyorlar. Eğer maddeyi bulamazlarsa çocuk yoksunluk krizine giriyor ve etrafına ve kendisine fiziksel zarar verecek noktaya kadar geliyor. Ailesi hastaneye bir gün daha önce alınması için yalvaracak duruma gelmişti en sonunda. Çünkü artık ne maddi anlamda ne de psikolojik olarak dayanacak güçleri kalmadı. Bunlar fiziksel bağımlılığın en uç örnekleri.

Bağımlı olan kişi maddeyi alıp bilinci bir parça yerine geldiğinde durumdan(bağımlılıktan) sıkıntı duyup kurtulmak istiyebiliyor. Bazen bu, 'altın vuruş' denilen aşırı doz alımı, yani intiha la sonuçlanıyor. Bırakmaya çalışmak ise gerçekten çok zor. Kişi karar veriyor, ancak ilk krizde hemen vazgeçiyor. Sigara bile kolaylıkla bırakılamazken bu kadar ağır yoksunluk krizlerine sebep olan maddeyi bırakmanın zorluğunu siz de tahmin edebilirsiniz.

Sigaraya geri dönüp, "neden bu maddelere başlıyoruz?" sorusunu tekrar sormak istiyorum. Neden sigaraya başladık? İlk gençlik yıllarımızda büyümenin bir sembolü olarak görüyoruz, ilgili birtakım reklamları-şimdilerde çoğunlukla yasaklandı bunlar-, birtakım özendirici sloganları görünce hoşumuza gidiyor..Bir de meydan okumak istiyoruz. Büyüdüğümüzü babamıza, annemize, öğretmenimize kanıtlaycağız, meydan okuyacağız. Onun için çok kolay, en basit yöntem de sigaraya başlamak.

Sigara dışındaki maddeleri düşünürsek, madde kullanmaya niye başlıyoruz? Aslında çok da farklı değil. İstatistiklere göre arkadaş grupları, merak, sorunlara çözüm aramak ve maddelerin hoşnutluk yaratan etkileri en yaygın başlama sebeplerini oluşturuyor. Kişi bazen zararlarını, etkilerini bilmesine rağmen, "bir kere denemekten bir şey olmaz, ben bağımlı olmam" düşüncesiyle kullanabiliyor.

Bizim önerimiz, uyuşturucu ve uyarıcı madde bağımlısı kişilerin mutlaka çevre değiştirmesi yönünde. Önce tedaviye karar verecekler, kesin olarak maddeyi bırakmak isteyecekler, tedaviden sonra da bütün çevrelerini değiştirecekler. Biz, anne babalara "mümkünse şehrinizi değiştirin" diyoruz.

Bağımlı kişi, kendini nasıl hissediyor? Tabii ki kendini kontrol edemiyor. Kendini kontrol etmekte ciddi bir güçlük yaşıyor. Başlangıçta bir 'doz' kullanıyorsa, gittikçe arttırmak zorunda. Aynı etkiyi alabilmek için giderek daha fazla madde almak zorunda. Tabii bu esnada maddenin zararları umursanmıyor. Aile, iş, çevre, arkadaşlar.. tamamen önemsizleşiyor. Tek odaklanılan nokta maddenin kendisi. Onun dışındaki her şey vazgeçilebilir hale geliyor. Bu durum yaşamda ciddi bir düşüş, başarısızlık yaratıyor. Her şey kötüye gittikçe kişi bu kez maddeye daha çok sarılıyor. Maddeyi bulamadığı zaman da fiziksel ve ruhsal birçok sıkıntı ortaya çıkıyor.

Çocuğumuzun söz ettiğimiz maddelerden birini kullandığını nasıl anlayabileceğimizden söz edelim. Böyle bir durumda olan çocuğun öncelikle aile ilişkilerinde ve ev yaşantısında değişiklikler meydana geliyor. Aile ilişkileri zayıflıyor. Evde giderek daha az vakit geçirmeye başlıyor. Bununla birlikte çocuğun normalde harcadığı para miktarı artmaya başlıyor. Daha önce vakit geçirdiği, tanıdığınız arkadaşlarıyla ilişkisi koparken adını yeni duyduğunuz arkadaşların sözü edilmeye başlıyor. Eski çevresi ve arkadaşlarından olumsuz bahsederken yeni çevresi büyük bir önem kazanıyor. Madde kullanımı ile ilişkisi olan çocuğun sürekli uykulu ve yorgun bir hali vardır. Aynı zamanda okul başarısı da gözle görülür biçimde düşmeye başlar. Uyku düzeni, yeme düzeni, aile ilişkileri vb. giderek bozulur.

Bu tür durumlarda kesin bir tanıya ulaşabilmek için en geçerli yöntem kan ve idrar tahlilidir. Tabi bunu çocuğu hemen kan ve idrar tahliline götürelim biçiminde algılamamak gerekir.

Öyleyse iyi anne-baba olmak için ne yapmalıyız? Öncelikle "sen zaten böylesin" gibi birtakım yargılayıcı sözlerden vazgeçmek zorundayız. Yani çocuğu, kendini bu ortamda hissettirecek davranışlardan vazgeçeceğiz. Ço-

cuğumuzu karşımıza alıp 'klasik' öğütler vermek, hele "ben senin yaşındayken hiç böyle değildim" türünden söylemler de yarar sağlamak bir yana ortamı daha fazla gerer. "Harçlığını keserim, eve almam" vb. tehditler de işe yaramamaktadır. "Sen kiminleydin, ne zaman geldin, niye geldin, neden böyle yaptın?" türünden sorgulamaların da bir anlamı yok. Çocuğunuz bu tip sorgulamalarda her zaman size yalan söyleyecektir. Eğer sakladığı bir şey varsa mutlaka yalan söyleyecektir. Onun için sorgulamanın size bir faydası olmayacak. Yalan duymak, biraz geçici rahatlamalar hissetmek istiyorsanız sorgulayın. Yada o ilişkide biraz daha güçlü olduğunuzu hissetmek istiyorsanız, sorgulayın. "Bence sen çok yanlış yapıyorsun, sen çok beceriksizsin" türünden teşhisleri koymaktan ve hepimizin zaman zaman verdiği ahlak derslerinden de kaçınmak gerekiyor. Bunların hiçbir faydasının olmadığı yapılan çalışmalarda kanıtlanmıştır. Eğer emir verirseniz, o zaten sizin emirlerinize uymayacaktır. Siz uyduğunu yine bir süre düşünebilirsiniz. Ama o yine bildiğini yapacaktır.

Peki ne yapacağız? Dinleyeceğiz. Bırakalım çocuğumuz konuşsun. Gerçekten dinlememiz gerekiyor. Ona konuşma ortamı yaratabilirsek anlatacağı çok şey olacaktır. Doğru da olsa yalan da olsa, en azından neyi hayal ediyorsa onu anlatacak. Onun anlattıklarından, neyi eksik bıraktığınızı, hayalini yaratabilmek için ne yapabileceğinizi düşünün.

Çocuğumuzun söz ettiğimiz türden maddeler kullanmasını istemiyorsak öncelikle ona örnek olmalıyız. Sigara içiyoruz ve çocuğumuzun içmesini istemiyoruz. Bu şekilde olmaz. "Biz gençliğimizde içtik ama o içki içmesin" demek de mantıksızlıktır. Önce biz örnek olmalıyız. Ondan sonra bir şey istemeden dinlememiz gerekiyor. Çocuğunuzdan uzaklaşmayın. Onunla iletişim kurmaya çalışın. Arkadaşlarını, çevresini, nerelerde vakit geçirdiğini mutlaka takip edin. Ancak kesinlikle bunu fark ettirmemek gerekiyor. O kendini özgür bir ortamda hissetsin. Tabii en önemlisi, çocuklarınıza "hayır" demeyi öğretin. Bize "hayır" dediğinde kızarız, üzülürüz. Örneğin eve bir misafir geldiğinde çocuğu öpmek isteyebilir. Eğer çocuk istemiyorsa "hayır" diyebilmelidir. "Aman öpsün, ayıp olur" dersek, çocuğu "hayır" diyebilmekten alıkoymuş oluruz. Bize "hayır" diyemezse, bunu biz öğretmezsek, bir madde gündeme geldiğinde arkadaşlarına da hayır diyemez.

O halde sınırlarımızı nasıl belirleyeceğiz? Her ilişkinin bir sınırı olmak zorundadır. Bu ister çocuğunuzla olan ilişkiniz olsun, ister eşinizle olan ilişkiniz olsun, ister arkadaşınızla olan ilişkiniz olsun, her ilişkinin bir sınırı olmalıdır. O halde sınırlarımızı bilmeliyiz. Bu sınırları çocuğumuza da iyi an-

latmak zorundayız. Tabii ki koyduğumuz sınırlar, çocuğun bulunduğu yaş grubuna ve çocuğun bulunduğu sosyal çevreye göre belirlenmelidir. Yani çocuğu çok da zorlayan sınırlar koymamalıyız. Yada çocuğun anlayamayacağı, mantığını anlamadığı sınırlar koymamalıyız. Çocuk, mantığıyla neden o sınırın konulduğunu anlayabilmeli. Tabii "aman şunu yapma, şu masaya dokunulmaz" şeklinde bir tarz doğru olmayacaktır., Neden o masaya dokunmaması gerektiğini, ancak o masanın çevresinde neler yapabileceğini anlatabilmeliyiz. Yani ne yapabileceğini anlatarak ne yapmaması gerektiğini tanımlayabilmeliyiz. Tabi bu sınırları çok abartmamalıyız. Ama koyduğumuz sınırlardan da taviz vermemeliyiz.

Bizim 'bağımlılık dönemi' dediğimiz en riskli dönem çocuklarda ergenlik dönemidir. Ergenlik dönemine baktığımızda; bedeninde meydana gelen değişikliklerle çocuğun kendiyle barışık olmadığını, dolayısıyla bizimle barışık olmadığının mümkün olmadığını görürüz. Bunun üzerine kötü bir çevre, kötü bir arkadaş ortamı ve aileyle zayıflayan ilişkiler eklendiğinde çocuğun başa çıkması imkansız hale geliyor. Çocuk bu dönemde asi bir karaktere bürünüyor. Çabuk öfkeleniyor. Kendinde meydana gelen değişiklikleri anlamdıramadığı için endişeleniyor. İçine dönüyor. Ruh halinde sürekli iniş çıkışlar meydana geliyor. İlgi alanları, zevkleri değişiyor ve bir arayış içine giriyor. Aile önemini yitirmeye başlıyor. Anne babasına, kendi çevresine yabancılaşıyor ve bunları beğenmemeye başlıyor. Başka bir gruba ait olmak istiyor. İşte bu sırada karşısına çıkan grubun kişiliği bizim için önemlidir. Bu dönemden ayrı kalmamalı, gelişmeleri takip edebilmeli ve bu yeni arkadaşları, grubu tanımalıyız.

Peki, nasıl önleyeceğiz? Öncelikle az önce söylediğimiz gibi, maddeleri ve çocuklarımızın arkadaşlarını iyi tanımalıyız. Çocuğumuzu belli yerlere, örneğin spor faaliyetlerine yönlendirebilmeliyiz. Maddelerin bu türden faaliyetlere engel olacağını çocuğumuza anlatabilmeliyiz. Sorumluluklarını ona öğretmeliyiz. Ancak bunu sorumlulukları onun yerine yüklenerek yapamayız. Bunlar çok kolay yapılacak şeyler olmasa da yapmaya çalışmalıyız. Çocuğumuz kendi sorumluluğunu almayı öğrenmeli. Hata yaparsa da cezasını belli oranda çekmesine göz yummak gerekiyor. Tabii ki hata yaptığında, "nerede hata yaptın, deneyimin ne, bundaki kötü deneyim ne?" gibi onunla birtakım şeyleri paylaşmakta fayda var.

Peki her şeye rağmen çocuğumuzun bir madde kullandığından şüphelenirsek ne yapacağız? Böyle bir durumda öncelikle sakin olmak gerekiyor. Onun yaşamını daha yakından, saat saat izlemeye çalışalım. Ancak bunu fark

ettirmeden yapmak gerekiyor. Bu esnada maddeler hakkında bilgi edinmeli, hangi maddenin ne tür etkileri olduğunu öğrenmeliyiz. Sonrasında, paniklemeden, sinirlenmeden, aşırı tepkiler vermeden konuşmaya kendimizi hazır hissediyorsak iyi bir ortam yaratmalı ve endişelerimizi çocuğumuzla paylaşmalıyız. Büyük olasılıkla çocuğumuz reddedecek. "Tamam, ben sana güveniyorum" deyip bir adım geri atacağız, izlemeye devam edeceğiz. Tekrar endişeleriniz devam ediyorsa, tekrar konuşmayı deneyeceğiz. Tekrar izleyeceğiz, tekrar konuşacağız. Hâlâ şüpheleriniz devam ediyorsa o zaman bir hekime başvurarak fikir almak gerekiyor. Kesinlikle paniğe kapılmamalıyız. Paniğe kapılırsak önce durumu inkar ederiz. "Benim çocuğum yapmaz öyle şeyler" diye düşünmeye çalışırız. Sonra eşimizi suçlamaya başlarız. Bütün suçu üzerimizden atarız. Bir basamak sonra da tamamen hayal kırıklığı ve "her şey bitti" düşüncesi hakim olur. Öfkelenir ve kavga çıkarırız. Çocuğumuzu suçlamaya başlarız. "Artık okula gitmeyeceksin, A kişisiyle görüşmeyeceksin" gibi aslında çocuğu olumlu ilişkilerinden de koparabilecek uç kararlar alabiliriz.

Önyargılarımızdan tamamen sıyrılmış olarak hazır olmamız gerekiyor. Çocuğumuzu asla etiketlemeden ve konuşması için onu cesaretlendirerek ona yaklaşmamız gerekiyor. Yine bir adım geride duracağız, yine o konuşsun. İtiraf edebiliyorsa itiraf etsin. İtiraf etmeli ki destek verebilesiniz, yardım isteyebilsin. O elini uzatmadan, biz istediğimiz kadar ona elimizi uzatalım, hiç faydası yok. Onun elini uzatması için de size itiraf etmesi gerekiyor. Onun için de susmak ve onu dinlemek gerekiyor. İtiraf ettikten sonra, artık ona destek olabilirsiniz.

Çocuğunuz madde kullanıyor ve bir gün baktınız ki krize girdi, madde bulması gerekiyor. Vuruyor, kırıyor, üzerinize saldırıyor; bu artık acil bir durum. O zaman yapabileceğiniz tek şey var; acil mücadele için yardım almak. Biz onun için 112'yi öneriyoruz. Artık bir profesyonelden ciddi bir yardım almak gerekiyor. Çocuğunuzu ikna ederek ve 112'yi arayarak yardım hatlarına ulaşıyoruz. Bu şekilde profesyonel destekle çocuğa yardım etmeye çalışıyoruz.

MEVLANA ALALOĞLU: "Çocuğumuzun madde bağımlısı olup olmadığını nasıl anlayacağız?"sorusunda söylediğiniz göstergelerin çoğu, aslında ergen çocuklarda varolan şeyler. Nasıl ayırt edeceğiz? Yani sinirlilik, eve geç gelme, derslerde başarı düşüklüğü, çok para harcama, bunlar hep zaten normal ergen çocuklarda görülüyor. Bu noktayı biraz daha açabilir misiniz?

ŞEVKİ SÖZEN: Bunun tek yöntemi var: Çocuğunuzu izleyeceksiniz. Bir defa çocuğunuzla eve geç geldi diye, çok para harcadı diye ya da okuldan kaçtı diye asla sürtüşmeyi girmeyeceksiniz. Bu asla şu anlama gelmiyor:

"Özgür bırakalım, istediği gibi davransın." Hayır. Evinizin belli kuralları vardır. Her evin kendi içinde farklı bir dinamiği vardır. O kuralları çocuğunuzla oturun konuşun. Onun eve geç gelmesinin, gittikçe fazla harcadığı paraların, sizin ailenizde ciddi delinmeler oluşturabileceğini, ciddi zorlanmalar oluşturabileceğini yüz yüze konuşun. Çocuğunuzun bunu açıklayacak bir sebebi var mı, bunu anlatsın çocuğunuz. Neden çok para harcıyor? Belki siz hakikaten ona hâlâ ilkokuldaki kadar para vermeye çalışıyorsunuz. Belki hata sizde. Sinemaya eskiden gittiğinde tek kişilik bilet alıyordu, ama artık kız arkadaşıyla gidiyor, çift kişilik bilet alması gerekiyor. Belki siz bunun farkında değilsiniz. Sinemadan çıkışta belki çift kişilik karnını doyurması gerekiyor. Yada kız çocuğunuz artık birtakım farklı malzemeleri almak istiyor. Boya malzemesi yada kıyafet gibi, birtakım farklı ihtiyaçları var. Siz bunu fark edemiyorsunuz ya da sizin için bu fazla lüks gözüküyor. O da bunları almaya çalışıyor, çünkü bunlar onun için lüks değil gibi.. Mevcut durumun kaynağını konuşarak anlamaya çalışmalıyız. Sakin olmak ve dinlemekten başka şansımız yok. Bir de arkadaşlarına yakın olmaya çalışın. Örneğin onları eve davet edin ve sanki siz evde yokmuşsunuz gibi davranın. Çocukları eve davet edip sonra da "evi dağıttınız" vb. şekilde şikayet etmeyin. Burakın evde özgür olsunlar. Onları kendi doğallıkları içinde gözlemlemeye çalışın. Aksi takdirde siz yokken neler yaptıklarını, nasıl olduklarını bilme şansınız olmaz.

Normal ergenlik dönemindeki bir çocuk, zaten birtakım şeyleri deneyecektir. Sigara, alkol vb. deneyecektir. Çünkü en başta b,zden görüyor. Babası 12 yaşında başlamış sigaraya, bir şey söylemeye hakkımız var mı? Babası yada annesi gibi olmak isteyecektir. Bir güç gösterisi olarak sigarayı görecektir. Arkadaşları arasında küçük düşmemek için alkolü de deneyecektir. Bırakın sarhoş olsun. Kızmayın, bağırmayın. Ama ona içki içmeyi öğretin. Midesi bulanmaya başladığında, "hayır, artık ben içmeyeceğim" demeyi öğretin. Bunun ayıp bir şey olmadığını öğretin. "Benim sınırım bu kadar" demeyi öğretin. "hayır, ben artık içmeyeceğim" demeyi öğretin. Bunu öğrendiği zaman erişkin olabileceğini ona öğretin. Buna rağmen birtakım şüpheleriniz devam ediyorsa, hele ki bedensel olarak uyuşturucu kullananlarda en fazla gördüğümüz sürekli bir yorgunluk hali, sürekli bir uyku hali, gözlerde çökme vb. görüyorsanız, bunlar ergenlik döneminde beklediğimiz olağan şeyler değil. Bir de bedensel huzursuzluk görüyorsanız, o zaman bir soru işareti koyup takibi biraz daha güçlendirmekte fayda var. Ama takip dediğim, hiçbir zaman çocuğun peşine takılmak değildir. "Sen nereye gidiyorsun, sen ne yapıyorsun?" diye sorgulamak da değil. Fark ettirmeden izlemeli, gözlemeliyiz.

ZÜBEYDE EKAL: Fiziksel belirtiler görülmeye başladığında artık daha ciddi boyuta gelmiştir, değil mi? Yani asıl ondan önce olayı keşfetmek önemli diye düşünüyorum.

ŞEVKİ SÖZEN: Ama her zaman bu şansımız olmayabilir. Ben şöyle bir örnek vereyim: Üniversitede uyuşturucular üzerine de çalışma yapan profesör bir arkadaşımız, çocuğunun madde kullandığını fark ediyor. Çocuk evden çıktıktan sonra, aslında çok doğru olmasa da çocuğun bilgisayarını karıştırıyor ve "Dün giderken eczaneye uğradık, o haplardan aldık, acayip kafa bulduk ha..." gibi bir yazışmayla karşılaşıyor. Çok kötü olmuş, paniklemişti. Bu konuda profesyonel olsa da anne-baba olmakta profesyonel olamıyoruz çoğu zaman. Ancak ne olursa olsun, sükunetimizi kaybetmememiz gerekiyor. Sükunetinizi kaybedip kavga çıkarabilirsiniz, çocukla daha çok zıtlaşıp onu suçlayabilirsiniz. O zaman bütün iletişimi zaten baştan koparıp kötü ortamların kucağına atıyorsunuz çocuğu. Panik yapıp, şaşkın şaşkın davranırsanız, bu sefer zayıf duruma düşüyorsunuz. Yardım etme şansınız kalmıyor. O zaman bir profesyonelden destek alacağız. Önce biz güçleneceğiz ki ondan sonra ona yardım edebilelim. Uçaklarda şöyle bir şey vardır: Ani durumlarda, kucağınızda bebeğiniz varsa, "önce kendi maskenizi takın, sonra bebeğinizin maskesini takın" denir. Önce kendi maskemizi takacağız, yani önce kendimiz o olay karşısında güçlü olacağız ki onun yanında olabilelim.

Şunu da hiçbir zaman düşünmemek lazım: "Biz çok aileyiz, biz çocuğa çok iyi bilgi verdik, bizim ailede böyle bir şey olmaz, onlar ilgisiz aileler." Yok böyle bir şey. Tabii ilgisiz ailelerin çocukları daha çok risk altında, sokakta yaşayan çocuklar daha çok risk altında, bu gerçek, ama her türlü aileden, donanımı tam olan ailede dahi böyle bir olay yaşanabiliyor. Çünkü çocuğun bir anlık zaafı ve bir anlık yanındaki arkadaşına uyması bile sebep olabiliyor. Bu, ne ailenin kötü olduğunu, ne o çocuğun kötü olduğunu göstermez. Her ailede olabilir, bunu da unutmamak gerekiyor.

ZÜBEYDE EKAL: Haplardan söz edecek olursak; ne kadar süre sonra bağımlı olabiliyor, yani adet mi, gün mü, belli aralıklarla mı?

ŞEVKİ SÖZEN: Maddenin genel etkileri var. Bunlar zaten hoşa gidici etkiler. O nedenle madde alındığı andan itibaren kişi, ruhsal olarak maddeyi ikinci, hatta üçüncü kez kullanma isteği duyuyor. Bu bizim ruhsal bağımlılık dediğimiz, bağımlılığın başlangıç noktasıdır. Kişi bu noktadan sonra artık ruhsal bağımlıdır. Ama krizlere de yol açabilen fiziksel bağımlılık daha geç aşamalarda görülüyor. Ama tabi krak (bir kokain türevi) veya eroin gibi kimi maddelerde ilk kullanımdan itibaren fiziksel bağımlılık da görülebiliyor.

Ruhsal bağımlılığı tespit etme şansımız yok mu?

ŞEVKİ SÖZEN: Var, ama zor. Sürekli bir takiple mümkün olabilir.

ZÜBEYDE EKAL: Çocuğun psikolojik durumuyla da ilgili sanırım. Ergenlik dönemindeki çocuk dışarıdan gelen çeşitli şeylere açık mı oluyor?

ŞEVKİ SÖZEN: Ever.. Ergenlik dönemi, kişinin dışarıdan gelen uyaranlara çok açık olduğu bir dönemdir. Ergenlik döneminin önemli bir özelliği anne-babayla iletişimin kopmasıdır. Artık anne-baba, anne-babayla vakit geçirmek, anne-babayı dinlemek eskisi gibi çekici olmamaya başlar. Hatta zaman zaman anne-baba düşman gibi görülür. Çocuğun hayatında başka öncelikler gelişmeye başlar bu dönemde. Cinselliği tanımaya başlamıştır, belki aşık olmuştur. Âşık olduğu kişi ya da hoşlandığı kişinin beğenisini kazanmak onun için daha önemlidir. Burada o kişinin kimliği devreye giriyor. Kişinin arkadaş grubu devreye giriyor. Yani çocuğun yeni çevresi, yeni kimlik arayışı devreye giriyor. Tabii ki çocuğunuzun kimliği de önemlidir. Bazı çocuklar bağımlılığa çok daha yatkın olabiliyor. Ama tabi hiç yatkın olmayan bir çocuk da bağımlı olabilir. Yani bu konuda çok kesin kurallardan söz edemiyoruz.

Çocuk 1 buçuk saat telefonla konuşuyor. 1 buçuk saat telefonla konuşulur mu?

ŞEVKİ SÖZEN: Konuşulur. Bu yaşta siz de birine çılgınca tutkun olursanız, siz de konuşabilirsiniz. Bu, tutkularımızla ilgili bir şeydir. Yaşınız gereği sizin bu tutkuyu yaşamanız 10 binde 1 olasılık olabilir. Ama o bunu yaşayacak, tadacak. O zaman onu anlayacaksınız, sabırla bekleyeceksiniz.

SALONDAN: Faturayı ödeyeceksiniz..

ŞEVKİ SÖZEN: Faturayı ödeyeceksiniz ve sabırla bekleyeceksiniz. Ama uygun bir ortam yaratıp bunu çocuğunuzla konuşabilirsiniz. Tabi telefon konuşmasının tam ortası yada hemen sonrası hiç uygun bir zaman olmayacaktır. Bu, zaten zayıf olan iletişiminizi daha fazla koparmaktan başka bir işe yaramaz. Onun sevdiği bir aktiveyi yaparken, suçlayıcı biçimde değil, konuşarak, açıklayarak durumu anlatabilirsiniz.

MEVLANA ALALOĞLU: Kolay bir yol var aslında; bir cep telefonu tarifesi var, neredeyse bedavaya konuşuluyor.

ŞEVKET SÖZEN: Belli kişilerle de bedava görüşme hakkı yok. Bir çözüm bulacaksınız. Ama herhangi bir şekilde çatıştığınızda, kaybeden taraf hep sizsiniz, bunu unutmayın. Ayrıca çocuğunuz için sizi kaybetmek o kadar

önemli değil, ama sizin için çocuğunuzu kaybetmek çok önemli. Denge sizden yana ağır basıyor.

MEVLANA ALALOĞLU: Bağımlılığın yaş dilimi nedir? Yani başlangıç ve bitiş dönemi ne zamandır? 30'undan sonra rahat edebilir miyiz?

ŞEVKET SÖZEN: Edemezsiniz. Kaç yaşındasınız, sormamda bir sakınca var mı?

MEVLANA ALALOĞLU: 40 yaşındayım.

ŞEVKET SÖZEN: Siz 40 yaşında bağımlı olabilirsiniz.

MEVLANA ALALOĞLU: Ama oran olarak bir şey vardır herhalde?

ŞEVKET SÖZEN: 60 yaşında da bağımlı olabilirsiniz. Ama tabii ki çocuğunuzun 13-18 yaş arası bağımlı olma riski çok daha fazladır. Yapılan çalışmalar şunu gösteriyor: Bağımlılık yaşı 11'e kadar indi. 11 ilkokul beşinci sınıf demek oluyor. O zaman risk çok büyük. Benim oğlum da şu anda 11 yaşında. Her şeyi bildiğini sandığı ama aslında hayata dair hiçbir şey bilmediği, çok saf olduğu bir dönem. Bu dönem tabii ki çok daha riskli, ama her yaşta da bağımlı olunabilir.

MEVLANA ALALOĞLU: 18 yaşından sonra herhalde biraz daha düşüyor?

ŞEVKET SÖZEN: Biraz daha düşüyor. Ama üniversite döneminde, sonrasında, yani hep var o risk. Girdiği gruba göre, şartlara göre değişebiliyor. Sizin sorunuzda ilginç bir nokta var: 30 yaşına geldiğinde hala çocuğunuz için endişeleniyor olacaksanız bu kez siz antidepresan bağımlısı olursunuz. Bu şekilde yaşanmaz. Onun yaşamını bir dönemden sonra özgür bırakmak, kararlarını kendisinin verebileceğini kabul etmek durumundayız.

Bağımlının isteği olmadan tedavi mümkün müdür?

ŞEVKİ SÖZEN: Tedavide birinci koşulumuz, tedavi olacak kişinin kendi isteği ve kendi iradesinin olmasıdır. Kendi iradesiyle tedavi olmak istemiyorsa, doktor hiçbir şekilde başarı kazanamıyor. Biz bağımlı kişiyi kriz süresince kendisine zarar veremeyeceği bir mekana koyuyoruz. Ama tabi kişinin isteği yoksa, bırakmak ,istemiyorsa bunun hiçbir önemi yok. Çünkü oradan çıkar çıkmaz doğruca o maddeyi almaya gidecektir.

Defalarca bırakıp geri başlayan bir hastamız vardı. Ben dördüncü tedavisinde tanıdım hastayı. Kendi anlatımına göre, bazı bölgelerde (örneğin Kadıköy İskelesi) satıcılar hastayı tanıyor ve hemen yanına gelip ilişki

kuruyorlarmış. Bunlar tabi maddeyi yeniden aklına getiriyor ve sonrası malum. Onun için hekimin yapabilecekleri çok kısıtlıdır. Çünkü ancak kısa bir süre müşahede altında tutabiliyoruz hastayı.

Tabii ilaçlarımız var, o dönemin daha sakin geçirilmesine çalışıyoruz. Ama bunlar kişinin iradesi olmaksızın yapılacak tedaviler değil. O nedenle hep şunu söylüyoruz: Aileye çok iş düşüyor. O iradeyi güçlendirecek olan ailedir. Aile, çocukla ilişkiyi koparırsa ya da suçlayıcı tutuma düşerse, o zaman çocuğun sığınabileceği ya da irade gösterebileceği hiçbir konu kalmıyor.

ZÜBEYDE EKAL: Sadece eroinde mi sözünü ettiğimiz çok ağır durumlar yaşanıyor? Kokain vb. maddelerde de bu durumlar oluyor mu?

ŞEVKİ SÖZEN: Eroinde hasar biraz daha ağır ama kokainin de belli türevleri aynı derecede riskli. Kokain eroin kadar yüksek bir bağımlılık yaratmıyor. Yani bağımlının kokaini eroin kadar sık kullanmasına gerekl olmuyor. Eroinin metabolize olma hızı çok yüksek olduğu için, günde 3 ya da 4 kez kullanması gerekiyor. Ama kokaini haftada 2 kez kullansa da idare ediyor. Kişi çok uzun süre kokain kullanamıyor. Çok pahalı bir madde olduğu için bir süre sonra eroine geçiş yapıyor. Bunun için biz eroinle daha fazla karşılaşıyoruz.

"İŞ YASASI"

TMMOB

MMO İstanbul Şubesi - Bakırköy Temsilcilik

18 Mart 2005

Av. Necdet OKCAN
Endüstri Mühendisi Mustafa ŞİMŞEK

CELAL GÜNDOĞAN: Arkadaşlar, dostlar; hepiniz hoş geldiniz.

İş Yasasıyla ilgili bu etkinliğimizi 15-20 gün önce duyurduk. Bu etkinliği Bakırköy Belediyesiyle birlikte organize ettik, salonlarını bizimle paylaştılar.Bu yüzden Bakırköy Belediyesine çok teşekkür ediyoruz.

Sayın Avukat Necdet bey, Endüstri Mühendisi Mustafa Şimşek, bizlere bu konuda bilgiler sunacaklar. Ben şimdiden onlara teşekkür ediyor, sözü arkadaşlara veriyorum.

MUSTAFA ŞİMŞEK: Arkadaşlar, hepinize merhaba.

Yeni İş Yasasının hayatımıza yansıması ve hayatımıza etkisi konularına girmeden önce, konuşma süresi içerisinde iki soruya yanıt aramaya çalışacağım. İlk olarak; Yeni İş Kanunu da dahil olmak üzere, çalışma yaşamını düzenleyen diğer yasalar geriye doğru köklü biçimde değiştirildi. Acaba bu değişik neden yapıldı, kim istedi? sorusuna yanıt arayacağız.

İkinci olarak da, çok genel düzeyde, bu yasalar hayatımıza nasıl etki ediyor ve hayatımızı nasıl düzenliyor? soru geliyor. Bu iki soruya yanıt vermeden önce mühendislerin pozisyonunu belirlemeye çalışalım. Mühendislerin pozisyonunu tam belirlemeden, konunun yeterince netliğe kavuşacağını düşünmüyorum. Çünkü mühendisler, kendi hesabına çalışanlar hariç, ki bunlar mühendislerin küçük bir bölümünü teşkil ediyor çoğunlukla ya kamuda ya özel sektörde çalışıyor. Kamuda çalışan mühendisler 657 sayılı Yasaya tabiler, bu yasa kamuda çalışan mühendislerin iş yasasıdır. Emekli Sandığının iştirakçisi durumundalar, dolayısıyla sosyal güvenlik kurumları da Emekli Sandığıdır.Tıpkı işçilerde SSK olduğu gibi.

Kamunun dışında çalışan arkadaşlarsa, özel sektörde çalışıyor. Özel sektörde çalışan mühendisler daha önce 1475 sayılı İş Kanununa tabiiydiler, daha sonra bu yasa değişti, yeni yasa ortaya çıktı, 4857 sayılı İş Kanunu, yani 4857 sayılı İş Kanununa tabiler.Buna tabi olarların sosyal güvenlik kurumları ise SSK'dır.

Bu noktaların altını çizdikten sonra, öyle çok derin sınıf analizlerine girmeden hemen şunu söyleyebilmemiz mümkün; Mühendisler bir kere nitelikli bir işgücü, ama aynı zamanda yasalardan yola çıktığımızda da, bakıyoruz ki emekçi. Hem nitelikli işgücü, hem de emekçi. Dolayısıyla, işçi sınıfının bir parçasıdır. İsteseler de, istemeseler de, yasa mühendislere böyle bir pozisyon çiziyor. Çünkü aynı yasaya tabiler.

Bunu belirledikten sonra birinci soruya yanıt arayabiliriz. İş Kanunu dahil olmak üzere, çalışma yaşamını belirleyen yasalar neden yapıldı, kim tarafından yapıldı? O halde önce iş hayatını sadece 4857 sayılı İş Kanunu mu belirliyor buna bakmak lazım. Sadece bu yasadan ibaret olmadığından resme bir bütün olarak bakmak zorundayız. Çalışma yaşamı ilk başta anayasada şekilleniyor, orada çalışma yaşamıyla ilgili birtakım düzenlemeler var. Onu somuta indirgeyen ise yasalardır. Yani çalışma yaşamını en başta 4857 sayılı İş Kanunu ile 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu belirliyor. İşte deniz iş hukuku var, basın iş hukuku var. Arkasından 506 sayılı SSK Yasasını , Emekli Sandığı Kanununu söylememiz gerekiyor. Bunlar doğrudan çalışma yaşamını düzenleyen yasalar. Bunların dışında, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu, 2822 sayılı Toplu Sözleşme, Grev, Lokavt Kanunu; bunlar doğrudan çalışma yaşamı üzerinde etki gösteren yasalar. Bunun yanı sıra tüzükler var. Tüzükler dışında, yönetmelikler var ve bunun dışında da, çalışma yaşamında yeniden yapılandırmaya çok büyük etki eden bir yasa olan Özelleştirme Kanunu var. Birde doğrudan yine çalışma yaşamına etki eden, onun yeniden yapılanmasına rol oynayan Bütçe Kanunu var. Bütçe Kanununu yatırımlarla ilgisi olduğu için saydım. Ne kadarlık yatırım yapılacağına bu kanun karar veriyor. Dolayısıyla, yatırımların azlığı veya çokluğu, çalışma yaşamının yeniden yapılanması üzerine doğrudan etki gösteriyor. yanı Çalışma yaşamına yine dolaylı yoldan etki yapan yasalar da var. Örneğin, Borçlar Kanunu. Bu ve bu gibi kanunlar da dolaylı yoldan çalışma yaşamını etkiliyor.

Bütün bu doğrudan ve dolaylı yoldan gösteren yasaların toplamı, aslında işgücü piyasasının nasıl işleyeceğine, nasıl çalışacağına ve nelerin olacağına karar veriyor, yani emek piyasası dediğimiz şeyin çerçevesini, işleyişini ve yapısını çiziyor. Şimdi bu yasalar emek piyasasının nasıl çerçevesini çiziyor,

işleyişini, yapısını nasıl oluşturuyorlarsa hepsinin bir ortak kesiti de var. Bir kesit alabiliriz ve ölçebiliriz. Mühendislik bir yanıyla ölçme-değerlendirme mesleğidir. Dolayısıyla, bu yasaların tümünden bir kesit alarak, ölçmemiz , değerlendirmemiz mümkün. Birincisi; bu yasaların ortak özelliği, içimizden geçtiğimiz süreçte, işsizliği artıran, yani iş yaratmayan özelliği var. İkincisi; emekçilerin örgütlenmesini engelleyen ve onu caydıran bir özelliği var. Üçüncüsü; toplam olarak bu yasaların ücretleri düşüren bir özelliği var. Dördüncü olarak da, çalışma yoğunluğunu artırıcı özelliği var.

Şimdi çalışma yoğunluğunu nasıl artırıyor, nasıl düzenliyor, birazcık buna bakacağız? Bütün bunlara,bu dört özelliğe birden baktığımız da bunların işgücünün yeniden, eskisinden daha farklı olarak tekrar denetim altına alınmasını, kontrol altına alınmasını sağladığını görebiliriz. Bu yasaların hepsinin toplam özelliği bu. Nasıl yeniden denetim altına alıyor ve ne yapıyor bu yasalar bunu görmek lazım. Bir kere şuradan başlayalım; Örneğin, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununda, -bir iki tanesini söyleyeceğim- geçtiğimiz süreçte bir değişiklik yapıldı. Bu değişikliğe karşı bütün emekçiler tepkisini ortaya koydu ve Ankara'da "mezarda emekliliğe hayır" diye bir gösteri yapıldı. 506 sayılı SSK Kanunu, mezarda emeklilik diye bir düzenleme ortaya çıkardı. Şimdi bu düzenleme tekrar değiştirilip, emeklilik yaşının daha yukarıya çekilmesini sağlamaya çalışacak, böyle bir tasarı var, tekrar değiştiriyorlar. Bayanlarda 58, baylarda 60 yaşında emekli olmayı gündeme getirdi yasadaki bu değişiklik. Şimdi bu sınırı 60 ve 62 yapmaya çalışacaklar. Sosyal sigortalar fonu açık veriyor, bu açığa kamu tarafından transfer yapılıyor, bu transferi , bu kaynağı azaltmak ve başka yere transfer sağlamak için yasadaki bu değişikliğin yapılması gerektiğini söylüyorlar. Nereye transfer sağladıklarını somut olarak biliyorsunuz. Mesela, Uzan'a transfer ediyorlar. Batık bankaların toplam maliyeti, 75 milyar dolar. Sadece Uzan'ın batırdığı para, kamunun sırtına yıktığı para yaklaşık 10 milyar dolar. İşte buralara transfer ediyorlar.

Bir başka önemli kolu, özelleştirerek yapıyorlar. Özelleştirme, sendikasızlaşmayı, örgütsüzleşmeyi, işsizliği artırıcı ve de ücretleri baskı altına alan özellikler yaratıyor, yani emek piyasasına bu tür müdahalelerde bulunuyor. En son örneği SEKA'da "Kapatacağız", "özelleştireceğiz" dediler.SEKA'da yaklaşık 725 kişi çalışıyordu. Şimdiye kadar özelleştirilen tüm kurumlara baktığımızda ki, bununla ilgili klasik söylem, "son derece yaşlı, verimsizdir" iddiasıdır, ancak kamunun elinde olan illa verimsiz olacak diye bir kural yok ki. Böyle bir iddia da yanlış ve de ideolojiktir. Özel sektörü görüyoruz, bankaların bir çoğu iflas etmedi mi? Demek ki, özel olan, güzel ve verimli olmu-

yor. Bu tamamen emek piyasasına müdahalenin ideolojik bir söylemi ve uygulaması da emek piyasasını yeniden yapılandırmaya yönelik.

Bir diğer konu, nasıl yapıyorlar? 2821 sayılı Yasada, dünyanın hiçbir ülkesinde olmayan barajlar var. Önce işkolundaki toplam çalışanların yüzde 10'unu üye yapacaksınız ki, toplusözleşme yapmaya yetkili sendika olabilesiniz Bu da yetmiyor, işyerinde çalışanların da yüzde 50, artı 1'ini sendika üyesi yapmanız gerek. Bu tür engeller var, yani 100 metre engelli koşu gibi. Tabii, bu engellerin hepsi emeğin örgütsüzleştirilmesi ve örgütlülüğün zorlaştırılması için.

Bunun dışında, 2822 sayılı Yasada da bir sürü engeller var. Sendika yetki aldığında, hemen oturup sözleşme yapamıyor, bir sürü prosedürden geçiyor, emredici , yasaklayıcı kurallar var. Dolayısıyla örgütlenseniz bile, toplusözleşme masasına oturduğunuzda, caydırıcı güç olamayabiliyorsunuz, çünkü grev yasakları var. En son olanları biliyorsunuz, Şişecam'daki grev yasağı, arkasından lastik grevleriyle ilgili yasaklar Bakanlar Kuruluna bu konuda özel yetkiler tanındığının göstergesi.

Bir diğer konu, kamu ekonomik girişimciliğinin durdurulması, yani işsizliği önleyici yatırımların yapılmaması, dolayısıyla işsizliğin yüksek boyutlara ulaşması, işsizliğin yüksek boyutlara ulaşmasıyla birlikte, onun çalışanlar üzerindeki caydırıcı gücünü kullanarak ücretleri aşağıya doğru çekmek. Son 5 yılda ortaya çıkan ücret kayıpları yaklaşık yüzde 39'dur. Dolayısıyla, çalışanları hangi koşulda olursa olsun, çalışmaya mahkûm etme, yani itaatkâr bir emek dünyası yaratma amacı ortadadır.

Bir diğer konu -ki, bu konunun detaylarını daha sonra sorularla tartışacağız- performans değerlendirmesinin yasalara girmesi. 4857 sayılı Yasanın 17 nci maddesinin gerekçelerinden biri, verimlilik ve performans değerlendirmesi. Şimdi aynı düzenlemeyi Kamu Reformu Temel Kanunu içerisinde Personel Rejimi Kanununa aktarmaya çalışıyorlar. Bunun anlamı şu, -pratikte de örnekleri var- işyerleri, açıkçası çok kaba bir ifade kullanacağım, Veli Efendi Hipodromuna dönüşecek ve çalışanlar da Veli Efendi Hipodromunda yarışan atlara dönüşecek. Böyle bir ortamı sağlamaya, olayı bu noktaya getirmeye çalışıyorlar. Yani, eğer emsallerinizden verimsizseniz ve performansınız düşükse, geçerli bir nedenle, işveren sizin hizmet akdinizi feshedebilecek.

Bu konunun ikinci bir yanı daha var. Hem de dünyada uzun zamandan beri uygulanıyor, özellikle 1980'den sonraki süreçte uygulanmaya başlandı, 1990'dan sonra da hız kazandı. Bugün hangi ücreti alıyorsanız alın, o ücretin

bir kısmı garanti edilmiş ücret olacak geri kalanı ise verime göre belirlenecek. Diyelim ki 1 milyar ücret alıyorsunuz, bu ücretin 500 milyon lirası garanti ücret olacak, gerisi de performansınıza bağlı olarak ödenecek. Dolayısıyla, performansınız düştüğü takdirde, yani çalışma temponuz düştüğü takdirde, siz eski bir milyar lirayı alamaz duruma düşeceksiniz. Şu anda Türkiye'de sendikasız ve örgütsüz yerlerde bu, bireysel hizmet akdine girilmiş durumda. Diğer ülkelerin çoğunda ise, toplusözleşmelere girmiş. Bu dönem, yine hem kamu toplusözleşme görüşmelerinde, hem de özel sektör sözleşme görüşmelerinde, müzakere masasına böyle bir konu geldi. 1994 sözleşmelerinde nasıl ki telafi çalışması, kısa süreli çalışma, ücretsiz izin gibi konular müzakere masasına geldiyse ve daha sonra bunlar yasa olduysa, bunlar daha sonra, 1994 yılında gündeme geldi ve 2003'te de 4857 sayılı İş Kanununa girdi. Önce dillendiriliyor, arkasından müzakere masasına getiririliyor ve arkasından da yasal düzenlemesi yapılıyor.Şimdi kamu personeli rejimi yasasında da buna benzer bir düzenlemenin yapılmasını hazırlıyorlar. Yani, kamuda çalışan mühendisler ve diğer çalışanlar da buna benzer bir statüye tabi olacaklar. Giderek , şu anda sendikasız yerlere uygulanan, bir kısmı garanti ücret olan, diğeri de performansa bağlı olan bir ücretlendirme modeli ortaya çıkacak. Zaman zaman işyerlerinde prim uygulaması şeklinde de gündeme gelebiliyor. Bir diğer, daha düşük düzeydeki hali de, prim uygulaması şeklinde.

Bu saydığımız yasalarla bütün bunları niye yapıyorlar? Sonuç olarak Bir kere 1960'ların sonuna gelindiğinde, bizim kapitalist merkez ülkeler diye tarif ettiğimiz, sanayileşmiş merkez ülkeler yani emperyalist ülkeler bir krize girdiler. Sermaye birikim rejiminde tıkanmalar yaşandı. Bunun göstergeleri de var ; Gayri Safi Milli Hâsıla hızında yavaşlama, enflasyonda artış , kâr oranlarında ciddi bir düşme ve işsizlikte yükselme söz konusu. Bütün bu göstergelerin hızını düşürmek veya durdurmak için merkez kapitalist ülkeler, yani emperyalist ülkeler önlem alma yoluna gidiyorlar. Bunu, biraz önce bütünsel resmini çizdiğimiz yasalarla yapmaya çalışıyorlar. Ana politikaları; savaşı politikanın merkezine yerleştirebilmek. Tıpkı Afganistan, Irak örneğinde olduğu gibi.

Bir diğeri de devletler ve sınıflar arasındaki güç ilişkisini değiştirmeye çalışıyor. Çünkü devletler ve sınıflar arasındaki güç ilişkisi değiştiğinde, güç ilişkisi değişen bir devlete istediğinizi yaptırma olanağı bulabilirsiniz. İkincisi sermayeyle emekçi kesimler arasındaki güç ilişkisi değiştiğinde, onları ıslah edilmiş bir emek piyasasının orduları olarak görebilirsiniz. Bunları hem politikada, hem ekonomide hem hukukta hem de kurumsal alanda yeni düzen-

lemeleri ortaya çıkartarak yapıyorlar. Bunu Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü ve IMF eliyle yapıyorlar. Bu kurumlar o ülkelerin dünya çapındaki kurumları. Türkiye'de somut örneği şu: Derviş Dünya Bankasından buraya geldiğinde, "15 günde 15 yasa" dedi. SSK hastanelerinin Sağlık Bakanlığına devredilmesi, 4857 sayılı Yasanın çıkartılması ve benzer düzenlemeler de bu kurumların dayatması sonucu ortaya çıkmıştır. Türkiye gibi , çevre ülkelere net borç ödeyicisi durumda olan ülkelere kaynak transferi yaparak sermaye birikimi tıkanan rejiminin bu vasıtayla önünü açılmak için yapıyorlar.

Bütün bu somut hayatımızda nasıl şekilleniyor? Bir kere üretim süreci yeniden düzenleniyor ve yeniden yönetiliyor,yönetişim dedikleri yeni bir yönetim ortaya çıkıyor. Hem devlet, hem de işyerleri buna göre şekilleniyor. İşyerlerinde bunun çeşitli adları var; toplam kalite yönetimi denilebilir, GA modeli denilebilir, BLAN modeli denilebilir. Arkasından sıfır hata ve hızlı tempo, sıfır fazla, tam istihdam denilerek üretim süreci şekillendiriliyor. Dolayısıyla, bütün bunlar üretim sürecinin yeniden yapılandırılmasına ve aynı zamanda sıfır fazla tam istihdamda işgücü maliyetlerinin alabildiğine düşürülmesine yönelik.

Arkasından emek süreci de yeniden yapılandırılıyor, çünkü işgücü piyasası yeniden yapılandırıldığına göre emek süreci piyasası da yeniden yapılandırılıyor. 4857 sayılı Yasayla, önümüzdeki dönem 657 değişecek, Kamu Personeli Rejimi Yasası çıkacak ve SSK'daki değişiklikler, Emekli Sandığı Yasasındaki değişiklikler yani tüm bu yasalardaki değişikliklerle emek piyasası bu doğrultuda yeniden yapılandırılıyor. Emek piyasası yeniden yapılandırılırken, temel göstergeler şuna dönüşüyor: İşsizlik artıyor, yoksulluk derinleşiyor ve örgütsüzlük büyütülmeye çalışılıyor. Bu vasıtayla, demin söylediğimiz gibi, sınıflar arası güç dengesi de değişiyor. Sınıflar arası güç dengesi değiştiğinde istediğiniz gibi işten atma olanağı yakalayabilirsiniz, ücretleri istediğiniz gibi ayarlayabilirsiniz. Tabii sınıf mücadelesi, sınıf mücadelesindeki örgütlülük ve mücadele süreci, bu sürecin hızını düşürür yahut da durdurabilir; bu işin diğer boyutu.

Bütün bunlar, gelişmiş sanayi ülkeleri dediğimiz merkez sanayileşmiş ülkelerin yani emperyalist ülkelerin hem kendi içinde yaşanıyor, hem de bağımlı ülkelere, çevre ülkelere bu dayatılıyor. Dolayısıyla, bağımlı ülkelerin sermayesiyle merkez ülkelerin sermayesi bu anlamda sıkı bir işbirliği içerisinde. Peki, bütün bunlar bizim hayatımızda neleri değiştiriyor? Demin saydığımız konuları somutlamak açısından makro düzeyde, alt düzeylerde soru-yanıtta tartışabiliriz.

Birincisi; 506 sayılı Yasasını SSK Yasasını değiştirerek ne yaptılar? Emeklilik yaşını yükselttiler. Halbuki Türkiye'nin istihdam yaratması lazım. Türki-

ye'de bir ortalama ömür var aslında emekli maaşı vermeyeceğiz , sizi sosyal güvenden mahrum bırakacağız demeye getiriyorlar. Dolayısıyla, sosyal güvenceden mahrum kalan bir emek dünyası, önüne dayatılan şeylere daha kolaylıkla razı olur.

Bir diğeri; Sosyal Sigortalar Kurumunu Sağlık Bakanlığına dayatarak sağlığı ticarileştirmeye çalışıyorlar. Hemen ilk uygulaması 80 kuruşluk pul oldu, ticarileştirmenin önünü açmaya çalışıyorlar ve giderek de özelleştirecekler, çünkü dünyadaki örnekleri de böyle. Onun dışında 4857 sayılı İş Kanununda da bu anlamda temel değişiklikler var. Bir kere geçici iş ilişkisi diye bir ilişki var. Bunun eski adı ödünç iş ilişkisiydi, yani bir firmada çalışırken, bu firmada, işlerde birtakım azalmalar söz konusu olduğunda, firma sizi bir başka, kendi bünyesinde bağlı olan bir firmaya veya benzeri iş yapan bir firmaya ödünç olarak verebilir, yani sizi kiralık olarak kullanabilir. Bunun anlamı işgücü maliyetinden kurtulmaktır.

Bir başka şey de eski yasada olmayan kısmi süreli çalışma, yani part time çalışmayı yasallaştırılıyor. "Günde 7,5 saat, haftada 45 saat çalışmayabilirsiniz, bunun yarısı kadar, part time olarak çalışarak ona göre ücret alabilirsiniz, bununla da biz işsizliği önleyeceğiz" diyorlar. Çünkü yarım gün çalışacaksınız, diğer yarım gün başkaları çalışacak. Bu yoksulluğu yaygınlaştırmak demektir. Zaten mevcut ücret düzeyiyle geçinmek mümkün değil, yönetici pozisyonunda olan mühendisler hariç ücret düzeyleri yoksulluk sınırının altında.

Eski yasada olmayan, yeni yasada olanve emeklilik sürecini etkileyen çağrı üzerine çalışma var. Açık söylemek gerekiyor ki, çağrı üzerine çalışan birisi, ancak 75 yılda emekli olabiliyor. 20 yaşında da çalışmaya başladığını düşünün, 95 yaşında emekli olacak demektir, açıkçası "gelirinizin büyük bölümüne el koyuyoruz" demektir.

Yine bir işgücü maliyetinden kurtulmak üzere, eski yasada deneme süresi 30 gündü, şimdi bu yasada deneme süresi 2 aya çıkartılmış durumda ve toplusözleşmeleri de 4 aya kadar uzatılabilir. Deneme süresinin özelliği şu; eski yasaya göre 1 aydan fazla çalıştığınızda, işveren sizi işten atmaya kalktığında ihbar tazminatı ödemek zorundaydı, ama deneme süresini uzatırsanız, diyelim ki sizi ikinci veya üçüncü ay içinde işten attığında ihbar tazminatını ödemekten kurtulacak demektir. Bunun gerekçesi de teknolojik birtakım değişiklikler oldu, makine parkında birtakım değişiklikler söz konusu, dolayısıyla hem bu makine parkında çalışabilmek için, hem de işi yapıp yapamayacağına karar verebilmek için bu kadar süreye ihtiyaç olduğu. Bir kere biz mühendisiz, biliyoruz ki, bir elemanın o işin işçisi olup olmadığını, 2 günde öğrenebiliriz.

Arkasında yatan şey işgücü maliyetlerini düşürmek, hatta o işyerinde bu süre içerisinde örgütlenme gibi bir faaliyet varsa, dolayısıyla örgütlenme faaliyetinin önünü engellemektir. Onun dışında demin bahsettiğimiz 17 nci maddede, geçerli nedenle fesih diye bir düzenleme var. Arkadaşınızdan borç isterseniz, verimsizseniz, performansınız düşükse ki, bunların da neye göre ölçüleceği çok net değil, yani Veli Efendi Hipodromunda yarışan atlar gibi koşuşturmuyorsanız, işten atılacaksınız demektir, tüm bunlar geçerli neden olarak sayılıyor. Bu durum eski yasada yoktu

Geriye yönelik bir değişiklik de, toplu işçi çıkartmada.Eski yasada bir ay içerisinde 10 veya daha fazla aralıklarla 10 işçi çıkarttığınızda toplu işçi çıkartma sayılıyordu şimdi işyerindeki çalışan sayısının yüzde 10'u kadar işçiyi bir anda işten çıkartabiliyorsunuz. Mesela, 500 kişilik bir fabrikada 10 kişi çıkarttığınızda eskiden toplu çıkartma sayılıyordu, şimdi 50 kişi ve daha fazla çıkarttığınızda toplu çıkartma olarak kabul ediliyor. En önemlisi de fazla çalışmaya ilişkin yeni düzenlemeler. İki tane yeni tanım; fazla çalışma ve fazla sürelerle çalışma tanımları getiriliyor. Fazla sürelerle çalışma, açıkçası fazla çalışma ücretini gasp etmeye yönelik, çünkü eski yasada fazla çalışma ücreti yüzde 50'ydi, yeni yasada da yüzde 50, ancak fazla sürelerle çalışma ücreti yüzde 25. Yani bir hak gaspı söz konusu. Halbuki eğer bu ülkede 45 saatin altında çalışma süresi tespit edilmişse, diyelim ki 40 saat tespit edildi, 40 saatle 45 saat arasındaki süre fazla sürelerle çalışma olmalı. Ancak 45 saatin üzerine çıkarsanız, fazla çalışma sayılabiliyor. Dolayısıyla biriktirilmiş zaman diye, serbest zaman kullanımı diye bir zaman söz konusu ve burada da fazla sürelerle çalışmada her bir saate karşılık 1 saat 15 dakika uygulanıyor. Aynı zamanda eğer siz bunu serbest zaman olarak kullanırsanız da, 1 saati 1 saat 15 dakika olarak kullanacaksınız. Eski yasaya göre ise 1,5 saat olarak kullanacaktınız, yine bir gasp söz konusu. Çalışma sürelerinde yeni düzenlemeye göre çalışma süresi 11 saate kadar çıkartılabiliyor.

En önemli konulardan biri de işten atılan bir işçi ,çalışan veya emekçinin, işten atıldıktan sonra iş bulma süreleri giderek uzadı, ortalama mühendislerin daha önce ortalama 3 ay olan iş bulma süresi önce 6'ya sonra da 1 yıla çıktı. Şimdi yavaş yavaş işten atılan bir mühendisin iş bulma süresi 2 yıla doğru tırmanıyor. İş bulsa bile, ücretinde bir düşme meydana geliyor. Diyelim ki, bu kadar süre iş bulamadı. Eski yasada kıdem tazminatı vardı. Şimdi kıdem tazminatının altında "fon çıkana kadar bu uygulanacaktır" diyor. Fon çıktığında ki, onunla ilgili geçici maddede düzenleme var, kıdem tazminatını, ilk tasarı 10 yıl, 10 yıla kadar veya emekli oluncaya kadar alamayacaksınız demektir.

Yani o süre içerisinde siz açlığa mahkûm olacaksınız, önünüze hangi iş çıkarsa, hangi ağır koşullar dayatılırsa dayatılsın, kabul etmek zorunda kalacaksınız. Bu da, çalışma koşullarının ağırlaşmasına, ücretlerin düşürülmesine bir etki. Sonuçta, bununla ilgili yine bir düzenleme yapmaya çalışacaklar, çünkü yasada bu olanak var. Gerçi eski yasada da vardı ama o zaman emek dünyasının örgütlülük seviyesi ve mücadele gücü yüksek olduğu için çıkartamadılar, şimdi ise kıdem tazminatı fonu çıkabilir.

Özel istihdam büroları adı altında İŞ-KUR'un özelleştirilmesi, çalışanları ve emek piyasasını derinden etkileyen bir durum. Diyelim ki, Sabancı, özel bir istihdam bürosu kurdu ve fabrikalarına buradan işçi gönderecek. İstediği nitelikte işçileri ve elemanları seçerek, "Şunu yapmayacaksın, bunu yapmayacaksın, sendika üyesi olmayacaksın" diyebilecek. Böyle bir şeye kapı aralanmış oluyor.

Yeni İş Yasasını ve doğrudan emek piyasasına etki eden yasaları genel olarak değerlendirdiğimizde, görebiliriz ki sermayenin istediği yasaları onların ihtiyaçlarına yanıt verebilecek bir şekle kavuşturmaktır. Bir bağlantı daha kurabiliriz, aslında bütün bunlar Avrupa Birliği müktesebatına uyum adı altında yapılıyor.

Ben burada nokta koyuyorum. (Alkışlar)

NECDET OKCAN (DİSK Hukuk Dairesi Müdürü): Mustafa arkadaş epey toparladı, ama ben eksik kalan kısımlarını kendimce değerlendireceğim; çünkü bu İş Kanununun yasalaşması sürecinde, onun öncesinde ve hem bilim kurulunun tartışmaları, hem de meclis tartışmalarında birebir bulunduğum için, biraz nasıl olduğunu, nasıl gündemimize girdiğini, bunu kimin istediğini detaylı anlatabilirim. İş kanunu nedir, neden dünyada iş kanununa ihtiyaç doğmuş? Durduk yerde, bir sürü kanunlar var, ama iş kanunu niye doğdu? Tabii, iş kanunu birdenbire işverenler istedi veya devlet "böyle bir kanunumuz olsun" diye çıkarılmadı. Özellikle üretim ilişkilerinin feodal üretim ilişkilerinden kapitalizmeilk geçişte, yani liberalizmin, vahşi kapitalizmin o ilk döneminde işçiler neredeyse kölelik düzeniyle çalıştırılıyorlardı. Yavaş yavaş kentlerin kenarlarında fabrikalar oluşturularak bunların çevresinde de birtakım gecekondu gibi barakalarda işçiler günde 16 saat çalıştırılıyor ve fabrikadan iki adım ötede o kötü barınma koşullarında yaşıyorlardı. İşçilerin 1 Mayıs'ı bize kazandırdığı,8 saatlik işgünü mücadelesi; kadınların yoğun emek sömürüsüne karşı yürüttüğü 8 Mart 'ı yaratan fabrika direnişi; bu dönemin çalışma koşullarını gösteren ve buna karşın kaybedecek bir şeyleri kalmayan işçilerin yürüttüğü mücadelenin tarihsel örnekleridir.

Bu tür hak arama mücadelelerinin sonucunda bakıyoruz, Birleşmiş Milletler de bir çalışma örgütü kurma ihtiyacı duyuyor, çünkü her yerde işçiler buna başkaldırıyorlar ve çok kanlı mücadeleler oluyor -yani bizim burada çok kısıtlı bir sürede anlatmamız mümkün olmuyor ve bunlar bir seminer konusu olacak şekildedir- ve bizim eski İş Kanununda veyahut da bu İş Kanununda da silip atamadıkları, anayasalarda da yer alan birtakım temel haklar geçiyor. İnsanların çalışma sürelerinin belirlenmesi, bir standart oluşturulması, çalışma sürelerinin ötesini aşan, normal çalışma sürelerini aşan fazla çalışmaların ücretlendirilmesi, işçilerin dinlenme hakkı, hafta tatili ve diğer tatil günlerindeki dinlenme hakları, belirli sürelerde yıllık izin süreleri, çalışma koşullarının belirlenmesi, yani işçi sağlığı, iş güvenliği önlemlerinin alınması gibi birtakım temel standartlar çıkıyor. Burada işçinin korunması gbi bir kavram gelişiyor. Güçlü olan, üretim araçlarını elinde bulunduran işveren karşısında daha zayıf , daha örgütsüz olan işçinin birtakım asgari standartlarının ve haklarının sağlanması, işçinin korunması prensibinden yola çıkalarak düzenleniyor ve bunlar bireysel iş hukuku dediğimiz, yani işçiyle birebir, herhangi bir örgütlülük içinde bulunmayan, işçiyle işveren arasındaki yasal ilişkiyi belirliyor. Şöyle söylenebilir: Örgütsüz işçilerle işverenler arasındaki en temel toplu iş sözleşmesi, sözleşmedir, çünkü böyle yasal bir zor sağlamadığınız zaman,işverenler işçileri diledikleri kadar çalıştırarak ve minimum hak vererek onlardan maksimum faydayı elde etmek isterler. İşverenler için işçi sağlığının, iş güvenliği önlemlerinin hiç önemi yoktur. İşçinin ölmesinin, sağlığını kaybetmesinin önemi yoktur. İşte daha fazla kâr hırsı. Dolayısıyla, bu iş kanunu, işverenlerin o hırslarına gem vurmak için çıkmış bir yasadır.

Tabii, bu sadece yasa da değil, işte ILO sözleşmeleri dediğimiz 135 tane ILO sözleşmesinde de hemen hemen iş kanununa geçmiş bütün hakları görebiliriz. Bunlar aynı zamanda anayasamızın 90 ıncı maddesine göre yasa hükmündedir, yani burada olmayan hükümleri de oraya atıfla birtakım hakları elde edebiliriz.

Özellikle dünyada 1917 Ekim Devrimi'nin, ondan öncesinde de Marksizm'in etkisiyle bir sosyal devlet kavramı çıktı. Böyle gelişen Sosyalizm 'e karşı, işverenler iktidarlarını kaybetmemek adına, kapitalizmin, liberalizmin hüküm sürdüğü ülkelerde bir sosyal devlet kavramını ortaya attılar. Bu sosyal devlet kavramı da, işçilere belirli haklarının verilmek zorunda kalınmasına neden oldu. Tabii orada da işçilerin gene mücadelesi var, ama bu sosyal devlet kavramı, buradan beslenen sosyal demokrasinin ortaya çıkması, sosyal demokrat partilerin bu ülkelerde zaman zaman iktidara gelmeleri, bu işçi hakla-

rının yerleşmesine, oturmasına, bu işin, mücadelenin sosyal boyutunun güçlenmesine katkı yapmıştı.

1989'da Sovyetler Birliğindeki sistemin ve Doğu Blokunun çökmesiyle birlikte, iki kutuplu dünyadan tek kutuplu dünyaya geçtiğimiz zaman küreselleşme kavramı ortaya çıktı. Küreselleşme kavramının bir sürü etkisi var, iletişimin küreselleşmesi, sermayenin serbest dolaşımı gibi kavramların ötesinde, işçinin korunması prensibinin karşısına işletmenin korunması prensibini, koymaya başladılar. Küreselleşen dünyada çılgın bir rekabet var, bu azgın rekabet koşullarında, işsizliği de önlemek bakımından işletmeleri korumak lazım. Dolayısıyla, "işçiyi korumadan önce işletmeyi korumak lazım, işletme olmadan işçi olur mu, bir işletme olsun ki, işçi de olsun. İşletmenin olmadığı yerde işçi de olmaz. Dolayısıyla, işçi haklarını biraz ötelememiz gerekir" gibi bir kavramla, neoliberal politikalar bütün dünyada bir dalga halinde iş kanunlarına kendisini dayattı.

1980 12 Eylülünde ülkemiz bir darbe yaşadı, ortaya 12 Eylül hukuku çıktı. Ondan öncesinde , Ocak kararnameleri var. 24 Ocakla, Türkiye'de IMF'nin ve Dünya Bankasının da dayatmasıyla alınan o 24 Ocak kararları, o günkü toplumsal muhalefetin etkisi ve işçi sınıfının en zirveye çıkmış hak arama mücadelelerinden dolayı hayata geçirilebilecek politikalar değildi, kâğıt üzerine kalmaya mahkûmlardı.Ancak birisinin gelip, bir demir yumruğu, hem o toplumsal muhalefetin, hem de yükselen işçi sınıfının tepesine vurması lazımdı. Ondan sonra oturup, o topluma, işçi sınıfına, kendi kafalarında özledikleri elbiseyi giydirebileceklerdi. Elbette 12 Eylül hukuku dediğimiz o elbiseyi, işverenlerle kol kola bu topluma biçtiler. Oradan bu tarafa baktığımızda, 12 Eylül hukukunu destekleyecek politikaları sürdüren iktidarlar geldi; ANAP ve Özal hükümetleri uzun yıllar ülkede iktidar oldular. Bu arada Dünya Bankası ve IMF de birtakım şeyleri dayatıyor.

Tabii Türkiye bunları yaparken, bir taraftan da Avrupa Birliği süreci devam ediyor. Avrupa Birliği süreci devam ederken, bazı ILO ve uluslararası sözleşmelerin imzalanması gündemde. Türkiye DYP-SHP İktidarı döneminde, bazı ILO sözleşmelerini imzaladı. 87 sayılı örgütlenme hakkına ilişkin , 151 sayılı memurların örgütlenmesi, kamuda çalışanların örgütlenmesine İlişkin ILO sözleşmeleri ile 158 sayılı iş güvencesine ilişkin ILO sözleşmesi bunlardandır. İş güvencesine ilişkin sözleşmenin dışındaki iki sözleşme, o dönemdeki Meclisce onaylandı ve Hükümet kararnameyle uluslararası sözleşme olarak kabul etti bunu, fakat 158 sayılı ILO Sözleşmesi - ben hukukçu olarak başka örneğini bilmiyorum- Özal tarafından veto edildi. Uluslararası sözleş-

melerde, hukukta, bir ahde vefa prensibi vardır, siz eğer bir sözleşme imzalamışsanız, ona uymak zorundasınız. Fakat ilk defa bir cumhurbaşkanı uluslararası sözleşmeyi veto etti. Arkasından iki sene kadar sonra Hükümet tekrar yasa olarak çıkardı ve o dönemki Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel yasayı onayladı. 158 sayılı Sözleşmenin onaylanmasından itibaren, iki sene içerisinde, 1996'da falan bunun gereğinin yerine getirilmesi lazımdı, yani bir iş güvencesi kanunun düzenlemesi gerekirdi. Eskiden işverenin iki dudağının arasındaydı işçilerin kaderi, yani "ben seni attım, hiçbir gerekçe göstermek durumunda değilim, tazminatını veririm, atarım" denebiliyordu. Ancak ILO iş güvencesine ilişkin sözleşme, mutlak bir iş güvencesi getirmiyor, ama işverenlerin işletme yönetme hakkına bir sınırlama getiriyor. Sen bir işçiyi atabilirsin, ama bunu atman için bir gerekçenin olması lazım. ILO sözleşmesi "İşletmesel gerekçeler olması gerekir" diyor. Birincisi ekonomik kriz çıktı, iş hacmin küçüldü. İkincisi, yeni teknoloji getirdin, eski teknolojiyle 500 kişiyle yapıyordun, yeni makineler getirdin, dolayısıyla bir istihdam fazlası ortaya çıktı, bunlardan dolayı işçinin iş akdini feshedebilirsin. Eğer bir işçi verimsizse ve uyarmanıza rağmen, oradaki üretim ilişkilerinde bir verimsizlik gösteriyorsa veya ona uyamıyorsa, onu çıkarabilirsiniz. İşçinin birtakım davranışları, tam olarak İş Kanununda, tazminatsız çıkartmayı gerektirmeyecek. Arkadaş biraz önce söyledi, işte borç almak filan gibi. Tabi bu benim yorumum değil sözleşmenin içeriği. İşçi disiplini bozan bir davranış sergilediğinde tazminatsız atılmayı da gerektirmiyor bu, "ver tazminatını, çıkart" anlamında birtakım kriterler getiriyor. Yani artık sebepsiz yere bir işçiyi atamayacaksın. Sendikalar bunu talep ettiler, çünkü çok can yakıcı bir şeydi. İşveren 20 sene çalışmış işçiyi hiçbir gerekçe göstermeden atabiliyor. Kıdem tazminatını tam hak edeceksin, kıdem tazminatını hak etmeye bir iki gün kalmış, "seni attım" diyor, yerine sıfır kıdemli yeni işçi alıyor.

Tabii, yıllarca bu talepler oldu. Tam 55. Hükümet olan ANASOL-D Hükümeti döneminde erken seçim kararı alınmışken, giderayak sendikaların karşı olduğu, bilim kuruluyla hazırlanan taslağa ek olarak işverenler hemen bir kontratakla "bu tek başına olmaz, yeni bir iş kanunu da hazırlamak gerekir" dediler. Gerekçe olarak "Bu İş Kanunu Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılamıyor. Eksiklikler var, yeni istihdam biçimleri, yeni çağdaş bir iş kanunu yapmak lazım" diyorlar. Kulağa hoş geliyor. Ve yeni üretim biçimleri, artık o bant usulü üretimin dışında, birtakım hizmet sektöründe part time çalışma, çağrı üzerine çalışmalar yasa çıkmadan önce de vardı ama bu boşluk, yargı kararlarıyla veya Borçlar Kanunu hükümleriyle dolduruluyordu. İşte bunları yasaya koyalım derken, İş Kanunu yasalaştı, İş Güvencesi Kanununu hükümet gidera-

yak Meclisten geçirdi, ama bir yürürlülük tarihini 15 Mart 2003 olarak belirlediler. Tabii, 15 Mart yürürlük tarihine kadar Türkiye'de yaşanan tartışmaları biliyorsunuz, "işletmeler batar, biz ölürüz, mahvoluruz, bu iş kanunu çıkarsa işçilerin hepsini atmak zorunda kalırız, işsizlik büyür." diye bir söylem tutturulmuştu işverenler tarafından. Özellikle son aylar olan Ocak, Şubat aylarında çok büyük tepki göstermeye başladılar. Ama ortada, daha önceki Bilim Kurulunun hazırladığı, sendikaların karşı olduğu bir iş kanunu taslağı vardı.Sendikalar şundan dolayı karşıydılar; evet, İş Kanunu değişikliği görüşülebilir, ancak bunun önkoşulu vardır. "İşçiler iş güvencesine sahip olacaklar, örgütlenme özgürlüğünün önündeki engeller kalkmadan, iş kanunu değişikliği yapılmamalıdır." Sendikalar burda şunu söylemek istiyorlar: "Türkiye'deki işçi sınıfının hali açıkça ortada, örgütlenme oranları çok düşük ve iş güvencesine sahip değiller, yani bir direnci ve karşı mücadeleyi gösterebilecek durumda değiller, kaderleri işverenin iki dudağının arasında,. Örgütlülükleri yok. Böyle bir halde çıkan iş kanunu iş kanunu olmaz, biz bu maçı kaybederiz" Nitekim de öyle oldu. Sendikalar buna tepkisiz kaldılar, burada şimdi bir polemik yaratmak için söylemiyorum, ama Türkiye'de üç tane konfederasyon var ve bu üç konfederasyon bu mücadele sürecinde ne kadar, ne tepki gösterdi? Kimin karşı çıktığını iyi kötü basından izlediniz. Ancak ben şöyle bir örnek vererek kimin ne tavır aldığını açıklayayım. Bakan, bakanlık yetkilileri, müsteşar, genel müdürler, Çalışma Genel Müdürü, İşverenler Sendikası Konfederasyonu, üç işçi konfederasyonu, TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, DİSK, müzakere ederken, biz döndük ve birbirimizle tartışmaya başladık. Bunun ne kadar köleleştirme olup olmadığı tartışılıp,kimileri tarafından "yok, o köleleştirme değildir" denilince, hemen işveren örgütü "siz gidin, kendi aranızda anlaşın gelin, böyle her kafadan bir ses çıkmasın" dedi. Tabii, haklı kendince, "gidin bir netleşin gelin" dedi. Biz kendi aramızda topladık. Kendi aramızdaki tartışmalarda, bazı işçi sendikalarının hukuk müşavirleri veya yöneticileri ödünç iş ilişkisinin ne kadar iyi bir şey olduğunu, aslında işçileri koruyan bir şey olduğunu anlatmaya başladılar. Hatta "Biz seni İşverenler Sendikasına ödünç verelim" şeklinde espriler oldu. Dolayısıyla, o değişikliklerin özü kavranmadı. Aslında "kendi sınıfsal konumunu nereye teslim etmiş, orada gerçekten işçi haklarını mı savunuyor, bizim sınıf dayanışmasını hangi sınıfla dayanışma olarak algılıyor?" şeklinde burada bir sürü sorgulama yapabiliriz.

Sonuçta burada iki üç tane kritik şey vardı. DİSK, 12 Eylülden sonra yaklaşık 12 sene yasaklı kalmış bir örgüttü, 12 Eylülde 141, 142 kalktığı için beraat ettirilmiş ve Avrupa'nın biraz bastırması sonucunda daha fazla yasaklanamamıştır. Buna rağmen, bu tartışmalar olduğunda kurumsallaşmasını ta-

mamlayamamış cılız bir örgütlenmeydi ve mecliste yasalaştığı halde işverenlerin, hükümetin halen gadrine uğrayan, belirli konularda itirazlarını sürdürdüğü için çok baskı gören bir örgüttü. Ödünç iş ilişkisinin ötesinde, bir de işçinin devri vardı. Yani benim iş hizmet akdim a işvereninde ve a işvereninde dururken, işveren "sen git altı ay geçici olarak başka bir yerde, işverende çalış, sonra tekrar işletmeye döneceksin, senin hizmet akdin burada devam ediyor" diyebiliyor. İşçi hakları bakımından tartışılır bir sürü yönü var.

İşçinin devri daha kötü bir meseleydi.İşveren bu defa "ben seni başka işverene verdim" diyebiliyor. O da onu başka bir işverene vererek, işçiyi alınır, satılır bir meta haline getiriyor, köle ticareti gibi. "Yasada yazıyor, işçinin rızası..." Ben size soruyorum, bekçi Rıza mı bu, ne rızası? İşsizliğin bu kadar yoğun olduğu bir ülkede, işçinin hangi rızasını arayacaksınız. İşe girerken işçiye 10 tane kâğıt imzalatılıyor, işçi neyi imzaladığını bilmeden, "aman işe gireyim de" diyor, imzalıyor, sonra işveren "seni şuraya göndereceğim" dediğinde "Benim rızam yok" diyen işçiye, "rızan nasıl yok, bak senin yazılı rızan var" diyor. İşçi girerken, hukukta müzayaka hali, işçi artık işsizlikten o kadar biçare hale gelmiş ki, bir işim olsun diyor, hangi koşulda olursa olsun bakmayarak, imzalarken okumuyor. "Acaba şöyle biraz duraksasam, işimi kaybeder miyim, okuyayım şu haklarım neymiş diye. Gireyim, sonra bakarız" diyor işçi ve giriyor işe. Dolayısıyla, o rıza kavramını hiç tartışmamak lazım.

Tekrar müzakere ettiler ve belirli süreli bir sözleşmenin koşullarını denetime aldılar. Eskiden belirli süreli sözleşme yapabilmek için işveren bir kâğıdın üzerine belirli süreli sözleşme yazdım derdi, anlaşma belirli süreli sözleşme olarak görünebilirdi. Şimdi onun birtakım kriterleri var. İşin belirli süreli olması , işin bir tamamlama mahiyetinde bir iş olması gibi, birtakım objektif kriterlere sahip olması lazım. "Eğer bu olmazsa, o sözleşme başından itibaren belirsiz süreli sözleşmedir" gibi, birtakım düzenlemeleri, düzeltmeler yaptılar. Muhalif örgütlülük çok sesle, çok bağırmakla olmuyor. Size birisi "hayır, bunu kabul etmiyorum" dediği zaman, şaltere basıp, siz genel greve gidebiliyor musunuz, bir direnç gösterebiliyor musunuz? Ama bu direnci gösterebilecek kudrete sahip örgütler direnmedikleri için, sonuçta böyle bir yasa çıktı.

Biz bir taraftan da Avrupa'da neler olup bitiyor, onu da izliyoruz. Avrupa'daki şeylere baktığınızda orda da biraz patırtı, gürültü çıktı, "kölelik yasasıdır" denildi, pek direnç gösterilemediğinden böyle bir yasa çıktı. Yasalara biraz iyi taraflarından, yani iyimser bakarsak, hayatımıza ne getirdi? Bugünkü toplantının da başlığı, yaşamımızda ne gibi değişiklikler yaptı? Birde "Eğer biz örgütlü olursak, bu yasanın hangi olumlu yönlerini kullanabiliriz?"

noktasına bakacağız. Hangi olumsuz yönleri olduğunun bir kısmını Mustafa arkadaşımız aktardı.

Avantaj anlamında neler getirdi? Mesela, İş Kanununun kapsamı dışında olan işkollarından bir kısmı kapsam içine alındı. Eskiden tarım ve orman işçileri tamamen iş sözleşmesinin kapsamı dışındaydı. Şimdi buna da ancak 50 kişinin üstünde işçi çalıştıran tarım ve orman işletmeleri iş Kanununun kapsamı içine alınır şeklinde bir sınırlama getirdiler. Peki bunu nasıl aşabiliriz? 70 kişilik bir tarım işletmesi düşünün, bunu ikiye bölerek yanyana iki işletme kurulduğu zaman, danışıklı bir işle hemen İş Kanunu kapsamı dışına çıkartma olanağı yakalanmış oluyor.Bir yargılama sırasında, o işletmelerin bir işverene ait olduğunu, ama bu işçilik haklarını ortadan kaldırmak bakımından böyle bir ikiye bölme yapıldığını; ben bu hakları kullanamıyorum diye bir dava açıp, ispat ederseniz, haklarınıza kavuşabilirsiniz. Sonuçta bu durumda bir ileri adım gibi görünebilir.

5 inci maddeyle eşit davranma ilkesi diye bir ilke gelmiştir. Özellikle kadın işçiler açısından önemli bir maddedir. "İşveren biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça, bir işçiye iş sözleşmesinin yapılmasında, şartların oluşmasında, uygulanmasında veya sona ermesinde cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapamaz." Bu ülkede hepimiz biliyoruz ki, çalışma koşullarında genel bir toplumsal eşitsizlik var. Ama bir alt eşitsizlik basamağına baktığımız zaman, kadınlar ve çocuk işçilerin daha fazla eşitsizliğe uğradığını görebiliriz.İşe alırken, henüz evlenmemiş kadın işçilere sorarlar, "Siz, ne zaman evleneceksiniz? Evlendikten sonra kaç sene çocuk yapmamayı düşünüyorsunuz?" diye. Eğer "ben hemen yapacağım" derseniz, "biz bir düşünelim, size haber veririz" derler, bir daha.

SALONDAN: Orada lafın gelişi konuşabilirim.

NECDET OKCAN: Konuşabilirsiniz, ama bir kere "öncelikli erkek işçiler alınacaktır" diye ilanlar var. Aslında kadınların da yapabileceği işlerdir. Kadınları kötü koşullarda daha düşük ücrete çalıştırırlar. Şimdi bu yasa ; 5 inci madde şöyle bir olanak tanımıştır: Bunu ispat için, mahkemeye müracaat edersiniz; aynı koşullarda çalışıtığınız erkek işçiye daha fazla ücret veriyorlar, size daha az zam yaptılar, ona daha çok zam yaptılar gibi.

Genel anlamda kadın-erkek eşitsizliğinin birtakım tarihsel sebepleri var. Toplumsal rol kalıplarının farklı biçimlenmesi, kadının sadece bu üretim ilişkilerinde değil, daha önceki üretim ilişkilerinde de eşitsizliğe uğramaları; kadına peşinen böyle bir eşitsiz davranmaya, toplumun diğer ilişkilerinde, aile

içinde, iş yaşamında farklı eşitsizliklere uğramaları gibi birtakım genel eşitsizliklere neden oluyor .Ücretlerinin az olması, ilk başta kadın işçilerin işten çıkartılması ve çocuk işçiler bakımından da bu böyle. 5 inci madde, bize böyle bir avantaj sağlıyor. Bu bir kazanım olarak değerlendirilebilir.

Yasanın bir çok dezavantajı var, birazdan onları da konuşuruz, ama hep olumsuzluklardan konuşup da, içinizi iyice karatmak istemiyorum. Bizim haklarımız var, mücadele edersek, örgütlenirsek, bu haklarımızı elde edebiliriz, bunu bilmek lazım. Diğer türlü, "zaten hiçbir şey yok, teslim, şey olalım" diyen, kaderci bir milletiz de, hemen kaderciliğe boyun eğelim, "ne yapalım, böyle gelmiş...

SALONDAN: Kaderciliğe değil de, bu prosedüre ...

NECDET OKCAN: Bizim olumsuzluk diye söylediğimiz, birtakım yeni iş ve çalışma şekilleri, biçimleri bu yasaya girdi. Part time çalışma, tele-çalışma, evden çalışma veya yasada direkt tanımlanmasa bile, türü belirme ve çalışma biçimlerini belirleme serbestisi başlığı altında, yasada olmayan, daha sonraki yıllarda çıkacak yeni çalışma biçimlerine ilişkin de sözleşme yapılması ve bu kanuna tabi olması ilkesi de geldi. Bunun dezavantajları vardır; sosyal güvenlik haklarınızın yok olması, düşük ücrete, belirsiz süreli ve sürekli çalışmadır. Klasik çalışma biçiminde, sabah 08.00'de gelirseniz, günlük çalışma 8 saatse, 8 saat çalışırsınız, bu arada dinlenmeler de vardır. Küreselleşme, üretim ilişkilerinin de esnekleşmesiyle, artık stoka dayalı çalışmak yerine, piyasa koşullarına göre çalışmayı ve hızlı teknolojinin gelişmesiyle yeni çalışma biçimlerine göre üretimin ayarlanabilmesinden dolayı, işte üç gün çalışıp, 5 gün bekleme gibi birtakım yeni çalışma biçimlerinin kendisinin üretim ilişkilerini pazar ilişkilerine uyarlamasıyla, yeni çalışma ilişkilerini ortaya çıkarıyor. Teknolojinin gelişmesi ile tele-çalışma, evinizde otururarak bir bilgisayar programı geliştirme, işverenin yüzünü görmeden programın maille gönderilmesi, ücretin bankaya yatırılarak ödenmesi fi gibi çalışma ilişkileri veya iş çıktıkça, çağrı üzerine çalışma oluyor. İş çıktıkça müzisyenlerin,aşçıların otellerde çalışması gibi, ekstra iş çıkınca garsonların çağırılmasıyla çağrı üzerine çalışma gerçekleşiyor. Bu çalışmalar yasa çıkmadan önce de vardı.Eski yasada bir karmaşa vardı, "o işçilerin hakları ne olacak?" gibi. Bunlara kısmi birtakım düzenlemeler getirmiştir. Çağrı üzerine çalışmalarda birtakım asgari gelir ve alt sınırlar belirlenmiştir, yani hiç çalışmazsanız da belirli bir ücret alıyorsunuz. Yasa bunu belirlemiş, ama yine de bir kayıtdışılık sürüyor. Bir kere öyle çalışmaya ikna etmek, yani işverenin iki dudağının arasında belirlemeye itmek kayıtdışı çalışmayı da beraberinde getiriyor.Tabi yine de

yasaya bağlı olarak birtakım hakları talep edilebilmekte. Eskiden, yargıcın kaderine kalmıştı, yargıç haklarınızı nasıl değerlendirirse öyleydi. Şimdi yasadan kaynaklanan birtakım haklarınızı talep etme olanağı veya sözleşme yapma olanağı getirilmektedir. Belirli süreli sözleşme eskiden de vardı, ama bu yasa biraz daha belirli bir olgunun ortaya çıkmasını sağladı.Belirli süreli sözleşmeyi ancak belirli bir işin tamamlanması durumunda veya belirli süreli işlerde yapabiliyorsunuz.

Diğer olumlu bir yön, iş güvencesi hükümlerinin gelmesidir. İş güvencesi hükümleri gelmiştir, ama işverenlerin acaba gerçekten abarttıkları bir şey mi olmuştur, iş güvencesi uygulamada karşımıza neler çıkarıyor? Yasanın 18 inci maddesine bakınca gerçekten olumlu. Eskiden sınırsız bir fesih yetkisi vardı, işveren nedensiz atabiliyordu, şimdi birtakım kriterler getirildi, bu kriterler olmadan işçi işten çıkarılamaz. Bu kriterler olursa, tazminatlar verilerek çıkartılma gerçekleşiyor. Eskisinden farkı, atılma nedeninin yazılı gösterilmesi gerek. Eğer işveren bunları yapmazsa bu geçersiz bir fesihtir, yani işverenin, işletmenin kapatılması gibi bir nedenden dolayı sizi işten çıkartırken, " iş akdinizi feshediyorum, işletmeyi kapattığım için feshediyorum" gibi yazılı şekilde bildirmesi lazım. Geçersiz fesih sonucunda hakim bunu hükümsüz kılacaktır ve sizi işe iade edecektir.Siz karar kesinleştikten sonra 10 gün içinde, işverene başvurmak zorundasınız, işveren de sizi 1 ay içinde işe başlatmak zorunda. Başlatmazsa, 4 ayla 8 ay arasında tazminat ödemek durumunda kalır. Henüz 8 aya hükmedildiğini görmedik, Yargıtayın, en alt seviyeden mahkemelerin verdiğ kararlari ancak belirli nedenlerde çok aşikâr, kötü niyet varsa, kötü niyetli bir şekilde atılmışsa, işvereni şikâyet etmiş, "burada işçi sağlığı, iş güvenliği önlemlerine uyulmadı, benim veya başka arkadaşlarımın sigorta hakları gasp ediliyor" diye giderek SSK'ya şikâyet etmiş ve alacakları için dava açmışsa, ve hâkim bunu da gerekçesinde yazarsa, orada üst seviye, asgari sınırdan oluyor. Mahkemeler genellikle 4 ay veriyor ve verseler de, Yargıtay bunları ancak çok ciddi gerekçelerle asgari sınırdan ayrılmayı ve artırılmayı kabul ediyor, onun dışında 4 aya düşürüyor. Yasa birtakım sınırlar koyuyor, işçi 1 ay içinde dava açabilecek, mahkeme 2 ay içinde karar verecek, Yargıtay da 1 ayda sonuçlandıracak bunu, çünkü mantığı böyle kurulmuş. 4 ay yargılama sürecek, bu arada eğer işe iade olursa, işveren 4 ay çalıştırılmayan süreyi işçiye ödeyecek. Ama bu davalar 1 , 1,5 seneden önce sonuçlanmıyor. Bir de gerekçelerim güçlü, işe iade edileceğim diye düşünerek iş aramıyorsunuz, "nasıl olsa işe döneceğim" diyorsunuz. Yargılama uzun sürüyor ve mahkeme de 4 ayı vererek sonuçlanıyor kalan 8 ay ne olacak? Orada bir hak mahrumiyeti var.

İşveren sizi başlatmadı veya öyle şeyler yaptı ki, başlatır gibi yapıyor, daha kapıdan girerken burnunuzdan fitil fitil getiriyor, yani "lanet olsun, burada çalışılır mı?" diyorsunuz. Bu arada başka bir iş bulmuşsunuz, bu işinizden memnunsunuz, işverene gidip başvuramıyorsunuz . Yasa diyor ki, "fesih başından beri geçerli nedenle yapılmış fesih gibi olur" , o zaman bu dava bir tek avukata yaradı, bir de 4 aylık ücret ödendi. 4 aylık ücreti, ihbar, kıdem tazminatı verilmişse işçiye, onu da oradan mahsup eder. Dolayısıyla, iş güvencesi de aslında iş güvencesi değil, şu anda fiilen ortaya çıkmış haliyle bir aldatmacadan ibaret.

Mutlak iadenin, bugün tek başına bizim kanunumuzdaki gibi, tek başına iade mi olması gerektiği sendikal hareket tarafından tartışılmadı. Mutlak iade yani hangi koşullarda olursa olsun işe geri alınma, ILO sözleşmesinde de , diğer ülke uygulamalarında da yok, yani bu sistem içerisinde yok. Ancak ILO sözleşmesinde şöyle bir seçenek var: "Eğer taraflar tekrar iş ilişkisinin kurulmasını mümkün görmezlerse, uygun bir tazminat talep edebilirler veya hâkim bunu tespit ederse, tekrar yeniden kurulabilir görmezse, muhik bir tazminata hükmeder" diyor. Bunun anlamı işçi haksız yere işten atılmışsa, işveren ağırlaştırılmış bir parasal yükümlülükle karşı karşıya kalmalıdır. İşçinin ihbar ve kıdem tazminatı hakkı var. Bunun üstüne ek olarak da, işçiye 1 senelik ücreti tutarında bir tazminat ödenmesi gerekir ki, işveren için caydırıcı bir niteliği olsun, "işveren işçiyi işten atarken, "ben bunu atıyorum, ama bana maliyeti ne?" desin. İşverenler bakımından maliyet önemlidir, yani kendilerini zarara sokacak bir şey varsa, böyle bir şeye girişmekten kaçınacaklardır. Özellikle de sendikal örgütlenme gibi, toplu işçi çıkartmalarda iyice caydırıcı etkisi olsun. Şimdi şöyle bir şey oluyor: 1,5 sene sonra yargılama işçi tarafından kazanılarak bittiğinde ve 1,5 sene sonunda işçi işverene başvurduğunda, işveren "gel, başla" diyor. İşçilerde şimdi işveren nasıl olsa işe almaz diye düşünüyorlar. Tabi işveren işçilerin işe girip girmediklerini sürekli takip ediyor. Bu nasıl olsa işe girdi, gelmeyecek, ben buna gel diyeyim, o da nasıl olsa gelmeyecek" diyor. İşçi gelmeyince de, fesih başından beri geçerli bir fesih haline geleceği için, işverenin bir nevi kaybı olmaz, eğer ihbar, kıdem tazminatını ödemişse, burada bir tek yargılama giderleri ve avukatlık ücreti; ödememişse, 4 ay çalıştırılmadığı süreyi ödeyecektir. Biz hukukçular, hukuk tekniği bakımından böyle olduğunu başından beri tahmin ediyorduk.

Başka sorunlar da var tabii, ancak hukuk tekniği bakımından bununla başınızı ağrıtmayacağım. Yargıtay diyor ki, "çalıştırılmadığı süre için 4 aylık ücret ve sosyal haklarını ödemeye eğer işçiyi işe başlatmazsan, buna ilaveten 6

aylık da ücret tutarında tazminata hükmettim" Biz hepimiz, yaşamımızdan biliyoruz ki, işletmelerde kayıtdışılık hâkim. Kayıtdışılık iki türlüdür. Birincisi; tüm işçilerin kayıtsız yani sigortasız çalıştırılması. Diğeri de, işçiyi SSK'lı çalıştırıyor ama asgari ücret düzeyinde gösteriyor. Siz mahkemeyi kazandınız ve işveren sizi işe başlatmadı, 4 ay çalışmadığınız süreye ilişkin ücretinizi verecek, 4 aylık da tazminat alacaksınız. Hangi sosyal haklarla, hangi ücret üzerinden alacaksınız, hadi bakın, bir daha tartışma, bir yargılama daha. İcra takibinde bulunacaksınız, icra takibin de, başvuruyu gerçek ücretiniz üzerinden yaptınız, işveren diyecek ki "hayır, o öyle almıyor ki, bu kadar alıyor" Zaten 1,5 sene beklemişseniz, bir 1,5 sene de ücretinizi ve sosyal haklarınızı ispat etmek için uğraşacaksınız. Bununla da yetmiyor, işe iade davasıyla birlikte, aynı zamanda ihbar, kıdem tazminatı ve diğer haklarınız için dava açamıyorsunuz. Ayrı dava açacaksınız veya o bittikten sonra açacaksınız. İşe İade davası bitti, işveren ihbarınız, kıdeminizle birlikte diğer haklarınızı mesela fazla mesai hakkınızı ödememiş. Bunları birlikte açamadığınız için, bekliyorsunuz. 1,5 sene yargılama sürdü, işveren de işe almadı. Bu defa 1,5 sene sonra bir dava daha açıp, ihbar, kıdem ve diğer işçilik alacaklarınızı talep ediyorsunuz. Türkiye'de bu davalar çok geç sonuçlanıyor. Zaten 1,5 sene dediğime bakmayın, 1,5 sene işe iade davaları için, diğer ihbar, kıdem tazminatı davaları, Yargıtay süreci de dahil olmak üzere 3 seneden önce bitmiyor. Bir dosya, bir seneden önce Yargıtaydan gelmiyor.

Mesela, Bakırköy'de iki tane Bakırköy İş Mahkemesi var, burası iş bölgesi anlamında çok geniş bir alan. Şimdi Büyükçekmece ve Çatalca'yı da buraya bağladılar.Mahkeme 6 ayda bir duruşma günü veriyor. Yargılamaya Ocakta giriyorsunuz, 6 Hazirana duruşma veriyor, 6 Haziranda duruşmaya gidiyorsunuz, Aralıkta duruşma, yani senede ancak iki üç duruşma yapıyorsunuz. Onda da zaten, tanık geldi, gitti, SSK'dan belge gelmedi derken, bu yargılama Bakırköy'de 2-2,5 senede mahkemeden çıkıyor, 1 sene de Yargıtayda, toplam 3 senede sonuçlanıyor . Dolayısıyla, bizim de talep ettiğimiz gibi bir iş güvencesi olmadı bu.

Arkadaşlar demek ki, biz aldatılmışız, kandırılmışız. Sendika hukukçularının neden yeterince inceleyip bu tuzakları göremediği de sorulabilir. Oradaki tuzakları gördük, İş Güvencesi Tasarısı Bilim Kurulundan çıktığında, işverenler hemen yaygara yapar, "Türkiye batar, İş Kanununun çıkması lazım, kıdem tazminatını kaldırın, fona bağlayın" diye. "Burada bir uzlaşma oldu, aman sesinizi çıkartmayın, yoksa iş güvencesi falan da çıkmaz" dediler. Bunları bir eleştirelim, diyelim ki bu seçime bağlı hak olsun, işçi; işveren kavga

ederek hakaret ederek attı, ben bir daha işe dönmek istemiyorum , ne diye işe iade davası için uğraşayım, insanlık onuruna aykırı diye de düşünebilir ya da sonradan çıkan durumlarda yeni iş bulabilir ve memnundur işinden, o işi bırakıp oraya geri dönmek istemeyebilir. Dolayısıyla böyle bir mutlak işe iade kavramının böyle sonuçlar doğuracağı ve Türkiye'deki yargının da bu kadar uzayacağı belliydi. Burda işçi için işe iade veya onun yerine uygun bir tazminat gibi bir seçenek olması lazım. İşverenlerin hepsi buna seviniyorlar. Bir kısmı "işe başlatmam" diyor, bunun yerine parasını veriyor, bu kıdemi düşük işçiler bakımından avantajlı; yani işçi ihbar, kıdem tazminatını ve 4+4, 8 ay asgari ücret üstüne bir ücret daha alıyor. 2 senelik bir işçi, iki maaş tutarında kıdem tazminatı alır, 1,5 maaş tutarında da ihbar tazminatı alır, yani eski düzene göre 3,5 maaşlık bir hakkı vardı. İş güvencesi hükümlerine göre, eğer işveren haksız olarak işten atmışsa,ve başlatmazsa, ihbar kıdem tazminatına ek olarak, işçi 8 maaş tutarında bir tazminat daha alır ki, buda ciddi bir rakamdır. Tartışılabilir, 8 hafta olmasın, 1 sene olsun, 1,5 sene olsun diye , ama işe başlamamakla bu hakkınızı kaybediyorsunuz. Dolayısıyla, iş güvencesi sanal bir durum ve bir aldatmacadan öte bir şey değil.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: İşsizlik sigortası dedikleri şeyi mi alıyorsunuz?

NECDET OKCAN: Hayır, işsizlik sigortası başka bir şey. Bu iş güvencesi, işten atmayı güçleştiren bir mekanizma, yani işveren kolay işçi atamasın, eğer atarsa da bunun karşılığında bir müeyyideyle karşı karşıya gelsin. İş güvencesi hükümleridir bunlar.

Birde 34 üncü maddede ücretin gününde ödenmemesi halinde, bizim hak grevi dediğimiz , işi bırakma meselesi yasaya girdi. Ancak ilk düzenlemesi de şöyleydi: İşçinin ücreti gününde ödenmezse, 10 gün geçtikten sonra çalışmayacaktı ve ücreti işçi çalıştırılmadığı sürece de çalışmaya devam edecekti. Fakat işverenler bir yaygara kopardılar, normalde Bilim Kurulunda böyle çıkmıştı, itiraz ettiler, o 20 güne indi ve ücreti de ortadan kaldırdılar; ama buna rağmen, özellikle kamu işyerlerinde, belediyelerde, bazı işletmelerde, eskiden ücretiniz ödenmediği zaman, iki seçeneğiniz vardı; ya çalışma ilişkiniz devam ederken icra takibi yapacaktınız, almak için dava açacaktınız veya iş akdinizi ücretinizin gününde ödenmemesi nedeniyle haklı nedenle feshedecektiniz, kıdem tazminatınızı alacaktınız ancak bu durumda ihbar tazminatınız yanacaktı. Ancak yeni yasaya göre işçiler bunu toplu olarak yapabilecekler, "Ücretimiz 20 gün ödenmedi, işi bıraktık" diyebilecekler. Bunun toplu halde yapılması, yasadışı bir grev hükmünde olmayacak. Bu avantaj, yani yeni kanunla gelmiş olan olumlu bir düzenlemedir.

Peki işverenler bunu nasıl kötüye kullanıyorlar? İşveren işçileri ücretsiz izne çıkartacak, ancak işçiler ücretsiz izne çıkmıyor, "olur mu?" diyorlar. Zaten yasaya göre öyle bir hak da, ücretsiz izin hakkı diye bir şey yok. Yargıtay da "bu fesihtir, isterse tazminatını ödeyecek" diyor. İşveren 20 gün ücreti ödemiyor, iki tane kışkırtıcıyı işçilerin arasına salıyor,bunlar da "arkadaşlar, 34 üncü maddeye göre bizim işi durdurma, bırakma hakkımız var" diyorlar. "Bırakalım kardeşim" diye, işyerinde 20 gün grev yaptınız. İşveren de 20 gün sizin ücret haklarınızı ödemedi, sigorta haklarınız gitti, ondan sonra da "tamam" dedi, kendisinin uygun gördüğü bir zamanda ücretinizi ödedi ve çalışmaya devam ettiniz. Bakın, olumlu bir düzenleme, yani normalde nasıl bir olumsuz istismar konusu olabilir ki, bir istismar olarak karşınıza çıktı, ondan sonra biz sendikacılar "yapmayın, herifin ekmeğine yağ sürüyorsunuz, burada bir provokasyon var" diyoruz. Adam işçilerin arasında hiç olmayacak adamlar sokup, "arkadaşlar bu hakkımız varmış" dedirtiyor. Hemen de öğrenerek, ellerinde fotokopilerle filan, "bakın, böyle yapmamız gerekiyor" diyorlar. Olumlu tarafının yanında, olumsuz tarafları da var.

Bu tabii, istismar konusu olmayacak bir şey. 83 üncü maddede, işçi sağlığı, iş güvenliği bakımından, işçilerin işi bırakma hakkı var. Orada da belirli bir prosedüre bağlanmış durumda. İşçi, iş sağlığı, iş güvenliği önlemiyle ilgili bir risk , yakın tehlike, can ve mal emniyetini tehlikeye sokacak acil ve hayati bir tehlike ortaya çıkarsa, bunu hemen işyerindeki işçi sağlığı ve iş güvenliği kuruluna veya bu kurulların bulunmadığı işletmelerde işveren veya işveren vekiline bildirecek. İşveren vekili tarafından bunun hemen yanıtlanması lazım. Eğer gerçekten böyle bir şey tespit edilmişse, işçi bu güvenlik önlemleri alınana kadar çalışmama hakkına sahip. Burada da böyle bir çalışmaktan kaçınma hakkı var. Bu da, yine önemli bir düzenleme olarak karşımıza çıkıyor.

Kıdem tazminatında ne oldu, ne bitti, henüz ordaki tehdit savuşturulmuş değil, önümüzde duruyor.

MUSTAFA ŞİMŞEK: Fon olarak duruyor.

NECDET OKCAN: Kıdem tazminatı hakkımız, geçici maddeyle var, ama fon olarak kurulana kadar devam edecek. 1475 sayılı İş Kanununda da, bunun son fıkrası şöyleydi: "Kıdem Tazminatı Fonu kurulur" diyordu. Arkadaşlar fonda, işverenler fona karşılar diye bir şey var. Biliyorsunuz, kıdem tazminatı, çalışılan her 1 yıl için 30 günlük ücret tutarına denk geliyor.İşverenler de "15 güne insin, 15 günlük ücret ödeyelim" diyorlar.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: Yani "yarısını alalım" diyorlar.

MUSTAFA ŞİMŞEK: İkinci önerileri de, "3 yıl çalıştırdıktan sonra kıdem tazminatı verelim" diyorlar.

NECDET OKCAN: Mesela, bir kısım küçük işletmeler, özellikle TOBB'un desteklediği, KOBİ'ler dediğimiz yerlerde fon önerisi destekleniyor. Neden fon diyorlar? Hükümet de fon diyor. Hükümetin fon demesinin nedeni; kurulacak fonda birikecek olan paranın dolaylı bir iç borçlanma aparatı olarak kullanılmasıdır, çünkü hemen altına yazarak, "bu fonda biriken paralar hazine bonosunda değerlendirilir" diyecekler. İşsizlik sigortasına 14 katrilyon para birikmiş gözüküyor. O para, bankada öyle para olarak durmuyor. Devlet matbaada kâğıt basıyor, fona satıyor, fondaki parayı da sıcak para olarak kullanıyor, her ay da oraya para akıyor. Devlet "kıdem tazminatına da böyle bir fon kurulsun" diyor, bir iç borçlanma aparatı olarak onu da öyle değerlendiriyor. TOBB gibi, "KOBİ'lerde fon olmasını istiyor.Onlar da "Nasıl olsa, biz SSK'lı primlerini ödemediğimiz için fona para falan ödemeyeceğiz, dolayısıyla kıdem tazminatı yükümlülüğünden de kurtulacağız, yani gelip işçi bizden değil devletten isteyecek. Devlet de zaten iki senede , beş senede bir af çıkarır" diye düşünerek böyle bir pragmatist yaklaşımla "fon olsun" diyorlar.

Bazı sendikacılar bu konuda biraz mahcup duruyorlar. Kendi tabanları bakımından kıdem tazminatı hakkı önemli bir haktır, kazanılmış bir haktır. Bu hakkın budanması, tabanlarından ciddi tepkiler alabilir. Ancak şöyle de bir gerçeklik var: Ülkemizde kamu işletmeleri, entegre tesisler ve büyük birtakım işletmelerin dışında, küçük işletmelerde kıdem tazminatı hakkı aslında fiilen yok. Benim elimde şu anda 1 500- 2 000 'e yakın, davası bitmiş, ilama bağlanmış, icra takipleri açılmış, ama tahsil edilememiş kıdem tazminatı dosyası var. Bir şirkette çalışırken siz farkında olmadan, şirket sizi üç , beş tane şirketin üzerine aktarmış, oradan oraya çalışmışsınız veya tam batmaya yakın işveren bir başka firmaya aktarıyor sizi; o firmaya, limitet veya anonim şirkete gidiyorsunuz, bakıyorsunuz hiçbir şey yok ve kıdem tazminatınızı alamıyorsunuz; yani işverenlerin burada kişisel sorumluluğu da yok.

Kıdem tazminatı meselesi, işçilerin mücadeleleri bakımından ciddi bir çekince. Biz hep diyoruz ya, "genel grev,genel direniş yapalım." İşçinin bize ilk sorduğu şey "Yasadışı direniş, yasadışı grev yaparsam, böyle bir eyleme çıkarsak, kıdem tazminatı hakkım yanar mı? " sorusu oluyor.Kanunsuz anlamında şunu söylüyorum: Yasadaki, eskinin 17 nci, şimdinin 25 inci maddesine göre işverenin hatırlatması halinde, çalışmama hakkımı kullanırsam, kıdem tazminatım yanar. Maalesef, Yargıtayın bu konuda çok kötü iç-

tihatları var. Eskiden vizite eylemleri hak olarak görünüyordu. Baktılar ki, işçilerin hepsi viziteye çıkıyor, şimdi vizite eylemiyle ilgili bile çok kötü kararlar var; "Bu toplu nitelikte bir hakkın kötüye kullanılması niteliğindedir. Bu bir yasadışı grev veya eylem niteliğindedir ve toplu halde işçilerin kıdem tazminat haklarının yanması..." deniyor. Dolayısıyla burada ikircikliler. Kendi iç konuşmalarında "fon, ama nasıl bir fon?" tartışması sürerken, bunu bir türlü kamuoyu önünde tartışmıyorlar. Herkes "kıdem tazminatı hakkımızı budattırmayız" diyor, şöyle dediğim için de zaman zaman bana kızıyorlar, özellikle kamuda örgütlüler diyor bunu. Ben de diyorum ki, "kıdem tazminatı hakkımızı budattırmamızın tartışması, yanında fon üzerine de tartışalım . Hükümet fona ne kadar para akacağına bakar, işverenlerin bağırmasını biraz dikkate alır, kulağını kabartır, ama şu anda fona ne kadar para akacak diye bakıyor. Fonun ciddi bir incelemesini yapın, koşulları işverenlerin belirlediği değil, sizin belirlediğiniz şekilde olsun ve şimdi 10 sene çalışan bir işçi fondan alabilecek, daha düşük sürelerde hak etme koşullarını sağlamlaştıracak yöntemleri tartışın. Biz içimizden söylüyoruz, ama sendikalar kendi tabanlarının baskısıyla "Biz kıdem tazminatımıza dokundurtmuyoruz, ellettirmeyeceğiz" derken bir kısmı da aşağıdan fon pazarlığı yapacaktır, ya 15 güne düşecektir, ya da kötü bir yasal düzenleme olacaktır. Bu ikircikli durumu bırakıp, ya pazarlık yapmadan ciddi bir şekilde bunun arkasında durulmalıdır, yani 30 günün altında durmaktır ya da eğer pazarlık yapılıyorsa , fon ciddi bir şekilde kamuoyunun önünde, bütün argümanlarıyla tartışılmalıdır. Ben İş kanunu tartışmalarında aynen şunu söyledim: Kıdem tazminatımızı ellettirmeyiz, onu budattıramayız'ın sonucu bütün kamu işletmelerinde aslında emeklilik ikramiyesidir. Belediyeye giren, -kamu işletmelerinde de o iş güvencesi kalmıyor, yani onlar da özel sektör işletmeleri gibi olacak- kamuda çalışan işçiler işe girerler ve ancak kendileri bırakmadıkça veya bir suç işleyerek yüz kızartıcı bir şey yapmadıkça, işletmeden atılmazlar ve emekli olduklarında emekli ikramiyesi alırlar, hatta kamu işçilerinin emeklilik için, askerlikte geçen sürelerinin de kıdem tazminatının süresine eklenebilmesi var, yani askerlikte geçen süreleri bile kamuda çalışan işçilerin kıdem tazminatına sayılıyor. Dolayısıyla, zaten emeklilik sigortası gibi alıyorsunuz, fondan alır gibi. Kamuda örgütlü sendikaların buna bu kadar tepki göstermesini, ben başka bir şey olarak görüyorum.

Benim anlatacaklarım bu kadar. (Alkışlar)

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: Konuşmanız arasında siz de değindiniz, biz de biliyoruz ki, bu son İş Yasası Avrupa Birliği uyum sürecine istinaden çıka-

rılmış yasalar. Ben şunu öğrenmek istiyorum: Bu yasa bütün Avrupa ülkelerinde böyle mi?

İkincisi; onlarda böyleyse bile, Avrupa ülkelerinin birçoğunda işsizlik sigortası diye bir olay var. Bazı ülkelerde bu, çalışmadığı tüm süreyi kapsıyor. Kaç yıl olduğunu tam bilemiyorum. Bizdeki bu işsizlik sigortası olayını öğrenmek istiyorum.

Üçüncüsü de; bu performans değerlendirmesi, kulağı çok rahatsız edici bir kelime; en fazla kamuda çalışanlar için endişe ediyorum. Kamudaki üst kadrolar siyasi iktidarlara göre şekilleniyor. Bu şu anlama geliyor: Bir dönem önceki iktidar döneminde işe girmiş bir kişi, daha sonra siyasi iktidar değiştiğinde, idari kadro değiştiğinde, üst müdürleriyle ya da müdür muavinleriyle en ufak bir anlaşmazlık yaşandığında, bu kötü niyetle kullanılıp, performansı kötü değerlendirilerek, çalışan aleyhine çok rahat karar alınabilir. Bu yasada bunu denetleyen, bunu kısıtlayan bir mekanizma var mı, yani bunun önüne nasıl geçeceğiz?

CELAL GÜNDOĞAN: SEKA'daki anlaşmanın içeriği nasıl oldu? Bu konuda kamuoyuna yeterli bilgi verilmedi. Acaba o konuda bilginiz var mı? İşçilerin oylarıyla anlaşmaya gidildiği söylendi. Acaba bunun içeriği nedir? Bilgilendirmenizi rica edeceğim.

İSLAM GÖNEN: İyi akşamlar.

Asgari ücret tam olarak aklımda değil, ama 400 küsur galiba. Normal bir işçi şu anda aldığı ücretle zaten geçinemiyor. Bence, bir işçinin net en az 750 milyon alması lazım ki, geçinebilsin. Neden asgari ücretleri yükseltmiyorlar, acaba ülke mi batar diye yoksa yapmak mı istemiyorlar? Mesela, bir milletvekili şunu söylemişti: "Muhtarlar bizden çok maaş alıyor" Çok çirkin bir söylem, işçilerin durumu ortada. Acaba böyle bir şey olabilir mi veya yapmak mı istemiyorlar? Bu olduğu zaman, inanıyorum ki, ülke ekonomisi biraz düzelecek.

SENEM TUFAN: Anlıyorum ki, bu yasada işvereni koruyan birçok madde var. Sonuçta sizin de bahsettiğiniz gibi, işçilerin çoğunun kaydı yok vesaire ve sigortaları asgari ücret üzerinden gösteriliyor. Peki, işçinin normalde aldığı net ücret üzerinden iş akdi yapılırsa, işveren işçinin sigortasını asgari ücret üzerinden gösteremez, değil mi? Öyle bir akit düzenlenmesi lazım.

Teşekkürler.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: Sıfır fazla istihdam, bunu ne belirliyor; ben

onu anlayamadım. Ortada yapılması gereken bir iş var, şimdi bu işi minimum sayıdaki insanlar yapmalı. Bu minimum sayıyı nasıl belirleyecek işveren yada nasıl belirlenebilir; ben bunu anlayamadım. O zaman siz bir insanın üzerine bir sürü iş yükleyebilirsiniz. Bunun bir ölçüsü yok ki. Bir cihaz mı var da, ölçeceksiniz, "bu işi kaç kişi yapacak?" diye. O zaman üç kişinin, beş kişinin yapacağı bir işi, bir kişinin yapmasını isteyebilirsiniz. Yapmadığı takdirde de, performansı düşük diyebilirsiniz, bunun önüne geçen şey ne ? Belirli bir kriteri var mı ?

ÜMİT İSKİT: Ben az önce konuşan bayan arkadaşa bir şey söylemek istiyorum: Bütün bu kriterler, bir iş değerleme, bir norm kadro ve sonrasında gelen bir performans değerlendirmeyi getiriyor ki, bütün bunları yapmazsanız, zaten sonuçta ne işi değerleyebilirsiniz, ne kişinin neyi nasıl yaptığıyla ilgili net bir veri olur elinizde. İş Kanunu çıktığından beri, daha doğrusu Şubat ayından beri, İş Kanunu öncesinden beri, bulunduğum şirkette bu çalışmaların içindeyim ; performans değerlemeyi daha yeni uygulamaya alıyoruz, ama iş değerlemeyi yaptığınız noktada, kriterleriniz daima çok net ortada. Biraz da işveren tarafından konuşuyormuş gibi olacağım, ancak bir şeylerin adını net koymamız gerekiyor diye düşünüyorum.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: Ben zaten kamuda çalışanlar için endişemi söyledim. Kamuda çok net böyle bir durum var, çünkü kamudaki üst idari yapı siyasi iktidara göre belirleniyor.

ÜMİT İSKİT: Ama daha öncesinde de performans değerlendirme değil, sicil vardı zaten. Yine, amirlerin verdiği bir sicil notu vardı, yani sadece olayın adı değişti.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: Aynı şey mi? Ben bunu öğrenmek istiyorum.

ÜMİT İSKİT: Aynı şey.

MUSTAFA ŞİMŞEK: Eskiden ücretle ilişkisi yoktu, şu anda ücretle ilişkisi kuruluyor.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: Açıkçası bunu öğrenmek istiyorum, yani bunun önüne ne geçecek?

ŞAKİR ÖZŞEKER: Necdet beye bir sorum olacak: Biraz önce konuşmanızda dediniz ki, "Bir işyeri iflas ettiğinde, bir sandalye, bir masa kaldığı için, çalışan hakkını alamayabiliyor" Peki, şahsi malvarlığından çalışan yararlanamıyor mu?

MUSTAFA ŞİMŞEK: Yavaş yavaş yanıtlayalım, bu arada da soru çıkabilir.

Avrupa'da iş yasası nasıl? Açıkçası, Necdet'in söylediğinden yola çıkarsak, zaten ilk iş yasası Avrupa'da ortaya çıkıyor. Avrupa ülkeleri, başta merkez ve sanayileşmiş ülkeler diye saydığımız ülkeler kapsamına giren ülkelerin, yani Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere gibi G-7'lerin çoğu gelişmiş ve emperyalist ülkeler. Dolayısıyla, orada birtakım düzenlemeler, bizden daha geç bile başlayabiliyor. Mesela, Almanya'da hem işsizlik sigortası, hem de çalışmayı düzenleyen yasalarla ilgili geriye dönüşüm söz konusu. Danışmanı da Volkswagen'in İnsan Kaynakları Direktörü olan Hartz diye biri. Dolayısıyla, "Hartztort'e hayır" diye yürüyüş yapıyorlar. Hartztort, işsizlik sigortasını geriye doğru dönüştürüyor, birtakım sosyal güvenceleri de ortadan kaldırmaya yönelik düzenlemeler öneriyor. İşsizlik sigortasıyla ilgili yeni düzenleme 1 Ocaktan itibaren Almanya'da yürürlüğe girdi.

Birde, "Ajanda 2010" diye bir düzenleme yapmaya çalışıyorlar. Orada da yine benzer durum söz konusudur. Mesela, Almanya'da 35 saatlik haftalık çalışma süresi 40 saate çıkartılmış durumda, hem de toplusözleşmelerle. Siemens'te, Volkswagen'de, benzeri düzenlemelerle çalışma süresi 40 saate çıkartılıyor, orada da işçi haklarında geriye doğru bir gidiş var. Sadece bağımlı ülkelerde bunu dayatmıyorlar, kendi ülkelerinde de aynı şeyi yaratıyorlar, çünkü asıl sermaye birikim rejiminin tıkandığı yerler orası. Dolayısıyla, buradaki yapılan tasarrufu -onlar tasarruf diye ifade ediyor- kendilerine, sermayeye aktarma, yani artık değer kitlesini, sömürü kitlesini yukarıya çekmeye çalışıyorlar. Nitekim Fransa'daki yürüyüş, İtalya'daki yürüyüş, hep bunların geriye doğru değiştirilmesini engellemeye yönelik.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: Pardon, sözünü kesiyorum; şimdi siz anlatırken düşündüm de, zaten Almanya'nın nüfusu belli, işçi sayısı da belli. Türkiye çok farklı bir ülke. Almanya'da zaten doğru dürüst bir işgücü bile yok.

MUSTAFA ŞİMŞEK: Ama ona rağmen bu tür düzenlemeler oluyor.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: Türkiye'de genç bir potansiyel var, çalışmak isteyen potansiyel var. Bu yüzden sanki Almanya'yla çok uyuşmadı, öyle değil mi?

MUSTAFA ŞİMŞEK: Dünyanın tamamında, özellikle 1990'dan bu yana, emeğe karşı saldırının hızlandığı bir süreç yaşanıyor. Dolayısıyla, yaşanan bu süreç, Türkiye gibi ülkelerde çok daha katı, saldırgan ve vahşi, ama bu diğer ülkelerde yaşanmadığı anlamına gelmiyor. Bu durum Fransa'da da, Almanya'da da, İngiltere'de de yaşanıyor. İlk özelleştirmenin şampiyonluğunu kim

yaptı? İngiltere, Almanya, Fransa değil mi? Özellikle Thatcher'la başlayan, neoliberal politikaların hızlandığı çok önemli bir süreçti. Özelleştirme sonuç olarak, ücretlerin düşmesine neden oluyor.

Bir diğer konu, Hartztort yasaları -ki, bunun bir kısmı yılbaşından itibaren yürürlüğe girdi- işsizlik sigortası ödemelerini zorlaştırıyor. Çocuk sayısı, teklif edilen iş olduğu zaman işe gitmeme gibi. Mesela, bir mühendise -bu gazetelere de yansıdı- oradaki iş bulma kurumu genelevde iş buluyor ve "gitmezsen, işsizlik ödeneğini keseceğiz" diyor. Mühendis gitmiyor ve işsizlik ödeneği kesiliyor, yasanın içerisinde böyle bir düzenleme var. Aslında durum bu kadar açık. Dolayısıyla, çalışma süresi, işsizlik süresi ödenekleriyle birtakım orantılar kuruyorlar, bu gibi geriye gidişler var. Bekârsa daha az, evliyse biraz daha fazla, çocukların yaş durumu, eğitim durumu; bunların hepsi işsizlik ödeneğini etkiliyor.

Artı, tüm dünyada çalışma süreleri uzuyor , çalışma sürelerinin kısaltılması için binlerce işçi ölmüş. Bugün eğer biz günde 7,5 saat çalışıyorsak, yemek paydosa dahil 8 saat işyerinde kalıyorsak,bunların hepsi binlerce işçi ve sendikacının mücadelesi ve kanı pahasına kazanılmıştır . 1 Mayıs 1886, bunların en ünlüsü . Tüm dünyada geriye gidiş var.

Sorun emek hareketinin yeniden toparlanmasıyla çözülecek. Emek hareketinin, sendikal politikaları, sendikal yapıyı, sendikal işleyişi tamamen değiştirmesi gerek çünkü sendikal yapılar, politikalar da sistemle giderek bütünleşiyor. Mesela, Türkiye'de uç veriş biçimi 1994'te Sabancı'nın ikiz kulelerinde gerçekleşen sosyal diyalog süreciyle olmuştur. Başta tüm sendikalar o toplantıya gitmiş ve "sivil toplum örgütleri bir araya geliyor, görüş alışverişinde bulunuyor" denilmiştir, sonra da arkasından bu yasa gelmiştir.

Bir diğer konu da , performans değerlendirmesinin kendisi de, kriterleri de öznel bir şeydir, sübjektiftir. Çünkü performans değerlendirmesinin kriterlerine baktığımızda, öznel, sübjektif yanı ağır basan bir şeydir. Burada asıl soru, performans değerlendirmesinin neden ücretle ilişkilendirilip, devreye sokulduğudur. Niyet işçilik maliyetlerini düşürülmektir, birim zamanda daha fazla ürettirmektir.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: Çalışanı köleleştirmek.

MUSTAFA ŞİMŞEK: Evet, aynen bu. Birim zamanda daha fazla ürettirmektir. Şimdiki makineler -ki, mühendis olduğumuz için hepimiz biliyoruz bunu- ayarlanabilir makinelerdir, devirleriyle oynayabilirsiniz. Dolayısıyla,düğmeye basarak, birim zamanda yüz devir yapan bir makineyi, birim za-

manda iki yüz devir yapan bir makine haline getirebiliyorsunuz. Makinenin bir kapasitesi var, işçiyi de bir makine gibi görerek,daha yüksek kapasiteye ulaştırmaktır niyetleri. Patronun gözünde işçi makineden farksızdır, çünkü patronda insaf yoktur, vicdan yoktur, patronda sadece cüzdan vardır; cüzdandan dünya nasıl gözüküyorsa, dünyaya öyle bakar. Cüzdandan dünya ve işçiler, bir eşya gibi gözüküyor.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: Zaten bu ödünç işgücü meselesi de, bunun bir.

MUSTAFA ŞİMŞEK: Neredeyse, kölelik sisteminde yapılan şeylerin güncelleştirilmiş hali. Dolayısıyla, performans değerlendirmesinde objektif kriterlerin az olduğunu söyleyebiliriz, bir de asıl sorun işçinin temposunu yükseltmek ve birim zamanda daha fazla üretim elde etmek. Böylelikle zaten işgücü maliyeti düşüyor. İkinci bir işgücü maliyeti de ücretlerle ilişkilendirildiği için düşüyor, yani iki kere düşüyor, karesini alıyorsunuz.

ÜMİT İSKİT: Aynı işi yapan iki kişiden birinin daha az, birinin daha çok yapıyor olmasına rağmen, aynı ücreti alıyor olmasını nasıl değerlendireceksiniz?

MUSTAFA ŞİMŞEK: Sürece bütünsel bakmak zorundayız. İşyerinde tempolama diye bir sistem var. Ortalama tempo nedir? Dolayısıyla, bu ortalama tempoyu siz sürekli yukarıya çıkartırsanız, tempoyu artırırsanız, birisi fiziksel ve zihinsel kapasitesi gereği sürekli yukarıya çıkamayabilir. Esas önemli olan, normal tempo nedir? Bugün işyerlerinde normal tempo kavramı kalkmıştır. Hangi işyerine giderseniz gidin, ölçme ve değerlendirme yapın, normal tempo diye bir şey olmadığını göreceksiniz. Sürekli tempoyla, yani çubuk yukarıya çıkartıldıkça dökülenler olacaktır. Önemli olan, kişinin normal tempoya göre çalışıp çalışmadığıdır. Zaten eğer işçiler örgütlü ve sınıf bilincine sahip değilseler, atlar gibi yarışırlar. Korkudan, açlıktan, işsiz kalmaktan dolayı yarışırlar, çünkü sınıf olma bilinci açlıkla mücadele, onu yenme ve sınıf olarak davranma bilincidir, bütünsel davranma, dayanışma içerisinde olma bilincidir. Sendikanın Türkçe karşılığı, işçilerin güç birliği ve dayanışma örgütü demek. Dolayısıyla, bu bilincin bile oluşmamış olduğu bir yerde, işçiler yarışacaktır, sistemin mantığı budur. Bu yarışı da sürekli patronlar körükleyecektir ve körüklüyor. Üstelik sadece körüklemekle kalmıyorlar, bunu yasal garantiler altına da alıyorlar. Yasal garantisi, 4857 sayılı İş Kanunu. Yasada normal tempodan hiç bahsedilmiyor. Yasanın gerekçesinde bu söylenmiyor. Dolayısıyla, o ortalama performansı birkaç işçiyle yukarıya çekebilirsiniz.

İlk olarak; iş değerlendirme sistemi bunu ölçmez. İş değerlendirme sistemi, hangi işe kimi alacaksınız, buna karar vermeyi kolaylaştırır. İkincisi; iş-

yerinde eğer işlerde bir değişiklik söz konusuysa, işi analiz etmeye yarar ve kimlerin meslek eğitimi alması gerektiğine karar verilirken göz önüne alınır. Üçüncüsü; iş değerlendirme sistemi aynı zamanda ücretlendirmede doğru bir modelin -ama iyi kullanılırsa- oluşmasını sağlar. Dolayısıyla, eğer iş değerlendirme sistemiyle -ki, birkaç işyerinde ben de rastladım, yanlış bir şeydir- performans arasında bir ilişki kuruluyorsa, son derece yanlış bir ilişkidir, ayrıca mühendislik disiplinine de aykırı.

Dördüncüsü; sıfır fazla istihdam olayı daha önce söz konusu değil iken nereden çıktı? Son zamanlarda, özellikle 1990 sonrası neden çok fazla gündeme geldi? Toplam kalite , total kalite sistemi diye bir şey ortaya çıktı. Toplam kalite yöntemi, Taylor'un "yönetmekte 11 bilimsel ilke" dediği şeyin mantıksal ilerlemesinden başka bir şey değil. İşçiyi ve çalışanları patron adına, patronun kârı için nasıl daha iyi yönetirsin? Bu kâr maksimizasyonundan, maliyet minimizasyonundan başka bir şey değildir. Eskiden fabrikalar şöyle çalışıyordu: Aynı anda hem klasik torna tezgâhlarının hem de CNC tezgahlarının olduğunu düşünün. Patron sürekli olarak opsiyonlu bir işçi kadrosu tutar elinde. Birisi hastalanırsa, birisi rapor alırsa, birisi yıllık izne çıkarsa diye, şematik olarak norm kadronun üzerinde bir kadro vardır. İstihdam sayısı böyle baktığınızda 100 olması gerekiyorsa, fabrikada 110 işçi vardı. Dolayısıyla, artık rekabet eskisi gibi değildir, rekabet öldürücüdür, işyerlerini korumak gerekir. Tam Ortodoks biçimde sermaye merkezinden bakarak, öldürücü rekabet gibi yeni kavramlar üretiyor fütüristler, yani geleceği tahmin etmeye yarayan think-tank'lar. Bu kavramlar bazen öyle sihirli oluyor ki, çok derinlemesine düşünmediğinizde, sizin bile beyninizi karıştırabiliyor ve sizi ikna edebiliyor. Aynen küreselleşmenin ilk başta insanların beynini karıştırıp, zihnini bulanıklaştırdığı gibi. Yani şimdi, fabrikanın içerisinde bulunan yedek işgücünden vazgeçiyoruz, kimse hasta olmayacak, kimse doktora gitmeyecek, kimse herhangi bir mazeret üretmeyecek ve çalışacak. Hatta dikkat ederseniz, kendi makinesinde arıza olan birisi, fabrika içerisinde rotasyona tabi tutulur. O tezgâhı kullanmasını biliyor mu, bilmiyor mu, o konuda eğitimi var mı, yok mu; bunlara bakılmadan ve o tezgâhı kullanmasını az biliyorsa, bir iş kazasına yol açıp açmayacağı düşünülmeden.Çünkü işçinin geçirdiği, ölümle sonuçlanabilecek her hangi bir iş kazası patronun zerre kadar umurunda değildir. Sıfır fazla istihdamın nedeni yine işgücü maliyetini düşürmektir.Bu rekabet kılıfı adı altında, işgücü maliyetlerini düşürmeye yönelik bir olay.

Bunların üstesinden nasıl gelinir? İmkânsız diye bir şey yok. Zamanında, mühendislerin de içinde yer aldığı emek dünyası örgütlenerek, mücadele ede-

rek bunun üstesinden gelmiş. Üstelik 16 saatlik günlük çalışma süresinin olduğu günlerden 7,5 saatlere gelmişiz. Mücadele ederek kazanmışız.Tarih bunun örneği, şahidi, denenmiş, sınanmış. Onun için önce mühendislerin nitelikli işgücü olarak oturup düşünmesi lazım. İlk sendikaların ortaya çıkışında nitelikli işgücünün tayin edici önemi vardı. Önce nitelikli işgücü, dayanışma ve dostluk dernekleri kurularak sendikaların zeminini atıyorlar.Mühendisler yasaya, kanuna göre çalışıyorlar, sendika üyesi olarak, o örgütlere kendilerini yansıtabilirler. Sendikacılar bunu istemese bile, altını çiziyorum, çünkü nitelikli ve entelektüel işgücünden sendikacılar korkabilir. Ben 15,5 yıl boyunca sendikada çalışırken bunun çok somut örneklerini yaşadım. Bir işyerinde Bakırköy Temsilciliğine bağlı bir mühendis örgütledi ve sözleşme imzalarken, kapsam dışı kaldı. İnsanlar ekonomik ve sosyal çıkarlarının korunması için, bunu geliştirmek için sendika üyesi olur. Sendikalar mevcut yapılarıyla, mevcut anlayışlarıyla bundan mahrum bırakıyorlarsa, mühendislerin mücadeleye bir kat daha asılması lazım. Bunlar olursa bu gidişat durdurulabilir. Mühendise göre meslek disiplini olarak imkânsız diye bir şey yoktur

Bir diğer konu SEKA meselesi. Açıkça kamuoyuna sızan protokolü okuyamadım ve kimseye göstermiyorlar. Sadece protokolü imzalayanlar biliyor. Protokol TÜRK-İŞ'li bir yöneticiyle Hükümet arasında yapıldı. Anakent Belediye Başkanının konuşmalarından protokolün içeriğini yakalamaya çalışıyoruz. Necdet ne kadarını biliyor hiç bilmiyorum. "Biz belediyemizde çalışan işçiden daha fazla ücret vermeyeceğiz" deniliyor. Bir kere çalıştırmama niyeti var, demek ki protokol SEKA'nın çalışmasını kesinlikle bağlamıyor. Buna ilişkin düzenleme ya yok yada son derece yetersiz.

Bu işçiler yeni işe giriyormuş gibi işe alınacaklar, yani birdenbire ücretleri budanacak. Çalıştırılsalar bile, yeni hizmet akdi yapacağız denmekte. Yasaya göre, herkes kıdem tazminatını alarak, belediyede çalışmaya başlayacak, ancak emekliliği dolan 80 kişi emekli edilerek işe alınmayacak. Hiç kimse zorunlu emekliliği dayatamaz, bu durum mevcut hukuka bile aykırı. Aynı olayla karşı karşıya kalmış birisi olarak bunun ne demek olduğunu iyi biliyorum. Durup dururken, hiçbir şey yoktan varolmayacağına göre, sorun mücadeleyle çözülecek. En temel sorunlardan biri biz mühendisiz ve bir ücret karşılığı bireysel hizmet akdi yapıyoruz, işyerinde çalışma sürelerimiz uzadığı halde fazla mesaimizi istemiyoruz. Hangi mühendis işyerinde 7,5 saat , 8 saat, 10 saat çalışıyor? Proje yapıyorsa, projeyi bitirene kadar masasının başından ayrılamıyor, ama bireysel hizmet akdinde hangi ücret yazıyorsa, o ücreti alıyor, fazla mesai hakkı talep etmiyor. Hemen yasada varolan haklarımızdan başla-

mak zorundayız. Diğer bir konu, mevcut yasa, ikili asgari ücret uygulaması ortaya çıkartmış. Asgari ücretin kaç lira olduğu , açlık sınırının altında olup olmadığı bir yana, bir kere emek dünyasını bölen asgari ücret uygulaması var. Yeni mezun olmuş bir mühendis, kamuya eleman olarak girdiğinde 8/1 'inden başlıyor.O aslında mühendisin asgari ücretidir. Özel sektörde çalışan mühendis, asgari ücretle işe girdiğinde, 350 milyon netle girecek, yani iki tane asgari ücret var. Bir özel sektörde asgari ücret,diğeri kamudaki asgari ücret. İşgücü birbirine düşürülüyor, farklı uygulamalar söz konusu.

İkincisi; asgari ücret 350 milyon lira, açlık sınırının neredeyse yarısı ve eğer bu bir anlaşmaysa, Türkiye'nin en büyük toplu sözleşmesi. İnsanları açlıkla karşı karşıya bırakması bir yana, diğer ücretleri aşağıya çekici bir özelliği de var. Deniliyor ki, "asgari ücret bu kadar kardeşim, sen niye üç katını, beş katını istiyorsun?" Demek ki, Türkiye'nin en büyük toplusözleşmesini adam gibi yapmanın bir yolunu bulmak zorundayız. Bunu, insanın temel ihtiyaçlarını karşılayacağı bir noktada tespit ettirmenin yolu örgütlü mücadeleden geçer. Dolayısıyla, istediğimiz kadar beğenmeyelim, bu örgütlü mücadelenin içerisinde hem TMMOB'a, kendi konfederasyonumuza, hem de odamız olan Makine Mühendisleri Odasına sahip çıkmalı, aktif üye kazandırmalı ve sendikal hareketin içinde yer almalıyız. Çünkü o yanlışlar ancak biz yapıya yansıyabilirsek, emek hareketi politikleşebilirse ve kendi çıkarlarını kavrayabilirse düzelebilir; durup dururken düzelmez. Sendika eşittir üyenin kendisidir. Üye hiçbir şey yapmazsa, TMMOB da bir şey yapamaz.Yani, bu sorunları çözecek olan da yine bizleriz. 250 binin üzerinde üyemiz var. Buradaki üye sayımız potansiyel olarak 6-7 bin civarındadır, ama kendi haklarımızla ilgili bir şey yaptığımızda, 23 kişi katılıyor. Bunu nasıl aşabiliriz? Belli ki, ağlamayan çocuğa mama vermiyorlar. İstemezsek vermezler.

İSLAM GÖREN: Zaten mevcut gelmiş geçmiş hükümetler bizleri insan olarak görmüyorlar, bir eşya olarak görüyorlar diye düşünüyorum.

MUSTAFA ŞİMŞEK: Aynen öyle görüyorlar; insaf ve vicdan yok, cüzdan var.

İSLAM GÖREN: Maalesef, üzülüyorum, ama yapacak bir şey, ne varsa.

MUSTAFA ŞİMŞEK: Yapacak bir şey var.

İSLAM GÖREN: Var tabii ki, bu hem çok kolay, hem çok zor; yani ne diyeceğimi bilemiyorum, çok üzgünüm. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak utanıyorum. Şu tabloda, şu konuştuğumuz çok ayıp bir şey.

MUSTAFA ŞİMŞEK: Tablo öyle, gerçekten iç acıtıcı bir şey.

İSLAM GÖREN: Gerçi sorularımın hepsine cevap vermediniz, biraz eleştiriyorum burada, ama doluyum da. Adam kalkıyor, muhtarın maaşına gözünü dikiyor; çok ayıp, diyecek bir şey yok.

NECDET OKCAN: Evet, Avrupa Birliği , ekonomik bir birlik. Avrupa Birliği daha önce Avrupa Ekonomik Topluluğuydu, isim değiştirerek bugüne geldi. Önce sermayedarların oluşturduğu bir birlik olan Kömür Çelik Birliği olarak kurulmuş. Ancak Avrupa Birliğini oluşturan o coğrafya, Mustafa'nın da söylediği gibi, bütün dünyada hem sosyal, hem siyasal hakların oluşmasında, gelişmesinde önemli rol oynayan büyük bir mücadele arenası. Oraya sosyal bir boyut katan yine işçilerin mücadelesidir. Mücadele orada da devam ediyor, yani burada biz nasıl mücadele ediyorsak, özellikle bu Avrupa Birliği Anayasası'na karşı buraya gelen Avrupalı sendikacılar da şunu söylüyorlar: " Artık atalarımız gibi, kravatlarımızı çıkartıp, yeniden sokaklara düşmemizin, mücadele etmemizin zamanı gelmiştir, yani bir dönem bir rahatlık yaşadık, sosyal haklar en yüksek seviyeye çıktı, ancak tekrar o günlere dönüyoruz" Dolayısıyla, orada da bir mücadele sürüyor. Almanya'da sosyal güvenlik haklarının yitirilmesi, Hollanda ve İtalya'da İş Kanununun, iş güvencesinin değiştirilmeye çalışılması sonucu milyonlarca insan sokaklara döküldü, bunları hazırlayan profesörler vuruldu. Başka ülkelerde de başka şeyler oluyor. Küresel bir saldırı var, küresel saldırıya karşı küresel direnişi yükseltmek lazım. İşverenlerin dün bir toplusözleşme görüşmesi vardı. Merkezi Belçika'da olan kot markası Lee'nin, Söke'de bir fabrikası var. Toplusözleşme görüşmeleri sürüyor ve toplusözleşme görüşmeleri sürerken tıkanan noktalardan biri, bizim yabancı olduğumuz bir şey. İşveren "ben imzaladığım toplusözleşmeyi üye olsun, olmasın, herkese uygularım" diyor. Bizim sendikacılar şaşırıyorlar tabii, çünkü ortaya şöyle bir durum çıkıyor: Herkese uygulanır da, toplusözleşmeden yararlanan sendika üyelerinden aidat kesildiği için, sendika üyeleri ,sendika üyesi olmayanlardan birer yevmiye daha az maaş alacaklar veya sosyal hakları alacaklar. Bu da 1, 2 ay sonra bu sendikanın bütün üyelerinin istifa etmesi anlamına gelir.

Avrupa'da birçok ülkede iş kanunu var, ancak toplusözleşme düzeni bizimkinden farklı. Sendika üyesi işçi oranının yüzde 10, 18, 20'ye kadar yükseldiği yerler var. Mesela, Fransa'da toplusözleşmeden yararlanan işçilerin sayısı yüzde 80. Orada işçilerin check-off sisteminde zorunlu, dayanışma aidatı ödemesi yada üyelik ilişkisi, işvereni ilgilendiren bir şey değildir, sendikayla işçinin arasında bir akittir ve asla dışarıya söylenmez, kişisel bir haktır,

işverenin bunu bilmesi gerekmez. Eğer işçi istiyorsa, işverene müracaat eder, "benim maaşımdan sendikanın aidatının kesilmesini talep ediyorum" der, o kesilir ve sendikaya gider. Ama bizim ülkemizdeki sendikal haklar, mücadeleler çok farklı; kayıt,noterden geçme gibi bir sürü prosedür gerekiyor, onu elde edene kadar da iflahın kesiliyor. Benim anlattığım bu fabrikada 2,5 seneden beri bir mücadele sürüyor. İşveren işçilerin bir kısmını attı, davalar, mahkemeler oldu, 2,5 sene oturmuşsun, işveren de, "toplusözleşmeyi herkese uygularım, çünkü Belçika'daki, Avrupa'daki şirketlerim, sosyal şartımda var, şirket sözleşmesinde bunu herkese uygulama zorunluluğum var" diyor.Tabi bunu manevra olsun diye yapmıyor. "Grev yaparım" diyorsunuz, "burada grev yaparsanız, ben makinelerimi söker, gider başka bir yere kurarım" diyor. "Acaba blöf mü yapıyor?" dedik, Avrupa'daki dayanışma içinde olduğumuz sendikalara sorduk, "evet, söker, başka örnekleri var, çünkü onun için maliyet değildir" dediler. Ama makineleri söküp götürdüğü yerde de, örgütlenmeyle karşılaşırsa, buradakinden daha alt koşullarda işçi çalıştıramazsa, yani onun biz makinelerini söküp götüremeyeceği koşulları, işçilerin ortak mücadelesiyle, bütün dünya çapında yaratabilirsek, onların her yerde uygulanan bu saldırısını karşılayabiliriz. Bazı yerlerde uygulanamıyor. Aslında lehlerine uygulanamıyor, karşı çıkıyormuş gibi gözüküyorlar.

Mesela, Çin'e müdahale edemiyorlar, ILO sözleşmelerini Çin'de uygulatamıyorlar. Geçen gün İstanbul Valisi Muammer Güler, bir toplantıda, "gittim gördüm, anlatıyorlar, Çin mucizesini, böyle mucizeyi herkes yapar. Birtakım fabrikalar ve fabrikaların bir bölümünde kışla gibi, koğuş gibi yatakhaneler var, 500 kişi orada yatıyor. İnsanlara yemek olarak bir kepçe lapa veriyorlar. Fabrikanın sireni çalıp, mesai bittiğinde, 500 kişi onların boşalttığı yere yatmaya gidiyor" diyor. Çok kötü koşullarda, yani hiçbir hakları olmadan, karın tokluğuna çalışıyorlar ve "Çin mucizesi yarattık" dedikleri şey bu. Eğer orada belirli asgari çalışma standartları uygulasanız, bu Çin mucizesi olmayacak. Yani, bu işçilerin küresel mücadelesinden geçiyor. Orada da , Avrupa'da da bir mücadele sürüyor.

Mustafa biraz söyledi, orda da asgari ücreti belirleyen, Asgari Ücret Belirleme Komisyonu 5 tane işveren, 5 tane işçi, 5 tane hükümet temsilcisi, toplam 15 kişiden oluşuyor. İşverenler, " asgari ücret düşük kalsın." diyor. Bana göre devlet, istihdam ettiği kişiler bakımından Türkiye'deki en büyük işveren, çünkü onu artırdığı zaman, kendi işçisine de bir o kadar ücret ödemek zorunda. Dolayısıyla, asgari ücret geçim standardının yarısı olarak belirleniyor. İnsanların mücadelesiyle bunu yükseltmesi, çalışma saatlerinin düşürülmesi gerekiyor.

Performans tartışmasına biraz girmek istiyorum. Doktrin de performansın objektif kriterlerini belirleyebilir. Örgütlülük koşullarında belirlenir, yani bunu işyeri komitesinde işçi ve işveren temsilcisi , sendikaların araştırma-geliştirme uzmanları, bilim adamları belirleyebilir. Yargıtayın bir kararı var, işverenin tek başına belirlediği performans kriterleri yeterli değildir. Mahkemeye diyor ki, "siz bu konuda bilirkişi incelemesi yapın" Arkadaşlar; bilim artık her şeyi belirliyor. Spor, yarışma, serbest yarışma sektöründe, bir insan ne kadar iyi koşullarda çalışırsa çalışsın, belirli bir rekoru kıramıyor. Eğer insan bedenine aykırı birtakım ilaçlar, dopingler yüklerseniz, kırıyor, bilim de bunu saptayabiliyor. İşyerindeki makinenin özellikleri, işyerinin özellikleri, işyerindeki çalışma koşullarına yani asgari çalışma koşullarına uyulup uyulmadığı, işçi sağlığı iş güvenliği önlemlerinin alınıp alınmadığı, işçilerin normal dinlenme izinlerini kullanıp kullanmadığı, yıllık izinlerine çıkıp çıkmadığına varıncaya kadar, bir sürü etkeni belirleyen objektif belirli kriterler belirlenir. Ama bugün Türkiye'de bunun uygulanabilirliği yoktur. Mustafa'nın dediği gibi, işverenin iki dudağının arasına kalmıştır.

MUSTAFA ŞİMŞEK: Hayır, ayrıca performans normali ölçmeye yarar, performans normali bozmaya yarayan bir olay. Bu anlamda bilime de aykırı.

CELAL GÜNDOĞAN: Batı ülkelerinde var mı, nasıl uygulanıyor?

MUSTAFA ŞİMŞEK: Batı ülkelerindeki çalışma hayatı biraz daha farklı. Sosyal diyalog diye, işveren yanlısı egemen bir politika var. Sendikalar da bu politikanın bir parçası haline gelmiş durumda ve oturup, birlikte performans değerlendirme komitesi kuruyorlar. Sosyal diyalog dediğin şey, bir varoluşu sürdürülebilir hale getirmektir.

NECDET OKCAN: Sonuçta şöyle bir şey var tabii: Bizdeki gibi, greve çıkarsın, çıkmazsın diye bir şey yok. Örgütlü bir işletmede işveren makinenin ayarını artırıyor, lastik fabrikasında günde 10 birim lastik şey yapıyor, kaldırıyorsun, "Bir deneyelim, 11 tane üretebilecek mi?" diyorsun, performansı artırıyorsun, işçileri de motive ediyorsun, işten atma tehdidiyle de, başka şeylerle de motive edersin. Sonra bir bakıyor ki, işçiler, "tamam, 11 tane üretiyoruz, ama bizim de pestilimiz çıkıyor, 6 ay üretebiliriz, 6 ay sonrasında o yorgunlukla 5'e düşeriz. Biz bunu üretmiyoruz"diyorlar. Hak grevi , yani işçilerin toplu eylem yapma hakkı diye bir şey var. Tabi bu tartışılıyor, bir bakıyorsunuz, iş yavaşlıyor. Mesela Prelli Lastik Fabrikasında işçilerin her birine kart dağıttılar, işçiler bir bölümden bir bölüme yada tuvalete giderken kart çekiyor. İşveren bir bakıyor, bir işçi, çalışma, bandın dışında kaç dakika geçirmiş. Bir süre sonra bu kart uygulaması işyerinde i insanları meka-

nik robot gibi çalıştırmaya yönelik bir şey hale geldi. Psikolojik baskıyı bir oturdular ki, işveren tabii herkese soruyor, sen şu kadar üretmişsin, az üretmişsim diye. Bir süre sonra verimi düşüren bir hal aldı, sendikanın karşı tepkisiyle uygulamadan kalktı.

MUSTAFA ŞİMŞEK: Bu konuyla ilgili bir insanlık dışı uygulamayı anlatayım: Mudanya'da otomotiv bağlantı elemanları üreten bir fabrikada, yabancı bir firmada -ki, firma özellikle bunun için Türkiye ve Türkiye benzeri ülkeleri seçiyor- sürekli bayanlar çalışıyor ve bayanların çalışma yaş sınırı 28, 28'den bir gün alan bayan çalışamaz. Çünkü öyle bir tempoyla çalışılıyor ki, 28 yaşından sonra o tempoya ayak uydurmak imkânsız, vücut iflas ediyor. Bu firma Türkiye gibi ülkeleri seçiyor, kendi ülkesinde bunu yapamıyor; çünkü hak grevi var, işçiler direnişe gidiyor.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: Firmanın ismini söyleyebilir misiniz?

MUSTAFA ŞİMŞEK: Yok, firmanın ismini söylemeyeyim. Bu kadar vahşice bir şey.

SALONDAN: Niye bizim sesimiz çıkmıyor?

NECDET OKCAN: Örgütlü olursak çıkar, bir tarafta dışarıda sizinle rekabet eden ciddi bir işsizlik olgusu, sizi eden tehdit eden işsizlik korkusu var Zaten ülkedeki yaşam standardının ciddi düşüklüğünden kimsenin 15 gün işsiz kalmaya tahammülü yok, iş bulan zaten, işin kıyısında, köşesinde geçiniyor, "ben 15 gün işsiz kalırsam, kazara işsiz kalırsam, bu denge topallıyor" diyor. İşte bugün kredi kartları faciaları ortaya çıkıyor. Dolayısıyla siz "ben her türlü çalışırım" diyorsunuz

Arkadaşlar; işçileri mevsimlik işçi diye almışlar, altı ay çalıştırıyor. Ondan sonra işçiye , "ben seni 6 ay sonra tekrar çalıştıracağım" diyerek 6 ay ücretsiz çalıştırıyorlar. İpsala'da, bir belediyede , kamu işyerinde oluyor bu. İpsala Belediyesinde Belediye Başkanı böyle bir şey yapabilir mi? Normalde kamu işvereni, bakın bu kendi kârı olarak cebine girmez bilmem ne, ama vize var orada, kaymakamlık veya valilik veriyor vizeyi, kaymakamlık, valilik vize verdiği zaman, "tekrar işe başlatacağım, ama siz bu altı ayı gelin, gidin çalışın, para falan almayın" diyor. Bu işçiler zaten asgari ücretin biraz üstüne çalışıyorlar, yani asgari ücretin yarısına çalışmış oluyorlar, ama aslında kâğıt üstünde 6 ay çalışıp, 6 ay çalışmayan işçi, normalde 12 ay çalışıyor ve asgari ücretin yarısına çalışmış oluyor.

Biraz önce kayıtdışılıktan bahsettiniz, Anadolu'da asgari ücret yasal ücrettir, bunun altında işçi çalıştıramaz. Gidip, çalışma olgusunu ispat ederseniz, o

farkı alırsınız, hizmet tespiti davasına SSK bakımından konu olur. Kayıtdışılık da bir devlet politikası haline gelmiş. Devlet kayıtdışılığı önleme seminerleri yapıyor, projeler yapıyor. Avrupa Birliğinin İlerleme Raporunda "aslında öyle bir ekonomi ki, bu kadar dış borcu ve yükü olduğu halde, kayıtdışılık sayesinde ayakta kalıyor" ibaresi yer alıyor. Hükümet kayıtdışılığın üstüne ciddi bir şekilde giderse, bunu önler. Bu kadar bilgisayar , bu kadar denetim var, bu merdiven altı üretimler denetlenebilir.

MUSTAFA ŞİMŞEK: Kayıtdışılığı önleyemezler, yani önlemezler.

NECDET OKCAN: Önlemiyorlar, önlermiş gibi yapıyorlar; ama kayıtdışılık işine geliyor. Ortada ana üretim, çekirdek üretim kayıt içinde, otomotiv fabrikası için bir arabanın kapı kolu, direksiyon simidi, küçük çıta, kabloları filan, o ana üretim çeperinin etrafında sıralanmış kayıt dışı üretim halkalarından geliyor; yani oradan besleniyor.

MUSTAFA ŞİMŞEK: Maliyetleri minimize etmenin ikinci yolu kayıtdışı çalışmak olduğundan büyük firmalar bunu istemez. İşverenler Sendikasına soruyoruz, kayıtdışıyla birtakım mücadele yöntemleri için öneriler sunuyor musunuz ?

NECDET OKCAN: "Kayıt içinde bir üretimim, ben vergimi veriyorum, toplusözleşmem var, sendikam var" diyor, ama bakıyorsunuz ki, üretimin önemli bölümleri kayıtdışı sektörlere gitmiş.Sorduğunuzda , İşverenler Sendikası "hayır" diyor. Esas İşverenler Sendikası kayıtlı sektörü temsil ediyor; ama kayıtlı sektör kayıtsız sektörden beslendiği için, üretim zinciri, üretim prosesleri kayıtdışına dayanıyor.Ama "tavuk mu yumurtadan çıkıyor, yumurta mı tavuktan çıkıyor?" tartışması gibi, yani bu sistem mi kayıtdışılığı yaratıyor, yoksa kayıtdışılık mı bu sistemi besliyor tartışması başka bir seminerin konusudur.

Malesef, işverenlerin şahsi malvarlığı , tüzelkişilik mallarıyla sorumlu. Ancak iflas olması halinde tüzelkişiliğin her bir işverenin sermaye payıyla orantılı olarak sorumlu olduğunu görürüz.Ülkede şu anda limitet şirket kurma sınırı sanırım 50 milyar. 5 ortak kurduğu zaman, 10 milyar. Zaten batmış bir firma, SSK'ya, devlete ipotekli olur , yani piyasada işçilerden önce, bankaya borcu vardır, devlet alacakları öncelikli alacak, işçilerin de alacakları öncelikli , ama devlet veya rüçhanlı alacak, ipotekli alacaklardan sonra işçilerin alacakları geliyor ve size bir şey kalmıyor zaten, bir sıra cetveli yapılıyor. Geçen İTO'nun yaptığı bir istatistik yayınlanmıştı. O kadar çok limitet şirket var ki, ama bunların çoğu faal, iflas da ettirmiyorlar. Sabah Grubu sahibi Dinç Bil-

gin battı, Turgay Ciner'e devrettiler şirketleri, Sabah Gazetecilik, Sabah Yayıncılık dediğiniz kocaman şirketin ve Dinç Bilgin'in yaklaşık 12-13 şirketinin adresini Elmadağ'da bir daire olarak göstermişler. Dairede bir tane masa, bir sandalye var, içerde de kimse yok, çilingirle açtırıyorsunuz, bir bakıyorsunuz ki , iki masa, bir sandalye çıkıyor; siniriniz bozuluyor, çıkıp geliyorsunuz. İşçi "nasıl alacağız?" diye soruyor, "Kusura bakmayın, alamazsınız" diyoruz. "Ne yapacağız?" diyor, " Dinç Bilgin'lerin olmayacağı bir sistemin yaratılması konusunda biraz kafanızı yorun, gidip de bunları besleyen partilere oy vermeyin, buradan başlıyor; sizin çıkarlarınızın aleyhine politikaları seslendiren veya işverenlerle daha fazla kol kola görünen partilere oy vermeyin. Politikleşmekle başlıyor, oyunuzu verirken hesabınızı yaparak verin, sokağa çıkın, sesinizi yükseltin" diyoruz. Tabii, kolay bir şey değil, ama tek tek bireylerden geçiyor; ben örgütüme sahip çıkacağım demeli her bir birey.

Biraz Cuma akşamı için uzun bir söyleşi oldu, ama bir arkadaşım galiba bir soru sormaya hazırlanıyor.

SENEM TUFAN: Özel sektörde kurumsallaşmamış birçok firma var ve performans, motivasyon, işe alım, yerleştirme gibi süreçleri de insan kaynakları bölümleri şu anda üstlenmiş durumda. Bu anlamda iş akdinin feshedilmesi için, işçinin verimsizliği söz konusuysa, bununla ilgili performans raporunu mutlaka sunulması gerekiyor, değil mi?

NECDET OKCAN: Evet.

SENEM TUFAN: İşveren bu şekilde feshedebiliyor mu?

MUSTAFA ŞİMŞEK: İşveren bütün bunları ispat etmek zorunda.

NECDET OKCAN: Verimsiz olduğunu ispat etmek zorundadır.

MUSTAFA ŞİMŞEK: Belgelemek ve ispat etmek zorundadır.

SENEM TUFAN: Bu raporları sunmak durumunda diyorsunuz.

MUSTAFA ŞİMŞEK: Yoksa, geçersiz fesih sayılır.

NECDET OKCAN: Bu arada başka bir mesele de insan kaynakları departmanı. Türkiye'de eskiden İş ve İşçi Bulma Kurumu tek resmi kurumdu, aracılık kurumları kurulması yasaktı, ama vardı tabi birtakım danışmanlık firmaları.

MUSTAFA ŞİMŞEK: Ama onlar üst düzey yönetici türü kadrolara eleman arıyorlar, şimdi öyle değil.

NECDET OKCAN: Bu özel istihdam bürolarının kurulması işçi simsarlığı anlamında ve : İsimleri gazetelerde yazıyor, isimlerini söylemeyeyim ama

çok büyük firmalar, Avrupa ülkesinde, Amerika'da, dünyanın büyük ülkelerinde kurulmuş merkezi şirketler buraya hemen gelerek bürolarını açtılar.

MUSTAFA ŞİMŞEK: Özel istihdam bürosu olarak faaliyet gösterecekler.

NECDET OKCAN: İşçi bulmaya bu firmalar aracılık ediyor, sınavını bunlar yapıyor. Hatta işe gönderiyor işçiyi , memnun kalmadığında tekrar gönderiliyor, bu sırada sürekli hangi işletmede nasıl davranış göstermiş, hakkını çok fazla mı arıyor, sendikaya üye oldu mu, olmadı mı diye işçilerin sicilleri tutuluyor.

MUSTAFA ŞİMŞEK: Eğer öyleyse bir daha gönderme...

NECDET OKCAN: Birtakım kara listeler yapılıyor. Eğer uslu, hakkını hukukunu aramayan bir işçi değilseniz, bir daha size aracılık etmiyorlar.

SENEM TUFAN: Peki, uzmanlık ve sertifikasyon programı olan insan kaynakları branşı kapitalist düzenin getirmiş olduğu bir şey midir?

MUSTAFA ŞİMŞEK: Evet, tamamen öyledir. Üniversitelerin pek çok bölümünde, mesela mühendislik disiplinin kendi içerisinde de pek çok ders , sistem tarafından getirilmiştir.

SENEM TUFAN: Çünkü ben de bu anlamda ihtisaslaşmayı düşünüyorum.

MUSTAFA ŞİMŞEK: O ayrı bir şey. Sonuçta, insan kaynakları departmanını ne yaptığı belli, yani işyerinin, patronun işine yarayacak, onun emrinden çıkmayacak insanları işe alıyor ve ayrıca öyle birisi olmadığınız zaman da, işten atıyor.

SENEM TUFAN: Siz dürüst bir insan kaynakları sorumlusuysanız, bir şekilde öz benliğinizi askıya asıp, akşam mesai bittikten sonra tekrar giymeniz gerekiyor.

NECDET OKCAN: Oradaki dengeyi korumak kendi maharetinize kalmış bir şey. Kendi kişisel tercihlerinizle çatışmadan bir iş yapabildiğiniz sürece o işi yapmaya devam edebilirsiniz. Bu hepimiz için geçerli. Ben bugün DİSK'te çalışıyorum, ilkelerim ve meslek etiğim bakımından beni rahatsız eden bir şey varsa sorgularım, orada oluyorsam oraya ayak uydurmuşumdur eğer olmuyorsam, tercihimi başka bir alanda denerim. Buradan size bir formülümüz, şablonumuz...

SENEM TUFAN: Keşke olsa.

MUSTAFA ŞİMŞEK: Arkadaşlar; dinleme sabrınızdan dolayı teşekkür ediyor, herkese başarılar diliyoruz, iyi akşamlar. (Alkışlar)

"YÜZME HAVUZU STANDARDI"

TMMOB

MMO İstanbul Şubesi - Kartal Temsilcilik

25 Mart 2005

Üzeyir ULUDAĞ
Makina Mühendisi

ÜZEYİR ULUDAĞ: Ben 20 yıldır yüzme havuzlarıyla ilgileniyorum; 20 yıldır yüzme havuzu taahhüt işleri yapıyorum. Türkiye'de ve özellikle eski Sovyetler'de bu işleri yapmaya devam ediyorum. Tabii, bu 20 yıl içerisinde konuyla ilgili birikimimiz oldu. Ben bu kısa zamanımız içerisinde belli konuları sizinle paylaşmak istiyorum. Sanıyorum, birçok arkadaşımız projeci, yanılmıyorum değil mi? Katılanların çoğu tesisat projesi yapan arkadaşlarımız.

Tabii, konu başlığımız "Yüzme Havuzu Standartları" ama, sadece standartları işlemeyeceğiz, fakat standartların önemine vurgu yapacağız. Hepimiz meslektaş olduğumuz için, mühendis olduğumuz için, mimar olduğumuz için, standartların önemini biliyoruz. Ben ayrıca ona değinmeyeceğim. Standartların önemine ekonomik boyutuyla, sosyal boyutuyla değineceğim. Ama, standartlara da değineceğim, çünkü yüzme havuzları direkt insan sağlığıyla ilgili, toplumun çok geniş kesimlerini ilgilendiriyor. O anlamda, standartların hayata geçirilmesinin önemli olduğunu düşünüyoruz. Bir taahhütçü olarak da, bir mühendis olarak da bu alanda biliyorum ki, bu standartlar ne yazık ki uygulanmıyor.

Ben tabii, konuyla ilgili bütün ana başlıkları burada 2 saat sürecek bir söyleşide anlatmak mümkün değil. Size bu anlamda havuzla ilgili tüm konuları not olarak da vermem mümkün değil. Ancak, Tesisat Mühendisi Dergisi'nde yayınlanan, benim hazırladığım örnek yüzme havuzu tesisat projesi ve proje hesaplarıyla ilgili yaklaşık 10 sayfalık not var, bunları arkadaşlar dağıtacak. Sanıyorum, bunlar size, özellikle proje yapan arkadaşlara yararlı olacak. Bu konuda kaynak istiyorsanız Oda'nın yayınları var, 298 Sayılı Havuz Tesisatı kitabımız var. Yine, şu anda sayısını hatırlamıyorum, ama birkaç kitabımız daha var, Konferans Notları şeklinde, fakat bayağı kapsamlı, faydalanabileceğiniz bir kitap.

Ayrıca, yabancı yayınlar var, yani ilgi duyuyorsanız dergi anlamında size isim verebileceğim dergiler var. Daha fazla bilgi edinmek istiyorsanız, yine Türkçe'de yılda iki kez çıkan böyle bir dergi var. Ayrıca, standartlarımız var, onları da size yeri geldiği zaman söyleyeceğim.

Konumuz, yüzme havuzları, yüzmeyle hepimiz uzaktan yakından ilgiliyiz, onun tarifini yapmayacağız. Ama, yüzmeyi neden tercih ediyor insanlar? Onları kısaca söyleyeceğim. Yüzme spor amaçlı yapılıyor, dinlenme amaçlı yapılıyor, eğlence amaçlı yapılıyor. Bunlar atraksiyon havuzları, kompaktlar olarak değerlendiriyoruz, dalga havuzları, kaydıraklar gibi.

Boş vaktini değerlendirme amaçlı yüzme havuzları var. Bunları söylüyorum, çünkü hepsinin standartlara göre ayrı tasarım kriterleri var, havuzların kullanım amaçlarına göre tasarım değerleri var, tasarım açısından o anlamda önemli. Gene yüzme alanları olarak ve hepimizin bildiği; havuzların dışında dereler, göller, denizler vardır ve hâlâ var, ama şu anda pek çoğu kirlendi. Çevreyle ilgili problemler sonucu doğal yüzme alanları çok sık kullanılamıyor.

Yüzme havuzuna tarihine baktığımızda, Roma dönemine falan gittiğimizde, o dönemlerde sadece yüzme amaçlı, spor amaçlı, dinlenme amaçlı havuzlar yapıldığını biliyoruz. Özellikle, Romalılar bu su oyunları ve yüzme konusunda kendilerini bayağı geliştirmişler. Yine okudunuz mu, bilmiyorum; Pamukkale'de bir kazı sırasında hem anfi tiyatro hem yüzme havuzu olarak kullanılan bir yer bulmuşla; anfi tiyatroyu bilirsiniz, büyük bir sahne vardır ve merdivenler vardır, izleyiciler sahneye doğru yönelmiştir.

Anfi tiyatro yüzme havuzu spor amaçlı kullanılacağı zaman su dolduruluyormuş, yüzücüler su balesi yapıyormuş, daha sonra da giderleri falan var, suyu boşaltıyorlarmış. Yani, şimdi anladığımız gibi çağdaş ve modern teknolojiyi kullanarak yapılmış; filtrasyonu, dezenfektesi olan bir yüzme havuzu değil, ama doldur boşalt mekanizması olan ve gösteri amaçlı bir yüzme havuzuymuş. Yine böyle baktığımızda, tarih olarak baktığımızda, doğal yüzme alanları dışında daha çok havuzu Romalılar yüzme alanlarında kullanmışlar; Türkler de daha çok hamam olarak kullanmışlar, yüzme amaçlı değil. Ama o Türk hamamı da dünyanın her tarafında Türk hamamı olarak adlandırılıyor; o anlamda da bir marka olmuş.

Gelişmiş ülkelerde çağdaş kentleri yaparken yüzme havuzlarını insanların bir gereksinme olarak düşünüp, yüzme havuzları planlamışlar, örneğin Avrupa'nın birçok kentinde çok daha yaygın. Yine çağdaş kentlerin planlamasında 50 bin nüfusa bir açık, bir kapalı havuz yapımı zorunlu olduğunu söylüyorlar

veya zorunlu olduğunu biz biliyoruz. Yerel yönetimin ve merkezi yönetimin en az bir açık, bir kapalı havuz yaptırması gerekiyor.

Ben hep şunu vurgulamaya çalışıyorum: Sadece bu havuza olan ihtiyaç doğal yüzme alanlarının azalmasından kaynaklanmıyor, aynı zamanda çağdaş toplumlarda sağlıklı bir toplum oluşturmanın, sağlıklı insan yetiştirebilmenin koşullarından biri. Yüzme havuzunun mutlaka olması gerektiğini spor alanları yapılıyor. O anlamda, sağlıklı gelişmenin, sağlıklı toplumun ihtiyacı olarak değerlendiriyorlar.

Türkiye'de baktığımız zaman da, özellikle son 20 yıldır çok yaygın bir şekilde başta turizm amaçlı olarak havuzlar yapılıyor. Hâlâ turizmde çarpık da olsa bir gelişme var, o amaçla yatırımlar yapılıyor. Bununla birlikte, yüzme amaçlı havuzlar yaygın olarak yapılıyor. Tabii, sadece yüzmenin değil, biraz önce saydığım gibi eğlence, boş zamanını değerlendirme ve spor amaçlı olarak yapılıyor. Son yıllarda özel okulların yaygınlaşmasından sonra, özel okullarda artık yüzme havuzu yapılmaya başladı, eğitim amaçlı bunu yaptırıyorlar.

Devletin, Gençlik Spor Bakanlığının Türkiye'nin değişik illerinde yaptığı yatırımlar var; kapalı, özellikle olimpik yüzme havuzları. Ama yine yanlış politikalar sonucu bunların birçoğu işletilmiyor, işletilenler de sağlıklı işletilmiyor veya 15 sene önce yatırımı yapılmış, hâlâ bitirilmemiş havuzlar var. Bu çok yaygın, benim bildiğim en azından 10-15 böyle havuz var, yani olimpik boyutlarda 5-7-10 sene önce yatırımlar yapılmış, planlanmış, başlanmış, ama duruyor, hâlâ ödenek olursa yapmaya falan çalışıyorlar. Yani, bizim diğer konularda olduğu gibi, o yüzme havuzu veya sağlıklı toplum yetiştirme, geliştirme anlamında öyle bir ihtiyacı düşünmüşler, ama hayata geçirememişler, biraz çarpık diye düşünüyorum.

Son yıllarda yine hem turizmin yaygınlaşması sonucu, hem de artık sadece yüzme amaçlı değil, eğlence amaçlı havuzlar da yaygınlaşmaya başladı. Aquaparklara hepiniz gitmişinizdir, görmüşünüzdür. O boyutuna da baktığınız zaman, Türkiye'de havuzlardan yaz ve kış çok insanın faydalandığını biliyoruz. Dolayısıyla, bu kadar hijyen olması gereken yerlerde, her yaştan insanın barındığı havuzlarda, tabii denetimin de olması gerektiğini düşünüyoruz, yapımından, işletmesine kadar. Biraz sonra anlatacağım, maalesef böyle olmuyor; çok yaygınlaştığı için de bizim gündemimizde. Yani nasıl gündemimizde? Oda olarak baktığımızda, mesleki ve toplumsal görev yapan kurum olarak, o anlamda gündemimizde. Bir de, meslektaşlarımızın bu alanda doğru bilgilenmesini düşündüğümüz için gündemimizde.

Bir havuzu yaparken, öncelikle planlama süreci yaşanıyor. O planlama sürecinde, öncelikle havuzu hangi amaç için yaptığımızı belirlememiz gerekiyor. Bu amaçları böyle iki ana başlık altında izlemek gerekiyor. Genel kullanıma açık havuzlar, bir de özel havuzlar. Özel havuzları biz bir ailenin girdiği havuz, yani villadaki bir havuz olarak tanımlıyoruz. Apartmanın ortak kullanımı da değil, yani 4-5 kişinin en fazla 6 kişinin, yani bir ailenin havuzlarını özel havuz olarak değerlendiriyoruz. Esasında ağırlıkla konumuz bu özel havuzlar değil. Kamunun yararlandığı, daha çok insanın yararlandığı, kamuya açık havuzlar esas konumuz. Çünkü, kamuya açık olan havuzlarda her yaştan, her gruptan insanlar faydalanıyor. O anlamda, toplumsal bir yönü de var, çok daha dikkat etmemiz gerekiyor, bu kamuya açık havuzlara.

Kamuya açık havuzları tek tek saymama gerek yok diye düşünüyorum. Yani bu özel havuzların dışında tüm havuzlar kamu havuzlarıdır, kamu yararına olan havuzlar. O anlamda, çok hassas, çok önemli, bunu benim yaptığım iş olduğu için söylemiyorum, gerçekten bu boyutu böyle.

Havuzu planlarken, önce hangi amaç için planladığımızı bilmemiz gerekiyor, buradan kaç kişinin faydalanacağını düşünmemiz gerekiyor, boyutu da ona göre belirleyeceğiz, derinlikleri de amacı belirledikten sonra, ona göre belirleyeceğiz. Buna bağlı olarak, filtrasyon odası, yani makine dairesinin, denge farkının boyutlarının nasıl olduğunu, nasıl olması gerektiğini belirleyeceğiz. Suyun nereden sağlanması gerektiğini, enerjinin nasıl nereden sağlanması gerektiğini, deşarjın (boşaltmanın) neyle, nasıl yapması gerektiğini baştan planlamamız gerekiyor.

Çok yaygın olarak Türkiye'de yağmur suyu hattı yok, havuzun boşaltılması mutlaka yağmur suyuna verilmeli. Bunun standartları da böyle, dünya standartları da böyle, ama bizde kanalizasyon şebekesi dahi yok çoğu yerde, yağmur suyunu ya açığa veriyorlar veya kanalizasyona veriyorlar. Onun da planlanmış olması gerekiyor.

Konumuz kamuya açık havuzlar olduğu için, bunu planlarken, bu havuzdan faydalanacak insan sayısını belirledikten sonra, bu insanların yüzme alanlarını belirliyoruz, havuz boyutlarını belirliyoruz, mekanik alanları belirliyoruz, duşları, tuvaletleri ve otopark planlamasını da yapmak zorundayız. Bu söylediklerim hakikaten çağdaş anlamda, bilimsel anlamda olması gereken planlamalar. Yani bir havuzu bu kriterlere göre, daha doğrusu bu mantık içerisinde planlamak gerekiyor. Artık genel planlamalar sonra, binaların yapımına, tesislerin yapımına geçmek gerekiyor.

"Havuz çeşitleri" diye bir başlık atarsak, yine gruplama içerisine sokulması gerekiyor. Yapım şekline göre havuz çeşitleri var. Bu grupta betonarme havuzlar sadece betonarmeden yapılan havuzlarken; hazır havuzlar, daha çok küçük boyutlarda 5-10, 4-8 veya 6-12 gibi, pvc, camyünü gibi malzemelerin kullanıldığı, hazır şekilde yapılıp, öyle taşınıp monte ediliyor veya hazırlanan çukurlara planlı bir şekilde yerleştiriliyor. Bir de prefabrik havuzlar var, prefabrik havuzlar çelik, plastik, pvc daha doğrusu ahşap gibi malzemelerden prefabrik olarak hazırlanan havuzlar, onlar da çok farklı boyutlarda yapılabiliyor.

Mesela, tekrar başa dönersek, betonarme havuzlar her boyutta, her şekilde istenildiği gibi yapılabiliyor, her tarafa yapılabiliyor. Türkiye'de de en çok kullanılan bu tür havuzlar, ama hazır havuzlar dediğim gibi belli boyutlara kadar yapılabiliyor, daha fazla boyutta yapılamıyor; Türkiye'de de böyle, yurt dışında da bu böyle. Fakat, prefabrik havuzlar Türkiye'de henüz yapılmıyor, bu daha çok İtalya'dan, Fransa'dan, İspanya'dan, Amerika'dan, Avrupa'nın veya dünyanın değişik ülkelerinden ithal ediliyor.

Havuz kullanımı da, belki onu da ayrıca göreceğiz, ayrı bir kültürü gerektiriyor, yani kullanım alışkanlığı. Onu da ayrıca bir konu başlığı olarak anlatmayı deneyeceğiz. Bir de taşma şekline göre havuzları gruplandırıyoruz. Öyle anlatıyorum ki, hani bir çoğunuz bu konuya yabancı değilsiniz diye hızlı anlatıyorum ama sormak istediğiniz bir şey varsa sorun, çekinmeyin. Zaten bir de soru-cevap bölümü olacak, sizce böyle iyi mi?

SALONDAN: İyi iyi, genelleme yapıyoruz, iyi.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Soruları da tek tek geçeceğiz.

Taşma şeklinde havuzlar gruplara ayrılır. Üstten taşmalı havuzlarda, su seviyemiz kayboluyor, suyumuz buradan taşıyor, beton geçişlerde daha büyük bir boyuta denge tankına alınıyor, denge tankından daha sonra emiliyor. Onu daha sonra sistemle ilgili yeri geldiği zaman anlatacağım.

İkinci olarak yandan taşmalı havuzlar var. Yandan taşmalı havuzlarda da, şöyle bir kesit söz konusu. Su bu seviyede taşıyor, yine buradan taşan suyu belli mesafelerde alıp, ana boruyla denge tankına götürüyoruz.

Bir de, skymerli yüzey sıyırıcılı havuzlar var. Şöyle bir havuzunuz olduğunu varsayarsak, taşma üstten de olsa, her tarafından oluyor, ancak skymerli yüzey sıyırıcılı havuzlarda, havuzun büyüklüğüne göre belli yerlere skymerleri koyuyorsunuz. Bunun emişi pompa inşaatına bağlanıyor ve su yüzeyden emiliyor. Bir adet buraya koyduğumuzu varsayalım, aynı şekilde

böyle oluyor. Kesite baktığımız zaman da, skymer şu bölgede yerleşmiş, su seviyemiz burada, buradan da yine pompamızın emiş hattına bağlı, su seviyemiz burada, şurada bir kapağı var.

Üç ana sistem saydık, nerede, neyi kullanacağız? Skymerden başlayalım, skymeri daha çok küçük havuzlarda denge tankı mahalli bulamayacağımız yerlerde veya havuzun şekli çok avans bir havuz ise taşma detayını hem üstten, hem içten taşma uygulayamıyorsak, mecburen skymeri kullanamıyoruz. Örneğin, şöyle bir havuz, ufak, bu havuz büyük de olabilir, belki yer denizi zorluyor, "ısınır" diyor. Şekilden de üstten taşma veya içsen taşmayı ayıramıyoruz, ama skymerleri söyle lokal olarak uygulayabiliriz. Bunu niye uygulamak istemiyoruz? Çünkü, taşmada; hem üstten, hem içten taşmada havuz yüzeyinde biriken kirlerin hepsini savaklara, savaklardan da denge tankına veya denge tankına gitmeden sepetlere toplayıp, sisteme gitmesini engelleriz. Yüzeyde kir hiç birikmez, üstten ve içten taşmalarda.

Burada skymerli sistemlerde hem kişisel hakkımız olan su hacminden bir 15 ila 20 cm. su dolaşma platformundan aşağıdadır, hem de bu seviyelerde, yani havuzun 15 santim altında bant şeklinde bir kir izi görürsünüz, bu da sonuç olarak insanı çok rahatsız eder. Hijyen olarak da esasında rahatsız edici bir olay. O yüzden skymerliyi zorunlu olmadığı sürece kullanmak istemiyoruz. İçten taşmayı da esasında çok tercih etmiyoruz, çok istemiyoruz. Teknik nedenleri var, ekonomik nedenleri var, bir de mimari açıdan, estetik açıdan, görüntü açısından olumsuzlukları var. O yüzden, onu da çok tercih etmiyoruz, çok özel talep olmadıkça, işi tasarlayan mimarın bir istemi yoksa...

SALONDAN: Organik bir form tasarlıyorsunuz, özellikle belli bir geometrik konumlarda mı bu tasarımı belirlemek zorundayız? Bu tarz tasarım sizi zorluyor mu tarz?

ÜZEYİR ULUDAĞ: Yani, taşma şeklini belirlemekle ilgili mi bir zorunluluk diyorsunuz?

SALONDAN: Evet, yani genellikle böyle belli bir geometrik formları var mı?

ÜZEYİR ULUDAĞ: Üstten taşmaları yapabilmek için yok aslında. Ama öyle bir şey vardır ki, araziye baktığınız zaman, şöyle bir şey geçiyordur. Şurada 20 santim bir bölüm vardır ama şunu çok daha rahat kullanabiliyoruz.

SALONDAN: Arazinin yapısıyla da mı ilgili?

ÜZEYİR ULUDAĞ: Havuz için ayrılacak olan arazinin yapısı da önem-

li. Birçok kıstası var. O yüzden, üstten taşmalı, çok yaygın olarak kullanılıyor. Hem estetik açısından, hem teknik açıdan üstten taşmalı tercih ediliyor. Bir de mesela hem skymerli olsun, içten taşmalı havuzlar olsun, su seviyesi dolaşma platformundan 15 santim aşağıda olduğu zaman, göl izlenimi veriyor. O yüzden de insanlar o tür havuzlara girmeyi pek tercih etmiyorlarmış. Bu sosyolojik, psikolojik bir tespit. O yüzden, bahsettiğiniz seviyedeki bir havuza girmeyi daha çok tercih ediyorlar. Ama teknik açıdan da baktığımız zaman, üstten taşmalıyı tercih ediyoruz.

Bir de, kullanım amacına göre, açık havuzlarda var, kapalı havuzlar var. Burada sormanız gereken şeyler varsa, onları alayım, sonra diğer konulara geçelim.

SALONDAN: Hazır havuzlar üstten taşmalı mı?

ÜZEYİR ULUDAĞ: Hayır, yani bu gruplamada, hazır havuzlar olduğunu söylemiştim.

Üstten taşmalı olarak skymer de var, ama içten taşmalı yok, hazır havuzlar, üstten ve skymerli olabiliyor, boyutlarına göre değişiyor.

Buyurun Sıtkı bey, bir şey mi söylüyorsunuz.

SALONDAN: Üstten taşmalılarda insanın başına şu bela gelebiliyor: Kenarlar kaygan hale geliyor, yani siz atlayacaksınız, ayağınız kayıyor, problem olabiliyor, bunu önleyebiliyor musunuz?

ÜZEYİR ULUDAĞ: Tabii, "standart" diyoruz ya, esasında ben burada vibrasyon tesisatının standartlarını da anlatmak isterdim, ama genel anlatmak zorundayız. Yani, çünkü konu başlıklarına tek tek girdiğimiz zaman, hakikaten özel şeyler oluyor. Zaman açısında biraz zorlanacağız, ama mesela, arkadaşlar sizinle bir anket yapacaklar, o ankette belirtirseniz, bu konuları başlıklar halinde ayrıca da işleyebiliriz.

Sıtkı bey, bu havuzları üstten taşmalı bir havuzumuz, burada farklı şeyler kullanabiliriz, hazır seramik malzemeler kullanabiliriz.

SALONDAN: Plastiklere de kullanabilir miyiz?

ÜZEYİR ULUDAĞ: Burada çok plastik olmaz, bunlar seramik malzemelerdir. Size reklam da olmasın, şöyle bir kesit göstereyim, isterseniz bakın, üstten taşmayla ilgili seramik. Bunların özelliği kaymaz olması, "havuz tutamaklı kaymazı" diyoruz. Bir de şöyle bir şeyimiz var, ızgaranın oluğu buraya geliyor. Sizin söylediğiniz havuz etrafından gireceğimiz şu bölümde-

ki dolaşma platformlarında kaymaz malzemenin olması gerekiyor, yani standartları böyledir, daha doğrusu "standart" dediğiniz zaman niye standart, niye her şeyi standardize ediyoruz? Orada yapmaya çalıştığımız etkinliğin daha sağlıklı olması için, malzemenin tarifini de yapıyoruz. Şuradaki malzemenin insanların kaymasını engelleyici bir malzeme olması gerekiyor, demek ki anfisilik bir malzeme olması gerekiyor, bunun standardı bu. Su da olsa insanlar burada kaymayacak.

Başka buraya kadar soru varsa, alayım.

Buyurun.

SALONDAN: Mesela, tatil köylerinde profil sayısı belli, havuzun boyutları ne kadar büyük olacak, belli bir yaklaşım var mı?

ÜZEYİR ULUDAĞ: Var, bu konuda size yardımcı olacak kitaplar da var. Tabii ki, bir sitede, bir tatil köyünde planlama yapılırken, havuzlardan kaç kişinin faydalanacağı hesaplanarak planlama yapılır, boyutları da ona göre belirlenir,

Arkadaşlar, başka soru var mı?

Yok galiba.

Kullanım amaçlarına göre havuzları ana başlıklar olarak sıralayalım. Kullanım amaçlarına göre "ev havuzları" diyoruz, işte villa havuzlarından biraz söz etmiştik ki, onlar özel havuzlar, şu anda bizim konumuzun dışında. Biz kamuya açık, halka açık havuzlarla ilgileniyoruz. Çocuk havuzları var, yine bu standartlardan edinin. Çocuk havuzları hem dizayn açısından, hem vibrasyon tekniği açısından tümüyle farklı özelliklere sahip. Bir kere büyükler havuzundan tümüyle ayrı, yani büyüklerin girdiği, kullandığı havuzlardan hem mekân olarak ayrı, hem suyu ayrı olmak zorunda. Derinliği büyüklerin kullandığı havuzdan farklı olmak zorunda. Filtrasyon ve dezenfeksiyonu büyüklerin kullandığı havuzdan farklı olmak zorunda.

Hesaplama yöntemi de farklı, size dağıttığımız proje örnekleri var, orada bir çocuk havuzu hesabı vardır, dikkat ederseniz oradaki farklılığı da görebilirsiniz. Yine Türkiye'de çok yayın olarak yapılan bir hata vardır. Belki hepiniz görmüşünüzdür, büyükler havuzuyla, çocuk havuzu bitişik oluyor, yani pat diye oradan geçiyorsunuz.

SALONDAN: Kaç yaş arası için çocuk havuzu diyoruz?

ÜZEYİR ULUDAĞ: 0-3-7 yaş arası. Genelde, şimdiki çocuklara, yani

kentte yaşayan çocuklara baktığınız zaman, belli yani, "kent" diye tarif ettiğiniz zaman, standart kentten bahsediyorum, İstanbul gibi kentler değil, varoşların çok olduğu bir kentten bahsetmiyorum, çocuk mutlaka küçükken havuzla haşır neşir oluyor. 5-6 yaşına geldiği zaman, bu çocuklar yüzme de öğreniyor. Bizim burada tarif ettiğimiz, 3-7 yaş arasındaki çocukların kullanımı için bir havuz, 7 daha iyi olabilir. Ama, dediğim gibi bazı çocuklar, çoğunlukla kentteki çocuklar 6 yaşında yüzmeyi öğreniyor.Yine de burada dikkatli olmak gerekiyor.

SALONDAN: Suyun kimyası gibi.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Tabii, suyun kimyası gibi. Bir de, çocuklar havuzu çok kirletiyor; çok kirlettiği için, o havuzdaki filtrasyonun daha farklı olması gerekiyor, yani saat olarak baktığımızda, büyükler havuzunun 4 saatte bir sirküle edildiğini düşünürsek, çocuk havuzunun yarım saatte bir sirküle edilmesi gerekiyor, hesaplar böyle çıkıyor. Böyle baktığınız zaman da, mesela atıyorum, 8x16 bir yüzme havuzu düşünün, bunun vibrasyonunu hesapladınız, iki adet 1200'lük filtreniz çıktı, çocuk havuzunun hesabını yaptığınızsa ise hani onun yarısı, belki _'ü kadar çocuk havuzu, standartlara göre neredeyse bir kere 1200'lük çıkıyor ya, iki adet çıkabilir, eğer standartlarını yaparsak ki, böyle olması gerekiyor, ama Türkiye'de ne yazık ki yok, yani tümü farklı olanlar ayrı yaptırıyorlar, onu da söyleyeyim.

SALONDAN: Temizlemede kimyasalı nasıl katıyorsunuz?

ÜZEYİR ULUDAĞ: Kimyasallar başlı başına ayrı bir konu. Esasında ben 20 yıldır bu işle uğraşıyorum, yani bu konuda bildiğim bir olayı ben size aktarmak istiyorum. Kimyasal boyutuyla ilgili daha detaylı, başka bir arkadaşımız, başka bir zaman daha ayrıntılı bilgiyi vermesini istiyorum.

SALONDAN: Bu "taşma sahaları" diyorsunuz, taşma sahalarından sonra bilhassa yazlık otellerdeki yazlık yüzme havuzlarında gezi platformu var, gezi platformu işi bitince toprak oluyor. Gezi platformunu daha sonra yıkadıkları zaman, gezi platformundaki bütün pislik bu taşma savağına geliyor, o taşma savağındaki bu pislik denge tanklarını, filtreleri sık sık tıkıyor, buna ne gibi bir önlem düşünüyorsunuz?

ÜZEYİR ULUDAĞ: Dizayn yaparken de önlem alıyorsunuz.

SALONDAN: Yıkıyorlar, pislik savaklarda toplanıyor.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Çift savak da kullanılabilir veya şuradaki dikkat ederseniz, suyumuz böyle geliyor, şu bölgede yüzde iki, yüzde üç bir de

eğim vardır, oraya su dolar. Bunların hepsi dolu, şurada da esasında tersi bir eğim olması gerekiyor veya açık havuzlarda çoğu tesisatçı bunu bilmiyor, başka bir önlem almak gerekiyor. Bu bizim taşma sahamız, şöyle bir şey, suyunu aldık, ben mesela şöyle yapıyorum: Bu denge tahtamız, şuraya kadar su dolu, şurada bir penceremiz var, havuz dolu, havuzda da insanlar var, su o yüzden dolar, yoksa suyumuz iki seviyede oluyor. Denge tankına gelen şu hattımız var ya tüm havuzun içerisinden ana boruya topladık, tek yerden geldi. Şöyle bir şey yapıyoruz, burada da bir vanamız oluyor, bu ne işe yarıyor; çevre yıkandığı zaman, bu savakları kullanıyorsunuz, ama su denge tankına gitmiyor, gene yıkadığınız zaman, belki çevredeki pislikler de belki .buradan bulaşıyor. Belki yine deterjan olmayan, diğer temizleyicilerle tekrar temizleyip, denge tankına girmeden bu suyu dışarı akıtıyorsunuz. Bunu başka yerde kullanıyorsunuz, açık havuzumuz, yağmur yağdı, ama makine dairesinde denge tankında pek önlem alınmadı, yağan yağmur aynen buradan dışarı deşarj hattımız da eğer varsa, dışarı atıyorsunuz ve böyle bir önlem alıyorsunuz.

Yeterli oldu mu?

Terapi havuzları var, bunlar sağlık amaçlı kullanılan havuzlar. Bu hem filtrasyon ve dezenfeksiyon anlamında yine özel bir havuzdur, hem de havuz tasarımı açısından özel bir havuzdur. Daha çok fizik tedavi yapılan hastaların kullandığı bir havuz. Doktor-hasta ilişkisini rahatlıkla sağlayabileceği şekilde, kitapta yine onunla ilgili bir çizim var, aslında oradan da bilgi edinebilirsiniz.

Şok havuzları var, onlar çok basit havuzlardır, insanların saunadan sonra girebilecekleri küçük havuzlar, 2-4, 2-3, 3-2 gibi boyutlarda havuzlar.

Sportif havuzlar var, yine bunların boyutları uluslararası yarışmaların yapılabileceği özellikte oluyor ve bunun boyutlarını da FİNA (Uluslararası Yüzme Federasyonu) belirliyor. Bu sportif havuzlarda filtrasyon hesaplaması yine bu standartlar kullanılarak yapılıyor, ancak boyutları, derinlikleri ve kullanım amacına göre, FİNA standartlarına uygun olarak yapılıyor. FİNA'nın son kurallarına göre, 25x50 boyutlarındaki olimpik yüzme havuzunun derinliği üç metre olarak yapılıyor. Bu havuzu yüzme amacının dışında senkronize, su balesi şeklinde de çok amaçlı sportif olarak kullanmayı hedefliyorlar.

Masaj havuzlarımız var. Bu da önemli, insan sağlığı açısından, minetrop yaygın olarak kullanılıyor, hem tatil köylerine baktığımız zaman, hem de bu arada kent içinde de yaygınlaştı, spor merkezleri falan yapıyorlar. Yüzme havuzları oluyor, güzellik merkezleri oluyor, saunası oluyor ve masaj havuzu koyuyorlar. Burada masajın dışında, yani havayla, suyla basınçlı masajın dı-

şında su da aynı zamanda ısıtılıyor. Isındığı zaman; büyüklüğüne göre birçok insan faydalanıyor. Isıyla, masaj insan bir araya geldiği zaman, kirliliğin boyutu çok daha farklı oluyor. O anlamda, çocuk havuzlarındaki gibi burada da filtrasyonu dikkate almamız gerekiyor. Standarda baktığınız zaman, bunu yine göreceksiniz, bu da çok önemli.

"Atraksiyon havuzları" diyoruz. Atraksiyon havuzlarında neler var? İşte Aquapark olarak hepiniz görmüşünüzdür, kaydıraklar var, su topları var, su şemsiyeleri var, mantarlar var. Bunun da boyutlandırılması, yani hem mimarlar olarak boyutlandırılması, hem de filtrasyon tekniği açısından boyutlandırılması, yine standartlarla belirtilmiş, tümüyle ayrı. Yani, yüzme amaçlı bir havuzla, atraksiyon havuzu, aquapark havuzu aynı şekilde hesaplanmıyor. Hepsinin ayrı yöntemleri var. Türkiye'de Türk Standardı, TS 11 899 kullanılıyor. Ama ne yazık ki, devlet kurumları dahil, yerel yönetimler dahil, kimse haberdar değil, yani bilmiyorlar. Halbuki yüzme havuzlarının yapımının, tasarımının, vibrasyon tekniğinin, dezenfeksiyonun standardına uygun olarak yapılması gerekiyor.

TS 11 899 da esasında yetersiz, yani neye göre yetersiz; çünkü mesela ben Rusya'da iş yapıyorum, Rusça "termonikiyi alacaksınız" dediler,. Biz de tamam dedik ve açıkçası, Rusya'da standartların, sınıfların bu kadar detaylı olduğunu bilmiyordum. Ben size aquaparkı anlattım ya, burada standartlar var. Sadece, özellikle aquaparklar giriyor, özellikle o standartlar, o rakamlara. Bunu şunun için söylüyorum: Sadece Rusya'da değil, Rusya teknolojik olarak, genel olarak baktığımızda, bazı anlarda çok ileride, uzay teknoloji konusunda, diğer teknolojilerde ileri olduğunu düşünüyoruz, ama hiç de öyle değilmiş.

Avrupa'ya baktığınız zaman, Fransa'sı, Almanya'sı, İtalya'sı, hele İspanya, Avrupa Birliğine gireli kaç sene oldu? Belki de Avrupa'nın en geri ülkelerinden biri, değil mi? Fakat, bu yüzme havuzu teknolojisi konusunda, yüzme havuzu konusunda neredeyse dünyada tek. Tabii,standartların uygulanması bir ülkede belki bir ölçü, hani bir çağdaşlaşma ölçüsü vardır, bir gelişme ölçüsü vardır ya, hani derler, kişi başına düşen hastane, enerji kullanımı, otomobil, yakıt tüketimi, hava kirliliği, bana göre bu da bir ölçek olmalı. Bunu yüzme havuzu için demiyorum, genelde insanlar uygulanabiliyor olmasıyla ilgili.

SALONDAN: Sizin hem işi yapmanızdan dolayı, hem de işi yaparken karşılaştığınız diğer ülkelerin standartlarından dolayı bilgileriniz bizim standardın bayağı önünde. Hem oda olarak, hem de sizin bir meslek adamı olarak bizim standardın güncelleştirilmesinde birtakım önermeleriniz oldu mu?

ÜZEYİR ULUDAĞ: Zaten, Türkiye'de havuz alanında ilk Türkçe yayını yapan bizim Makine Mühendisleri Odası oldu. Bu bir tecrübedir, bunun içinde standartlar da vardır, yani bu TS 11 899 da vardır ve bazı özel projeler falan da bunun içine konuldu. Bir tane daha hazırlanıp, tercümesi yapıldı. O da tümüyle tesisatla ilgili, yani tesisat mühendislerini ilgilendiren bir kitap. Bu da sanıyorum bir sene sonra falan çıkacak, şu anda editörde. Bir de "Ulusal Havuz Enstitüleri" diye bir derneğimiz var. Derneğin bu konuda çalışmaları var, yani mesela bu standartların oluşumu Oda ve Derneğin birlikte çalışması sonucu oldu, TS'ye gidildi, bir sanat olması gereken konulara değindi. TS önce birine ısmarladı, "yaptırdınız" dedi. Almanya'da eğitim gören, eğitim almış inşaat mühendisi arkadaşa yaptırdık, teknik işini. Sonra, taslak doğru bize sundu, yani biz inceledik, yani "biz" derken uzman arkadaşlarımız bu konuyu incelediler. Böyle olması gerektiğini söylediler, sonra TS'yi ikna ettik, TS "tamam, demek olarak siz hazırlayın" dedi. Sonuçta böyle bir şeyi biz hazırladık ve aynen bu standart tabloya eklendi.

Dediğim gibi, bu zorunlu standart ancak, şu anda uygulanmıyor, uygulamak isteyen firmalar da iş alamıyor. Yani, standartlara uygun teklif verdiğiniz zaman, iş alma şansınız çok az oluyor. Biz sadece bunu uygulayamıyoruz, ama mesela Almanya'da, filtrelerle ilgili standartlar var, değişik standartlar var, yani şu anda Türkiye'de kullanılan, yaygın olarak kullanılan kum filtresi, genel havuzlar için söylüyorum, örneğin 1 200 milimetre çapındaki bir filtrenin kum yüksekliği 1 metre falan, halbuki çok özel, örneğin "terapi havuzlarında" diye bahsettik veya diğer atraksiyon havuzlarında ve masaj havuzlarında su yüksekliğinin daha fazla olması gerekiyor, artı antrasit kullanılması gerekiyor, artı ozon kullanmamız gerekiyor, bunlar için standartlar var. Bu anlamda büyük filtreler kullanmamız gerekiyor, yaslananın yatağının yüksek olması gerekiyor.

Bizim Derneğin gene standardı var, en son TS 11 899'la aynı ve bir de Derneğin özel havuzlarla ilgili standartları var. Bildiğiniz gibi, TINK normları var. Gerçi şimdi bu Avrupa Birliği aşamasında ENG normları şeklinde dönüşüyor, böyle bir dönüşüm var, sizler biliyorsunuz.

SALONDAN: TINK Alman, ENG'nin Almanca'sı anlamına geliyor.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Bu size verdiğimiz notların en sonunda bir akış şeması vardı, onu gördünüz değil mi arkadaşlar? Ben o akış şemasının daha basitini buraya bir çizeyim, onun üzerinden tek tek elemanları konuşalım.

SALONDAN: Makine mühendisi olarak 2000 yılında mekanik tesisatın

kapsamı içinde bir yerde projeyi yapan firma da çalıştım.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Arkadaşlar; şöyle bir şey: Biliyorsunuz, sadece yüzme havuzu değil, örneğin bina tesisatı yaptığınız zaman bile diğer meslektaşlarımızla beraber çalışıyoruz, elektrik mühendisi, makine mühendisi, mimar, inşaat mühendisi. Burada da aynı şey söz konusu, esasında öyle olması gerekiyor.

SALONDAN: Mimarlar bu konuda size soru yöneltmiyorlar mı?

ÜZEYİR ULUDAĞ: Yani, bizdeki işleyiş ne yazık ki, olumsuz, kötü bir örnek. Ama olması gereken ortak çalışmak, çünkü bu hem inşaat mühendisini hem mimarı ilgilendiren bir konu.

SALONDAN: Öyle bir alışkanlık olmadı mı?

ÜZEYİR ULUDAĞ: Yok, bizde öyle bir kültür yok.

Denge tankına suyu aldık. Bu üstten taşmalı bir havuzumuz, bunu tabandan besliyoruz. Havuzumuz su dolu, havuza kimse girmediği zaman bile savaklardan taşıyor, denge tankına alıyoruz, denge tankımız yarıya kadar dolu, buradan tekrar iniyoruz, pompamız var, pompamızın önünde ön filtre var. Bu pompalar belki biliyorsunuz, özel havuz pompaları, yani ön filtresi akupreli bir şekilde fabrikada üretiliyor, daha büyüklerde daha farklı oluyor, onu da anlatacağım. Ön filtreden geçiyor, pompadan geçiyor, kum filtresine giriyor, bunun bağlantı şekli böyle değil, buradan çıkıyor eğer ısıtmamız gerekiyorsa ısıtıyoruz, dezenfekte ediyoruz, klor, pH, otomotik dezenfeksiyonumuz ve vibratörümüz var, tamamen havuza veriyoruz ve bu sürekli bu şekilde devam ediyor.

Bu ara ne oluyor? Hiçbir insan girmiyorsa bile, açık bir havuz olduğunuzu varsayalım, kapalı havuzda da aynı şey söz konusu, üstten buharlaşma sonucu su kaybı oluyor, su kaybı olduğu zaman, denge tankından suyu takviye ediyoruz veya insanlar girdiği zaman, su sıçratıyor, havuz su kaybediyor. Su eksikliklerini yine denge tankından alıyoruz. Filtrasyon tesisatının tasarımını yaparken, dedik ya faydalanacak insan sayısını da bilmemiz gerekiyor, en azından teorik olarak. Denge tankından kişi başına 30 litre taze su verme zorunluluğumuz var. Gerçi bunu kaybettiğimiz suyun yerine verdiğimiz taze sudan da sağlayabiliyoruz. Onu tasarım sırasında düşünmemiz gerekiyor, bu boyutları belirlerken.

Bu sistemde, havuzumuz üstten taşmalı ve tabandan beslemeli. Bu besleme iki türlü yapılıyor, biri tabandan, biri de yandan, üçüncü bir türü de söyleyebiliriz, çok özel bazı havuzlarda hem yandan, hem de tabandan besleyebiliriz. Bu

hangi durumlarda böyle olur; örneğin çok özel havuzlar yapılmıştır, bu askeri dalgıçlar var, onların yetiştirildiği askeri havuzlar, mesela Beykoz'da bir adet var, 9 metre derinliğinde bir havuz var. Orada hem tabandan beslenen yapma ihtiyacı ortaya çıkıyor, hem de yandan, çünkü 9 metrelik bir derinlik var.

Genel olarak bizim tercihimiz, tabandan beslenen, dünyada en yaygın olarak kullanılan besleme şekli, tabandan beslemedir. Gene bu standartlardan edinirseniz, orada iki önemli şey var, beslemeyi belirlerken, havuz derinliğinin 1,35'ten küçük veya büyük olmasına bakıyoruz. Eğer 1,35'ten büyük olursa oradaki değeri farklı alıyorsunuz, küçük olursa farklı alıyorsunuz. Besleme nozulunu da belirlerken, eğer derinliğiniz 1,35'ten küçükse, 6 metrekareye bir besleme nozulu düşünüyorsunuz, eğer 1,35'ten derinse 8 metrekareye bir besleme nozulu düşünüyorsunuz.

Mesela, 1 250 metrekare bir havuza 8'e böldüğünüzde 156-160 civarında besleme nozulu yerleştiriyoruz. Niye besleme nozulunu o kadar sık yapıyorsunuz? Çünkü burada su hidroliği çok önemli. Bir kere şunu çok iyi bilmek gerekiyor; havuzdaki kirlilik, ağırlıkla, insandan kaynaklanıyor. Yani, öbür türlü çevreden gelen kirleri yok edebiliyorsunuz, fakat, insandan her an, her zaman havuzun kirlenmesi çok büyük bir olasılık. Yani şöyle söyleyelim: suyumuz üstten taştı, denge tankına aldık, ön filtrenizden geçti, kaba parçacıkları tuttu, pompaya zarar verecek hava parçalarını tuttu. Filtreden mekanik arıtmayı yaptık, fiziksel arıtmayı yaptık, ısıttık veya ısıtmadık, çok önemli değil. Havuza vermeden öncede, pH'ını ölçtük, ona göre klor verdik. Yani, şu noktadan itibaren, özelikle dip noktadan itibaren tertemiz içilebilir bir su verdik, fakat bir yerde havuza giren bir insanı düşünün, bu insanın ayağında mantar var, bacağında yara var, belki çok büyük bir yara değil veya duş almadan terlemiş geldi, pat diye havuza girdi, bunun vücudundaki kirlilik anında suya bulaşıyor, suya bulaştığı zaman, o artık kirlenmiş bir su oluyor. Buradaki dezenfeksiyon olarak kullandığımız kimyasal o kadar hızlı bir şekilde yayılmalı ki, şu noktadan giren bir insanın suya bulaştırdığı kirliliği anında yok etmeli, öldürmeli. O alanda birçok önemli oluyor. O yüzden de, "alttan beslenen, üstten taşmalı" diyorum ya, onu özellikle vurguluyorum. Özellikle besleme nozulu sayısında 6 metrekarelik, 8 metrekarelik alana göre hesap yapıyoruz. Bu hem kimyasalların homojen bir dağılımını, hem havuz içerisinde homojen, sürekli bir su hareketinin sağlayabilme ve yosunlaşmayı engelleyebilmek için gereklidir.

O yüzden, ozon sanki yüzde yüz dezenfekten olarak insanın aklına geliyor. Çoğu zaman da soruyorlar, "niye böyle yapıyoruz?" diyorlar. Ultraviole

havuza girdiği noktada böyle yaptığımız zaman da yüzde yüz suyun içerisindeki tüm mikroorganizmaları yok ediyor, yani insana zarar verecek her şeyi yok edebiliyor. Ozon da aynı şekilde, ama insanla buluştuğu zaman, insandan bulaşan suyu yok edemiyor. Dolayısıyla, burada hem filtrasyon ve su hidroliği son derece önemli oluyor. Biz yine ultravioleyi ve ozonu tek başına dezenfektan değil de, klora yardımcı, yani klor tüketimini azaltmak amacıyla ozon veya ultraviyole kullanıyoruz, ama yardımcı olmak amacıyla, tümüyle dezenfekten olarak değil.

Bir de burada su hidroliği çok önemli, filtrasyon da çok önemli. İyi filtrasyon olması gerekiyor. Yani standartlara uygun donanımını seçmek gerekiyor. Mesela, havuzu olanlar belki bilir; havuzda kimyasal çöktürücü malzemenin kullanılması gerekiyor. O kimyasallın da, yani çöktürücünün de yaygın olarak kullanma şekli havuzun üstünden atmadır. Suda gözle görülmeyen parçacıklar var, aslında katı maddeler var. O floglan, yani çöktürücü malzemeyi attığınız zaman, onları topak haline getiriyor, dibe çökertiyor veya yüzdürüyor. Yüzenler zaten taşıyor, alıyorsunuz; çökenleri de süpürgeyle temizliyorsunuz falan.

Halbuki, eğer bu çöktürücüyü filtreden önce verirsek, yukarıda böyle bir işlem yapmamıza gerek kalmayacak. Burada filtre girmeden önce pompayla filtre arasında bir yerde çöktürücü dozlamasını yaptığımız zaman, o çöktürme işlemi filtrenin kendi içinde kalıyor ve havuza da gitmiyor. Dolayısıyla, öyle de bir içerik sağlamış oluyoruz.

Buyurun, siz galiba bir şey söylediniz?

SALONDAN: Havuzda, aynı şey oluyor, takip ediyorum, dezenfeksiyondan başlıyorsun, -ben kimya yüksek mühendisiyim- klor diyorsunuz, tazyikle çıkan klor dağılırken gidiyor. "Ozon" diyorsunuz, ozon deterjanda var, havuza girip, çıktığın zaman, bakıyorsun aynadan, aman ne kadar daha beyaz gözüküyor. Bunlara gerek yok. Sizin dernekte, ben daha önce bir arkadaşla da konuştum, şu anda anlattıklarım yine aynı şey olarak, bütün dünyada kullanılan oraya koyacağınız o klor dozajlama sistemi yerine, bir klor cihazıyla, havuzunuzu hafif tuzlandırarak da, düğmeniz basılı durduğu sürece başka bir kimyasal maddeye gerek kalmadan, dezenfeksiyon sistemleri var.

İnsan sağlığı için de daha iyi. Ben kimyacıyım, ama senelerdir kimyacı arkadaşlarla mücadele ediyoruz.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Doğru söylüyorsunuz. Biz burada şimdi kullanıyoruz, konu başlığı itibariyle yapıyoruz.

SALONDAN: Ama, hiç bahsetmiyorsunuz.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Onu da söyleyeceğim, niye bahsetmediklerini de söyleyeceğim. O sizin söylediğiniz olay var ya, kloru hesaplarken, biliyorsunuz şu taşma suyundaki klor miktarı özellikle belli, hijyen olarak böyle olması gerekir. Şurada diyelim ki, 10 mg. veriyorsanız, şurada 3 mg kalıyor. Yani, kaybolma miktarı, yok olma miktarı da dikkate alınıyor. Dönüşte üç olması gerekiyor, öyle ölçüp ayarlamak lazım. Ama, yani bu sırada da varolan klor da bu mikroorganizmaların yok olmasını engelliyor; aynı zamanda insanlarda zarar vermemesi gerekiyor.

SALONDAN: Maalesef veriyor.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Siz biliyorsunuz, kimyacısınız, ben çok özeline girmiyorum, ama mesela oradaki kirlilikten kaynaklanan klornaminerin oluşumu sonucu klor insanda büyük zarar veriyor.

O yüzden, biz diyoruz ki, çok iyi bir filtrasyon, yani klorimit oluşumunu engelleyecek, mikroorganizmaları yok edecek, o saçları, insan derileri, tüyleri filtrede tutacak. Dolayısıyla, klorümlerin oluşumunu engelleyecek bir filtrasyondan bahsediyoruz. Sizin söylediğiniz sistem, şu anda Türkiye'de çok pahalı. Boyuta göre pahalı, yani şunu tarif etmiyorsanız eğer, öyle bir tartışmaya girmeyelim isterseniz de, elektronik sistemden bahsetmiyorsunuz, bildiğimiz yemek tuzunu kullanarak, elektronik bir kapta kullanarak, oradan klor elde etmeyi öneriyorsunuz.

SALONDAN: Havuzun içinde klor ediliyor, daha doğrusu sizin pompadan sonra, ısıtıcıdan sonra koyduğunuz klorlamanın dolaylı olarak yerine koyacağınız bir cihaz, su temizlenmiş, filtre edilmiş; su havuza girerken, su içindeki sodyum klorür bileşenlerine ayrılmış.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Tuzun formüllü bu mudur? (NaCl)

SALONDAN: Doğru doğru.

SALONDAN: Diğer taraftan da, hidrojen ve hidroksit ayrılıyor. (H+HO)

ÜZEYİR ULUDAĞ: Doğru, tuzun formülü bu. Bu cihazlar küçük havuzlar için uygun fiyatlarda da, yani Türkiye'de şu anda çok da uygun değil, yani esasında belli şeyler kullanabilir. Doğru, yani klorun o şekilde kullanılması daha uygun.

SALONDAN: Birçok havuzda, mesela deniz kenarındaki oteller veya evi, villaları olanlar, denizden su çekiyor, ona klor koyuyorlar.

ÜZEYİR ULUDAĞ: O tabii o ayrı bir durum oluyor, bakın orada sizin vibrasyon tekniğini iyi bilmeniz gerekiyor. Şöyle: Havuzda doldur boşalt yapmıyoruz. Yani bir havuzu doldurduk, sonra boşattık, olmuyor. Deniz suyunu alıyorsunuz, filtre ediyorsunuz, havuza veriyorsunuz, o suyu tekrar kullanıyorsunuz. Bir süre sonra o deniz suyunu koruma özelliğini kaybediyor. Eğer takviye suyunu denizden alıyorsanız, belki bir ölçüde sağlıyorsunuz, ama tatlı suyu da takviye ediyorsanız, o deniz suyunun özelliğini de bir süre sonra kaybediyorsunuz.

SALONDAN: Bu cihaz da bir makine olduğu için...

ÜZEYİR ULUDAĞ: Hayır, ben o cihazla ilgili bir şey söylemiyorum, olumlu, olumsuz bir şey söylemiyorum, ama deniz suyuyla ilgili...

SALONDAN: Dışarıdan harici klor koyduğunuz zaman, deniz suyunun, dediğiniz gibi, özelliği yavaş yavaş gider; ama o sistemde deniz suyundaki suyun veya normal suyun hidrojenin değişikliğinde burayı...

ÜZEYİR ULUDAĞ: Ben bu sistemi konuşmuyorum, o kimyasalı konuşmuyorum, o ayrı bir olay.

SALONDAN: Ama, nasıl olur, ama ikisinde de şu kadar klor koy, sonra deniz suyu...

ÜZEYİR ULUDAĞ: Bu şeyler niye söyleniyor; bunu da ben size söyleyeyim. Mesela, şu anda Türkiye'de kimyasal satışı, kimyasal pazarı çok büyük bir facia. Belki siz içindesiniz, biliyorsunuz ve iki türlü klor kullanılıyor, bir de standartların tarif ettiği kimyasallar vardır.

SALONDAN: Tablet kullanıyor.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Tablet, ama filtre olanı var, olmayanı falan var, ama standartlarda tarif edilen, attığınız zaman eriyor ve çözülüyor ve çok kullanmamız gerekiyor.

SALONDAN: Bu kimyasallardan sıvı klor veya granül kullanmanın hangisi tercih edilir?

ÜZEYİR ULUDAĞ: Aslında, dezenfeksiyon çok önemli, o anlamda dediğimiz gibi, şu anda Türkiye'de yaygın olarak veya yanlış olarak denetimsiz kimyasallar kullanılıyor. Hiçbir havuzcu da, açıkçası bu konuda bilgiyi tüketiciye vermiyor. Bir de, bizim dernekte de bazen bu satıcılar daha ağırlıklı olduğu için sorunlar yaşanıyor. Havuzunuzun büyüklüğüne göre, sıvı kloru depolayabilmenin zorlukları var. Çünkü, kloru özellikle orta büyüklükteki bir havuzu

düşünün, özel bir depo alanına ihtiyacımız var, çünkü havuzu klorize etme var, bir de bulunduğu yerin havalandırılması gerekiyor. Diğer katkılarla birlikte olmaması gerekiyor, çünkü klor kullandığınız zaman, asite kullanmanız gerekiyor, asite kloru aynı yerde bulundurmamanız gerekiyor. Fakat, büyük havuzlarda ve benim şu anda yaptığım bir havuzda asit ve klor kullanıyorum.

SALONDAN: Kullanmamanız faydalı.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Şöyle kullanıyorum: Gerek nakliyesinde, gerek ilaçların ayrı mekânlarda tutulmasında ve o mekânların havalandırılmasında özel önlemleri alarak.

SALONDAN: Başkan bir eksiğiniz var, havuza girecek kişiye o klorlu malzemeyi önce fışkırtın olay bitsin, bir tarihte biz öyle yapardık, adam yıkanmadan havuza giriyor.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Nazi kampında. Her seferinde girip, çıktığı zaman bir yerde tutuluyor, tekrar duş alıp havuza öyle girmesi lazım.

İKİNCİ OTURUM

ÜZEYİR ULUDAĞ: Arkadaşlar, çok az bir bölümden bahsedebildik. En baştan söylediğiniz gibi, bu işin tasarımından, yapımına ve işletmesine kadar standartları olması gerekiyor ve her aşamada denetlenebiliyor olması gerekiyor.

Türkiye'de yüzde 90-95 civarında, bunu rahatlıkla söyleyebilirim, ne yapım aşamasında, ne tasarım aşamasında standartlara uygun tasarımlar yapılıyor. Bu aslında o kadar çok önemli ki, tasarım-yapım aşamasında standartlara bir havuz yapsanız bile, işletmesini eğer standartlara uygun olarak yapmıyorsanız, yine yarar yerine zarar sağlamış oluyorsunuz. Bu diğer insanların ilgilenmesi, ham de enerji kullanımından tutun da, çevreye verdiğimiz, ülke ekonomisine kadar birçok zararı oluyor.

Buraları kimler denetlemeli? Tasarım aşamasında ilgili odalar bu denetimi yapmalı, belediyeler, yerel yönetimler bunları yapmalı. Yapım aşamasında yine ilgili kurumlar özellikle devlet yatırımıysa, bağlı kurumlar bunu yapmalı veya bağımsız kurumlar denetim yapmalı. Her aşamasında denetim olmalı. İşletme burada çok önemli. Özellikle turizmin yoğun olduğu bölgelerde bu hem bizim kendi ülkemizde yaşayan insanlar, hem de dışarıdan gelen insanlar olumsuz olarak etkileniyor. Türkiyelinin şöyle bir olumsuzluğu var,

rahatsız olduğu şikâyetleri dile getirmiyor, Mide, akciğer, göz, ten, daha sonra 10-15 gün sonra ortaya çıkabilecek bazı rahatsızlıkların da havuzdan olduğunu söylemiyor, yani o anlamda istatistikler bir yerde de tutulmuyor. Gözde olduğu zaman doktorlar anlıyor.

SALONDAN: Aynı gün fark ediyor.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Kimse gelip de, "5 yıldızlı tatil köyüne gittim, kardeşim sen bunu nasıl yaparsın, nasıl böyle denetimsiz bir ilaç kullanırsın?" diye şikâyette bulunmuyor. Biraz önce arkadaşlara anlatıyordum, Antalya'da düşük gelirli turistler havuza giriyorlar, ama o insanlar da o havuz kullanım kültürüne sahip olan insanlar. Çok yaygın şikâyetler olmuş, Antalya, Manavgat ticaret odaları, valilikler, o şikâyetleri topladılar. Bu ticaret odası, özelikle Antalya'da TS'ye gidiyorlar, "Bu işletmeye yönelik bir standart yok mu siz de?" diyorlar, onlar da "yok" diyor. Sonra bizim Derneği aradılar, "bir standart yapalım, işletme standardı oluşturalım ve bu denetimle ilgili bir çalışma yapalım" dediler. O çalışma yapıldı, ama daha sonra TS'cileri ortada bulamadık, bu yapılan çalışmalar orada kaldı. Bu daha çok yabancı turistin şikâyeti sonucu bu gündeme geldi.

Öbür türlü, Tekirdağ'da yüzlerce yüzme havuzu var. Tatil yörelerinde binlerce yüzme havuzu var. Fakat, oradaki havuzların ne yapımı, ne de işletilmesi bir denetim altında değil. Burada tümüyle insanlar risk altıda; ya bilinçli olacak ve kendisi kontrol edecek, girmeyecek. Ne yazık ki, sağlımız açısından bu kadar önemli olduğunu düşündüğümüz bir şey, sağlık getirir olan bir sistem iyi kullanılmadığı zaman veya denetlenmediği zaman, sağlıksız bir duruma geçebiliyor; Türkiye'de böyle bir durum ne yazık ki söz konusu. Yine beyefendinin de biraz önce söylediği gibi, kimyasal kullanıma gerçekten son derece önemli ve burada iç denetim yapılmıyor.

En son yaygın olarak Avrupa'dan ilaçlar geliyordu, onlar bir ölçüde standartlara uygundu belki. Şimdi Çin'den gelmeye başladı, bazı firmalar da Avrupa'dan geldiği gibi paketi hiç bozmadan pazarlıyorlar, bazı firmalar da bunu döküp alıyorlar, içeriğiyle oynuyorlar ve daha ucuza insanlara satıyorlar. Ne yazık ki böyle bir olumsuzluğu var.

Eğer sorularınız varsa, yanıtlayım.

Buyurun.

SALONDAN: Bütün havuzların kenarında gezdiğimiz zaman, ayağımız kayıyor, düşüyoruz bununla ilgili bir standart var mı, kaymazlıkla ilgili?

ÜZEYİR ULUDAĞ: Arkadaşlar; kaymazla ilgili anfisilik malzeme kullanmak gerekiyor, tabii ki var. Yani, insanların çıplak ayakla dolaştığı yerlerde anfisilik malzeme kullanılıyor.

SALONDAN: Havuzun etrafındaki su nerede birikiyor? Havuzun yosunlanmaması için, dezenfeksiyonu için klor kullanıyorsunuz. Oradan çıkan su ne oluyor? Klorun uçmasıyla normal suya dönüşüyor, normal su da ne yapıyor; güneşle beraber yosun yapıyor; bu kadar basit.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Burada havuzla çevresinin günlük bakımının, haftalık bakımının ve aylık bakımının nasıl olduğunu, nasıl olması gerektiğini de anlatmak gerekiyor.

SALONDAN: Bu bence hijyen açısından çok hayati bir konu. Bir havuz bakımı nasıl olmalı, ana hatlarıyla özetleyebilir misiniz?

ÜZEYİR ULUDAĞ: Bakın, biz burada hep genel genel kullanıma açık havuzlardan bahsettik. Günlük bakımı var, haftalık bakımı var, aylık bakımı var, bir de sezonluk bakımı var. Bir de bununla birlikte havuza girme kuralları da var, havuzu kullanım kuralları da var. Bunların hepsi bir bütün. Havuza girmeden önce, yani genel havuzdan bahsediyoruz, şöyle dikdörtgen bir havuzumuz varsa, güneşleme platformumuz varsa, havuza girişi bir veya iki yerden yapmak zorundayız. Dezenfekte edilmiş ve insanların atlayamayacağı, zorunlu olarak ilaçlı sudan geçecekleri yalaklar yapmak gerekiyor.

Belki genel kullanıma açık tesislerde buraya gelmeden önce duş tesisleri kurmak gerekiyor, tuvaletlerin olması gerekiyor. Gene havuz güneşleme platformuna geldiğimizde, şezlonglar var; havlu konacak yerler var.

Ayrıca, buralarda belli yerlerde gider duşların olması gerekiyor. Çünkü, insanlar havuza girdi, çıktı, güneşlendi, yağlandı, tekrar havuza girecek; girmeden önce gelip bu mekânda duşunu alıp tekrar havuza girmesi gerekiyor. Bunlar günlük kullanımla ilgili önlemler. Yine bayanların bone takması gerekiyor, uzun saçlı beylerin bone takması gerekiyor. Havuza girerken bunlar genel kullanımla ilgili bir kurallar.

SALONDAN: O duşlarda da klor olması lazımdır değil mi?

ÜZEYİR ULUDAĞ: Aslında değil, yani olması gerekmiyor.

SALONDAN: İnsanların üstündeki pisliği orada bırakıp, ondan sonra girmesi lazım.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Mesela, komplike tesislerde zorunlu duş yerleri var

ve basınçlı olarak su veriyorlar. Çapraz olarak her iki taraftan geliyor, siz o tünelden geçmek zorundasınız, geçerken de artık kaçma şansınız yok, yani az su gelsin, çok su gelsin yok, basınçlı olarak, yani vücudunuzdaki kirleri temizleyecek şekilde basınçla geçiyorlar. Onlar mükemmel tesisler, iyi tesisler de, sıcak olması lazım.

Günlük bakımla ilgili bu tür önlemleri tabii alıyoruz. Havuzun günlük olarak süpürülmesi lazım, kirliliğe bağlı olarak, her gün yapabilirsiniz, iki günde bir yapabilirsiniz. Havuzun tabanında biriken kirleri süpürmeniz gerekiyor. Havuzun dibinin tertemiz olması lazım. Suyunun da, baştan da söyledik, içilebilir nitelikte olması gerekiyor. Yani birinci temizlik, havuz tabanının temizlenmesidir.

İkincisi, hem çevrenin kirliliğine, hem de giren insanların yoğunluğuna bağlı olarak oluşan kirliliğe göre süpürmeyi yaptınız. Filtrelerin de ters yıkamasını yapmanız gerekiyor. Bunun ideali otomatik ters yıkama yapmaktır, ama Türkiye'de otomatik sistem pek yapmıyorlar, mekanik vanalarının, yani açıp kapamasının otomatik olarak gerçekleşmesi pek yapılmıyor. Ters yıkama yapmak gerekiyor, ters yıkamadan sonra ön filtrelerin kapağını açıp, içinde biriken kirleri temizlemek gerekiyor. Mesela genel açık havuzlarda haftada bir gün havuzu kullanmamak gerekiyor; o günü genel temizliğe ayırmak gerekiyor.

Şöyle bir şey çizebilirim, taşan su, bir de özel kir tutmayacak, ses çıkarmayacak bir şekilde dizayn edilmiş özel savaklar da yapılıyor ve bu savakların da kir tutmaması gerekiyor, yosun tutmaması gerekiyor, pürüzlü olmaması gerekiyor. Bir de, haftada bir gün olan genel temizlik sırasında bu ızgaraların açılıp, buraların özel dezenfekte edilmesi lazım, yani yosunlaşma olduysa, onların fırçalanması, temizlenmesi gerekir. Havuz içersinde yanlış ilaç kullanımından veya yetersiz ilaç kullanımından veya iyi dezenfekte edilmemesinden dolayı, yüzeylerde oluşan kaygan yosunlaşma varsa, fırçalarla onları güzelce temizlemek gerekiyor. Haftalık yapmanız gereken bu tür bakımları var.

Aylık bakımlarda yine dezenfeksiyonla ilgili klor veya pH düşürücü veya çöktürücü enjekte ettiğiniz pompaların temizliğinin yapılması gerekiyor.

Sezonluk olarak, komple bütün mekanik ekipmanın elden geçirilmesi gerekiyor. Tekrar sistemi devreye alırken, havuz içinin temizlenmesi gerekiyor, yani yıkanması gerekiyor. Daha doğrusu, mesela biz kışın havuzun suyunun boşaltılmasını düşünüyoruz. Özellikle galerisiz yapılan bir havuzsa, hiç bo-

şatmamak gerekiyor. Yani üstünü kapatıp, kıştan dolayı önlem almış olsak bile yine boşaltmamamız gerekiyor, çünkü çökme durumu var. Daha doğrusu bir havuzda, toprak yükü vardır, gerçi kalınlık statik olarak hesaplanmış oluyor, ancak zaman zaman çevre basınç müessese olarak farklılaşabiliyor. Havuzu boşattığınız zaman, şöyle bir basınç oluyor, bu havuz çeperini yıkabiliyor, eğebiliyor. Havuz suda bol olduğu zaman, bir denge oluşturuyor ve zarar vermiyor. Ama galerisiz havuzlarda bunun içini boşaltmamak lazım. Çünkü, kışın özellikle ısının sıfırın altına düştüğü zamanlarda havuzlardaki düzeysel donun olmasını istemiyoruz, olduğu zaman genleşme sonucu seramiklere ve havuzun çevresine zarar veriyor. O yüzden ya kapatmamız lazım, yüzeysel donmayı önlemek için kapatamıyorsak başka önlemler almamız gerekiyor.

Kışın eğer olanağınız varsa, normal kullandığınız koşulda değil, ama günde 2-3 saat filtre edebiliyorsak, dezenfeksiyonunu da o anda yapabiliyorsak oldukça yararlıdır. Eğer bunu yapamıyorsak, hem don için önlem almak, don oluşumunu engelleyecek hava yastıkları var, hem de çevreden gelen toz-toprak sonucu biriken kirlerin havuz yüzeyine çıkmasını engelleyici kimyasallar var, onları kullanmamız gerekiyor.

Kapatmada havuzun büyüklüğüne bağlıdır, 5x10 bir havuzu zaten kapatabilirsiniz. Başka soru var mıydı?

SALONDAN: Bu anlattıklarınızı her yerde anlatırsanız size havuz yaptırmaktan vazgeçerler.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Niye?

SALONDAN: Bunlarla adam bu kadar uğraşırsa, bundan vazgeçer, başka iş yapar.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Havuzun yararlarını anlatmaya çalıştım, hakikaten insanın gelişimi için, insan sağlığı için havuzun önemli bir yeri var. Genel olarak toplumsal olarak baktığınız zaman, sağlıklı toplumun gelişimi içinde önemli bir yeri var. Bunu farkındaysanız, ayrıca eğlence, dinlence, boş zamanını geçirme gibi, yani psikolojik, sosyal, fizyolojik birçok yararı var. Bunun da bir maliyeti var. Bireysel bir havuza sahip olmak istiyorsunuz, yani genel bir havuzdan da o anlamda faydalanmak istiyorsunuz.

Buyurun.

SALONDAN: Havuz sıcaklığını nasıl ayarlıyorsunuz, standardı var mı?

ÜZEYİR ULUDAĞ: Havuzun büyüklüğüne, yerine bağlı olarak, yani

hangi coğrafya arazisinde kullanılacak, ona bağlı olarak, farklı izolasyon malzemeleri kullanılıyor. Daha çok biz normal koşullarda diyelim, yani birinci derecede deprem bölgesinde statiğini zeminin özelliklerin dikkate alarak hazırlatıyorsunuz. Betonarmesini yine standartlara uygun olarak döküyorsunuz. İzolasyonu bir bütün olarak düşünmek gerekiyor. Bunun içine zeminin özelliklerinin dikkate alınarak statik projenin yapılması, buna statik projeye uygun olarak donatılarının kullanılması, yani betonunun bu standartlara uygun yapılması gerekiyor, beton dökerken dikkat edilmesi, sonra da izolasyonun yapılması lazım.

Bu sefer, böyle bir havuzda her şeye dikkat ettik, çift kompanetli izolasyon, sürme izolasyon yaptık. Sürme izolasyon malzemesi Türkiye'de yaygın olarak kullanılıyor, sadece Türkiye'de değil, dünyada da bu böyledir. Çok özel yerlerde, havuz yapılmıyorsa, bazen havuzun altı tümüyle su oluyor, mesela gemide havuz yapılıyor veya çatıda havuz yapılıyor; çatıda mesela çok daha özel izolasyon malzemesi kullanıyorsunuz. Ama dediğim gibi bu çift kompanetli izolasyon, sürme izolasyon malzemesini kullanmakta bence bitmiyor. Esas en başından yerin özeline göre statik projelerine dikkat etmek gerekiyor.

Çok yaygın olarak şöyle deniliyor, bunu mühendis arkadaşlarımız da söylüyor, mimar arkadaşlarımız da söylüyor. "Ne olacak, betonarme şöyle veya böyle yapıldı, trigunade sıva yapılacak, izolasyon süreceğiz, orada da tutmazsa, yapıştırma harcı var, yapıştırma harcını tutar, almazsa derz koyacağız ya, orada tutar" diyorlar.

Bana göre izolasyon derze kadar ihmal edilecek bir durum değil, dediğim gibi, daha statik aşamasında, hesap yapılmasında dikkate alınması gereken bir konu. Mesela, gene betonarmeyi yaptınız, yani normal koşulda betonu kullanıyorsunuz, genelde su yapılarında "C-30" diye tabir edilen beton veya BS-30, BC-30 beton kullanılır. Bunu kullandınız, ama betonu dökerken vibrasyon kullanmadınız veya çok sulu kullandınız. Yine iyi bir statiğe sahip olmuyorsunuz, dolayısıyla o sağlıksız dökülen betonların üzerine istediğiniz kadar sağlıklı izolasyon yapın, gene iyi bir sonuç alamazsınız.

SALONDAN: Bir şey soracaktım, suyun hızlı bir şekilde tasfiye edilmesi nasıl mümkün, çünkü bazen bir şekilde boşaltmak gerekiyor, bir hafta falan bunun süresi var?

ÜZEYİR ULUDAĞ: Sizde hep zor soru soruyorsunuz.

SALONDAN: Otomatik kontrol, dezenfeksiyonla ilgili.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Ergun beyin söylediği tuz sisteminin dışında yaygın olarak kullanımdan bahsediyoruz. Bakın, sularda pH'ın çok önemli olduğunu söylüyoruz. pH 0-14 arasında bir değer, kimya mühendisi arkadaşlar bunu daha iyi bilir. Bizim yüzme havuzlarında kullandığımız klorun dezenfektan olarak etkili olabilmesi için pH değerinin 7,2-7,6 arasında olması gerekiyor, bu böyle tavsiye ediliyor. Eğer bu rakamın altındaysa veya üstündeyse, klorumuzun etkisi azalıyor; hem de suyun diğer havuz ekipmanlarını korozif anlamda olumsuz etkileri oluyor.

O yüzden, suyun pH dengesini otomatik olarak ölçülüp, baz veya asidik durumuna göre pH'ı sürekli dengeleyecek ilaç vermek gerekiyor. Eğer bu oranları şu arada biz otomatik olarak tutturamıyorsak, dediğim gibi kullandığımız kimyasal hem dezenfekte görevini yerine getirmiyor, hem de havuzdaki aparatlara korozif anlamda zarar veriyor. Onunla ilgili cihazlar var, şu bizim besleme hattımızsa, havuzdan gelen klor miktarını ve taşan klor miktarını değişik kalibrasyona göre ölçüyor, önce pH'ını ölçüyor, pHını ölçtükten sonra katkıyı belirleyip ekliyor.

SALONDAN: PH'ı da ayrı mı ayarlamak gerekiyor, suyun çok aşağıda, çok yukarıdaysa, bidondakinin altındaysa falan?

ÜZEYİR ULUDAĞ: Tabii, onu anlatmaya çalışıyorum. Bakın, yaygın olarak Türkiye'de otomasyon kullanılmıyor, yani dezenfeksiyon otomasyonu kullanılmıyor, ama genel havuzlarda mutlaka otomasyonun kullanılması gerekiyor. O anlamda da, sizin suyun pH değerinin 7,2-7,6 arasında sürekli tutmanız gerekiyor. Eğer yukarıdaysa, düşüreceksiniz, aşağıdaysa yükselteceksiniz, değişik ilaçlar kullanılıyor. Bir de başka bir yanlışlık daha yapılıyor, havuzun içini o kadar güzel yapıyoruz, fakat makine dairesinin ve denge tankına o özeni göstermiyoruz. Makine dairesi de havuzun içi kadar önemlidir, denge tankı da havuz içi kadar önemlidir. Bir kere havuzun içindeki suyu biz denge tankına alıyoruz; buradan alıp tekrar havuza geliyoruz. Demek ki, benim bu havuzun içerisinde kaplama malzemesinden beklediğim bir şeyi, hijyenlik veya yüzey özelliğini burada da beklemeliyim, yani aynı özellikte olması lazım.

Makine dairesinin tertemiz, bir laboratuar gibi olması lazım. Makine dairesinin havalandırılabilir olması gereklidir, yani öyle tasarlamak lazım. Mutlaka havalandırmalı, çünkü bu kullandığımız dozaj pompaları, otomatik dezenfensiyon, elektrik panosu sudan etkilenir, bir sene kullanırsınız, bir sene sonra kullanamazsınız. Bu alanda vadıllıyor olması gerekiyor, bu havuzun içine gösterdiğiniz özeni, aynı şekilde makine dairesine de göstermeniz gerekiyor.

SALONDAN: Arkadaşlara enteresan gelmişti, böyle havuz işiyle uğraşan arkadaşlar buradalar, ":Niye 7,2?" denildiği zaman, şöyle bir cevap ortaya çıkıyor: İnsan pH'ı 7,2 altında veya üstünde olması göz yanmasına, tahriş olmasına neden oluyor.

SALONDAN: Bunlar izolasyonu hazır havuzlar her halde.

ÜZEYİR ULUDAĞ: O hazır havuzlar şöyle: Paslanmaz çelikten; yani onların bileşim noktaları var, o bileşim noktaları nasıl? Diyelim ki, bir sac böyle geldi, şuradan birleştirdiniz, bu arada özel önlemler falan alıyorlar, paralel haline geliyor bu havuzlar, parça parça...

SALONDAN: Farklı bir izolasyona gerek yok.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Betonarmede havuzdaki gibi başka tip bir izolasyona gerek yok, ama bileşim noktalarında onun özel contaları var, özel cıvataları var, özel kaplama malzemesi var, yani "daynır" dediğimiz, özel kaplama malzemesi falan var. Yani bir sac malzemede su kaçma durumunda bileşim noktaları önemli oluyor. Su veriş cihazları, aydınlatma tünelinin etrafı bunlar için, yani betonarme havuzlardaki gibi değil, ama...

SALONDAN: Maliyet olarak daha ucuz.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Bu Türkiye'de yapılmıyor, ama bakıyorsunuz, bazen adam bunu pazara göre değiştiriyor.

SALONDAN: Yapıyorlar da, paslanmazdan yapıyorlar. Çünkü, paslanmazda neticede klor kullanacağınız için, kaynak yerlerini zamanla aşınıyor, yani havuza 5-10 sene girersiniz, bakarsınız havuz gerçekten parçalanmış ve ikiye bölünmüş olur.

ÜZEYİR ULUDAĞ: O tip şeyler oluyor, yani ben onu şöyle görüyorum; mesela liner veya havza havuzları kullanılan durumlarda, Türkiye'de bu havuzların kullanımı yaygın değil, o anlamda da bu tür şeyleri yapabilmek olmuyor. Avrupa'da gidip görüyoruz, görmüşsünüz belki, havuz kullanan çok yaygın, her tarafta var. Ama, o insanlar genel havuzlarda olsun, özel havuzlarda olsun çok dikkat ediyorlar, hani bu bizim olumsuz olarak söylediğiniz bazı şeyler var, ona neyse dikkat ediyor, kontrol de var.

Bize anlatılan, Amerika'da bunu öyle bir kontrol ediyor ki, eğer siz bana müşteri olarak geldiniz, "Ben bu havuzu istiyorum, ama kardeşim otomatik kontrol istemiyorum, yapmayacaksınız" diyorsunuz, ben müşteriyle böyle bir sözleşme yapamıyorum, izin vermiyor, "yapamazsınız" diyor. Yani

Özerklik sözleşmeleri falan var, yani öyle denetliyor. Çünkü, hakikaten insan sağlığı da birebir çok yakından ilgili bir konu.

SALONDAN: Daha çok plastik malzeme kullanmıyorlar mı?

SALONDAN: Polyester yapıldı, normal havuzlar sizin demin söylediğiniz gibi, zemini, toprağın yapısı, şu bu hesabı yok. Bahçeniz var, getiriyorsunuz, dıştan koyuyorsunuz, bunu da vernikle süslüyorlar, kapalı sistemde her şeyi var.

SALONDAN: Getiriyor, regülatör ayarlıyor falan.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Bakın, regülatör şöyle bir şey: Yani böyle kabaca bir cihaz diyelim, buradan ölçüm yapan trodlar var. Bunlar klor ölçtü, pH'ı ölçtü, büyük trodlardan biri adette ölçüyor, değerlendiriyor, klor gözenek pompasını kontrol ediyor, buradan da pH dozaj pompasını komuta ediyor, yani dört adet çıkışı var.

SALONDAN: PH, klor pompası aynı şey mi?

YALÇIN TÜRKOĞLU: Belki aynı numarayı vermişler.

SALONDAN: Bir havuzun 24 saatte devir sayısı iklime bağlı, ısıya bağlı.

ÜZEYİR ULUDAĞ: Bakın, kulanım amaçlarına göre değişiyor. Özel havuzda farkı oluyor, aquaparktaki havuzlarda yüzme amaçlı kullandığı zaman, bizim standartlar metrekare alanı dikkate alıyor. Alana göre bunu yapıyor, bir de derinliğe bağlı olarak bunu belirliyor. Ama, genel olarak, yaygın olarak bu havuzlar arasında şöyle bir şey var, 4-5-6 saatte bir, yani bir günde havuz suyunu 4 kez temizleyebiliyorsunuz. Mesela, genel kullanıma açık bir yüzme havuzunda 4 saatte bir suyun sirküle edilmesi isteniyor. O standartlara baktığınız zaman 3-3,5-4 saate yakın oluyor, ama en az 4 saat diye düşünmek gerekiyor.

Mesela, bakın Odamızdaki arkadaşlar bunu bilir, şöyle bir şeye inanıyoruz: Bilgi paylaşırken, gelişim büyür diye düşünüyoruz. Gerçekten de öyle, yani bir de Oda şunu yapıyor, üyelerden bu bilgileri topluyor, toparlıyor, standart hale getiriyor, ve tekrar üyelere dönüyor. Çok önemli, yani bir makine mühendisi olarak, bu bilgiyi saklamamalı, ticari olarak değerlendiriyor olsa bile, benim açımdan olumsuz olsa bile, yani bir mühendis olarak, toplumsal bir sorumluluğumuz olduğunu da düşünmek zorundayız. Bu anlamda, bu bilgileri mühendislik açısından paylaşmak zorundayız.

600 metreküp bir havuzu 4 saatte bir sirküle ediyoruz, 4 saatte bir sirkü-

le ettiğiniz zaman, "sistem" dediğimiz 600/4 olduğu zaman, 150 m^3/saat bizim sistem dediğimiz. Eğer tatlı su kullanıyorsak, filtrenin hızını en fazla 30 alıyoruz, 30 standartlara göre sınır noktası. 150'yi, yani debiyi hıza böldüğünüz zaman, 5 m^2 kesiti buluyoruz. Demek ki, ben toplam bu havuzda 5 m^2 filtrasyon alanına sahip filtre kullanmam lazım. Mesela, 1 200 mm çapındaki filtrenin alanı 1,13 metrekaredir. Eğer 1 200 çapında filtre kullanacaksam, 5'i 1, 13 böldüğümüz zaman, 4 adet 1 200 çapında filtre kullanmak gerekiyor, veya 5'li 1 600'lük kullanırsanız 2,5 adet, 2,5 olmaz, 3 adet kullanmanız gerekiyor.

Benim 150 m^3/saatte göre pratik olarak bir pompa seçmem gerekiyor. Tek bir pompa seçmemek lazım, en az 2-3 pompa seçmek gerekiyor. Mesela, burada 50 m^3/saat debiye sahip olan basma yüksekliği de, yani debilenme, makine dairesinin bulunduğu konumda havuzun derinliği, bu konuda önemli, 12 metre su sütununa sahip 1 400 devir/dakika bir pompa, yani 3 pompa kullanmak orada yeterlidir. Malzemelerde bu kadar bilgi veremedim sizlere, ama Türkiye'de ve dünyada 5,5 hb'ye kadar termoplastik kullanılıyor, 5,5 hb'den sonra pik gövdeli, yine kulanım yerine göre komple bronz, paslanmaz çelik falan kullanılıyor. Örneğin, denizde çelik kullanmıyorsunuz, bu termoplastik pompaları da kullanmıyorsunuz, paslanmaz çelik, paslanmaz çelik de 304 olmayacak, en az 316 olacak, fan bronz olacak falan. Yani, pompa karakterlerimiz var, seçimimiz var.

Sertifikalara yönelik kurslar var, orada meslekiçi eğitim 3 gün sürüyor, bunun sonunda sınava giriyorsunuz, sınavda başarılı oluyorsanız belge alıyorsunuz, onu biliyorsunuz değil mi?

Başka sorusu olan var mı?

SALONDAN: Maliyetlerle ilgili bir bilgi vermediniz ama...

ÜZEYİR ULUDAĞ: İşi yapacak adamı nasıl tespit edeceksiniz, nasıl güvence altına alacaksınız. Yapanlar bunu pek ciddiye almıyor, işin ucuzuna kaçıyor.

"ENDÜSTRİYEL TESİSLERDE BASINÇLI HAVA TESİSATI"

TMMOB

MMO Kadıköy Şubesi

25 Mart 2005

Aydın ACEMİ
Makina Mühendisi

AYDIN ACEMİ: Hoş geldiniz diyelim.

Bugün görüşeceğimiz konu, endüstride en fazla karşılaştığımız basınçlı hava tesisatı. Önce şunu sorayım: Basınçlı havayla ilgili hangi konuları anlatmamı, detaylandırmamı istersiniz? Çünkü bu bir eğitim semineri değil, daha ziyade sizin karşılaştığınız sorunların çözümü, genel basınçlı hava tesisatı konsepti nedir, onları konuşacağız. Eğer basınçlı hava tesisatıyla ilgili özel olarak karşılaştığınız birtakım problemler varsa, daha detaylı görüşmemiz gereken bir şeyler varsa, onları söyleyin, onlardan başlayalım. Yoksa, ben kendi anlattığım tarzda, yetkilendirme kurslarında anlattığım gibi ana hatlarıyla basınçlı hava tesisatını anlatayım.

Basınçlı hava tesisatı problemleri veya tesisatın kendisini çözmek için, öncelikle basınçlı hava tüketim noktalarını bilmek gerekiyor. Fabrikalarda, işletmelerde, pek çok yerde basınçlı hava tesisatına ihtiyaç vardır. Bu pek çok yer ve aletlerin değişik debileri, değişik kullanma zamanları, değişik basınçlara ihtiyaçları vardır. Öncelikle yapılması gereken şey şudur: Ne kadar basınçlı hava tüketen yerimiz var ve bunların ihtiyaçları; hem debi olarak, hem işletme basıncı olarak nedir? Kullandığımız kompresörler genellikle 7-7.8 bar aralığında çalışan kompresörlerdir, bunlar konvansiyonel kompresörlerimiz ve bu basınçlarda çalışıyorlar. Ama bazı noktalarda 5 bar, bazı noktalarda 8-9 bara ihtiyacımız olabilir. Düşük basınca geçmek kolaydır, cihazın girişini bir basınç regülatörü koyarsınız, basıncı istediğiniz değere ayarlarsınız. Ama sabit ve yükseltilemeyen bir basınç değeriniz var diye düşünüyorsanız, yeni teknolojilerde belirli noktalarda basıncı yükselten, 11-12 bara kadar çıkartan cihazlar var. Yani lo-

kal olarak bir yerde yüksek basınç istiyorsunuz, kompresörünüzün basıncı 7.2, ama siz 9 bar istiyorsunuz o cihaz için, özel bir cihaz var, o cihazı takıyorsunuz, basıncı o noktaya yükseltiyor. Dolayısıyla basıncı ayarlamak, hem düşük basıncı elde etmek, hem yüksek basıncı elde etmek bir problem değil.

Basınçlı hava kullanan noktaları belirlediniz; kompresör seçiminde bu belirlediğiniz cihazların kapasitelerini nasıl kullanacaksınız? İki tane ayrı faktör var: Birincisi, basınçlı hava tüketen aletler, sürekli aynı debide hava tüketmezler. Mesela bir basınçlı hava ... bir PS düşünün veya bir klepe; zaman zaman tam yüke geçer, maksimum, yani etiket değerindeki havayı tüketir, onun dışında boşta çalışır. Bir de bunların hem cihazların ne zaman boşta çalıştığı zaman tam yükle çalıştığı önemli, hem de genel olarak fabrikadaki basınçlı hava tüketim dağılımı önemli. Yani sonuçta bir eşzaman faktörü çıkıyor; bizim klimada diversite faktörü dediğimiz şey, basınçlı hava tesisatında da geçerli. Basınçlı hava tesisatında da toplam basınçlı hava tüketen yerlerin toplamı kadar kompresör seçilmez. Kompresör seçimi, belli bir diversitiyle seçilir ki, bu ortalama olarak toplam etiket değerinin üzerinden yaptığınız toplamın yüzde 60'ını falan geçmez.

Yalnız, kompresör seçerken başka bir şey önümüze çıkıyor, o da şu: İleride ilave makine kullanacaksak, onları göz önüne almamız gerekiyor. Tevsi dediğimiz, yani fabrika büyüyecekse, ona göre kompresör, ilk yatırım kompresör odası yatırımını öyle yapmak düşünülebilir. Mesela Pirellli'nin içerisinde çelik kort fabrikası var. 10 tane makine, çelik çeken, bu lastiklerin içerisinde kullanılan çelik telleri çeken makineler. 10 tane varmış, 10 taneye göre kompresör odası dizayn edilmiş; şu anda 70 tane ve o kadar çok ilave yapılmış ki, arapsaçına dönmüş, kompresör odası yetmiyor. O marka kompresörün yanına bir başka marka kompresör, onlar birbirleriyle eşgüdümlü çalışamıyorlar, bir yığın problem çıkmış. Yani bu öngörü, ilk yatırımda neyi öngördüğünüz çok önemli. Bizde hep günlük çalışıldığı için, bu kesinlikle karşımıza çıkan bir problem.

Kompresör seçimi böyle. Hangi kompresörü seçeceksiniz, hangi tip kompresör diğerinden daha iyi; bu sadece kompresör imalatçılarının görüşleriyle ilgili bir şey, bizim tesisat mühendisliği konusunun dışında. Benim anlattığım, kompresörden sonraki bölüm. Kompresörü seçtik, kompresör odasına yerleştirdik; sistemi nasıl kuracağız? Sistemi kurmanın şöyle bir yöntemi var: Tüketim noktalarını vaziyet planı üzerinde yerleştireceksiniz. Ondan sonra en uygun bir şekilde bir ring yapacaksınız. Maalesef benim bugüne ka-

dar sanayide dolaştığım tesislerde hemen hemen hiç ring yapılmış bir basınçlı hava tesisatı yok. Sürekli olarak ilaveler yapılmış, bir yerden bir yere hat alınmış ve hep basınç düşümünden, yeterli hava gelmeyişinden şikâyet edilir. Bunun nedeni, ring yapılmayışı. Ring yapılmasının en iyi tarafı, her tarafta eşit basınç sağlayabilmektir.

Bir basınçlı hava tesisatında ana kriter nedir? Bizim kompresör odamız, çıkıyoruz, belli bir noktaya geliyoruz, nihai tüketici. Burada bir ring yaptık, bir yığın bağlantılarımız var. En uzak, en kritik nokta, A noktası ise, tesisatta müsaade edilen basınç düşümü önemlidir. O da ne demektir; bizim kompresör dairesini çıkışımız 7 bar, en kritik A noktasında işleme basıncı 6,5 bar. Demek ki bu L boyu süresince bütün özel dirençler, vanalar, hepsi dahil, boru hattındaki kayıplar dahil, bize kullanabileceğimiz bir 0,5 barlık basınç kalıyor. Boru dizaynı, boru hesabı buna göre yapılır. Cetveller var, bununla ilgili abaklar kitapta da var, isteyen arkadaşlar çoğaltıp alabilirler.

Şu delta P basınç düşümünü böldüğünüz zaman, birim bir sürtünme kaybı meydana geliyor. Bu birim sürtünme kaybıyla boru çaplarını hesaplıyorsunuz. Yaptığınız ringin boru çapı, hiçbir işletmede 2,5 parmaktan daha küçük olmamalı. Daha büyük işletmelerde bu 4 parmak oluyor. Daha da karmaşık, uzak karmaşık noktalar veya çok katlı binalar, mesela plastik enjeksiyon makinelerinin olduğu fabrikalarda çok katlı binalar oluyor, her katta mutlaka ring yetmiyor, ara tank koyma mecburiyeti hâsıl oluyor veya çok uzun ve karmaşık, yayılmış bir tesisiniz var; mutlaka en uzak noktalara basınçlı hava tankı koymak mecburiyetini doğuruyor. Bu, yine eşbasınç aranmasını ve ani yük çekimlerinde yetersiz hava alımını önlüyor. Bu ara tanklar, 300 litreden daha küçük yapılamıyor, yerine göre 1 metreküplük, 2 metreküplük tanklara kullanılabilir. Mesela Çamsan MDF Fabrikasını yaptık geçen sene, 5 tane 2'şer metreküplük ara tank koyduk; çünkü çok ani yük çekişleri var. Sistemin ana boru çapı hesabı, ana dizaynı böyle yapılıyor.

Kompresör dairesinde neler oluyor? İki ayrı olay vardır: Genellikle ben bu sistemi tercih ediyorum, kompresör kurutucu, ondan sonra tank; fakat kompresör üretici firmalar, bunun tersini yapıyorlar, tankı araya alıyorlar, ondan sonra kurutucuyu koyuyorlar. Bu şekilde yapıldığı zaman, buradan sisteme gidiliyor. Bu şekilde bir sistem yapıldığı zaman, 0.3 barlık bir basınç kaybı meydana geliyor. Burada bu tanktan kurutucuya geçip gittiğinde de yine şu noktada 0.3 bar bir basınç kaybı meydana geliyor. Yani kompresör 7 barda sabit çalışıyorsa, şurada 6.7 bar olarak işletmeye gidiyor. Bu hesabı yaparken bunu göz önüne almanız gerekiyor.

Basınçlı hava tankı niye kullanılıyor? Basınçlı hava tankının kullanılma nedeni, birincisi, depolama, yük çekimlerinde doğrudan doğruya kompresörden değil, tanktan çekilmesi. İkincisi, her halükârda tankta birtakım birikmeler, suyun yoğuşması meydana geliyor, yağ zerrecikleri kalıyor, biraz pislik kalıyor; dolayısıyla tesisata temiz hava gitmesi için, tankın kullanılması mecburiyeti var.

Tankın seçimi için çok değişik kriterler var. Bunların bir ortalamasını aldık, yani pek çok parametre var, onların hepsinin ortalamasını aldığımız zaman, normal şartlardaki bir işletmede, normal bir kompresör dairesinde şöyle bir katsayılı denklem çıkıyor: Bu kompresör debisi, litre/saniye, bu da depo hacmi, litre olarak. Bu ampirik formülle seçtiğiniz tank, yüzde 95 sizin normal ihtiyaçlarınızı karşılar, ama çok spesifik koşullardaysanız... 9.375 x Qk.

SALONDAN: Aydın bey, bir şey sorabilir miyim? Tesislerin doğuşunda da basınç kaybı 0.3 bardır. Sizin o şekilde dizmenizin nedeni nedir?

AYDIN ACEMİ: Benim o şekilde dizmemin nedeni; kompresör dairelerinde genellikle büyük çaplı tankları koyacak yer olmuyor, tankları dış havaya koyuyorlar. Nihai tüketiciye gidecek olan hat orada oluyor veya tankı fabrikanın içerisine, kompresör dairesini dışarıya koymak mecburiyeti oluyor. Mesela Fırat Plastik'te bütün kompresörler dışarıdadır, tanklar içeridedir. O, şu faydayı sağlıyor bir de: Tankı içeriye koyduğunuz zaman, yoğuşma veya dış hava şartlarından etkilenmeyi minimize etmiş oluyorsunuz. Bazı şartlarda da dışarıda olması avantajlı oluyor; mesela çimento sektöründe de tankları özellikle dışarı koyarlar. Bu, yoruma açık bir olay.

Buyurun.

SALONDAN: Tankları dışarı koymak zaruriyeti yok mudur?

AYDIN ACEMİ: Yok, öyle bir zaruriyet yok.

SALONDAN: İş güvenliği açısından, basınçlı kapıara giriyor ve hatta tankların etrafına betonarme yapılması gibi...

AYDIN ACEMİ: Dediğiniz doğru, ama uygulama böyle değil, yani yeni yapılan işletmelerde bile tankları içeri koyuyorlar. Dediğinize katılıyorum, dışarıya konulması, patlama anında çevreye vereceği zarar açısından dediğiniz doğru, ben ona katılıyorum, ama gördüğümüz o, yani hep şeyde. Dışarıda koyduğunuz zaman, zaten tekrar içeriye girip kurutucuya dönmesi biraz mantıksız bir bağlantı, ama mesela Ataskopko olsun, Ingel Solvent olsun, daima kurutucudan önce tankı koyuyor, onların verdiği sistem şemaları öyle.

SALONDAN: Öyle veya böyle tankın dışarıda olması gerekiyor...

AYDIN ACEMİ: Tankın dışarıda olması, dediğiniz açıdan doğru tabii. Bu satın aldığınız kompresörleri işletmeye almak için tabii garanti belgesi alıyorsunuz kompresör firmalarından. Onların bir bağlantı sistemleri var, o bağlantı sistemi de tartışmaya çok açık, onu da yine sizinle konuşalım. Bakın, şöyle bir olay meydana geldi: Bir işletmede 4 tane kompresör, burada toplanıyor, geliyor, tanka giriyor; tanktan çıkıyor, bir filtre grubu var, filtre grubuna giriyor, çıkıyor, kurutucuya giriyor. İki tane kurutucu var ve buradan birleşiyor, dağılıyor. Bu tam böyle de değil, şu şekilde. Kompresör üreticisi firmanın tavsiye ettiği bu, "bunu böyle yaparsanız, her tarafta basınç kaybı aynı olur" diyor. Peki, şu kurutucu arıza yaptı, şu filtre arıza yaptı, sistem kullanılamaz hale geldi. Bunun garanti belgesini alabilmek için, bu sistemi önerdiler, uzun kavgalardan sonra sistemi değiştirdik. Sistemi şöyle yaptık: Bunu böyle bağladık, bunu böyle bağladık. Bu da arız yapsa, bu arıza yapsa, bu çapraz çalışabiliyor. Bunlara dikkat edin, bu firmalar genellikle ellerindeki dokümanı olduğu gibi, hiçbir mantık süzgecinden geçirmeden veriyorlar ve tabii garanti kapsamını onlar sağladığı için, uymak zorunda kalıyorsunuz, ama bu gibi işletmede problem yaratacak şeylere varıyorlar.

Basınçlı hava tankımızı seçtik, ringimizi yaptık, ringimizden cihazlarımıza bağlantıları sağladık; peki, burada başka nelerle uğraşabiliriz? Dediğim gibi, işletme genişse, uç noktalarda ara tanklara ihtiyacımız var. Bir de basınçlı hava işletmesinde en önemli şey, kondenstop'lar, basınçlı hava kondenstop'ları. Minimum 30 metrede bir kondenstop kullanmanız gerekiyor. Genellikle galvanizli boru kullandığımız zaman yaptığımız şey şudur: 30 metrede bir geliriz, ayrılırız, devam ederiz. Buradan da aşağı iner, vanamızı, kondenstop'umuzu koyarız. Şu detayı isterseniz size açıklayayım: Basınçlı hava tesisatı çok sık sökülüp takılma ihtiyacında olan bir sistemdir. Dolayısıyla her yerde bir konik rekor, sökme-takmayı kolaylaştıracak konik rekor kullanmanız gerekir. Şuraya bir konik rekor koyduk, konik rekordan sonra bir tane nipel, nipelden sonra bir dirsek, dirsekten sonra yine bir nipel, bir T, buradan sonra bir redüksiyon, aşağıya indik. T'den sonra yine bir nipel, bir dirsek daha, nipel, bir dirsek daha, devam ediyoruz. Bu bağlantı şekli, en uygun bağlantı şekli. Literatüre bakarsanız, böyle bir tank, ufak bir ara tank koyup, böyle girip buradan çıkmak, buradan almak gibi bir şey var. Bu tankları yerleştirecek yer bulamıyorsunuz bazen, dolayısıyla bu uygulama pratikte en iyi sonuç veren uygulamadır.

Bu uygulamayı yaparken, bağlayıcı malzeme çok önemli. Teflon ve keten

sülyen gibi bağlayıcı madde kullanmadığınız zaman, tesiste yüzde 50'ye yakın kaçak meydana geliyor. En uygun bağlayıcı madde, sıvı conta; dişin ilk 3 tanesine fırçayla sürüyorsunuz, monte ettiğiniz zaman, bağlantıyı yaptığınız zaman, o ileriye doğru yayılıyor ve kesinlikle kaçak olmuyor. Yani şöyle söyleyeyim: Çamsan Fabrikasında 1 700 metre basınçlı hava borusu döşedik ki, bu 6 parmağa kadar çıkan çaplarda borular vardı. Tesiste sadece dirseklerde veya fittingslerdeki çatlaklardan dolayı kaçak meydana geldi, hiçbir ek yerinde bağlantıdan dolayı kaçak olmadı. Onu sökmek için de oksijen lambasıyla ısıtacaksınız; yanıyor kendi içinde, kömürleşiyor ve hemen sökülebiliyor. Bir de işgücü bakımından çok seri imalat yapabiliyorsunuz.

Bazı kitaplarda görürsünüz, basınçlı hava tesisatında suyun alınması için eğim verilmesinden bahsederler. Kesinlikle buna ihtiyaç yok, şunu yaptığınız zaman eğim vermeye gerek yok; çünkü 7 bar basınçla gelen bir hava, suyun bir yerde birikmesine imkân vermez. Yani buhar hatları gibi meyil vermeye kesinlikle gerek yok.

Basınçlı hava tesisatı yaparken, bir de başka detaylara ihtiyaç var. Onlar neler? Deprem bölgelerinde rijit bağlantı yapmamanız gerekir, dolayısıyla esnek noktalar bırakmanız gerekir, yani lokal olarak bazı yerlerde, bazı çap borularda kullanabiliyorsanız, çelik hortumla bir lup yapmanızda fayda var. Konsolları mutlaka sabit yapmamanız gerekiyor. Hareketli, zincirle bağlanabilen konsollar yaparsanız, deprem anında borunun hareket etmesi imkânı var. Duvar geçişlerinde fiks nokta yapmamanız gerekiyor, bir kolonun içerisinden geçmeniz gerekiyor. En önemli konu da, kesinlikle basınçlı hava tesisatı döşeme altından geçirilmez; çünkü onun içerisindeki suyu alamazsınız. Bunu almak için birtakım tedbirler var, kitapta onunla ilgili detay var, ama pratikte mecbur kalmadıkça döşeme altından basınçlı hava tesisatı geçirmeyin.

Kondenstop'ların kullanımına gelince: Bu 30 metrede bir yaptığımız hatların dışında çıkan her hattın, kolon olarak çıkan her hattın altında bir tane konsenstop koymak mecburiyetindesiniz. Yani çok katlı bir binada kompresör daireniz alt kattadır, yukarıya bir hattınız çıkıyordur, mutlaka yükselen hatların altında bir konsenstop koyacaksınız. Artı, lup yaptık, lupun köşelerinden kondenstop koyacaksınız. Tabii bu lupta da bu mesafeler 30 metreyi aşıyorsa, arada yine kondenstop koyacaksınız.

Dediğim gibi, eğer iyi dizayn edilmiş bir lup sistemi ve boru çapı varsa, hiçbir şekilde bir tesiste yetersiz hava basıncı, yetersiz hava çekişi olacağı düşünülemez, kesin olarak böyle bir sorunla doğru dizayn edilmiş bir projenin sonunda karşılaşmazsınız.

Bir de basınçlı hava tesisatında ilave yapılacaksa, mutlaka luptan ilave yapın. Bir başka yere hat çekecekseniz, bir branşmandan ayrı bir branşman almayın, dolayısıyla bütün sistemin balansını bozarsınız.

SALONDAN: Oksijen tesisatında, 8-10 barlık bir basınçta, onda da bu şekilde kondenstop gerekli mi?

AYDIN ACEMİ: Eğer bir yoğuşma söz konusuysa, kullanacaksınız tabi. Havada yoğuşma kesin oluyor, ama oksijende oluyor mu, onu bilemiyorum. Yani bazı çok özel yerlerde çok kuru hava kullanıyorlar. Çok kuru hava kullandıkları için, kompresör dairesinden çıkan hava zaten nemini bırakmış oluyor. O zaman çok uzun mesafede kondenstop kullanmaya gerek kalmıyor. Ancak işletmenin durduğu anlar var, durduğu anlarda yoğuşma meydana gelebilir, hava şartlarından yoğuşma meydana gelebilir. Dolayısıyla yine de daha az sayıda kondenstop kullanılır, ama oksijen için yorum yapamıyorum. Herhalde orada da yine güvenlik açısından, yani iyi bir işletme için belirli noktalarda kondenstop kullanılırsa, bir yararı olur tahmin ediyorum.

Kompresörlerle ilgili başka bir olay var; kompresörler biliyorsunuz, iki türlü hava kullanıyorlar: Birincisi, kendi ortamından aldığı havayı sıkıştırıp tesisata veriyor. Artı ikinci bir hava daha kullanıyor; motor soğutma havası kullanıyor. Motor soğutma havasını yine ortamdan alıyor, motorun üzerinden ısınmış olarak atmosfere atıyor. Piyasadaki kompresörlerden bi0r kısmı, debisi yüksek, motor soğutma havasının debisi yüksek, fakat çıkış sıcaklığı düşük. Mesela Ataskopko gibi firmanın kompresörlerinde hava miktarı daha az, fakat çıkış sıcaklığı yüksek, yani 60-65 derecelerde dışarı çıkıyor. Bu havayı kullanıp yakın bir yerin ısıtmasını yapabilirsiniz, bu da çok ekonomik bir çözüm olur. Yani Fırat Plastik'te 2 katlı bilgisayar binası yapmışlardı, kompresörlerin havasıyla orayı ısıttım; çünkü kazan dairesi yok, fabrikanın hiçbir yerinde kazan dairesi yok. Yeni kazan dairesi kuracağımızda, o kompresörlerin havaya attığı enerjiyi ısıtmada kullandık. Bunu yapabilirsiniz.

Ortamdan bir hava alıyor dedik; kapalı mekânda birden çok kompresör olduğu zaman, doğaldır ki negatif basınca düşüyor kompresör odası. Tozlu bir ortamda çalışıyorsanız, dışarıdaki toz enfiltrasyonla, sızıntıyla içeriye giriyor. Dolayısıyla bizim kompresöre aldığımız her iki hava da kirli hava oluyor. Bu, özellikle çimento sektöründe çok rastlanan bir olay. O zaman kompresörlerin ömrünü uzatmak için, kullandığımız havanın temizliğini sağlamak için, kompresör odasına filtre edilmiş taze hava basıp, pozitif basınca getirmeniz gerekiyor.

Ambarlı terminal tesislerinde, Akçansan'ın terminal tesisi var, denizden gemiyle klinker geliyor, basınçlı havayla kıyıya taşınıyor ve orada pişirilip çimento halinde piyasaya sevk ediliyor. 8 tane büyük kompresör var, ben bu uyarıyı yaptım; dedim ki, "Bu kadar büyük kompresörler çalışıyorlar, çelik konstrüksiyon bir bina, işletmeye aldığınız zaman kapısını açamazsınız. Onun için mutlaka içeriye filtre edilmiş taze hava verelim." Dediler ki, "ama sen de böyle fantastik şeyler çıkartıyorsun; böyle şey olur mu?" İşletmeye aldıkları gün, işçinin bir tanesinin parmağı koptu, ondan sonra geldiler yaptılar dediğimi; çünkü o kadar muazzam bir negatif basınç oluşuyor ki içeride, kapıyı açamıyorsunuz. Bu tip olaylara mühendislik yeteneğinizi kullanarak çözüm getirebilirsiniz.

Kompresör odası havalandırması için de ampirik bir formülümüz var, o da şu: Kompresör motor gücü, kilovat olarak, DTT izin verilen sıcaklık değeri, yani sıcaklığın belli miktara kadar yükselmesine kompresör dairesinde işletme açısından izin verilir, burada 40 dereceler civarındadır. Ortam sıcaklığı 30 derece ise, DTT 10 derecedir, bu da içeriye vermeniz gereken hava miktarı. Burada pek çok katsayılar elimine edilerek şu ampirik hale gelmiştir. Kompresör odası bu, havayı alıyorsunuz, buraya veriyorsunuz, buradan da dışarı çıkıyor, motor soğutma havasını karşılıyor, bizim kompresörlerin sisteme verdiği havayı karşılıyor. Bu debi de bir hava, işte bunun şeyi de bu, debisi de buradan hesaplanıyor. Buradaki hava hızının 5 metre/saniye hızdan yüksek olmaması istenir, buna da dikkat edersiniz. Eğer kompresörü doğrudan doğruya bir kanalla dışarıya bağlıyorsanız, o da bir uygulama şeklidir. Kompresörümüz bu, yukarıdan kanalla geldiniz, verdiniz, yine burada aldınız, attınız.

Şu devredeki basınç kaybının 30 paskalı geçmemesi gerekir, aksi halde Kompresörün içinden bu havayı atamazsınız, bu da önemli bir değerdir. Bu fana ihtiyaç olur veya olmaz, bunun kendi içerisinde bir fanı var. Eğer kendi içinde bir fan varsa, -ki çoğunda var- bu kanaldaki hız dediğim gibi 5 metre/saniyeyi geçmeyecek. Bu neden 5 metre/saniyeyi geçmeyecek; fazla basınç kaybı yaratmayacak ki, bu fan şu havayı şu 30 paskal içerisinde atabilsin. Bu genel bir yaklaşımdır, kompresör firmasından kompresör firmasına değişebilir, ama bu kriterler aklınızda kalsın. Bazen bu bilgileri kompresör satıcı firmalardan alamıyorsunuz.

Çalıştığınız yerde basınçlı hava tesisatıyla ilgili sorun yaşadınız mı diye sordum. Bu anlattıklarım çerçevesinde birebir yaşadığınız bir şey varsa, onları konuşalım, tartışalım.

Buyurun.

ERDOĞAN KÖSEOĞLU: Biraz önce verdiğiniz bir örnekte, 4 tane kompresörü yan yana koydunuz, bağladınız. Bu 4 tane kompresörün sırasıyla, mesela ayrı ayrı bir fabrikada hepsini bir araya toplayalım diye düşündük. Benzeri kapasitede, benzeri debide 3 tanesini, 4 tanesini yan yana koyduğunuz zaman, sırasıyla nasıl devreye girecek? Bunun için bir şey var mı; basınçlarıyla mı devreye sokup çıkarmak lazım, öncelik sırası nede olmalı?

AYDIN ACEMİ: Değişik büyüklükte, değişik markalarda kompresörlerimiz olabilir. Bunları birleştirdik, tanka veya kurutucuya verdik. Tankın üzerinde bir basınç otomatiği vardır. Bu öyle programlanır ki, bunların start-stop devrelerine, diyelim ki normal işletmede bu birinci kompresör yetiyor, bu normal çalışıyor. Basınç düşmeye başlamış, sistemden büyük miktarda hava çekiliyor, ikinci kompresör basınç düştüğü için devreye girer, o da yetmiyorsa, üçüncü kompresör devreye girer. Yani bu, basınç otomatiğinde, tankın üzerindeki basınç otomatiğinde ayarlanabilir.

ERDOĞAN KÖSEOĞLU: Hepsi aynı sürede...

AYDIN ACEMİ: O yapılır, ama uygulamada öyle bir şey görmedim, yani normal olarak böyle seri kompresöre bağlanmışsa, birinci, ikinci, üçüncü, böyle kademe kademe devreye giriyor. Tabii basınçla ayarlayarak yapılıyor, ama "hepsi birden aynı zamanda yıpransın, hepsi birden eskisin" mantığı yerine, "bir tanesi eskisin, bakıma alalım; öbürü yeni kalsın, onu işletmede tutalım" yani yedekleme daha mantıklı geliyor.

Burada mantık şudur: Minimum tüketimde bir tanesi sürekli devrede kalır. Ani yük çekimleri olduğu zaman, ikincisi, olmazsa üçüncüsü devreye girer. Mesela ilaç fabrikalarında kapsül doldurma makineleri var; bir anda çalışmaya başladığı zaman çok büyük miktarda hava çekiyorlar, hep sıkıntı yaşanıyor. Neden sıkıntı yaşanıyor?a Bir kere tek hat sistemi kurulduğu için, yani ring yapılmadığı için, ara depolar konulmadığı için, aynı hava çekildiği zaman basınç düşüyor. Çelik kortta başka bir şey vardı: Çelik bobinleri taşıyan, tutan makineye ekleyen robotlar var, vinç, uç makinelerde devamlı düşürüyorlar, yani kavrayamıyor, kaldıramadığı için de düşürüyor, iş kazasına neden oluyor. Bütün tesisat sökülüp yeniden yapıldı. En büyük şikâyet odur; belli noktalarda basınç yetersizliği vardır, debi yetersizliği vardır. Bunun da en iyi çözümü, tesisatı yaparken veya yapılmış bir tesisatı revize edeceksiniz, mutlaka ring haline getireceksiniz, mutlaka ara depolar koyacaksınız, o zaman hiçbir sorun kalmıyor.

Buyurun.

ERDOĞAN KÖSEOĞLU: Aşağı yukarı 40-50 derece civarında, uç noktalarda çalışan kompresör, yani yaz için düşünürsek, 40-50 derece sıcaklık arasında çalışan ortamda hava soğutmalı kompresörle su soğutmalı kompresörün kıyaslamasını...

AYDIN ACEMİ: Yüksek hava sıcaklığı olan yerlerde yaş termometre sıcaklığı da yüksektir. Yani bir soğutma kulesi kullandığınız zaman, zaten suyu belli miktarda soğutamazsınız, yani hava sıcaklığının yüksek olması, yaş termometre sıcaklığının da yüksek olması demektir. Kuru termometre sıcaklığından bahsediyorsunuz; mesela diyelim ki Harran Ovası'nda bir kompresör çalıştırıyorsunuz veya gemide, değişen bir şey yok, yani bir ortamın kuru termometre sıcaklığı yüksekse, yaş termometre sıcaklığı da yüksektir. Dolayısıyla soğutma kulesi kullanıp su soğutmalı kompresöre dönerseniz, aldığınız randıman hava soğutmalıdan farklı olmaz.

FARUK KAMA: Hocam, deniz suyu kullansın..

AYDIN ACEMİ: O çok özel bir şey, deniz suyu, yani kullanılır tabii, ama deniz suyu kullanmak için bronzdan veya paslanmazdan...

SADETTİN ÇETİN: Burada hava soğutmalı kompresör seçme yolunu tercih ettik. Genelde gemilerde kullanılan kompresörler su soğutmalıdır, fakat ... çok fazla.

AYDIN ACEMİ: O zaman mutlaka sistemde, yani sıcaklık sorunu varsa, bir soğutucuyu devreye koymanız gerekiyor. Yani hava soğutmalı da olsa, su soğutmalı da olsa, bir chillers grubunu devreye sokmanız gerekiyor. Yüksek sıcaklıklı yerlerde soğutma kulesiyle bu randımanı alamazsınız; çünkü soğutma kulesinden çıkan suyun sıcaklığı da yüksektir. Deniz suyunu kullanabilirsiniz; sizin 40-50 derece dediğiniz yere göre deniz suyu sıcaklığı 20 derecedir, 22 derecedir, kullanabilirsiniz.

GÜVEN AYÇAY: Bir de denizin nerede olduğuna bağlı; İskenderun'da...

AYDIN ACEMİ: Ama yine 27 derece, bu da oldukça düşük bir değer, yani 50 derecelik bir hava sıcaklığına veya 40 derecelik hava sıcaklığına göre 27 derece oldukça düşük bir değer. Yani kullanılabilir, reasonable bir şey, yani sizin işinizi görür. Ama gemilerin dışında, diyelim Harran Ovası'nda bir şantiyede kompresörünüz var, kullanıyorsunuz, hava sıcaklığı 42-43 derece, yaş termometre sıcaklığı da yüksek, o zaman mutlaka sisteme soğutucu eklemeniz gerekiyor, aksi halde devamlı arıza durumuna geçecektir.

SADETTİN ÇETİN: Soğutucu derken, havayı soğutma mı?

AYDIN ACEMİ: Havayı veya suyu, yani bir chillers grubu soğutma kompresörü...

SADETTİN ÇETİN: Kompresörün kendisini...

AYDIN ACEMİ: Anladım, işte onu söylüyorum, kompresörün kendisini soğutabilmeniz için, soğuk hava vermeniz veya soğuk su vermeniz lazım. Hacımda böyle bir şey yoksa, havayı veya suyu siz soğutacaksınız, onun için de bir soğutma kompresörüne, bir soğutucu gruba ihtiyacınız var.

YÜCEL USTU: Bir de bazı tüketim harcamaları falan, ... en iyi kaynak hangisidir?..

AYDIN ACEMİ: El aletleri için diyorsanız, havayla çalışan o kadar çeşitli el aletleri var ki, bunlar yeni satın alınmışsa, katalogunda vardır. Ama eski, artık etiketi silinmiş bir cihazın, onu ancak mühendislik yeteneğinizi kullanarak bir kıyaslama yoluyla bulacaksınız, "şu alet şu kadardır" diye. Markadan markaya değişir bu, yani havalı tokmak, markadan markaya değişen bir hava tüketimi var. Yani büyüklüğüne-küçüklüğüne bağlı olarak değişir, bunu hiçbir kitap... İşte sizin kullandığınız şu el aleti, "tam şu kadar verildi" demiyor, onlar da yaklaşık değerleri veriyor. O yaklaşık değerleri siz de tayin edebilirsiniz, "şu kaynakta vardır" diyemiyorum.

YÜCEL USTA: Daha geniş bir kaynak...

AYDIN ACEMİ: Yok, yani öyle bir kaynak yok. Ben bu kitabı hazırlarken, yabancı firmaların bütün hepsinin kataloglarını inceledim, hepsinin dokümanları var; hiçbirinde böyle, "tamam, bu bizim işimizi görür" diye bir şey yok, ancak bulabildiğimizi yazdık. Onu artık kendi mühendislik yeteneğinizle bulacaksınız, şey yapacaksınız.

Başka soracağınız bir şey var mı?

Bir noktayı daha anlatayım size: Basınçlı hava tesisatındaki ortalama hızlar 6-7 metre/saniyedir. Eğer bir ilave yapacaksanız sisteme, ilave boru çapının seçiminde bu kritere dikkat edin. 6-7 metre/saniye hız aldığınız zaman, doğru bir seçim yapmış olursunuz. Kitapta da görüyorsunuz, şöyle 2 tane diyagram vardır. Bir tanesi, boru çapı hesabını yapmak içindir. Bir tanesi de hava hızlarını gösterir, hava hızına göre boru çapını, yani ilave bir şey yapacaksanız, öbür diyagramı kullanırsınız. Bilmiyorum, kitabı incelediniz mi?..

SALONDAN: Odanın kitabı mı?

AYDIN ACEMİ: Odanın kitabı, Basınçlı Hava Tesisatı Kitabı.

Buyurun.

FARUK KAMA: Bir luplu sistemde basınç kaybını hesap ederken debiyi yarıya indirmek veya bir faktörle çarpmak söz konusu mu?

AYDIN ACEMİ: Hayır, tam debiyi alıyorsunuz.

FARUK KAMA: Öbür taraftan da hava giriyor ya...

AYDIN ACEMİ: Ama kritik devre tam simetrik yerden çıkmaz. Bakın, şimdi tanktan itibaren alalım; geldiniz, fabrikanın içine girdiniz, bir lup yaptınız, buradan bir yığın çıkışlarınız var. Yani eğer tesadüfen sizin kritik devreniz tam bunun ortasına gelirse, yani o çok istisna.

FARUK KAMA: olmasa bile, yine de belli payla öbür taraftan gelecektir.

AYDIN ACEMİ: Onu öyle kabul etmiyoruz, biz kritik olan şeyi, yani devremiz buradan çıkıyorsa, A noktasına, kritik devremiz buysa, en uzun yol hangisi; en uzun yol şu, buradan hesaplıyoruz, tabii debiyi de hep sabit tutuyoruz.

FARUK KAMA: Tam debi geçtiğini kabul ediyorsunuz...

AYDIN ACEMİ: Gayet tabii.

O kitapta çözülmüş örnekleri var zaten onların; aksi halde böyle bir şey tam ortadan, her şeyine tam simetrik bir noktadan nihai kritik devreye gitme gibi bir durumla çok nadir karşılaşılır. O zaman yarı debi alabilirsiniz tabii, dediğiniz doğru. Ama biz zaten bu luptaki havayı bir basınçlı hava deposu gibi kullanıyoruz. Onun için diyorum, mesela bu boru çapları 1,5 parmak bile olsa, bu minimum 2,5 olmalı. Bu yapıla yapıla bulunmuş bir değer. Neden; çünkü bu lup aynı zamanda dediğim gibi, tesiste bir basınçlı hava deposu görevi görüyor, her tarafta eşit basınç dağılımını sağlıyor. Bir yığın tesiste de bunun tersini yapmışlar ve hâlâ yapıyorlar; gidiyor, buraya bir hat veriyor, buradan alıyor buraya bir hat veriyor, buradan buna veriyor, buradan buna veriyor... Tabii şu noktada bir ani hava çekişi olduğu zaman, bunlardaki basınçlar otomatikman düşüyor veya şurada büyük debili bir tüketim noktası var, bu bütün havayı çekiyor, bularda hiçbir şey olmuyor, basınç düşüyor, hava gelmiyor. Bu sistem, işletme açısından ideal bir sistem.

Evet, benim size teknik olarak anlatacağım şeyler bunlar.

Buyurun.

FARUK KAMA: Tesisatta kullanılacak olan boru malzemesi ne olmalı veya şimdi yeni borular çıkıyor...

AYDIN ACEMİ: Bakın, bu işin sökme-takma olayı var, bu çok rastlanı-

lıyor. Başka bir şey için birtakım borular sökülmek mecburiyetinde kalınıyor, ilaveler yapmak gerekiyor veya birtakım makinelerin yeri değişiyor işletmelerde. Galvanizli bor kullandığınız zaman, bu imkânınız var, bir flexibility var. Bir de devamlı konik rekorla bağlantı yaparsanız, belli bölgeler kaynak falan kullanma ihtiyacı olmayan, hemen söküp istediğiniz değişikliği yapabilirsiniz. Polietilen boru kullanılabilir, P-100 borular kullanılabilir.

Basınçlı hava tesisatında kesin olarak bağlantıyla alınır hava, hiçbir şekilde bu şekilde hava alınmaz, bütün branşmanlar bu şekilde yapılır. Bu tabii bağlantı şekli böyle gözüküyor, burada bir T, orada dirsek, tekrar ara parça, dirsek gibi iniyor aşağıya. Polietilen borularda şu elemanı yapma imkânı yok. Var; inanılmaz paraya çıkıyor, çok pahalı, çünkü özel bir parçadır bu. Keza bu da özel olarak yapılıyor, yani butik imalata giriyor, çok pahalı ve burada sökme-takma olmuyor. Bunun dezavantajı, sabit, statik bir şey. Siyah boru kullanılabilir, ama siyah borunun pas olayı söz konusu. Kullanan oluyor, fakat kullanılmaması doğru. Tam su geçse dolu olarak, pas olmuyor biliyorsunuz, az miktarda su ve havanın oksijeniyle kesin olarak paslanıyor, korozyona uğruyor. Tabi tehlike her zaman söz konusu, borunun parçalanması, yırtılması söz konusu. Galvanizli boru kullanma daha doğru bence.

SALONDAN: Bu durumda, son kullanım noktalarında ne gibi aparatlar kullanması gerekiyor?

AYDIN ACEMİ: Son kullanım noktalarında pratikte en işe yarayan şey şu: Geldiniz, kolonunuzu indiniz, şurada vananız, kondenstop'unuz ve drenajınız var, her bağlantı noktasında bunun yapılması gerekiyor. Bağlantıyı buradan alıyorsunuz, varsa filtreniz, regülatörünüz, yağlayıcınız, tabii manometresi vesairesi üzerinde, geldiniz, makineyi bağlayacaksınız, makinenin bağlantı noktası da burası. Kesinlikle burayı çelik flexible boruyla bağlayın, hortumla bağlayın; çünkü çalışan makinelerin vibrasyonu dolayısıyla buralarda kırılmalar meydana geliyor. Bu filtre, regülatör ve yağlayıcı grubunun bağlantıları sarı malzeme, çok çabuk kırılabilen malzeme. Şu bağlantıyı spiral çelik hortumla yapın. Ayrıca deprem açısından da bu çok gerekli bir olay.

Şunu kesinlikle ihmal etmeyin. Bunu yapmadığınız takdirde, burada yoğuşan su doğrudan doğruya makinenin içerisine girer. Bunu yaptığınız takdirde, bu makine bağlantısında şu detay kesinkes uygulanmalı. Bazı makinelerin şu grupları kendi üzerinde geliyor. O zaman şu flexible bağlantıyı burada yapacaksınız.

Buyurun.

KAMİL DOĞAN: Borularla ilgili bir şey söyleyeceğim: Borularda zayıflık var, dış kısmında en küçük bir darbe aldığında, hemen hızla açma medya geldiğinden, biz şimdi boru var, malzeme, eksi derecelerde de darbe aldığında boru parçalanmıyor. Söylediğiniz şekilde de dizayn edilmiş parçalara sahip, yani iyi sonuçlar alıyoruz.

AYDIN ACEMİ: Bakın, bu tamamen ilk yatırım maliyeti meselesi. Ben Fırat Plastik'te 3 sene filan danışmanlık yaptık. Onların yeni fabrikalarında kendi borularımızı kullanalım dedik, kullandık, ama dediğim gibi, dışarıda yaptırdılar. Perşembe Pazarı'nda bir şey buldular, dışarıda yaptırdılar bu parçaları, yapıldı, ama o zaman çok pahalıydı. İkincisi sökme-takma olmuyor, yani o malzemelere ilave yapmanız çok zor oluyor, dezavantajı o.

Ben özellikle endüstriyel tesisat işleriyle yıllardır uğraştığım için, gördüğüm şey şu: Fabrikalar, yaşayan insanlar gibi, organizmalar gibi, sürekli bir hareket var, sürekli bir değişim, sürekli birtakım talepler var. Hiçbir zaman, hiçbir şey sizin ilk düşündüğünüz, varsaydığınız gibi olmuyor sonuçta. Bir sene sonra gidiyorsunuz, fabrikayı tanıyamıyorsunuz; oradan yerini değiştirmiş, yeni bir makin gelmiş, onu sökmüşler, öbür tarafa taşımışlar. Bu kaçınılmaz olarak devamlı hareket var. Galvaniz boru kullandığınız zaman, buna ayak uydurabilirsiniz, bu talepleri karşılayabilirsiniz.

SALONDAN: İstediğinizde yeniden monte ediyorsunuz, yeniden bağlayabiliyorsunuz ve ısıl üretim katsayısı da çok düşük.

AYDIN ACEMİ: Doğrudur, teknoloji o kadar hızla gelişiyor ki, yani 5 sene sonra öyle bir boru çıkacak, hem söküp takacaksınız, hem çok hafif, hem de çok ucuz olabilecek.

SALONDAN: Yalnız o 12,5 bara kadar çalışabiliyor.

AYDIN ACEMİ: Zannediyorum, normal işletmelerde de onun üstünde bir basınç değerine istek olmaz.

SALONDAN: O zaman 16 bar...

AYDIN ACEMİ: O zaman kalın etli galvaniz boru kullanacaksın. Kalın etli, .. borular var, kalın etli galvaniz borular var, o zaman onları kullanacaksınız.

SALONDAN: Maksimum basınç, kompresörlerde en fazla...

AYDIN ACEMİ: Çok özel kompresörler var; 30 barla falan çalışan kompresörler var, ama çok özel şeyler, bunlar özel imalatlar için. Hidrolik devreleri gibi. Biliyorsunuz, hidrolik devrelerinde 3 bin 500 PSA basınç var, o

tüplerin içerisinde, çok rahat çalışıyor. Onun gibi çalışan şeyler var, ama çok özel, piyasada onları bulamazsınız.

SALONDAN: Kola pet şişeler var ya, onlar İtalya'da falan böyle kalın, ufak olarak geliyor buraya, burada şişiriyorlar. O 40 barlı...

AYDIN ACEMİ: Doğrudur, çok özel taleplerle çok özel şeylere ihtiyaç olur, ama bizim anlattığımız şeyler, günlük karşılaştığımız, herhangi bir yerde karşılaştığımız cihazlar, basınç değerleri. Yani biliyorsunuz, 2 bin beygir gücünde araba motoru da var, yani o bizim şeyin dışında.

YÜCEL USTA: Hocam, bir de helyum laboratuarı falan. Biraz konu dışı, ama onunla ilgili bir şey söyleyebilir misiniz; nasıl yapılıyor?..

AYDIN ACEMİ: Onun tabii kendi abakları var, helyumun yoğunluğu farklı, sürtünme kayıpları farklı, onu şey yaparsınız, ararsınız, yardımcı olurum. Ben size cep telefonumu yazdırayım, endüstriyel tesisatla ilgili herhangi bir sorununuz olduğunda çekinmeden arayabilirsiniz; çünkü çok geniş bir arşivim var, size yardımcı olurum.

Buyurun.

AHMET KARATAŞ: Gerçi söylediniz, ama deprem bölgesinde tesisatımız şöyle bir kolona geldi. Bu konuyu ben tam net olarak anlayamadım, kolon geçişini nasıl yapacağız?

AYDIN ACEMİ: Borudan daha büyük bir boru koyacaksınız deliğin içine.

AHMET KARAKAŞ: Kolonu delikle mi geçeceğiz?

AYDIN ACEMİ: Betonarme kolonu delemezsiniz, o zaman atlayacaksınız. Ama yeni yapılan bir şey ise, statikçiye danışarak bir kolon bırakabilirsiniz demirin arasında, yani statiğini bozmayacak şekilde, boru onun içinde serbest geçebilmeli.

AHMET KARAKAŞ: Flexible hortumla, hidrolik hortumla bu şekilde gelen galvanizli borunun bir ucunu burada bıraktık, diğerini kolonun öbür tarafında. Hortumla bağlantı yapsak?..

AYDIN ACEMİ: O zaman oradaki yoğuşmayı alamazsınız, bağlantı arada bir yerde yapılır ve böyle lup şeklinde değil, yani şu hareketi, kopmayı önleyecek kadar bir hareketi alır. Yani flexible boru kullanmak lazım ara ara, mesela Adapazarı'ndaki tesisleri yaptığımızda hep kullandık, ama o lupta yapamazsınız. Lupta yaptığınız zaman, orada biriken suyu nasıl deşarj edeceksiniz? Oraya kondenstop koyamazsınız. Onun için mutlaka deleceksi-

niz, kondenstop koyacaksınız, ama depreme bağlı olarak boru hareketindeki deplasmanı almak için ara ara hortum kullanacaksınız. Onlar da böyle lup şeklinde değil, yani mümkün olduğu kadar düz, fakat tabii hareket edebilsin, borunun kopmasını önlesin.

SALONDAN: Kompresör seçimini nasıl yapacağız?

AYDIN ACEMİ: O konuya girmiyorum, yani kompresör seçimi, kurutucu da yine şey, yani bu paket veriliyor. Bir firmaya gittiğiniz zaman, kompresörü, kurutucusunu her firma kendisi öneriyor, garanti de onların kapsamı içinde olduğu için, bunu sizin seçmenizi önermem, onlara bırakmanız daha doğru. Aksi halde başka bir kurutucuyla başka bir kompresör kullandığınızda, ya kompresörün garantisi vardır ya kurutucunun garantisi vardır.

"Kompresörümüz bu" dersiniz, kurutucuyu satan firmaya söylersiniz, "bu kompresöre uygun kurutucu." Çünkü bu işleri ticari olarak sırtına yüklemek, sorumlulukları satıcı firmaya yüklemek daha iyi. Bir de dediğim gibi, işletmede bir garanti süresi var, bakım süresi var, bunları onların sırtına yüklemek, ticari olarak daha doğru, ama "nasıl seçiliyor, acaba gereğinden büyük bir kurutucu mu veriyorlar?" derseniz, açarsınız kitabı, nasıl seçildiğini, bütün değerleri var, size önerilen kurutucunun kapasitesini oradan kontrol edersiniz.

Çok teşekkür ederim.

"İŞVEREN, İŞÇİ VE MÜHENDİS ÜÇGENİNDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ TÜZÜĞÜNÜN GETİRDİĞİ SORUMLULUKLAR"

TMMOB

MMO İstanbul Şubesi

25 Mart 2005

Oktay TAN
Av. Mehmet Ümit GÜNEY

BİLGİN CANDEMİR: Arkadaşlar, hoş geldiniz.

Bugünkü söyleşimizde konuşmacı olarak Oktay Tan ve Av. Mehmet Ümit Güney aramızdalar. Oktay Tan, Çalışma Bakanlığı İş Sağlığı Güvenliği Genel Müdürlüğü Vekilliği'nden emekli olmuş ve bununla birlikte uzun yıllarını aynı konuda özel sektörde müşavirlik ve danışmanlık yapmayla geçirmiştir.

OKTAY TAN: Değerli arkadaşlar, 1982 yılında emekli oldum, uzun zamandan beri işte masanın bu tarafında da görev yapmaya devam ediyorum. Bu arada, emekli olduktan sonra, İstanbul Tıp Fakültesi Çapa'da yüksekli-sansımı yaptım. Şu anda Yıldız Teknik Üniversitesi Meslek Yüksekokulu'nda, bu yıl açılan İş Sağlığı ve Güvenliği Bölümü'nde İş Güvenliği Hukuku dersini veriyorum.

Sizlerin bu konudaki taleplerinizi, iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili meraklarınızı gidermek için Türkiye'deki Türk iş hukukunda, iş sağlığı güvenliğiyle ilgili olan mevzuat nedir anlatmak istiyorum. Bu konuyu önce şemada (şema konulacak) anlatayım, ondan sonra derinlemesine bahsedeceğiz.

İş hukukuna baktığımız zaman, iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili, işverenin önlem alma yükümlülüğünü iki kümede görüyoruz. Sol taraftaki özel hukuk niteliğinde olan kanunlar ve onunla ilgili mevzuattır. Sağ taraftaki, kamu hukuku niteliğindeki olan yasalar, yönetmelikler ve tüzüklerdir. Bu Türk İş Hukuku'nda kısaca işverenin, iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili olan görevlerini, yükümlülüklerini yerine getirmek için verilen borçtur ve "işçiyi gözetme

borcu" olarak isimlendiriliyor. Özel hukuk niteliğinde baktığımız zaman, başta Borçlar Kanununun 332 nci maddesiyle belirlenmiş, işverenin işçisini, işyerindeki tehlikelere karşı hakkaniyet derecesinde önlem alma yükümlülüğünde, işçiyle birlikte kalacaksa; ona yatma yeri, yeme imkânı sağlamak zorunluluğu getirilmiştir. Tabii, bununla ilgili olarak da, hizmet akdi, İş Kanununa göre de İş Sözleşmesi deyimi getirildi. İş sözleşmesiyle işveren iş isteyecek, işçiye işin türünü söyleyecek, işçi de onun karşılığında ücret alarak, bu işi kabullenecektir. Her iki taraf da kabullendiği takdirde yani birisi hicapta bulunup, öteki taraf da kabul ettiği takdirde akit doğmuş oluyor. Bu akit de, İş Kanununda da sözlendirildiği gibi, iş sözleşmesi, Borçlar Kanunu'nda hizmet akdi yapılmış oluyor ve burada iki taraf birbirine karşılıklı borçlanmış oluyorlar. İşverenin gözetme borcu, aynı bir babanın veya bir annenin zarar gelmemesi için çocuğunu gözetlemesi gibi ona ki çocuğunun üşümemesi için, "aman çocuğum sıkı giyin" demesine benzer. Sıkı giyinmediğin takdirde çocuk hastalanacak. Çocuk hastalandığı takdirde, hastanelerde, doktorlarda anne-baba onun derdiyle muhatap olacaklar. Onun için gözetme borcu, anne-babada olduğu gibi, işveren de aynı şekilde işçisini gözetme borcudur, çünkü onun yapacağı zarardan Borçlar Kanunu 55 inci maddeye göre de, işveren sorumludur, Bu nedenle, özel nitelikteki Borçlar Kanunu'na göre gözetme borcunu işveren, iş sağlığı, güvenliği konusunda alması gereken önlemleri almak zorundadır. Bu önlemleri almadığı takdirde, meydana gelecek olan sonuçtan işveren, işçiye karşı sorumlu olur ve işçi alacağına karşı, eğer ücretini alamamışsa veyahut bir yaralanma söz konusu olmuşsa, işverene yönelecektir, yani işçinin muhatabı işverendir. Bunun yaptırımı da tazminat biçiminde olacak, alamadığı ücretini hukuk yoluyla isteyecek ve parasal karşılığını alacaktır. Aynı şekilde yaralanma olduysa, sakat kaldıysa, öldüyse, onun varisleri de, işverene karşı tazminat davası açacaktır.

Kamu hukuku niteliğindeki işverenin işçiyi gözetme borcu, doğrudan doğruya devletin bireylerle ilişkisini düzenleyen yasalar olarak tanımlayabiliriz ki onun da başında Anayasa geliyor. Anayasanın 50 nci maddesi, 60 ıncı maddesine göre Türk insanı, Türkiye'deki anayasaya göre, çalışma hakkına sahiptir, devlet ona iş bulmak zorundadır. Aynı şekilde, 60 ıncı maddesinde, sosyal güvenlik hakkı, yaşama hakkı vardır ve bunu devlet sağlamak zorundadır. Demek ki, anayasayla, bu konudaki yapması gereken, işverenin yapması gerekenlerle ilgili yasaların çıkması konusunda anayasal bir hüküm var ve buna göre de çıkartılmış İş Kanunu, Belediyeler Kanunu, Sosyal Sigortalar Kanunu vardır. Bunların her biri kendi sahasında, işverenin işçiye karşı olan yükümlülüklerini, borçlarını, işçi gözetme borcunu tanımlamıştır.

İş Kanununun özellikle 77 nci maddesinde çok açık ve kesin olarak işverenin üç tane yükümlülüğü görürüz: Birinci yükümlülüğü; işveren, işçinin sağlığı ve güvenliğini sağlamak için her türlü önlemi almak, araçları ve gereçleri noksansız bulundurmaktır. İkinci olarak; alınan önlemlerin uygulanıp uygulanmadığı, işçilerin bu önlemlere uyup uymadığını sürekli denetlemekle yükümlüdür. Üçüncü yükümlülüğü de; işçilere, sosyal haklarını öğretmek, iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili eğitimler vermek, işyerindeki tehlikeler konusunda onları bilgilendirmektir. Buradaki yükümlülüklerde alınacak her türlü önlem, yönetmeliklerle veyahut çıkartılmış olan tüzüklerle sınırlı değil, teknolojiyle sınırlıdır. Teknoloji ne istiyorsa, o kazanın veyahut hastalığın olmaması için, işverenin ne tür önlem alması gerekiyorsa, işveren onları almak zorundadır. Yargıtay Hukuk Genel Kurul kararlarında da aynı şekilde, bu tür düzenlemeler halen mevcuttur.

Tersinden baktığımız zaman, herhangi bir kaza veya meslek hastalığı meydana geldiğinde, yargı organlarının ilk soracağı soru, "eğitim almış mıydı?" olacaktır. Bugünkü yasal düzenlemede 77nci maddesinin 2nci fıkrasında geçen, eğitme borcu, işverenin eğitme borcunu ne şekilde yapacağı, hangi konularda eğiteceği ve bunu nasıl belgeleyeceği ile ilgili olarak, Çalışanların İş Sağlığı, Güvenliği Eğitimleri Hakkında Yönetmelik vardır. Bu yönetmelikte, hangi konularla ilgili ne tür eğitimler vereceği, eğitimleri kimler tarafından verileceği ve bunun sonucunda ne tür belge düzenleneceği mevcuttur. Tüm bunlardan eğitimin ne kadar önemli olduğunu anlıyoruz. Peki bu neden ortaya çıktı? 2003 yılında çıkan 4857 sayılı İş Kanunu, Avrupa Birliği'ne gireceğiz diye, Avrupa müktesebatına uyum yasaları gereği, İş Kanunu'na uyumu sağlandı. Çıkartılan yönetmelikler tamamen Avrupa direktiflerine uygun çıktı, birebir tercümesiyle çıktı ve biz Avrupa'daki mevzuatla paralel hale geldik, yani tamamen onlara benzedik. Avrupa'da, örneğin İngiltere'de eğitim vermediğinden dolayı açılan tazminat davaları çok yüksek miktarda ve işveren eğitim verdiğini kanıtlayamadığı takdirde, işyerini kapanma noktasına getiren yüksek tazminatlarla davalar açılıyor.10 Haziran 2003'ten itibaren, özellikle 2004'ün Nisan ayında çıkan yönetmelikle, işçinin eğitilmesi konusu daha çok önem kazandı.

İşçi sağlığı ile ilgili olarak da, aynı şekilde Umumi Hıfzısıhha Kanununun 173 ila 189 uncu maddeleri arasında geçen bütün maddelerde, 50'den fazla işçi çalıştıran işyerlerinde işyeri hekiminin çalışma zorunluluğu var ve ona paralel olarak da, yeni 4857 sayılı İş Kanunu'nun 81 inci maddesiyle işyerinde işyeri hekimi bulundurmak zorunluluğu geldi. İşyeri hekimi bulundurma

zorunluluğu, 82 nci maddede iş güvenliği mühendislerinin 50'den fazla işçi çalıştıran ve sanayiden sayılan, 6 aydan fazla süreli işyerlerinde zorunlu hale getirildi. İşyeri hekimliğinde ise 50 işçi çalıştıran işyerinde, ister ticaretten sayılsın, ister sanayiden sayılsın, işyeri 6 aydan fazla ise, işyeri hekimi bulundurma zorunluluğu getirildi. Gerek Çalışma Bakanlığı'nın idari cezai hükümleri var, gerekse Türk Ceza Kanunu'yla işyeri hekimi bulundurma zorunlu hale getirilerek, yaptırımlar oluşturuldu. İş Kanununa baktığımız zaman, idari ceza hükümleri arasında işyeri hekimi çalıştırmamak yaklaşık 714 milyon para cezasını gerektiriyor. Hem Ceza Kanunu'na, hem de Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'na göre de, işyeri hekimi çalıştırmayan işveren vekilleri hakkında hapis cezası uygulanır. Fakat çıkan tüm yasaların hukuk sistemimizde yaptırımı yoksa, bir geçerliliği de yoktur. Bir kanun var ve bu kanunun yaptırımı yoksa; o muhterem bir kanun olur, ama muteber bir kanun değildir. Hatta yaptırımlar cılız kalıyorsa, yine aynı şekilde muhterem olur, ama muteber olamaz.

Bizim ceza sisteminde yaptırımlar, Batıdaki ülkelere göre oldukça hafiftir. Mesela bizde iş güvenliğiyle ilgili yönetmelikte, İş Sağlığı Güvenliği Yönetmeliğindeki hükümlere aykırı bir husus tespit edildiği zaman, para cezası şu anda 71 milyon 400 bin liradır. Diyelim ki, bir zımpara taşındaki dayama tablasına, tüzükte "aralığı 3 milim olması gerekir" diyor, 3 milim değil de, 5 milim ise, bu bakanlıkça tespit edildiği zaman cezayı gerektiren bir hususdur. Kimyasallı çalışılan bir işyerinde, onun kaynağından emilip, dışarı atılması gerekir. Orada havalandırma sistemi yoksa, onunda cezası aynı şekilde 71 milyon 400 bin liradır . O zaman bu cezalandırmada da bir denge yoktur. Bir havalandırma sisteminin maliyetiyle, bir zampara taşının dayama tablasına uzaklığını ayarlamak için gerekli maliyeti birbirinden çok farklıdır. Bu açıdan baktığımız zaman, müeyyideler de, hem caydırıcı değil, hem adil değildir. 3 kişiyle çalışan oto tamir atölyesinde, bir zımpara taşındaki noksanlık varsa veyahut yan kapak gibi bir eksiklik varsa, cezası 71 milyon 400 bin, 1000 kişiyle çalışılan bir işyerindeki atölyesinde de öyle bir noksanlık bulunursa, 71 milyon 400 bin lira. Bunda da açıktan bir adaletsizlik vardır.

Demek ki, yaptırımlar da adil değil. Yaptırımların mutlaka caydırıcı olması gerekir. Ben görevdeyken, medeni duruma bakılmaksızın kadın işçi sayısı 150'den fazlaysa, orada kreş, emzirme odası olma zorunluluğu vardı. Bu kreş işyerinin içerisinde değil, 250 metre uzakta olacak. Yemekhanesi, uyku yerleri, hekimi, ana bakıcısı, bekçisi olmalıydı. Olmadığı takdirde ne olurdu? O zaman cezası 75 liraydı. Giden müfettişlerle hakaret edercesine konuşulu-

yordu, onlarda gelip bana şikâyet ediyorlardı; "Biz gittik, '200 kadın işçi çalışıyor, kreşin yok' dedik. 'Kaç lira bunun cezası' diyorlar, biz de '75 lira' dedik", o zaman dalga geçiyorlar, "ben sana 75 değil, 150 lira vereyim, sen buradan çek git" diyorlar. Devletin saygınlığı da böylece ortadan kalkmış oluyor. 1978'de 75 lira bir şey ifade etmiyordu, 1978'de sanıyorum asgari ücret 3 300 liraydı; kreş binasının maliyetini bir tarafa bırakalım, sadece bekçi tutsa, 3 300 lira verecekti. Elbette işveren cezanın 2 katını ödemeyi kreş yapmaya tercih eder. Onun için yaptırımlar gayet önemli, 1 Nisan'dan itibaren yürürlüğe girecek olan yeni Ceza Kanunu'nda bununla ilgili çok önemli değişiklikler mevcuttur.

Borçlar Kanununa göre; işçi yaralandığında, öldüğünde, ücreti verilmediğinde, muhatabı işverene başvuracaktır. Halbuki işverenin muhatabı işçi değildir, onun muhatabı devlettir. Herhangi bir husus tespit edildiği zaman karşısında devlet vardır; işçi yaralanması, ölümü söz konusu olduğunda, muhatap olarak devletle karşı karşıya kalır.

Bu kısımda iş kazası veyahut meslek hastalığı olmadan önceki ve olduktan sonraki kısımlar var. Her ikisinde de yaptırımlar, olması gerekenler var, yani bir iş kazası veyahut meslek hastalığı olmadı, işyerine bir müfettiş geldi. Biraz önce söylediğimiz zımpara taşındaki noksanlığı tespit ettiği zaman, işverenin karşısında işçi değil devlet vardır. Mevzuatta yazılı olan, yapması gereken hususu işverenin yapmadığı tespit edildiği zaman suç oluşuyor ve suçun karşılığında bir cezası vardır. İş Kanunu'na göre Cezalar; para cezaları, işi durdurma ve işyerini kapatma cezaları olmak üzere üçe ayrılır. Suç oluşmuş ve olayda kaza sonucu yaralanma veya ölüm olduysa, yine muhatap karşısında devleti bulur.

Tüm iş sağlığı ve iş güvenliği sorunlarının muhatabına işveren dedik fakat aslında muhatap işveren değil, işveren vekili olacaktır.

MEHMET ÜMİT GÜNEY: Herkese merhaba. Ben öncelikle işveren vekili olarak mühendislerin sorumluluklarından bahsedeceğim.

Spesifik olarak daha çok mühendislerin sorumluluğu üzerinden gidersek, burada aslında ikili bir sorumluluk var; bir işyeri içindeki konumu bakımından bir işveren vekili olarak yükümlülükleri ve sorumlulukları, bir de teknik eleman olarak işyerindeki teknik pozisyonuyla ilgili sorumlulukları vardır. 4857 sayılı İş Kanunu'nda, işveren vekili tanımı da değişti, "İşveren adına hareket eden, işin, işyerinin ve işletmenin yönetiminde görev alan kimselere işveren vekili denilir" diyor. Burada "işverenin vekili bu sıfatla işçilere karşı

işlem ve yükümlülüklerinden de doğrudan işveren sorumludur", diyor. Bunu iş kazalarına ya da iş güvenliği tedbirlerine uygularsak, daha öncesinden aslında 1475'te daha doğrudan işvereni sorumlu tutan bir uygulama vardı; pratikte ve aslında biraz avukatlarla ilgili, yani bir iş kazası olduğu zaman, işçi için de direkt işveren muhatap alınıyor, cezai olarak da genelde cumhuriyet savcıları baktığı zaman, bu işyerinin işvereni şu, onun adına direkt davayı açıyordu. Fakat şimdi birazdan anlatacağım yeni getirilen yükümlülüklerde, 4857 sayılı İş Kanunuyla getirilen yükümlülükler ve çıkarılan yönetmeliklerde, Avrupa Birliği sürecindeki uygulamalarla birlikte, iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili çeşitli uygulamalar getirildi ve artık daha yönetime katılma denilemez ama çeşitli kurullar oluşturuldu. Bu tür sorumluluğu dağıtmaya yönelik uygulamalarla birlikte belli sorumluluklar da oluşmaya başladı. Bu işveren vekili kapsamında aslında ustabaşı, atölye şefi, vardiya yöneticisi gibi, aynı zamanda işverenin veya işletmenin yönetiminde görev alan bir kişi de, aslında işveren vekili olarak kabul ediliyor, yani bir ustabaşı bile yeri geldiğinde işveren vekili kabul edilebiliyor.

İş kazası bakamından veya benzer yükümlülükler bakımından bu kabul edilebilir mi? Daha önceki durumlarda, Yargıtay uygulamasında da, yerleşik uygulamada da aslında daha çok sendikalar yasasındaki işveren vekiline atıf yapılıyor. Ancak bu iki yasa arasındaki işveren vekili kavramları farklıdır. Sendikalar Yasasında işveren sayılan gerçek ve tüzelkişiler ve tüzelkişiliği olmayan kamu kuruluşları adına işletmenin bütününü sevk ve idareye yetkili kişi olarak kabul ediyor, yani işletmenin bütününü sevk ve idare edecek kişi denilmiş. Burada işletmenin yaptığı işlerin bütününün kapsamında bulunan herhangi bir işin yürütülmesinde, organizasyonunda katkıda bulunan kişi de aslında işveren vekili sayılıyor ve kendi biriminde alınmamış olan iş sağlığı ve güvenliği önleminde sorumlusu olması gerekiyor. Ama hani bunun sonucuna baktığımız zaman, yani işveren vekilini de, işveren gibi sorumlu tuttuğumuz zaman açığa çıkacak şeyler, Oktay Bey'in de anlattığı gibi; bir Ceza Kanunu bakımından sorumluluğu var. Burada bireysel sorumluluk var, yani cezaların şahsiliği prensibi vardır ve herkes kendi işlediği suçtan dolayı sorumludur. Bunu bir tarafa bırakırsak, diğer sorumluluk tazminat bakımındandır. Eğer işçi yaralanırsa, bir zarar meydana gelirse, maddi veya manevi veya işçi ölürse, yakınlarının destekten yoksun kalma zararları meydana çıkarsa, bundan bir sorumluluk oluşuyor. Onun dışında, eğer işçinin zararı, maluliyeti yüzde 10'dan fazlaysa veya ölümüyle sonuçlanmıştı, SSK tarafından kendisine veya öldüyse, yakınlarına maaş bağlanıyor. Bu bağlanan zararı da, SSK belli oranda işverene rücu ediyor. Bu rücu davalarında da, işverenin ve

işveren vekilinin sorumluluklarından dolayı onlardan tazmin edebiliyor. Onun dışında, idari olarak para cezaları vardır. Yine, demin anlatıldığı gibi, iş güvenliği önlemlerine, her bir uyulmayan önlem için 75 milyon lira para cezası vardır. Bunlardan da sorumluluğu oluyor ki, onda zaten İş Kanunu açık olarak saymış, yani sorumluluk işveren ve işveren vekili diyor. Aynı zamanda işveren vekili de doğrudan sorumlu. Fakat bunun pratik hayata yansımasına baktığımız zaman da, yani işyerinde bir mühendis işveren vekili olarak çalışıyor ve burada bu tazminata muhatap olduğu zaman, özellikle bu iş kazalarından doğan tazminatlarda ve rücularda çok yüksek miktarlarda tazminatlar çıkabiliyor, yani on milyarlarca, yüz milyarlarca, işverenin mahvına sebebiyet verecek miktarda zararlar çıkabiliyor. Burada sadece kısım şefi olma koşuluyla veya vardiya amiri olduğundan, yani onları da sorumlu tutarsak eğer, bunlar da işveren aynı şekilde sorumlu ve bu büyük miktarlarda tazminatlardan sorumlu olmakla karşı karşıyalar. Ama bu biraz Anayasanın sosyal devlet ilkesine de aykırı görülüyor, "Sonuçta, sadece belli bir birimden sorumlu olmasına rağmen, bütün bu tazminat giderlerinden sorumlu olması, hakkaniyetle bağdaşmaz" deniliyor. O yönüyle, Yargıtay aslında işveren vekilini pratikte Sendikalar Yasası'ndan da daha dar olarak yorumluyor. Burada özellikle, yani yazılı olarak iş sağlığı ve güvenliği tedbirini alma yükümlülüğü olması ve ayrıca da parasal harcama yetkisinin olması gerektiği yönünde Yargıtay içtihatları var, yani sadece bu tedbir alma yükümlülüğü olması gerekmiyor, onun dışında bu genelde bir maliyet gerektiriyor, bir ihmali varsa, tabii ki sorumluluğuna gidiliyor; ama eğer bir modernizasyon gerekiyorsa veya makinenin çift el kumanda sistemi gerekiyorsa ve bu bir maliyet gerektiriyorsa ve burada işveren vekilinin bu konuda harcama yapma yetkisi yoksa, bu durumda Yargıtay sorumluluğuna gitmiyor. Sonuçta bu 4857 uygulamasında içtihatlar zaman içinde neyi gösterecek bilinmez, neye doğru evrileceği de çok fazla bilinmiyor.

Bunların dışında cezai olarak da, önceki İş Kanununda, 456 ve 459 uncu maddede sayılan özellikle belirtilen noktalar vardı. Burada öldürme kastıyla olmaksızın, yaralamaya sebebiyet vermek, örneğin taksiyle yaralamaya sebebiyet vermek özü itibariyle, tedbirsizlik ve dikkatsizlik ya da meslekte ve sanatta acemilik veya nizam, talimat ve emirlere riayetsizlik neticesi olarak, bir şahsa cismen eza vermek olarak tanımlanıyordu. Daha çok iş kazasında işveren, bu hükümden yargılanıyordu. Ama bunun dışında da üçüncü bir kişinin sorumluluğu varsa veya ustabaşı vesaire, bunların da sorumlulukları varsa, pratikte bu maddeden yargılanıyor ve ceza alıyorlardı. Şimdi yeni İş Kanunu'yla getirilen hükümde ise, "şahsa karşı müessir fiiller olarak" deniliyor ve

"her kim katil kastıyla olmaksızın, bir kimseye cismen eza verir ya da sıhhatini ihlale ya da akli melekelerinde teşevvüşe sebep olursa, 6 aydan 1 seneye kadar hapis" diye düzenlenmiştir. Şimdiki bu taksirli adam öldürmede direkt olarak "taksirle bir insanın ölümüne neden olan kişi, 3 yıldan 6 yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır" diyor. Yaralamada da, "taksirle başkasının vücuduna acı veren veya sağlığını ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişi, 3 aydan 1 yıla kadar hapis ya da adli para cezasıyla cezalandırılır" diyor. "Taksirle yaralama fiili, mağdurun duyularından veya organlarından birinin işlevinin sürekli zayıflamasına, vücudunda kemik kırılmasına, konuşmasında sürekli zorluğa, yüzünde sabit ize, yaşamını tehlikeye sokan bir durum şeklinde sayılmıştır. Bunlara neden olmuşsa, 1 inci fıkraya göre belirlenen ceza bir kat artırılır. Fiil birden fazla kişinin yaralanmasına neden olursa, 6 aydan 3 yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Bilinçli taksir hali dışında, bu kovuşturma da şikâyete bağlıdır" deniliyor. Buradaki taksir, özellikle gerekli iş güvenliği önlemlerini almama olarak yorumlanıyordu. Sonuçta sadece tedbirleri almak değil, onun dışında gerekli eğitimi vermek de sayıldığı için, bu hal çok fazla uygulanabilecek gibi gözüküyor ve bence kapsamı da genişleyecektir.

İşveren vekili olarak mühendis bütün bu hallerden, aslında sınırlı da olsa sorumluluğa sahiptir. Ama onun dışında, iş güvenliğiyle ilgili yeni mevzuatta mühendis ve teknik eleman olarak da çeşitli yükümlülükler getirildi. Bu yasanın uygulanmasına temel olarak İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği çıkarıldı, fakat daha sonra bu iptal edildi. Çünkü önceden işçi sağlığı ve güvenliğine ilişkin bir tüzük vardı ve bu yönetmelikte "yürürlükten kaldırılamaz" diye bir ibare vardı ve bu normlar hiyerarşisi bakımından iptal edildi. Ama sanırım yakın zamanda bu tekrar ve bu sefer tüzük olarak kabul edilecek. Temel dayanak aslında, şu anda bu tüzüğün yönetmelik çıkan hükümleri sırayla yürürlükten kaldırılıyor, ama esas olarak bunu temel alıyorlar. Burada özellikle işverenin yükümlülükleri arasında genel yükümlülükler, yani risklerin önlenmesi, kaynağıyla mücadele edilmesi, talimat verilmesi gibi hükümler var. Onun dışında, koruyucu ve hizmetler düzenlenmiştir. Burada görevli kişiler yani kimler olduğu, ne tür görevler yapacağı belirlenmiş. Bunların gerekli nitelik, bilgi ve beceriye sahip olmaları gerekiyor, gerekli donanıma sahip olmaları, eğitimleri almaları gibi bu kişilerle ilgili oldukça ayrıntılı yükümlülükler var.

İşçilerin bilgilendirilmesi, çeşitli eğitimler verilmesi ve bunların ispatlanması en önemli gerekliliklerdendir. Bu eğitimler için genellikle büyük işletmeler tarafından kitaplar basılıyor. Mesela, bir yönetmelik veya bir kitap ya-

yınlayıp, bunları işçiye imza karşılığında teslim ediyorlar ve ayrıca da periyodik eğitimler veriyorlar. İşçilerinin görüşlerinin alınması ve katılımlarının sağlanmasıyla ilgili hükümler, sağlık ve güvenlikle ilgili hususlara uymalarıyla ilgili yükümlülükler var.

Bunların dışında çeşitli raporlar ve risk analizlerinin yapılması, bunların çıkarılması, periyodik olarak düzenlenmesi gerekiyor. Kanımca pratikte bunların yapılması, görevlerin verilmesi yönünde mühendislere çok fazla iş düşecek. Bu risk yönetimlerini ve belgeleri düzenleyen ve altında imzası olan kişilerin de uzun vadede sorumluluğuna gidilecek gibi gözüküyor. Bu iş güvenliğiyle görevli mühendis ve teknik elemanlarla ilgili İş Kanunu; en az 50 işçi çalıştıran, 6 aydan fazla sürekli işlerde görevli mühendis ve teknik eleman çalıştırılmasını düzenliyor. Bununla ilgili 20 Ocak 2004'te bir yönetmelik çıkarıldı. Burada işverenin yükümleyen hüküm var. Özellikle gerekli araç ve personelin temin edilmesi, yetki ve sorumluluklar kapsamında çalışanların bilgilendirilmesi ve teknik eleman, iş güvenliği uzmanı sertifikasına sahip olmak şartıyla, iş güvenliği uzmanı olarak işyerinde en az bir kişinin görevlendirilmesi gerekmektedir. Bunun niteliklerinde özellikle bir sertifika, yani bakanlık tarafından iş güvenliği uzmanlık sertifikasına sahip olma şartı var. Bununla ilgili bakanlık gerekli eğitimi verir ve sertifikalandırır deniliyor, ama bununla ilgili yönetmelik 2006'da yürürlüğe gireceği için, henüz netleşmiş bir şey yoktur.

SALONDAN: Eğitim galiba bakanlıkta devam ediyor.

MEHMET ÜMİT GÜNEY: Evet, Çalışma Bakanlığı eğitimi şu anda sürdürüyor.

OKTAY TAN: 2006'daki konu sertifikalı çalıştırma zorunluluğudur.

SALONDAN: Sayı limiti var mı?

OKTAY TAN: Hayır, kanunda da yok, "yeteri kadar" diyor. O artık işverenin vicdanına ve cüzdanına kalmıştır.

SALONDAN: Yanlış hatırlamıyorsam, iş güvenliği mühendisliğinin tanımlandığı bir yönetmelikte A, B, C sınıfları, birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü gruba girenler vardır.

SALONDAN: İş güvenliği için mühendis mecburiyeti var mı?

MEHMET ÜMİT GÜNEY: Hayır, yani mühendis veya teknik eleman diyor. Aslında oradaki temel sıkıntılardan biri de budur.

SALONDAN: Teknik elemanlarla bildiğim kadarıyla, kimyagerleri kastediyor.

MEHMET ÜMİT GÜNEY: İsterseniz, ben bunun ana hatlarını anlatayım: Sonuçta mühendisler de üniversitelerin kimya, makine vb bölümlerini saymış. "Bu fakültelerden mezun olanlar, teknik elemanların üniversitelerin iş sağlığı ve güvenliği bölümleri, kimyagerlik, fizik, jeofizik ve jeoloji bölümleri ile teknik eğitim fakültelerinden mezun olanları ifade eder" diyor. Bunlara sertifikalar veriliyor. İş sağlığı ve güvenliği alanında en az üç yıl teftiş yapmış iş müfettişleri ile Bakanlık İş Sağlığı ve Güvenliği Merkezi Müdürlüğü'nde, iş sağlığı ve güvenliği alanında en az 10 yıl çalışmış mühendis veya teknik elemanlara istekleri halinde -bu A sınıfı- kamu kurum ve kuruluşların veya özel sektörde iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili olarak, en az 8 yıl görev yaptığını belgeleyen ve bakanlıkça açılacak sınavda başarılı olan mühendis veya teknik elemanlara sertifika verilir. Sınavda başarılı olamayanlar ikinci kez girebiliyor, ancak ikincide de kazanamazsa, tekrar eğitime girmesi, sertifika eğitim programına katılması gerekiyor. Sonra "B sınıf iş güvenliği uzmanı sertifikası, kamu kurum ve kuruluşlarında veya özel sektörde iş güvenliğiyle ilgili olarak en az üç yıl görev yaptığını belgeleyen ve bakanlıkça açılacak sertifika eğitim programına katılan ve sınavda başarılı olan mühendis veya teknik elemanlara verilir" diyor. Bunlar üç yıl görev yaptıktan sonra, sınava girerek A sınıfı iş güvenliği uzman sertifikası alabiliyorlar. C sınıfı iş güvenliği uzmanlığı sertifikasında da, direkt bakanlıkça düzenlenen sertifika eğitim programında meslekte kıdem koşulu aranmıyor, direkt sınavda başarılı olan mühendis veya teknik elemanlara veriliyor. Bunlar da üç yıl çalıştıktan sonra, sınava girerek, B sınıfına yükselebiliyorlar. Bu eğitimle ilgili olarak da, "iş güvenliği uzmanı eğitim komisyonu tarafından belirlenir" diyor. "Eğitimin süresi teorik ve pratik olarak 120 saatten az olamaz" diyor. Görev alanları, A sınıfı sertifikaya sahip olanlar bütün işyerlerinde, B sınıfı sertifikaya sahip olanlar, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü risk gruplarında yer alan işyerlerinde, C sınıfı sertifikaya sahip olanlar, birinci, ikinci ve üçüncü risk gruplarında yer alan işyerlerinde görev yapabiliyorlar. Eğer işyerinde birden fazla iş güvenliği uzmanı görevlendirilecekse, en az birinin o tehlike sınıfına uyan sınıfta olması gerekiyor.

İş güvenliği uzmanlarının hizmet süresi, birinci risk grubunda ayda en az bir işgünü, ikinci risk grubunda iki işgünü, üçüncü risk grubunda üç, dördüncüde dört, beşinci risk grubunda da ayda en az beş işgünü gitmesi zorunluluğu var. Bir iş güvenliği uzmanı, bu sürelere uymak kaydıyla, en fazla on işyeriyle sözleşme yapabiliyor.

İş güvenliği uzmanının görevlerinde, özellikle aşağıda belirtilenleri yerine getirmekle yükümlüdür: İş sağlığı ve güvenliği mevzuatına uygun olarak, işyerinde gerekli çalışmaların yapılması sağlamak, işyerindeki tehlikelerin tanımlanmasını ve risk değerlendirmesinin yapılmasını, tehlikelerin ortadan kaldırılmasını ve risklerin kontrol altına alınmasını sağlamak için önerilerde bulunmak, bu hususlarda ilgili işverene rapor vermek, işin ve işyerinin özelliklerine uygun olarak tehlikeleri kaynağında yok etmeye yönelik tedbirler almak, işyerinde yapılacak periyodik kontrol, bakım ve ölçümleri planlamak, hazırlanan planların uygulanmasını sağlamak, risk değerlendirme sonuçlarını dikkate alarak, ani veya yakın tehlike durumu ve kazaların potansiyelini tanımlayan acil durum planları hazırlamak, yangın ve patlamaların önlenmesi için çalışmalar yapmak, iş sağlığı ve güvenliği kurulu toplantılarına katılmak, kurula, işyerlerinin sağlık, güvenlik durumuyla ilgili bilgi vermek, öneride bulunmak, işyeri sağlık birimiyle işbirliği içinde çalışarak, işyerinin sağlık, güvenlik durumunu, işyerinde olabilecek kaza ve meslek hastalıklarını işyeri hekimiyle değerlendirmek ve değerlendirme sonuçlarına göre, önleyici faaliyet planları yapmak ve uygulanmasını sağlamak; işyerinde meydana gelen kaza veya meslek hastalıklarının tekrarlanmaması için inceleme ve araştırma yaparak, işyerine yapılan inceleme ve araştırma için yöntemler geliştirmek, bu yöntemlerle ilgili çalışanları bilgilendirmek, her incelemeden sonra da bu formları doldurmak ve işverene bildirmek, işyerinde sağlıklı, güvenli çalışma ortamı oluşması ve geliştirilmesi için eğitimin kimlerin verileceğine, kapsamı, kimlerin vereceği, süresi ve eğitimin sürekliliği sağlanması konusunda işverene önerilerde bulunmaktır. Eğer işveren de bu görev pozisyonu bakımından direkt mühendisi attığı zaman, yani iş kazası, her türlü denetimi sağlamak, bu görev tanımı yapmak dediği zaman, işverenin sorumluluğunu kaldırmıyor, ama işverenin yanında mühendisin sorumluluğunda giderebilmenin yolunu açabilecek gibi gözüküyor, çünkü çok net görevleri de belirlenmiş.

İş güvenliği uzmanının yetkileri, bağımsız çalışma ilkesi uyarınca, bu yönetmelik hükümlerini yerine getirirken engellenemez, görevini yapmaktan alıkonulamaz. Bir tehlike tespit ettiği zaman derhal üst yönetimi bilgilendirip, işin geçici olarak durdurulmasını sağlar, üretim planlamalarında karar alma sürecine katılır. Görevi gereği işyerinin bütün bölümlerinde iş sağlığı ve güvenliği konusunda inceleme, araştırma ve çalışanlarla görüşme yapar. Gerektiğinde konuyla ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapar.

Sorumlulukları da, yönetmelikteki görevleri yapmak, bu görevi yaparken, işin normal akışını mümkün olduğu kadar aksatmamak ve meslek sırlarını

korumaktır. Bu aslında bir istisna getirmiş, yani biraz yasadaki durumuda de sınırlamış. Birinci, ikinci, üçüncü risk gruplarında yer alan, 500 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerinde tam gün çalışacak en az bir iş güvenliği uzmanı görevlendirilir, yani ötekiler, 50 ve daha üzerine sınırlı olarak çalıştırmış, bir günle beş gün arasında demiştir. Dördüncü ve beşinci risk gruplarında yer alan ve 300 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde tam gün çalışacak en az bir iş güvenliği uzmanı görevlendirilir. Bu iş güvenliği uzmanının işyerinde yapılan esas işin niteliğine uygun meslekten olmasına özen gösterilir. Yasada 50 dese bile, 50'yi sadece sınırlı, part-time çalışma şeklinde, ayda bir günle beş gün arasıyla sınırlandırmıştır ama çalışan işçi sayısı 300 ve 500'ü geçtiği zaman, tam gün çalışması gerekiyor.

Yasa sorumlulukları çok fazla belirlemiş fakat pratikte uygulanabilecek mi bilmiyorum? Diğer taraftan geniş yetkileri de var; bağımsız olarak çalışır, çalışması engellenemez, işin durdurulmasına karar verebilir. Bu noktada ileride şu tür problemlerle karşılaşılacaktır: İşin durdurulmasını isteyecek ve iş durdurulmazsa mühendis ne yapacaktır? Bölge çalışmaya bildirimde mi bulunması gerekiyor? Bulunmaması durumunda, meydana gelebilecek bir kazada mühendisin sorumluluğu nedir? Uzun vadede bu tür sıkıntıları çok fazla yaşayacağız.

Yasada işyerinde iş sağlığı ve güvenliği kurulları kurulması düzenlendi. Burada da en az 50 işçi çalıştıran ve altı aydan fazla süren işlerin yapıldığı yerlerde bu kurulların kurulması düzenleniyor. Bu kurullarda zaten, iş güvenliğiyle ilgili görevli mühendisin zaten doğal üye olarak katılıyor. Onun dışında olmasa bile, zaten işveren tarafından görevlendirebilir veya işveren vekili olarak katılabilir. Burada da bu kurulun gerekli eğitimleri vermesi gerekiyor. Onun dışında inceleme, izleme ve uyarmayı öngören düzen içerisinde çalışıyorlar. Ayda bir kere toplanmaları gerekiyor. Değişik iş sağlığı ve güvenliği kurulları varsa, özellikle bir işverenin bir veya değişik işyerlerinde varsa, bunlar arasında işbirliğinin sağlanması gerekiyor. Burada işveren veya işveren vekili, bunun toplantısı için gerekli araç, gereçleri sağlamalıdır. Onun dışında bu raporların sürekli tutulması, tutanak altına alınması ve müfettiş incelemesi sırasında gerektiğinde işyerinde bulundurulması gerekiyor. "Bu önerilerde bulundukları zaman, işyerinin durumu ve işverenin olanaklarını göz önünde bulundurur" diyor. Bence, bu sakıncalı bir hüküm, yani sadece işyerinin olanaklarının düşünülmeyeceği haller de vardır; çevreye tehlike yaratacak, işçinin sağlığı için çok büyük tehlike yaratması gibi durumlar. Bence daha esnek hükümler getirilmesi gerekir, daha işçi lehine hükümler getirilmesi gerekirdi.

Bunlarla birlikte bu çalışanların iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerini usul ve esas hakkında bir yönetmelik var. Bu yönetmelikte de yine, işçilere eğitimin nasıl verileceği, nasıl programlanacağı ve planlanacağı üzerine hükümler var. Burada da özellikle, "Eğitimi verecek kişi ve kuruluşlarda öncelikle iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerine, uzmanlık konularına göre, iş güvenliğiyle görevli mühendis veya teknik elemanla işyeri hekiminden yararlanabileceği gibi, bu eğitimin çeşidine göre, bu hizmeti vermeye yetkili kurum, kuruluş veya firmalardan da yararlanabilir" diyor ki büyük ihtimalle bu iş, hani daha küçük işyerlerinde özellikle mühendislere kalacak gibi gözüküyor.

Şimdilik genel hatlarıyla bahsedebileceklerim bunlar. Sorularla sohbeti derinleştirebiliriz.

METE TÜTÜNCÜ: Öncelikle her iki konuşmacıya, değerli bilgilerini bizimle paylaştıkları için içtenlikle teşekkür ediyorum.

Benim sorum iki konuşmacıya da. İlk olarak, Türk Ceza Yasası'nda bu konuyla ilgili geçen bilgileri bize aktarırlarsa çok sevinirim. İkincisi; sayısal veriler üzerinde durulmasını öneriyorum. Soru değil de, bu benim ricam. Şöyle ki: Bir anımsatma yapmak gereğini duydum. Bilindiği üzere, Sayın Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakanlık sıfatını kazandığı vakit ilk tasarrufu, bu tesadüfi değildir herhalde, İş Güvenliği ve İş Yasası Haziran 2003'e ertelemiştir ve bu arada da 30 kişilik olan, çalıştırılan personel açısından sınırı bilinçli olarak 50'ye çıkarmışlardır. Bu bizim için, Türkiye için çok önemlidir, çünkü hepimizin bildiği üzere, bizim toplam işletmelerdeki KOBİ'lerin sayısı yaklaşık tüm işletmelerin yüzde 98-99'unu oluşturmakta ve bunların ekonomideki payı da yüzde 40'lar civarındadır. Özür dilerim, bir korsan bildiri gibi oluyor; ama çok iyimser olarak, kayıtdışı ekonominin yüzde 40'lar denildiği, bana göre namuslu iktisatçıların daha gerçekçi tespitlerine göre, kayıtdışının yüzde 50'yi aştığı, bu gerçekleri dikkate alarak, yine biraz evvel Oktay Bey'de "aslında bu ilgili yönetmelikler, yani hukuk mevzuatı içindeki hiyerarşiye göre, neredeyse Avrupa Birliği mevzuatından tercüme edildi" dedi. Şimdi uzun bir sürece girdik biliyorsunuz, 15 sene mi, 30 sene mi ne olur; bilinmez. Avrupa Birliği 29 başlığı, müzakere süreci içinde 35 ya da 36 başlığa çıkarıldı. Bunların içinde mutlaka, bunlar da sürekli bir değişim içinde, ama ana eğilim, sendikalar gitgide zayıflatılmakta, yani sosyal yükümlülükler, Türkiye'de hayda hayda, bütün bu gerçekleri dikkate alarak, benim ricam özetle, ne ölçüde kayıtdışı ekonominin daha da tırmandığı, yani gerçekçi yaklaşımlarla, biraz bize sayısal veriler verirseniz çok memnun olurum. Zannediyorum, Türkiye iş kazaları açısından rekortmen niteliğini sürdürmektedir.

ERKAN CİVELEK: Bir kişi de olsun, kanunlar, onlar için de geçerli olduğunu biliyorum. Yönetmeliklerde 50 kişi sayısı var, ama kanunda böyle bir sayı yoktur.

OKTAY TAN: 1 Nisan'dan itibaren yürürlüğe girecek olan 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda, konumuz iş kazaları, meslek hastalıkları olduğuna göre, herhangi bir iş kazası olduğunda, sonucu yaralanma veya ölüm olabilecektir. Türk Ceza Kanunu meseleye iki şekilde bakıyor: öncelikle "bu olay kasten mi oldu, yoksa taksirle mi oldu?" diye bakıyor. Hukuki deyimi olduğu için taksir diyorum, taksir kusur demektir. Madde 22'de onun tanımını yapmış. Kastın tarifi şu: Suçun oluşması kastın varlığına bağlıdır. Kast suçun kanun tanımındaki unsurlarını bilerek ve isteyerek yapılmasıdır.

İş güvenliğine döndüğümüz zaman, basınçlı kapların her yıl bir kez, kaldırma ve iletme araçlarında üç ayda bir kontrol ve deneyleri yapılacaktır. Diyelim ki, basınçlı kabın periyodik kontrolünü "çok para" gerekçesiyle bilerek ve isteyerek yapmadıysa bu kasta girer. Kast olduğu zaman cezaların miktarları değişik, taksir olduğu zaman değişiktir. Taksirin tanımı şu: Dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla, bir davranışın, suçun, kanuni tanımında belirtilen neticesi öngörülmeyerek, gerçekleştirilmesi oluyor. Aynı örnekten devam edersek, işveren periyodik kontrolünü yapmadı, ama bunu yapmama nedeni, ihmal nedeniyle değil, bilmediği için veyahut işin yoğunluğu nedeniyle yapamadığı için veya ekonomik bakımdan fazla para olduğundan yaptıramaması nedeniyle taksir meydana geliyor. Eskiden yaralanmaya tedbirsizlik ve dikkatsizlikle gerekçelendiriliyordu. Öyle ki dikkatsizlik konusu bana hep ters gelmiştir. Dikkat kelimesine ben devamlı karşı çıkarım, kelime anlamı bakımından dikkat, "işçi dikkat etseydi, bu kaza olmazdı" lafı beni çok sinirlendiriyor. Diyelim ki, ben size desem ki, "ben parmağınızı keseceğim, dikkat et, acımasın!" Bu olacak iş mi? Bir işyeri de aynı şekilde, dikkati dağıtan bir sürü olay var; gürültü, ısı, nem var. Açıktır ki, fiziksel, mekanik veya kimyasal olaylar, etkenler nedeniyle orada dikkat diye bir şey kalmaz, böyle bir ortamda işçi dikkatini nasıl toplasın. Bir de, beşeri durum var tabii ki; kafası evinde, yerine getirilmesi gereken ama parasızlık nedeniyle yerine getiremediği hususlarda, aybaşını nasıl getireceğindedir. Tüm bunları düşündüğümüzde 'dikkat' lafı anlamsız bir kelime haline geliyor. Ama şimdi onu değiştirmişler, yerine 'özen' kelimesini koymuşlar. Yani "göstermesi gereken özeni göstermediğinden dolayı taksirli olmuş oluyor". Orada iş kazası olmaması için alması gereken önlem var, riskler tespit edilmiş veyahut risk ortaya çıkmış, risk görülmüş; önlem getirilmediyse, sonucu yaralan-

ma veya ölüm olduysa o zaman taksir vardır. "Bu yaralanmada, özellikle taksirle başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişi 3 aydan 1 yıla kadar hapis cezası veya adli para cezasıyla cezalandırılır" diyor.

Cezalar kişiye verilir, tüzelkişiye verilmez, yani şirket hapsedilemez. Orada çalışan Ahmet, Mehmet, Hasan, Hüseyin, kusuru varsa, taksiri varsa, o taksiri oranında cezalandırılır. Ceza muhakemeleri usulüne göre, ileride o da çıkacak, orada da belli olacak, kusur nasıl tespit edilir, konusu da yer alacak. Onun için Ceza Kanunu'nda, "tüzelkişiye ceza verilemez" diye yazıyor.

KEMAL AŞDİRE: Bir otomotiv sektöründe servis müdürü olarak çalışıyorum. Atölyede yaptığım soruşturmalarda, kaldıraçların, yüklerin bakımlarının aylarca yapılmadığını ve işverene de bunun bir an önce yapılması gerektiğini ve olacak kazada ucuz atlatılamayacağını söylemiştim. İşveren bunu duymazlıktan geldi ama benim kişisel sıkıştırmamla bu yaptırıldı. Yaptırılmayıp da kaza olmuş olsaydı, bir işçinin o tonlarca ağırlığın altında ezilecekti. peki bu durumda ne olurdu?

OKTAY TAN: Durum şu olacaktı: Siz söylediğinizi kanıtladığınız takdirde.

KEMAL AŞDİRE: Ona girmedi, o ancak yazılı olacak...

OKTAY TAN: İş yargıya intikal ettiği zaman, sözler kabul edilmez, herşeyin yazılı olması lazım. İşveren de size yazılı olarak, "hayır, yapılmasın" dediyse, kusur onda kalacaktı. Bir üst eğer yazılı olarak talimat vermediyse, sürekli kaçınabilir, yani "bana söyleseydi, ben onu yerine getirirdim" der. Siz de diyorsunuz ki, "ben 10 kere söyledim, hatta şunlar, şunlar da vardı", bu hiçbir şey ifade etmez.

SALONDAN: Yazılı olarak bildirdiğiniz zaman, yazılı verilen iş talebinin yerine getirilmesini gerektiren birim genelde başka bir birim olur. Dolayısıyla, yazılı olarak verdiğinde, büyük bir olasılıkla cezai soruşturmadan kurtulur diye düşünüyorum.

OKTAY TAN: Evet, örgütlenmede bir hiyerarşi vardır. Hiyerarşide kim, neyi, nasıl yapacak belirlenmiştir. Sorumluluk ve yetki kimdedir belirlenmiştir. Yetki, mesela, iş güvenliği mühendisinin veyahut kanundaki, yönetmelikteki mühendise de, teknik elamana da 'iş güvenliği uzmanı' diyor. İş güvenliği uzmanının görevlerini tarif ederken, görevlerinde fiilen riski tespit edip, o riski ortadan kaldırma görevi yoktur. Öyleyse ne var? Riski tespit edecek, diyecek ki, "şu şişe, düştü, düşecek, duruyor, ama birisi geçerse, bu düşer. Bu

çok kıymetli bir şeyse ekonomik bir kayıp var" Bunu tespit edip, işverene bildirecek. İşveren zaten o hiyerarşide, bir üstü, bir üstü, neyse, kiminle ilgiliyse onun amiri, ona bildirecek, o yerine getirecek. Bunu tespit etmediyse ve de onu bildirmediyse, o zaman iş güvenliği uzmanının sorumluluğu ortaya çıkıyor, yani kesin olarak onu bir ayırmak lazım. İş güvenliği uzmanının yükümlülüğü nedir, bu yükümlülüğü yerine getirmezse sorumlulukları nedir? Nitekim yetkileriyle ilgili kısımda bile, acil tehlike varsa, bunu tespit edip, durdurulması için, fiilen durduramıyor, yine işverene bildirip, işveren "evet, durdur" dediği zaman durduracaktır. O bakımdan iş güvenliği uzmanının yetki ve sorumlulukları o yönetmelikte açıklanmış. Ona baktığımız zaman, sorumluluğu fiilen tespit edilen yahut tespit edilemeyen tüm önlemleri yerine getirmek değil.

Bu yaralanma, taksirle yaralanmada, burada da anlaşıldığı gibi, artık yaralanmanın türlerini, tiplerini de açıklamış. Diyelim ki, iş yapma ve iş görme algılamasında bir bozukluk olduğu zaman, 3 aydan 1 yıla kadar hapis, taksirle yaralama fiilinde, duyularında ve organlarından birinin işlevinin sürekli zayıflamasına, yani görme duyusunun veyahut duyma duyusunun sürekli azalmasına neden olmuşsa, o da 4,5 aydan 1,5 yıla kadar hapis cezası konusu var. Vücudunda bir kemik kırıldıysa, konuşmasında sürekli zorluk varsa, yüzünde sabit bir iz kalmışsa, yaşamı tehlikeye sokan bir durum varsa, bir kadının çocuğunun vaktinden önce doğmasına neden olmuşsa, diyelim ki kazan patladı ve o korku ve heyecandan hamile hanım çocuğunu düşürmüşse, bu da kanıtlanmışsa, tespit edilmişse, bu da yine 4,5 aydan 1,5 yıla kadar hapis cezasını gerektiriyor. Bunları uzatmadan toparlarsak, demek ki taksirli yaralanmalar artık 1 Nisandan itibaren, hem enlemesine, hem de boylamasına detaylandırılmış, ayrıntılı hale getirilmiş ve bir de bu taksirle yaralanma, bilinçli halde yapıyorsa taksirli yaralanmada olmuşsa, hapis cezaları 6 aydan 3 yıla kadar uzuyor.

Bir konu da şu var: Taksirli yaralamada veyahut ölümde, para cezasına çevrilebiliyor. Ama adam öldürmede, adamın ölümüne neden olmada paraya çevirme yok, doğrudan doğruya hapis cezası var. Eski Ceza Kanunu'nda, yine taksirle adam öldü ise, paraya çevriliyordu ve erteleniyordu. Şimdi paraya çevirme yok, erteleme bazı koşullara bağlanmıştır. Önce her giren davada ertelemeyle kurtuluyordu. 5 sene süreyle erteleme devam ediyordu, 5 sene sonra kaldırılıyordu. Biliyorsunuzdur herhalde, erteleme demek, cezanın ertelenmesi demek, 5 yıl süreyle sizin hapis cezası ertelenmiş oluyor, hapis cezası kalkmıyor, hapis cezası ertelenmiş oluyor. O 5 yılın içerisinde diyelim ki, 3 yıllık bir ceza ertelendi, 5 yıl içerisinde arkadaşınıza kızdınız, bir tokat attı-

nız, o da davayı açtı, 2 gün hapis cezası aldınız, erteleme ortadan kalkmış oluyor, 3 yıl 2 gün hapis cezası uygulanması gerekiyor, o zaman infaz ediliyor, ikisi birleşiyor. O bakımdan, 5 yıl içerisinde kızdığınız zaman, tokadı vuracaksınız, elinizin havada kalması lazım. Yeni Türk Ceza Kanunu'na göre cezalar bu şekildedir. Özetlersek; taksirle adam öldürme, taksirle yaralanma konusu var. Taksirle adam öldürmede para cezasına çevrilemiyor; ama taksirle yaralamada para cezasına çevrilebiliyor. Erteleme, bazı koşullara dayanmış, her türlü ceza ertelenmiyor. Kişinin iyi durumu bile olsa ertelenemiyor.

Diğer bir konu vardı, sayısal olarak var olan ifadeler. Onlardan biri, 4 üncü maddesinde istisnalar var, yani "İş Kanunu'nun kapsamının dışında kalacaklar kimlerdir?" diye sıralamış. Onlardan biri, sayısal olarak 50 işçiden az çalışan ve tarım ve orman işlerinde çalışanlar İş Kanunu kapsamı dışında kalmıştır. Yine, 507 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar Kanunu'na tabi olan esnaf, 3 kişiden az işçi ile çalışıyorsa İş Kanunu'nun dışında kalır. Diyelim ki, berber 2 kişiyle çalışıyorsa, İş Kanunu kapsamı dışında kalıyor. Fesihle ilgili 18 inci madde, belirsiz süreli bir iş akdi yapmışsanız, 30 kişilik bir işyeri ise, o işyeri 30 kişiden fazla ise, o kişinin görevine haklı bir gerekçe göstermedikçe iş akdini feshedemezsiniz, işte oradaki 30 sayısı bu noktada önemlidir. 80 inci maddede, 50 işçi çalışıyorsa, bunlar sanayiden sayılıyorsa ve 6 aydan fazla süreli bir iş oluyorsa, "İş Sağlığı Güvenliği Kurulu kuracaksın" deniliyor. Başka bir sayısal durum, 81 inci maddesinde, "devamlı 50 işçi çalıştırıyorsan, sanayi olsun, ticaret olsun, işyeri hekimi çalıştıracaksın, işyeri hemşiresi çalıştıracaksın" diyor. Yönetmelikte, yine sayısal ayrıntılar var, yani 1000 tane işçi çalışıyorsa, işyeri hekimi tam gün çalışacak. 82 nci maddede iş güvenliği mühendisi veya teknik eleman da bulundurma konusunda, yine aynı şekilde 50'den fazla işçi olacak, sanayiden sayılacak, 6 aydan fazla süreli olacak, burada da bir 50 rakamı var. Sonra bir başka maddede, 150 kadın işçi çalıştırılırsa, emzirme odası ve kreş bulundurma zorunluluğu var. Bunun gibi sayılar geçiyor. Sizin kastettiğiniz bu muydu?

METE TÜTÜNCÜ: Bunlarla beraber kazalarla ilgili bütün bu önlemler ile gerçek istatistiksel değerleri sormuştum.

OKTAY TAN: Türkiye'deki resmi veriler, Sosyal Sigortalar Kanunu'nun istatistik yıllıklarında belirleniyor. İstatistik yıllığına baktığımız zaman, en son elimizdeki istatistik yıllığı 2003 yılına aittir. 2003 yılının istatistiğine baktığımızda, yaklaşık 89 bin iş kazası olmuştur. Fakat her türlü iş kazası Sosyal Sigortalar Kurumu'na intikal ettirilmediği için bu iyimser ve gerçeği yansıtmayan bir veridir. Özellikle işyeri hekimleri çalıştırılan işyerlerinde,

işyeri hekimi işçinin tedavisini yapıp, tekrar işe gittiği için, bu tip kazalar kuruma intikal etmiyor. İntikal etmediyse, bunu nereden anlıyoruz? Yıllar itibariyle geriye doğru baktığımız zaman, ölümle sonuçlanan iş kazalarının sayısı sürekli artmıştır. İş kazaları sayıları 140 binlerden 89 bine inmiştir. Demek ki, ölümlü olduğu zaman bildirme zorunluluğu başka yasalardan dolayı var, sadece İş Kanunu'ndan veya Sosyal Sigortalar Kanunu'ndan dolayı değil, diğer kanunlardan olduğu için, iş kazaları sayısı azalıyor, ölüm sayısı yatay eksene biraz yükselerekten gidiyor. Sakat kalanlar da aynı şekilde bildirilme zorunluluğu olduğu için yükselerek gidiyor. Çünkü büyük bir kaza olduğu zaman, hastanede kayıtlara giriyor, ölüm olunca da kayıtlara giriyor.

Bir de, işyerindeki çalışan işçilerin sayılarına göre baktığınızda, kazaların yaklaşık yüzde 75'i, 10 işçinin altında çalışan bulunan işyerlerinde, yüzde 20'ye yakını, 50'yle 100 arasında, yüzde 5'i de 100 işçiden fazla işçi çalıştıran işyerlerinde yaşanıyor. 50'nin altındaki işyerlerinde uzman çalıştırmak ve kurul kurma zorunluluğu olmadığı için oradaki iş kazaları yüksektir. Bu istatistik bilgilere baktığınız zaman, günü çalışma saatlerine böldüğümüzde, her dakikada bir iş kazası oluyor. Bu ufak şeye rağmen, yani 89 bin rakamına göre bile çalışma saatlerinin her dakikasına bir iş kazası isabet ediyor. Bu bakımdan, istatistikler, sayısal veriler çok önemli. Bakanlıktaki müfettiş sayısı çok az olduğu için, bu konuda 50'nin altındaki işyerlerine gitme olanağı çok düşük olduğundan, oradaki iş kazaları yüksektir.

SİBEL KAYAOĞLU: "Bakanlığa bildirilmesi gerekiyor, zaten yönetmelik kapsamında da bildirilmesi gerekiyor" dediniz. Biz bunları bildirirken, her türlü kazayı mı düşünüyoruz, yoksa üç günü aştıktan sonra, mesela üç günü geçen kazalar SSK'ya bildiriliyor ya da ölümlü kazalar bildiriliyor. Biz hepsini bildirirsek, bu işlemin bize zorunluluğu var mı? "Bu firma, şu kadar kazası, biz bunları gidip, daha sık denetleyelim, daha fazla üzerine gelelim" gibi ya da firmaya ekstra bir külfeti getiriyor mu?

OKTAY TAN: İş Kanununun 77 nci maddesinin son fıkrasında, meydana gelen iş kazaları ve tespit edilen meslek hastalıklarını iki işgünü içerisinde ilgili Bölge Müdürlüğü'ne bildirmek zorunluluğu vardır. O üç sayısı, sizin söylediğiniz, üç günden fazla olduğu takdirde bildirin diyor. O da, İş Sağlığı Güvenliği Yönetmeliği'nde geçiyor. İş Sağlığı Güvenliği Yönetmeliği, Danıştay'ın 6. Dairesinin aldığı bir kararla, yürütmesi durduruldu. Yürütmesi durdurulan bir yönetmelik var, bu yönetmelikte üç gün diyor. Kanunda yönetmelikle belirlenir demiyor, ama kanunda diyor ki, her türlü iş kazasını bildirir; böyle bir ikilem var.

Sosyal Sigortalar Kanunu'na bakıyorsunuz, 27 nci maddesinde, meydana gelen iş kazaları ve tespit edilen meslek hastalıklarının iki işgünü içerisinde, 48 saat içerisinde bildirme zorunluluğu var. Orada da aynı şekilde üç gün, beş gün lafı yok, yani bir kaza olduğu zaman, bu kaza Sosyal Sigortalar Kurumu'na bildirilmesi lazım. Bildirilmediği takdirde ne olur? Bildirilmediği takdirde de, 26 ncı maddeye göre, bir kere kurum işverenin o işçi için yaptığı sağlık giderlerini karşılamaz, karşılama zorunluluğu ortadan kalkmıyor. İşçi için yaptığı bütün giderleri ve bağladığı sürekli iş görmezlik gelirinin değerini, bildirim yapmadığı için işverenden ister. Onun için, bana göre, her türlü iş kazasını bildirmek lazım. Neden bildirmek lazım? Diyelim ki, en azından olan olaylar var. Diyelim ki, eye yaparken, sapı da yoktu, yaralandı. O da ıslattı, devam etti, enfeksiyon kaptı, büyüdü, büyüdü kangren oldu, bilekten kesildi. Sosyal Sigortalar Kurumu ona sigortalı olduğu için, aylık bağladığı zaman, dönüp işverenden bütün giderlerin peşin değerini istiyor, "sen bana bunu bildirseydin, ben onu tedavi ederdim, kangren olmazdı" diyor. Bu mantıktan geriye doğru gidildiği zaman, böyle üç sayısı konusu bence havada kalıyor. 77 nci madde açık, hiçbir rakam söylemiyor. Bir de, "bu rakamların ne olacağı yönetmelikte belirtilir" de demiyor, ama yürütmesi durdurulan İş Sağlığı Güvenliği Yönetmeliğinde üç rakamı var fakat bu üç rakamı şimdi ortada yok.

SİBEL KAYAOĞLU: Yani bakanlığa her türlü kazanın yıllık bazda bildirilmesi gerekiyor.

OKTAY TAN: Aslında SSK'ya bildirilmesi lazım.

MEHMET ÜMİT GÜNEY: Onun dışında, zaten iş kazası da, bu 506 sayılı Sosyal Sigorta Kanununun 27 nci maddesine göre, derhal zabıtaya da bildirmek gerekiyor, yani karakola veya savcılığa da derhal bildirimde bulunmak gerekiyor, "işyerinde böyle bir kaza olmuştur" diye. Eğer 10 günden fazla bir iş göremezlik hali, raporu varsa, ondan sonra kamu davası vesaire devam ediyor zaten.

Birkaç şey ekleyeyim: Bu TCK'da çok önemli yeni hükümlerde, 'tehlikelilik suçu' kavramı getirilmiştir. Çevreye zarar verme tehlikesi, gürültü kirliliği... Örneğin, tehlikeli bir biçimde duran bir binada, yapı yaparken gerekli önlemleri almadıysanız ya da mesela Beyoğlu civarında bir ara eski binalardan taşlar düşüp, insanlar öldü. Bu durumda mesela, binalar olduğu zaman falan, bunlarda cumhuriyet savcılarına bildirimde bulunulup suç duyurusunda bulunulduğunda, sorumluluğuna gidiliyor, yani ortada bir zarar olması gerekmiyor. Tehlikeli bir durum olduğu zaman, burada suç oluşuyor ve bu iş sağlığı ve güvenliği konusuna da giren pek çok nokta var, radyasyonla,

atomla, çevreyle, gürültüyle ilgili vb hükümler vardır. Bunlar da yeni ve önemli hükümlerdir.

Kasıt ve taksir ayrıldı, bilinçli taksir yeni getirilen bir hükümdür. Bu hüküm, zararın sonuçlar öngörülüyorsa kasıt olmasa bile, kasta yakın bir sorumluluk getiriyor. Sarhoşken arabaya binersen, sonuçta kaza yaparak, bir insanın ölümüne sebebiyet vereceğini öngörmen gerekir. Bu bir taksir değil, 'bilinçli taksir' hali oluyor ve burada sorumluluk taksirle kasıt arasında, daha ortada ağır bir sorumluluk oluyor.

Bir de, bu sayısal verilerle ilgili mesela, artık iş kazasında düşüş var deniliyor; ama işçilerdeki bu bilinç, sendikal örgütlülüğün de düşmesiyle ilgili aslında ve bu yeni işçilerde çok fazla yaşanıyor. İşçiler çok fazla haklarını bilmiyorlar, yani nereye başvuracaklarını, ne yapacaklarını, çok temel kıdem tazminatı, ihbar tazminatı hakları da dahil olmak üzere, bunları da bilmiyorlar ki, iş kazasıyla ilgili başvuruda genelde işverenler bulunmuyor, işçiler de nereye başvuracaklarını bilmediklerinden başvuruda bulunmuyorlar. Mesela, basit bir örnek, İstanbul Halkevi bünyesinde Emek Çalışmaları Merkezi diye bir merkez var ve bu merkezdeki bir projenin "Alo İşçi Hakları" diye bir birimi var. Burada mesela, stickerlarla değişik yerlere, özellikle yoksul mahallelere bu telefon numaraları dağıtılıyor, "İşten mi atıldın, işsiz mi kaldın, iş kazasına mı uğradın, Alo İşçi Haklarını ara" deniliyor. Kim olduğu hiç önemli değil, direkt danışmanlık işlevi görüyor. Oradaki aktivistler temel olarak işçilere çalışma yaşamına ilişkin haklarını hatırlatıyorlar. Merkeze yapılan 500-600 başvurunun çoğunluğu iş kazasıdır. Arayanlar kendi iş kazalarını anlatıyorlar ve kendilerinin dışında da işyerlerinde çok fazla iş kazası olduğunu bildiriyorlar. Fakat bu işçiler ne yapacağını ve nereye başvuracağını bilmiyorlar.

Başka önemli bir sorun da; kayıt dışı çalıştırmayla ilgilidir. Şu tür başvurular oluyor: "Sabahleyin işyerine gittik, işyeri yok" diyor. İşyeri nasıl yok? "Adam bütün eşyaları, bütün makineleri toplamış, gitmiş" diyor. Bu çok ciddi bir problem, düşünün işçi işyerini bile bulamıyor. Kayıtdışı çalışmadan bırakalım, tazminatlarını bile alamıyorlar. Bizde mesela, birçok mahkeme ilamı var; "evet haklısınız, fakat çerçeveleyip duvara asabilirsin, bir tahsil kabiliyeti yok, çünkü ortada işyeri yok, işçilerin işverenin kim olduğunu bile bilmiyor. Bir tane adam duruyor, ama şirketin tüzelkişiliğine baktığınız zaman, bildirimi yapılmamış, yani ne vergi dairesinde, ne SSK'da bildirim var, kapsam içinde gözükmüyor". Bu çok yaygın yaşanan bir durumdur. Sektöre ilişkin bu tartışmalar yürürken, bu İş Kanunu'nun kabul edilmesi sürecine çok fazla müdahale oldu ve bir bilim kurulu oluşturuldu. Bu kurul, işçi temsilci-

leri, işveren temsilcileri ve devlet tarafından seçilen üçer akademisyenden oluşan dokuz kişilik bir bilim kurulu oluşturdu. Bu kurulda tarafların şöyle bir şerh vardı: "Eğer ittifakla karar alınırsa, hiçbir müdahale olmayacak, olduğu gibi kabul edilecek" diye. Bakanlığın da taahhüdü olmasına rağmen, daha sonrasında bu taslak, hani problemli bir taslaktı, ama sonuçta olduğu gibi geçmedi, direkt bakanlık müdahale etti; yani değişik kıdem tazminatı, sendikalar, buna ilişkin de düzenleme vardı. Sadece İş Kanunu, önce "Avrupa Birliği görüşmeleri sürüyor" diye direkt iş güvencesine ilişkin hükümleri çıkardı, 4857'den önce 443 sayılı Kanunla çıkardı, ondan sonra İş Kanunu'nu çıkardı ve çok fazla müdahale oldu, özellikle de işveren kesiminden. Bu süreçte, mesela iş güvencesi kapsamında ilk önce 10 işçiye kadardı ve bu durumda piyasanın, yani sektörün yüzde 68'inin kapsam dışı olduğu söyleniyordu. Daha sonra, 4857'de bu 30'a çıktı ve bundan sonra yüzde 82'nin kapsam dışında olduğu söylendi, yani 30'dan fazla işçi çalıştıran işyeri yüzde 18 deniliyor ve bizim burada tartıştığımız kurullar 50 kişiden başlıyor, bir de 50 kayıtlı işçiden başlıyor tabii. O yönüyle baktığımız zaman, bunlar Avrupa Birliği'ne uyum sağlama bakımından birebir çeviri kanunlar olabilir ve gerçekten güzel şeyler de olabilir ama pek çoğu aslında kâğıt üstünde, pratik uygulamasında çok fazla karşılığı görülemiyor.

FERHAT BAŞBUĞ: Bu işçi sağlığı ve güvenliğinde, dil ve kavramlar üzerine çok kısa bir şey söyleyeyim: İş sağlığı ve güvenliği bana göre, işçi sağlığı ve güvenliği tanımlaması, yani deyimi arasında tanım açısından, kavram açısından fark oluşturuyor. Bence, bu yaşamda da böyle. Aslında avukat beyefendinin belirttiği gibi, bunun tartışmaları da yaşanmış. Avrupa müktesebatını bilmiyorum ama bu tartışmalar yaşandı sanırım. Bu süreçte, sanırım bir sene önceden fazla, baronun bir toplantısında, ben işçi sağlığı, iş güvenliğinin kendi içinde başlı başına bir alan oluşturduğu, dolayısıyla da bu alanın terk edilmemesi gerektiği konusunda, o alanın öteki, belki geniş bir yelpaze olan iş sağlığı ve güvenliği, beyefendinin belirttiği gibi, çevre açısından, diğer alanlar açısından güvenlik niteliği taşıyan bir alanın içinde kaybolmaması için, o alan içerisinde kendi alanını, kendi öznelliğini taşıması gerektiği konusunda benim hasbelkader bir görüşüm vardı. O da, sanırım şahitler var, kayıtlara da geçmiştir, ama görüyorum ki, böyle bir netleşmenin hâlâ oluşmadığı, bana öyle gibi geliyor, yani netleşmenin oluşmadığı konusunda şimdi yeni bir kanaate varmış bulunuyorum. Bu açıdan birinci sorum bu olacak, çünkü o alanın, 578 sayılı İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü 500 maddeden oluşan, başlı başına bir alandır. Onun geri getirilmesi, tabii oradaki tartışmalar ve onlara da bilemiyorum, nasıl oluştu. Demek ki, bu tartışmalar yaşanıyor.

İkinci olarak; işveren tanımı, yani bir ev sahibi bir tane ustayı çağırdı, orada sıva veya başka bir iş veya bir lavaboda bir arızanın giderilmesi konusunda ona bir görev verdi. Burada iş kazası olması durumunda, bu belki biraz detay olacak, ev sahibi işveren sayılabilecek mi? Burada işveren sorumluluğu kime ait olacak? Bunun gibi soruları belki açabiliriz. Teşekkür ederim.

OKTAY TAN: Kısaca açıklayayım: Birinci konuda çok büyük haklılığınız var. İşyerlerinde çalışanların sağlığının ve güvenliğinin korunması konusunda, çalışanlarla ilgili İş Kanunu'nda 77 nci maddeyle 89 uncu madde arasındaki 12 madde de bizim kopya aldığımız Batıya bakıyorsunuz, olay şudur: Özellikle İngiltere'de 1971 yılında, işyerlerinde iş güvenliği ve meslek hastalığı konusu için bir kanun hazırlanmış ve o kanuna göre bir sürü standartlar var, yani onu spesifik bir kanun haline getirilmiş. Bu durum Frans'da, Almanya'da, Amerika'da aynı şekildedir. Ben görevdeyken, 1970'li yıllardan itibaren bunu dillendirmeye çalıştık, ama pek başarılı olamadık, nitekim yine de başarılmadı ve böyle devam ediyor. Benim zamanımda İşçi Sağlığı Genel Müdürlüğü'ydü, sonra genel müdürlük oldu, ama benim zamanımda yapılan icraatlar nedeniyle, yani o zaman sosyal demokrat olan parti CHP iktidardaydı. Gelen bakana -bakan da işçi sendikalarından gelmeydi, Bahri Ersoy, rahmetli oldu- anlattım, "bizim burada yaptığımız iş, iş güvenliği konusunda işverene danışmanlık" Yapılan şeyler: gidiliyor, noksanlıklar tespit ediliyor, bunu yerine getir deniliyor. Hatta öyle hale getirilmiş ki, öneriler konusu vardır. Öneriler, 6 ay kadar iş güvenliği müfettişleri verir, 6 aydan sonra da bir 6 ay da bakanlık verir. 6 ayı 15'er 15'er gün 5 sene içerisinde 6 ay kullanılmış. Bir de, o kadar bakanlık vermiş. Oradaki bütün şeyler, yapılması gerekenler yapılmamış. Ayrıntılı anlatılırsa, daha şey olur; ama sonuç itibariyle, bütün dosyaları götürdük ve anlattık, "biz kanundaki işyerini kapatma ve işi durdurma cezaları var, onu uygulayalım, çünkü paralar caydırıcı olmuyor, özendirici hale geldi" dedik. 1100 işyeri kapandı, Başbakanlıktan yazılar geldi, "siz ne yapıyorsunuz, işveren düşmanı mısınız?" diye. İsmimiz "sermaye düşmanı" oldu. 12 Eylül darbesinden sonra tasfiye edildik. Tasfiyeye müteakip, yani 12 Eylülden sonra gelen hükümet, İşçi Sağlığı Genel Müdürlüğü'nü, ilk yaptığı icraat İşçi Sağlığı Daire Başkanlığı'na dönüştürdü, aşağıya indirdi, bir genel müdürlüğü bağlı hale getirdi. Sonuçta, iş sağlığı ve güvenliği diye deyim geldi, yani denildi ki, "artık şeydeki çalışanlar, işyerlerinde çalışanlar, hepsi işçi değil, işçi o akvaryumun içerisinde bir balık, akvaryum güzel olursa, akvaryuma iyi bakılırsa, balıklar da yaşar. O zaman işi güzelleştirelim, işin güvenliğini sağlayalım, içindeki işçiler yaşasın; öyle bir mantıkla ismi iş sağlığı ve güvenliği oldu. Zaten işverenlerin şeyiyle, motive etmesiyle bu hale geldi. Yine

de bu çalışanların sağlığı ve güvenliğiyle ilgili kısmının bir kanun haline getirilmesi lazım. Kanununun kendine özel yaptırımları olması gerekiyor.

Diğer soruya bakarsak işveren tanımı nedir? İş kazası ve meslek hastalığı, Sosyal Sigortalar Kanunu'yla da çok yakın ilişkisi içinde olduğu için, işveren deyimi de, yeni kanunda, eski kanuna göre değiştirildi, kapsamı genişletildi ve denildi ki, "işveren gerçek kişi veya tüzelkişi veyahut tüzelkişi olmayan kamu niteliğindeki kişilere işveren deniliyor" Böylece işverenin tanımı genişletilmiş oldu, ama yine de sizin sorunuzdaki yahut anlamak istediğiniz bir kaza olduğu zaman, "bu işin muhatabı kimdir?" dediğiniz zaman, onun sözünün başında Ümit Bey'in de anlattığı gibi, iş kazasının muhatabı, kusuru olan, taksirli suçu olan kişidir. Bu kişi, hapis cezasına muhatapsa iş kazası nedeniyle, kişi işveren vekilidir. Eğer hukuk davası tazminat konusuyla, tüzelkişidir veyahut gerçek kişiyse, gerçek kişidir. Patron diyelim ki, sadece bir adımın adına açılmış bir işyeriyse, şirket değilse, kamu teşekkülü değilse, Ahmet efendinin açtığı bir işyeriyse ve orada da 50 kişi çalışıyorsa, hukukla ilgili, yani tazminatla ilgili muhatap yine o Ahmet efendidir ve hapis cezası varsa, orada ki 50 kişinin içerisinde kim kusuru işlemişse, önlemi yerine getirmeyen kimse, o hapis cezasına muhataptır.

FERHAT BAŞBUĞ: Efendim, şu andaki İş Güvenliği Tüzüğüne göre, iş güvenliği uzmanları, 50 kişiyi geçen devamlı çalışılmış yerlerde iş güvenliği uzmanı part time olarak çalışıyor. 300 veya 500 kişi olduğu takdirde, devamlı çalışıyor. 3 bin kişi çalışıyorsa, kaç tane iş güvenliği uzmanı çalıştıracak?

OKTAY TAN: "Yeteri kadar" diyor.

MEHMET ÜMİT ENDER: "Yeteri kadar" diyor, ama onun bir kıstası yok.

FERHAT BAŞBUĞ: Yeteri kadar dediğine göre, onu işverenler istismar edebilir.

MEHMET ÜMİT ENDER: Sonuçta, ayda bir gün diyor ve "acil durumlarda işi durdur ya da harekete geç" diyor. Onun işinin başlayacağı için 20 gün sonra gelecekse, onu mu bekleyecek, anında gelmesini sağlayacak bir şey de yok aslında. Acele haller var, düzenlenmiş haller, hemen müdahale etmesi gereken haller var, ama diyor ki "ayda bir gün duracaksın"

SALONDAN: Ortada uzman yok.

MEHMET ÜMİT ENDER: Ortada uzman yok ve diyor ki, "aynı anda 10 işyerinde çalışabilirsin". Öbür tarafta çalışırken, orayı bırak, buraya gel denilse nasıl gelecek; bu önemli bir problem yaratacaktır.

OKTAY TAN: İş güvenliği mühendisiyle ilgili yönetmelik aynı deveye benziyor, deveye "boynun eğri" denilmiş, o da "nerem düz ki" demiş. Neresinden bakarsak bakalım, eğri büğrü bir yönetmeliktir. Bir tane örnek vereyim: İş güvenliği mühendisi, yani iş güvenliği mühendisini sayarken, inşaat, makine, elektrik diye gidiyor fakat su ürünleri mühendisini kapsamıyor. Halbuki, su ürünleri mühendisi, İstanbul Üniversitesi'nde, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde İzmir'de var olan bir bölümdür. Ziraat mühendisinin sadece tarım makineleri bölümünden olanı yazıyor, sanki başka bölümden olanlarıyla ilgili olan ziraat mühendisliğinin istihdam edildiği yerde, iş kazası, meslek hastalığı olmazmış gibi bir mantık var. Bunlara benzer daha bir yığın ilginç durum var. Mesela neden kursları bakanlık açıyor, sertifikayı neden bakanlık veriyor? Bunların her biri irdeleniyor hatta bunun için açılmış, hala süren dava var. Yani temelde birçok bozukluk var.

MEHMET ÜMİT ENDER: Bizim genel yasa şeklimiz şöyledir: önce "bu esastır" der, sonra "ancak" diye devam eder. Bunda da öyle, yasada hükümler koyuyorlar, ondan sonra yönetmeliklerle bunu parça parça kırpmaya başlıyorlar.

MEHMET AYÇİÇEK (Gaziosmanpaşa Belediyesi): Mevzuatlar açısından, işyerlerindeki periyodik muayeneye tabii basınçlı kapları veya kaldırma iletme makinelerini muayene yapmaya yetkili kurum, kuruluş veya kişiler kimdir?

OKTAY TAN: İş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili mevzuatta iki hüküm var. Birincisi, şu an yürürlükte olan işçilerin, işçi sağlığı, iş güvenliği tüzüğü, tüzükte "hükümetin yetkili kıldığı elemanlarca yapılır" diyor. Bizim bakanlıktayken tanımına koyduğumuz ve o konuda birliğe vardığımız, Makine Mühendisleri Odası'na kayıtlı makine mühendisi tarafından yapılacağı konusunda bakanlıkta oluşan bir husus vardır.

İkincisi, yeni çıkan yönetmeliklerden biri, iş ekipmanlarındaki iş sağlığı güvenliği hakkında bir yönetmelik var. O yönetmelik de, bunların kontrol ve deneylerinin yapılacağı, ama kimler tarafından yapılacağı konusunda da sadece yetkili teknik elemanlar tarafından deniliyor. O konuda Makine Mühendisleri Odası tarafından bu konuda belirlenmesiyle ilgili bakanlıkla bir yazışmalarınız oldu mu, bu konuda bir içtihat oluştu mu, bilmiyorum. Ama bana göre, Türkiye'de makine mühendisi unvanını almış, MMO'ya kayıtlı bir mühendisin yaptığı kontrol ve deney geçerlidir.

SALONDAN: Kendi firmasında olmaması lazım.

OKTAY TAN: Öyle bir hüküm yoktur.

SALONDAN: Kayıtlı ve bu konuda eğitim alma şartı aranıyor.

OKTAY TAN: Bu konuda sertifika alma konusuna rastlamadım. Ama başka şeylerle korelasyon kurulabilir. Diyelim ki, makine mühendisleriyle ilgili kanunda ihtisas komisyonları kurulacağı, yetki, sertifika verileceği konusunda yetkisi var. Bu yetkilerine dayanarak, kendi odasındaki kişileri yetkili olduğu takdirde bu konuyu yaparsa der. Bir konu da şuradan olabilir: Bir olay oldu, bu olayda mağdurun avukatı dedi ki, "kanunlardaki durumları ortaya koyup, Makine Mühendisleri Odası kanununa göre, ihtisas komisyonları var, buradan sertifika alan kişi olmadığı için, ona yaptırmadığı için, işveren kusurlu diye bir iddiada bulundu ise, vilayet mahkemelerinin aldığı kararla, o vilayet mahkemesine yapılan itirazlar sonucunda Yargıtayın verdiği kararla, artık kanun niteliğinde hallediyoruz. O konuda öyle bir içtihat var mıdır; bilmiyorum.

MEHMET ÜMİT ENDER: Baktım da fakat hiç rastlamadım.

OKTAY TAN: Ben de rastlamadım. Avukat çıkar da, böyle bir iddiada bulunursa, içtihatlar oluşabilir; aksi halde şu an yürürlükte öyle bir durum yok.

SALONDAN: Şu anda Odamız, bu konuda hiçbir üyesine yetki vermiyor, sadece kendisinde bu yetkiyi bulunduruyor. Ama İstanbul'da belki milyonu veya beş yüz binleri bulan şey bulursa, bunun altından Odamız nasıl kalkacak; bilmiyorum. Bizler de bu sefer belediye olarak, bunu arıyoruz. Arayınca, vatandaş, işveren, işyeri sahibi, iyi niyetli olan da, yaptırmak isteyen de yaptıracak merci bulamıyor. Bulamadığı zaman, biz işlemlerini yürütemiyoruz, şu anda öyle bir kaos yaşıyoruz.

OKTAY TAN: Kaos yaşanmıyor. Bakanlık gösterdiği belgeyi kabul ediyor, yani devlet olarak kabul ediliyor, kaos herhalde, işverenlerin kendi aralarında. Bir örnek vermek istiyorum: Ameliyat yapılacak, doktor tabip odasından mı yetki alacak, "ben bu adamı ameliyat edeyim" diye, bu aynı onun gibi bir şey.

NAFİ BARAN: Şu anda olay bahsettiğimiz gibi, yani işleyiş, yetkili mühendisler bu işi yapabilir şeklinde. Ama şu andaki başvurular genelde, herhangi bir sanayi kuruluşu tarafından yapılan veya işletmeler tarafından yapılan başvurularda, Çalışma Bakanlığı'na sorulduğunda, biz bu muayeneleri yaptırmak istiyoruz, kimlere yaptırırız denildiğinde, ilk söylenilen kesim odalar. Makine Mühendisleri Odası, hangi firma açıp sorduğunda... Bunun

nedeni de, ben teknik görevliyim, çoğu zaman Çalışma Bakanlığından gelen müfettişlerle karşı karşıya geliyoruz. Biz kazan üzerinde oluyoruz, aparatları söktürüyoruz, testleri yaptırıyoruz, o insanlarla sohbetler ettiğimiz zaman, müfettişlerle, o insanlar bizim gerçekten bu olayı ciddiye aldığımızı, bir meslek kuruluşu olarak buna yetkin olduğumuz kanaatine vardıklarından dolayı, odalar ilk açıldığından, ilk sorulduğunda odalar geliyor.

Odanın şu anda altyapı mevcuttur. TÜRKAK'tan 45004'e göre, A sınıfı muayene kuruluşuyuz. Basınçlı kaplar ve kaldırmalı makineler konusunda da bu şekilde belirli bir eğitim süreci geçirdik, yani bizim 1 hafta, 15 gün süren eğitimlerimiz ve eğitimlerimize sadece Oda personeli değil, bunun dışında katılımın olduğu bir havuz vardır. Mühendislerin geldiği, burada eğitimler aldığı, eğitimler sonucunda sınavlara girdiği meslek içi eğitim seminerleri var. Bununla birlikte de 15 gün kadar, daha önce kontrole getirilmiş yetkin mühendis arkadaşlarla yeni kontrolör olacak arkadaşları staj mahiyetinde, beraberlerinde götürüp, orada olayın ne şekilde yapılması gerektiği, öncelikle hazırlık çalışmaları, emniyetin alınması konusunda ve oradaki insanların bilgilendirilmesi konusunda da bir eğitim sürecinden de geçiyorlar. Doğal olarak şundan eminimiz: Bize gelen çağrılara cevap verebiliyoruz, yani bizim yaklaşık 40-50 mühendisten oluşan bir havuzumuz var ve İstanbul'daki ihtiyaca rahatlıkla cevap verebiliyoruz. Öncesinde günler veriyoruz ve kontrollere gidiyoruz. Bu anlamda bir sıkıntı yaşanmadığını düşünüyorum. Meslek odalarının olması güvenilirlik anlamında çok önemlidir. Türkiye'de gerçekten kirlenmemiş, işi layıkıyla yapmaya çalışan bir kurum ve biz bunu koruyarak daha da geliştirmek istiyoruz. Öyle mühendis arkadaşlarımız var ki, düşünün kimyasal madde üreten bir fabrikada, buhar kazanı ortada çalışıyor. Çevresinde hiçbir güvenlik, patlama duvarı, emniyet tertibatları, havalandırma yok. Kuyu suyu kullanıyor, her an patlamaya gebe bir durumla karşı karşıyayız. Öyle bir sanayi bölgesi ki, burada bir patlama olsa, yandaki fabrikaya, oradan yandakine, yandaki derken önü alınmaz bir facianın eşiği. İnsanlara soruyoruz böyle bir yere nasıl rapor verilir. Gerekçe olarak "biz 5 ay sonra buradan taşınacağız" diyor. Evet, taşınacaksınız, ama bu 5 ay içerisinde bir patlama olduğunu düşünürseniz durumun ciddiyeti açıktır. Oraya onay veren kazan firması, "yarın, bir gün yeni yerine geçecek, buna bu raporu verirsem, işini de ben alırım, ben yaparım" şeklinde faydacı bir yaklaşımla düşünüyor. Maalesef, işçi sağlığı, yani iş sağlığı ve güvenliği açısından ülkemizde alınacak çok büyük yollar var.

Bizim bir ekstra olarak verdiğimiz şey de şu: Mevcutta kendimde CD taşıyorum, orada iş kazalarıyla ilgili, asansör olsun, kaldırma makinelerine ait,

iş kazalarıyla ilgili CD'leri onlara iletiyoruz, onlardaki CD'leri biz alıyoruz ve böyle de hoş bir altyapı da oluşturuyoruz. İnsanlarla, aynı zamanda işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda da fikir alışverişi yapıyoruz.

En büyük karşılaştığımız sıkıntı da maalesef, çoğu işyerinin çalışma şartlarının çok ağır olmasıdır. Mühendis arkadaşın orada bulunması, bir çok sıkıntıyı da beraberinde getiriyor. İşyerine gidiyoruz, kontrol yapılıyor, daha sonraki, üç aylık periyotta gidildiğinde, kontrollere bakıyorsunuz ve cevap alamıyorsunuz. Aynı hatalar katlanarak devam ediyor. Burada her an, bir iş kazası söz konusu olabilir. Bu durumu orada çalışan meslektaşlarımıza sorduğumuzda, "söylüyorum, ama yaptırmıyor" diyor. Yaptırmıyorsa, biz uyarılarımızı evraklarımızın üzerine de taşıyoruz. Arıyoruz, "bu ciddi iş kazalarına yol açacak aksaklıklar giderilmemiş durumda, her an tehlike söz konusu olabilir, önlemlerinizi alın" diyoruz. Oda bu işi yapabilecek, bu ihtiyaca cevap verebilecek bir durumdadır.

OKTAY TAN: Makine Mühendisleri Odası'nın yapması çok olumlu, ancak Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yeterli olamıyor. Meskun bölgelerde kurulan belediye sayısı herhalde 2000'i geçiyordur. Yerleşim alanlarındaki, işyerlerindeki kaldırma araçları, iletme araçları, basınçlı kapların periyodik kontrollerin yapılması odalar tarafından, sayısal bakımdan mümkün değil zaten. O zaman, devlet de, odaların tekeline verememiş, makine mühendisleri denilmiş. Bugünkü uygulama bu şekilde devam ediyor.

SALONDAN: Önemli olan, meslek onuruna yakışan insanların bu işi yapmasıdır.

OKTAY TAN: Çok haklısınız. Tersanede yaşanan bir olay var. Bir makine mühendisi hidrolik test yapması gerekirken, o havayla test etti ve maalesef bir kolu gitti. Bu sizin söylediğinizi doğruluyor.

MEHMET ÜMİT ENDER: İstanbul Barosu CMUK'la ilgili veya çocuklarla ilgili seminerler veriyor, ondan sonra mesela CMUK karakola gittiğin zaman, baro adına gidiyor. Baktığımız zaman, yaklaşık 4 bin avukata yakın eğitim almış avukat var, 3 bine yakını fiilen hazır, yani aradığı zaman 3 binlere, en azından bin tanesini hazır elde edebilecek durumdadır. Buna benzer bir şey yapılabilir. Hem eğitim düzeyini yükseltme bakımından önemli olur, daha ciddi bir işleyiş olur. Sonuçta bir mühendis bireysel olarak değil de, oda adına yaparsa kurumsal bir anlam taşır. Oda arayıp dese ki, "şurada bir denetim var, şunu yapıver kardeşim" ya da o aradığı zaman, "ben odadan sertifikama almışım ve şu işyerinde kontrol yapacağım" dediğin de "tamam, bizim adımıza yap" denildiğinde, bence daha etkili olabilir.

BİLGİN CANDEMİR: İş sağlığı güvenliği konusunun özellikle bizlerin açısından ön planda olan işin güvenliği tarafını birazcık daha açarak, değerlendirmeye çalıştık. Katılımcılara, konuşmacılara sizler adına çok teşekkür ediyorum.

Son olarak İş Sağlığı ve Güvenliği Komisyonu'nun konuyla ilgili talebini ifade etmek istiyorum: İş sağlığı güvenliği konusunda mühendislerle ilgili yönetmelikte "mühendisi" ve "teknik elamanları" ifadesinde, teknik elemanlar kısmının çıkarılmasını istiyoruz. Belgelendirme yapılacaksa, bunun bakanlık tarafından değil, akredite olmuş, uluslararası normlara göre kendini kabul ettirmiş kurumlarca verilmesini, kontrol eden kısımla, belge veren kısmın birbirinden bağımsız oluşması gerekliliği ilkesinin işlemesini istiyoruz. Belge verme işini bakanlıktan ayrılıp, odalar gibi, üniversitelerin katılabileceği, bu konuda uzman sivil toplum örgütleriyle, bir üst kuruldan sivilleşme adına, kendi kendini kontrol eden bir sistemin gelmesini istiyoruz.

"BİLİM VE TEKNOLOJİ POLİTİKALARI"

MMO İstanbul Şubesi

30 Mart 2005

Orhan BURSALI
Cumhuriyet Bilim Teknik Genel Yayın Yönetmeni

EREN KALAFAT (Makine Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi Bilim Teknoloji Komisyonu Başkanı): İyi akşamlar.

Komisyonumuzun faaliyetlerinden biri olan bu söyleşilere katıldığınız için tekrar teşekkür ediyorum.

Fazla lafı uzatmayacağım, sözü hemen Sayın Orhan Bursalı'ya bırakacağım.

Teşekkür ediyorum.

ORHAN BURSALI: Ben aslında sizlere yeni bir şey söylemeyeceğim. Hepiniz burada konulara aşina insanlar olduğunuzu, hatta çoğunuzun da konuyu çok yakından bildiğinizi sanıyorum.

Ben bu konuşmamda, bilim ve teknoloji ile ekonomi arasındaki ilişkiye değineceğim.

Burada ben sayılar size sunmayacağım, kavramsal planda kalacağım. Hem ben sıkıldım, "Ne kadar geriyiz, onlar ne kadar ileri" diyerek rakamlarla konuyu anlatmaktan, yazmaktan, çizmekten; hem de eminim sizler o rakamları iyi biliyorsunuzdur. Bu nedenle de, olayın kavramsal planda tartışılmasının daha önemli olduğunu düşündüğüm için, sadece kavramlar üzerinde durmak istiyorum.

Çeşitli ön kabuller var; bunları tartışmanın çağımızda artık hiç gerek yok aslında. O nedenle de, ön kabullerden başlayayım, dedim. Bilim ve teknoloji üretimi ile kalkınma birebir ilişkilidir. Bilim ve teknolojiye, araştırma-geliştirmeye dayalı ekonomi ve sanayileşme politikaları, ülkelerin çağın ön saflarında yürümesini sağlar diye bir ön kabulde bulunabiliriz. Sanıyorum, bunları tartışmaya açmaya bile gerek yok.

Türkiye'ye baktığımız zaman, Türkiye bir bilim toplumu değil, Türkiye araştırma-geliştirmenin çiçek açtığı ve AR-GE'ye dayalı üretimde bulunduğu

bir ülke de değil; AR-GE'yi öğrenmeye çalışan, bilimi öğrenmeye çalışan bir ülke. Acaba niye böyle? Bunun aslında nedenleri az çok biz de biliyoruz, ama anımsamakta yarar vardır, çünkü bize yarın için yol gösterecek olan geçmiştir, o geçmişte çok temel şeyleri atlamamak gerekir, diye düşünüyorum. Türkiye Avrupa'nın aferisinde bir ülke olmasına rağmen; Avrupa'nın içinde değil, göbeğinde değil, hemen yanı başında bir ülke olmasına rağmen, orada gelişen bilimden ve teknoloji üretiminden nasibini alamadı, bunu da biliyoruz. Bunun bir sürü nedeni olabilir. Bilim yoksulluğu ülke içinde ve dolayısıyla da ülke siyasetçisinde ve ülkeyi yöneten ekipte, bilimle ekonomi arasında bir ilişkinin bir türlü kurulamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bunları temel nedenler olarak görebiliriz. Bir ülkede zengin bir bilim tarihi yoksa, o ülkede bir bilim kültürü oluşturmak çok zordur. Bunun zor olduğunu kendi ülkemizin pratiğinden biliyoruz. Ben 20 yıldır Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi'ni yayınlıyorum ve bu konularda yazıp çiziyorum ve 20 yıldır TÜBİTAK'ın ve çevresinde bir grup insanın bilimi ve araştırmayı ülke kalkınmasında nasıl bir temel araç olarak kullanılması gerektiği konusundaki çabalarını yakından izliyorum. Ama bir türlü siyasi yapının dikkatini çekip, ekonominin AR-GE temeline dayalı yeniden yapılandırılması konusunda başarılı olamadılar.

Baktığımız zaman, bu noktada artılarımızdan çok eksilerimizin çok olduğunu görüyoruz. Böyle bir ülkede de siyasal yapının -ki, bütün sorumluluk onlarda tabii- kültürel olarak yeniden biçimlendirilmesi çok zaman alıyor. Sadece siyaset değil, tabii ki başka noktalarda da engeller var. Ekonomi ve sanayide engeller var. Sanayi bir araştırma-geliştirme ve teknoloji üretimi yapısı temelinde gelişmedi, gerçek bir rekabetçi yapıya sahip olmadı, yenilikçi kafası olmadı, yaratıcı temelinde bir üretimi gerçekleştiremedi. Devletin daha çok korumacılığı altında üretim faaliyetini sürdürdü ve devletten, ülke kaynaklarından beslendi. Dolayısıyla, hem siyasal yapı, hem de ekonominin altyapısı, bilim ve teknolojiyi dışlama anlamında olumsuz olarak birbirini etkiledi diye düşünüyorum.

1932'le 1933 arası tarihimizde çok önemli bir dönemdir, bunu istersek,Atatürk'ün ölüm tarihi 1938'e kadar uzatabiliriz, ama özellikle ilk 10 yılın aslında Türkiye'de bir bilim cumhuriyeti kurma girişimi olduğunu görüyoruz. Bu konu bu açıdan fazla araştırılmamış bir konudur. Bizim bilim tarihimiz daha çok 1933 reformuyla başlatılır, bunu hepimiz biliyoruz. Ama belki de, genç cumhuriyetin bilim tarihi üzerinde yapılan yeni araştırmalar gösteriyor ki, esas bilimle toplumun ilişkilendirildiği, devletin bizzat üzerinde

durduğu tarih kesiti 1923 ve 1933 arasıdır. Ondan sonra 1933'te Atatürk devrimci kişiliğine uygun bir şekilde, üst düzeyde bu işi üniversite reformuyla çözmeye kalkıştı, ama o reform da çok fazla bir başarı sağlamadı.

İkincisi; bugün de bir farkındalık yaratıldığını, yaratılmaya çalışıldığını görüyoruz. Belki de, bugün Türkiye, 1933'ten 70 yıl sonra ilk kez ciddi bir şekilde sanayinin, ekonominin yeniden, bilim ve teknoloji üretimiyle, bilimle ilişkilendirilmesi konusunda ciddi bir çaba gösteriyor.

Bir de, küçük bir adım belki ama, bunların arasında, TÜBİTAK'ın kuruluşunu, 1963 yılını göstermeliyiz. 27 Mayısçılar o zaman çok ciddi bir şekilde, Türkiye'nin bilimle kurtulabileceğini düşündüler. Bu anı kitaplarında hep vardır. Bu düşüncelerin sonucu olarak da TÜBİTAK doğmuştur. Aslında onlar farkında değildi ki, bilim kültürü, öyle bir kurum kurularak hemen gerçekleştirilmez ve ülke hemen onun temelinde yeniden yapılandırılarak kalkınmaz, bu uzun soluklu bir şeydir. Onun bileşenlerinin, o bilim ve teknoloji üretici güçlerinin belli bir düzeye gelmesi gerekir vesaire. TÜBİTAK gerçi varlığını bugüne kadar sürdürdü, ama politikanın, daha doğrusu siyasetin bilimi teşvik edici ve destekleyici davranmadığı için TÜBİTAK ve diğer bilim kurulları kendi halinde gelişti. Özellikle hiçbir hükümet, benim gördüğüm kadarıyla, hiçbir siyasal hükümetin, askeri hükümetler dahil olmak üzere hiçbirinin, bilim veyahut teknoloji üretimi, araştırma-geliştirme, teşvik, destek gibi bir sorunu olmadı. Hatta tam tersine olduğunu bile söyleyebiliriz. İki askeri darbenin üniversiteleri de hallaç pamuğu gibi nasıl attığını, bilim güçlerini dağıttığını hepimiz biliyoruz. Bunca şansızlık ve darbedarlık, Türkiye'de varolan, belki kendiliğinden bir düzeye gelmesini beklediğimiz, daha doğrusu beklenebilir bilim güçlerinin de oluşmasını engelledi.

Aydınlar bile, sanat bile sadece olması gereken, ama onun ötesinde onun üretici ve yaratıcı özünü görmeyen, görmek istemeyen bir durumda kaldı. Hatta bugün bile, çok geniş bir kesimde, üniversite ve sanayi işbirliği söz konusu olduğu zaman, "üniversiteciye veyahut da patronlara peşkeş mi çekeceğiz, ne oluyor?" diye hâlâ ciddi bir şekilde seslerin yükseldiğini biliyoruz.

Hem kendi ülkemiz pratiğinden, hem de dünya ülkelerinin pratiğinden baktığımız zaman şöyle bir sonuç çıkarmak mümkün: Ülkeler, kendi sanayilerini bilim ve teknolojiyle ilişkilendiren temel politikalar, bilim politikaları uygulamadıkları sürece, ekonomilerinde ne yüksek niteliksel değerler, ne yüksek katma değerler yaratabilirler ve ekonomilerinde, özellikle de günümüzde küresel ekonominin çok ağır rekabetçi yapısı karşısında tamamen sa-

vunmasız kalırlar. Bugün belli ölçülerde dünyada yaşanan durum ve çeşitli ülkelerin zorlukları da bundan ileri geliyor.

Türkiye'de tartışılmayan, fakat tartışılması gereken başka bir önemli nokta, ülkeler arasındaki bu büyük farklılıklar kapatılabilir mi? Yani Türkiye bugün kendi sanayisini, ekonomisini bilim ve teknoloji üretimi temelinde teşvik etse, o konuda büyük yatırımlar yapsa, acaba Türkiye'nin bu arayı kapatması, rekabetçi bir yapıya bürünmesi, ekonomisini hızlı bir şekilde kalkındırması mümkün müdür? Bütün bunlar refah bir toplumu ve daha mutlu bir millet oluşturabilmek için. Acaba bunlar yapılabilir mi; yoksa, bu konuda çabalar boşa mı, yani bu açık hiçbir zaman kapatılmayacak mı? Bu dünya çapında tartışılan bir konu. Tabii ki, "bu açığı kapatmak mümkün olmayacaksa, niye bu konuya eğilelim, başka mutluluk kanalları kendimize arayalım" diye de gündeme başka sorular gelebilir. Türkiye'de bu ciddi bir şekilde tartışılıyor. Bu tekno-ekonomi politikalarıyla ilgili bir sorun. Ciddi bir düzeyde ekonomistlerimiz arasında bu konuyu gündeme taşıyan pek kimsenin olmadığını düşünüyorum. Fakat bunu yabancı bilim adamları tartışıyor.

Dünya tarihi aslında, ekonomi ve siyaset tarihine baktığımızda, yükseliş ve çıkışlarla dolu, özellikle son 100 yıl içinde baktığımız zaman, bir sürü ülke ön plandan geri plana itildi, başka ülkeler onların yerini aldı. Bu oldukça hızlandı, son 20 yılda Amerika gücünü pekiştirdi, hadi İkinci Dünya Savaşından bu yana zaten egemenliğini sürdürüyor; fakat Avrupa epey geri çekildi. Sovyetler Birliği'nin dağıldığını biliyoruz. Asya'da hızlı bir yükseliş, Kore gibi ülkelerde ciddi rekabet odakları ortaya çıktı. Çin bugün Batı dünyasının baş belası olarak gördüğü bir ülke. 10 yıldır yüzde 10 yükselişle ve müthiş teknolojik, bilimsel atılımlarla bugün çok ciddi bir rakip olarak; aynı zamanda çok akıllı politikalarıyla ortaya çıktı. Rusya yeniden toparlanıyor ve Avrupa Birliği de yeniden bir yükseliş trendi yakalamaya çalışıyor. Özellikle son 50 yıllık dünya ülkelerine ve ekonomi tarihine baktığımız zaman, hızlı bir gelişme var. Özellikle de bu küresel dünyada; paranın, malın, teknolojinin, bilginin ışık hızıyla dolaşmaya başlamasına paralel, eşit olmayan iktisadi kalkınma yasasının işleyişinin de hız kazandığını görüyoruz.

Ekonomi böyle bir şey; her zaman dünyanın herhangi bir ülkesinde, herhangi bir bölgesinde yeni bir üretici ve yaratıcı güçler ortaya çıkabiliyor ve kendisine bir çıkış yolu bulabiliyor. Bu nedenle de dünya geneline baktığımız zaman, eşit olmayan bir ekonomik yasanın kendiliğinden işlediğini fark etmek mümkün.

Bugün küreselleşme, bilgi toplumunun, bilgi teknolojilerinin itici gücüyle

gerçekleşti ve ana gövdesini de, ekonomi-politik açısından değerlendirdiğimizde, yeni bir liberal sistem oluşturuyor. Bunlar dünyayı küçük bir küreye dönüştürmenin yanı sıra, buna uygun çözümler iktisadi çözümler, mali çözümler de dayatıyorlar. Bunun bizim gibi ülkelerde başlıca tezahürü merkezi yapıların belirli ölçülerde çözülmesi, veyahut da değişmesi; değişmesi yönünde pazardaki engellerin kalktması ve mali sermayeye de sınırsız bir dolaşım hakkının tanınmasıdır. Burada bir saptama yapabiliriz: Küreselleşmeyi gerçekleştiren biz değiliz. Küreselleşme, temelleri bilim toplumuna dayanan, güçlü ekonomik yapılara sahip ülkeler tarafından sürükleniyor, itici gücü onlar oluşturuyor. Dolayısıyla da, bu yeni düzenin sahipleri onlar. Kim itici güçse; işin, olayın doğasına uygun olarak, esas olarak ondan yararlanacak olan da odur.

"Bu durumda biz ne yapabiliriz?" diye sorabiliriz. Küreselleşmeye karşı olmanın çok fazla bir anlamı olmadığını düşünüyorum. Ne kapıları kapatabiliriz, ne de başka bir yere kaçabiliriz; bu günümüzün bir olgusu. Küreselleşmenin yarattığı tehditleri az çok biliyoruz hepimiz, fakat bu küreselleşmenin birtakım fırsatları da var. "Acaba bu fırsatları düzgün bir şekilde bir araya getirip, bu fırsatlardan yararlanabilir miyiz ve onları bir ekonomik sıçrayış için kullanabilir miyiz?" diye bir soru tartışılıyor. Bunun da mümkün olduğu dünyadaki çeşitli örneklerden az çok görünüyor aslında; hem Çin olsun, hem de diğer Uzakdoğu ülkeleri olsun. Buradaki temel rol, bilim ve teknoloji politikalarına düşüyor; yani araştırmayı önemseyen, yenilikçi bir ekonomiye, toplum yapısına sahip, nüfusunu ilerici düşüncelerle eğitmeyi beceren ülkeler ilerleyecek. Üretimini bu yenilikçi ekonominin gerekleri üzerinde yeniden yapılandırmayı beceren ülkelerin, çağımızın bilgi toplumu ve gereklerini planlayan, ekonomisini AR-GE temelinde yeniden yapılandırmayı beceren, kendi yaratıcı gücüne ve yeteneklerine sahip çıkan ülkelerin, bu eşit olmayan ekonomik gelişme yasasının gereğince, bir yükseliş yakalaması mümkün. Çünkü ekonomik bakımdan geri kalmışlığın, ekonomik bakımdan ileri olan ülkelere kıyasla da başka avantajları olduğunu hepimiz biliyoruz; genç nüfus, düşük işgücü maliyeti vesaire. Bir sürü ülke aslında bunları kullanarak bir ekonomik yükselişi yakalamaya çalışıyor. Bunun için Türkiye'de çok merkezli, ulusal diyebileceğimiz, bilim ve teknoloji politikalarının geliştirilmesi ve bunların hızlı bir şekilde uygulanmaya konulması gerekiyor; çok bilinçli bir politikalar dizisi oluşturmak zorunda Türkiye. Kendi güçlü olduğu sektörleri öne çıkarması gerekiyor. Mesela, bunlar arasında tekstil olabilir, otomotiv sanayi olabilir. Bunları araştırma-geliştirme ve teknoloji temelinde mümkün olduğu kadar güçlendire-

rek ve bunların dönemsel üretimlerini yükseltmelidir. Dünyadaki üretim odakları sürekli değişiyor, mesela otomobilciler hızlı bir şekilde yer değiştirebiliyor. Bugün en uygun koşullar neredeyse oraya gidebiliyor, dünyada çok hızlı üretim kaymaları oluyor. Almanya'dan üretim kaçıyor, Amerika'dan kaçıyor. Bugün giydiğimiz ünlü markaların hiçbirinin kendi ülkelerinde üretilmediğini biliyoruz. Bütün bunlar aslında, bizim gibi ülkeler için, bilim ve teknolojiyi kültürel olarak, tarihsel olarak kaçırmış ülkeler için önemli fırsatlar yaratıyor. Bu üretim kaymalarından yararlanmasını bilen ülkeler, öne doğru sıçramayı gerçekleştirebilir ve gerçekleştiriyorlar. Fakat ortaya çıkan bu fırsatları Türkiye'nin iyi değerlendirmesi lazım. Bugünkü gibi çok genel teşvik politikaları değil, özel ve sektörel teşvik politikaları, küresel oyunlar ve ekonomik güçler yaratacak teşvik politikaları uygulanması gerekir diye düşünüyorum. Eğer böyle ciddi teşvik politikaları, araştırma-geliştirme politikaları uygulanır; sanayi politikaları bu temele kaydırılır ve ekonomi sektörel olarak ve seçme odak noktalarda yeniden yapılandırılırsa, sanıyorum bir 10 yıl veya 15 yıl sonra Türkiye'de çok farklı bir ekonomi ortaya çıkar.

Ben burada keseyim. Bu konularda sorularınız varsa, tartışmayla biraz derinleştirebiliriz.

Teşekkür ederim.

METE TÜTÜNCÜ: 1959 İTÜ Makine Fakültesi mezunuyum.

Ben Sayın Orhan Bursalı'ya, bu değerli görüşlerini, saptamalarını bizimle paylaştığı için teşekkür ediyorum.

Benim birinci sorum, Vizyon 2023 diye bir proje var, yani Cumhuriyetimizin 2023'te yüzüncü yılını tamamlaması dolayısıyla bir kapsamlı çalışma var. O çalışmayla ilgili son gelişmeleri merak ediyorum, çünkü bu Bilim ve Teknoloji Üst Kurulundan geçiyor, belli öncelikler tespit ediliyor. Anlattıklarınız içinde de, bizim bir merkezi bilim ve teknoloji politikamızın bir tespiti var.

Bir de benim düşünceme göre, aslında bunların bir devlet politikası şeklinde oluşması ve bu politikaların da gelişmelere göre, değişikliklere göre canlı bir organizma gibi devamlı gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Vizyon 2023'le ilgili ana noktalar konusunda şimdiki Hükümetin tavrı nedir? O konuda düşüncelerinizi bizimle paylaşır mısınız?

Yine, güncel bir şey var, Yedinci Çerçeve Programı diye. Ben Bilim Tek-

nik'te takip etmeye çalışıyorum, Cumhuriyet'in ekinde Altıncı Çerçeve Programıyla ilgili bir anlamda özeleştiri, bir değerlendirmeniz vardı. Yedinci Çerçeve Programına dönük düşünceleriniz nelerdir?

Nihayet üçüncü soru; AR-GE çalışmalarına ayrılan mali fonlar içinde, özel sektörün payı nedir, devletin payı nedir?

Teşekkür ederim.

ORHAN BURSALI: Sonuncu sorudan başlarsak; Türkiye'de yılda 1 milyar dolar kadar bir AR-GE harcaması yapılıyor. Özel sektörün payı, son zamanlarda, son 4-5 yıl içinde müthiş bir değişim gösterdi, yüzde 10'lardan bugün 40'lara ulaştı. Bu sevindirici bir şey, yani bu 1990'dan sonraki gelişme aslında. 1990'larda Arçelik'in bile doğru dürüst bir araştırma-geliştirmesi yoktu, Koç Ailesi "Şimdi oraya para mı harcayacağız, lisans anlaşmalarıyla hallediyoruz" görüşündeydi. Fakat oradaki ileri görüşlü mühendisler şunu söylediler: "Biz şey yapamayız, lisanların artık yenilerini alamıyoruz, teknolojinin yenilerini alamıyoruz". O zaman Siemens'le ve Bosch'la anlaşmaları vardı, ben biliyorum. O zaman Arçelik de yeni yeni Avrupa'ya da girmeye ve Türkiye pazarında etkili olmaya, büyümeye başlamıştı. Mesela, son teknolojileri onlara vermediler. Bunun üzerine, alttan dayatmayla Arçelik, kendi araştırma-geliştirmesini kurdu, ilk otomatik çamaşır makinesini üretti. Gerçekten Avrupa çapında, dünya çapında araştırma-geliştirmesi sayesinde büyüdü, bugün mükemmel bir beyaz eşya üreticisi durumundadır. Buradaki, o sanayideki bu gelişmenin ana faktörü, Türkiye dışına çıktıkları zaman karşılaştıkları rekabet oldu, yani rekabet edebilmeleri için kendi ürünlerini dünya standartlarında temelinde geliştirmek ve üretmek zorunda olduklarını gördüler. Hatta daha rekabetçi bir yapıya sahip olmak için de, kendi ürünlerine daha yenilikçi olmak zorunda olduklarını gördüler. Bu süreç hâlâ sürüyor. Bugün Türkiye'deki araştırma-geliştirme harcamalarının özel sektörde yüzde 40'a varması sevindiricidir ama bu hâlâ çok azdır. Bu payın ulusal Gayri Safi Milli Hâsılanın yüzde 2'si olması hedeflendi, bu doğru bir hedeftir. Bazı çok önemli rekabetçi sektörlerde, dünyadaki uluslararası şirketlerde araştırma geliştirme-harcamaları yüzde 10'a kadar varıyor. Hızla yükseltmeleri lazım. Bu bir süreç, yukarı doğru yükselen bir trend. Varolabilmek için, araştırma-geliştirme yapmak zorundayız. Bunu tekstilci bile görüyor. Geçenlerde bir televizyon programında Konukoğlu'nu izlerken, "Artık ben Çin'le rekabet etmekten korkmuyorum, gelirse gelsin" dedi. İki yıl önce araştırma-geliştirme ünitesini kurmuş, "Benim araştırma-geliştirme bölümüm var, tabii ki onlarla rekabet edebilirim" diyor. Böyle bir güven de var ve bu güvenin ol-

ması aslında sevindirici bir şey; ama ulusal hâsılasının 0,6'sını, 0,7'sini araştırma-geliştirmeye harcayan bir ülke durumundayız. Bunun hızlı bir şekilde yüzde 2'lere, yüzde 3'lere yükseltilmesi lazım ki, Türkiye sektörel noktalarda rekabetçi, küresel bir oyuncu olabilsin.

Altıncı Çerçeve Programı konusuna gelince; ben bunu destekledim, hâlâ da aslında bu çerçeve programlarını destekliyorum. Türkiye hep bu programlardan geri kaldı. Bunlar işbirlikleridir, bu işbirliklerinden öğreneceğimiz çok şeyler var, yani oraya gireceksiniz, işbirliği yapacaksınız, kimin ne yaptığını göreceksiniz, çünkü Avrupa'da müthiş bir birikim var; bilgi birikimi, teknoloji birikimi var, bir bilim birikimi var. Baktığımız zaman, biz ülke olarak Avrupa'yla ticaret yapıyoruz, Avrupa Birliği'ne girmek istiyoruz, ama bizim üniversiteyle ilişkilerimiz esas olarak Amerika'yla, yani burada bir zırvalık var. Neden böyle? Çünkü bizim üniversite hocalarımızın bağlantıları Amerika'yla, orada okudular, orada doktora yaptılar, oradan geldiler. Ağırlık olarak baktığımız zaman, akademisyenlerin büyük bir çoğunluğu Amerika kökenli. Amerika'yla üniversite işbirliği yapıyoruz, fakat yanı başımızda, ticaretimizi yaptığımız Avrupa'yla bilimsel ve teknolojik işbirliğimiz alt düzeylerde seyrediyor. Bunun bir şekilde aşılması lazım. Bunun yolu da, tabii ki Altıncı Çerçeve Programı, onların programlarına girmek. Fakat buradaki esas ana nokta şu: Kendi programı, kendi ulusal kalkınma, araştırma-geliştirme programı olmayan bir ülkenin, altıncı çerçeve programlarına girip de, oradan alabileceği şeyler çok sınırlıdır. Avrupa'da her ülkenin bir programı vardır ve bunlara ulaşmak ta kolaydır. Cordist'in sitesine girdiğiniz zaman, Avrupa Birliğinin bu bilim araştırma politikalarını bütünleyen ve bütün bilgileri içeren sitedir, bütün ülkelerin kendi ulusal araştırma politikalarının nerede, ne durumda olduğunu görürsünüz orada. Hepsi yıllardır uygulanıyor. Bunun üstüne Avrupa altıncı çerçeve programları oluşturuluyor. Avrupa araştırma alanında ortak değerleri üretmek ve ortak araştırma politikalarını geliştirmek; Avrupa'nın Amerika ve Japonya'ya karşı geri kalmışlığını bu açılardan giderme ve onların üstüne çıkarma programlarıdır bunlar aslında. Yani bu programlarla Avrupa kendini yenilemeye, yeni istihdam alanları yaratmaya çalışıyor ve kendi beyin güçlerini Japonya'ya, Uzakdoğu'ya gitmesini engellemeye çalışıyor, yaratıcı gücünü oluşturmaya çalışıyor. Bunu da bizzat ifade ediyorlar. Biz Avrupa Birliği'nin üyesi değiliz; kendi ulusal araştırma-geliştirme, bilim politikalarını henüz kuramamışız ve hayata geçirmemişiz. Araştırma-geliştirme bütçemiz 1 milyar dolar gibi komik bir para ve bütün başka ülkelerden satın aldığımız teknolojik ürünlerle, aslında onların araştırma-geliştirmelerini destekliyoruz ve bu du-

rumda bir ülkenin, Avrupa altıncı çerçeve veyahut yedinci çerçeve programlarına girmesinde çok temel bir çelişki olduğunu düşünüyorum. Biz öncelikle kaynaklarımızı ulusal AR-GE politikalarımızla yoğunlaştırmalıyız ve bu arada da tabii ki Avrupa'nın çerçeve programlarına katılmalıyız. Orada 250 milyon dolar kadar bir beş yıllık programlara katılma ücreti var. Eğer kendi AR-GE'sini kurar ve gücünü oraya yığarsa, oradaki ödeyeceği 250 milyon doların hiçbir önemi kalmaz diye düşünüyorum.

Aynı şey yedinci programda da söz konusudur. Fakat şöyle bir gelişme var. Türkiye'de enteresan bir şey oluyor, AKP Hükümeti döneminde kalktılar ve "Milli hâsıladan AR-GE'ye ayrılan, harcanan payı yüzde 2'e çıkaracağız" diye bir hedef koydular, hem de kısa sürede, yani iki üç yıllık sürede; "2007 yılına kadar yüzde 2'ye çıkaracağız" diye bir hedef koydular ve ciddi ciddi üzerinde duruyorlar. Bunu gerçekleştirmek için adımlar atmaya başladılar, TÜBİTAK'ın bütçesini artırdılar. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu; biliyorsunuz, bütün bu bilim politikalarının tartışıldığı, kararlaştırıldığı ve Türkiye'nin bilim güçlerinin ortak bileşeni durumunda olan kuruldur ve doğrudan doğruya Başbakanlığa bağlıdır, yani Türkiye'nin bilim politikalarının merkezidir. 6 aylık aralarla toplandı, bu Türkiye tarihinde ilk kez yaşanıyor. 1990 yılında BTYK kuruldu sanıyorum, 3 yıl toplanmadı, 5 yıl toplanmadı. İlk kez üst üste, 6 aylık sürelerle iki kez toplandı. Sonuncusunu bir hafta önce gerçekleştirdiler, tam 6 ay sonra, zamanında ve ertelemeden gerçekleştirdiler. Orada zaten daha önce, işte bunların TÜBİTAK'a el atmadan önceki dönemde başlatılan, 2023 Vizyon, "bilim ve teknoloji vizyonu" programını sonlandırdılar. Zaten sona doğru gelmişti. Oradan öncelikli alanlar saptadılar, altı yedi tane öncelikli, yoğunlaşılması gereken bilim alanı saptadılar. Bunlar arasında iki üç tanesini belirlediler. Uzay araştırmaları bunlardan biridir; TÜBİTAK'ın sitesine girerseniz, bunları görürsünüz. Uzay alanı, bilim eğitim programları, bilim kültürünün yaygınlaştırılması, kitaplar vesaire ve bunu ciddi bir şekilde de uygulamaya koyacaklarını sanıyorum. "Cumhuriyet tarihimizde iki farkındalık dönemi vardır" dedim. Biri 1923-33, Atatürk zamanında ve o gerçekten bir bilim cumhuriyeti kurulması denemesiydi; çünkü hiçbir şeyi olmayan, doğru dürüst bir bilimsel birikimi olmayan ve yüzde 90'ı okuma yazma bilmeyen bir ülkede müthiş bir devrim, bilimsel bilgi temelinde müthiş bir devrim gerçekleştirildi. O zamanki yazılara, fikirlere baktığımız zaman, gerçekten Cumhuriyetin, bilim cumhuriyeti temelinde biçimlendirilmesini öneren düşünceler olduğunu görüyoruz. Şimdi bu dönemdeyiz, geldiğimiz nokta, yeniden bir farkındalık dönemi. Bunu da bize, küreselleşmenin tehdidi dayatı-

yor. Ekonomi, ithal ikameci konumundan kurtulduktan sonra, bir dışarı çıkıp, boyunun ölçüsünü bir parça alınca; rekabetçi, yenilikçi ve üretici yapının önemi anlaşıldı. Yani dış dayatmayla bu farklılık yaratıldı. Daha önceki ise, tamamen içten; bir ülkeyi var etmek için bilinçli olarak seçilmiş bir politikalardı 1923'lerde. Baktığımız zaman, TÜBİTAK'ı rezil ettiler, başka mesele, yani Nükhet hanımı getirdiler, bütün altyapıyı dağıttılar, hukuksuz bir durum var orada. Nükhet hanım çok iyi bir yönetici olabilir ve onun işaretleri de var aslında, ama onların adamı olarak hukuksuz bir şekilde orada tutulduğu için, şu sıralarda Türkiye'nin üniversiteleri ve bilim güçleri ile belli bir kopukluk yaşanıyor. Ama bundan önceki TÜBİTAK yönetimlerinin bilim politikalarını oluşturmak konusunda gerçekten çok özverili olduğunu söyleyebilirim. Her ne kadar hepsi, rafa konulmuş kitaplar içinde kalan çalışmalar olsa bile, onların birikimi ve küreselleşmenin dayattığı tehditlerle, bugün Türkiye'nin yeni bir farkındalık dönemine geldiğini düşünüyorum ve 2023 Vizyon Programı kenarından, köşesinden de olsa uygulanma şansı bulacakmış gibi görünüyor.

Sorunuza teşekkür ederim.

Buyurun.

EREN KALAFAT: Teşekkür ederim.

Bir şeyin sıkıntısını toplumda her noktada ciddi şekilde yaşıyoruz: Bilime ve teknolojiye olan merakın ve ilginin azlığı. Ne kadar çaba gösterilse de, ne kadar uğraşılsa da, bu merakı, ilgiyi bir türlü artıramıyoruz. Popüler konular, güncel konular, zaten adı üzerinde, daha çok ilgi görecek, bunu da kabul ediyoruz, ama bunun yanında bilim teknolojiye olan ilgi yüzde 10'larda bile değil. TÜBİTAK'ın çıkardığı çok güzel kitaplar var. Son derece ucuz kitaplar, sadece ulaşılabilsin diye belki maliyetinin altında satılıyor. Bu kitapların varlığından bile çok az kişi haberdar...

ORHAN BURSALI: 40 baskı yapan kitap var.

EREN KALAFAT: Var, biliyorum, ama ben kendi çevremde hâlâ daha haberi olmayan insan görünce çok şaşırıyorum. Biz de burada Bilim Teknoloji Komisyonu olarak bir şeyler yapmaya çalışıyoruz ve ben ilginin azlığından şikâyetçiyim. Bu konuda da sizden deneyimli bir yayıncı olarak, bilim ve teknolojiye olan merakı nasıl artırırız, nasıl insanları gıdıklarız, ne yapabiliriz; o konularda önerilerinizi almak istiyorum.

ORHAN BURSALI: Çok zor bir soru tabii. Bir kültür meselesiyle yakın-

dan ilişkili, eğitimle yakından ilişkili, bunları biliyoruz. Çocukları bilimsel kültürle eğitimde tanıştırmak lazım. Eğitimi biz yük olarak tasarladık ama. Ben kendi çocuklarımdan, etrafımdaki arkadaşlarımın çocuklarından biliyorum; eğitimi bir yük olarak görüyorlar. Yapılması gereken zorunlu bir şey olarak eğitimi alıyorlar ve orada bilgi aktarımı çok yoğun bir şekilde sürüyor. Çocuk rahat bir ortamda, seçerek ve keyifle bir şeyleri öğrenmiyor; tam bir yükleme şeklinde, haplar şeklinde alma zorunluluğunda. Yani esas olarak temel sorun bir bilim kültürü olmaması ya da ülkenin bilim kültürünün tarihsel olmaması. İkincisi, okullarımızda, ilköğretim, ortaöğretim, lise, hatta üniversiteleri de ben buna dahil ediyorum, çocukların bilgiyle ilişkilerindeki müthiş bıktırıcı durum söz konusu. Bir insandan o kadar çok şey öğrenmesini istiyorsunuz ki, ondan sonra ilgi alanı dağılıyor.

Aslında bu şekilde bir bilim toplumu yaratılmaz, bunu görmek lazım, bu ütopyadır; herkesin bilimle uğraşmasını beklemek gerekmiyor. Ama tabanda yaygınlaşması lazım ki, oradan insanlar kendi yetenekleri ve merakları doğrultusunda olan şeyleri seçip, alıp götürebilsinler. Burada bir tane bilim merkezi kurduk. Oradaki amaç, o bilimi oyuncaklı bir hale getirmek, deney setleriyle vesaire. Oraya giden var mı; bilmiyorum. Duydunuz mu; onu da bilmiyorum. Bu Taşkışla'daydı, şimdi Şişli'ye gitti. Şimdi orası bir düşüş yaşıyor, yani esas oranın kurucuları, sponsorları vesaire bir şekilde dağıldılar. Taşkışla'daki kapandı, Teknik Üniversite-vakıf Günsel hanımla anlaşmazlığa düştü. Taşkışla'daki kapandı, onlar oradan ayrılmak zorunda kaldılar. Şişli Belediyesi şimdi Fulya'da, o Polat Residance'ın önündeki, o küçük yerde onlara yer verdi ve orada barınmaya çalışıyorlar. Fakat Taşkışla'ya kıyasla müthiş bir düşüş var. Bir İstanbul, böyle bir şeyi yaratamadı, yaşatamadı. Bunun çeşitli nedenleri var. Tabanda bu olanakları yaratmak ve çocukları özgür bırakmak lazım. Onlara bilimle tanışmalarını sağlayacak ortamlar yaratmak lazım; sınıflarda, okullarda yaratmak lazım. Büyük bir çoğunluk devlet lisesinde okuyor, özel liselerde daha çok imkan var. O da bunu, çok iyi fen eğitimi veriyoruz falan diye lansa ediyor, ama asıl amaç çocuklarımız çok iyi yerleri kazanması. Kısmen bu düşünceyle, bilimi kullanıyorlar. İyi bir şey tabii, ne düşünceyle kullanırsanız kullanın, bilimi kullanıyorlar, bilim şenlikleri düzenliyorlar vesaire, fakat çok azınlıkta kalan bir şey. Bilimi devlet liselerine sokmak lazım, devlet liselerinde bilimi oyuncaklı bir hale getirmek lazım. Ben Vefa Lisesi mezunuyum, bizim orada fizik ve kimya laboratuarımız vardı 1960'larda ve 10 yıl önce oraya, Vefa yönüne gittiğim zaman, -biz hep derslerimizi orada gördük, çok iyi hocalarımız vardı, bize her şeyi sevdirdiler- öyle bir laboratuarı görmedim. Sordum,

yıllardır depo olarak kullanılıyordu. Gelenbey Ortaokulunda okudum, orada da el sanatları, iş teknik dersimiz vardı, biz orada her şeyi öğrendik, bütün Maliyenin kitaplarını orada ciltlettik; kartonpiyerler yaptık, yani bayağı bir şey gördük. Bütün pratikle ilgili; hem mesleki, hem de bilimle ilgili ne varsa, hepsi budandı eğitimden.

Şimdi müzik kaldırılıyor müfredattan, spor vesaire kaldırılıyor. Müzik seçmeli olarak çok arka plana itiliyor. Onun yerine konulan başka bir şey yok. Bunun eğitim boyutu var, bir de kültürel boyutu var, "Neden yok?" diye sorular sorduğumuz zaman, Gayri Safi Milli Hâsılasının yüzde 6'sını bilime ayırmış bir ülkede, bilimsel düşüncenin ya da bilim politikalarının olmaması veyahut da bilime olan ilginin de azlığı karşımıza çıkar. En azından yüz mühendis AR-GE'de çalışsa, onların ailelerine bakarsak, 500 kişi AR-GE fikrine aşina olur. Bu tepeden aşağıya doğru bilimsizlik ve teknolojiye önem vermemekten kaynaklanıyor, sonuç olarak kültürel bir durum.

MEHMET ATABAYIR: Burada bir kendi kendini aldatma durumu yok mu? Mesela, Türkiye'de bazı firmalar var, holdingler var; yabancı sermaye geliyor, Türkiye'de üretim yapıyor, ortaklıklar kuruluyor. Bunlar biraz aldatıcı değil mi? Aslında bütün bunlar dikey ilişki çerçevesinde gelişiyor. Yapısallık zinciri oluşmadan, biz sanki bu işe başlamışız, AR-GE üretiyoruz, teknoloji üretiyoruz gibi görünmek, kendi kendini aldatmak değil mi? O zaman bu kesiti koymak lazım.

Ayrıca siz dediniz ki, "bilim ve teknoloji gelişimi toplumun tarihsel gelişimiyle ilgili bir süreçtir". Fakat bu bir yorum. Evrensel planda böyle mi anlaşılıyor? Böyle ise, teknoloji bizden önce, yani biz bu dinamiği yaşamadan önce üretilmiş. Bildiğiniz gibi, mesela AR-GE üretiminin yüzde 97'sini dünyada 15 ülke, yüzde 5'ini geri kalan ülkeler üretiyor. Bu durumda, azgelişmiş ülkelerin yapması gereken, tamamıyla, belki devrimci anlamda, bilim ve teknoloji politikaları üretmektir.

Bu bağlamda ben şunu söylemek istiyorum: Sizin belirttiğiniz dinamik süreç içerisinde, Güney Kore modeli farklı bir kırılma gibi görülüyor. O zaman bu genele ters düşen gelişme, kendi içinde öznel bir şey mi, bu ülkenin öznel bir durumu mu, yoksa böyle bir olasılık varsa, biz ülke olarak niçin buradan örnek almıyoruz, burayı araştırmıyoruz? Bu anlattığım şeyler çok araştırılmış değil, bu konulara eğilmiyoruz. Buradan tabii ki aynı şeyleri biz de yapalım sonucu çıkarılmamalı, oradan yararlanarak, Türkiye için niteliksel örneklerle, yeni bilim ve teknolojik politikaları oluşturabiliriz diye düşünüyorum, yani Güney Kore modeli başlı başına bir örnek olmuyor mu sizce?

ORHAN BURSALI: Onlar hep tartışıldı zaten. Politikacılar da biliyor, baktığınız zaman Güney Kore'nin o sıçrayışı, belli bir politika sonucu, bilim politikaları sonucu oluştu. Bunlar gizli saklı şeyler değil, politikacı da biliyor, önemli olan Türkiye'nin koşullarından, gerçeklerinden yola çıkarak yeni bir politika oluşturabilmek. Hiçbir partinin politikasının, programının ana gövdesinde bu yok, bunu koymuyorlar. Çünkü toplumda böyle bir kültür yok ve "O mesajı verdiğim zaman toplumdan oy mu alacağım?" diye düşünüyor. Böyle olduğu zaman da, o konuda ciddi bir çalışması yok. Bir baktığınız zaman, partilerin bildirgelerine, seçim programlarına bilimkle ilgili bir şey bulamazsınız. Şu geçen seçimlerde en iyi program AKP'nindi, arka planını hazırlamış. Daha önce, mesela MHP'nin vardı. Almışlar TÜBİTAK belgelerini o zaman, gayet güzel bir bilim politikaları dizisi yerleştirmişler programlarına. Fakat ilk kez de, çok enteresan bir şey, parti geldikten sonra da ilk kez böyle bir şey oluyor, yani bu çelişkili bir durum mu? Onu ben izah edemiyorum.

METE TÜTÜNCÜ: Takiye var mı efendim?

ORHAN BURSALI: Burada parayı verince takiye biraz zor tabii. O paranın harcandığı yerler belli. Fakat partiler ana programlarına böyle bir şey koymuyorlar. Bunların da çok bilinçli olduklarını sanmıyorum. Bugün mesela ben Turkcell'in yabancılara satılmasına karşıyım, TÜPRAŞ'ın satılmasına karşıyım. Turkcell gibi bir şirket Türkiye için çok büyük bir şans, bilgi toplumunun şirketi o. İnanılmaz bir şey bu, yani ilk kez, Koç Holding'in değerinde bir şeyi adamlar 10 yıl içinde yarattılar. Turkcell demek bilgi toplumu demek; oradaki başarı bilgi toplumunun bütün unsurlarını içeriyor. Küreselleşmeyi gerçekleştiren bütün teknolojilerin bir ürünü, bir fotoğrafı gibi duruyor. Önü açık, kapanması da mümkün değil. Belki buzdolabında yarın başka şeyler geliştirilebilir, ama haberleşme, iletişim vesaire bunların o kadar önü açık ki, gidebildiğiniz kadar gidin. "Yarın bilmem ne galaksileri ile kadar biz nasıl haberleşiriz?" diye düşünün. Biraz uçuk konuşursak, sonsuza kadar ucu açık ve hiçbir engel tanımadan büyüyen bir alan iletişim teknolojileri ve bu alanda yapılan yatırımlar çok önemli.

Fakat beri taraftan, Hükümetin sanayileşme politikalarına baktığımız zaman, gayet bilinçsiz olduğunu görürüz. "Ben 49 ülkeye ürün dağıtıyorum, vergi istemiyorum" Böyle bir sanayileşme, ulusal kalkınma felsefesi, bilinçli bir politika olamaz. Orada birbirine rakip 15 tane makarnacı çıkacak, biz neye yöneleceğiz? Hükümetin genel politikalarıyla kıyasladığımız zaman, büyük bir çelişki var. Makro planda hiç de umut vermeyen sanayileşme politikalarını izliyorlar, fakat mikro planda "AR-GE'yi geliştireceğiz, artıracağız"

diye konuşuyorlar. Bunlar birbirini bütünleyen şeylerdir. Oradaki sanayileşmeyi teşvik öyle mi olmalı? Çok sektörel, çok bilinçli, dünyanın durumuna bakarak, kendi güçlerinize bakarak bir çalışma yürütülmelidir. "Ben neyi geliştirsem hem istihdam yaratırım, hem rekabet olur, hem de burada ekonomiye katkıda bulunur?" diye bir değerlendirme yapmak lazım. Sanayileşmenin, teşvik politikalarının günümüzdeki taşıdığı anlamın bu olduğunu düşünüyorum. Ben ekonomist falan değilim, ama bu konulara meraklı bir insanım ve izleyen bir insan olarak, böyle olduğunu düşünüyorum. O nedenle de, AKP'nin bu politikalarında derin açmazlar var. Bunları sonra nasıl bütünleştirecek; onu da bilmiyorum.

Bir de, iktidarlarının zamanı doluyor, 2,5 yıllarını geride bıraktılar ve parti de eriyor; belli bir tıkanma noktasına geldi. İstihdamı geliştiremedi, büyüyen bir cari açık var ve TÜPRAŞ'ı satarak, aynı zamanda Türkcell'den gelecek paralara bel bağlayarak, "bu yılı belki kurtarırız" diye düşünüyorlar; ama gelecek yılın ne olacağını doğrusu hiç bilmiyoruz.

SALONDAN: 1923-33 dönemini "bilim cumhuriyeti denemeleri dönemi" diye tanımladınız. Bir de 1933-38 dönemi vardı, ben belki kaçırdım. Onunla ilgili de biraz bilgi almak istedim. O dönemin devamı mıdır, yoksa başka bir tanımı mı var?

ORHAN BURSALI: Devamı aslında. Bu ülkede, bu millet yarata yarata, bir tane Mustafa Kemal, bir adam yaratabilmiş. Yani bunu teslim edelim, ben öyle görüyorum. Baktığım zaman, o çapta, yanına koyacak bir ikinci bir adam göremiyorum. Bu bizim şansızlığımız oldu aslında. Bu adam, 1935'te kalkıp da, "İnsanlar yarın Ay'a gidecek" diyen bir adam. O nedenle de, "İstikbal göklerde" demiştir. Bunun temellerini şimdiden oluşturmalıyız diyerek Kayseri'de uçak fabrikası kuruyor. Bu çok uzak görüşlü bir adamın politikası. Bunlara baktığımız zaman, bilimle ilgili öngörüleri, eğitime verdiği önem, 1933 reformu, ondan önce genel politikaları, sanayileşme politikaları, bütün o temellerini atıyor. Gördüğümüz kadarıyla, 1933'ten, üniversite reformundan çok şeyler bekliyor; ama beklentileri çok fazla gerçekleşmiyor. Üniversitede bilgi birikimi oluşması, bilim üretimi vesaire kısa sürede değil, daha uzun soluklu, orta vadeli sonuç verecek çalışmalardır. Fakat 1935'te mesela böyle bir uçak fabrikasının temelini atan ve yol gösteren bir adam var ve düşünün ki, sadece o projeden bahsediyorum, sadece o projeye sahip çıkan birileri olsaydı, ondan sonraki siyasetçiler onu ulusal bir politika olarak, uçak sanayini geliştirmeyi, 1935'te ve bugüne kadar ulusal bir politika olarak benimseselerdi ve geliştirselerdi,

bugün Türkiye uçak sanayinde nerede olurdu, uzay araştırmalarında nerede olabilirdi? Bu konuyu hepinizin düşünmeye davet ediyorum. Bilinçli politika budur.

MAHMUT ATABAYIR: 1932'ye kadar biraz özel sektör ağırlıkta oluyor, ama 1932-38 arası kamu gücünü kullanarak, devlet politikası başlıyor.

ORHAN BURSALI: Yapacak bir şey yok, çünkü burjuvazi yok.

MAHMUT ATABAYIR: Ondan sonra zaten savaş dönemi geliyor ki, buhranlı bir dönem.

ORHAN BURSALI: Evet.

METE TÜTÜNCÜ: Efendim, ben izninizle, bir şey daha sormak istiyorum: Birincisi; Başbakanlık Müsteşarının durumuyla ilgili çok acı bir tespit var. Sizin bir iki yazınızı kestim, getirdim. Arkadaşlarımızın arasında belki Cumhuriyet okumayanlar olabilir. Prof. Ömer Dinçer'in zaten Cumhuriyetin temel değerlerini inkâr ettiğini biliyoruz.

Bir de, biz intihal olayı var, bu da devletin zirvesinde, siz de öyle başlık atmışsınız. O olayın, mutlak surette diğer etkinliklere de, bu arada TÜBİTAK'la ilgili olaya da olumsuz yansımaları olur diye düşünüyorum. Biraz onu açar mısınız?

Bir de, çok tipik, İrlanda, zannediyorum nüfusu 3 milyon 750 bin; onların yaptığı atılımlar var. Onlar, sizin vurguladığınız, kendi avantajlarının güzelce envanterini yapıp, devlet politikası saptayarak, hatırı sayılır ilerlemeler yaptılar. O konuya değinir misiniz?

Teşekkür ederim.

ORHAN BURSALI: İrlanda küçük bir ülke tabii, ama kendilerine baktılar. Tabii, küçük ülkelerin dinamizmi, hareket alanı çok daha esnek olabiliyor. İrlanda, "Ben neredeyim? Ben Avrupa'yla Amerika arasındayım. Orada nasıl bir rol oynayabilirim?" dedi. Bütün bu coğrafi konumu, iki teknolojinin arasında olması, mal ve hizmetler oradan gitmesi vs, bunu 10 yıl önce bunları saptayıp, harekete geçti ve inanılmaz başarılara imza attı. En büyük teknoloji şirketleri orayı üretim alanı seçtiler, bütün fabrikalarını kaydırdılar. Apple'dan tutun, Microsoft'a kadar, orası hepsinin üretim üssü oldu. Bu onlarla yetmedi tabii, oradaki tecrübeleri ile ulusal ağlar kurdular, hem kendi ülkelerinde, hem de bütün dünyayı kapsayan ulusal ağlar kurdular ve o büyük şirketlerin üretim üssü, yatırım alanı olmayı, kendi ulusal güçlerini geliştirmek için, çok başarılı bir şekilde kullandılar. KOBİ'lere teşvik verdiler, yani bu-

gün bir baktığımız zaman, Avrupa Birliği'nin diğer ülkelerinden çok daha hızlı bir gelişme gösteren bir ülke.

Burada İrlanda aslında Çin'i ve Güney Kore'yi bir tarafa bırakalım, bilim ve teknoloji, özellikle de bilgi teknolojileri alanında çok özel politikalar saptayarak, bunları hızlı ve başarılı bir şekilde uygulayan ve bunun sonuçlarını çok kısa sürede alan bir ülke. İrlanda aslında bir köylü ülkesiydi, nasıl birdenbire bu hale geldi? Katolik, dini bağnazlığın hüküm sürdüğü bir ülke; birdenbire bütün bunlardan sıyrılıp, birdenbire büyük bir ekonomik güç olarak ortaya çıkabiliyor. Demin bahsettiğim, dünyadaki eşitsiz ekonomik gelişmenin çok tipik bir örneğidir. Hızlı bir şekilde bunu becermiş ülkelerden biridir. Tabii ki, onun nüfus avantajları, konu avantajları, İngilizce avantajları, Amerika'nın belki de yarısının İrlandalı olmasının avantajları vs, daha bir sürü avantajları var; ama bütün bu avantajları iyi kullanan bir ülke. Demek ki, ülkeler kendi avantajlarını saptayıp, onları iyi kullanmayı becermeliler diye, İrlanda'dan bir sonuç çıkarmak mümkün.

Bahsettiğiniz Ömer Dinçer ile ilgili her şey açıktır. Arkadaşlar da izliyorlardır, bugünkü Milliyet'in manşeti, "Ömer Dinçer Problemi"ydi. Gazetenin manşetine taşımışlar. Biliyorsunuz, Başbakanlık Müsteşarı, ülkenin bir numaralı devlet memuru koltuğunda oturuyor; bütün Başbakanlık, Hükümet trafiği orada, kilit noktada duruyor. Böyle bir adamı getirip, oraya koydular. Bu işletme profesörü ve Tayyip Bey'in de İstanbul Belediye Başkanıyken danışmanıydı, onu yanında taşıdı, oraya oturttu. Adamın Türkiye'de Başbakan Müsteşarlığından sonra ortaya çıkan ikinci bir özelliği de, küreselleşmenin İslam'a etkileri, Türkiye'nin nasıl hızlı bir şekilde İslam kültürlü bir topluma dönüşmesi için hangi fırsatları yarattığını inceleyen bir makalesiyle ünlendi. Zaten bunlar yazılıp, çizildikten sonra da, hiçbir zaman o fikirlerini savunmadığını söylemedi, o hep geri planda kaldı. Bütün bu yerel belediyelerinin, kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasında da aslında onun bu fikirlerinin izlerini gördük. Geçen sene bunları hep yazıp çizdik.

Bu arkadaşın ortaklaşa yazdığı bir kitap var, işletme ve yönetimi, o zaman yardımcı doçent bir çocukla yazmış. Çocuk da o kitapta, bir profesörün kendi kitabından bölüm bölüm, olduğu gibi bir sürü şeyin aktarıldığını ve o aktarılan şeylerin de referans verilmediğini görmüş, o olay böyle ortaya çıkıyor. Ortada tam bir bilimsel aşırmacılık var. Bu bir süredir, 6-7 aydır bu gündemde ve tartışılan bir konuydu. Şu sıralarda yeniden gündeme gelmesinin nedeni; Sivas Üniversitesi'nde yardımcı doçent çocuk, Ömer Dinçer deMarmara Üniversitesi'ndedir; üniversiteleri etik kurullarına inceletiyorlar olayı ve iki

üniversite de "Evet, bu bilimsel aşırmacılıktır" diye karar veriyor; YÖK'e de bildiriyor. Bu işte son bir haftalık bir olaydır. Bu ortaya çıkıyor, şimdi intihal yapan, bir adam başbakanlık müsteşarlığı koltuğunda oturuyor ve bunun yarattığı problemler var ülkede. İstifasıyla çözülmesi gerekir diye bekliyoruz. Bir de, YÖK'ün bu konuda ne gibi bir karar alacağı da önemlidir.

ÖRGEN UĞURLU: İrlanda örneğini verdiniz ve İrlanda'nın kendi önceliklerini belirleyip, ona göre hareket ettiğini...

ORHAN BURSALI: Avantajlarını tespit edip, evet.

ÖRGEN UĞURLU: Yabancı kelime kullanmayı pek sevmiyorum.

Türkiye için de konuşmanız sırasında, otomotiv sanayini önerdiniz.

ORHAN BURSALI: Önermedim, ben sadece örnek gösterdim.

ÖRGEN UĞURLU: Olabilirler arasında saydınız. Tekstil ve otomotivde Türkiye dışa bağımlı değil mi, Türkiye'ye dışarıdan teknoloji gelmiyor mu? Otomotiv sanayi bulunduğu herhangi bir ülkede, ekonomide veya siyasette istikrar bozulduğunda, kendi çıkarlarına aksi bir durum söz konusu olduğunda, tasını tarağını toplayıp, o ülkeden ayrılmıyor mu?

ORHAN BURSALI: Ayrılma ihtimali var.

ÖRGEN UĞURLU: Türkiye böyle güvensizliği içeren bir sanayiye bel bağlarsa, o sanayi ne kadar gelişir? Bu birinci sorum.

İkincisi; "üniversite-sanayi işbirliğinde, 'üniversiteleri sanayiye peşkeş mi çekiyorlar?' diye düşünüyorlar" dediniz. Evet, üniversiteleri sanayiye peşkeş çekmiyor, üniversitelerin ürettiği bilimi kuram olarak düşünürsek, uygulama alanı sanayide ve buralarda bu bilimler uygulanmalıdır. Ancak, bilimsel araştırmaların arkasında sanayinin bulunması, sanayinin istekleri ve gereksinimleriyle bilim yapılması, o bilimi ne kadar bağımsız kılar?

İkinci sorum; gerçi arkadaş da sordu, ama 33 reformunun ne olduğunu çok merak ediyorum. Sanıyorum yaşımızdan kaynaklı bu konuda pek bilgimiz yok.

SALONDAN: Üniversite reformu.

ÖRGEN UĞURLU: Üniversite reformu mu?

ORHAN BURSALI: Evet.

ÖRGEN UĞURLU: Teşekkürler.

ORHAN BURSALI: Türkiye'de dışa bağımlı olmayan hiçbir şey yok; birinci saptama bu.

Biz ne yapacağız? Soru budur, yani tabii ki yan sanayilerimiz falan var, özellikle otomotivde. Bunlar dışa bağımlı olmak zorunda değiller, şu anlamda dışa bağımlı değiller: Üretim olarak buradadırlar ve her şeyi buradan alıyorlardır, ama otomobil sektörü önemli ölçüde de dış yatırımı olduğu içinde otomobil sektörü varolduğu sürece onlar varlar, onlar çıktığı zaman yarın ne olurlar; o bilinmiyor.

Burada ben şunu işaret etmek istedim: Buraya gelen sanayiyi siz nasıl kalıcı bir hale getirirsiniz? Asıl önemli nokta budur.

ÖRGEN UĞURLU: Bir şey daha eklemek istiyorum.

ORHAN BURSALI: Buyurun.

ÖRGEN UĞURLU: Bize gelen sanayi aynı sanayi mi? En temiz sanayi en fazla insanın çalışacağı, emeğin en az olması gereken sanayi. Bu sanayide biz gerçekten bu tarz bir teknoloji ile mi üretim yapılıyor? Neden Türkiye'ye biçilen görev tekstil gibi, hem suyu, hem havayı atıkları ile kirleten ya da otomotiv gibi gene yüksek toksit içeren bir sanayi türü, bunları neden düşünmüyoruz, neden bunları kalıcı kılmaya çalışıyoruz, neden kendi alternatifimizi kendi içimizden çıkarmıyoruz? Türkiye'de sanayi devrimine baktığımız zaman, Atatürk'ün yaptığı ilk şeylerden biri, şeker fabrikalarının kurulması, demir çeliğe önem verilmesi. Biz şu anda demir çeliklerimizi, Erdemir olsun, İsdemir olsun "Nasıl kapatabiliriz, KİT'leri nasıl özelleştirebiliriz?"in derdindeyiz, bunların önüne nasıl geçebiliriz? Sanayinin hammaddesini sağlamak bile aslında bir sanayidir; ama biz sanayinin en gelişmişinden tutunmaya çalışıyoruz.

ORHAN BURSALI: Geri geniş bir üretim kayması var. Bugün demir çelikten belli ülkeler bilgi yoğun, bilgi teknoloji yoğun ve o alanlardaki hizmetlere yönelik sektörlere kayıyorlar. Burada zorlama yok, siz hangi alanı seçeceğinize karar vermekte özgürsünüz. Siz seçebiliyorsanız seçin, KİT'leri bugün ağırlıklı olarak bilgi teknolojileri, araştırma-geliştirme konularına kaydıracaksınız, bilim toplumunun unsurlarını içeren teknolojilere ağırlık vereceksiniz, böyle bir sanayi temelinde mesela chip üreteceksiniz. bilgi teknolojilerinin kullanıldığı donanımları, yazılımları vesaire üreteceksiniz, belki tamamen böyle bir ülkeye dönüşeceksiniz. Eğer dönüştürebiliyorsanız, en iyisi budur. O zaman istihdam sorunlarınız ortaya çıkar, şu anda çalışması gereken 70 milyon nüfusumuz var.

Şeker fabrikalarına gelince; tabii ki geliştirmek lazım. Ama şeker fabrikaları da eski kirleticidir. Deri, pamuk, tekstil hep aynı şekilde. Tekstili ithal etmedik, tekstil Türkiye'de olan bir şey. Pamuk ülkesi olduğumuz içim kendiliğinden olan, yani Türkiye'nin sanayisi tekstilcilikten beslenir; 17 milyar dolarlık bir sektördür ve binlerce insan orada istihdam edilir. Geçen yılkı 60 milyar dolarlık ihracatın içinde 1/4'ten biraz daha fazladır tekstilin payı.

Siz tekstili, 17 milyar dolarlık ihracatı kaldırıp atabilir misiniz? Atamazsınız, bu sizin ulusal sanayiiniz. Pamuğunuz var, işçiniz, makineniz var. Burada da bir sürü tekstil makinesi üretiliyor. Tekstil dışa bağımlı değil. Buradaki sorun; tekstili yeni teknolojilerle dünyanın önde gelen bir sanayi haline ve rekabet edilemeyecek bir güç haline getirmektir Yani güçlü bir sektörünüzü, bilgi teknoloji temelli haline getirmek ve marka olarak güçlendirip, katma değeri yüksek bir yapıya nasıl kavuşturursunuz? Burada tekstili yıkamayacağınıza göre, o zaman tekstile bu açıdan bakmak zorundasınız. Bugün Avrupa demir-çeliklerden kaçıyor, bizim gibi ülkelere kaydırılıyor bu sektör. Otomobil, de böyle bir sanayi, hangi ülkede daha rekabetçi, dünya çapında üretim gerçekleştirebilirse, oraya kayan bir niteliği var. Şu sıralarda Türkiye'de bir istihdam alanı yaratılmış, ama yarın başka bir yere gidebilir. Fakat burada büyük bir istihdam alanı yaratılmış, ekonomiye katkısı var, yan sanayiyi müthiş besliyor ve aynı zamanda geliştiriyor; o zaman, acaba bilim-teknoloji ve AR-GE politikalarıyla, öğrenmeyle, biz bu otomobil sanayisini burada kalıcı halde getiririz? Diye düşünmek lazım.

Türkiye'nin yapısal olarak bugün varolan; ihracatta ve istihdamda alanlar olduğu için, iki alanı örnek verdim. Bunları söküp atamazsınız, ama hiçbir zaman "Bunların üzerinde duralım" demedim. Ben bilgi teknoloji ağırlıklı, bilgi toplumu öğelerini içeren bir araştırma-geliştirmeye ve sanayi politikalarına ağırlık verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Burada bir sürü şeyi söyledim, "Türkiye'yi yazılım cenneti yapabilir miyiz?" diye sordum mesela. Türkiye'de aynı zamanda Türkcell diye bir şirket yaratıldı. Acaba Türkcell'in yanında, gene o alanda, Türkcell'i destekleyen, o fikir çerçevesinde başka şeyler de yaratılabilir mi? Bunları tartışmak lazım. Nano-teknolojilerde acaba Türkiye bir çıkış yolu bulabilir mi, burada bir üretim üssü kurulabilir mi? Çevre teknolojileri konusunda Avrupa'da yapılan bir sürü şey var, acaba Türkiye bu konuda hangi politikaları geliştirebilir, hangi üretimleri gerçekleştirebilir ve Avrupa'ya da bunun ihracatçısı olur ve yeni şeyler yaratılır? Bunlar önemli.

Burada "Bilim politikaları, ulusal politikaların alanlarının saptanması ge-

rekir" derken, "Otomobili ve tekstili geliştirelim" demek istemedim. Saptanan ulusal alanlarda üretimlerinin, ulusal güçlerinin geliştirilmesi gerektiğini söyledim. Bunlar; tekstil olsun, otomobil olsun, birer olgudur. "Biz sektörü nasıl kalıcı bir hale getirebiliriz ve bu konuda gerçekten Türkiye'yi vazgeçilmez bir ülke haline getirebiliriz?"; bunu düşünmeniz lazım. Bunu da kendi ulusal sanayi politikalarımızın bir parçası olarak kotarmamız gerekir diye düşünüyorum.

Galiba bitirdik, hoşça kalın.

EREN KALAFAT: Toplantıya katıldığınız için hepinize teşekkür ediyoruz. Bundan sonraki söyleşilerde görüşmek üzere. Sayın Orhan Bursalı'ya da çok teşekkür ediyoruz.

ORHAN BURSALI: Davetiniz için ben teşekkür ederim.

"TÜRKİYE'DE SANAYİLEŞME POLİTİKALARI VE KALKINMA İLE İLİŞKİLERİ"

TMMOB

MMO İstanbul Şubesi - Kadıköy Temsilcilik

15 Nisan 2005

Yavuz BAYÜLKEN
Makina Yüksek Mühendisi

KEZBAN ÜREYİL: Kadıköy Temsilciliğimizin, Yavuz Bayülken hocamızın "Türkiye'de Sanayileşme Politikaları ve Kalkınma ile İlişkileri" konulu söyleşi günümüze hoş geldiniz diyor, katıldığınız için teşekkür ediyorum.

YAVUZ BAYÜLKEN: Teşekkür ederim.

Bu konu o kadar çok konuşuldu ki; yıllardır, benim mezun olduğum 1965 yılından bu yana hep sanayi, kalkınma, istihdam, refah, sanayileşme politikaları, Türkiye'nin sanayi evreleri vs, hepsine galiba bir yerde benim mezun olduğum 1965'lerde yönetici olduğum dönemlere kadar, hatta ondan sonraki dönemlere, hep montaj sanayi diye söylerdik, "Türkiye'de işte montaj sanayi var, montaj sanayi var" diye. Bunun gerçek anlamda bir sanayileşmeye geçmesi, mühendisliğimizi yapabilmemiz için de daha çok uğraşmamız gerektiği üzerine düşünürdük hep o zamanlar. 2005'lere geldik, hâlâ sanayileşme modelleri, Türkiye hangi modellerle nasıl sanayileşir; onlar üzerine uğraşıyoruz. Kavga bitmedi, bir anlamda biz de bu kavga içinde pek bitmedik, ama Türkiye tabii, bu modellerle istenilen noktaya gelemedi, insanlarına o refahı, toplumsal kalkınmayı veremedi. Sanayide gerekli işgücü istihdamı sağlanamadı. Dolayısıyla, o arzulanan çağdaş düzeye gelmiş, gelirin insanca paylaşıldığı, insanların daha dengeli bir yapıda yaşamlarını sürdürebildiği bir şeye kavuşamadık. Bu demek değil ki, mücadelemiz bitiyor, daha iyi bir Türkiye için bundan sonra da yine devam edecek.

Aşağı yukarı, Türkiye'de sanayileşme, sanayileşme politikaları ve sanayileşme modellerinden bahsettiğimizde, kaba hatlarıyla birbiri içerisine geçmiş, ancak yine de belli ayrım noktalarını barındıran üç önemli evreyi sayabiliriz.

Türkiye'nin aşağı yukarı elli yıllık sanayileşme sürecini -başlangıçta kamu eliyle oluşturulan sanayileşme dönemini ve oldukça olumlanan adımları bir yana bırakıyorum- ele aldığımızda, yani 1950'lerden sonra Demokrat Partinin iktidara gelmesi ve Marshall yardımının Türkiye'ye girmesiyle birlikte, özel sektör eliyle bir yerde(kısmen) oluşturulan sanayileşme politikalarına şöyle bir bakarsak; birinci evre için, 1950'lerden başlayan hatta daha öncesine çekilebilecek ve 1970'lere kadar uzatılabilecek bir montaj sanayi-i döneminden bahsedebiliriz. İkinci dönem, 1970'lerden başlayıp 1980'e kadar -kısmen 1980'in ortasına doğru- devam eden ithal ikameci ürünleri üretmeye yönelik bir sanayileşme dönemidir. Üçüncü dönem ise, 1980'lerin başında, özellikle 24 Ocak kararlarıyla yani ekonomide istikrar tedbirleriyle ona damgasını vuran, onunla birlikte belgelenebilecek, daha sonra ekonomik uyum paketiyle birlikte sürdürülen ve 1995'lere, hatta günümüze kadar uzatabileceğimiz, hızını biraz yavaşlatmakla, kriz dönemleri yaşamakla birlikte ihracatı esas alan sanayileşme politikaları dönemidir.

Bu üç evre, esasında Türk sanayisinin temel modelleri ve politikaları olmuştur. 1995'ten itibaren Gümrük Birliğine geçişle, ihracata dönük bu modelde birtakım değişimler yaşanmıştır. 2005'te Avrupa Birliği'yle müzakere sürecine girilmesiyle birlikte Türkiye'de tamamen küreselleşmeye yönelik, ülkeyi dünya sanayii rekabetine bir ölçüde açmak amacını taşıyan bir dönem daha başlamaktadır ki; bu özellikle Türkiye sanayiinin geldiği bugünkü noktada üzerinde tartışmamız gereken bir dönem olacaktır; çünkü, Türkiye sanayii burada bir ölüm-kalım mücadelesinin içerisine girecektir. Belki de, bu sanayileşme bütünleşme entegrasyon süreci, Türkiye'de yeni birtakım oluşumlara neden olacak ve Türkiye sanayisini farklı bir noktaya getirecektir. Olumlu ve olumsuz yönlerde, onu birlikte tartışacağız.

Montaj sanayi dediğimiz dönem, Türkiye'de ilk defa dediğim gibi, Marshall yardımı ve Türkiye'nin Batı sermayesine açılmasıyla birlikte başlayan ve Türkiye'nin de ilk kez borç sarmalına, dış borç yükünün altına girmeye başladığı dönemle sembolize edilen bir montaj sanayi dönemidir. Burada benim yaşıma yakın olanlar bu evreyi büyük çapta yaşamışlardır. Türkiye'de ilk defa otomotiv sanayiyle çizgi belirginleşmiştir. Ankara Asfaltı üzerinde Gebze'ye kadar giden yol üstünde Chrysler'ın, Genoto'nun benzeri tesislerinin montaja başlamasıyla birlikte çizgisi belirginleşen bir sanayi evresidir bu. Özellikle montajla diyorum; çünkü, Türkiye ilk kez o tarihlerde, 1955-1960 arasındaki dönemde dış borçlarla büyük çapta tanışmaya başlamıştı ve büyük çapta ithalatın ağırlıkta olduğu bir ekonomisi vardı. Dolayısıyla da, o dönem-

de egemen görüş, "Neden ithal ediyoruz, işte birtakım tüketim maddelerini, ara malları vs Türkiye'de üretelim ve bunların da büyük çapta component(parça) ve hammaddelerini dışarıdan getirelim, burada monte edelim ve böylelikle ülkemiz sanayileşmeye başlasın." felsefesi idi. Böylelikle de, büyük çapta dışarıya dayanan, o zamanlar aşağı yukarı %75-77 civarında bir dışa dayalı, ardından katkı oranları artırılarak, %50'lere kadar zaman zaman düşürülebilecek bir sanayileşme modelinin içerisine girildi.

Bu dönemde özellikle yabancı sermayeli yatırımlar söz konusuydu. Yabancı sermaye de kendisine yeni gelişmekte ya da geri kalmış ülkelerde kaynaklar arıyordu. Dolayısıyla, böyle bir alan yabancı sermayenin yatırım yapması için de, asgari de olsa, uygun bir alandı. Genellikle sabit yatırım maliyetleri düşük, dışarıya dönük hammadde oranları fazla, yerli sermayenin çok fazla girmediği ya da girse bile çok fazla para yatırmadığı bir dönemin içerisine girildi. İşte o dönemde üretilen araçların, ticari araçların çoğu bu montaj sanayinin ürünleriydiler. O zamanlar da biz, Makine Mühendisleri Odasında özellikle montaj sanayinin Türkiye'ye bir şey getirmeyeceğini, Türkiye'yi dışa bağımlı kılacağını, dış borcu artıracağını, bunun gerçek sanayileşme olmadığını uzun uzun anlatıyorduk. Ama ne yazık ki o dönemde, o sanayileşme döneminde de ilk mühendislik yapanların arasına katılanlardan biri de bendim.

Tabii, o dönemde çok önemli karakteristik bir olay var: Yabancı sermaye neden Türkiye'ye otomotiv sanayiyle birlikte girdi, neden böyle bir sanayileşme modelinin içerisinde bir ölçüde yer aldı ve neden Türkiye böyle bir dış borç içerisine girdi? Bunun arkasında da teşvik politikaları yatıyor. Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasına bağlı olarak, 1961'de ilk tohumların atılmasıyla birlikte, Türkiye'de plan kavramı, yıllık programlar ve ardından da teşvik politikaları gündeme girdi. İlk uygulamalar da 1963 gibi başlıyor. Bu teşvik politikaları sayesinde büyük çapta giren yatırımlara gümrük muafiyeti veriliyor, yani yaygın bir korumacılık içinde Türkiye, dışa kapalı büyük çapta, ithalat gümrük vergileriyle vergilendiriliyor. Türkiye bu dönem teşvik araçlarıyla yatırımlarda tamamen bir muafiyet(bağışıklık) ilkesini benimsedi. %100'lere kadar varan yatırım indirimi, yani yapılan yatırımların bir bölümünde vergi esasken, bir bölümünde esas olmaktan çıktığı bir duruma girdi. Ayrıca, pek çok ek desteklerle, örneğin, eğer dış kredi gelirse %85-90 gibi oranlara varan teşviklerle, dış kredi oranlarıyla, eğer dışarıdan kredi, içeriden kredi alınırsa, yine dış kredi olarak alınmış kredilerin kullandırılması gibi. Düşük faizli kredi uygulaması da bu dönemde devreye girdi. Dolayısıyla, çok büyük teşviklerle bu sanayilerin kurulması gündeme geldi.

Burada esas olan ihracat değildi, yani ihracata dönük bir şey yoktu. Tamamen içeride tüketimi sağlamaya yönelik, yani iç pazara dönük bir sanayileşme söz konusuydu. İç pazarda ithalatı mümkün olduğu kadar azaltıp; ki, bunun bir süre belli ölçülerde yararı oldu, çünkü o zaman birçok şey dışarıdan alınıyordu, ancak tüketimi büyük oranlarda artırarak, bir sanayileşme modeli benimsenmiş oldu ve aşağı yukarı 1972'ye kadar bu model sürdürüldü.

Daha sonra yine büyük çapta teşvik araçları kullanılarak, montajdan ithal ikamesi modeline geçildi, yani ithal edilenin Türkiye'de yapılması esasına dayanan bir sanayileşme modeli üzerinde durulmaya başlandı. Burada artık mevzu bahis otomotiv sanayinin tamamen dışındaydı, yani yeni gıda sanayinden orman ürünlerine, ara mal üretimlerinden yatırım mallarına kadar bir dizi ithal edilmiş olan ürünlerin Türkiye'de imal edilmesi konusu gündeme girmişti; yani bir ithal ikameci model söz konusuydu. Yine bir hayli büyük teşviklerle devreye konuldu bütün bunlar ve birtakım tesisler kurulmaya başladı.

Bu arada, otomotivle birlikte iç pazar da genişleme eğilimindeydi. Türkiye bir miktar dış borç alabilme durumuna girmişti, büyük çapta krediler veriliyordu ve dolayısıyla bu ithal ikameci modelin altyapısı hazırdı ülkede. Bu altyapının hazır olması ve teşviklerin verilmesiyle önemli bir yatırım yapılmaya başlandı ve bir hayli de talebi artıran, özellikle ölçeği çok fazla büyük olmayan, yani küçük ölçekli, fakat teknolojisi de ileri teknoloji olmayan birtakım yatırımlar kurulmaya başladı. Bunlar özellikle tüketim ve ara mallarında büyük çapta bir yatırım furyasının yolunu açtı. Burada hakikaten ölçekler dünya ölçeğinde değildi. Üzerinde daha sonra hep büyük eleştiriler yönelttiğimiz üzere, dünya ölçeğinde değildi. Teknolojiler yeni değildi, birçoğu ya demode olmuş ya kolayca Türkiye'ye adapte edilebilecek ya da doğrudan yabancı sermayenin getirebileceği nitelikte teknolojilerdi. Böylelikle ilk dönemde, erken dönem ithal ikameci döneminde bu yatırımlar yapılmaya başlandı.

Bunun bir önemli potansiyel gelişimi de oldu, çünkü artık Türkiye'de belli bir gelir seviyesi artmaya başlamıştı. Bir tüketici tabaka çıkmıştı ortaya, yani tüketime açık bir kesim vardı ve dolayısıyla iç pazara rahatlıkla, ithal fiyatlarından zaman zaman daha yüksek olan, yüksek kâr marjlarıyla mal satabilmek imkan dahilindeydi. Daha ileri dönemlerde, yani 1975 gibi Türkiye krize, döviz darboğazına girmeye başladı. Bu arada petrol krizlerinden kaynaklı büyük bunalım dönemi yaşanmaya başladı. O zaman, Türkiye bu tesislerini büyük bir kapasiteyle çalıştıramaz, kullanamaz, yatırımı tam anlamıyla oluşturamaz bir döneme girmeye başladı. 1975 yılı aşağı yukarı bunun başlangıcıdır, yani pazarda da bu döviz darboğazından kaynaklanan bir daralma, bir tüketim kısıtlaması başladı.

Türkiye aynı zamanda bu dönemde, 1975'te çok hızlanarak, 1980'lere kadar devam eden, bu ekonomik darboğazın da etkisiyle, siyasi alanda da bir bunalıma ve darboğaza girmeye başladı. 1970'li dönemlerde yaşayanlar, içinde yer alanlar bilirler; ben şahsen dönemin içerisinde çok şeyi de yaşadım, büyük bir siyasi kriz, her gün onlarca ölümün yaşandığı siyasi olaylar, bunalımlar, grevler büyük çapta patlamaya başladı ve Türkiye bu sosyal patlamaların zembereği altında sıkışan bir ülke haline geldi. Burada tabii, sosyal uyanışın da çok büyük etkisi var. O dönemde, Türkiye artık kendi ekonomisinin çok ötesinde bir sosyal uyanışın içine girdi, sosyalist fikirler Türkiye'de büyük çapta yayılmaya başladı ve bunun karşılığında siyasi partileşme olayları çıkmaya başladı. Bunlar, Türkiye'de önemli bir darboğazın da işaretçisiydi, yani Türkiye doludizgin 1980'e doğru gitmeye başladı. Bu arada tabii, tesislerin büyük bir kısmında, elbette sendikal hareketlerin de güçlü olması nedeniyle grevler meydana geldi, kapasite kullanım oranları düşmeye başladı, döviz darboğazı giderek daraldı ve Türkiye 1980'e böyle bir yapının içerisinde girdi. Bu arada, dış borçlar büyük çapta birikmiş, ödeme zorluğu çekmeye başlamıştı Türkiye, yani kaynak zorluğu çekmeye başlamıştı. Kaynakların dış borçlara ayrılabilecek bölümü çok rahat sağlanamıyordu, yani içten ve dıştan tam bir bunalım içinde, bir sanayileşme konjonktürünün içerisine girdi.

Tam bu dönemde, 1980'de, daha darbe olmadan Özal'ın ekonomik kararları, yani Türkiye'nin yeni bir yapısının, sanayi yapısının, ekonomik yapısının biçimlenmesine yönelik bir ekonomik istikrar tedbirleri paketi, bizi hâlâ bugünlere kadar taşıyan o ekonomik paket devreye girdi. Bu, bugüne kadar sadece sanayileşme konusunda değil, ekonomi konusunda da alınan, sermaye çevreleri lehine alınan en radikal tedbirleri içeriyordu; yani sermayenin o zamana kadar ki, artık Türkiye'yi yönetemez, Türkiye'yi götüremez durumda, darboğaza girmiş durumu çözebilmenin tek yolu, sermaye kesimi lehine bu 24 Ocak kararlarıydı. Nitekim bu 24 Ocak kararlarının alınmasıyla birlikte, Türkiye'de sanayileşme yeni bir evreye girdi. Bu evre ve tedbirler, Türkiye'yi dünya rekabetine açmak ve bu açılışla birlikte, dış borç ödeyebilecek kaynakları rahatlıkla sağlayabilecek, sosyal uyanışı ve darboğazı giderebilecek, çözebilecek ve dolayısıyla Türkiye'yi yeniden yapılandıracak bir politikayı amaçlıyordu. Nitekim o dönemde, gerçekten bu tedbirler çerçevesinde çok büyük fiyat artışları gerçekleşti. Biliyorsunuz, tedbirlerden önce Türkiye %150'lere varan bir enflasyona, hatta yüzde 170'e kadar çıkan bir enflasyona sahipti ve büyük çapta fiyat artışları vardı. Toplumsal dengeler bozulmuştu, Türkiye'de gelir dağılımı çalışanlar aleyhine büyük oranlarda değişmeye başlamıştı. Sermaye hakikaten Türkiye'yi yönetemez bir duruma gelmişti, Türkiye tam bir kaosun, siyasi kaosun içindeydi.

Bu durumda Özal'ın bu tedbirleri yürürlüğe koymasıyla birlikte, sanayi açısından yeni bir evreye girildi. Bu da, ihracata dönük bir modelin saptanmasıydı, yani Türkiye artık ekonomisini dış rekabete de açarak, sanayisini bu ihracat modeli üzerine dayayacak, yeni yatırımlar, kapasite kullanımları, modernizasyonlar buna göre yapılacaktı ve Türkiye ihracata yönelecekti. Bunun için de gerekli bütün tedbirleri almak üzere yeni bir uyum paketi hazırlandı. Bu uyum paketinin amacı, aslında Türkiye'yi dışarıyla, dış sermayeyle bir ölçüde bütünleştirmekti ve sosyal uyanışı tamamen bastırmayı amaçlıyordu; ama bunu demokratik yollarla da yapmak oldukça zordu. Nitekim 1980 Eylül darbesi bu nedenden doğdu ve Türkiye'nin önünü kapayabilecek, demokratik-sosyal gelişme sürecini büyük çapta kesintiye uğratabilecek ve çalışanlar aleyhine bir tabloyu ortaya koyabilecek bir yapıyı oluşturdu ve darbeyle birlikte Türkiye yeni bir döneme girdi. Bu dönem, sanayileşme açısından da, Özal'ın o zamanki tedbirleri açısından da yolu açan bir dönemdi, çünkü rahatlıkla artık o istikrar paketi uygulanabilecekti ve büyük çapta fiyat hareketlerinde bir dengeleme yapılabilecekti, Türkiye sermaye piyasasına açılabilecek, sermaye piyasasının bütün mekanizmaları işleyebilecekti bu dönemde. Dolayısıyla da, bu güçlükler sermaye kesimi lehine açılmış olacaktı. Nitekim hemen arkasından, IMF direktiflerine yönelik olarak, ödemeler dengesini, işte dış borç dengesini ayarlayan ve Türkiye'ye, çalışanlara yeni bir kemer sıkma paketi dayatan, büyük çapta sendikal hakları askıya alan, ücretleri aşağıya çeken ki, Türkiye o dönemde, ileride vereceğim rakamlar da gösterecektir, ücretlerde bayağı önemli düşüşlerin ortaya çıktığı bir dönemden geçti, yani 1980'de 100 kabul edilen endeksin 1988'e geldiğimizde, 34'e falan düştüğü bir dönemin içerisine girdi ve bu Türkiye'de 2000 yıllara değin gelen bir politikayı da beraberinde getirdi. Türkiye'de, tabii 1980'lerde uygulanan ve uzunca bir süre devam eden bu politikaya dünya konjonktürü de büyük oranda yardımcı oldu. Özellikle 1990'lardan sonra dünyadaki gelişmelerin de buna büyük çapta yol verdiği, piyasa ekonomisinin söz nimetlerinin ortaya konulduğu, sosyal ekonomilerin büyük çapta devreden çıktığı, tek kutuplu bir dünyaya doğru gidilen bir dönemin içerisinde Türkiye, dünya geçmeye başladı. Burada tabii, büyük çapta ithalat ve dış ticaret sistemleri politikaları tamamen değişti, işte liberasyon listeleri ve kredi sistemleri tamamen piyasa ekonomilerine göre ayarlanmaya başladı ve Türkiye yeni bir evrenin içerisine girdi.

Bu dönemde çok ilginç bir saptamayı hemen söyleyebilirim: "İhracata dönük bir model seçildi de, Türkiye'de yeni yatırım mı yapıldı?" diye sorarsanız, böyle bir olgu da yok. Türkiye 1980'lerden sonra yatırımların büyük çapta azaltıldığı, azaldığı bir dönemi yaşıyordu, ki bu yapısal değişmeyi birazdan

rakamlarla da belirteceğim. Özellikle sabit sermaye yatırımlarında gerilemenin başladığı bir dönemin içerisine girdi. Ama ne yapıldı? Mevcut tesislerin atıl kapasiteleri büyük çapta artırıldı. %45-50 gibi olan kapasiteler, %78-80 civarlarına kadar çıkartıldı. Mevcut tesisler modernize edilmeye ve darboğaz giderici ve modernize edici yatırımlarla kuvvetlendirilmeye başlandı, yani mevcut yapının iyileştirilmesine, rehabilitasyonuna ve ihracata dönük olmasına yönelik üretimde, hem makro, hem mikro düzeyde birtakım tedbirler devreye girdi.

Bir başka şey daha yapıldı bu dönemde, hâlâ onun etkileri sürüyor ve onun da biraz ileride tartışma boyutunu açacağız. Kamu yararına olan bütün yatırımlar büyük çapta durdurulmaya, KİT dediğimiz kamu iktisadi teşebbüslerinin yatırımları frenlenmeye ki, öylesine frenlendi ki, değerlere baktığımız zaman, kamu yatırımlarının payı 1970'lerde, yani ithal ikameci dönemlerde 19, imalat sanayi içerisinde 19,8 civarlarındayken, toplam yatırımlardaki payı bu durumdayken, 2005'e gelindiğinde yüzde 3,5'e düştü, yani oran olarak hızlı bir azalmanın içine girdi. Özel sektör yatırımlarında da yine bu dönem bir azalma var, ama bu ölçüde olmadı; o da 38'lerden 23'lere düştü. Genelde imalat yatırımları toplam yatırımlar içinde azalan bir seyir izledi. Kamu yatırımları bu seyrin içerisinde çok daha hızlı bir düşüş trendi gösterdi. Özel yatırımlar da azalmakla birlikte, bu trend daha yüksek oldu. Dolayısıyla, bu dönemin karakteristik özelliklerinden biri, kamu işletmelerinin rehabilitasyonu adı altında, bugün SEKA ve yarın diğerleriyle yaşayacağımız durumları ortaya koydu. Kamu yatırımlarına, kamu işletmelerine, modernizasyon amacıyla, darboğaz giderme ya da rehabilitasyon amacıyla dahi yatırım yapılmamaya başlandı.

Kamu işletmeleri zaten 1960'larda, özellikle 1965'ten itibaren çoğu kez, siyasi iktidarların bir arpalığı olarak kullanılıyordu. Rantabl olabilecek pek çok yatırım da bu amaçlara kurban edilmişti. Yanlış kurulmuştu, yatırımların başlangıçtaki kurulma amaçları yanlıştı. Bir Seydişehir'de bu durum, bir İskenderun Demir-Çelik'te ve benzeri birçok kamu yatırımında bu durum vardı. Özellikle de olması gerekenden çok daha fazla bir istihdam yapıldı oralarda, yani 1970'lerden bu yana kamu işletmeciliğine karşı zaten büyük bir operasyon başlatılmıştı. Sadece yatırım açısından değil, işletmecinin o günkü durumunu da rehabilite etmeme açısından bir anlayışın içerisine girildi.

1980'den itibaren başka bir şey daha yapıldı: Piyasa mekanizmasına artık tamamen terk edilmesiyle birlikte, yavaş yavaş, 1990'lara doğru hızını artıran özelleştirme politikaları gündeme girdi, yani artık kamu yatırımlarını bir yerde çarçur etmenin ve onları özellikle devreden çıkarmanın bir yolu da bundan

geçmeye başladı. Dolayısıyla, kamu yararı bir tarafa kaldırıldı. Zaten gelir dağılımı bozulmuş olan ülkede, giderek istatistiklere bile yansımayacak şekilde, artık Devlet Planlama kayıtlarına bile geçirilmeyecek şekilde bir gelir dağılımı uçurumuna girildi.

Bu dönemde özellikle Gümrük Birliğine geçişle birlikte daha da belirginleşen, dışa bağımlılık olayı hızlandı, rekabete açılma adı altında ve bir yerde dış borçlar katlanılır duruma girdi. İşte bugün eğer 250 milyar dolar civarına ulaşan bir borçlanmanın içindeysek, bunun temelinde 1980'deki ekonomik istikrar paketinin ve ekonomiye uyum tedbirlerinin yol açtığı politikalar yatmaktadır.

Ardından Türkiye'de tabii, süratle bu sanayileşmeden kaynaklı ihracat hakikaten arttı, tüketim mallarında, ara mallarında, bir kesimde yatırım mallarında ihracatta artışlar oldu. Türkiye bu yapılanmanın içerisinde dış ticaret dengelerini tamamen değiştirdi, hatta dış ticaret dengelerinde, onu da rakamlarla ifade etmemiz gerekirse, geçmişte %9-10'larda, ihracatın ithalatı karşılama oranı varken, bu oranlar giderek artmaya başladı, %45'lere, %50'lere, bazı sektörlerde daha da yukarıya doğru çıkmaya başladı, yani Türkiye bir yerde bu dış kredilerle, dış borçlarla ve bu ekonomik istikrar tedbirleriyle ihracat yapan bir ülke durumuna girdi. Tabii, bunun bedeli ne oldu? O ayrı bir konu, yani ne gibi, hangi ekonomik daralmalarla bu noktaya gelindi, o da ayrı bir konu. Nasıl bir kaynak aktarımı yapıldı, o da tartışılabilecek bir nokta ki, Türkiye'de özellikle teşvik tedbirleri adı altında bu kaynak aktarımı çok önemlidir. Bu kaynak aktarımlarıyla birtakım sanayi tesislerinin kurulması mümkün olabilmiştir. Dolayısıyla, Türkiye bu ihraç politikalarıyla, işte bugün içinde bulunduğu noktaya vardı. 1995'ten sonra da, Gümrük Birliğine geçişle birlikte, bu sefer dengeler değişti. Türkiye'de katma değeri nispeten çok daha düşük malların ihraç edildiği, katma değeri çok daha yüksek malların ithal edildiği ve günümüzde, biz buna cari işlem açığı diyoruz; büyük çapta dış ticaret dengesinden de gelmekte, o dengenin açıldığı bir dönem içerisine girildi ve Türkiye büyük oranda, artık dünya ekonomisine eklemlendi diyebileceğimiz bir yapıya girdi ve bugünkü durumuyla da belli ölçülerde sanayide fason ya da taşeron üretim diyebileceğimiz bir yapılaşmanın içerisinde sanayi politikasını çizdi.

Buraya kadar, işte bu sanayi evrelerini bir ölçüde anlattık, aşağı yukarı neler olduğunu, ne gibi gelişmeler olduğunu belirledik. Bu arada büyüme hızlarına baktığımızda, ilginç bir şey görüyoruz, onu da belirtmekte yarar var. 1978'den itibaren yatırımların büyüme hızında -aşağı yukarı 1978'e kadar büyüme hızında bir gelişme söz konusuyken; yılda %9,2 gibi- bir düşüş gözlen-

mekte; örneğin 1984-88 döneminde bu oran %4,3'lere kadar gerilemiş. 1995'te falan da %4,5 gibi yıllık bir orana sahip durumda görünüyor. Ama bunda kamu yatırımlarındaki inişi de hesaba katmak gerekiyor, çünkü o dönemde çok büyük bir iniş söz konusu. Dolayısıyla, 2000'li yıllara filan geldiğimizde, 1996-2001 döneminde de, yılda 1,1 gibi bir artışla böyle bir olay söz konusu, yani aşağı yukarı 1970'lerden, 1976, 1977 ve 1978'e kadar yatırımların büyüme hızında bir çıkış söz konusu. Ondan sonra bir iniş başlıyor, 1980'den itibaren hızlanan ve net göstergelere baktığımızda da, aşağı yukarı imalat sanayinin yatırım malları altkolunda daha da hızlanan bir biçimde sabit sermaye yatırımlarının artış hızında, hemen hemen sabit fiyatlarla 1980-88 döneminde yüzde 6,1 gibi bir azalış görüyoruz, yani o dönemde önemli azalışlardan biri budur. Gerçi birçok şeyde var, mesela katma değerlerde de bu ölçüde azalış söz konusu, ama en önemli azalış sabit sermaye yatırımlarının hızında, yani o dönemlerde bir şey söz konusu. 1989'dan 2000'li yıllara doğru bir miktar toparlanma oluyor, ancak orada da yüzde 1,9 gibi bir artış hesaplamış bulunuyorum. Dolayısıyla, böyle bir gerileme söz konusudur.

Şimdi, sanayi göstergelerine bütün bu dönemlerden geçerek baktığımızda, 1970'lerden 2000 yılına kadarki 30 yıllık bir perspektifi tarayıp -1970'den önceki montaj sanayi dönemini pek almıyorum- 1970'lerden başlayarak, aşağı yukarı tüketim mallarının, ara malların ve yatırım mallarının bir kompozisyonunu yapıyoruz katma değerde. 1970'te 40,9'muş, yani katma değer oranı tüketim mallarında %41,9, ara mallarda %44,9 ve yatırım mallarında %13,2 imiş. 1980'e geldiğimizde, tüketim malları %38'e inmiş, ara mallarında %44'te bir duraksama var. Yatırım mallarında bir miktar çıkış var. 1990'a geldiğimizde, bu değer tüketim mallarında 36 görünüyor, ara mallarında 40, yatırım mallarında ise 22 katma değeri görülüyor. 2000'li yıllara geldiğimizde, aşağı yukarı 35'lerde tüketim mallarının, 38'lerde ara malların, 25'lerde yatırım mallarının bir katma değer payı söz konusu. Yapısal olarak baktığımızda, tüketim mallarında bir miktar düşüş görülmekle birlikte, sanayinin yapısını değiştirebilecek bir yapılanma burada görülmüyor, yani 13'ten yüzde 12 gibi bir artışla 25'e çıkmış, tüketim mallarına 41'den 7 gibi bir farkla inmiş, ara mallardaysa bir oynayış söz konusu. Dolayısıyla, böyle büyük çapta bir katma değer yapısında (kompozisyonunda) bir değişiklik görülmüyor.

İstihdamda ise durum çok daha çarpıcı görünmektedir. Tüketim mallarında 1970'lerde 51 civarında istihdam oranı, yani tüketim malları sanayisi, toplam sanayi istihdamının yaklaşık %51'ini karşılıyormuş. 2000 yılında %44'e düşüyor bu oran. Ara mallarda %29'muş, %31'e çıkıyor 2000 yılında. Yatırım mal-

larında da %19,7'den, %24'e çıkıyor, yani bu kompozisyonda da çok az bir denge oynayışı söz konusu, bir diğer deyişle, istihdamı da -bizim yatırım malları dediğimiz- makine imalat sanayine, işte madeni eşya sanayine, elektrik makineleri sanayine aktarabilmiş durumda değiliz. Zaten kişi başına katma değerlere baktığımız zaman da, buralarda çok fazla bir değişim görmüyoruz.

Bir başka önemli gösterge, büyük sanayi işletmeleriyle KOBİ'ler arasında söz konusu; bu önemli bir gösterge. 1970'lerde katma değerin %88,5'ini büyük sanayi işletmeleri, yani 50 işçiden daha fazla işçi çalıştıran işletmeler yaratır durumda. KOBİ'lerin oranıysa 1970'lerde %11,5 gibi. Bu yapı 1980'lere kadar falan çok fazla değişmiyor. 1980'lerden itibaren bir miktar, KOBİ'ler lehine değişimler başlıyor, yani küçük sanayi işletmelerinin sayılarında, istihdamında ve katma değerinde bir artış söz konusu. Katma değere baktığımızda, 11,5'ten 2000 yılında 14,4'e çıkmış, yani büyük bir katma değer artışı KOBİ'ler lehine söz konusu değil. Ama istihdamda öyle değil. İstihdamda 17'den 24'e çıkıyor, yani %7'lik bir artış var. Büyük sanayi işletmelerindeyse bu oran düşüyor. Bu neyi gösteriyor? Sanayide bir çapta üretimin verimliliğini büyük sanayi işletmeleri sağlamış, küçükler de istihdam hacmini emebilir bir durumu gelmiş, ama verimlilikte bir artış yok. Bunun anlamı, bir miktar büyük sanayi işletmeleri bir yatırım yapmışlar, istihdamı aşağıya doğru çekmişler, verimliliği bir ölçüde artırmışlar ancak katma değerde çok önemli bir artış olmamış. Öte yandan, istihdamın büyük bir kısmını -ki, %7 az bir oran değil toplamda - küçük sanayi işletmeleri çekmiş. İşyeri sayısına da baktığımızda, bu oran aşağı yukarı %97'lerdeymiş KOBİ'lerde, bu da 94'lerde, çok büyük bir oynama yok, yani büyük sanayi işletmelerinin sayısında işyeri sayısı olarak bir düşüş var, KOBİ'lerde bir çıkış var. Ama çok ilginç tabii, kaynak kullanımına ve ihracat olayına baktığımız zaman, çok büyük oranlarda, aşağı yukarı yüzde 90'lara varabileceğimiz oranlarda ihracatları yine büyük sanayi işletmeleri yapıyor, ithalatın da büyük bir kısmını onlar gerçekleştiriyor ancak KOBİ'lerde böyle bir artış söz konusu değil. Kredi kullanımına geldiğimiz zaman da, KOBİ'ler %5 oranında bir kredi kullanımı yapar durumda. Bütün bu geçen 30 yıllık bir dönem içinde, büyük çapta kaynak büyük sanayi işletmelerine aktarılmış, yani büyük sanayi işin kaymağını yemiş, ama istihdama katılır durumda olmamış görünüyor. Bir yerde, teşvik tedbirleri de KOBİ'ler lehine çalışmamış, büyük sanayi işletmelerinin yararlanması yönünde bir aktarım söz konusu olmuş.

Bir başka gösterge, bu da ilginç; yapısal değişim olarak ele aldığımızda, daha önce de belli ölçüde söyledik, ama burada bir enteresan nokta var. 1970-79,

1980-88, 1989-2000 dönemleri itibariyle sanayinin yine tüketim malları, ara mallar ve yatırım malları gibi kısımlarını özellikle ortaya koydum. Burada ilginç olan, yatırımlara baktığımızda, yani sabit sermaye yatırımı açısından ele aldığımızda, 1970'lerde yıllık aşağı yukarı %8,4 artışla bir büyüme söz konusu. 1979'lara kadar olan dönemde sabit yatırımlarda muntazam bir artış görülüyor, özellikle ithal ikameci dönemde %8,4'e kadar çıkmış. 1980-88 döneminde, yani şu istikrar tedbirlerinin uygulanması ve sanayinin yeni bir şekil alınasıyla birlikte yatırımlarda bir azalma tespit ediliyor, ortalama olarak da bu %6,1 gibi bir düşüş demek oluyor. Daha sonraki dönemde bir toparlanma olmuş, ancak yıllık büyüme hızı olarak %1,9'u aşamamış. Dolayısıyla, Türkiye 1970'lere kadar, demin de zaten verdiğimiz rakamlar bunu gösteriyor, sanayide hızlı bir yatırım büyümesinin içerisine girmiş. 1970'lerle beraber, özellikle 1979'dan sonra aşağıya iniş, 1980'lerden sonraysa hızlanan bir trendin içine giriyor.

Bu üretim ölçeği açısından da baktığımızda, son derece tipik; 1970-79 döneminde %1,8 gibi bir değer var. Bu değer, işyeri büyüklüğü açısından, üretim ölçeği açısından 1980-88 döneminde hızlı bir çıkış göstermiş. 1989-2000 döneminde yine bir düşüş söz konusu. Katma değer açısından ise, 1970-79 döneminde %11,1 gibi bir yıllık büyüme söz konusudur. 1980-89 döneminde yse düşük, %1,2 gibi bir katma değer büyüme oranı var. 1989-2000 döneminde %5,1 gibi bir büyüklük, yani hiçbir zaman 1970-79 dönemini yakalayamamıştır. Benzeri büyüklükler sermaye yoğunluğu açısından da geçerlidir. Dolayısıyla, Türkiye'de, bu tüketim malları kompozisyonu itibariyle baktığımızda da, tipik bir şey görüyoruz. Aşağı yukarı yatırım mallarında, yıllık büyüme hızları 1970-79 döneminde %9,6 iken, 2000'lere geldiğimizde %2,6'ya düşmüş. 1980-89 döneminde küçük bir düşüş olmakla beraber, yatırım anlamında büyük çapta bir değişim söz konusu değil. Dolayısıyla, Türkiye önemli bir gerçeği vurgulayarak söyleyebileceğimiz üzere, bu 30 yıllık dönemde sanayinin yatırım mallarına yönelik kompozisyonunu değiştirebilecek bir çıkış yapamamıştır. Sanayide yapılanma, bizim gerçek mühendislik sanayileri dediğimiz, sanayii geliştirebilecek düzeyde olmamış görünüyor.

Bu arada, bir önemli gösterge de sanayide, yani biz dünyayla ya da dönemlerle mukayese ettiğimizde, AR-GE harcamaları, "Sanayi, gelişmeyi sağlayabilecek AR-GE harcamalarını yapabilmiş mi?" diye baktığımızda, 1970'lerde Gayri Safi Milli Hâsıladan AR-GE'ye ayrılan pay %0,2 civarındaymış. 2000 yılına geldiğimizde, bu %0,5'e çıkmış durumda. Aynı dönemlerde, yani 2000 yılına baktığımızda, Türkiye'de binde 5 olan bu değer, yani Gayri Safi Milli Hâsıladan AR-GE'ye ayrılan pay, İsveç'te %3,7, Japonya'da %3,13, Kore'de

%2,9 ve İtalya'da %1,4 gibi orana sahiptir. Meksika'da bile %0,9 gibi bir değer gösteriyor. 10 bin kişideki AR-GE istihdamına baktığımızda, Türkiye'de bu değer 2000 yılında 6 kişi olarak görünüyorken, Almanya'da 143 kişi, Kore'de 52 kişi, Brezilya'da ise 10 kişidir. Keza, çok önemli bir gösterge olan dünya ortalamalarına baktığımızda, çalışan başına üretilen Gayri Safi Milli Hâsılada; çalışan başına üretilen katma değer, Türkiye'de 9100 dolar. İsviçre'de 80 bin dolar civarında olan bu oran, Fransa'da 69 bin dolar, Meksika'da ise 15 bin dolar civarında oluyor. Yunanistan'da 30 bin dolar; ki, 9,5-10 milyon nüfusu vardır Yunanistan'ın, aşağı yukarı bizden 3 misli daha fazla çalışan başına katma değer yaratabilmiş durumda görünüyor.

Bu göstergelerden faydalanmak daha da olası, ama bunlarla çok da başınızı ağrıtmak istemiyorum. Demin söyledim, kamu işletmeciliği ve özelleştirme konularına detaylarıyla girmek istemiyorum, çünkü burada 1980'lerden sonra uygulanan politika hakikaten kamu işletmeciliğini çok kötü bir noktaya getirmiş. Dediğim gibi, kamu yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı %19,8, hatta 1975'te bir ara %27'ye çıkmış. Fakat sonra süratle bir düşüş söz konusu; ne ki, 2005'lerde bu %3,5'e kadar düşen bir oranda görünüyor. Artık kamuya yatırımlar çok zorunlu olanlar dışında durdurulmuş durumda. Kamu yararı fikri bir tarafa atılmış durumda, keza 1980'lerden sonra uygulanan politikalar, stratejik yatırımlar da dahil Türkiye'de artık bir kamu yatırımını öngörmüyor. Bugün SEKA'nın geldiği durum, bunun çok somut bir örneği. SEKA çok yakın bir dönemde, son 10 yıllık bir dönemde kademe kademe -aslında SEKA'ya yatırım yapılmaması çok eski dönemlerde başlıyor, ama zamanın en modern tesislerinden biri durumunda ve kamuda çok önemli bir yeri olan, yatırımda ve sanayi sektöründe de çok önemli bir konumda olan SEKA- üretim yapılamaz bir duruma düşürülmüştür. Gazete kâğıdının tamamını sağlayan SEKA, uygulanan politikalarla bu kâğıtları yapamaz bir durama getirildi. Meydana çıkan sonuç, bilinçli bir sanayileşme politikasının ya da politikasızlığının sonucudur, belli kesimlere aktarılan fonlar yardımıyla.

Bu noktada, bir ölçüde istihdama girdiğimizde şunu görebiliyoruz: 1970'lerde tarım aşağı yukarı %64'ünü sağlıyormuş istihdamın, yani Türkiye bir tarım ülkesi görünümüne sahiptir. Sanayi, istihdamın %11'ini sağlıyor, hizmetler ise %24'ünü. 1990'lara geldiğimizde, uygulanan tarım politikalarının sonucu, tarımda bu pay %47'ye düşerken, sanayide %15'e çıkmış. Hizmetlerde de bir artış var, %37 civarında. 2005'e geldiğimizde, benim bulmuş olduğum hesaplara göre, tarımda %32,90 istihdam; ki, aşağı yukarı bizim sanayileşmiş ülke dediğimiz ülkelerde bu %4-5 gibidir, İtalya'da yüzde 7 iken,

Fransa çok büyük bir tarım ülkesi olmasına rağmen, orada da %7-8 civarındadır. Sanayide %18,20 oranında, yani %11'den %18'e yükselmiş, tarımda %64'ten %32'ye düşmüş. Hizmetlerdeyse %24'ten %48'e bir artış söz konusu, yani hizmetler büyük çapta şişmiş. Dolayısıyla, sanayileşmiş ülkelerde esasında, tarımda bu oran aşağı yukarı %4 civarındadır. %27-28'ler, bazen %30'lar civarında bir sanayi söz konusu ve gerisi de hizmetlere dönüktür ama hizmetler, sanayinin de getirilerinden kaynaklı büyük çapta bir dağıtım söz konusu olduğundan, sanayiyle büyük çapta iç içe girmiş bir durumda görünüyor, yoksa olayın sadece ticarete dönük bir yapısı yoktur.

Aşağı yukarı elli dakikaya yakın konuyu anlatmaya çalıştık. Biraz rakamlarla anlattık, ama sanayide başka türlü, rakamsız vermek mümkün değil.

Ben burada sözlerimi bitireceğim ve sorulara açacağım. Arkadaşlarımızın görüşlerini, ya da soruları olursa onları, hem de bir ölçüde unuttuğumuz şeyleri aydınlatmış oluruz diye düşünüyorum.

Buyurun.

GÜREL ÇELİK: Çok güzel özetlediniz. Geçmişteki parametrelere baktığımızda, Türkiye'nin nereden nereye doğru geldiğini, rotasını bir anlamda çok açık bir şekilde görmüş olduk, teşekkür ederiz.

Ben bu verilerin ışığında biraz da kendi görüşlerimi eklemek istiyorum. Türkiye'nin özellikle 1960'lardan başlayarak devlet yatırımlarıyla, daha önceden başlamıştı esasında, ama 1960-70 arası yaptığı, özellikle ağır sanayiye ve ara sanayi veyahut da ana sanayi diyelim, yaptığı önemlice yatırımlar var. Bunlara baktığımız zaman, Ereğli Demir-Çelik, İskenderun Demir-Çelik gibi, o dönem açısından çok da ucuz olmayan yatırımlar söz konusu. Bu yatırımları yorumlamaya çalıştığım zaman, devletin sanayileştirme politikalarının o dönemde egemen olduğunu, henüz daha tam yıkılmadığını, liberalizasyonun henüz daha baskın görüş haline gelmediği noktada bulunduğunu düşünüyorum. Elbette bunlar, gelişmiş ülke ölçeklerine baktığımız zaman, çok ufak, çok küçük çabalar olarak görülebilir, ama diğer taraftan bizim gibi bir ülke için önemlice bir kapsam oluşturuyordu.

Bir de, diğer taraftan ABD'yle entegrasyonun çok yoğunlaştığı bir dönemdir aynı dönem ya da yeniden entegrasyon oluşturulmaya çalışıldığı bir dönemdir. Burda da, bir paralel gidiş, birbirine ciddi bir baskınlık göremiyoruz. 1970'lerde, ben şöyle yorumluyorum: Sermayenin transformasyonu süreci başladı, yani köy sermayesi, tarım kaynaklı sermayeler yahut da devlet üzerinden geçinen ihale sermayesi, giderek bir şekilde dış kaynaklara da yaslanarak...

YAVUZ BAYÜLKEN: Çok önemli bir noktaya temas ettiniz. Ticari, mesela ithalatçılıkla geçinen bir kesimin, bir ticari sermayenin, o dönemde o politikalara özenerek, sanayiye atlaması olayı var. Demek ki zaten sanayicilerin birçoğu da ticaretten gelme, yani ithalatını yapan kişilerin ithal ikameci politikalara özendirmesi söz konusudur.

GÜREL ÇELİK: Bir örnek vermek gerekirse, 1950'li yıllarda nakliye yapan, dört beş kamyonu olan birtakım insanlar, kaynaklarını, çok da açıklayamadıkları ama bizim çok rahatlıkla tahmin edebileceğimiz yöntemlerle oluşturup, önce varil fabrikası sahibi, arkasından -atıyorum- piston fabrikası sahibi haline gelebiliyorlar. Bugün baktığınız zaman, bunların sahip olduğu sermaye grupları, 400-500 milyon dolarlık sermayeler gibi gösteriliyor, ciroları da yıllık 150-200 milyon dolarlara varabiliyor. Bu sermaye transformasyonu süreci Türkiye'de hakikaten 1980'lere kadar devam etti. Bu transformasyonda devletin çok önemli rolleri oldu; beslemesi, artı politik olarak desteklemesi. Ama dediğiniz gibi, Keynesci politikaların da artık yavaş yavaş dünya ölçeğinde terk edilmeye başlanması, gelişmiş kapitalist olarak sınıflandırabileceğimiz, büyük ölçekli ülkelerin daha farklı bir ekonomik ve politik yapıya doğru dönüşmeye başlamaları da Türkiye'yi etkiledi tabii. 24 Ocak kararları, bunların uzantısı biçimleri, Türkiye'nin önünün iyice kapatıldığı, dış ülkeler tarafından iyice kapatıldığı, engellendiği bir dönemdi, sermaye açısından baktığımız zaman, bunu da görebiliyoruz. Aşılması için istenilen niyetleri oluşturan, aynı zamanda sert koşulları oluşturan, politik koşulları da yanında barındıran yapılanmaydı, bir çerçeveydi, ekonomik bir yenilenme çerçevesiydi.

Artık Türkiye'de Freidmancı politikalara geçişi hatırlayalım. Onun özünü çok güzel izah ettiniz. Türkiye'nin o süreçten başlayarak, artık devlet eliyle ekonomideki boşlukları doldurma gayreti, yani bir anlamda önemlice yer tutan, Türkiye'de devlet kapitalizminin terk edilmeye çalışılması ve sermayenin artık bu kârlı alanlara, dış sermayenin, yabancı sermaye ve iç sermayenin girmesinin önünün açılması politikaları başladı. Bu, bugüne kadar sancılarla geliyor aslında ama bu rotanın şekli de belli. Bu, sonuçta kazanılmış bir savaştır, yani bir şekilde bu, uzaktan ya da yukarıdan baktığımızda, görüyorsunuz ki, buraya doğru gidiyor, bu rota çizilmiş. Bu dönemin, 1980'lerde başlatılan, bugüne kadar inişli, çıkışlı, bizi bu noktaya getiren dönemin temel baskın özelliği, ülkenin işgücünün ucuzlatılması, ülke kaynaklarının, yerüstü ve yeraltı kaynaklarının ucuzlatılması süreci olarak tarif edilebilir; çünkü artık bu politikaların özünde sermayenin transferi vardır, dış sermayenin Türkiye'ye, ülke içerisine transferi vardır. Dünyada uygulanan politikalar, genel yapıda

budur. Artık sermayenin yoğunlaşması değil, sermayenin transferi süreci başlamıştır. Belli ülkeler hâlâ bunun dışındadır. Özellikle kuzeydeki ülkeler, eski sosyalist ülkeler ve hâlâ sermayenin yolunu açma süreçleri belki tamamlanmamış olabilir, ancak biçimde de tamamlanmamış olabilir, ama özü itibariyle oralarda baskın olan karakter sermayenin transferidir, yani gelişmiş kapitalist ülkelerdeki sermayenin daha ucuz kaynak arayışları, daha ucuz işgücü arayışlarının sonucunda, bizim ülkemizde izlenen politikalar bu noktaya gelmiştir. Özal'ın, daha doğrusu Özal döneminin, Özal'ın demeyelim çünkü Özal o kadar deha değildir, kapitalist açıdan baktığımız zaman da, çok zeki olduğunu düşünmüyorum, o dönemin stratejileri bu şekilde oluşturuldu diye düşünüyorum. Türkiye'nin geldiği nokta, özellikle 2000'lerde yaşatılan ekonomik krizle birlikte artık gerçekten stabilize olmuş bir ucuz işgücü, ucuz kaynak ülkesi haline getirilmiş olmasıdır. Belli alanlarda, örneğin enerji alanında çok ucuz değiliz, ama bunlar da ucuzlatılacaktır, bunun kaçarı yoktur. Sonuçta, bu süreçle beraber Türkiye'ye sermaye gelmiştir.

Sermaye Türkiye'ye nasıl gelmiştir? Dediğiniz gibi, AR-GE'sini getirmez, bu apaçık bir şeydir. Siz AR-GE yapamazsınız, açamazsınız, şartları yoktur, çünkü bu tarz bir politika içerisinde müşteriyi elinde tutan büyük sermaye, uluslararası sermaye, AR-GE'yi de elinde tutar. Elbette ağır sanayiden bahsediyorum, yani televizyondan, şundan, bundan bahsetmiyorum, tüketime dönük değil de, endüstriyel sanayiden bahsediyorum. Bu anlamda baktığımız zaman, müşteriyi elinizde tutuyorsanız, o zaman AR-GE'yi de siz elinizde tutarsınız. Örnekleyelim isterseniz; Mercedes Benz'e Almanya'daki fabrikalarında bir ürün satıyorsunuz, ara üründen bahsediyorum; siz burada hiçbir şey geliştiremezsiniz, sonuçta onun resmi gelecek, müşteri resmi gelecek, onun resmini sizin mühendislik departmanı analiz edecek, çözümleyecek, öneriyle geri dönecek belki ve daha sonra bunun prototipi üretilecek, orada testleri yapılacak, test süreçlerinde yeniden modifikasyonlar yapılacak vesaire. Müşteriyi tutan yabancı ortak olduğu için, o bunu dışarıda zaten yapıyor. Dolayısıyla, Türkiye'de bu politikaların içerisinde, AR-GE'li sanayi yapılarının kurulması son derece zordur ancak tüketime dönük sanayilerde, bu belki bir miktar olabilir.

YAVUZ BAYÜLKEN: Orada bile zor.

GÜREL ÇELİK: Orada bile zor, doğrudur.

YAVUZ BAYÜLKEN: Çünkü, birtakım katkı maddelerinin verilmesi dahi belli şeylerle oluyor, yani siz kolay kolay yeni bir ürün üretip, bu benim özgün ürünümdür diyebileceğiniz bir şansınız yok, işin ilginç yanı orada, bu yüzden AR-GE'ye hiçbir şey ayıramıyorsunuz.

GÜREL ÇELİK: Bu yapılanmaya baktığınızda, çok detaya da girmek istemiyorum, ancak Türkiye'de bir Koç'u, bir Sabancı'yı, internet sitelerinden açıp ortaklık yapılarına bakın, bu holdinglerin aslında, en azından %50 sermayeli bir yapı olduğunu görürsünüz. Örneğin, Sabancı şirketlerinin tamamına yakını, çok azı hariç, %50 veya %49 yabancı ortaklıktır. Türkiye'nin çok büyük grupları dediğimiz bu grupların da ellerinde müşteri tutamadıklarını, ağır sanayi anlamında, endüstriyel sanayi anlamında ellerinde müşteri olmadığını, bunların hâlâ dış ortaklar tarafından kontrol edildiğini görebiliyoruz. Hatta dönem dönem, özellikle ağır sanayiden biraz çıkarsak, tüketime dönük sanayilerde bu evlilikler bölünüyor, parçalanıyor, işte Türkiye pazarını Sabancı'ya, Koç'a terk ediyorlar, bazen daha farklı markalarla tekrar savaşa devam ediyorlar.

Benim gelmek istediğim nokta şu; artık Türkiye'de bir sanayileşme problematikini çok fazla görmüyorum; hakikaten tersyüz etme gibi bir durum. Bunu söylerken, son derece ciddi tepki alacağımı da biliyorum, ama artık Türkiye'nin sanayileşme problematiki yoktur. Bana göre, bu ekonomik yapılanma içerisinde sanayileşme rotasını çizmiş bir ülkedir ve ufkunda da bu rotadan bir ayrılma arayışı söz konusu değildir. Bu noktada, bence Türkiye'nin önünde, sizlerin, yani Oda yapılanmasının, Oda görüşlerinin oluşması, çünkü geleneksel Oda görüşü ulusal sermayenin gelişmesine eksenlenmiştir, oldukça önemlidir; dolayısıyla artık daha baskın ihtiyaçlara; sosyal devlet, ekonomik eşitlik, temiz sanayilerin, alternatif sanayilerin desteklenmesi, refah devleti noktalarında giderek oda yapılanmalarının daha fazla çaba göstermesi gerektiğini düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum, sağ olun.

YAVUZ BAYÜLKEN: Ben de teşekkür ediyorum. Gerçekten çok iyi bir katkıda bulundunuz.

Esasında kamu işletmeciliği Türkiye'de bu noktaya kendiliğinden gelmedi, yani hakikaten çok bilinçli politikalarla Türkiye 1960'lardan başlayarak bu noktaya vardırıldı. Çok fazla ayrıntıya girmek lazım ama 1980'lerden sonra dünya konjonktürünün de bunda çok büyük etkisi var. Neoliberal politikalar zaten baştan beri kamu işletmeciliğinin devlet için bir angarya olduğu, devletin sanayileşme yapamayacağı, kamu yararının gözetilmesi noktasında da bunların çıkar noktaları olamayacağı, devlete külfet olacağı açısından bakıyorlardı. Özellikle de, bunu yaparlarken çok önemli bir nokta dış borçlardı. Türkiye bu gelinen noktada, aslında son iktidarın da uyguladığı politikalarla, dış borç verenler açısından, IMF açısından, Dünya Bankası açısından, kay-

nakları garantiye alınmış bir ülke durumuna getirilmeye çalışıldı. Bu çok önemli bir nokta, yani bir sanayileşme politikası da buna göre çizildi. Türkiye öyle bir noktada, öyle bir ülke durumunda olmalı ki, artık böyle risklere, bilmem nelere falan girip, 'yok faizini ödeyecek mi, anaparadan şu kadar yatıracak mı' durumuna girmesin; Türkiye öyle politikalarla öyle bir noktaya getirilsin ki, bu noktada artık tıkır tıkır borçlarını ödeyebilsin, kaynakları bu noktada yeterli olabilsin, dolayısıyla dışarıdaki borç verenin rahatlıkla nefes alabileceği bir ülke durumunda olabilsin; bu yapıldı hakikaten ve hâlâ bunun sancıları devam ediyor. Uygulanan ya da şu anda devreye konulacak bütün politikalar buna göre biçimlendiriliyor, yani yarın sosyal sigortalarla ilgili uygulamalardan tutun da, kamuya yönelik, vergilendirmeye yönelik, yeniden kurumlaştırmaya dönük bütün bu politikalar, Türkiye'nin daha sağlam borç ödeyen bir ülke haline gelmesi için, bütün şeyler bu, "Riske girmeyelim, yarın herhangi bir sürprizle karşılaşmayalım, Türkiye tıkır tıkır..." diyebilmek için. Hep o faiz dışı olayı da oradan geliyor, ekonomistler de bu açıdan tartışıyorlar; "Ne kadar yapalım ki, Türkiye dış finansörler açısından, hakikaten 'ekonomi kendini kurtardı' denilebilecek bir düzeye gelsin."

Böyle bir durumda da, dediğiniz doğrudur, bir sanayileşme, kamu yararına bir sanayileşme, geniş kesimleri içine alan, istihdamını sağlayan bir sanayileşme ve dengeli bir sanayileşme politikası beklemek mümkün değil, çünkü orada başka argümanlar giriyor devreye. Bir kere, neleri düşünmek gerekiyor? Önemli bir bazda, Türkiye o sanayileşmeyi yönlendirecek, denetleyecek kurumsal mekanizmalarını yıktı, onlara sahip değil. 1961'de kurmaya başlamıştı; Devlet Planlama Teşkilatı vardı, şimdi Devlet Planlama Teşkilatını duyuyor musunuz ya da Devlet Planlama Teşkilatı ne yapıyor, biliyor musunuz? Sadece düzenleme yapıyor, plan yapıyor, hâlâ Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı falan filan var, ama bunların hiçbir gerçekliği yok. Hakikaten, sadece Türkiye sanayinde ortaya çıkan tabloların raporlara dökülmesi şeklinde var, artık ne bir özendirici, ne de bir denetleyici özelliği, hiçbir şeyi kalmadı; programlar da öyle. Türkiye rekabete nasıl açılır, rekabet koşullarında nasıl daha ucuz maliyette, kalite-maliyet optimizasyonunu sağlayarak üretebiliriz, bunun tesislerini nasıl böyle optimal düzeylerde planlayabiliriz, bunların peşinde.

YÜKSEL USTA: Bir de, devlet yatırımlarına göz dikiyor.

YAVUZ BAYÜLKEN: Tabii tabii, yani özelleştirme programlarının kapsamı içerisinde. Dolayısıyla, artık o kamu yatırımları için emredici, çünkü başlangıçta şeydi, o direktif verici, emredici, özel yatırımlar için de yol gösterici, yönlendirici yanı tamamen bitmiş durumda.

"Sanayi Bakanlığının işlevi nedir?" diye baktığımız zaman, artık Sanayi Bakanlığı, organize sanayi bölgelerini, küçük sanayi sitelerini bile yönlendiremez bir durumdadır. Yine birtakım tedbirlerle, özel sektör için, bölge itibariyle hangi fonlara nasıl teşvik kredilerini koyarım, AB'nin istediği bir biçimde rekabet politikaları çerçevesine nasıl yönlendirebilirim, onların kavgası içerisindedir.

Üniversitelere ve bilim kurumlarına baktığımızda, yani bu konuda sanayinin altyapısı olabilecek kurumlara baktığımızda, onlar da bir paylaşım kavgasının içindedir şu anda. AR-GE fonlarının dağıtılmasında ya da TÜBİTAK'ın yönlendirme politikası çerçevesinde AR-GE'de nasıl bir değişim yapılabilir; ama bütün bunlara rağmen ne yazık ki görülüyor, AR-GE'de çok fazla bir çıkış yok. Fonları dağıtamıyor, yani inanın şunu söyleyeyim: O fonları verebilecek bir şeyleri yok, çünkü sanayicinin böyle bir derdi yok, bir AR-GE projesi yapacak, bir inovasyon olayı çıkartacak, yani yeni ürün ya da gelişmiş bir ürün derdinde değil.

SITKI YAŞAR: "Bizde var." diyenlerin durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Vestel'in filan, AR-GE bölümleri buralarda nasıl?

YAVUZ BAYÜLKEN: Kısmi birtakım çıkışlar var, ama baktığınızda, olay ihracatta düğümleniyor. Arçelik'in ve Vestel'in kapasiteleri, hakikaten ihracat yapabilecek durumdadır. Bütün mesele, ürünlerdeki katma değer oranlarıdır. Ben en büyük ölçüt olarak bunu görüyorum. Biz ihraç ettiğimiz mallarda ne kadar bir katma değer; ki, makina imalat sanayi araştırmasında, ben onu rakamlarla da ortaya koydum, hakikaten çok çarpıcı sonuçlar var. Gerçekten, gerek Arçelik ürünlerinde, gerek Vestel ürünlerinde düşük katma değer söz konusudur ve bu çok önemli bir olgudur. 'İşte ben speed klima yapıyorum, satıyorum ya da buzdolabı satıyorum.' Peki, buzdolabının temel bileşenlerini nereden getiriyorsun?

SITKI YAŞAR: İthal girdi mi var?

YAVUZ BAYÜLKEN: Tabii, büyük çapta ithal girdi var. İsviçre'de yapılan makina imalat sanayine nasıldır diye baktığımız zaman, geçmişte % 65-70 oranında, yani çok değil, 15 yıl önce, malzemesinin birçoğunu kendi ülkesinde üretiyordu. Şimdi öyle değil, bakıyorsunuz, bu %24'e düştü. Ne yapıyor gerisini? Fason olarak üretiyor. İşte demin siz söylediniz, sermayenin belli bir kısmını birtakım ülkelere ihraç etmek, ucuz işgücünün olduğu ülkelere yöneltmek. Sen bunu 100'e üretiyorsan, oradan 70'e ya da 60'a alıyorsun ve bu çok büyük bir avantaj. Dolayısıyla, makinanızı hem daha ucuza yapmış oluyorsunuz, hem de o ülkelerin ucuz işgücünü kullanmış oluyorsunuz, bir de

o ülkelerde sermayenizi kullanabilme olanaklarını buluyorsunuz, çünkü artık onların tuzu kuru, borç veren ülkeler durumundalar, hiçbir biçimde riskleri yok. Bizim kötü durumumuz şu ki; borçluyuz ve borcumuzu ödemek için tekrar borçlanan bir ülke durumundayız; işin en kötü tarafı burada.

Buyurun.

COŞKUN ÖZBAŞ: Bir şeyler söylemek istiyorum. Çok güzel şeyler tartışmaya başladık. Beni en çok düşündüren şu oldu: 1923'ten 1938'e kadar, Atatürk'ün sağlığı sürecinde, onun varlığında kurulmuş kurumları, fabrikaları vesaireleri düşünüyorum, bir de ondan sonrakileri düşünüyorum. O, sıfır sermayeyle, -Atatürk'ün birilerinden borç almadığını biliyoruz- sadece vatandaşına güvenerek girişimi nerelere getirmiş, neler üretebilmiş? Biliyorsunuz, Kayseri'de uçak yapmaya bile kalkışmıştır. Ondan sonra Türkiye'de olay tersine dönmüştür. Esas olan, o kalkınma sürecinde, o sermayesizlikte bu fabrikalar kurulabiliyorsa, şimdikilerin tümünün boynunu kesip, yeniden düzenlemek gerekiyor. Başka türlü, kendimi yenemiyorum söylememeye. Bu konuda, bundan sonra insanların, hiç olmazsa o değerlere bakıp, o gün yapılabilenlere bakıp, şimdi ona göre tedbir almaları lazımken, sadece bireysel olarak, her fabrikatör, "Ben nasıl daha çok para kazanırım?" la uğraşıyor. 'Türkiye nasıl daha çok gelişir?' konusuyla hiçbir ilgisini göremiyorum. Bu konularda aydınlatırsanız sevinirim.

Teşekkür ederim.

YAVUZ BAYÜLKEN: Tabii, kurumlardan bahsederken, özellikle bunun üzerinde durdum, yani Türkiye'nin sanayi altyapısı olan o kurumlar oluşturulmuştu, hakikaten o kurumlar da, işlevleri de vardı.

İkinci nokta; sizin de söylediğiniz yatırım politikaları mevzusu ve çok önemli. Yatırım yapacaksınız, ama nasıl bir yatırım yapacaksınız, hangi yöne doğru yatırım yapacaksınız, yatırımı nasıl planlayacaksınız? Bakıyorsunuz, bir dönem Türkiye'de büyük çapta bir tekstil furyası oldu, çünkü öyle dışa bağımlılık çerçevesinde o politika desteklendi, "Türkiye büyük bir tekstil ülkesi olabilir, Türkiye büyük bir konfeksiyon ülkesi olabilir, dokuma sanayine yatırım yapılabilir." diye. Amaç neydi? Emek yoğun, ucuz işgücünün olduğu bir alanda bunları yapabilmekti. Hakikaten bir süre bu böyle gitti. Nereye kadar? Dokuma ve konfeksiyon sanayinde de modernizasyon başlayıp, oralarda da teknoloji yatırımları yapmanın gereği ortaya çıkıncaya kadar. Halbuki, bizim sanayici, demin söylediğiniz bir biçimde, hep o ucuz işgücünü kullandı ve yatırım yapmadı, oysa gerçek anlamda tekstil sanayinde bir çıkış mümkündü. Eğer o tekstil sanayi, altyapı itibariyle yenilenip, sabit sermaye yatırımla-

rına olanak açılabilse, teknoloji yenilenebilseydi, hakikaten tekstil sanayi bugün dünya çapında rekabet edebilir bir duruma gelebilirdi. Bu olmadığı için, 1980'lerden sonra süratle bir gerileme başladı. Hatta 2001 krizinin öncesinde, 1994'te olağanüstü bir krize girmiştir tekstil sanayi, hatırlarsınız belki. Tesislerin birçoğu kapanmıştır, birçoğunda kapasite kullanım oranları düşmüştür. Özellikle dokumada, "Çin'le nasıl rekabet edebiliriz, işte o Uzakdoğu rekabeti bizi bitirecek." endişeleri başlamıştır. Halbuki, bunun sinyalleri daha 1980'lerden itibaren tekstil sanayi için mevcuttu.

Şundan artık bahsetmiyorum, Türkiye'nin belli ölçülerde, bir makina imalat sanayinde, mühendislik sanayilerinde şansı vardı; çünkü altyapısı itibariyle belli bir potansiyelini, mühendis potansiyelini, bir mühendislik potansiyelini geliştirmiş bir ülkeydi, bunu çok iyi kullanabilirdi ancak kullanamadı. Dolayısıyla, yatırımlar istenilen ölçüde, Türkiye'nin gelişmesine olanak sağlayabilecek ölçüde oluşturulamadı. Yeniden bir sanayi politikası, eğer biz, "Hani olabilir mi?" tartışması yaparsak, orta vadede bir sanayi politikası planlama durumuna girersek, o zaman burada iki şey üzerinde çok fazla durmak durumundayız. Birincisi; hakikaten sanayinin altyapısındaki o kurumları yeniden harekete geçirebilmek. Üniversiteleriyle, TÜBİTAK'ıyla, Devlet Planlamasıyla, Sanayi Bakanlığıyla, eğitim kurumlarıyla... Tekniker ve teknisyen okulları vardı, mühendisin alt kademesi vardı ve bunlar sanayide çok önemli işlevleri olan bir ara kademe oluşturuyordu; ama şimdi böyle bir durum yok. Sanayinin yapısı da bir başka konu.

SALONDAN: Ezberci eğitim.

YAVUZ BAYÜLKEN: Baktığımız zaman, sanayinin yapısında bir mühendis kademesi var ki, aşağı yukarı %7 oranındadır. Bir de, aşağıda bir boşluk, meslek liseleri falan, aşağı yukarı kalifiye olmayan bir işgücü vardır, %64'lere varan bir oran. Arası boştur ya da çok az bir şey vardır. Şimdi bu, sanayinin altyapısını resmen iğdiş etmek demektir, başka bir anlama gelmez.

Üçüncüsü; biz bir şeyi daha gerçekleştiremedik. Belki, yeni bir sanayi planlamasında, stratejisinde vaktimiz olmadığı için tartışamıyoruz, ama belki başka bir şeyin konusudur. Orada yapılacak bir başka şeyi, bölgesel dağılımı yapamadık. Sanayinin %65'ini, 70'ini Marmara Bölgesi'ne yığdık, geri kalanını Orta Anadolu ve Ege'ye paylaştırdık, diğerlerindeyse yok denecek kadar az. Şimdi yeni yeni, örneğin Gaziantep gibi organize sanayi bölgelerinde debelenmeler var, ama doğuya, güneydoğuya hiçbir yatırım yapılmadı ve altyapı götürülmedi. Olan birtakım şeyler de, orada teşvik aşamasında desteklendi güya, fakat bir süre sonra işletilemez bir duruma geldi, çünkü işgücü oraya

gitmedi, çünkü hammadde oraya götürülemedi, yan sanayi orada oluşturulamadı ve dolayısıyla böyle bir handikabı yaşadık.

Bir başka noktaysa, egemen olamadık, yani hep bunlar, orta vadeli sanayi planlamasının gerekleridir, kriterleridir. Güvenli bir çevre kuramadık. En olumsuz biçimde, ülkenin akarsularını, denizlerini, derelerini kirlettik, öyle ki bu sanayileşme düzeyiyle kirlettik, bu sanayileşme düzeyiyle güvenli bir çevre yaratamadık.

İkincisi; insanımıza, istihdam edebilecekleri ölçüde imkanlar veremedik. Sendikalaşmayı, çalışanların örgütlenmesini kısıtladık ve sonunda iğdiş ettik. Şimdi bugün bir SEKA olayında yeniden ufak tefek birtakım çıkışlar başlamışsa bile, bu gerçekten büyük bir başarıdır. Dolayısıyla, sanayinin temel unsurlarını, sanayileşmeyi yapabilecek, başarabilecek şekilde, bütün bunlardan yoksun kıldık ve Türkiye'yi bu noktaya getirmiş olduk.

Türkiye şimdi bu durumda, o 30 yıllık sürede, hatta 35 yıllık bir sürede başarmaya çalıştığı ya da en azından sanayileşme politikalarıyla belli kesimlere aktardığı fonlarını yerine nasıl oturtacak, nasıl koyacak? Çünkü Türkiye 250 milyar dolara ulaşmış iç ve dış borçlarıyla ve kısa ve orta vadeli borçlarının yüksekliğiyle, aldığı her krediyi yeni bir krediyle kapatmaya çalışan ve bunun için kaynak yaratmaya çalışan bir ülke durumunda. Bunu nasıl önleyeceğiz? İşte bugün, Tayyip Erdoğan'ın, AKP Hükümeti'nin bize yeniden birtakım zorlukları dayatmalarının altında bütün bu çabalar var, borcu borçla kapatmanın kaynaklarını yaratabilmek. Türkiye'yi daha da sıkıştırabilecek ve o kemerleri daha da sıkarak, zorlukların içerisine sokabilecek ekonomik yönden politikaları oluşturabilmek ki, o borçları belli ölçülerde ödeyip, yeniden borç alabilecek bir konuma getirebilsin; bütün mesele bu. Türkiye bütün bu politikalarla ne yazık ki, bu konuma getirildi. Bir tarafta, İsviçre gibi, İsveç gibi, borcu olmadığı gibi, borç verecek yerler arayan ülkeler söz konusu dünya ekonomisinde, öteki tarafta "Borcumu nasıl kapatabilirim, faiz dışı fazlayı nasıl yaratabilirim ve bunlarla dışarıya nasıl bir güven verip, notumu yükseltebilirim?" diyen ve IMF'nin ve Dünya Bankası'nın direktifleriyle sıkı sıkıya bağlanmış ülkeler; bizim gibiler. Buradan nasıl bir sanayileşme bekliyoruz? Dediğim gibi, o altyapı kurumlarını tekrar kurmadan, sanayileşme politikalarını kamu yararına, kamu menfaatine göre oluşturmadan ve kamu işletmelerinin o haraç mezat özelleştirme politikalarını bir tarafa bırakmadan -ki, bunu bırakmamız, IMF'nin ve Dünya Bankasının direktiflerinin altında zor görünüyor- bölgesel bir dağılımı gerçekleştirmeden, insanımızı sanayi içerisinde istihdam etmeden mümkün değildir. Benim elimdeki rakamlara göre, işsizlik

oranı %15'lere, %16'lara varıyor. Siz %10 dediklerine bakmayın, ortalama olarak %10, tarımda ölçülemediği için o oranı öyle veriyorlar. Aslında %16 civarlarındadır. Bu giderek kronikleşiyor, yani işsizlerin oranı, kronik işsizlerin oranı artıyor. Genç işsizlerin oranı artıyor, Türkiye böyle bir yapıya getirilmiş durumdadır ve artık temel sorunumuz, enflasyonun düşürülmesi ya da borçların ödenmesi falan değildir. Hakikaten bu ülke insanına insanca bir yaşamı sağlayabilecek bir işgücü istihdamını nasıl sağlayabiliriz; sorun burada. Bunu yapamadığımız sürece, işimiz zor. Dolayısıyla, bundan sonra oluşturulacak bütün sanayi politikalarının temelinde bu gözetilmelidir. Ben ısrarla söylüyorum, kamu yararı gözetilmeden bir sanayileşme politikası asla saptanamaz, mümkün değildir. Bunu bir tarafa atarak, ihmal ederek bir sanayileşme mümkün değildir, olmadı. İşte bütün bu rakamlar, bugün bu konuyu anlattığımız birçok yerde -işveren kuruşlarında da zaman zaman- insanların hoşlarına gitmiyor- ve "Önümüzdeki 10 yıl içinde geçiş tablosunu çizdiğim zaman, sanayi aşağıya doğru inecek çünkü rekabet edebilecek sanayi yok." dediğimizde, özellikle tesisat sektöründe "Yapmayın..." Verdiğimiz rakamların hepsi gerçek değerlere dayanıyor. "Bu kadar da kötü müyüz?" diyorlar, sonra bakıyorlar, inceliyorlar, "Hakikaten durumumuz kötü, bunu bir daha tekrar edelim, bunun nedenlerini bir daha anlatalım." diye talepler geliyor. Hakikaten öyle bir durumda, yani bugün 'el bebek, gül bebek', o kâr oranları yok artık. O yüksek kâr marjlarıyla çalışmış bir dönem sanayi, burada korumacılık oranları var. Çok büyük korumacılıktan nerelere gelmişiz. Hatta bazı şeyleri çıkartmıştım, zaman el vermedi. Çok büyük korumacılık oranlarıyla gelmiş Türkiye o noktalara. Bakın %80'lerden %21'lere falan inmiş, yani öyle bir koyma oranları koymuşuz ve şimdi olayı açmışız, yani öyle bir açmışız ki, en liberal ülkelerin yapamayacağı ölçülerde açmışız ve sanayi ürünlerini ihraç etmek için sübvansiyon oranları var. 1979'lardan başlayarak, doğrudan ödemeler, dolaylı destekler, vergi avantajlarıyla yüzde 35'lere, yüzde 31'lere kadar çıkan destek oranları var. Nereden aktarılmış bu kaynak? Hepimizin cebinden aktarılmış. Yüzde 35'lere, 36'lara kadar çıkan destek oranları var. 1990'larda yüzde 27, daha yakın zamana kadar. Şimdi yavaş yavaş doğrudan destek veremediğimiz için aşağılara doğru rekabete açtık diyoruz, çekiyoruz. Ama çok uzun bir dönem Türkiye, o ihracatını ithal ikamesi politikalarındaki gelişmesini bu sübvansiyonlarla yapmış, yani Türkiye'de sanayinin belirli kesimlerine çok büyük bir kaynak aktarımı olmuş. Bu acı, ama gerçek olaylar.

Bu noktadan sonra ne yapalım? Bu noktadan sonra gerçekten yapılacak mücadele kolay bir mücadele değil. Bıkmadan, usanmadan, kamu yararına yatırımları mutlaka koruyabilmek gerekiyor, yani KİT'leri, hiç olmazsa geriye kalan kısımlarının elden çıkartılmaması, var olanlarının desteklenmesi

için... "Politikanız yok" diyorlar, bizim Türkiye'de politikamız var, bizim sanayileşme politikamız var. Bizim sanayileşme politikamız, hem de gerçekten halkın yararına, gerçekten çok geri kesimlerin yararına. Biz bunu defalarca tekrar ettik, biz politikasız değiliz. Hiçbir şey önermiyor değiliz, öneriyoruz ve bunu açık açık da her yerde söylüyoruz ve bunlar yapılmayacak şeyler değil, rüya değil. Ama sen ülkeyi öyle bir şeye getirmeye kararlısın ki, öyle bir dış şey sarmalına sokmuşsunuz, IMF politikalarına bağlamışsın, ülkenin bilmem kaç yıllık geleceğini ipotek eden politikalar çiziyorsun, ondan sonra da utanmadan çıkıp, "enflasyonu düşürdük, ülke iyiye doğru gidiyor, işte kalkınacak, refah..." diyorlar. Hangi refah? İşsizlik oranlarını es geçiyorsun, kişi başına katma değerleri iş geçiyorsun, gelir dağılımını hepten es geçiyorsun. Türkiye'deki en üstteki yüzde 5'i gelirin yüzde 45'ini alırken, yaratılan Gayri Safi Milli Hâsılanın yüzde 45'ini alırken, en alttaki yüzde 5 yüzde 1'ini alıyorsa, burada çok ciddi bir bunalım vardır.

SITKI YAŞAR: Bu şartlarda bu büyüme oranlarının yüzde 8'lerde falan, hatta kısa dönemlerde yüzde 9-10'lar gibi açıklamaları neye bağlıdır?

YAVUZ BAYÜLKEN: Stok, Türkiye'de stok hiç hesaba katılmıyor. Büyüme oranlarının altında büyük çapta stok var, ihracat yapabilmek için stok yapmak zorundasın. Stok oranları büyüme oranları içerisine giriyor. Stokları çıkarttığın zaman, oranlar 1,2, 1,3. Ben ekonomist değilim, ama ekonominin birçok şeyini okuduğum zaman, onun rahatlıkla görebiliyorum. Stoklarda çok büyük miktarlar var. O yüzden zaten maliyetlerle baş edemiyorlar, stok maliyetleri de bindiği için, yani bütün rekabet şeylerine rağmen, o kalite maliyet optimizasyonunu sağlayamıyor ülke. Yoksa büyüme oranları o ölçüde değil.

YÜKSEL USTA: Faiz dışı fazlanın anlamını açıklar mısınız?

YAVUZ BAYÜLKEN: Dış borçlar için ödediğimiz faizden sonra geride kalan miktar faiz dışı fazla olarak çıkıyor. O fazla ne kadar fazlaysa, dış borcu ödeyebilecek garantiler içerisine giriyorsunuz. Bırakın anaparayı, bilmem neyi, "dış borçların faizlerini yıllık olarak nasıl kendi kaynaklarımızdan ödeyebiliriz?"in kavgasını... Cari açık onun için büyüyor zaten.

YÜKSEL USTA: Kelime anlamı...

YAVUZ BAYÜLKEN: Kelime anlamı bu, dış borçları ödedikten sonra gerive kalan fazlayı ifade ediyor.

YÜKSEL USTA: Bir eski kitap vardı...

YAVUZ BAYÜLKEN: Biri bu şey, çok eski bir kitap, biri bu Tarih Vakfı yayınlarından, Korkut hocanın da bulunduğu, "Türkiye Sanayileşmenin Yeni

Boyutları ve KİT'ler" diye bir kitap. Çok faydalı, çünkü burada sanayileşme politikaları da öngörülüyor. Gerçi biraz eski, ama o zamandan bu zamana çok şey. Burada KİT olayını çok güzel anlatıyor. Hem kuramsal olarak anlatıyor, hem KİT'lerin dünyadaki oluşumu üzerinde şey çıkartmış durumdadır.

Buyurun.

MUSTAFA ÖZCAN: Bu stok fazlası mallar, üretimler, planlanmadan da yapılıyor, yoksa biz pazar bulamıyor muyuz?

YAVUZ BAYÜLKEN: Planlanarak yapılıyor, çünkü büyük teslimatlar söz konusu olduğu için. Tesisat sektöründen örnek vereyim: Diyelim ki, eşanjör ihraç edeceksiniz. Eşanjör ihraç ettiğiniz için, adamın belli zamanlarda belli parti mal teslimatını şart koşuyor size. O durumda sizin üretiminizi de ona göre ayarlamanız gerekiyor, ama bu üretiminizi fiili olarak, ilk anda verdiğiniz şeyler, miktarlar, ihraç ettiğiniz miktarlar fazla değil, ama o stokları mutlaka belli ölçülerde stok yapmak, çünkü bir anda üretemiyorsunuz. Makinenizin boyutları, yaptığınız makine yatırımları buna yeterli değil. Dolayısıyla, bir süre o yelpaze, üretim yelpazesi çerçevesinde stoka çalışmak zorundasınız. Onun için bugün baktığımız zaman, ihracat yapan her alana bakın, her sektöre bakın, bayağı önemli bir stok fazlası vardır. İsviçre size bir mal vereceği zaman, makine imalatında makine alacaksınız, bir kaynak makinesi mesela şeyde sipariş edeceksiniz. Adam diyor ki, "bunları 14 ayda verebilirim" Siz oradan almak zorundasınız onu, çünkü dünyadaki özgün üreticilerden biri o, o malı o yapıyor. Bizim öyle bir şeyimiz yok ki, bizim bütün mallar standart mallar, biz kendimize özgü mal üretmiş durumda değiliz ki. Onun için büyük bir rekabetin içindeyiz zaten. Bu gerçi başka bir fasıl, ama biz burada Brezilya'yla, Endonezya'yla yahut Çin'le bilmem neyle rekabet eder durumdayız. Pazar araştırmaları yapılıyor. Ne var bize özgün mal? Türkiye'nin spesifik, dünyada ben bu malla... Zannediyorum, Hindistan'da ya da Endonezya'da, tam şeyini hatırlamıyorum, birtakım katkı maddeleri var ki, parfüm katkı maddelerini bir tek onlardan alabiliyorsunuz. Mesela, kimya sanayinde adamlar o şeyi sağlayabilmişler. Bizde nedir özgün mal? Yok.

SALONDAN: Kozmetik sanayi Almanya'dan geldi.

YAVUZ BAYÜLKEN: Yani hammaddeleri itibariyle birtakım yerlere bağlanmışsınız, ara malları itibariyle belli şeylere bağlanmışsınız. İşte buzdolabında, speed klima bilmem neye bakın, belli mallar itibariyle, ana component'ler itibariyle... Tamam, birtakım geliştirmelerin içerisinde AR-GE'yi kullanıyorlar, büyük çapta AR-GE kullanmalarına rağmen, onun kompresörü-

nü, evaporatörünü, bilmem neyini yapmak için çok büyük ölçekli bir sanayi kurmak zorunda.

SALONDAN: Gerçekten o kadar büyük bir sanayiye gerek var mı hocam?

YAVUZ BAYÜLKEN: Vallahi, kompresörlerde, şimdi şunu size söyleyeyim: Aşağı yukarı Almanya'da 75 bin civarında falan bir üretim söz konusu, yani bu soğutma kompresörlerinde. 75 bin rakamı optimal bir rakam, yani büyük bir rakam değil, optimal bir rakam. Türkiye'de 75 bin kompresör üretebilecek bir tesisin aşağı yukarı boyutunu ben size söyleyeyim, yani hem soğutma, hem şey pazarına verebilecek ölçüde, yaklaşık 50 milyon dolar falan bir para yatırmanız gerekiyor. Büyük değil, ama niye yatıracak bunu? Şöyle düşünün: Bunu daha ucuza dışarıdan getirtmek mümkünken, niye Türkiye'de yapsın bunu?

SALONDAN: Sanayi yatırımlarına el atmazsak ebediyen zaten...

YAVUZ BAYÜLKEN: Onu söylüyorum, yani yatırım politikası dediğim, yatırım politikası zaten burada şey yapıyor; yani nereye nasıl yatırım yapacaksınız, bir sanayi yatırımını nasıl planlayacaksınız? Kalkınmada bu çok önemli bir olay. Bunu yapmayıp, öyle alanlar var ki, iç pazarda satabilmek için, tüketim malları sanayinde adamlar 10 bin türlü hokkabazlık yapıyorlar. Gerekli mi bu kadar mal? Bizim bu kadar çeşit bisküvi ya da kraker yememiz gerekli mi? Ben gerekli görmüyorum şahsen. Bilmem ne katkı maddeli, öteki bilmem ne. O kadar büyük bir kapasite var ki hakikaten, bunu ihraç potansiyeli de sınırlı.

GÜREL ÇELİKEL: Günlük 75 bin adetlik kompresör fabrikasını kurdunuz, bir kapasite doğurdunuz. Burada sizin müşteri bulmanız lazım. Rakibiniz fiyat düşürecektir, çünkü amortismanı çıkarmış bir tesisin de sahibi. Onun için fabrikasını taşımak gerçekten 3-5 aylık bir iştir. Maliyetlerini sizin maliyet seviyenizi getirir ve sizi çok rahatlıkla boğabilir. Bu noktada müşteriyi elinde tutan kimse, olayın şampiyonu da o. Burada yapılabilecek olan nedir? Esasında sizin 50 milyon dolarınız varsa, gidebileceğiniz rota, bu parayı da bir yere yatırmak istiyorsanız, gideceğiniz rota, sonuçta sermayedarsanız, öncelikle şeye bakarsınız, ben enayi değilim, neden daha çok para kazanabileceği meseleye bakarsınız. Dolayısıyla, en hızlı neden daha çok para kazanma yaklaşımı içerisinde yürüdüğünüz zaman, kompresör yatırımında üç gün içinde vazgeçersiniz, yani yapmazsanız.

SALONDAN: O noktadan hareket ederseniz olmaz.

GÜREL ÇELİKEL: Ben aykırı bir şey söyleyeceğim derken, onu kastet-

miştim esasında. Bizim artık, aydınların bir anlamda, teknik aydınların, sanayileşme politikaları noktasında çok fazla dert edinir konumdan çıkmaları...

YAVUZ BAYÜLKEN: Doğrudur ve başka bir şey daha var: Sanayi artık tek başına Türkiye'nin refahını sağlayabilecek, istihdamını emebilecek bir yapıda olamaz bundan sonra, yani bu çok önemli bir olay.

GÜREL ÇELİKEL: Çünkü, burada önemli parametrelerden biri, Türkiye, biz içerisinden baktığımız için belki çok fazla göremiyoruz, belki görüyoruz, çok önemli bir yapısal dönüşümden geçirildi ve bir politik sisteme entegre edildi. Tekrar halktan yana, daha yana, daha yana bir yöne dönmek -ki, eskiden esasında çok fazla öyle değildi- halktan yana bir sisteme, sanayi politikasına dönebilmek için, hakikaten 24 Ocak, 12 Eylülden çok daha sert dönüşüm geçirmesi gerekir; hem kültürel olarak, hem de politik sistem olarak. Bu noktada sistem içerisinden bakarak, "ne yapılabiler?"e baktığımızdan, artık memleketin alî menfaatlerinin dışında, mühendis kardeşlerimizin alî menfaatlerini, çalışanların alî menfaatlerini, sosyal devleti, temiz sanayi gibi, böyle noktalarda yoğunlaşmak, tekrar vurgulamak istiyorum. Ama tabi ki, bu sanayi yapısının ülkeye verdiği zarar paha biçilmezdir. Şu anda ülkenin gördüğü zarar esasında, çok büyük boyutlardadır. Parasal tarafı vardır, IMF'ye tam bağımlılık, gelişmiş kapitalist ülkelerin ekonomik ve politik yöneticiliğinin altında bir piyon olarak dahi sesinizi çıkartamaz bir noktaya itilmiş olmanız, sizin kırılgan ekonominizi 5-6 ay içerisinde tekrar büyük bunalımlara sürükleyebilecek yetenekleri dışarıya vermiş olmanız, politik ekonomik güçlere teslim etmiş olmanız ve artık neredeyse yabancı sermayeyi çok ciddi oranda teşvik eder konuma gelmiş olması ülkede, eskiden hiç olmazsa yerli sermayeyi teşvik ediyorlardı daha çok...

YAVUZ BAYÜLKEN: Şu anda yüzde 100, yani hiçbir kısıtlama olmaksızın her yere yüzde 100 yatırım yapabilmek olanağına sahip.

GÜREL ÇELİKEL: Transformasyon o noktaya geldi ki, "yabancı sermaye gelsin de, soysun gitsin" noktasında. Serbest bölgeler, yatırım teşvik, bunların çevre maliyetlerini falan arka arkaya koyduğunuz zaman, hakikaten çok önemli noktalarda önerme gerekiyor ve bir anlamda politika üretmek gerekiyor. Bence, bunlar bugün çok daha acil.

YAVUZ BAYÜLKEN: Tekrar görüşmek üzere. (Alkışlar)

"TÜRKİYE'NİN ENERJİ POLİTİKALARI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR ENERJİLER"

TMMOB

MMO İstanbul Şubesi - Bakırköy Temsilcilik

15 Nisan 2005

Ünal ERDOĞAN
Elektrik Yüksek Mühendisi

KORHAN ESİN: Sayın arkadaşlar,

"Türkiye'nin Enerji Politikaları ve Sürdürülebilir Enerjiler" konulu söyleşimize hoş geldiniz.

Konuşmacımız Elektrik Yüksek Mühendisi Sayın Ünal Erdoğan. Daha önce Elektrik Mühendisleri Odası İstanbul Şube Başkanlığı, Türk Mimar Mühendis Odaları Birliği Yönetim Kurulu Üyeliği yaptı. Enerji alanında birçok faaliyeti vardır.

Sözü kendisine veriyorum; buyurun.

ÜNAL ERDOĞAN: Efendim, dilemekle olmuyor, ama ben yine de iyi günler dileyerek sözlerime başlamak istiyorum. Aşağı yukarı 40 yıldan beri hep iyi günler diliyorum. Ben yakalayamadım, ama sizler gençlerimiz bir gün yakalarsınız ülkemizdeki iyi günleri de.

Burada hepimiz teknik elemanlarız, ülke ve dünya ekonomik yaptırımlarında, gelişmesinde, insanlığın gittikçe daha iyi hale gelen koşullarda yaşamasında katkısı olan ve onu planlayan, onu yaratan bir mesleğin içindeyiz; fakat buna rağmen bizim gibi geri kalmış ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde önce kendi mesleğimizin bırakın ekonomik yönünü, onurunu bile koruyamaz hale gelmişsek, eleştirilerimizi ve analizlerimizi daha reel bir baza oturtmamız lazım.

Burada bugün daha çok makineci ve elektrikçiler olduğu için, ben genel olarak dünyanın ve Türkiye'nin enerjideki gelişimini, gidişatını, ama esas bu

konudaki yaptırımlarını ele alacağım. Makineci arkadaşlarım çoğunlukta olduğu için biraz petrole de değinmekte fayda görüyorum.

Efendim, biz enerjiyi değerlendirirken ilk önce bir tarif yapmak durumundayız. Yani enerjinin tarifini sağlıklı yapalım ki, buna uyduğumuz sürece gelişmeler de sağlıklı olsun ve de gerçekten dünyanın ve ülkemizin de başı enerjiyle belada olmaktan kurtulsun. Gerçi bugün dünyanın başı enerjiyle bir dertteyse, bizim ülkemizin başı maalesef onun 2-3 misli dertte. Çünkü biz hem enerjinin problemleriyle uğraşıyoruz, hem de esas daha büyük bir derdimiz var, enerjiyi yönetenlerle uğraşıyoruz. Dolayısıyla dünyaya göre çok daha zor koşullardayız ve bu problemin yansıması olarak da dünyadaki çokuluslu şirketlere gelmeden evvel kalkınmış ülkeler, milli gelirleri 30 000-40 000 dolarlar olan ülkeler, bu ikinci problemimizi gayet rahat kullanarak bütçemizin yüzde 65'ini, hatta 70'ini kapsayan enerji girdilerimizin büyük bir bölümünü absorbe etmekte, bundan pay almakta ya da bu payı başka yollara yaymaktadır.

Nasıl yaymaktadır? Sizin başınıza bilgisiz, beceriksiz, programsız, hiçbir yaptırım gücü olmayan, hiçbir planı olmayan insanları yönetici olarak getirirler ve onların aldığı her kararla sadece enerji alanında; elektrikte, petrolde, doğalgazda değil, diğer kararlarıyla da sizden sırtından onların vasıtalı olarak aldıkları vergiyi götürürler. Dolayısıyla ne yapıyor bizdeki bu beceriksiz, plansız iktidarlar? Ülke ekonomisi düne kadar enerjiye yaptıkları ayda yüzde 5'lik zamlarla ayakta duruyordu. Hatta Ecevit son iktidarında 15 günde 15 yasayı çıkarmadan evvel, senenin üçüncü ayında yüzde 55, bir ayında da yüze 40 zam yaptı. Düşünün yüzde 5'lik zamlar bile yapmadı. Bir yüzde 5'lik zam elektrikte 1 katrilyon liradır arkadaşlar artık. Bu sene elektriğin bütçedeki payı 48 katrilyonun üstünde, petrolle beraber ikisinin ederi 78 katrilyonu aşıyor.

Düşünün, 110 trilyon lira tutan emeklilerin maaşına nereden para bulacağım denildiği zaman bir Başbakan tarafından, o ay yapılan yüzde 6.2'lik zam 1,1 katrilyon lira yapıyordu, ama tabii bütün bunlar örneğin 1'e mal edilip 30'a satılan, örneğin 370 000 liraya en büyük girdi maliyeti olan petrolün 2,5 milyon liraya satıldığı bir ülkede; örneğin, 9 sene evvel 1 lt mazot, 1 kilo buğday iken, şu anda 11.2 kilo buğday 1 lt mazot olmuşsa ve buna buğdayı üreten buğdayı tüketen, elektriği tüketen insanlar olarak bizler hâlâ yolunu bulup karşı koyamıyorsak, tabii olacağı buydu. Ama bununla ilgili en kötü şey, gittikçe herkesin olayları kabullenmesi gibi geliyor.

Benim üniversiteye girişim 1958'dir, o günkü mücadele birliği, o günkü

olayların paylaşım biçimi maalesef bugün hiçbir yerde görülemiyor ve neticede bizim kaynaklarımızı kullanarak bize 2 000 dolar milli gelir bırakıp, kendi milli 40 000 dolarlarda olan ülkeler dünya nimetlerinin payını sizden çok aldıkları için bu oluyor ve biz de teknik elemanlar olarak maalesef engelleyemiyoruz.

Son 150 yılda gerçekten dünyanın atmosferinde karbondioksit oranı yüzde 25 arttı ve dünya ısısı da gittikçe yükseliyor. Son yılların her biri bir evvelkinden daha sıcak hale geliyor. Dünyanın bu son yüzyılın içinde en sıcak 8 yılı son 10 yıl içinde oldu. Bu nereye doğru gidiyor? Karbondioksit gazının sera etkisiyle olan bu aşırı ısınma, dünyanın ortalama ısısını 1 ila 4 derece arasında artırırsa, dünyanın coğrafyasının yüzde 33 değişecek. Yani bugünkü kıyıların aşağı yukarı tamamı yok olacak. Bunun sonunda da sırf dünya kıyıları yok olmakla kalmayacak, esas korkunç tehlike kutuplardaki buzların erimesiyle başlayacak, orada performans tabakası dediğimiz bir tabaka var, yüzeyi çok sertleşmiş durumda buzların, aynı su molekülünde olsa bile sıkıştırılmış olduğu için ısı geçirimi fazla olmuyor. Örneğin, o buzların kilosu Japonya'da çok pahalıya satılıyor. Viskiye atılıyor ve kolay kolay erimiyor. O tabaka eriyince bir daha buzulların erimesine engel olamıyoruz, çünkü o yukarıda daha büyük bir sera etkisi yapacak ve dünya insanlar için, belki organizması bize benzeyen canlı türleri için bitmiş olacak, yeni bir canlı türü çıkacak.

Bu nedenle tabii bilim adamları harıl harıl çalışıyorlar, buna karşılık gelişmekte olan ülkeler harıl harıl dünyayı yok etmekle meşguller. Örneğin, 1993'te Rio'da yapılan toplantıda çıkan kararı Amerika kabul etmedi, imzalamadı. Üç ülke devlet başkanıyla katılmıştı o toplantıya, biri de Türkiye'ydi. Biz de çok sevindik, ilk defa Türkiye'nin bir devlet başkanı gitti ve "Hayret değişti, herhalde düştü, başını çarptı" dedik. Meğerse imzalamamak için gitmişiz. Oradan dönüldükten sonra Rio Deklarasyonunun imzalanmadığını öğrendik. İşte orada hava kalitesinin korunmasından çevre korunmasına, vatandaşın başvuru haklarından bilgilenme haklarına kadar bütün hakları kapsayan bir karar alınmıştı. Oraya imza attığınız zaman döndüğünüz zaman bunu 5-6 yıl içinde Anayasanıza işlemeniz gerekiyordu hukuksal olarak.

Şu anda içine girmeye çalıştığımız Avrupa Topluluğunun 12 ülkesi oradaydı ve kabul ettiler, Anayasalarına işlediler. Orada şu açıkça belirtiliyor; yani bugünkü yaptırımları daha da artacak. Çünkü bizi almayı düşündüklerini zannetmiyorum da öyle gösteriyorlar. "O maddeleri anayasanıza koymazsanız Avrupa Topluluğuna giremezsiniz"; gayet net ve açık olarak Avrupa Birliği'nin Anayasasında bu var şimdi. Türkiye'ye onlar belki 15 sene sonra

filan gündeme getirilecek. Çünkü şimdi bizi bölmekle ilgili yasalar geliyor. O toplantıda alınan karara imza atmayan ikinci ülke de Amerika'ydı, çünkü hâlâ Amerika dünyanın en büyük kirleticisi durumunda. İlk yıllar kirletmesine ama şimdi teknolojisini yenilemesine rağmen hâlâ daha dünya atıklarının yüzde 48'ini çıkarıyor atmosfere. Bu nedenle de maliyeti artırıcı tedbirleri gördüğü için de, bunları daha kendi ülkesinden dışarıya yayamadığı için imzalamıyor, ama yakın bir zamanda bizlerin sermaye ithaliyle onların Türkiye'ye ya da gelişmekte olan ülkelere gidip yatırım yapmaları sonunda şu çıkacak: Kirli teknolojili sanayisini size ihraç edecek, ama aslında sermayenin ve onun gelirinin sahibi o. Sizde ne yapacak? ÇED dediğimiz Çevre Etki Değerlendirmesini ilk yatırımda gündeme aldırılmadan sizin çevrenizi, sizin geleceğinizi, sizin kaynaklarınızı yok ederek teknolojisini buralarda geliştirecektir. Dünyadaki yeni sistem budur.

Bunlar için de bütün bu tuzaklardan, saptırmalardan kurtulmak için tarif yapalım. Enerji ne olmalı? Üretimi bol, ucuz, güvenilir, çevreci, yenilenebilir ve geleceği düşünen türlerde olmalı. Bana göre en önemlisiyse, mümkün olabildiğince enerji dışa bağımlı olmamalı, milli olmalıdır. Enerjinin üretimindeki bu tarifi enerjinin tüketimine de getirmeye mecburuz. Biz teknik elemanlarız, ürettiğiniz şeyi tüketirken de doğruları yakalamak durumundasınız. Burada da akılcı olmalı, çıkarcı olmamalı, bilinç tüketimin her noktasında yer almalı; verimlilik ve tasarruf için yaptırım, teşvik ve öneri paketleri geliştirilmeli ve bütün bunlar da yıllardan beri üretimi, iletimi, dağıtımı, her şeyi elinde tutan devletçe gerçekleştirilmelidir. Enerjinin tüketimdeki bu tarifi biz mutlak surette yerine getirmeliyiz. Ayrıca tabii enerjinin kalitesini de mutlak surette rasyonel hale, dünyadaki ulaşılmış standartlara uygun getirmek durumundayız. Aksi halde üretim ve tüketimdeki bu basit tarife uymadığımız sürece bugünkü gibi ne planlayabiliriz; ne de size planlatırlar, sizi daima kullanırlar.

Dünyanın maalesef enerji tüketimi her 10 yılda bir 1 kat artmaktadır. Önümüzdeki 20-30 yıl içinde odun, kömür, petrol gibi fosil yakıt tüketimi maalesef 3 katına çıkmak durumunda kalıyor. Tabii bu karbondioksit olayı, sera gazı etkisi de diğer kirleticilerin yanında buradan atmosfere yayılıyor. Biraz sonra ayrıca diğer kirleticilere de değinmeye çalışacağım; enerji üretirken bir santralın bacasından 1 saatte atmosfere neler atılıyor göreceğiz. Herkes şu anda "Marmara'yı ne bitirdi?" diyor. Evet, ben gençliğimde Haliç'te yüzerdim, yemsiz oltayla torik yakalardık orada. 15-20 tane iğneyi attığınız zaman hepsi uskumruyla dolu çıkardı. Şimdi herkes "sanayi kirletti" filan diyorlar, ama sanayiden evvel Ambarlı Santrali kirletti. Ambarlı'nın bacasın-

dan 1 saatte atılan gaz -6 baca 35 senedir hiç kesintisiz çalışıyor- sizin tüm o sanayi ürünlerinizin attıklarından fazla kirletiyor.

Burada şunu söylemek istiyorum: Akılcı, bilgili, dürüst, bilimsel ve gerçekleri politikacının istek ve doğrultusuna göre saptırmayacak şekilde kişilikli olmamız da lazım. Aksi halde bugünkü açmazı sürdürür götürürüz. İnsanlığa ne pahasına olursa olsun enerji değil, enerjinin hizmeti lazım. Ürettiğimiz enerjinin bir bölümü de mutlaka üretilirken bozduğu doğanın yenilenmesinde kullanılmalıdır.

Endüstri kuruluşlarımızın, kullandığımız araç-gerecin ve hizmetin kalitesi geliştirilmeli, daha az yakıt tüketenleri, daha az elektrik tüketenleri, daha çevreci olanları tercih edilmeli ve bunlara zorunluluk getirilmelidir. Aksi halde bugünkü gibi siz yüzde 25 denilen kayıp artar, bu kabul edilen bir rakam, ben bu işin bir kompetanı olarak Türkiye şebeke kayıplarının yüzde 33'lerin üzerinde olduğunu söylüyorum. Nedeni hırsızlık deniliyor, ama yok öyle bir şey. Hırsızlık 6-7 sene evveline kadar virgülden sonra yedinci haneyi tutuyordu elektrik ederinin. Şu anda son 6-7 yıldan beri enerjiyi kullanan insan normal parasını verse, asgari ücret enerjiye yetmez, elektriğine yetmez. Bu adam odun alamıyor, ne yapıyor? Elektrik çalıp ısınıyor şimdi. Tabii çalınca da hapse atılıyor, büyük çalanları hapisten çıkarıyorlar filan, işin sonunda ne olacağı belli değil tabii. Ama burada yapılacak işler sırasında görülüyor ki, bir ülkenin elektrik üretiminde kayıplar yüzde 25"lerde ise, ilk yapılacak iş bunları normal seviyeye çekmektir. Nedir bunun normal seviyesi? Bugün dünyada kayıplarda yüzde 5'in altına inen 13 ülke var arkadaşlar. Avrupa'da yüzde 5,9 ortalamadır kayıplar. 6,7'nin üstünde kaybı olan ülke yoktur. Biz de Avrupalıyız, ama diyeceksiniz ki demek ki Avrupalı değiliz arkadaşlar.

Bu ne demek biliyor musunuz? 100 santraliniz var, 25'i kayıplara çalışıyor. Yani Türkiye'deki olay tam budur. 112 santralın 25 tanesi, Ambarlı büyüklüğündeki, 630 megawatt büyüklüğündeki santrali sizin şebeke kayıplarınıza çalışıyor. Yani bundan daha büyük geri zekâlılık olamaz. Ha, diyeceksiniz ki, şebeke kayıplarını azaltmak için yapılacak yatırım çok mu büyük? Şebeke kayıplarını bugün Türkiye'de yüzde 10 seviyelerine çekecek yatırımın boyutu bir nükleer santral yatırımının onda biridir. O da zamanında bitmiş, 10 milyar dolarlara bitmiş bir nükleer santral yatırımıdır; bu kadar basittir. Sadece gerilimi ayarlayıcı trafolar koymakla şebeke kayıplarınızı derhal yüzde 15 düşürürsünüz. Türkiye'de 28 000'den başlar, 36 000 volta kadar gerilim değişkenliği var. Yüzde 15 değişimin yüzde 22,5'inin kayıp olduğunu herkes bilir yani.

Bunun ötesinde bir de kompanzasyon denilen sistemi kurmamışsınız, sağlıklı oturtmamışsınız ve de kayıp gücünüz, yani zahiri güçten normal kullanma gücüne geçtikten sonra 0.7'lerde gezen; yüzde 30 kayıplara kadar varan, vatandaştan parasını alıp da vermediğin enerji var ortada. Yüzde 31 wattsız bileşen var, hiçbir işe yaramıyor. Dolayısıyla böyle böyle kalitesizlikten dolayı Türkiye'de düşünün 112 santralden 25'i bedavaya çalışıyor. Yani değirmenden un getirirken 100 çuvaldan 25 tanesini her geçişte dereye dökseniz babanız herhalde sizi bir daha göndermez.

Efendim, gereksinme duyulan enerji fosil yakıt ve nükleer güç yerine yinelenebilir kaynaklardan öncelikli olarak elde edilmelidir. Aslında politika bu olmalıdır.

Dolayısıyla dünyadaki değişen politikaları da ülkemiz sağlıklı olarak izleyebilse çok doğru olur. 1970'de ERDA'nın -Amerikan Ulusal Enerji Kuruluşu- bütçesi 600 milyar dolarlardı idi incelediğim zaman. Bu tip yenilebilir kaynaklara proje üretiyor ve bunu vatandaşa veriyor; Hans'a şuna buna, bankasını da sağlıyor, kredisini veriyor. 30 yılda -aşağı yukarı 12-13 yılı bitti o 1970'de başlayan planlamanın sonunda- enerjisinin yüzde 444'ünü yenilenebilir kaynaklardan sağlayacak. Bugün Amerika'nın kurulu gücü 1 milyon megawattır. Türkiye'nin kurulu gücü 39 000 megavatlarda arkadaşlar. Yani düşünün ne kadar düşük ve bunu yüzde 44'ünü yenilenebilir kaynaklardan sağlıyor. Dünyanın en büyük enerji kaynağı güneştir. Güneşten aşağı yukarı gelen enerji bugün dünyadaki tüm enerji kaynaklarının yüz bin misli fazladır. Biz bunun sadece onbinde 1'ini kullanabiliyoruz. Çoğu yansıyıp gidiyor, kullandığımız da fotosentezle bitkilerin aldığı enerjidir. Dolayısıyla esas üstünde çalışılması gereken konu budur. Yani bir bitkinin yaprağının fotosentezle yaptığı şeyi, güneşin enerjisini alıp karbonhidrata çevirme olayını biz mühendisler olarak bir gün becerirsek çok enteresan şeyler olur ve o zaman Türkiye şu anda tek başına tüm Avrupa'nın ihtiyacını karşılar. Ülkemiz güneşi alıyor ve bugün güneş enerjisinden faydalanmak o kadar pahalı değil. Bunun alternatif enerji kaynaklarını da anlatacağım, Philipp Leyli bu konuda ciddi yayınları olan Nobel'in özel ödülünü de almış biridir. Ona göre şu anda 7 sentlerin altındadır güneş enerjisinin kilowat/saat maliyeti. 500 kilo kumdan, 500 ton kömür enerjisini alıyorsunuz; güneş enerjisi budur işte. Silisyumdan alıyorsunuz, absorbsiyonla bunu yapıyorsunuz. Bu kadar kolay ve doğayı, çevreyi, vesaireyi hiç kirletmiyorsunuz.

Bugün en pahalı enerji türü denilen olay budur. Şu anda Türkiye'de doğalgazdan enerji üretiminin alış fiyatının ortalaması 16.2 senttir arkadaşlar.

Ha, diyeceksiniz ki bazıları bunu özel olarak yandaşlarına peşkeş çekmişler. Ama bugün tükettiğimiz enerjinin yüzde 44'ü doğalgazdan üretiliyor ülkemizde ve 16.2 senttir ortalaması.

Geçtiğimiz yıl Türkiye'nin sudan enerji üretiminin maliyetini tahmin edebiliyor musunuz? 0.001 senttir yani doğalgazdan üretilen enerjinin 1 600'de 1'idir. Su santrallerinin amortismanı bitmiş, yatırımı ödenmiş, dolayısıyla bir Keban mesela 10 kişiyle çalışabiliyor. Haydi siz 200 kişiyle çalıştırın, ama tutuyorsunuz metreküpüne 169 dolar vererek dışarıdan doğalgaz ithal ediyorsunuz, onu elektrik enerjisine çeviriyorsunuz, şebekelerde yüzde 25'ini kaybediyorsunuz, getiriyorsunuz evinize ve bu elektrikle suyunuzu ısıtıyorsunuz.

Rusya'ya defalarca gittim. Hele bu Çernobil olayından sonra Çernobil'i felaketten kurtarma grubunun içindeydim. Bu çok onur verici bir şeydir. Dünyadan çağrılı olarak 30 teknik eleman katılıyor. Rusya'da doğalgaz santrali yok arkadaşlar. Bir tek barut fabrikasında var, acil durumlar için dursun diye, 7-8 çeşit enerji üretiyorlar bir yerden bir şey kesilirse diye. Çünkü doğalgazdan elektrik enerjisi üretmek geri zekâlılıktır. Doğalgazı alıyorsunuz, suyu ısıtıyorsunuz, buhar yapıyorsunuz, türbini çeviriyorsunuz, elektrik yapıyorsunuz, naklediyorsunuz, geliyorsunuz evinizde o elektrikle evinizi, suyunuzu ısıtıyorsunuz. Doğalgazı getirirsiniz evinize, elektriğinizi de suyunuzu da ısıtırsınız, hatta aydınlanırsınız. Aydınlatma seviyesi çok daha yüksek standartta ampuller yapılmış durumda bugün doğalgazdan. Bu kadar basittir yani.

Ne oluyor? Siz doğalgazı üç misli pahalıya kullanıyorsunuz. Bir de alım satımda alavereli, dalavereli anlaşmalar nedeniyle, başbakanların kardeşlerinin faturaları nedeniyle, dünya fiyatları ortalama 39 dolara gezerken siz 169 dolarlara alıyorsunuz. Neyse 1-2 senedir uğraşıyoruz, politik olarak anlaşamasak da 7-8 kez nükleerden yana tavır konuluncaya kadar danışmanlığını yapmıştım o bakanın. Doğalgaz anlaşmasını durduran biri olarak da çok onur duyuyorum. Ama hâlâ daha kalbim küt küt atıyor bir gün bu da oturacak diye. Çünkü Batı bastırıyor ve bastırdığı zaman da alıyor.

Rusya'nın da bastırmasının nedeni o. 169 dolardan 100 dolara veya daha da aşağı indiler, ama "39 dolardan yukarı bana para veremezsiniz" diyor. Türkmen Başı Türkiye'ye geldiğinde televizyonlarda izleyenleriniz belki anımsar, o soruyu ben sormuştum, "39 dolara Türkiye'ye veriyorum" demişti. "Niye sizden almıyoruz?" dediler. "Onu da sizin Bakanınıza sorun" demişti. Şimdi bizim sayın heyetimiz Rusya"ya giderken bir evvelki hükümetin güçlü koalisyonu olarak, hepsine ikaz yazılarını yazdık. Parlamenterlerin kutularına koyduk, "bu anlaşma 129 dolar değil, 169 dolara çıkıyor" diye. İki

hafta evvel Hürriyet Gazetesinde "anlaşmanın formülü yanlış yorumlanmış" diye çıkıyor, halbuki bunların hepsi biliniyor, tezgâh var ve anlattık durumu. O günün Başbakan giderken "Ben verilmiş anlaşma taahhütlerine sağdığım" dedi. Bu sefer koalisyonun bir ayağının başkanını burada ikaz ettik bizzat görüşerek, o Rusya'daki üç parlamenterine telefon etti "bu anlaşmayı yapmayın, geri dönün" dedi. Sabahleyin de acayip bir olay oluyor, saat 10.00'da heyetimiz Ruslarla toplantıya giderken bu hükümetin bir kanadının 3 parlamenteri unutuluyor otelde. 11 kişilik bir grup bu arkadaşlar. 3 kişisini unutuyorlar ve "unuttuk" dedi Ecevit, ama unutulan parlamenterlerin başkanı Yeltsin'e telefon açıp anlaşmayı yaptırmadı, yoksa Türkiye şu anda çok büyük bir felaketin altındaydı. Hem alamayacağı boyutlarda, 78 milyon metreküplük bir gaz anlaşması yapılıyor 2015'e göre. Zira 15 milyon metreküp tüketemeyiz, Planlamanın ve Planlama Teşkilatı Başkanının mektubu da burada. Devlet sırrı olmasına rağmen adamcağız korkmadı gönderdi bana da ve şu anda bile biz, yaptığımız anlaşma nedeniyle her yıl Rusya'ya 2,5 milyar dolar kadar 7 seneden beri borçlanıyoruz. Çünkü alım garantisi vermişiz tükettiğimizin çok üstünde.

Ruslar da hesabımıza yazıyor bir gün ödersiniz diye. Ben televizyon konuşmamda "bu bir harp nedenidir" dedim, Genelkurmay Başkanına çağrı yaptım, yani bu gerçekten bana göre Şırnak'taki bir olaydan falan daha büyük bir olay yani. 15 milyar dolar kullanamadığınız gazdan dolayı borçlanacaksınız her ay. Gerçi Maliye Bakanımız "Türkiye'nin emisyon hacminde 300 milyar dolarlarda 10 milyar dolar nedir? Bizi etkilemez" diyor ama öyle bir etkiliyor ki, 1 milyar dolar için 9 takla atıyorsunuz birçok yerde.

Dolayısıyla şu anda bu görüşmeler hâlâ devam ediyor. Doğalgazın maliyetini makineci arkadaşlar benden daha iyi bilirler. Şu anda en pahalı çıkış maliyeti 2 doların altındadır 1 000 metreküpünün bütün dünyada. Onun için bende doğalgaz maliyet fiyatları var ve böyle bir şey doğal, çünkü geliyor, çıkıyor, bir altyapı yatırımı yapıyorsunuz, ama boru nakil hatları filan kurduğunuz zaman bu işler gidiyor.

TMMOB"dayken de o dosyaları biz bir bir inceledik. İncelemesini de ben yapmıştım. Tabii oradaki yolsuzlukları burada anlatmaya gerek yok. Aristo'dan beri, ondan evvel hatta Milattan Önce 390-340 yıllarında yaşamış bir filozof var şimdi ismini hatırlayamadım, "Devlet erkini eline geçirenlerin tüm mesailerini yandaşlarına, devletin kaynaklarından nasıl yaşayabileceklerine harcarlar" demiş. Bugün bile değişen hiçbir şey yoktur.

Biraz da böyle enerjinin oluşumuna baktığımızda diyeceksiniz ki bu do-

ğalgazla ilgili neden çok anlaşma yapılıyor? Arkasındaki tuzak şu efendim: Doğalgazımız var, para veriyoruz, doğalgaz santralı kuralım. Şu anda Türkiye'nin elektrik enerjisinin yüzde 44'ü maalesef buraya döndü. Alım garantisi olduğu için de Türkiye'nin 0,0001 sentlik, ucuz mal edilen suyu yüzde 3'lere indi tüketimde. Santrali var Türkiye'nin -tüm kurulu santrallerin içinde yüzde 48'dir su santrali- yüzde 3'ünü kullanabiliyoruz. O barajlardaki sular falan atılıyor, hatta barajlar çökmesin diye şu anda Keban'dan bile etrafa sulama suyu veriliyor "aman barajın suyu azalsın" diye. Ama Türkiye'de öyle oyunlar oynanıldı ki, ülkenin devlet başkanı geldi, hem de bizim Elektrik Mühendisleri Odası'nın kongresinde "Benim bugün köşkümün enerjisi altı kez kesildi" dedi. Ben müdahale etmek durumunda kaldım. Yani Devlet Bakanımı yalancı çıkarmak durumunda kaldığım için utanıyorum, ama kendi kendini yalancı çıkardı önce. Köşkün elektriği altı kez kesilmez. Onun 1972 projelerinde ilk önce benim imzam var. 6-7 yerden birleşir. İkincisi kesilse bile o enerji yokluğundan değil, arızadan kesilmiştir. Ama onu dünyaya senaryo diye verdi. O senaryodan 14 gün sonra Enerji Bakanı 22 Eylülde "Türkiye'de su yok" diye bir haftalık enerji kesintisi programı uyguladı. Ondan 13 gün sonra ilgili kurumun Genel Müdürünün bir yazısı var, bilahare ayağına dolaştı da şimdi mahkemelerde gezip duruyor. Dedi ki bu yazıyı doğalgaz santralleri üretenlere yazmış "Efendim, enerjiyi sizden alamayacağız, su tüketimi yüzde 3'lerin altına düştü. Sistem stabilitesi tutmuyor, arızalardan dolayı hatalı açmalar oluyor, bu nedenle bir müddet sadece kendi tükettiğinizi üretin. Yoksa barajlarda su seviyemiz şu anda..." filan diye gidiyor.

Bakın, 23 Eylülden 11 gün sonra olan olay bu. "Yüzde 65'i buldu, nisanmayıs aylarında barajların kapağını da açsak yıkılmak durumunda kalır. Bu suyu şimdiden tüketmemiz lazım" diyor. Türkiye'nin yağış ayları da zaten nisan-mayıs aylarıdır. Düşünün eylülde bile dolu ve Bakan kısıtlama yapıyor "su yok, baraj boş" diye, su santrallerini devreden çıkarmak için. Çünkü alım garantisini verdiği kimselerle çok içli dışlı ve onların bu rantı kesilmesin diye uğraşıyor. En son gittiğimde Bakanlıkta görüşürken 19.1 sente de bir kuruluştan -Demirel Şirketi isimli- enerji alındığını Bakanın kendisi söyledi ve ben şaşırdım, bir daha sordum, teyit etti, "evet, 19.3'e" dedi. Ondan sonra kalktık Enerji Piyasası Düzenleme Kuruluna gittik, rüzgâr santrali için Habitat Ödülü almış Sinop projemiz vardı. Dünyada 6-7 sentlerde gezerken "6 sentlere çektik" diye seviniyoruz, 5 yıl sonra da 2,4 sente inecek. 5.2 sente "Hayır," dediler. O zaman "siz 19.1 sente enerjiyi niye alıyorsunuz?" dedim. "Öyle bir şey almıyoruz" dedi. "Alıyor musunuz, almıyor musunuz?" diye sordum "Hayır, almıyoruz" dedi. Ben de açtım telefonumu, "Bakana telefon

ediyorum şimdi" dedim. Tutuştu tabii "Çünkü Bakanınız biraz evvel bana yalan söylemiş" dedim, o zaman "yanlışlık olmuş" diyerek aldığını söyledi.

Efendim, bu yanlışlıkların hepsini aldığınız zaman ülkemizin enerjideki gerçek yüzünü göreceksiniz. Önce ben böyle daha global bakayım, sonra daha özeline geleceğim. Geçtiğimiz yıl mesela Türkiye'nin enerjisini nerelerden karşılamış diye şöyle bir bakarsak, enerjimizin yüzde 13'ünü kömürden karşılamışız. Yüzde 1,1'ini yine taşkömüründen, yüzde 53'ünü doğalgazdan ve odundan yüzde 13'ünü karşılamışız. Biraz otoprodüktörden, hidrolikten resmi kayıtlar yüzde 9,7 diyor, ama yüzde 3,4'e düştü. Elektrikte suyun payı yüzde 20'lerin altına düştü, doğalgaz da yüzde 45'lerin üzerine çıktı.

Mesela, odun diyoruz, geçtiğimiz yıl yüzde 13'ünü karşılamışız. Bunun yüzde 45'i kaçak kesim ve orman alanımızda törenlerle ağaçlandırma yapıyoruz, ama yüzde 1'i gitmiş durumdadır.

Bir kaynağımız daha var: Isınma, şu bu hepsi dahil genel enerjimizin yüzde 9,6'sını da tezekten karşılamışız. Tezeği biliyorsunuz yani bir Amerikalı sormuştu bize kusura bakmayın aynen söylemek istiyorum "tezek dediğiniz boktur, kalorisi yoktur" dedim. Çünkü kalorisini de sordu bana. Ama bu Türkiye'de kırsal kesimin ve bilhassa doğuda ısınma aracı olmuştur. Siz buralarda ne bir ısınma organizasyonu yapıyorsunuz, ne de ürettiğiniz ya da piyasaya sürdüğünüz fiyatlarla bu adamın milli gelirden aldığı payla ısınacak her hangi bir şeyi alması mümkün değil. Ormanını yakmış bitirmiş, şimdi kalmış tezeğe. Ne yapıyor? Hayvanının arkasında kadınlar dolaşıyor, topluyor, kurutuyor ve kışın onu yakıyor.

Efendim, geçtiğimiz yıl Türkiye 83 milyon tona yakın tezek yakmış, 80 milyonun üstünde çoğu Almanya'dan olmak üzere gübre ithal etmiş. Doğal gübrenizi yakıyorsunuz, suni gübreyi ithal ediyorsunuz, o gübrelerin büyük bir bölümü de imha edilmesi gereken gübrelerdir. Defalarca bunları ihbar etmemize rağmen bunlar oradan imha fiyatına, hatta üste para dahi alınarak Türkiye'ye ithal diye getiriliyor. Aynı olayı biz birkaç kez yaşadık, ama maalesef bizim ikazlarımızdan 10-15 yıl sonra medyanın bir tarafında ufacık yer alıyor.

Örneğin, 1986 Çernobil felaketinden sonra sadece İsveç'te 1 milyon koyun itlaf edildi. Avrupa'daki bu itlafın toplamı 50 milyonu buldu. Bu hayvanı öldürseniz bile ne olacak? Bu ette radyasyon var, yok olmaz. Gömseniz, vesaire yapsanız belki bir müddet sonra yine sularla karışacak. Ne yaptılar biliyor musunuz? Bilhassa Almanya uluslararası çöp imha ihalesine çıktı ve

üste 2-3 mark para verip bunları yok ettirme şirketlerine verdi. Bu yok ettirme şirketlerinin içinde Isparta'da yaşayan bir ailenin büyük kardeşi, küçük biraderi falan da var. Bu etleri aldılar, üste paraları da aldılar, getirdiler Türkiye'ye, et 400 bin lirayken 200 bin liralardan başlayıp 50 bin liralara kadar düşen et bu etti.

Aradan 6-7 sene geçti İngiltere'de bir deli dana hastalığı çıktı, hemen biz o gün uyandık, "hemen hazırlanalım, toplanalım" dedik, 3 gün içinde hazırlandık, yazı hazırladık bakanlıklara, Başbakanlığına, Devlet Başkanına, herkese dedik ki "sakın İngiltere'den kimseye et ithal müsaadesi vermeyin" dedik, ama bizim yazı gidinceye kadar 57 vilayete et ithal müsaadesi verilmiş. 57 vilayet almış da kaç şirket aldığını söylemediler bize. Bu sefer ne yaptık? İngiltere Başbakanına mektup yazdık "Ne olur Türkiye'ye et ihraç etmeyin" diye. Oradan durdurtmasaydık, biliyorum ama şimdi deli danalar gibi sağasola saldırıyor olabilirdik. Maalesef enerjide de oyun böyle oynanılıyor.

Bizde sera etkisini en fazla arttıran, yeşili öldüren odun tüketimidir. Bunun yanı sıra enerjimizi kullandığımız başka kaynaklardan linyitimiz var, kömürümüz var. Bu da başlı başına bir olay. Yani bunların da sera etkisi, hava kirleticiliği çok var. Linyitte yıllık üretimimiz aşağı yukarı 40 milyon ton civarındadır. Ama bizim linyitlerimiz maalesef çok kirli, küllü; kül yüzdesi ve kükürt oranı fazla linyitlerdir. Ön işleme tabi tutulmadan kullanımı doğaya çok zarar verir. Toz, karbonmonoksit direkt olarak atmosfere verilmemelidir. Aslında bunlar bir ön işlemden geçilse tutucuları buna eklediğiniz zaman doğayı kirletmeden, hem de yanma kolaylığı sağlayarak kullanmak mümkün. Tabii bunlara kullanıldığı yerlerde desülfürizasyon üniteleri ve arıtım sistemleri koymak lazım.

Desülfürizayon tek başına yetmez, desülfürizasyon ünitesi sadece külü tutar. Onu da pek tutturmayız biz, santrale ya da yakıldığı yere yüzde 7 ila yüzde 15 arasında maliyet getireceği için onu filtrelerde tutarız, bacadan vermeyiz. Geceleri de o filtreleri silkeleriz, kamyonlarla külü götürürüz, Yatağan'da olduğu gibi etrafa atarız ve dolayısıyla bir yıl içinde santralin civarındaki 10 km çapında tüm bitki örtüsü gider, canlıların sağlığı biter, 5 yıl içinde de 50 km çapında bir yığın haline gelir. Şimdi Yatağan'da yaşanılan olay budur, 500 yılda oluşmuştur oranın bitki örtüsü.

Bugün dünyada aşağı yukarı enerjinin yüzde 45'i petrolden sağlanıyor ve günlük tüketimi 65 milyon varil civarına vardı petrolün. Şu anda 1 saniyede 1 taşıt servise giriyor dünyada. Bir de taşıtların egzoz atıklarında başka şeyler de var, kurşun oksitler vesaireler de var. Dolayısıyla oradaki karbondiok-

sitin atmosfere yayılma biçimi ve çokluğu da tabii bu konuda geniş yeniliklere ihtiyaç olduğunu gösteriyor.

Bundan sonra nükleer enerji var. Şu anda dünyada 400'ün üzerinde nükleer santral var. Nükleer santralin dışındaki santral sayısını soranınız varsa 57 000'in üzerinde arkadaşlar ve şu anda enerjinin yüzde 4,5 ila yüzde 5'i nükleer santralardan karşılanır durumda. Ancak 45-50 yıl önce insanlığı kurtaracak denilerek yola çıkılan nükleer enerjiden bugün bütün dünya kurtulmak istiyor. Ben aynı zamanda bir nükleer mühendisim. O zamanlar nükleer fakültesi yoktu, benim derslerim oydu ve ben de bu enerjiyle insanlığı kurtaracağım diye o mesleği seçtim. Fakat 1970'li yıllarda radyasyonun düşük dozuyla tanıştık ve ondan sonra gördük ki, nükleer enerjiyle elektrik enerjisi üretmek dünyanın en yanlış işiymiş.

Bakın, insanoğlu bu konuda ne kadar yanılıyor? 1902 yılında bir tıp bildirgesi var profesörlerin imzaladı. Röntgen mütehassısları "günde 20 000 milirem doz radyasyon alabilir" demişler. Derken bunların kolları parmaklarından gitmeye başlayınca 1955'te günlük doz 20 000 miliremden 150 milirem yıla iniyor. Haftada 2 gün almamak kaydıyla 1970'lerde devamlı alınan düşük dozun hücre bazında zarar verdiği meydana çıkınca "Alara doz" denilen bir tarif yapıldı. Paris'teki o toplantıda ben de bulunmuştum, alara doz uzun uzun tartışıldı ve bir yutturmaca olduğu ortaya çıktı. Alara doz demek, mümkün olduğunca alma demek; çünkü mümkün olamıyor. O sizin hücre bazınızda bozulma yapıyor, DNA'nızı bozuyor, sizde bir şey olmasa bile sizin çocuğunuzun çocuğunda, kesin olarak dördüncü nesilde hilkat garibesi doğumlara ve tabii yakın zamanda da lösemiye, hoçkin türü hastalıklara neden oluyor.

Dolayısıyla bu olay 70'lere kadar insanoğlu'nu kurtaracak gözle bakılan nükleer enerji üretimi 70'te yapılan yatırımlarla sınırlı kaldı. Dünya Enerji İstatistikleri kitabından aldım, Dünya Enerji Konseyi Yönetim Kurulu'nda da iki dönem çalıştım. Hatta o istatistiklerin hazırlanışında uzun süre emek verdik- 1970'te dünyada yapılan tüm santrallerin yüzde 55'i nükleer santraldi güç olarak. 1980'de yüzde 1,3'e indi bu. Aslında 70'ten sonra yapılan yok. O yüzde 1,3 anlaşması yapılanlar, durdurulamayanlar falan, yani yapıldı gözükenlerdir. Hâlâ öyle, devam etti gözüküyor, ama son 18 seneden beri bir tek sipariş yok. Sadece Japonya'da bir tane devreye girdi. Almanya'nın en büyük elektrik şirketi doğalgaza ya da kömüre çevirmek için uğraşıyorlar 2'sini de. Biri rantabl olmadığı için müze olarak duruyor, Avusturya'da yapılmış vardı, servise almadılar. Halkoyuna başvuruldu, halk istemedi, santral hiç çalıştırılmadan yüzde 40 fiyatına Türkiye'ye verilmek istenildi, fakat

nükleer lobi işsiz kaldığı için bunu istemedi, Türkiye'ye verdirtmedi ve o santral öyle duruyor. 12 milyon dolarlık bir zararı var Avusturya'nın. Aynı Avusturya yine halkoylamasıyla kendi sınırına çok yakın olan Çekoslavakya'daki bir santrali da kapattırdı, onun enerji üretimi parasını Avusturya Çekoslovakya'ya veriyor. Bizde o kadar akıllılar var, yani bu aklı niye Avusturya'ya vermiyorlar da ben merak ediyorum, Avusturya'yı 20 milyar dolarlık zararlardan kurtarmıyorlar?

Bize Endonezya'dan bir Devlet Başkanı geldi anımsarsınız tahmin ediyorum. Uçakta inemiyordu, 88 yaşındaydı ve koltuklarından tutarak indirdiler. 4 gün kaldı ve gitti. Sebebi neydi biliyor musunuz? Oraya da bir santral kakalanmıştı, adam santralı yüzde 10 fiyatıyla vermeye geldi Türkiye'ye ama nükleer lobi müsaade etmedi, "kurulan şey nakledilemez" denildi.

Efendim, dünyada 78 000 nükleer teknik eleman bulunuyor. Bunun yüzde 92'si mühendis ve tam 25 senedir işsiz. Çünkü Dünya Atom Enerjisi Kurumu gelişmiş ülkeleri yanılttı. Bu kurum, nükleer teknolojiye sahip 15 gelişmiş ülkenin katkılarıyla oluşuyor, onların elemanları oluyor. Bunların verdiği raporlarda 1970'de yüzde 55 olan nükleer santral yapımı 1980'de yüzde 70'lere çıkacak diye geçtiği için buna göre yatırım yaptı İsveç, Kanada, Amerika falan ama birden bire sıfıra inince kaldılar ve bu adamlar da "ben mesleğimin dışında çalışmam" diyordu, çünkü onların maaşları sübvanse ediliyordu, veriliyordu. Ama geçtiğimiz yıl İsveç"te maaşlarının yüzde 18'ini alıyorlardı.

Bu olaya gelirken tabii dünya aşamalardan geçti, çok büyük yatırımlar yapıldı. Bir de siz birden bire bir teknolojiden vazgeçmek durumunda kalıyorsunuz. Niye vazgeçildi, sebebi şu: İngiltere'de Glaskow Tıp Üniversitesi var, sadece tıp eğitimi veriyor ve dünyanın en büyük tıp üniversitesidir. 1 300 üstünde yönetici ve bir sürü asistanları var. Nükleer santral civarında yaşayan 150'nin üstünde insanda test yaptılar ve "Black Rapor" (Kara Rapor) denilen bir rapor çıktı; tıp dünyasında birden bire görüldü ki santral civarında oturanların çocuklarında lösemi diğer yerlere göre 8 kat fazla. Çalışanlarda 16 kat fazla, civarında oturan 25 yaş altındakilerde bile tüm hastalıkların yüzde 27 fazla olduğu görülüyor. Hele lenfosit lösemide bu yüzde 125'lere çıkıyor. İngiltere bu rapor çıktığında AB'ye girmenin şartlarını araştırıyordu ve AB'den 25 milyar Euro gibi çok büyük bir para talep etti, "ben santrallerimi kurşunla kaplatacağım" diye ve ondan sonra da yıllık dozu 150 milremlerden 20 miliremlere çekmeye çalıştı. Ama nükleer santralın yapısı icabı bunun olması mümkün değil. Çünkü, o konuya gelince daha çok anlatacağım, kapaktan daima sızıntılar var, bunu önleyemezsiniz.

Bundan evvel 1975"te de Amerika'da bir olay yaşandı. Daha dünyada 7-8 nükleer kaza görülüyordu. Halbuki hep saklamışlar, 400'ün üzerindeymiş kaza. 2 300 profesör imzalı bir muhtıra verildi. Muhtıranın tek cümlesi var: "Bundan böyle Amerika'da nükleer teknolojiyle elektrik enerjisi üretilmeyecek" Efendim, bu muhtıranın altındaki imzalardan 11'i Nobel Ödüllü, 6'sı Nobel Fizik Ödüllü profesörler, yani bu işin ilahları. Bunlardan birinin Sern'de yeraltı laboratuarında 33 ciltlik bir kitabı var. Benim kızım da ağır nükleer fizik mühendisi, elektronik mühendisi, oradan doktorayı aldı. Orada çalışıyordu, gittik, yanına bile girmek mümkün değil ve emin olun onun 33 ciltlik kitabının 1 cildi Türkiye'de dolaşıyor. Onun bir cildinden biz ne profesörler yetiştirdik. Söyleyeyim size, 2 sayfasından doktora yapıyorsun. Ben yıllardan beri onun üç sayfasını satıyorum. Yani bu profesör bile o muhtırayı imzalamış.

Burada karıştırılmaması gereken şu: Nükleer teknoloji ayrı, nükleer teknolojiyle elektrik enerjisi üretmek ayrı bir olaydır. Ben nükleer teknolojiye karşı olabilir miyim? O ayrı bir olay, insanlık hizmetinde olduğu sürece daima onu geliştirmeye bakarsınız. Tabii sağlıkta kullanılan kobalt izotoplarını üretirsiniz, ama nükleer enerji üretirken siz kapağın ilk nötron bombardımanından sonra elektronlarla delik deşik olup ne olursa olsun büyük bir radyasyon sızıntısı yaptığını biliyor musunuz? Önleyemiyorsunuz bunları, çünkü zirkonyumlu çubuklar düştüğü zaman yakıta hidrojen patlaması oluyor, kapaklar da elek gibi oluyor. Bir nükleer santralın 1,5 m çaplı ve et kalınlığının 73 cm olması gereken kapağın et kalınlığının altı ay sonra 1,5 cm'ye inmiş modelini gördüm. Ne hale geliyor yani. Çıkış tünelinin ağzında salyangoz koymuşlar ve bu nedenle 15 yıl içinde yenilenmeleri gerekiyor, ilk yatırım kadar yatırım gerekiyor.

Geçen sene Amerika'da kilowatt/saat başına 97 sentlik yatırım yapıldı ve 44 reaktör hatalarından dolayı devredışı bırakıldı. 13 ağır madde sayısı 4'e indirildi. Buna rağmen bunu aşamıyorlar ve üretiminin pahalılığı nedeniyle herkes bundan vazgeçiyor.

Ayrıca bizde enerjinin sağlanmasında devam eden sürdürülebilir enerji var. Bunun için biz yenilenebilir kaynaklar dedik, güneş dedik. Bakın, hayvansal gübrenin oksijensiz ortamda fermantasyonuyla üretilen biyogazın bugün tüketilen tezeği ikamede kullanılması ve hayvan gübresinin daha kaliteli hale gelmesi çok basit bir yatırımdır.

3 sene evvel Çin'de bir köykente gittik. Ecevit'e oradan herkes hediyelik eşya getiriyor. Ecevit'e oradan 12 kg pirinç getirdim, "Efendim, bir dönümden 1 ton pirinç alıyorlar, 1 dönümde Türkiye'de en çok 623 kilo alınmış. O

pirinçten getirdim, bunu denetin" dedim. Yemiştir yememiştir bilemiyorum, ama denenmedi.

6-7 sene evvel bir köykentin milli geliri yılda 8 dolardı. Bize yaptıkları takdimde 23 000 dolara çıkmıştı ve nüfus 40 bine çıkmış; üniversitesi, hastanesi, dinlenme evleri, Çin'deki dubleks, tripleks evleri gazla ısıtıyorlar, gazdan elektrik üretiyorlar, ocakta yakıyorlar. Gitsinler de köykent görsünler ve suda bitki üretiliyor. Yani çok enteresan şeyler var, ama biz hâlâ daha bunun ne olduğunu bilmiyoruz. Maalesef bugün sadece gübremizden bu şekilde biyogazdan istifademiz bir doktora çalışmasında gördüm, Bakanlıkta ve aynı zamanda TÜBİTAK'ta var, tam 2,5 milyon ton petrol eşdeğeri oluyor ve gübreniz çok daha iyi oluyor.

Ayrıca çöplerin depolanmasından elde edilen "landfill" dediğimiz gaz var. Bu çöp gazıdır ve yüzde 60 oranında metan ihtiva ediyor. Bunu bütün dünya kullanıyor. Biz nerede kullandık? Şu karşıda Ümraniye çöplüğünde 6 kişiyi öldürürken kullanıyoruz patlatarak. Bütün bunlar ufak yatırımlar ve bunun ötesinde daha geliştirdiğimiz projeler var, gelişmiş yerler var. Türkiye'nin denizlerindeki sırf dalga enerjisi -teorik bir şeydir- 40 000 megawattır. Akıntı enerjileri vardır ve Türkiye'nin 43 yerinde rüzgâr hızı, yapılan yatırımı 1,5 yıl içinde geri çevirecek durundadır ve buraların toplamı 80 000 megawatt yapar. Türkiye'nin bugünkü kurulu gücü 39 000 megawattır. Türkiye zaten Osmanlı'dan kalma böyle her şeye rahat bakan, 1 kazanıp 1 000 harcayan -o zaman huruç hareketi varmış, kelleyle götürüp alıp geliyormuşuz ama şimdi o da yok- Türkiye'de puant dediğimiz, 19.00 ila 21.30 arası elektriğin en çok tüketildiği saattir. Hava kararmıştır, herkes evine gidiyordur, şu andaki puantımız 19 000 megawattır, 20 000'i geçmiyor. Yani kurulu gücümüzün yarısını tüketemeyecek durumdayız. Normal şartlarda 16 000 megawatlardayız. Dünyanın en zengin ülkesi olan Amerika'da bu fazlalık yüzde 22, Almanya'da yüzde 19, Fransa'da yüzde 17'dir. Tüketeceğiniz, kullanacağınız santralin çok üstünde santral kurmuşsunuz.

Türkiye'de bir santral kurmak yüzde 66 dışa bağımlıdır. Bunun parasını, amortismanının, dövizini her şeyini ödüyorsunuz ve bu santralları kurup kullanmıyorsunuz. İşte bu ülke bu nedenle yüzde 140 enflasyonlarda kaldı. İşte bu 65-70 milyonluk ülkenin 40 milyonu ülke ekonomisinden 1 kuruş alamıyorsa, şehirde yaşayan insanların yüzde 90'ı sadece karnını doyurabilmek için mücadele veriyorsa, bu yanlışlıklardan geliyor olay. Bütün yanlışlıklar buradadır.

Siz, böyle fazla, vakitsiz, plansız, öncelik sıralarını bilmeden santral ku-

ruyorsunuz, ENKA'yı, Sabancı'yı, vs, 9 aileyi zengin ediyorsunuz, deprem olduktan sonra Sakarya'da birinci dereceden deprem kuşağına 1 400 ve 900 megawatlık iki santral kuruyorsunuz. Dünya bile ikaz ediyor, ama 2 senede kuruluyor ve kuranlar oradan 7 milyar dolar götürüyorlar. Şimdi onun doğalgazı gelecek ve doğalgazı da kuran getirdiği için kimsenin umurunda değil, ama ilk depremde hepsi gidecek. 6 şiddetindeki bir depremin üstünde hiçbir elektrik araç-gereci dayanamaz. Bina dayansa ne olur? Sallantıdan ötekiler gidiyor. Hele o doğalgazın bağlantı borularını, şunları bunları söylemiyorum.

SALONDAN: Ak Enerji'nin yap-işlet-devret modeliyle kuracağı bir yer var, Yalova üzerinde 100 dönümlük bir arazi. Depremden sonra durduruldu.

ÜNAL ERDOĞAN: O yine deprem için değil. Şu anda konu mahkemede ya, siz santralınız var kullanmıyorsunuz, suyunuz var kullanmıyorsunuz, alım garantili doğalgaz anlaşmalarına olanak sağlıyorsunuz. Her bir imza 5 milyon dolarmış eskiden, şimdi tabii biraz çok ayyuka çıkınca durduruldu. Çünkü yolsuzluk dosyalarını sayfa sayfa veriyoruz. Ama Cumhuriyet Başsavcısı diyor ki, Sayın Erdoğan, 1 000' yakın tehdit mektubu aldım, kendini sen koru" diyor. Cuma günü Profesör Tolga Yarman'la beraber veriyoruz Ankara'da. Benim kızım Samsun Tıp Fakültesinde okuyor, mektuplardan en basiti şu "Kızını kaçıracak ve en az 100 kişi bir gecede tecavüz edecek" diyorlar Cumhuriyet Başsavcısına. "Kendini koru" diyor Başsavcı bize. Başsavcı bunu dedikten sonra ben ne yapabilirim ki! Sonunda adam istifa etti, enerji yolsuzluk dosyalarını açan adam mecburen istifa etti korkudan. Kızına tecavüz edeceklerdi. Ederler de yani, "dağa kaldıracağız ve tecavüz edeceğiz" diyorlar. Ben bunu savcının ağzından duymuş olmaktan dolayı da çok büyük üzüntü duyuyorum tabii.

Maalesef bütçenin yüzde 70'ini kapsayan bu enerji rantını politikacı tanır tanımaz Türkiye'de de her şey tersine döndü. Türkiye'nin enerji talep senaryoları değişti, her şey aldatmacaya girdi. Örneğin, Türkiye 1995'te nüfusu 62.5 milyon, kurulu gücü 22 000 megawatt, tüketimi 77 milyar kilowatt/saattir. Bunu 10 sene evvel tahmin etmiştim, tam olarak da gerçekleşen budur. Devletin o gün için tahmini 170 milyar kilowatt/saat, yani 100 milyar kilowatt/saat fazla tahmin ediyor.

2000 yılında 70 milyon nüfus, 30 000 megawatt kurulu güç, tüketim 105 milyar kilowatt/saat demişiz.

2005'te aynı şeyleri söylüyoruz, 137 milyar kilowatt/saat tüketim olacak Türkiye'de diyoruz. Geçtiğimiz yıl ise 124 milyar kilowatt/saat tüketti ve as-

lında normal tüketime geçmek için, bu kurulu gücümüzü kullanabilmek için fert başına düşen milli gelirin de 10 000 dolar olması gerekiyor. Ama devlet 237 milyar kilowatt/saat tahmin ediyor. "Aman, yarın karanlıkta kalacağız" diye işte bu senaryolarla birilerini aldatıyorlar. Türkiye ne zaman karanlıkta kaldı 1980'lerden beri. Ama sanayi odaları ya da 10-15 aile "aman Türkiye karanlıkta kalacak" diye bu kitapları çıkarıyorlar ve santral kurduruyorlar. O kadar kolay ki, santrali Japon kuruyor, sen devletten parayı alıyorsun, 1-2 milyar dolarını Japon alıyor, sen bir de onu çalıştırıp birimi 16 sentten, her yıl tekrar 4 milyar dolarlık bir kar yapıyorsun 2 santralden ve böyle gidiyor ve şu anda doğalgaz fazlalığımızdan dolayı da 7 tane daha doğalgaz santrali gündeme gelmiştir.

5 sene evvel Ankara'daki bir oda kongresinde -ben Almanya'dan almıştım- Sakarya'da iki santral kurulacak dediğimde odadaki yönetici arkadaşlarım da inanamadılar, "yahu, olmaz" falan dediler. Şu anda 1 yıldır bu santraller çalışıyor arkadaşlar.

Yine dışarıdan edindiğim bilgilere göre 7 tane daha tezgâhlandı, 7 tane de ithal kömüre dayalı santral tezgâhlandı. Kömür Avustralya'dan, Arjantin'den getiriliyor ve Yumurtalık, Aliağa ve Marmara Ereğlisi'nde 7 tane santral kuruyorsun. Aliağa'da bunu mahkeme kararıyla durdurttuk. Onun duruşmasına da katılmıştım. Hatta hâkim sormuştu "5 dakika içinde özetler misiniz Erdoğan bey?" dedi. Ben de "İstanbul'dan Ankara'ya gelinceye kadar 24 saat verdim, 5 dakika içinde bunu meslektaşlarıma özetleyemem. Onun için ben mahkemeden ayrı, müstafi kalayım" dedim. O zaman CHP'den Kemal Anadol ile beraberdik, onu dinlediler 5 dakika. O çıktı, beni alıkoydular, öğle yemekte Mahkeme Başkanı sordu "Türkiye'nin bundan çıkarı ne?" dedi. "Payı yüzde 2" dedik. Çıkarı mı, payı mı artık bilmiyorum. Çünkü kömürü getiren şirket ayrı, Türkiye sadece binasını yapıp arazisini veriyor. Neticede "Bunu size içeride soracağım" dedi. Onun belgeleri de vardı, hemen dağıttım ve oybirliğiyle Aliağa durdurulmuştu, ama bir evvelki hükümette Mesut Yılmaz ne yapıp ne edip bu üç santralden Yumurtalık'takini gündeme soktu. Günde aşağı yukarı 1,5 milyon ton kömür yanıyor galiba, şimdi rakamı tam hatırlamıyorum.

Düşünün, bu kömür topraktan çıkarılmadığı için kömür çukuru da yok, külü koyacağınız çukur yok. Kömür yığılıyor, kömür halindeyken bile o tozlar doğayı ne yapar? Zaten denizin sıcaklığı da 78,5 artıyor, ekosistemler bozuluyor. Külü koyacak yeriniz yok. Akıl veriyor, "külleri asfalt yapın ya da inşaatlarda kullanacağınız kalkere karıştırın" filan diyorlar. Zaten santralin bacasına bir filtre koyduğunuz zaman çıkacak kalsiyum sülfatı depolaya-

cağınız arazi yok Türkiye'de. Yani bunlar o kadar kolay şeyler değil. Onun için de Türkiye'de şu anda 26 büyük termik santralın sadece Orhaneli'nde desülfürizasyon ünitesi vardır, diğerlerinin hiçbirinde yoktur. Ambarlı'da 30 yıldan beri habire ihale edeceğiz diyorlar, hâlâ yok. Ambarlı'nın ekonomik ömrü de doldu.

Türkiye'nin birincil enerji rezervlerine baktığımızda linyit 8,5 milyar ton, asfaltit 60 milyar ton, taşkömürü 1,5 milyar ton, bitümlü şist 350 milyon ton, petrol 60 milyon ton, uranyum 6 800 (bilinen rezerv) ton, toryum 380 bin ton rezervimiz var. Onun dışında tabii buraya devlet istatistiklerine almak lüzumunu hissetmemiş, Türkiye'nin boru vardır. Yani Türkiye'nin üzerine oynanılan oyunların büyük kısmı bordan geçer.

Dünya borunun resmi istatistiklere göre yüzde 77'si Türkiye'de fakat, Türkiye'de tam 37 yıldır rezerv araması yapılıyor. Bizzat Amerikalı uzmanlara göre -bu işin enstitüsü de var Amerika'da- dünya rezervinin yüzde 97'si Türkiye'de. Türkiye öyle bir şanslı bir ülke ki, Türkiye'nin borları da yüzeyde efendim. Bütün kurumuş göllerin dipleri Balıkesir, Manyas, Eskişehir, Kırka'da 2 milyar ton bor rezervi var. Düşünün, 1860'dan beri, padişahlıktan beri Türkiye'de bor harbi yaşanıyor ve Ermeniler hep Türkiye'nin maden bakanı olmuşlar, Fransız Dernosis gelmiş, boru alçı taşı diye götürmüş ve enteresan bir şey, Türkiye'nin bugün 60 dolar/tondan sattığı 750 milyar dolarlık rezervi var. Ama işlendiği anda öyle bir madde ki 5 gramı 100 dolar, bir bor fiberi 10 000 dolar. Bugün Teknik Üniversitede biz bunu yaptık İsmail Duman'la beraber ve götürdük bir ilgiliye. Götürdüğüm kişi de gerçekten arkadaşımdı. Ben 1958 yılına kadar askeri okulda okumuştum. İsrail tanklarında eskiden böyle bir şeyler sallanırdı ipe bağlı teneke gibi. Herkes merak etmiştir, Filistin'e bomba atarken böyle de bir şeyler görülüyordu. O neydi biliyor musunuz? Onlar Türk boruydu. Plaka yapıyorsunuz, o boru delmenin imkânı yoktur ve 3 800 dereceye dayanıyor ve müthiş bir kırılma mukavemeti var. Isındıkça 3 500 newton/ mm_'lere çıkan mukavemet oluyor. Türk boruyla plakaları şimdi yapıştırıyorlar artık ve Türk tanklarını rehabilite ettiler tank başına 600 milyon dolardan. Bizim borlarımızı alıp oralara yapıştırdılar. Ama şu anda maalesef Türkiye'de bor da çıkamıyor, çünkü Amerika Çanakkale'den çıkan bor gemilerini tutuyormuş. Bunu açıklamak da suç arkadaşlar, ama ben açıklamadım, duydum.

Borun maliyeti Türkiye'de 5 dolar/tondur gemiye teslim. 1978'de bir Bor Komisyonu kurduk 9 oda, bir yıl kadar ben orada da çalıştım. Bir rapor hazırladık, gittik, borların kamulaştırılmasını Ecevit'e anlattık. Yalnız aynı ben

1968'de de İnönü'ye gidip Ecevit adına "çekil, sen yaşlandın" falan diyordum. Hatta Aypay filan vardı komisyonda, 5 kişilik eski talebe birliği başkanı filan. "Bugün savunduğunuz adama yarın tedbir almadan arkanızı dönmeyin. Ben de sizi akıllı gençler zannediyordum" filan dedi. O arada İnönü'nün 3-4 ay evvel bir bor demeci var. Biz farkında değiliz ki "Türkiye'nin borlarını dünyada kimseye kaptırmayacağım" diye. Maden Yasasını incelerken benim hazırladığım kitapçıkta var bunlar şimdi. Biz onu bilmiyoruz, İnönü'ye gidiyoruz, "çekil" diyoruz. "Ben 95 yaşındayım, yemiyorum, içmiyorum, yatmıyorum, ne işim var politikayla, bir çıkarım mı var?" diyor. Düşünün, bugün savunduğunuz o adama -benim kulağımı çekmişti hatta- "Yarın arkanı tedbir almadan dönme" demişti.

Bunun dışında arkadaşlar, bakın bu Bakanla da ben Ankara Ticaret Odasında bir bor konferansı verirken tanıştım. Dinleyiciymiş, geldi notlarımı istedi, ondan sonra Danışmanlığına çağırdı falan. Şimdi tabii politik olarak karşı olduğumuz için mecburen 7-8 danışmadan sonra kaldı. Bor Enstitüsü kurulması konusunda ikna etmiştik. Tabii bor ayrı bir olay. Bor saf element olarak, bor tuzları olarak bulunuyor. Bunu devlet olarak bor asitlerine çevireceksiniz sanayiye vereceksiniz. Bugün şu anda üstünüzdeki her şeyin içinde bor var. Sanayinin gelişmiş hiçbir ürünü borsuz olmaz; bor sanayinin tuzudur. Gözlük camınızdan cep telefonunuza kadar; fiberoptik bor lifleri olmasaydı olmazdı. Dolayısıyla düşünün bugün beyin ameliyatlarının yapılmasının tek nedeni boron nötrondur. Kendi kendine gidip sadece habis uru buluyor ve onu yok ediyor.

Pancarınız bor olmasa yamru yumru olur. Siz dışarıya borunuzu 5 dolardan satıyorsunuz, 55 dolara çıktı. Biz o zaman komisyon kurduğumuzda bir anda 350 dolara çıkmıştı bor konusunda hile yapıldığını ortaya çıkardığımızda. Ondan sonra bordan türetilmiş 4 milyar dolarlık gübreler alıyorsunuz. Çamaşır tozunun labı bordur arkadaşlar. İtalya'ya satıyorsunuz 700 ton boru, ondan sonra oradan 4,5 milyar dolarlık temizleme tozu. İşte akılcılık buralarda. Bütün bunları yapacak kimseler de yönetim erkini eline geçirenlerdir.

Bugün bir ülkede, bunların bilindiği bir çağda gelip de herkes "Ben Parlamentoya gireceğim" diyememeli, "Ben Başbakan olacağım" diyememeli. Hangi bilginle oluyorsun arkadaş? Olmaz böyle bir şey.

Bakın, bunlara da anlattık ülkemiz doğruyu bulsun diye. En basiti bu da değil, bakın bunlar yatırım istiyor. Türkiye'nin suyu var arkadaşlar. Dünya 6. Enerji İstatistikler Kitabının 12. sayfası, tablo 1-6, satır 29'da Dünya Su İstatistiklerini verir. Türkiye'nin teorik kapasitesi 433 milyar kilowatt-saat, he-

men üretilebilir barajlı kapasitesi 216 milyar kilowatt/saattir. Şu anda Türkiye barajlı üretimden 130 milyar kilowatt/saat tüketiyor.

Dersini vermeye çalıştığım bir konu var: Artık sudan enerji elde etmek için -hepimiz teknik personeliz- baraj yapmaya gerek yok. Akan her şeyin enerjisi vardır ve bunu alır elektriğe de çevirirsiniz. Kızılırmak 540 km'dir, bundan 1009 km boyunca enerji alabilirsiniz, iki tarafına 25 kw, 50 kw, 100 kw, akıya göre küçük düşüler yapın, ve enerjiye çevirin bunu. Her noktada üretilen enerji, enterkonekte sistem nedeniyle Türkiye'nin her yerine, Avrupa'nın her yerine ulaşabilir.

Karadeniz'in kenarlarında biz Hopa'dan başladık, Aras Nehri'nde bir çalışma yapılmıştı, ben de onu devam ettirdim. Bir zamanlar Türkiye'de Yenilenebilir Kaynaklar Enerji Genel Müdürlüğü kurdurduk, uğraştık, ama üç ay sonra kapatıldı. Buranın müdürü de Bolu'da enteresan bir kazada öldü. Hafta sonları da onunla epeyce istatistik hazırlamıştık.

44 000 akarsu, dere var Karadeniz'de; senenin 8.5 ayı bunlardan su akıyor. Diğer zamanlarda kısıtlı su akıyor. Şimdi yapılacak iş ne? Verin bu Karadenizliye enerji üretimi müsaadesini, 800 000 Karadenizli şu anda kahvede Devlet İstatistik Enstitüsünün 2004 Raporuna göre, çünkü işsiz. 800 000 jeneratörü peşpeşe koysun o suya, döndürdükçe paraya döndüğü için de adam kahve köşesinden kurtulsun, okusun, öğrensin, bilgisi de artsın. Ne kadar döndürürse, arızasını giderirse, teknik görgüsü de artacak ve de ne olacak biliyor musunuz? Türkiye bir anda 500 milyar kilowatt/saatlik hidrolojik enerji potansiyeline kavuşacak ve bunun yatırımı devletten çıkmayacak. Televizyonda da bunu kanıtladık, üniversitede çok defalar update ettik. 100 Kw'lik motor, jeneratör seti için yapılacak yatırım 150 000 dolardır. Bugünkü enerji fiyatlarıyla kilowatt/saatini 250 000 liraya aldığınızda bu parayla bir yıl döndürebilirseniz 8 760 saat, 165 000 dolar olarak geri dönüyor. Bunu 1 yıl, yani 8 760 saat döndürmenin yolu nedir? Koyduğunuz yerin biraz yukarısına küçük bir gölet de yaparsınız, su birikintisi yaparsınız, su kesildiği zaman oradan kullanmaya başlarsınız. Sadece Karadeniz'in erozyonu, Avrupa toplamının 11.2 katıdır. Amerika'nın 2 katı, Avustralya'nın 1,7 katı olan bu erozyonu önlersiniz.

İşte Bakanın geçen gün söylediği "16 milyar dolarlık canlı plankton" erozyon nedeniyle gitmez. Sel felaketlerini önlersiniz, ayrıca yapacağınız küçük tarhlar ve küçük birikimlerle otomatik olarak Karadeniz'de sulamayı sağlarsınız ve bunun yatırımını devlet yapmayacağı için de hiçbir yük gelmez. 800 000 aileyi iş sahibi yaparsınız, Karadenizlinin geliri dünyada hiçbir

şeyin yapamayacağı kadar artar. 50 000 doların üstüne çıkıyor yıllık geliri. Irak'ın petrol geliri kadar. Saddam'ın bir-iki kez danışmanlığını da yaptım, rakamları çok iyi biliyorum. Kerkük-İskenderun Boru Hattının Direktörlüğünü de yapmıştım, Amerikalılar bombaladı üç istasyonu. Bir tanesi kaldı, onu da şimdi PKK götürdü zaten, ama bütün ülkelere, Türkiye, Suriye, Irak ve Ürdün üzerinden 8 ayrı kanal yapmış adam boru hatları çifter çifter ve 50 milyar dolarlık yıllık ihracatı vardı o zamanlar Saddam'ın. Çok basit düzeltmelerle bu 100 milyar dolara çıkar. Şu anda Amerika ne yapacak 100 milyar doları yahu, bir şey mi bu? Kâğıda zaten para diye basıyor doları, oluyor ama sıkıştı. Oraya demokrasi götürüyor, yani çok önemli bir şey götürüyor. Yani demokrasi için çocukları bombalıyor, öldürüyor. 100 milyar dolar bir şey mi? Bir de 125 yıllık rezervmiş yani. Ne 125 yıllık petrol,100 milyar dolar! Demokrasi var...

Bizim bu suyumuzda da böyle bir şey var ve hesabını yaptığınız zaman Türkiye'nin çıkış noktası budur. Türkiye 1,5 yıl içinde elektrik enerjisini sadece sudan karşılasa enflasyonunu sıfırlar. Enflasyonun sıfırlanması demek iç borcun sıfırlanması demektir. Enflasyonun tarifi budur, enflasyon iç borçla orantılı gider ve Türkiye her yıl, birim başına 5 sent olmak üzere, Avrupa'ya 25 milyar dolarlık enerji satmak şansını yakalar ve bakın, Avrupa'nın 17 ülkesi enerji darboğazına girdi, nükleer santralarını halkoylamasıyla kapatmak kararı aldı. 2007'den itibaren 130 nükleer santral devreden çıkıyor. İsveç, Finlandiya'ya yatırım yapıyor, suya yatırım yapıyor. Ortak Pazar nerede olur biliyor musunuz? Ankara merkez olmak üzere Türkiye'nin etrafında kurulur ve bazı ülkelere "17 sene içinde şu yasalarını düzelt" deme şansını yakalarız. Çünkü Ortak Pazar, hepsi bir ekonomik soygunun aracıdır. Bu iş zaten Dünya Bankası ve IMF ile beraber başlamıştı. Dünya Bankası 1949'da kurulmuş, 1950'de de Avrupa sermayesiyle birleşiyor, ondan sonra habire yaptırımlar geliyor. 1974'lerden sonra da tarıma girdiler ve Türkiye böylece 11 kg buğdayla 1 kg mazot alır hale geldi. Ama oradan bir sömürge valisi ithal ettik, geldiği gün dedi ki "Türkiye'de çiftçiye verilecek para nerede?" Hiçbirimiz çiftçi olmadığımız için "Niye bu insanlara para verilsin?" diyenleri çok duydum kahvede, şurada burada. Hatta meslektaşlarımız arasında "olur mu canım" diyenler oluyor.

Geçtiğimiz yıl Amerika çiftçisine dönüm başına 5 bin dolar, Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkeleri 2 310 dolar yardım yaptılar. Hayvancılığı daha söylemiyorum.

Bizim Bakanımız kalktı dedi ki "Dünyada buğday fiyatları 55 bin lirada

gezerken ben 155 000 lira taban fiyat verdim" dedi. O zaman ben gazeteci kimliğimle sormuştum "Türkiye'de işçi mi pahalı da buğday pahalı oluyor?" "Yok" dedi. "Ne pahalı o zaman? Buğdayın girdileri. Sen gübreye vasıtalı vergiyi koymuşsun, mazota koymuşsun 10 misli, ondan sonra sübvanse etmiyorsun, 2 310 doları Türkiye'de çiftçiye dönüm başına verdiğimizde buğday fiyatları 30 000 liraya iniyor. Hesabını koyduk önüne, kaldı.

Şeker için de aynı lafı söylemişti. Şekerde de aynı olay, şeker de 400 000 liradan 55 000 liralara iniyor arkadaşlar. Ver o parayı bak ne oluyor? Adam kendisi veriyor, sana verdirtmiyor, çünkü kendisinde şu anda geçtiğimiz yılda dünyada 110 milyar dolarlık ürün fazlası oldu. Amerika ve gelişmiş ülkeler bunun yüzde 57'sine sahip. Bunu satacak yer yok. Satacağı yer işte bu, o toplantılarla hayvancılık ve tarıma girilmesinin nedeni budur. Şu anda biz dünyada bir rekora gidiyoruz. İşte Guinness'in Rekorlar Kitabına bunlar girer.

Türkiye pancardan şeker üretilirdi. Tüm üretimin ancak yüzde 2'si nişastadan üretilirdi. Yüzde 2'den önce yüzde 14'e, bu Hükümet zamanında yüzde 20'ye çıktı ve şimdi de "Yüzde 25'e çıkaracağım" diyor. Bu arada oğlu da tavuklara mısır ithal ediyor. Sadece Amerika'da 50 milyon ton nişasta fazlalığı var. Nişastalar gelecek, siz şekerinizi yapacaksınız, ama her yıl 400 000 Türk pancar ekicisinin canına okumak gerekir. Tütün de aynı şey. İşte Tekelde arkadaşlarımız vardı, 1 gemi Virjinya tütünü gelirken, şu anda günde 3 gemi geliyor. İçin arkadaşlar, afiyet olsun; yiyin pancarınızı da.

Tabii enerjideki bu olaylar yeni değil. Enerjideki rantla politikacı tanışır tanışmaz sorunlar çıktı. Türkiye'nin ilk elektrik enerjisi üretimi 1902'de Tarsus'da başlıyor. "Tarsus nere, Türkiye nere?" diyeceksiniz. Efendim, Tarsus'ta o zaman Amerikalılar var. Çukurova'nın pamuğunu götürüyor adam, elektriksiz olur mu? Amerikalı onun için kurmuş.

1950'de İstanbul Silahdar'da başlıyor, 1914'lerde biten bir tesis ve 1950'lere kadar yabancıların ellerindeki dizel jeneratörleriyle çalışıyor. Cumhuriyet döneminde de 1935'lere kadar, Atatürk döneminde, bunlar hep iyileştirildi ulaşımından elektriğine, üretimine kadar. Bizim ilk büyük santralımız, 1947'de Çatalağzı'nda kuruldu. İlk seyahatim de oraya oldu. Oradaki ihtiyarlardan falan duydum, "Burada 5 000'in üzerinde İngiliz gâvuru çalıştı" dediler. "Yahu, 5 000'in üzerinde nasıl olur?" dedik. Evet arkadaşlar, o santralde 7 yıl boyunca 5 000'in üzerinde İngiliz çalışmış, çoğu da mühendis gözüküyor. 2 mühendis bulduk, biri Türkiye'ye ilk defa gelmiş, imza etmiş, birisi kalmış. O santralin o zamanki kurulu gücü 125 megawatt, bugün o santral 300 megawattlarda, şu anda bekçileri dahil 170 kişiyle çalışıyor. Bir ye-

dek malzeme deposu bulduk, 200 m'lik bir ambar ve kapıları kırılmış. Kapıları paslanmış, kırdık "Ne var burada?" diye. Hiç kimse elini sürmemiş. Ben düşündüm "Kaç sene geçmiş?" diye. Belki içinde 15 000 tane o santralde sadece 12 tane kullanan röleden yedek bırakmışlar. Türkiye şebekesine 30 yıl yetti arkadaşlar. Adamı öyle yapıyorlar işte yani.

Onun için böyle gayet rahatlıkla geziyorlar.

Mesela, bugün çok övünülen bu 600 megawattlık Ambarlı Fuel santrali yerine 1865'de aynı güçte bir hidrolik santral kurulsaydı ne olurdu diye bir hesap yaptık. 30. Kuruluş Yıldönümüne o zamanki Devlet Başkanımız Süleyman Demirel çağırmıştı, aynı Devlet Başkanımız 1965'te beni Ambarlı'nın önünde tutuklatmıştı. Asistanlığımız falan son bulsun diye de 18 gün sonra emniyetten mahkemeye gönderiliyoruz. 15 gün izinsiz kaldık devlet memuriyetimiz bitsin diye. Ambarlı'ya o zaman yol yok, açılış töreni yapılıyor. Ben de bir karikatür çizdim. Türkiye'yi yaptık, üstüne bir hançer, üstüne "Ambarlı" yazmıştım, tutuklanma nedenimiz odur.

Şimdi başka karikatürlerimiz var. Yeni dünya düzeni karikatürlerimiz falan. O arada çağırınca hemen biz anlaştık arkadaşlarla. Ben Ambarlı'nın Türkiye'ye 30 yıllık maliyetinin hesap yaptım -hava kirliliği hariç arkadaşlar- 30 yılda Ambarlı'nın tükettiği fuel- oil'i gramına kadar -faturalarda var- TEK'ten maliyetlerini aldık, hesapladık; çıkan sonuç maalesef korkutucu olmaktan öteye korkunç ve üzücü. 12 tane Keban Barajı maliyeti -ihale bedeli değil, maliyeti- parası Ambarlı'dan 30 yılda yakıt olarak dışarıya, fuel oil parası olarak peşkeş çekilmiş. Bu santral kurulduğunda tek üniversite vardı, Teknik Üniversite. Biz dava açtık, Türkiye'nin sularını kullanmadan, dışa bağımlı fuel oil santralı açamazsınız. Kürsü Başkanım bir profesör, biz de orada asistanız: Benim kürsüm, bizim muhalefetimize rağmen Başkanı Hoca olduğu için "Evet, Türkiye'nin suyu yoktur ve bu santral kurulmalıdır" dedi.

Bakın, o santral kurulduğu sene Türkiye'nin kurulu gücü 1 800 megawatt. Bugün sadece Türkiye'de 1 200 megawattlık su santrali var ve benim arşivime göre suyumuzun yüzde 4'ini kazanıyoruz. Devlete göre yüzde 30'unu saklıyormuş. Demek ki suyumuz varmış. bizi aldatmışlar. O kürsü Başkanı hoca 1970'den sonra uyandı, çok özürler diledi, ama o santral de 35 yıldır bırakın fuel-oili Marmarayı yok eden, dünyanın en büyük doğasını, Haliç'ini yok eden bir ucube olarak hâlâ daha 630 megawattla çalıştırılıyor. Çünkü niye? Onun fuel oil'ini satan şirkette kurumun yetkilisi, bakanın akrabası, bakanın kendisi ortak çıktı. Hepsi mahkemelerde belgelendi, ama ne oluyor? Siz, bu adamları yargılamak şansından yine onların kararıyla yok

ediliyorsunuz. 132 parlamenter imza verecek, 5 yılda müruruzamana uğramayacak, bilmem neler.

Böyle 10-12 yanlışlık Türkiye'yi emisyon hacmi de küçük olduğu için mahvetmeye yeter. Böyle 10 proje yok mu Türkiye'de? Var işte, buyurun aynı yanlışlık şimdi doğalgaz santrallerinde devam edip gidiyor ve baktı ki politikacı enerjide rant büyük, bilen, karışan, gören yok; saklaması, kamufle etmesi kolay, meslek odasının esamisi okunmuyor. Mesela, meslek odası başkanını dövdürüyor. Beni Yatağan'da iki kez, Gökova'da bir kez dövdüler. Kim dövdü? Sevgili halkımız, muhtarlar falan dövdüler. Bakın, -burun kemiğini göstererek- düzelttirmiyorum bu kemiği hatıra olsun, orada kırıldı, nefes alamıyorum. Sonra daha acısını yaşadık ve Kemerköy, Gökova Santrallerinin yapılışında "Yanlış" dedik, "Oda Başkanı sizi aldatıyor" dediler. Hatta biz 5 otobüs gittik, santral yerinde bataklığa batıyoruz, keşke onu da söylemeseydik. "Ha, öyle mi?" dediler ve santrali denizden 100 m içeri çektiler. 100 m içeri çekmek için arada bir dağ var onu tefsiye ettirdiler aynı şirkete. Adam bir kuruş yatırım yapmadan kamyonlarla onu taşıttı, bir santral parası daha götürdü. "Yahu, bu santralin soğutma suyu yok" dedik. Çünkü ben o zamanın Başbakanıyla aynı şirketin yönetim kurulunda çalıştım. "Yahu, Sayın Başbakan, onların soğutma suyu yok" dedik. Nereden söyledik "Ha öyle mi? Denizden alacağım" dedi. O kadar ezbere biliyorum ki bu isimleri. Kusura bakmayın kâğıda bakmadan anlatıyorum. O firmanın böyle bir teknolojisi olmadığı bildiğimiz için, hatta Polonya'ya da Odayla bir gezi yaptık, bu sefer "Su getirelim o zaman" dedi ve 67 km uzaklıktaki Geyik Barajından santrale aynı şirket su getirdi ve bir baraj parası daha verildi arkadaşlar.

Çareler tükenmez. Adam çok çareci yahu ve batmış olan ENKA vardı ve onun danışmanıydı o günkü Başbakanımız Sayın Özal ve böyle kurtuldu gitti. Bizim orada yaptırdığımız kömür analizlerinde Yatağan, Yeniköy, Kemerköy -onun ismini şimdi değiştiriyorlar- kül oranı yüzde 34-55 arası, kükürt yüzde 9 oranında. 7'si Almanya'da olmak üzere 34 tahlil yaptırmışız arkadaşlar. Yani bir ev paramız gitti oralara, ama tuttu televizyonda dedi ki "Oda Başkanı yalan söylüyor, sizi işsiz bırakacak" dedi. Köylüler ona ayran ikram ettiler, ertesi hafta biz gittiğimizde dövdüler bizi.

Neyse aradan yıllar geçti, bakın, Türkiye'nin tüm santrallerinde ve dünyadaki Soma, Elbistan, Tunçbilek, Yatağan termik santrallerde, -Yatağan şimdi yüzde 46'larda, kükürt yüzde 6'da gezerken, öbürleri yüzde 1'in altında, kül ise yüzde 20'nin altında. Zaten bunun üzerine çıktığı zaman bu santralin rantabilitesi de yoktur ve siz doğayı, insanları ve canlıları mahvediyor-

sunuzdur. Ama Özal bir rapor çıkardı ve bakın raporda külü yüzde 27'ye indirdi, kükürdü yüzde 1,6'ya, kaloriyi de 1 687'ye indirdi. Biz tabii bu işin teknik kompetanıyız da, bunu siz de bilirsiniz ısıtma fırınlarının kül oranına göre yapılması lazım, yüzde 27 küle göre, 1 867 kaloriye göre yapılması lazım. Gidip fırınları bir inceleyince gördük ki buna göre yapılmamış, yüzde 48 küle, 870 kaloriye göre yapılmış. Bunu tespit ettik, belgeledik, gittik, Polonya'da da durumu gördük. Arkadaşlar, uğraştık, oradaki anlaşmayı çıkardık. O zamanlar dolar çok geçerliydi orada.

Gözümle gördüğüm olay şu: Bizim verdiğimiz raporun aynısına anlaşma yapılmış. Yani kül oranı minimum yüzde 46, kükürt minimum yüzde 7 diye, ama devrin Başbakanı halkı televizyonlarla sahte raporlarla aldattı. Ben orada sinir krizi geçirip ağlamıştım. Yani "Biz bu adamlara layık mıyız?" diye. Ama bunu belgeleyip çıkardık, ne oldu sonunda?

Aradan 5-10 sene geçti, bu sefer Yatağan, Yeniköy ve Kemerköy köylüleri "Aman Ünal Erdoğan gel, bize bir konuşma yap" dediler. Gidiyoruz tıpçılarla, sağlıkçılarla beraber, ama emin olun yeşili görüyorsunuz ama ne bitki verimi kalmış, ne canlı sağlığı kalmış. Korkunç akciğer hastalıkları, kanser olayı var. 7-8 kez konferansa gittim. Hatta bir defasında da Ege Üniversitesinden bir bayan profesörle konuşuyoruz, o bilgisayarından anlatıyor. Arkadan biri kalktı geldi, salonunda orada altı tahta, rap rap rap diye ses çıkarıyordu ayakkabıları. Ama yani gördüğüm en iri insandı ya da korkudan öyle geldi bana, deri ceketle geliyordu. "Aman hocam, bu bize vurmaya geliyor galiba" dedim. Kadın korktu bilgisayarı falan topladı, adam geldi, kadına değil, bana saldırdı. Fakat bu defa beni şöyle tuttu, kaldırdı. Ben de güçsüz sayılmam, ama "Ben 12 sene evvel bu ağanın gözüne yumruğu atan benim" dedi. Orada bir köyün muhtarıymış, bana vuran oymuş. "Benim şu anda 2 çocuğum kanser. Ver ağam elini öpeyim, beni affet yahu" dedi ve oturdu ağlaştı herkes. Yani iki çocuğu kanserden öldü, ben onu izledim. Hatta maddi kampanya açtık falan olmadı, gitti.

Şu anda yine orada ölçümler yaptık. Resmi müsaade vermiyorlar. Köylerde, sularda dolaştık ve maalesef 186 köyün 97 tanesinde şu anda o suyun kullanılmaması lazım. Ondan sonra bizi yakaladılar ve biz "Bunu açıklayacağız" dedik. "Açıklarsanız devlet sırrı, casusluk bilmem nesiyle yargılanırsınız, 18 seneden aşağı yemezsiniz" dediler ve 10 sene yasak geldi bize, raporu açıklayamadık. Sonra hocayla karar verdik açıklayalım diye, ama hoca öldü, açıklamak bize nasip oldu. Bilmem savcılar sorguya alıyorlar da ne oluyor.

Her konuşmadan sonra bir savcı çağırıyor zaten. Anlatıyoruz o da ikna oluyor bir taraftar daha kazanıyoruz; onu da söyleyeyim size.

Kaldı ki, bizim orada yaptığımız araştırmalarda o kadar korkunç bir şey çıktı ki, kömürde uranyum tespit ettik ilk defa ve hiçbir arşivde yok bu. Taş harman tipi uranyum çıktı ve minarelin içinde olan bir şey, bunu yakmadan, etmeden görmeniz mümkün değil. Almanya'daki analizde meydana çıktı, sonra oradan 100'e yakın numune aldık. Diğerlerini de sulardaki kayalardan istediler, bunlarda da otünit tipi, meta-otünit gibi yine yüzeye yapışmış biçimde uranyum çıkınca. "Sakın ha, bu kömür hiç kullanılmaz" dedik. Buna da yasaklama geldi ve maalesef şimdi Yatağan Santrali civarındaki bütün kömürlerde kaser tipi sekonder uranyum var, yani işlendikten sonra açığa çıkan uranyum var ve 10 000'de 5 tenörlüdür. Bunu da ikaz ettik. Dedik ki "Bacaya bir uranyum ikaz işareti koyalım" dedik, koydurttuk. Biz gittikten sonra bacadan alıp Yatağan içinde 1,5 m derinde bir çukura koyuyorlar, üstünü de camla kapatıyorlar. Ama 7 sene evvel yine sinyal verdi. Düşünebiliyor musunuz, bacada olsa zaten ortalığı yıkacak. Gündüz durduruluyor, gece çalıştırılıyor maalesef böyle bir de bir olay var orada.

Bakın, ben enerji sektöründe 5 yıllık planlama gruplarının hepsinde görevlendirildim. Orada ya da burada, karşı çıkanlar olursa öbür grup adına gittik ve bir dönem de sekreterliğini yaptım, yani 120 katılımlı grubun yöneticiliğini yaptık, raportörlüğünü yaptık, hepsini biz topladık. Böyle bir santral planlamada hiç yoktu ve ben 1965-1970 yılları arasında Türkiye Elektrik Kurumunda çalıştım, o zaman ismi Etibank'tı. O zaman bütün Ar-Ge ve planlamayı, araştırma ve geliştirmeyi yönetirken böyle bir santral yeri de yoktu, ama resmen adam bunu soktu ve Yatağan'ı yapan Electrim Firması işsiz kalınca, ENKA da onlara ortak ya, tuttu 35 km güneyde Yeniköy'e aynı kömürleri işleyeceksiniz diyerek 5 gruplu bir santral daha kurdu. "Yapmayın, bu yöre mahvolacak" dedik. Karışan eden yok, o arada da darbe olmuş, "Ağzınızı dikerim" diyenler iktidar olmuş, gelip susturmaya çalışıyorlar. Bilmiyorum arkadaşlar anlattılar mı? Bir gün iri yarı rütbeli bir arkadaş geldi Odaya, herkes kaçıştı. "Başkan kim?" dediler. "Biziz" dedik, ama arkama baktım kimse yoktu. Bir vatandaş "Sen çok konuşuyorsun, biraz daha az konuş" dedi. "Sorun nedir?" dedim. "Çok konuşursan ağzını dikerim" dedi adam. Tesadüfen de gömleğimin düğmesi kopmuştu, gariban işi dikmiştim, onuruma da yediremedim, böyle bazen aşağılık komleksinden olsa gerek yiğitliği tutuyor insanın, şuradan çekmeceden çıkardım iğneyi verdim, "buyurun dikin albayım" dedim. Dikti mi, yoksa biz mi onu dikmiş olduk, bilmiyorum.

İşte bu rejimin olduğu günlerde adam ne yaptı biliyor musunuz? Yeniköy'deki 5 gruplu santralin 3 grubunu tuttu, Gökova'ya aldı. İkisinin arası

kuş uçuşu 8 km, ikisinin kömürü de 23 km geriden geliyor arkadaşlar. Santrali ikiye böldü, bir santral daha kurdu. Çünkü santral kurmak kârlı, hesap soran yok, ağız diken çok ve adam götürdü işi.

Tabii bu arada Yatağan olayında çok acı bir olay yaşadık. Onun için bu tarihleri koyuyorum. Namuslu, bilgili, dürüst kişilikli olalım, politikacıların isteklerine göre doğruları saptırmayalım diye uğraşıyoruz biz o zaman. Çevre Bakanlığı o zaman yok, Başbakanlığa bağlı bir müsteşarlı halinde çalışıyor. Çevre Bakanlığı Müsteşarlığı, İmar İskân Bakanlığı ve galiba Sanayi Bakanlığı da olmak üzere 3 bakanlık, benim de zorlamamla -planlama grubundayım- Yatağan'da santral kurulamaz raporunu 33 devletin büyüğü imzaladı. En düşük imzanın rütbe görevi genel müdürdü. Tarih 7 Haziran 1984 arkadaşlar - bakmadan, ezbere söylüyorum- O zaman devrin Başbakanı Amerika'da vücut restorasyonunda, 17 Haziran'da Turgut Özal Türkiye'ye döndü, o 33 kişi, 19 Haziran'da "Burada santral kurulur" diye imzalarını değiştirdiler ve ben bunlara "çocuklarınıza götürebilecek emekli maaşınız ve bir tek onurlu mirasınız olurdu. Hangisini götürüyorsunuz bir karar verin" diye de ikazda bulundum.

Arkadaşlar, bunun ötesinde sizleri de çok ilgilendiren jeotermal enerji var. Aşağı yukarı bunun boyutu da 20 milyar kilowatt/saat ve neredeyse bugün tükettiğimiz enerjinin yarısı. Bunun başka bir faydası da var. Hem sanayiye, karbonhidrat karlarını, soğutucuları, vesaireleri ürün olarak sokuyorsunuz, 17 çeşit sanayi ürününü bir jeotermal santraldan çıkarırsınız, hem de bunun sularından turistik çevrelerde otellerde faydalanırsınız. Bir tane yapılabildi, gerisini durdurdular. Bugün Türkiye'de sadece Denizli yöresinde 160'ya yakın jeotermal santral kurulacak yer var. Artık topraktan kendi kendine fışkırıyor sıcak sular. Maalesef bunları değerlendirmiyoruz.

Bizim tabii rüzgâr enerjimiz, biyogaz enerjimizin gübreye zarar vermeden kullanılışı, bütün Orta Karadeniz, Bozcaada, Gökçeada, Ege'nin birçok yüksek yerlerindeki rüzgâr haritalarına baktığımızda bütün bunlar Türkiye'nin bedava ve fosil yakıt tüketmeyen temiz enerji kaynaklarıdır.

Ayrıca bugün dünyada uygulamaya girmiş güneş kolektörleri, güneş pilleri, güneş enerjisi depolama sistemleri var. Mesela, kuzeyde Sibirya, İsveç'te filan evlerin hepsinde pompalar var, suyu evin 20 m altından dolaştırıyor, ısıtıp geliyor. Yalıtılmış depolar, yukarıda güneş kolektörleri var. Ben Altınoluk'ta kendi evime yapmıştım. Yukarıya güneş kolektörü, aşağıya da yalıtılmış 5 tonluk depo koydum. Bütün kış kalorifer çalışıyor, hatta ondan elektrik enerjisi de alıp fanları falan çalıştırdım. Ama zararını gördük, çünkü kalorifer var diye çevrenin bütün ameleleri kışın bizim evde yatmaya başladılar.

Çöpleri değerlendirmek, biyogaz, enerji depolama sistemleri, basınçlı hava sistemleri, manyetik enerjiler, jeotermal enerjiler araştırılması gereken birer kaynaktırlar.

Türkiye'nin çıkışı, bunların sadece bir tanesini, en basitini alın, suda yatıyor. Ben 1986'da rüzgâr jeneratörüne merak sardım, çevirdik, elektrik enerjisi aldık. Bu yüzden TÜBİTAK'tan destekleme ödülü almıştım. Bizimkiler "Rüzgârdan elektrik enerjisi ne kadar olacak yahu?" dediler. Amerikalı Mister Cartly diye bir adam geldi, beni buldu. "Türkiye'de bunu yapalım, üretelim, bütün dünyaya ben pazarlayayım" dedi. Biz müsaade alamadığımız için hiç oralı olmuyoruz. Ama adam habire gelip teknolojiyi öğreniyordu. Kafkasyalı olduğunu söyledi; "Bak, sen de Çerkezmişsin" falan diye dialog kurdu, Mister Cartly şu anda dünyada gelir olarak 70 ila 80 nci olan bir şirketin sahibidir. Şu anda dünyanın dört kıtasında güneş enerjisiyle, rüzgâr jeneratörüyle elektrik enerjisi üreten sistemler yapıp satıyor. Arjantin'de 5 fabrika açtı, Avrupa'ya bütün "know-how"ları sattı ve Türkiye hâlâ daha bu konuda üretim müsaadesi vermiyor.

Buyurun efendim.

ZAFER ÖZEDİNCİK: Yenilenebilir enerji kaynaklarıyla ilgili bir kanun taslağı vardı, kanunlaştı mı; biliyor musunuz?

ÜNAL ERDOĞAN: Hayır, o geri çekildi. Hatta biz genel müdürlük konulsun diye öneri yaptık tekrar, ama onu da gündeme bile almıyorlar. O taslak maalesef hep arkaya atılıyor. Çünkü dış danışmanlar karşı çıkıyorlar bu işe ve bizim bu yenilenebilir kaynaklarımıza birer kuruş bile koymuyorlar. Birer kuruş konulursa gündemde kalıyor. Ben "1 lira koyun faslına" diyorum, ama koymuyorlar.

Bırakın siz onu, arızalanan santralleriniz var, termik olsun, hidrolik olsun. Afşin-Elbistan'ın bir grubu 7 senedir 20 000 dolarlık bir parça için bekliyor. 20 milyar kilowatt/saatlik elektrik enerjisi üretemedi. Karşılığında doğalgazdan üretiyorsunuz. Bugün linyitin maliyeti 5 ila 7 senttir, fuel oil 9-12 sent, doğalgaz 16,1 sent, su ise 0,01 sent! Şimdi bütün bu kaynakları değerlendirmek için yapılacak yatırımlar ülkemiz hem doğasını, hem geleceğini kurtarmış oluyor, hem bugününü de kurtarmış olur, ama görüldüğü gibi bol ve ucuz enerji elde edebileceğimiz kaynaklarımız varken bizi yanlış yatırımlara, işletme sırasında gittikçe büyüyen masraflara; giderek nükleer santrale, ithal kömüre filan götürüyorlar.

Burada siz kısmen anlattım, "Neler yapılmalı?" olayı da var. O Cartly ile

ilgili gelişmede de sonunda Amerika'da rüzgâr jeneratörlerini tuttular birer, ikişer California Palme Spring yöresindeki Kızılderililere verdiler. Bunların bir Kızılderili rehabilitasyon programı varmış. Adamların ineklerini öldürüp, yurtlarını alınca bakmak mecburiyetinde kaldılar onlara. Binalar yapmışlar Kızılderililere, orada yiyip içiyor, oynuyorlar falan. 100 yıllık, 500 milyar dolarlık bir program bu. Amerika bunu planlamış. Bu iki rüzgâr jeneratörünü alan Kızılderilide ne içki kalmış ne de bir şey, jeneratörün başında yatıyorlar, dediler. Para kazanıyor çünkü adam. O program da kendiliğinden artık kâr olarak kaldı Amerika'ya. 500 milyar dolardı ve şu anda biz Ukrayna'da Çernobil felaketinden sonra yaptığımız çalışmalarda her ay 1 600 yakın rüzgâr jeneratörü devreye giriyor. Şu anda enerjisinin yüzde 25'ine kadar varan kısmını bundan karşılıyor. Ukrayna'da Çernobil kazası olduğunda Türkiye'nin 4 misli enerji tüketiliyordu. Yüzde 44 yenilenebilir kaynakları yatırımsız gitti. Orada şu anda sokak lambaları bile güneş pilleriyle aydınlatılıyor. Her bir sokak lambanız 1 günde 3 milyon lira sarf ediyor, onu da söyleyeyim.

Efendim, bu kömür santrallerinin bir tanesi 200-210 megawattlıktır. Ambarlı fuel oil santralı da öyle. Meslektaşım olarak hepiniz bilgilenin; bir bacasından saatte 982 bin metreküp azot atıyorsunuz. Kaç derece sıcaklıkta biliyor musunuz? Minimum 170 derece sıcaklıkta. Saatte 982 bin metreküp Ambarlı'nın bir bacasından bu atılıyor şu anda. 6 baca olduğunu da ekleyeyim.

Baca gazında kükürt dioksit miktarı 9 963 mg/metreküp; kükürt trioksit 116 mg/metreküp; hidrojen florür 20 000 gr -ki bu dünyanın en zehirli atığı- uçucu kül 605 mg/metreküp. Bunu 982 000 ile çarpın, 1 saatte ne atılıyor görürsünüz. Onun için tutucularınız olmasına rağmen 1 saatte 90 ton uçucu kül etrafa atılıyor. 9 777 ton da kükürt dioksit atıyorsunuz bu santrallerden etrafa. Buyurun yapın.

Bugünlerde gene gündeme gelmesi bakımından enteresan bir şey. Tabii hem nükleer santraller geliyor, hem de iyi şeyler geliyor. Şu anda dünyada ciddi su kaynakları var. Bizim dünyamız da 4,65 milyar yaşında ve defalarca ısınıp soğuyor. Şu anda da ısınmaya gidiyor. Geçenlerde üniversitede arkadaşlara sormuştum "Şimdiki ısınmanın nedeni nedir?" diye. "Karbondioksit ve sera etkisi." dediler. "Bunun nedeni ne?" sorduğumda "Üretimin yanlışlığı" dediler. Peki, "1 milyon yıl evvel üretim mi vardı, niye ısınıyor dünya?" diye sorduğumda ise "Efendim, o zaman da yanardağlar, püsküren lavlar vesaireler nedeniyle dünya böyle felaketlere de gebe zaten" diye yanıtladılar. Bunu beklemeye de gerek yok, bana göre insanoğlu ilk yok olacak canlı türü. 20 yılda üreyebiliyorsunuz yahu, olur mu böyle bir şey? 20 yıl sonra iş

görecek bir adam yetişiyor, bir Ünal daha yetişiyor. O da yetişiyor mu, yetişmiyor mu belli değil. Yani 4 yaşına kadar çocuğunuza bakmazsanız 1 saat sonra ölüyor. Böyle şey olur mu yani? Bu kadar üremesine bakılırsa geliştirilmemiş bir canlı türüyüz biz. Ne oluyor? Doğayla zıtlaşıyoruz ve habire beynimiz gelişiyor doğayı yenmek için. Üşüyünce ceket giyiyoruz, ısınınca klimayı çalıştırıyoruz. Şu anda 60 dereceye çıktı sıcaklık, hangimiz yaşayabiliriz? İşte buyurun, doğayla zıtlaşın.

Dünyada da böyle doğayla zıtlaşa zıtlaşa zaman zaman çölleşmeler olmuş, ama şu anda çölleşen alan hızla genişleyecek ve ortalama ısı 3 derece artarsa bizim bulunduğumuz kuşak da hızla çölleşecek. Ne olacak? Bir anda fırtınalar, bir saat sonra güneş, bir saat sonra yağmur falan çölleşmeyi daha da hızlandıracak ve ekvatorun civarındaki iklim buralara doğru kayacak. Canlılar hızla kuzeye göç edecek, edemeyenler yok olacak.

Bugünkü kirliliğin bir de sularımızı kirletme boyutu var. Dünyanın 1,4 milyar kilometreküpü sudur. Bunun yüzde 2,5'i tatlı su, yüzde 97,5'i tuzlu sudur. Bu yüzde 2,5 tatlı su maalesef dünyada geçen sene 1,4 milyar insana yetmemiş, hiç ulaşmamış ve zaten tatlı suyun da göllere, barajlara gidiyor bir kısmı. Dünya Sağlık Örgütü'nün rakamlarına göre 7 milyon kişi geçen sene su hastalıklarından ölmüş. Bu bilinenler, doktora ulaşanları; kirli sudan dolayı ölüm tespiti konulanları. Bizim doğan çocuklarımız buna katılmamıştır. Maalesef şimdi bu topraktaki kirlenmeyi de enerji üretimimiz sağlıyor, sulardaki kirlenmeye de neden oluyor.

Şimdi de diyorlar ki, doğayı hiç kirletmeden enerji üretiminde nükleer santralleri kullanalım. Nükleer santrallerde de söylediğim gibi, tabii daha Çernobil'e gelmeden, büyük felaketler oluyor. Bakın, burada bir potansiyel tehlikeyi beklemeye gerek yok; Türkiye'nin nükleer santral tarafından yıkılması için. Bir nükleer santralin kuruluş maliyeti öteki santralların 4 ila 7 mislidir. İşletme masrafları ötéki santralların 10-12 mislidir ve maliyeti kuruluş süresiyle orantılıdır; 10 senede kurulursa 10 milyar dolardır kuruluş maliyeti. Bunların 1 milyar dolar yıllık giderleri vardır. Düşünün siz, bir santralın 25 yıldır ömrü deniliyor, ama aslında 15 yılda bitiyor, o halde 35 milyar dolardır. Türkiye için 7 nükleer santral kurulduğunu ben planlamada çalışan biri olarak Avrupalı, Belçikalı bir profesörden öğrendim. Profesör de Avrupa Ekonomik Topluluğu Enerji Dairesi Başkanıdır. Türkiye'deki rakamların sahte olduğunu görünce bize kadar geldi ve önüme bir kitap koydu. Ben ona doneleri verince o da bana "Sayın Erdoğan, siz tek başınıza nükleerle mücadele ediyormuşsunuz, dikkatli olun, 5 milyar dolar rüşvetin önünde duramazsınız"

dedi. "Hoca, ne diyorsunuz? Neredeyse kuruluş maliyetinde rüşvet olur mu? Alt tarafı iki santral kuracağız" dedim. Adam hemen bir kitap attı önüme, 1988 yılı Avrupa Ekonomik Topluluğu "Enerji" kitabı basmış ve "Türkiye için 7 nükleer santral" deniliyor. Bakın, bu senelerde yine gündeme geliyor. 7 nükleer santralın Türkiye'ye maliyeti 250 milyar dolarlardır minimum işletme sürelerine göre. Bunu, doğacaklarımız da dahil 100 yıla bölsek, her ay dışarıya 2 milyon dolar transfer edersek ancak öderiz. Düşünün, ekonomik bakımdan bile bir yıkımdır. Bırakın potansiyel tehlikesini... Kaldı ki bu 1986 Çernobil olayında ben tesadüfen Macaristan'da toplantıdaydım. Ağzımıza gelip tuz hapı atıyorlardı, attırmamaya kalktık, "Nedir?" diye sorduk, "Bir kaza oldu, o nedenle atıyoruz, kanser olmayın en azından troid bezinize yerleşecek iyot" dediler. Ben döner dönmez bir hafta sonra Odada bunu duyurucu panel yaptık, tek televizyon kanalı olan TRT çekti, ama göstermediler sonra.

Biz tekrar Ankara'ya konferansa giderken Eskişehir'de gece 02.00'de trenden bizi indirdiler. "Biz sizi İstanbul'a geri götürelim, yol paranız da yoktur" dediler ve İstanbul'a geri getirdiler. Konferansı da bize tekrarlatmadılar. Ama Çernobil'in zaman darlığı nedeniyle sadece bazı hususlarına değineceğim.

Bakın, Vlademir Stenko, Green Peace'a bir rapor verdi, Vlademir Stenko Çernobil santralinin Teknik Genel Müdürü. Benim burada misafirim oldu, ben de birkaç kez onun misafiri oldum sonra. Santral kazasından sonra içinde 55 gün mahsur kalıyor, ama özel koruyucu kıyafetlerini giyiyor. Natalya Hanım da epidemiyolog ve biyokimya mühendisi, şu anda Çocukları Çernobil Felaketinden Koruma Grubunun Başkanı, ikisi de Ukrayna Parlamentosundadır. Ben Ukrayna'ya onların davetlisi olarak gittiğimde Kostav Tilmosik Başbakan Yardımcısıydı, onunla tanıştık. Bir de Felaketten Kurtarma Grubundayız ya ilgi gösteriyorlar. Adam bir konuşma yaptı. Prego Köyü denilen bir yer var, 2 km uzunluğunda beton kanalları kazıyorlar. Ben kaçıncısı olduğunu bilmiyorum. Bütün ölenleri atıyorlar, üstüne bir beton kanal daha yapıyorlar. Şu anda helikopterler dahil hiç kimse yaklaşamıyor, çünkü hepsinde radyoaktif ışıma var. Kostav Tilmosik "Bir an evvel ölsünler diye dua ediyorum" dedi. Ben de kalktım kınama konuşması yaptım "Böyle bir şey olur mu? İnsanlık dışı bir olay" falan dedim. Meğerse adamın 2 çocuğu da lösemiymiş ve zaten çok kısa bir sürede ölmüşler. Bu Stenko'nun kardeşi de doktor, yine o da Çernobil felaketinde kanser oldu, Amerika'da öldü.

Efendim, bu raporun verildiği tarihte, 1994'te, ölü sayısı 125 000, harcanan para 300 milyar dolar. 1996 Haziran ayında 300 000'e çıktı ölü sayısı.

Rapor burada, Rusların kendi raporu. Adam da buraya geldi, Türkiye'de de konferans verdirdik.

Böyle bir felaket ve Çernobil felaketi olduğunda, "Nükleer enerji nedir, ürettiğimiz şey nedir?" diye sorgulamaya başladık. Ağır atom çekirdeklerini, uranyumu falan alıyoruz, tabii bunu ham olarak yapamazsınız, zenginleştiriyorsunuz, uranyum eksaflorür diyoruz ve bu hale gelmiş olan uranyumu götürüyorsunuz, reaktör dediğimiz bir kabın içine koyuyorsunuz, nötron bombardımanıyla patlatıyorsunuz, çekirdeği parçalıyorsunuz. Çekirdeği her patlatışta birkaç tane nötron açığa çıkıyor. Bu kendi kendine, yeterli malzeme olduğu sürece devam ediyor. Siz bunu reaktörde ancak frenliyorsunuz. Her reaktörün kapaklarında 210 çubuk var. Dünyada başka tip bir reaktör yoktur.

Şimdi olayın güvenilirliğine bakalım. Amerikalılar dediler ya "Rusların reaktöründe dış kap yoktu, o nedenle böyle oldu" Onun da Fransa'daki teknik toplantısına katıldım. İnç kareye 2,5 ton kuvvet geliyor, bunu tutacak bir dış kap yok, bunu da söyleyeyim sizlere. Bu patlama olduğu zaman reaktörün içindeki basınç 4 saniye içinde 100 misli arttı, frenleyemedi. Bu çubuklarla kontrol ediyorsunuz, zirkorum çubuklar bunlar. Çubukların 75'i otomatik olarak devreye girer çıkar, diğerleri de el kumandasıyla yapılır. Yüzde 25 enerjisi kontrol gücünü sağlıyor. Burada bir aklıevvel Rus da "Bunları çekeyim de bu yüzde 25 tüketimde kullanıp ülkeyi kâr ettirelim" diyor. Bütün çubukları çekiyor ve 4 saniye içinde 100 misli artınca o 1 500 ton ağırlığındaki ve 1,5 m kalınlığındaki çelik kapak yarılarak 3 000 metrelere fırlıyor ve de etrafa, aşağı yukarı içinde 180 ton yakıt var, Ruslara göre yüzde 3'ü, Dünya Sağlık Örgütüne göre yüzde 30'u, Amerikalılara göre yüzde 70'i dışarıya atılıyor. Bu yüzdelerin değişmesinin tek nedeni de ileride tazminat konusu olacak diye 26 Nisan 1986'dan 17 gün sonra Türkiye Parlamentosu devrin Başbakanı Turgut Özal Başkanlığında toplanıyor, "Çernobil nedeniyle Rusya'dan bir tazminat almayacağız" kararını alıyor. Dünyada tek Parlamento olarak Guinnes'in Rekorlar Kitabına geçer.

Böyle bir felaket olduğunda neler yapılıyor: İlk önce borkorbüt atılıyor üstüne nötronları emsin diye. Helikopterle donamit atılıyor 40 ton, sıcaklığı azaltsın diye 800 ton donamit atılıyor gene olmuyor. 2 500 ton kurşun atılıyor radyoaktif şemsiye oluştursun diye ve 1 milyon ton çimento harcanarak 70 m yüksekliğinde bir kule inşa ediliyor. O kule şu anda da üstünde var, ama içeride reaksiyon devam ediyor. Bir yerden bir gün delinir diye herkes korkuyor. Kule patlayacak diye de bu sefer aşağıdan kondansasyon yapıldı, içindeki yakıt alınmaya çalışılıyor. Bütün bu çalışmalara katılan insanların

hepsi öldüler. Şu anda üstten atan helikopter pilotları dahil ölmüş durumda. Böyle bir radyoaktif olay vardır.

Biz burada kahramanız, tekme atarız şöyle bir çelik tüpün içindeki 52 gr'lık bir küçük kobalta, ama o insanların 57'si de şu anda hastanelerde sürünüyor, hepsi kanser oldu bitti.

Arkadaşlar da hatırlattılar, birçok değinilecek konu var, aına şunu da söyleyeyim: Çernobil'den sonra Dünya Atom Enerjisi Kurumuna bütün olayların bildirilmesi kararı alındı. Bakın, "Nükleer Güç Santrallerinin İşletilmesinde Teknik Sorunlar ve Problemleri" diye Amerikan santrallerinin raporları var burada ve bugün Türkiye Atom Enerjisi Kurumu ilgilileri, "efendim, yatırım yapıyorlar" diyorlar. Yahu, reaktörün kabı sabit, bu yatırımı yapmazsan üretimini bile yapamıyorsun. Amerika'daki bu konudaki verimlilik yüzde 24'e düştü. Pahalılık nedeniyle de bunlar maalesef artık gündemden çıktı ve bilhassa bu Carter'e verilen 2 300 imzalı yazıdan sonra yapılmış 105 reaktör de devreye girmedi.

Neticede burada Green Peace'in Türkiye raporları filan da var. Eğer sorular olursa onları da anlatalım, ama önümüzdeki yüzyıl gerçekten dünyada bilim çevrelerinde çok enteresan bir şekilde ilan edildi, Su ve Bor Yüzyılı ilan edildi. Bunun ikisi de Türkiye'de var, ikisini de kullanmıyoruz ve biz hâlâ daha 582 altın arama ruhsatı verip Türkiye'nin yüzde 12,5'unu, hem de modası geçmiş sistemlerle altın aramaya götürüyoruz.

Şunu da söyleyeyim, Türkiye'nin 66,5 ton altın rezervi var. Altındaki kârlılık nedir biliyor musunuz arkadaşlar? Çıkarılan altının yüzde 76'sı maliyettir, yüzde 24'ü kârlılıktır. Yapılan anlaşmalarda bu kârın yüzde 10'u sizin devletinize bırakılıyor. Örneğin, şu anda kavgası yapılıyor. Maalesef ilk önce Bergama Ovacık'ta kahvede arabamızın lastiklerimizi patlattılar, sopa da yedik, oradan 8 yılda çıkacak altının Türkiye'ye getirisi 210 000 dolar olacaktır. Hesaplar o kadar net ve ortada. Ama 110 km_'lik bir alan sağlık bakımından yaşama uygun olmaktan çıkacaktır.

Bu senenin tablosunu da aldım, dünyada üretimlere, çevre üretim ilişkisine bakıyoruz. Geçen yıl 6,5 milyon ton bakır üretilmiş, 160 milyar ton atığı olmuş. 2 milyon ton altın üretilmiş, 10 milyar ton atığı olmuş, 730 milyar ton demir üretilmiş, atığı yok; düşünebiliyor musunuz? Alüminyumun 16 milyar tonuna karşılık 5 milyar ton atık. Gelelim altına. 2,5 ton/yıl altın üretilmiş, 500 ila 2 500 milyar tonluk atığı çıkmış. Buyurun efendim, bu da Amerikan dokümanlarından alınmış bir olaydı.

Bizim Çevre Bakanınız İmren Aykut Kanada'ya gidip de orada 582 yerin, Türkiye'nin yüzde 12,5'unun arama ruhsatını verdi. Ondan sonra da şirketin ismi değişti, Türk bilmem ne oldu. İsminin başına "Türk" koyuyorlar, şirket yabancı halbuki. Bunları orada borsaya da açtı o sene, yüzde 44'ünü çıkardı ve Amerikalı ortaklarımız var bizim şu anda, Türkiye'nin yüzde 12.5'un da. Irak'ta bir tek Amerikalının hissesi yokken; Irak'a galiba 600 milyon ton bomba atılmış demokrasiyi getirmek için. Türkiye'de bu arazilerde ortakları varken neler yapılmaz düşünelim.

Onun için başta söylediğim gibi enerjinin birçok boyutu var. Neler yapılmalı kısmında da yine biraz değineceğim, ama enerji verimliliğini birinci önceliki olarak ele almak lazım. Bunun çalışmalarına derhal başlanılmalı. Politikacı enerjideki ranttan elini çekmeli, enerji vasıtalı vergi olmaktan kurtulmalı, enerji yatırımları normal hale getirilmeli, termik santrallerden yararlanabilmek için desülfürizasyon ve arıtım sistemi yapılmalıdır. Bacası yok santralin, Londra Braiten'de öyle, baca atıkları sanayi ürününe çevriliyor; asit oluyor, vesaire oluyor. Üniversitelerin doktora ve mastır konuları hep bu yenilenebilir kaynaklara dönük olmalı, bunlarla ilgili dersler açılmalı. Meslek odaları gerçekten bu konuda hem işbirliği hem yönlendirici olarak aktif görev almalı. Hem yatırımlarla, hem yanlışlıklarla gerçekten üstüne giderek ilgilenmeli. Yenilenebilir kaynaklarla enerji üretimi müsaadesi sadece Sabancı'ya değil, herkese hak sayılıp verilmeli.

Bunlar olurken en önemli başka bir şey daha var. Tabii o kayıplar, randımanlar falan her şey düzelir de, şu anda dünyada hiçbir santralın Türkiye'dekiler hariç soğutma suyu kulesi yoktur. 120 m'lik kulelerde suyu soğutuyoruz. Biliyor musunuz; su 6 derece soğuyor ve Yatağan Yeniköy Kemerköy soğutma suyu olmadığı için de yüzde 20 randımanla çalışıyor. Allah'tan iyi ki öyle oluyor, yoksa orası çoktan bitmişti. Yatağan'da dedim ki "Yahu kardeşim, ben veriyorum parayı, santralle yerleşim yeri arasında 12 m'lik yol var. Bu yoldan suyu ben geçireyim, sıcak suyu verelim. Burada 15 bin nüfuslu şehir var, burada evleri dolaşsın. Bu su 20 derece olarak geri dönsün, hem de evler bedava ısınsın. Boru bağlantı parasını veriyorum" dedim, hâlâ 20 senedir cevap vermiyorlar. Düşünün yani, bütün dünyada sizin o sıcak suyunuz evlerde dolaşıyor, sanayide dolaşıyor, soğuyup geri geliyor, oysa burada yapmıyor adam.

ZAFER ÖZEDİNCİK: Sadece Esenyurt'ta mı var?

ÜNAL ERDOĞAN: Burada çalışırken onun projesine biraz katkı oldu, o da doğalgaz olduğu için tabii.

Akılcı yöntemlerin başında bu verimlilik geliyor. Geçen sene Türkiye 1 000 dolarlık ihracat için 903 kilowatt/saat elektrik enerjisi kullanmış ve bunun bir kısmı da çalmadır, yani daha çoktur. Almanya 300 kilovat/saat elektrik enerjisi üretiyor. Almanya geçen sene Türkiye'nin 34 megawattla ürettiği 130 milyar kilowatt/saati 14 000 megawatlık santralle üretiyor; düşünebiliyor musunuz? Çalışma randımanı, verimlilik, vesaire bakımından ne korkunç şeyler var.

Bizde basit bir şey var, bir gece tarifesi uygulamasına geçilemiyor. Şu anda Türkiye'nin gündüz tüketimiyle gecenin belli 8-9 saati arasında en az 4 misli düşüm farkı var; dörtte birlere, sekizde birlere düşüyor tüketim, 8 000 megawattların altına düşüyor. Oysa 39 000 megawattınız var. Halbuki en pahalı şeyiniz santraliniz; elemanı var, makinesi var, bunu 24 saat döndürdükçe üretimi geceye kaydırmak suretiyle siz aynı üretim için yeni santral yatırımına ihtiyaç duymazsınız.

İkincisi, üretimi geceye kaydırmak için teşvik getirirsiniz. Santralin gündüz ürettiği enerjiyi gündüz 1'e satıyorsan, gece 10'da 1'ine ver arkadaş. Üretim geceye böyle kayar ve bir anda Türkiye 5-6 ay içinde 3 milyon kişiye işyeri açar. Hiç tarife de düşmez, 60 milyonluk bir ülke için yapılmıştır bu. Dünyada hiçbir kuvvet de 3 milyon kişiyi böyle kısa sürede iş sahibi yapamaz.

İşte gece indir elektriğin tarifesini 10'da 1'e, ekmeğimi gece üreteyim yahu, makinemi gece yapayım. Gece çalışan sanayi şu anda Türkiye'de gündüz çalışanın 17'de 1'i kadardır. Çıkar bunu yarı yarıya; 3 milyon kişiye daha iş çıkar. Kırsal kesime, hava kirliliği olan yerlere bedava ver. Köylü bugün Türkiye'nin elektrik enerjisinin yüzde 3,5'unu tüketiyor. Karşılığında ağacını tezeğini yakmışsın, ülkeni böyle kurtar ve hava kirliliği olan yerleri de böylece düzelt. Bunlar elinizde olan gayet basit şeyler.

İstanbul'da ben iki dönemdir Anakent Belediye Başkanı adayıyım. Orada ulaşımla ilgili bir çalışma yaptım, İstanbul'un trafiği gerçekten hâlâ daha kurtarıyoruz. Gittik İnşaat Mühendisleri Odasına, hocayla görüştük, kürsüyle görüştük, diğer kürsülerle görüştük, hepsi de katılıyorlar. Gece 23.00 sabah 05.00 arası dolaşan araçları çıkaralım. İstanbul'da gündüz dolaşan 440 000 taşıyıcı araç var. 2 milyon aracın 440 000'i kamyon, Coca Cola dağıtıyor, Toprak dağıtıyor. Gece 23.00 sabah 05.00 yapalım. Zaten gündüz 8 saatte yaptığı işi adam gece 10 dakikada yapacaktır ve Londra'da bu karar çıktığında dünyanın en büyük metropolü, demişler ki "şoförler isyan eder" 3 gün sonra bütün şoför dernekleri ve sendikaları karar alıyorlar, "Bu karar kalktığı anda genel greve gideriz" diye. Adam görüyor çünkü gündüz 1 saatte yaptığı

işi gece 10 dakika yaptığını. Bu kadar basit işte. İstanbul'da bir anda 300 000- 400 000 kişiye işyeri açarsın. Adamın Migros'u var, 1 600 kamyon her gün bilmem nereye gidiyor.

Adam gelmiş Fransa'dan Türkiye'de bilmem ne marketlerini açmış. Ha, Fransa'da kurban keserseniz sizi kesiyorlar Fransızlar. "4 milyon kurban kestim" diyor buradaki Carfour-SA. Artık Türkiye'de kurban kesiyor. Bakın, para için bunlar sizi de kesiyorlar zaten. "Demokrasi" diyorlar adına ve dolayısıyla her şey akılcı olmaktan, kaynaklarınıza sahip çıkmaktan, bilgili, dürüst kişilikli olmaktan geçiyor. Ben, gerçekten eminim ki, bu ülkede bir gün bilenlerin ahlaklı, ahlaklıların da bilen ve yöneten olduğu günler gelecektir ve ülkenin kaynakları gerçekten tüketemeyen 60 milyon nüfusla -şu anda 5 milyon tüketiyor- çok rahat kalkınma seviyesini yakalayacak; kaynakları da kullanılır hale gelecektir.

Bunun ötesindeki yaptırımlar gerçekten düşündürücü, ama sonunda hep hesap verici hale gelecektir. Bugün çıkartacakları yasalarla vatandaşın haklarını, çocuklarımızın geleceğini gasp ettiklerini zannedenler yanılıyorlar. Bir gün bu yasalarla yargılanırlar ve muhtemelen de asılırlar; idam kalksa bile. Gelir bir gün.

Sorulara vakit ayırmak için burada bitireyim. Buyurun efendim.

ENGİN ALGÜN: Sayın Erdoğan, öncelikle gerçekten bir sohbet havası içerisindeki sunumuz için teşekkür etmek istiyorum.

Konuşmanızın önemli bölümünde, siz hayatınızdaki birtakım çalışmalarınızı anlattınız, sonra da "ne oldu?" dediniz. Bununla ilgili değerlendirme ve tespitlerimi belirtmek; sonra da bir özeleştirinizi yapmak istiyorum izin verirseniz.

Ama bunu yapmadan önce arkadaşlarımın sabrına sığınarak küçük bir anımdan bahsetmek istiyorum. 43 yıl önce ben ilkokul son sınıfta, siz üniversite son sınıfta öğrencisi iken aynı binada altlı üstlü oturduk. Siz benim için idoldünüz, sizin gittiğiniz üniversite benim de hedefimdi. Yıllar sonra ben o üniversitenin makine fakültesine girdim, siz TMMOB'ta çalışmalarınızı yürüttünüz, TMMOB'ta çalışmak yine benim hedefimdi. Ben öğrenciyken başladım ve 1979-1980 yıllarında Makine Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi Başkanı oldum. Benim yaşantımda önemli bir rolünüz var etkileyici olarak.

ÜNAL ERDOĞAN: Sağ olun, çok mutlu oldum.

ENGİN ALGÜN: Şimdi tabii aile konularına girmek istemiyorum, onları sonra konuşuruz.

Sevgili Ünal, tespitler yapmak istiyorum. Çocukluğumuzda, o Çamlıçeşme Yokuşu'nda da bilirsiniz evimizde, sobamızda odun yakardık, kömür yakardık, sonra büyük apartmanlara taşındık, kaloriferli evlere taşındık, kaloriferli evlerde önce kömür kullandık, sonra siyasi veya yerel iktidarların kararlarıyla fuel oile döndük, sonra petrol kriziyle beraber tekrar kömüre döndük, olmadı; şimdi de doğalgaza döndük. Bu sistem dönüşümlerini Türkiye'de tüm önemli sanayi, enerji yatırım projelerinde olduğu gibi birileri manpüle ediyor, birileri para kazanıyor.

Bunlar geçmişte kaldı, belki halk uyanamadı, biz teknik elemanlar uyanamadık. Daha şimdi hâlâ devam eden bir acı gerçek var: Bugün İstanbul'da bilemiyorum sayısını, ama 1 500'ün üzerinde fırın var ve nedense bir modayla başlanıldı odun fırını ekmeği diye; bugün fırınlarımızın hepsinde ağaç yakılıyor ve kimsenin sesi çıkmıyor. Biraz önce bahsettiniz, sera etkisini en fazla oluşturan yakma şekillerinden biri de odundur. Yine bir vurdumduymazlık var ve yine bir şey söyleyemiyoruz.

ÜNAL ERDOĞAN: İstanbul'un en yakın çevresinin küçük, yeni gelişen ağaçları, 2 yaşındaki meşeleri yakılıyor.

ENGİN ALGÜN: Ben böyle birkaç tespit yaptıktan sonra da özeleştirimizi yapmak istiyorum.

1990 yılında görevim esnasında ulaşım sistemlerini, özellikle raylı sistemi etüt etmek için Kiev'i, daha doğrusu bütün Sovyetler Birliği ülkelerini gezdim, Kiev'de bulunuyordum. Kenti bize gezdiren rehber bana şunu söyledi: "Siz Kiev'i Çernobil'den önce görseydiniz" dedi. Oysa 1986 yıllarında siz biraz önce dönemin Başbakanının "Biz tazminat talebinde bulunmayacağız" dediğini söylediniz. Haydi o neyse; televizyona çıkıp, halkımızın karşısına geçip radyasyonlu çayları içtiler.

ÜNAL ERDOĞAN: 900 000 ek kanserli hasta oldu.

ENGİN ALGÜN: Ben köken olarak Rizeliyim. Maalesef o civarda, Doğu Karadeniz'de kanser vakaları arttı, ancak 10-15 yıl sonra başladı bu etkiler.

Bazı projeler moda olarak ya da birilerine para kazandırmak için yapılıyor, sonra da atıl bırakılıyor. Biliyor musunuz; İstanbul'da Hekimbaşı'ndan sonra Kemerburgaz'da 4 üniteli, 4 x1 megabaytlık bir katı atık projesi yapıldı. Benim bir de çevreci yönüm var, arkadaşlarım kabul ederlerse, pek etmiyorlar galiba, sordum "Niye çalışmıyor?" diye. Şu anda yüzde 20-2'ler kapasitesiyle çalışıyor. "Atık içerisinde fermantasyon sonucunda oluşan metan

gazı seviyesi yüzde 30'ların altına düştüğü anda sistemin çalışmadığı" şeklinde cevap verdiler; ne derece doğru bilemiyorum.

Çocukluğumda zaman zaman babamın köyüne giderdim. O zaman, 1960'lı yıllarda köyde elektrik yoktu. Benden 2-3 yaş büyük bir ağabey diyeyim, bir arkadaşım vardı, Deli Yusuf lakabıyla anılırdı, rahmetli oldu...

ÜNAL ERDOĞAN: Bir su türbini yapmıştır belki de.

ENGİN ALGÜN: Onu anlatacağım.

Çocuk böyle birtakım yeni şeyler yapmak istediğinde herkes ona "Yahu, sen deli misin?" derdi ve çılgın diye bakarlardı. Ama çocuk iddialıydı, değirmenin savağına bir küçük türbin koymuştu, onunla köyün camisini ve köyün yollarını aydınlatmış köyde elektrik yokken. Bunu niye söyledim: Sizin biraz evvel 800 000 Karadenizliye iş bulmak diye ifade ettiniz, bu çocuk tamamen amatör ruhla, sağdan soldan topladığı şeylerle yapmıştı. Sizi doğrulamak anlamında anılarımdan bahsediyorum.

Bütün bu kısa anılardan ve tespitlerden bahsettikten sonra bir de izin verirseniz arkadaşlarımla beraber mühendisliğin tanımını yapmak istiyorum. Mühendislik nedir arkadaşlar? Bana göre burada can alıcı nokta, sizin baştan beri çok iyi ifade ettiğiniz gibi, ahlaklının bilen veya bilenin ahlaklı olmasıdır. Mühendis, mevcut olan kaynakları doğanın ekolojik dengesini bozmadan, doğaya zarar vermeden, bilim ve teknolojiyi kullanarak insanlığın hizmetine sunabilen insandır.

Acaba günümüzde mühendislik böyle mi yapılıyor? Bu mühendislik tanımını yaptıktan sonra; gelelim biz mühendisler ve TMMOB'a bağlı üyeler olarak biz ne yapıyoruz? Halkımıza kızıyoruz; doğru, tekelci sermaye güdümündeki medyasıyla BGG programlarıyla bizi uyutuyor. Kaynana-gelin programı, kızım şu bu gibi... Peki, biz ne yapıyoruz arkadaşlar? Yapmamız gerekeni yapabiliyor muyuz? Hiçbir şey yapmıyoruz demiyorum, kapasitemizi doğru kullanabiliyor muyuz veya yapmak isteyen arkadaşlarımıza siyasi endişelerle çelme mi takıyoruz? Önce ben bir şeyler anlatırken kendimi sorgulamak zorundayım.

Bizim bu sorunlarımızı acaba kaç tane TMMOB dergilerinde, organlarında yayınlatma olanağı bulabiliyoruz? Ama bir arkadaşımızın seyahatini anlatıyoruz. Burada bir serzeniş içerisinde bulunmuyorum, benim bu tür çalışmalarım oldu, maalesef ilgili yerlerde bunu yayınlatamadık, olmadı, ama başka yerlerde ilgi gördü. Ama benim meslek odalarımda ilgi görmedi, görmüyor;

yayınlatamıyorsun da. Beni asıl işin bu tarafı üzüyor. Siz tabii buraya geldiniz, sizi demoralize etmek istemezdik. İsterdik ki şu salon dolsun, ama bir duyarsızlık var, gidiyor. Halkta değil bu duyarsızlık, bu toplumda asıl zarar, aydın insanın verdiği zarardır. Yoksa sokaktaki Mehmet ağanın verdiği zarar çabuk tespit edilir, çabuk yok edilir.

Sözü fazla uzatıp arkadaşlarımın sabrını taşırmak istemiyorum. Beni TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulunun düzenlediği bir Ulaşım Sempozyumu vardı, orada bir tebliğ sundum. Ben ulaşımcıyım, mezuniyetimden beri hep ulaşım sistemleriyle ilgili çalıştım. Önce tersanecilik yaptım, sonra raylı ulaşım, bir ara kara ulaşımda çalıştım. Çok doğru tespitlerdi. Sonra Londra'yı da biraz tetkik ettim. Ama şimdi bu enerjinin kullanılmasına da, sanayiye de o şekilde baktım ve korkuyorum. Tabii bu duyarsızlığımız devam ettiği sürece -içeriğini çok iyi bilmiyorum- herhalde Çanakkale'de dışarı çıkartılmayan bor gemilerimiz daha da bekleyecektir.

Saygılarımla, teşekkür ederim.

ÜNAL ERDOĞAN: Ben de teşekkür ederim.

Benim burada anllattığım mesela Avrupa Birliği ve ülkemiz enerji politikaları, cumhuriyet devrimleri ve günümüz Türkiye'si konularını hiçbir yerde anlatamazsınız. "Neler yapılmalı", "Türkiye'nin kurtuluşu" gibi çeşitli basılmış şeyler vardır. "Şeylerin bu kadar çok olduğu yerde gölge boksu yetmez" diye meslek odamı kınamak için yazdığım bir yazı vardır. Ama bunlar yine bizim elimizde olmayan bir şey. 1950-1960 öncesini ve 1970-1980 yıllarını hep yaşadım. Bakın, o yıllarda 1966'ya kadar Türkiye'de talebede bölünme yoktu. İlk defa sol-sağ olayı, faşist ve ileri olarak başlamıştı. Türkiye'nin gündemine 27 Mayıstan gelen özgürlük ortamıyla yaptığımız çevirilerden falan solun tanımı çıktı. Derken Batı emperyalizminin geliştirdiği bir sistemle dünyada ve Türkiye'de sol birden bire çeşitli farklarla bölünmeye başladı ve solda birlik değil, bölünme hızlandı. Bu bölünmenin yansıması duygusallığa itildi ve biz ne olursa olsun, en doğrusu da olsa, onu yanlış olarak lanse etmeye, hatta onu dışlamaya baktık. Bu ne oldu? Soğukluklar getirdi, siz Odanızdan çekildiniz, politikadan çekiliyorsunuz, ama aynı şey sırf odalarda değil, politikada da var. Hele politikalarda liderlik sultası almış yürümüş, hele onlar bilenlerden daha çok korkuyorlar. Odada bu biraz daha azdır yine, çünkü o da nihayet sizin kadar bir şeyler bilir falan, ama Türkiye'nin kaderinde rol oynama şansına sahip.

Ben politikaya girdikten sonra biliyorum, üretkenliğim durdu, çünkü poli-

tikaya gidiyor vaktiniz. Halbuki her gün 20-30 sayfa yazan biriyken, şunu bunu yaparken vaktiniz boşa geçmiş oluyor ve politikacı politikaya girdiği günkü bilgileriyle kalıyor. Ondan sonra gelen bir sürü yetişmiş insanı da Türkiye'deki metotlarla siliyor. Türkiye'nin kadersizliği, gelişmekte olan ülkelerin maalesef başına gelen olay, hep bu ve bununla ilgili de Amerika gerçekten ciddi kuruluşlar oluşturuyor. CFR dediğimiz Amerikan Dış İlişkiler Komisyonu var. 1925'de kurulan 5 bankerin o yılki cirosu Amerika cirosunun yüzde 57'si neredeyse. İşte bunlar 1948'lerde gelip Dünya Bankasını, 1949'da IMF'yi kurdu. Bunlar Kissinger okullarını açıyorlar ve dünyadaki bütün o Nikaragua'dan Türkiye'deki ihtilallerde kadar parmakları var, İtalyan Başbakanı Aldo Maurau'nun Londra Köprüsünden asılmasını nasıl sağlarsınız yani? Bunlara yapabiliyorlar. İran Şahı'nın düşürülmesinden bilmem nereye kadar hepsi bu komisyonun başının altından çıkıyor; atom bombasının atılmasına karar veriliyor falan. Neticede her şey geliyor bir ekonomik sömürü çarkının işlemesine dayanıyor.

Türkiye'de ne oldu? TAI ve MAI ile yaptırımcı; korkunç şeyler getirildi. Ben Anayasanın 200 maddesiyle karşılaştırdım, bir Maden Yasasıyla neleriniz gitmiyor? İşte Türkiye'nin yeraltı ve yerüstü zenginlikleri bitti. Zeytinliklerde bile arama yapmak şansına sahip. Şimdi Edremit'te siyanürle altın arama ruhsatını aldı adam.

İlk demiryolu 1869'da yapılıyor siz de biliyorsunuz. Almanların yaptığı Bağdat-Belgrat hattı yapılırken, yolun iki tarafından 20 km'lik hatta dilediği şekilde vergi toplamak ve kullanmak hakkını bile veriyorsunuz. Bunları cumhuriyetle yok ediyorsunuz, şimdi tekrar "Ben bunları nasıl veririm, nasıl özelleştiririm, nasıl peşkeş çekerim?" diye uğraşıyorsunuz. Adam diyor ki "Sen bunları yaparsan ben seni alırım, şunu koyarsan alırım". Siz bugün Çok Taraflı Yatırım Anlaşmasına imza attıktan sonra 5 yıl imzanızı çekemiyorsunuz. Çektikten sonra da 15 yıl yürürlükte kalıyor. Düşünün şimdi, bütün elektrik ihaleleri filan 20-25 yıllık yapılıyor. Sebebi bu, yani yarın bugünkü Hükümet gidip ulusunu, halkını daha seven bir iktidar geldi, o yasayı değiştirse bile o para sizden gidiyor. Nereden gidiyor? Uluslararası bütün alacaklarınıza, şunlara bunlara pat diye el koyuveriyorlar, bitiyor.

Dolayısıyla bir yaptırım çarkının içine girilmiş ve dünya nimetlerini paylaşırken de böyle bir kaosun içine sürüklenmişsiniz. 12 Eylül dönemini söylüyorum, Türkiye'nin 1980'de Türkiye'nin iç borcu sıfır, dış borç 13 milyar dolar. 2005 yılında Türkiye'nin iç ve dış borç toplamı 237 milyar dolar. Bu sürede Türkiye aldığı dış borcu altı kez ödemiş arkadaşlar. Ödediği borç 457

milyar dolar, hâlâ daha 227 milyar dolar borcumuz var. Buyurun yani, bunlar devlet arşivlerinin rakamları. Böyle bir soygun olur mu? Borsa kuruyorsunuz, halkın garibanparasından her ay buradan 10 milyar dolar para aktarıyorsunuz, bütün yastık altı tasarrufları da bitti. Günde dünya borsalarına 8-10 milyar dolar taze para giriyor, Soros aracılığıyla götürülen para 900 milyar dolarların üstündedir. Bu sırf Amerikan halkına akıyor ve Clinton'ın ertesi gün uçkur davası var, Rusya resti çektiğinde uçakla Rusya'ya geldi, çünkü Rusya 66 Amerikan şirketinin parasının üzerine oturuyordu, bir uçak dolusu dolar getirdi, teslim etti Rusya'ya, o sayede yine kurtardı şirketlerini. Ama onun karşılığı var, çünkü Amerika formüle etmiş bunu, kaynak yaratmış, kâğıdı var adamın. Bu kâğıdı alıyor, 100 dolar yazıyor. Ben "Clinton burnunu boşa ....." diye 80 sayfalık bir makalem çıkmıştı bir dergide. 4 dergiye yayıldığı için 2. sayısında manşet şuydu: "40 milyon dolarlık Concort'u Amerika 10 dolara alıyor. Fransız Ticaret Ateşesi "nasıl olur?" dedi. Anlattık "Ben teşbih yaptım, 10 dolar olmasın da o kâğıdın maliyeti 100 dolar olsun. 90 dolar için mi benden hesap soruyorsunuz?" dedim.

Bakın, Fransa'da hâlâ De Gaule deyince insanlar ağlaşıyor. Amerika'ya harp sonrası üç mektup yazıyor, diyor ki "doların altın karşılığını görelim" diyor. O zaman altın karşılığı da kesindir. 13'e kadar yazıyor cevap yok. 13. mektubu şu: "Sadece Fransa'daki dolarların altın karşılığını üç kişilik heyetime gösterin" diyor, yine cevap yok. 13. mektuptan kısa bir süre sonra sokak olayları başladı, De Gaule gibi bir halk kahramanı iktidardan düşürüldü. Yani şimdi uluslararası egemen sermayenin ve gücün nerede olduğuna çok iyi bakmak lazım. Yani Türkiye'deki olayların yansıması, meslekteki şovenizmin -şovenistlik yapmak istemiyorum, ama geriye doğru tırmanışın bir nedeni biraz da maalesef dış kaynakların bu yaptırımdan kaynaklanıyor.

Bakın, bu projeyi ben çıkardım. Sırf Aras'ın üstünde 22 baraj ve düşü yeri hesapladık. Türkiye enerjisinin üçte biri var bir nehirde. Baykal konferansı dinlediğinde inanmamış ekip göndermiş, sonra teşekkür etti.

Bakın, yine bir nükleer santral maliyetini hesaplayıp ve bastırmıştık o zaman. 135 kişi katılmış bu çalışmaya, 2 bakanlık da vardı. Türkiye'de elektrik enerjisi 912 liraya satılırken halka ve üstünde yüzde 33 vergi varken, bizim nükleer enerji maliyetimiz 1 635 lira oluyordu. Bu suyun neredeyse 3 mislidir ve de yakıt maliyeti de yoktur burada. Bakın, bakanlıktaki yazılardır bunlar.

EMİN ALGÜN: Bu noktada bir şey söylemek istiyorum.

İsveç'te dönemin Belediye Başkanıyla beraberiz, İsveç'te bütün nükleer

enerji santrallerinin sökülmesine karar verildi kamuoyun tepkisiyle. Şunu sordum "Siz kendi ülkenizde nükleer enerji santrallerini sökerken bizim gibi azgelişmiş ülkelerde neden kurmaya teşebbüs ediyorsunuz ve buna talip oluyorsunuz?" dedim. Adam şu cevabı verdi, çok anlamlıydı cevabı: "Biz tüccarız kardeşim. Kurulup kurulmaması ve ülke çıkarlarına aykırı olup olmaması sizin halkınızın sorunu" dedi. Bu gibi konular çok önem teşkil ediyor.

Biz meslek odaları olarak bu konuda tabii ki bir şeyler söylüyoruz, ama bana göre kapasitemizi yeteri kadar yerine getiremiyoruz.

Teşekküre ederim.

ÜNAL ERDOĞAN: Tabii, yani meslek odaları maalesef olması gereken yeri alamamıştır, ama bunun nedenlerinden biri de Teknik Eleman Sendikasının yasaklanmasıdır. Yoksa bugün Teknik Eleman Sendikası olsa bu işlerin hiçbiri bu rahat gitmezdi. Çünkü adamın çocuğu var, bilmem nesi var, büyük bir işsiz sorunu var, bu kaos yaratılmış, dolayısıyla büyük bir açmazın içinde; Don Kişotlar da çıkıyor, çıkmıyor değil, fakat mühim olan netice almaktır.

Bakın, beni bazen zorunlu olarak çağırıyorlar; Hasankeyf'te 3 sene evvel devletin görevlileriyle Mimarlar Odası ile filan gittik, görev yapmaya. Yöreyi inceliyoruz, ben enerji bakımından izliyorum; Hasankeyf ve Ilısu Barajıyla Halfeti Barajını inceledim. Hasankeyf Barajının yeri 47 sene evvel iki teknisyen tarafından tespit edilmiş, bir İngiliz firmasının sorumluluğunda. Barajın yüksekliği 156 m'dir. O baraj yerinden 800 m aşağı yürüyün, barajın yüksekliğini de 156 m yerine 100 m yapın, Hasankeyf sular altında kalmıyor; bu kadar basit. Ama bu 110 m'lik yüksekliği, zaten 156 m'ye İngiliz yükseltiyor, çünkü kârı üretim fazlalığı nedeniyle 3 yıl önce maliyeti kurtarıyor. Aynı İngilizlerle Hasankeyf'e gittiğimizde de miting yaptık, "İngiliz halkı burada santral yapılmasına karşı" deniliyordu.

Aynı olayı İkizdere'de yaşadık. Orada Fırtına Vadisi'nde santral kuruluyor. Tesadüfen Baro adına konuşmaya çağrılmıştım, tam yerinde yapıyoruz, projeleri görmek şansını buldum. 66 megawattlık ilk santral 180 megavata çıkarılmış. Ormandan 15 km tünel açıyor, 320 000 ağacı yok edecek, 750 ton dinamit kullanarak. İki kanalla suyu 300 m aşağıya düşürünce santralın gücü 3 misline çıkıyor. Türkiye'nin 300 000 ağacı gitmiş umurunda mı adamın? Hemen bunu yakaladık, Trabzon'daki mahkemeye gittim ben, bunu anlattım. Bu nedenle o santralın yapımı durdu. Yoksa Türkiye'nin 4 tane anlı şanlı profesörü oraya bir gecede "burada santral kurulabilir" diye ÇED raporu vermişti. Bunu da durduran yine biz olduk ama. Yani enteresan şeylerdir bunlar.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: Öğretim üyeleri mi yaptı hocam bunu?

ÜNAL ERDOĞAN: Profesör hepsi de. Doğan Kantarcıoğlu falan başta olmak üzere. "Burada santral kurulur" diye rapor verdiler. Çanakkale Çan'da ise 7 profesörün imzası vardır. Ankara'da bürosu var ve ÇED raporu veriyor. Çan kömürleri diğer kömürlerden daha kötüdür. Külü yüzde 60'lara çıkıyor. Siz orada, o vadilerdeki güzellikleri nasıl umursamazsınız? Bugün Doğu Karadeniz'de ladin ormanları vardır, köknar ormanları endemik türdür, dünyanın başka hiçbir yerinde yoktur. Bir ladin günde 350 kg karbondioksit tüketiyor, oksijen veriyor. Böyle bir ağaç yok; hepsinin 10 misli karbondioksit tüketiyor. Köknar ormanlarına yazık, bir daha olamaz, bunlar çok naziktirler. Ama bir taraftan kuzeyden, Tuna'dan gelen kirlilik, bir taraftan Çan kömürlerinin bilmem nesi var. Diyor ki adam "ben akışkan yataklı bilmem ne yaptım" Kendi kendini kandırıyor.

Bakın, gidiyorsunuz, oradaki insanlara anlatıyorsunuz, halkımızın duyarlı kısmı geliyor, duyarsız kısmı da dışarıda onlara muhalefet ediyor, dövmeye kalkıyor, bilmem ne yapıyor. Çocuğu kanser olunca gelip elinizi öpüyor. Oluncaya kadar da işime, ekmeğime mani oluyorsun diye kandırılabilecek bilgi boyutunda bırakmışız biz halkımızı. Kabahat onda değil yine, kabahat hep böyle egemen güçlerde.

Ben okullarımı 10 kişilik sınıflarda tam gün okudum, çocuğum 100 kişilik sınıflarda yarım gün okudu. Eğitimi bile biz 10 yılda 20 misli kötüye götürdük. Yani buyurun, sebebi belli bunların. Az bilen, mahkûm olan, takip eden, bitmiş teknolojiyi alıp çöpe atılacak sanayiyi kullanan bir ülke yapılıyorsunuz.

Hepiniz makine mühendisisiniz, 1970'de Avrupa'da tüm ülkelerde mevcut teknolojiyle çelik endüstrisi altı ay içinde kaldırılacak diye karar alındı. İtalya'ya entegre sistem önerildi ve altı içinde bunlara kredi de verdi. Çelik 1 300 derecelerde bir defa eritiliyor burada. Putrel çıkıyor, inşaat demiri çıkıyor, 12-13 çeşit ürün olarak çıkıyor soğurken. Çünkü haddeleme 600 derecelerde yapılıyor, ergime de 1 300 derecelerde oluyor.

Türkiye'de çelik nasıl işleniliyor? Karabük'te büyük putrel haline geliyor, ergitiliyor, soğutuluyor, geliyor Çolakoğlu'nda küçük putrel haline geliyor, soğutuluyor gidiyor, başka yerde ısıtılıp bir daha işleme tabi tutuluyor. Her ısıtmada 10 kilowatt/saat de elektrik enerjisi veriyorsunuz, dünyaya göre çelik Türkiye'de 4-6 kez fazla ısıtılıyor. İşte burada bu yanlışlıklar.

Yani her şeyimiz böyle. 1932 model arabalarla insan taşıyorduk daha düne kadar Taksim-Bostancı arasında. Arabalar uzatılıyordu, bilmem ne

yapılıyordu. Yakıtı, egzozun attığı kirlilik vesairesiyle düşünün ne oluyor. Mademki siz ulaştırmacısınız, birinci köprüde bir şerit uygulaması olayı var. Bakın, dünyanın en geri zekâlı bir uygulamasıdır. Akşamları buradan giderken karşıdan gelen şeritlerden bir tanesini de bu tarafa veriyorsunuz. Arabaları gişeler sınırlar, 15 gişe var ve köprünün üzerinde kuyruklar oluşuyor ve karşı tarafı da tıkıyorsunuz. Tıkamanın saat maliyeti 5 milyon dolarların üstündedir ve buna bir zamanlar bir kişi mesai almak için karar vermiş, hâlâ devam edip duruyor. 50 defa yazı yazdım, ama düzelten yok şunu. Öbüründe doğru, gişeler baştayken yap, ama gişeye doğru, gişenin sınırladığı yere 50 şerit versen ne olur? Halbuki benim İstanbul'un ulaşımıyla ilgili hazırladığım kitapta vardır. Karşılıklı olarak Taksim ve Anadolu'nun karşı tarafındaki Kadıköy gibi merkezlere 1 saat içinde 25'er otobüs koysanız 600 m uzunlukta bir taşıt aracıyla bugünkü arabalarla taşınanın 6 misli insan taşıyorsunuz. 7 saatte taşıdığınız insanı 40 dakikada taşıyorsunuz. Köprüden bir araçla 1,8 kişi geçiyor normal olarak ve bunlar 200 km oluyor, 4'e bölüyorsunuz, 5'e bölüyorsunuz da kısalıyor. Ama bu yanlışlıkları yapmak başka bir şey getiriyor; ikinci köprüyü, üçüncü köprüyü getiriyor ve hep altında rant hesapları yatıyor. Ama her çarpık işten Türkiye'de birileri mutlak surette nemalanıyor; esas olay burada.

ZAFER ÖZEDİNCİK: Yinelenebilir enerji kaynaklarıyla ilgili olarak şirket olarak bir türbin araştırması içerisindeyiz şu anda. Bir ürün yapıyorsunuz, bir imalat yapıyorsunuz, kullandığınız su, hava ve buharın işi bittikten sonra doğaya bırakılmaması için bunu biz alıp tekrar elektrik enerjisi üreten bir cihaz tasarlıyoruz şu anda. İlk çalışma da Yalova'da bir kimya fabrikasında yapıldı. Üretim yapabilmek için saatte 8 000 metreküp hava üretiyorlar, 1 500 metreküpünü kullanıp geri kalan kısmını tekrar atmosfere veriyorlar. Buraya kurduğumuz sistemle yaklaşık yılda 77 000 Euroluk elektrik üretiyor şu anda şirket. Bununla ve Patent Dairesiyle ilgili çalışmalarımız devam ediyor. Eğer böyle bir şey olursa sizden bu konuyla ilgili destek alabilir miyiz?

ÜNAL ERDOĞAN: Tabii, ben de bilhassa borun hidrojen taşıma özelliğinden istifade eden o tip şeylerle çok uğraşıyorum. Bor en büyük hidrojen taşıyıcısıdır. Bu yakıt olarak kullanılması petrole göre altı misli filan ucuzluk getirdi, bir de çevre kirliliği bakımından enteresan bir şey ve hidrojen yakıt hücreleri geliştirildi. Çok enteresan bir şey bu ve yeni teknoloji burada. Güney Amerika ülkelerinde de biliyorsunuz biyokütleden gidiliyor. Bu tip şeyde esas hammaddesi, ilk enerji kaynağınız ne oluyor?

ZAFER ÖZEDİNCİK: Ne olması önemli değil; su, hava ve buhar, herhangi biri olabilir.

ÜNAL ERDOĞAN: Onu neyle elde ediyorsunuz?

ZAFER ÖZEDİNCİK: Tekstil fabrikasında üretim yapıyorsunuz, buhar kullanıyorsunuz, buhar kazanlarınız var.

ÜNAL ERDOĞAN: Tamam, zaten öyle bir ısı kaynağınız var, kullanılacak ısınız var.

ZAFER ÖZEDİNCİK: Isı olması önemli değil, su da olabilir. Sıcaklık önemli değil bizim için, hava da olabiliyor.

ÜNAL ERDOĞAN: Tamam da, suyu neyle ısıtıyorsunuz, diyorum.

ZAFER ÖZEDİNCİK: Sıcaklıkgerekmiyor ki! Buhar olabilir ama biz bildiğiniz soğuk suyu kullanıyoruz.

ÜNAL ERDOĞAN: Hayır, buharı neyle elde ediyorsunuz; fabrikada enerjiyi elektrikle mi sağlıyorsunuz?

ZAFER ÖZEDİNCİK: Hayır hayır, buhar istemiyorum. Yani şimdi diyelim ki enerji üreten bir örnek alalım. Yalova bölgesini iyi bildiğim için söylüyorum, Ak Enerjiyi örnek alalım, Ak Enerji buhar kazanlarında buharı ürettikten sonra enerji üretmek üzere türbinlere gönderiyor. Bölgenin ihtiyacına göre eğer elektrik enerjisi çok fazla istenilmiyorsa ne yapıyor? Buharı atmak durumunda kalıyor, çünkü sonuçta atacak bunu yani, bir şekilde atması gerekiyor ve yüksek debilerde atıyorlar. Yani böyle açtığı zaman buhar kapaklarını 7-8 km'den, 10 km'den ıslık sesini dinliyorsunuz. Yani o şekilde atıyor, 500'lük borularla falan atıyor.

Buharı bir kenara koyalım.' Su olabilir bu, sıcak olmasını istemiyorum, normal bir su olabilir, dereden akan bir su olabilir. Bunu eğer 500'lük bir borudan 225 PSI basınçla geçirirseniz, yaklaşık 1 500 kw elektrik üretiyor. Bu yeni bir ürün ve Amerikan menşeli bir ürün bu. Amerika'daki firma diyor ki, bunu otellere ve otellerin kanalizasyon çıkışlarına da koyabiliyorsunuz.

ÜNAL ERDOĞAN: Size demin "basınç enerjisi" dediğim olay buydu zaten. Bir doğal basınçlı yerler var ve bunu bulduğunuz zaman böyle bir enerji elde edebilirsiniz. Suyun basıncını sağlamak için oraya bir miktar enerji vermek gerekir. Yani enerjinin dönüşümünde enerji yok edilemez, yoktan var edilemez prensibi daha değişmedi de, ama kendinden basınç olan

yerler var. Sisteminizde, üretiminizde buhar olan yerler var, bunları değerlendirmek lazım. Basınç enerjisi diye bundan bahsetmiştim.

ZAFER ÖZEDİNCİK: Adam "İstediğiniz bir yere kuralım, bu aletleri ben ücretsiz kurayım." diyor. Türkiye'de de yurtdışındaki gibi yeşil enerji adı altında devlet teşvik veriyor, para ödemeleri yapılıyor. Yurtdışındaki gibi zannediyorlar Türkiye'yi, oysa Türkiye'ye yerleşmemiş bir uygulama. Kanun taslağını kaldırdılar mesela. Bu adamlar normalde ürettiği elektrik enerjisinin bilmem kaçta kaçı kadar -rakamları net olarak bilmiyorum- trilyonlara tekabül eden paralar alıyorlarmış devletten "yeşil enerji" adı altında.

ÜNAL ERDOĞAN: Tabii, işte Amerika'da müthiş bir teşvik var. Yüzde 44'ü yenilenebilir kaynaklara dönecektir.

ZAFER ÖZEDİNCİK: Türkiye'deki bu yenilenebilir kaynaklarla ilgili hazırlanan kanun taslağını okudum. Bizim bu aletle ilgili hiçbir şeyden bahsetmiyor. Adam kafasına göre yazmış, kim yazmış tam bilmiyorum da, onu merak ettim, size o yüzden onu sordum.

ÜNAL ERDOĞAN: Basınçtan enerji elde edilebileceği konusunda kendi çalışmam vardı; deniz dalgalarından enerji üretimi ile ilgili. Türkiye'de balık istasyonları yapılırken "kıyıları mahvedeceksiniz" dedik. "Bakın, dalga enerjisi denilen bir olay var. Bunu koyuyorsunuz 10 m bir tahta gibi denize, sallansın. Yarım periyod sallanması enerji üretimine yeter. Bu dalgayla sallansın, buradan enerjinizi alın, alabalığınızı vesairenizi yetiştirirken lüzumlu olan enerjinizi sağlarsınız" dedik. Hem balıklar, mesela somonlar Türkiye'de niye 800 gr da, Rusya'da 3-5 kg oluyor? Çünkü dizelin gürültü kirliliği var, vesaire var. "Dalga enerjisiyle bunu yapın" dedik. Alarko'ya da "teşvik verin buraya -o günkü parayla yatacak küçük bir paraydı- bir tane prototip yaptıralım" dedik. Bunun yapılmış prototipleri var. Devlete dedik, vermedi; Alarko'ya dedik, vermedi "Yarın oradan kaldırtırlar" dedi. Şu anda bütün sahillerimiz kıyıdan elektrik almak durumunda olduğu için, turistik yerler, insanların faydalanacağı her yer balık istasyonu oldu kaldı.

Bizim ülkemizde yapılan bu yanlışlar, yönetenlerin de biraz işleri bilmesinden geçiyor. Maalesef bilim kuruluşlarımız çağdışı. Beni tanıyorsun, kardeşim Atilla'yı da tanırsın. Yani benden kaç yıl sonra geldi, o da elektrik mühendisi oldu. Benim 1958'deki defterimden 1972'de ders geçti. Haydi o geçti, ondan 15 yıl sonra gelen kızım da aynı defterden aynı dersi verdi. Böyle şey yok kardeşim yahu! 1957'de yazılmış defteri 1977'de kullanıyorsun, böyle şey olur mu yani! Yani hoca değişmediği için oluyor belki. Hoca

emekli oldu şimdi. Böyle bir şey olur mu yani, bununla mı çağı yakalayacağız? Dolayısıyla Türkiye'de gerçekten hem ürkütücü durum var, hem de fazla umutsuzluğa kapılmamak lazım.

Buyurun efendim.

CELAL GÜNDOĞAN: Hocam, özellikle bu bilgilendirmeden dolayı teşekkür ediyorum, sizi kutluyorum, bayağı bu konuda mücadeleniz olmuş.

Odalarımıza bağlı üyelerimizin bu alanda çok mücadeleleri oluyor. Nitekim geçen sene arkadaşımız Hasan Balıkçı'yı kaybettik, Urfa'da bu yolsuzluklar, hırsızlıklar karşısında direndi, katiller kiralandı ve katlettiler arkadaşımızı. Bu yargı tarafından da ispatlandı.

Madem konumuz alternatif enerji kaynakları, ben şunu sormak istiyorum; hidrojen enerjisine biraz değinir misiniz? Basında görüyoruz, duyuyoruz, özellikle Karadeniz bölgesinde denizin altında 60 m derinlikte bol miktarda hidrojen sülfür olduğunu ve ondan çok miktarda hidrojen enerjisi elde edileceğini iddia ediyorlar bilim adamları. Bu konuda bizi biraz aydınlatır mısınız?

Özellikle hastanelerde röntgen, tomografi, MR gibi cihazlardan insanlara ne oranda radyasyon gidiyor ve bunun sınırı var mıdır?

ÜNAL ERDOĞAN: Sınırı alara dozdur. Maalesef şu anda Türkiye'nin en büyük bilinçsiz tehlikesi budur. Şimdi gelirken gördüm, Bakırköy'e girişte apartman katlarında bilmem ne ışınlama merkezi diyor, radyasyon evi diyor. Alt katında ve üst katında insanlar oturuyor. Bakın, Alfa, Beta, Gama ışınları normal olarak ışımayla insanın vücuduna girdiği zaman bunlar bir daha milyonlarca yıl atılamayan ışınlardır. Mesela, toryum 300 bin yılda bölüne bölüne yok olur ancak. Bunlar yok edilemeyen elementlerdir, dönüşmeyen elementlerdir. Dolayısıyla siz bu röntgen ışımasını insana vereceğiniz zaman, bir insanın bir yılda alması gereken doz 20 miliremdir. Ben maalesef ciddi bir kanser olayı geçirdim, 9 ay ömür biçilmişti, malin melanoma yakalandım, ama 10 senedir tesadüfen yaşıyorum ve Çapa'da hem orayı ihya ettik, hem de radyasyon ışınlama dozlarıyla ilgili korkunç şeyler yakaladık. Bir simülatör bile yoktu. Adamın karaciğerine ışınlama yapılacak, buradan veriyor, bu arada midesini de 5 yıl içinde kansere götürüyor. İlk önce simülatör koyduk, artık simülatörde kontrol ediliyor. Çünkü fizikçi almamışlar, bilmem ne almamışlar hastaneye. Uzun zaman, 2 yıl kadar haftanın iki günü gittim oraya ve biraz düzelttik, ama derken özel sağlık yerlerinde röntgen ışınlarının verilmesi gündeme geldi.

Türkiye'de 1970'lere kadar insanlara damardan toryum enjekte ediyorlardı iç organ filmlerini çekerken. 1962 yılında dünyada terk ediliyor, ben 1969 yılında Adana'da en son bir doktorda gördüm. Bu en çok rağbet edilen bir doktordu ve çok güzel bir görüntü çıkıyordu çünkü. Evet, böyle şey olur mu, damardan toryum veriyordu. Yani böyle bir şey yok, yani dünyada olmaz böyle bir şey. 1 gr plütonyum bugün 1 milyon insanı öldürebilir. Bu çok yanlış olay ve tamamen kurşun kafeslerle kaplanması lazım. Ben Sağlık Bakanlığına hem noterden hem kendim başvuruda bulundum bunların kaldırılması için. Tabipler Odasıyla bir çalışmaya girdik, uğraşıyorlar, fakat neticede doktor da rantına bakıyor. Şimdi doktorlar da değil, vatandaş kuruyor, doktor orada çalışıyor. Doktor kendisi orada ışınlanıyor bir defa, ama bu bilinç, bu ders birçok üniversitede, birçok tıp fakültesinde hâlâ daha yoktur. Çok yanlış bir şey, sakın üstünde, alt katında, civarında oturmayın, onların çöplüklerinin atıldığı yerlere gitmeyin derim.

CELAL GÜNDOĞAN: MR'da da var mı acaba?

ÜNAL ERDOĞAN: MR farklı, MR'da radyoaktif bir uygulama yok. O manyetik rezonansla, titreşimle, ses dalgalarıyla farklılıkları yakalar. Organların yapısına göre gönderdiğiniz bir dalga her birinde farklı dalga boyuna dönüşür ve onu görüntüye çevirir. Bir manyetik rözonans tomografında 50 kiloya yakın bakır, 300-400 kg sac, 7 kg boya, kablo, vesaire vardır. Yani üstündeki malzeme 100 milyon lira yapmaz, 500 milyar liralara geldi Türkiye'ye. İlk geldiği seneler 35-40 Japon ile geldi, iki sene de o Japonlara baktık. Düşünün, bakın, teknoloji nasıl artı değer getiriyor? İşte mühendislik burada, siz 100 milyonluk malzemeyi 500 milyara dönüştürebiliyor musunuz? Ya da siz onları buzdolabında yakalıyorsunuz, başka bir şey daha geliştiriveriyor, bu sefer onu size çok büyük fiyatlara satıyor, enteresan rakamlarla satıyor ve bir sömürü çarkıdır gidiyor.

İkinci sorunuz hidrojenle ilgiliydi. İki tip hidrojen enerjisi vardır. Bu bizim nükleer enerjide kullandığımız olayda ağır atom çekirdeklerinin nötron bombardımanıyla parçalanması suretiyle enerji açığa çıkıyor, buna "fizyon" diyoruz, bir de hafif atom çekirdeklerinin, hidrojenin soğuk ortamda -ısıya gerek yok, soğuk fizyon diyoruz buna- birleştirilmesiyle 1 milyon misli falan daha enerji açığa çıkar ve onun kaynağı da okyanuslar falan; yani sınırı yok. Çünkü ağır elementler bitmek üzere; 15-20 yıllık rezervi kaldı.

Bir de bunun radyoaktif etkisi yok. Bu tip hidrojen enerjisinde şu anda ısıya dayanıklı metal sorunu var ve bir de bunu meydana getirmek için yine önce atomu patlatmanız gerekiyor; şu andaki teknolojiyle 20 milyon derece-

ler filan gerekiyor. Dolayısıyla soğuk fizyonda daha yoğun bir çalışma var. Ama hidrojenin kullanıldığı yakıt yatakları ve ocakları var, bunlar geleceğin teknolojisi, kömür yerine hep bunu yakacaksınız, petrole göre 5-6 misli daha ucuz ve kirleticiliği yok, yüzde yüz randımanlı, atığı yok. Bunun en büyük taşıyıcısı da bordur.

Sodyum bor, hidrür borun bir türevidir. Bilinen maddeler içinde en iyi hidrojen taşıyıcısıdır. Bu otolarda da yakıt olarak kullanılabilecek en uygun malzemedir. Bakın, ben tesadüfen bir yere yazı yazıyordum, suyla temas edince ağırlığının yüzde 22'sini yakıt olarak kazandırıyor. Düşünün, ağırlığının yüzde 22'si. Maliyet analizi yaptım, 1 kg hidrojenin en pahalısının bugünkü maliyeti 2,3 dolar ve 1 galon benzin enerjisi var bunda. Mevcut benzinin en ucuzunun 5 katı daha ucuz yakıt olarak.

Macaristan'da 1986 yılında bir teknik konferanstaydım, trafoyla ilgili bir olay yakalamıştık, orada tartışıyorduk. Bir Macar profesör ile Rusların uzay gemilerini karaya nasıl indirdikleri konusunda akşam yemekte görüş alışverişinde bulunduk. "Yakıt olarak sizi kullanıyorlar" dedi adam. Yahu herhalde adam yamuk konuşuyor, dedik. Kızdım yani adama; ama bir de Amerikalı var, peşimden ayrılmıyor. Adam bizim borların kullanıldığını söyledi; Rus uzay araçları yakıt olarak boru kullandıkları için. 1 kg borla dünyayı 100 sene dolaşırsınız arkadaşlar. Büyük yakıt tanklarına gerek kalmıyor. Büyük yakıt tanklarını atmosfere girerken atmaya mecbursunuz ve çıkarken atıyorsunuz zaten, yoksa gidemezsiniz. 1 kg boru alıyor Ruslar uzay araçlarına, öbürünün yakıtı bittiği için manevra yapma bile şansı yok, yan uzuvlarını da atmış, denize düşüyor paraşütle. Ruslar ise karaya iniyorlar. O zaman söyledi "Türk borlarını kullanıyoruz, sizin borlarınızı kullanıyoruz" dedi.

Evet, Türk borları sodyum ve kalsiyum bazlıdır. Bizimkiler kalsiyum bazlı kolomanit denilen tiptir ve dünyanın istikbali buna dönüktür.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: Bir zamanlar özelleştirilecektik biliyorsunuz.

ÜNAL ERDOĞAN: Özelleştiriyoruz, hâlâ daha uğraşıyor Rio Pinto bilmem ne gibi.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: TMMOB epeyi uğraştı o konuyla.

ÜNAL ERDOĞAN: Biz onu TMMOB olarak resmileştirdik 1978'de, ama ondan sonra Süleyman Demirel geldi, önce kömürü geri aldı, sonra boru almak için uğraştılar. Ecevit bunu yine verdi, Etibor filan diye yediye böldü Etibank'ı, var ya bir işadamı, onlara peşkeş çekti ve adam 300 ton

bor istemiş, "Ben köpük yapacağım" demiş. Bor fiberleri şu anda birleştirilince uçak malzemesi oluyor. Uçaklarda yüzde 15-20 oranında Türk boru kullanılıyor, ama biz kullanamıyoruz. Bir hesapladık, dünyaya 10 yıl yetecek sünger çıkıyor ve adam bunun müsaadesini istiyor. Bakan sonra durdurttu bu işlemi.

Bakın, 1 lt benzinin fiyatı 60 senti buluyor. Hidrojen yakan sistem çok avantajlı bir sistem ve hava kirliliği de getirmiyor. Borun da hiç atığı yok ve 200 gr borla 100 megawattlık bir enerji sağlarsınız arkadaşlar, korkunç bir olay bu. Bu bor füzyonu D-11 izotopu ile olur ve bunun radyoaktif etkisi yoktur. Yani düşünün, bu kadar güzel bir kaynağınız var, bor yakıtları tamamen uzay yakıtları ve füzelerde kullanılıyor artık. Yani biz bunları es geçip gidiyoruz.

GÜLDEREN YAVUZBAŞ: Akıl dışı bir şey yani.

ÜNAL ERDOĞAN: Bakın. bor aminoasitin 5 mg'ı 100 dolardır. Bor aminoasidi üretmek için yapılacak yatırım da çok büyük değil, 120 milyon dolar falandır. Bakana söyledik, "Önce bunu yapın, çok güzel bir şey" dedik ve gariban Teknik Üniversite'de talebelerden toplanılan paralarla bor fiberi yapıldı. Şu anda 1 kg'ı 10 000 dolardır arkadaşlar bor fiberinin. Bor fiberiyle ışık hızında ses naklediyorsunuz; bu kadar enteresan.

Enteresan olsun diye bunu hesapladım, 2 500 ton bor tüketimiyle günde 100 km yapan 900 000 araca yakıt sağlıyorsunuz. 2 500 borun 5 dolardan Türkiye'ye getirisi 7 500 dolardır arkadaşlar. Bir günde 900 000 araca egzoz atıksız yakıt sağlıyorsunuz. Üniversitede bir konuşma yapacağım da oraya hazırladım, yani rakamlar atmasyon değil.

Bakın, bor nitrür türevlerinden biri 3 000 derecede eriyor. Bu makine mühendislerini çok ilgilendiren bir hususdur. Makine Mühendisleri Odası bu bor için bastırmalı arkadaşlar. Mukavemetine bakın, 1 425 derecede 162 newton/mm_, sıcaklık 100 derece daha artınca 2 850 newton/mm_" oluyor. Dolayısıyla bunu delecek hiçbir silah yok şu anda. Öyle sulandırılmış uranyum filan yoktur. Uranyum sulandırılmaz, halka yutturmak için öyle söylüyorlar.

Bugün ferro bor alaşımları çıktı. Bununla çok ince, gözle görülmeyecek incelikte levhalar yapıyorsunuz. Yani bütün kaliteli cihazlar küçüldü ve silisyumlu sac yerine bunlar kullanılacak şimdi. Transformatörlerin büyüklükleri 100'de 1'e inecek. Çünkü muazzam bir manyetik geçirgenliği var. Silis sacının maliyeti şimdi 5 dolar/kg'a kadar indi.

Bütün bunları Türkiye'nin yapması gerekiyor. Tabii bunları vatandaş olarak ferrobor alaşımının ilk ürününü devlet size verecek ki, siz bunu sadece gözlük camında, sadece temizleme tozunda kullanacaksınız. Bugün kontakt lensiniz, arabadaki hava yastığınız, gece görme dürbünleri, görünmez uçaklar, cam, banyolardaki bütün aside dayanıklı eşyalar, kesme ya da soğutma, ısıtma elemanları, zararlı bitki öldürücü, sağlıklı bitkiyi büyütücü gibi her şey var. O kadar faydalı ki, kullanılmadığı yer yok. Türkiye bunu yapmıyor kardeşim. Bütün tıbbi malzemeler, spor malzemeleri, kayak takımları, kırılmaz eşyalar, Amerikalıların kafalarındaki kasklar, sopalar bor ve birbirlerini öldürmüyorlar. Mikroptan arındırılması gereken bütün şeyler bor tuzlarından. Romalılar arenalarında bor tuzu kullanıyorlarmış. Zaten bunu Marco Polo bulmuş, Tibet'te görmüş ve getirmiş. Bakıyor, altını bir şeyin içine koyuyorlar, altın eriyor, diğeri erimiyor, işte bu bor. Getiriyor ve Gailusak da ilk defa bunun elementini buldu. Gece dürbünleri, kameralar, bütün o denizaltı cihazları gibi birçok şeyde bor kullanılıyor.

ENGİN AYGÜN: Bana göre "Stratejik malzeme bor ve Türkiye" adlı başlı başına bir sunum olabilecek bir şeydir bu. Bu konuda sizin oldukça birikiminizin olduğunu biliyorum. Birkaç makalenizi okudum ve televizyondaki sunumunuzu izledim.

Bor hakikaten Türkiye için çok stratejik bir element, ama halkımız maalesef bunun öneminin farkında değil; o ayrı mesele. Bizler de teknik elemanlar, meslek odaları olarak bunun ülke çıkarı için ne kadar önemli olduğunu halkımıza, kamuoyumuza çok iyi anlatabilmiş değiliz.

ÜNAL ERDOĞAN: Hatta ben bir proje peşindeyim. Ama şu anda önce yaşama mücadelesi veriyoruz. Böyle durumlar olunca bir de işlerimiz baltalanıyor, devlet aldığımız işleri bile vermiyor ya da fiyat farklarını vermiyor. Ama basit bir ürünü Türkiye'de lanse etmek gerekiyor. Şimdi hocamla birlikte hareket ediyoruz, örneğin Makine Mühendisleri Odasında bir kampanya açıp herkesin ortak olacağı bir sistemle bir-iki ürünü getirmek, lanse etmek gerekir.

Balıkesir'de bir televizyonda konuşmamvardı, zaman bitti, çok ilgi olmuş. Daha sonra İstanbul'dan sanatçılar falan gelmiş, televizyon kanalının sahibi onları çıkarmadı, gece 01.00-02.00'ye kadar sürdü programım. Otele döndüğümüzde bir sürü insan var; muhtarlar, iki parlamenter filan gelmiş; "Sana burada bir ev verelim" dediler. "Yahu, ben bunun üretimini yapamam, ben teorisini biliyorum. Ama yollarını anlatırım, geçişini başkaları yapacaktır" dedim. Ben "Balıkesir 1 yıl içinde New York'u geçer" demiştim. Müthiş bir olay çünkü bu ve Türkiye'nin bütçesi 1 trilyon doları

geçer, 100 yıl boyuncada satarsınız. 4 000 ileri teknolojinin şu anda ana girdisi durumunda. Yani girmediği şey yok, bor olmazsa gözlük camınız olmuyor en basitinden.

EREN SEVİM (Makine Mühendisleri Odası Öğrenci Üyesi): Barajlar hakkında soracaktım. Daha çok yenilenebilir enerji konusunda barajlara nasıl bakıyorsunuz?

Bir de Aras üzerindeki barajlar projesini gösterdiniz, tam bakamadığım için yorum yapamıyorum. Ama Tunceli'deki Munzur Çayı üzerinde 8 tane baraj planlanıyor. Bu barajlardan elektrik enerjisi olarak binde 9 gibi bir rakam var. Bir milli park olan Munzur Vadisi'ne bunun zararı olacaktır ve Çoruh'ta bir ilçenin taşınması ya da binlerce insanın göçü gibi bir etkisi olacaktır. Bu konuya nasıl bakıyorsunuz?

ÜNAL ERDOĞAN: Benim gösterdiğim şey, baraj yeri değildi, onu iyi dinlememişsiniz; düşü santralıydı, doğal düşüde kurulacak santraldi. Orada düşüyor zaten şu anda su, oraya baraj yapmak değildir amaç. Munzur'u da inceledim, doğuda devlet adına yaptık çalışmayı güya, ama bilahare benim raporumu takdim eden valiler hep görevden alındılar.

Söyledim işte Ilısu Barajı, Halfeti Barajı gibi Munzur Vadisi'ndeki barajlar 40-50 yıl evvel bir-iki teknisyenin gitmeden harita üzerinden tespit ettiği yerlerdir. Bir defa barajların yerleri, düşüleri falan yanlış. Bir barajın yerini seçerken, Rio Deklarasyonu'na imza koysaydınız bir defa baştan o yörenin insanına danışma, başvuru hakkı getiriyordu. O yörenin orada bir yaşama biçimi var, onu bozmayacaksınız, ekosistemini bozmayacaksınız. Bunları bozduktan sonra o yöreyi tahrip etmiş olursunuz enerji elde ederken.

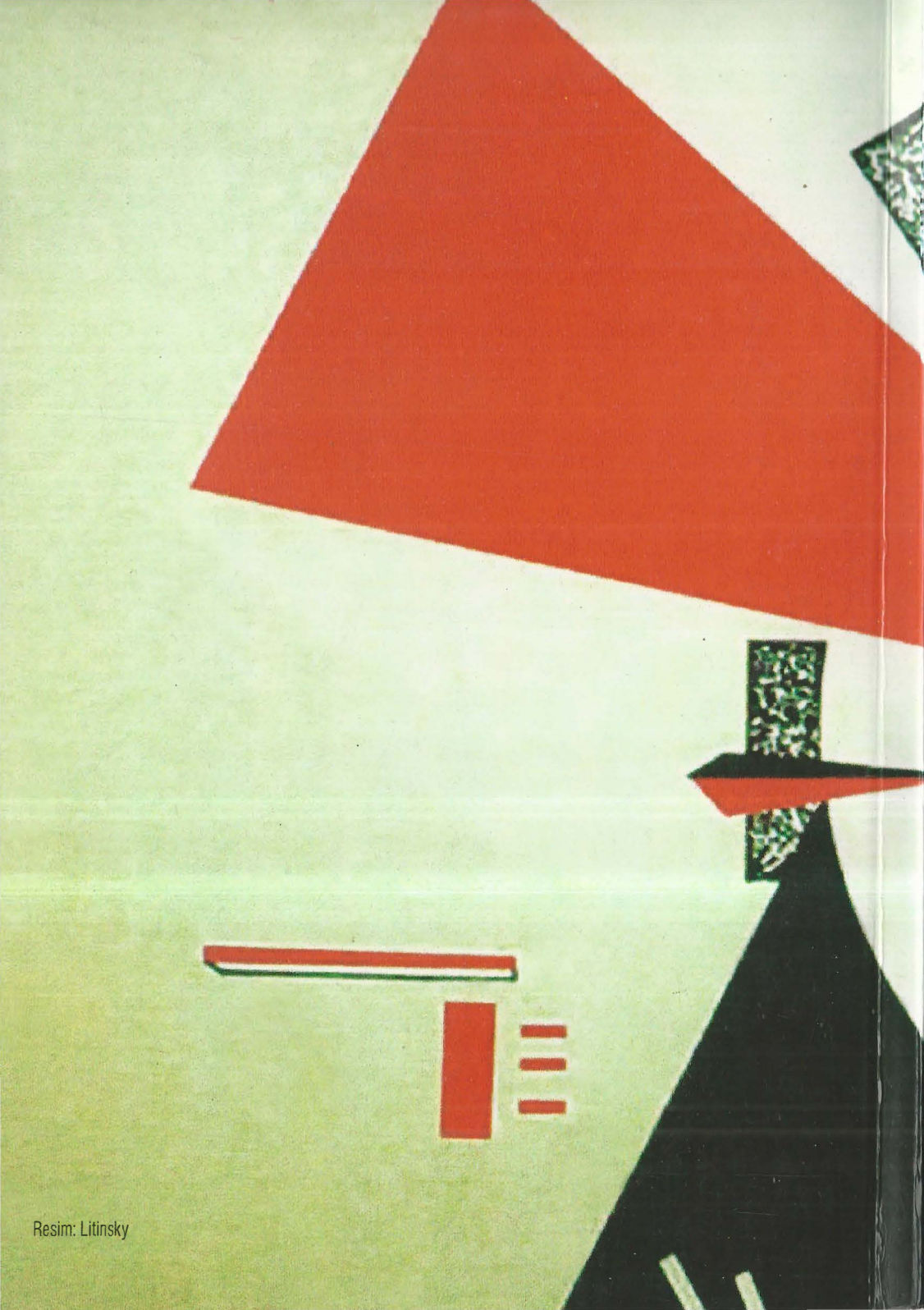
Ünal Erdoğan olarak orada başka bir şey yakaladım: Bizim doğuda ve güneydoğuda bilhassa içme suyu kuyulardan sağlanıyor. Bu kuyular 500 yıldan beri hizmet veren kuyulardır. Bunların biri bitiyor, biri geliyor ve o sular içme suyu olarak kullanılıyor, çünkü başka bir şey yok. Baraj gölleri bu içme suyu kuyularını yok ediyor, kimse fark etmemiş. Şu anda projelere baraj gölünden suyu alıp arıtıp şehirlere verme de eklendi, santrallerin hepsi şu anda zarara gidiyor. Yani bu proje atlanmış.

Dolayısıyla yapılması gereken şey hep birlikte karar vermedir. Yöresel yaşam biçimine, yöresel kültüre, doğanın ekolojik sistemine zarar vermeyecek şekilde yaklaşırsanız, birlikte karar alırsanız o zaman olur. Yoksa şimdiki gibi gitmiş, yerini yanlış seçmişseniz, tamanen yanlış bir iş yamış olursunuz.

Türkiye'de şu anda bu kadar barajsız akarsudan istifade edilmek mümkünken, karşısındayım barajlı santrallerin. Hem yapımı uzun, hem maliyeti yüksek. Ama bazı yöreler var ki, oraya da hayat getirir. Ancak fazla barajın da olumsuzlukları vardır. Bir su buharı vardır, onun da bir sera etkisi vardır. Gerçi dünyada sera etkisi olması konusunda söyleyebilirim ki, dünyanın ortalama ısısı 15 derece kabul edilir. Sera etkisi olmazsa sıcaklık derhal eksi 30'lara düşer, fazla olursa da bu sefer ortalama sıcaklık artar. Bu dengeyi çok iyi korumak lazım.

Dolayısıyla baraj yerini politik kaygılarla ya da bir yeri yok etmek için kurmaktan ziyade bir kaynağı değerlendirmek biçiminde ele almak lazım; ama bir şeyi yok ederek değil.

Peki, teşekkür ediyorum arkadaşlar.

Resim: Litinsky